

ბიბლიოთეკის ქსეროქსის შემოსავლიდან
შეძენილი სახელმძღვანელო
ავთანდილ არაბული "ქართული
მეტყველების კულტურა"
ღირებულება 8 ლარი

- 12038 -

ავთანდილ არაბული

ქართული მეტყველების კულტურა

უმაღლესი სასწავლებლების სტუდენტებისათვის

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი - 2004

წინამდებარე წიგნში წარმოდგენილია ის ძირითადი თემატიკა, რაც უშუალოდ არის დაკავშირებული სახელმწიფო ენაზე სწავლებასა თუ, სხვადასხვა ქართული ენის პრაქტიკულ ფუნქციონირებასთან თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და სხვა უმაღლესი სასწავლებლების არსებითად ყველა სპეციალობაზე.

ქართული მეტყველების კულტურის - როგორც მართლწერისა და მართლმეტყველების, ისე სპეციალური ენების ფლობის - მრავალფეროვანი ნორმატიული საკითხებიდან შეიარა მხოლოდ ის არსებითი მოვლენები და ტენდენციები, რომელთა აქტუალობა და ხამწვავე ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების უახლეს ეტაპზეც არ შესწავლულა (ზოგჯერ კი გაძლიერდა კიდევ).

სახელმძღვანელოს უპირველეს ყოვლისა აქვს პრაქტიკული პედაგოგიური მიზანდასახულება: ის ხამწასურს გაუწვიოს სავნის სპეციალისტებს, სტუდენტებსა და სათანადო საკითხებით დაინტერესებულ სხვა პირებს.

კულტურა და სწავლება

12038

რედაქტორი - პროფ. ვ. ბაბუნაშვილი

რეცენზენტები: პროფ. თ. უთურგაიძე
პროფ. ა. ვომართელი

© გამოცემლობა „უნივერსალი“, 2004

ISBN 99940-32-48-8

შეხასიაზო

1. სავნის არსებ განსაზღვრა. მეტყველების კულტურა და ხაერთო კულტურა

იე. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და საქართველოს სხვა უმაღლეს სასწავლებლებში ფაქტობრივ მათი დაარსების დღიდან სხვადასხვა მოცულობითა და შინაარსით იკითხებოდა ქართული ენის პრაქტიკული კურსი. კურსის შინაარსს ტრადიციულად შეადგენდა ის პრობლემატიკა, რომელიც ენის გრამატიკულ აგებულებას კი არა, არამედ სალიტერატურო (ოფიციალური) ენის ფუნქციონირების, მისი პრაქტიკული გამოყენების აქტუალურ საკითხებს შოიცავს. ეს განპირობებული იყო როგორც უმაღლეს სპეციალობათა სპეციფიკური ამოცანებით, ისე იმით, რომ აღსაზრდელთა მიერ სკოლაში მიღებული ცოდნა, რომელიც ძირითადად თეორიული ხასიათისა იყო, სწავლების ახალ პირობებში პრაქტიკულ (გამოყენებით) განმტკიცებას შოითხოვდა. ამ ამოცანების შესაბამისი პროგრამები, რომლებიც შინაარსობრივად დიდად არ სცილდება ერთმანეთს, სხვადასხვა დროსა და სხვადასხვა ადგილას განსხვავებული სახელწოდებით იყო დამკვიდრებული (პრაქტიკული სტილისტიკა, ფუნქციური სტილისტიკა, მართლწერა, მართლმეტყველება, ქართული ენის პრაქტიკული კურსი, მეტყველების კულტურა...).

აღნიშნული პრაქტიკული კურსის სწავლებას განსაკუთრებით სისტემური ხასიათი მიეცა 1978 წლის 14 აპრილის შემდგომ, როცა ქართული ენის სახელმწიფოებრივი ფუნქციების კონსტიტუციური შეზღუდვის მცდელობას ახალგაზრდობის მძაფრი პროტესტი მოჰყვა. მართალია, მაშინ მოსკოვში ამ საკანონმდებლო „რეფორმაზე“ ხელი აიღო, მაგრამ, სამაგიეროდ, გააძლიერა ოფიციალური ზეგავლენა რუსული ენის ფუნქციონირების გაფართოებისათვის რესპუბლიკებში.

ცენტრის ამ მცდელობის საპასუხოდ ზოგი ღონისძიება დაისახა საქართველოს მაშინდელ რესპუბლიკაშიც. აღნიშნული მოვლენების ერთი წლის თავზე, 1979 წლის 10 აპრილს, გამოიცა საქართველოს იმდროინდელი ხელისუფლების ბრძანებულება, რომლის თანახმადაც „ქართული მეტყველების კულტურა“ სავალდებულო სავნად იქნა შემოღებული რესპუბლიკის ყველა უმაღლესი სასწავლებლის ყველა სპეციალურ ფაკულტეტსა და სპეციალობაზე. ამ მიმართულებით მუშაობის გაძლიერების მიზნით ანალოგიური დადგენილება 1983 წელსაც იქნა მიღებული. ამგვარად დამკვიდრდა ქართული ენის პრაქტიკული

სწავლება საყოველთაოდ ჩვენს უმაღლეს სასწავლებლებში.

სახელმწიფო ენის ფუნქციონირებისა და მისი სრულფასოვანი სწავლების ამოცანებს განსაკუთრებული დატვირთვა მიენიჭა გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან, როდესაც საქართველო დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრიობის მშენებლობის გზას დაადგა და ახალმა სამინირო ვითარებამ და საგარეო კავშირურთიერთობებმა სრულიად ახალი პრობლემების წინაშე დააყენა მთელი ჩვენი საგანმანათლებლო სისტემა, კერძოდ კი - ეროვნული უმაღლესი სკოლა. ამ ახალმა ვითარებამ ასევე სრულიად ახალი პირობები შესთავაზა სახელმწიფო ენას როგორც მისი პოლიფუნქციურობის, ისე საერთო სამეტყველო კულტურისა თუ სპეციალური ენების ჩამოყალიბების თვალსაზრისით.

ამგვარად, იმ სპეციალურ პრაქტიკულ დისციპლინას, რომელიც სხვადასხვა სპეციალობის სტუდენტი ახალგაზრდობის თანამედროვე ქართული ენის უნიფიცირებულ ნორმათა ცოდნითა და უნარ-ჩვევებით აღჭურვას უსახურება და რომელიც მოიცავს მთელ იმ პრობლემურ მატერიალს, რაც ცალკეულ დარგებსა და სპეციალობებში სალიტერატურო ენის ფუნქციონირებას უკავშირდება, ყველაზე უფრო შეესაბამება სახელწოდება „მეტყველების კულტურა“.

მეტყველების კულტურა ფართო (უნივერსალური) საგანმანათლებლო და კულტუროლოგიური შინაარსის ცნებაა, რომელიც პირველ რიგში გულისხმობს პიროვნებისა და საზოგადოების საერთო ენობრივი გარემოს მონერგებულობას, სახელმწიფო ენის (და სხვა ენაკლასთა) მიმართ განსაზღვრულ უფლებამოსილებებით ნებსრივს, ერთგვარ სოციოლინგვისტურ ჰარმონიას.

უფრო ვიწრო შინაარსით მეტყველების კულტურა გულისხმობს პიროვნების მიერ იმ ენობრივი ნორმების ფლობას (ცოდნასა და გამოყენებას), რომლებიც სალიტერატურო ენის განვითარების შესაბამისი დონისათვის არის მიღებული და სავალდებულო.

მეტყველების კულტურის გაგება, ბუნებრივია, შინაარსობრივად უკავშირდება და განუყოფელია იმ საზოგადოების (ხალხის, ქვეყნის) საერთო ხულიერი და ყოფითი კულტურისაგან, რომლის წიაღშიც ის ყალიბდება და ფუნქციონირებს სხვაგვარად: მეტყველების კულტურის წარმოდგენა საერთო კულტურისაგან იზოლირებულად პრაქტიკულად იმეორის შეუძლებელია. ისინი მუდმივად განიცდიან ურთიერთგავლენას და განაპირობებენ ერთმანეთის კონკრეტულ მდგომარეობას განსაკუთრებით ეს იმეორის შედარებით უფრო არამდგრად ფენომენზე - ყოფით კულტურაზე.

ამგვარად მეტყველების კულტურა საერთო კულტურასთან არის უმჭიდროესად დაკავშირებული, ერთიან კულტურულ კონტექსტს გულისხმობს.

რა არის ეს „საერთო კულტურა“?

კულტურის ცნება, თავისთავად, ფართო შინაარსის შემცველია, იმდენად, რომ მის განსაზღვრებათა შორისაც კი ვერ ვიპოვიო ერთგვაროვნებას (თვით შესაბამისი ლათინური სიტყვის შრავალმნიშვნელობიანობამდე არის ამისი საფუძველი: **Cultura** - დამუშავება, მოვლა, განათლება, განვითარება). წარმოდგენის სისრულისათვის მაღიანად დაევიწინებთ ამ ტერმინის ერთ-ერთ ყველაზე ლაკონიურ ასნას - უცხო სიტყვათა ლექსიკონიდან:

კულტურა - 1. საზოგადოების მიღწევითა ერთობლიობა განათლების, მეცნიერების, ხელოვნებისა და სულიერი ცხოვრების სხვა დარგებში; ამ მიღწევითა გამოყენების უნარი წარმოების განახრდვლად და სხვა. 2. რომელიმე ხალხის ან საზოგადოებრივი კლასის ასეთ მიღწევითა დონე გარკვეულ ეპოქაში. 3. სამეურნეო ან გონებრივი მოღვაწეობის, რაიმე დარგის განვითარების დონე, ხარისხი, მაგ.; შრომის კულტურა. მეტყველების კულტურა. 4. განათლებულობა, ნაკითხობა; ზრდილობა. 5. განათლებული ადამიანის მოთხოვნილებათა შესაბამისი ცხოვრების პირობების ერთობლიობა. მაგ. ყოფა-ცხოვრების კულტურა. 6. რაიმე მეცნიერის მოყვანა, გაშენება; კულტივირება. მაგ. კარტოფილის კულტურა. 7. ადამიანის მიერ გამეჩნებული მცენარე. მაგ.: მარცვლეული კულტურები; სუბტროპიკული კულტურები. 8. ლაბორატორიულ პირობებში რაიმე საკვებ გარემოში მოშენებული მიკროორგანიზმები. მაგ. სტრუქტოკოკების კულტურა. **მატერიალური კულტურა** - წარმოების საშუალებათა და მატერიალური დოვლათის ერთობლიობა, რომელიც იქმნება ადამიანის შრომით საზოგადოების განვითარების ყოველ საფეხურზე.

ამდენად, **კულტურის** ცნების შრავალმნიშვნელობა სრულიად ამკარაა. ამ შინაარსის ერთ-ერთ ასპექტს გულისხმობს ის, რაც ენას, მეტყველებას უკავშირდება, ანუ იგივე **მეტყველების კულტურა**.

როდესაც საერთო კულტურასთან მეტყველების კულტურის მიმართებაზე ვლაპარაკობთ, ამაში უპირველესად მის (საერთო კულტურის) ორ მხარეს - სულიერ კულტურასა და ყოფით კულტურას ვგულისხმობთ.

სულიერ კულტურად ამ შემთხვევაში გაიგება ის მნიშვნობრიული შემკვიდრება, რომელიც დროთა განმავლობაში იქმნება უშუალოდ ამა თუ იმ ენის საფუძველზე და რომელიც ხანგრძლივად (შეიძლება ითქვას, სამუდამოდ) განსაზღვრავს ამ ენის მომავალ განვითარებას.

ყოფილი კულტურა კი იმ საყოფაცხოვრებო ვითარებას, პირობებსა და დონეს გამოხატავს, რომელიც ასევე კონკრეტულ საზოგადოებას კონკრეტული დროისათვის ექმნება ისტორიული ვითარებისა თუ შატერიალური და სოციალური გარემოს ცვლის შედეგად.

როგორც ითქვა, საერთო კულტურის ამ ორსავე მხარეს დიდი ზეგავლენა აქვს მეტყველების კულტურის ჩამოყალიბებასა და განვითარებაზე ამავე დროს, მათი როლი ამ თვალსაზრისით სრულიად არაერთგვაროვანია თუ სულიერი კულტურა საკმაოდ შვეიდრი და სტაბილური ფენომენია ერის (ქვეყნის) ყველანაირი ცხოვრებისა და აქტივობის, მათ შორის, მეტყველების კულტურის ფორმირების თვალსაზრისით, ყოფითი კულტურა შედარებით სწრაფად ცვალებადი, გარემო პირობებს შეტად დაქვემდებარებული მოვლენაა, რომელსაც შეუძლია როგორც ხელშემწყობი პირობები შეუქმნას მეტყველების კულტურის საერთო განვითარებას, ისე, განსაკუთრებით, უარყოფითი ზეგავლენა მოახდინოს უკვე ჩამოყალიბებულსა თუ ჩამოყალიბების პროცესში მყოფ საშუალო კულტურასა და მენტალიტეტზე.

საზოგადოების განვითარების კანონზომიერება ადასტურებს, რომ შეიძლება ქვეყანას (ერს) დიდი სულიერი შემკვიდრეობა შექონდეს, მაგრამ კონკრეტული დროის შესაბამისი მისი ყოფითი კულტურა დაბალი და შეუფერებელი იყოს. ამავე დროს, ყოფამ შეიძლება ზოგჯერ შეტად განაპირობოს ის პროცესები, რომლებიც ცოცხალ ენაში მუდმივად და ყოველ კონკრეტულ პერიოდში მიმდინარეობს, კიდრე მკვიდრმა მნიშვნობრულმა ტრადიციამ, რომელსაც ზოგჯერ ისტორიულ ძნელებდობათა ჩრდილი მოადგება სოლმე.

ამიტომაც არის, რომ ცოცხალი, აქტიურად მოქმედი სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბების პროცესი ვერასოდეს მიიჩნევა დასრულებულად და ის მუდმივად მოითხოვს სახელმწიფოს, საზოგადოების ზრუნვასა და ყურადღებას.

ეს განსაკუთრებით ითქმის ენათა თანამედროვე მდგომარეობაზე, როცა არა მარტო შინაგანი ენობრივი პროცესები, არამედ ინტენსიური გარე ურთიერთობები, ღია საინფორმაციო სივრცე, სწრაფგანვი-თარებადი ტექნიკური ცივილიზაცია ობიექტურად ართმევენ ცალკეულ ენებს თავისთავადი, სტაბილური განვითარების შესაძლებლობას.

სალიტერატურო ენის ნორმალიზაციის, ენობრივი პოლიტიკის ცალკეული მიმართულებების, კერძოდ კი - მეტყველების კულტურის პრობლემა განსაკუთრებით აქტუალური ხდება ხოლმე მკვეთრი სოციალურ-პოლიტიკური ცვლილებების, ისტორიულ გარდატეხათა ეამს, როდესაც სხვა გლობალურ პროცესებთან ერთად შეტ-ნაკლებად იცვლება ენობრივი გარემო და განვითარების ტენდენციები. ამ თვალ-

საზრისით ბოლო პერიოდის ქართული ენობრივი სინამდვილე განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს, რადგანაც ეპოქის ინტენსიურმა განვითარებამ სულ ახალი პრობლემები დააყენა ქართული სახელმწიფო ენის წინაშე.

შეიძლება ითქვას, რომ იმ შინაგანმა პროცესებმა, საგარეო ურთიერთობებისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების იმ ინტენსიურმა გარდაქმნამ, რაც ჩვენი ქვეყნის პოლიტიკური მდგომარეობისა და ორიენტაციის ცვლას მოჰყვა საუკუნეთა მიჯნაზე, იმ ცვლილებებმა, რაც ჩვენს კულტურასა, ყოფასა და განათლებაში მიმდინარეობს, განსაკუთრებით დაჩქარა თანამედროვე ქართულ ენაში მიმდინარე პროცესები და, ამდენადვე, შეტად აქტუალური გახადა მეტყველების კულტურასთან დაკავშირებული პრობლემები.

ტერმინი „მეტყველების კულტურა“ იმითაც არის შინაარსობრივად ტევადი, რომ მისი ერთ-ერთი შემადგენელი კომპონენტი (მეტყველება) შემცველია ენის საკომუნიკაციო გამოვლენის ორივე ძირითადი ფორმისა - ზეპირმეტყველებისა და ნერთი მეტყველებებისა. ამოცანები, რომელთა გადაწყვეტა „მეტყველების კულტურის“ სასწავლო კურსს ეეისრება, მეტყველების ორსავე ამ ფორმასთან არის დაკავშირებული და მათ უფრო დეტალურად ქვემოთ შევხებით.

რაკი ზემოთ მენტალიტეტის ცნება მოვიშუელიეთ (ტერმინი, რომელიც ერთი-ორი ათეული წლის წინ საერთოდ არ გამოიყენებოდა ჩვენში, დღეს კი ასეთი აქტუალური გახდა), ზედმეტი არ იქნება ორიოდე სიტყვით მისი შინაარსიც განემარტოთ: მენტალიტეტი პიროვნების ფართო სოციალურ და ადამიანურ დამოკიდებულებათა სისტემაა რადგანაც ადამიანის ცნობიერებისა და დამოკიდებულებათა სისტემა მთლიანად ენობრივ საფუძველზე ყალიბდება, ზუნე-თეითცნობიერებას დაუუკავშიროთ; შესაბამისად, უწინარესად ენობრივი კუთხით დაეინახოთ ის პროცესები, რომლებიც მნიშვნელოვან ისტორიულ გარდატეხათა ეამს არა მხოლოდ ცალკეული პიროვნების, არამედ მთელი საზოგადოების დამოკიდებულებათა სისტემაში, ანუ მენტალიტეტში ხდება.

2. „ქართული მეტყველების კულტურის“ კურსი

„ქართული მეტყველების კულტურის“ კურსი არის საუნივერსიტეტო დისციპლინა, რომელიც იკითხება ყველა საუნივერსიტეტო (resp. უმაღლესი სასწავლებლის) ფაკულტეტსა და სპეციალობაზე, გარდა ფილოლოგიის ფაკულტეტისა, ჩვეულებისამებრ, ორი სემესტრის განმავლობაში (ორი კრედიტის მოცულობით).

„ქართული მეტყველების კულტურა“ არის პრაქტიკული მიზანდასახულების ფილოლოგიური დისციპლინა, რომელიც ემსახურება ქართული სალიტერატურო ენის პრაგმატული ცოდნის განმტკიცებასა და ჯალრთავებას განათლების უმაღლეს საფეხურზე, კონკრეტული პროფესიული მიმართულების მოთხოვნათა შესაბამისად.

მეტყველების კულტურა, როგორც დისციპლინა, მუდმივად აკურსდება და შეისწავლის სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბებისა და განვითარების პროცესს, ემყარება მიმდინარე ენობრივ პოლიტიკას და მის კონკრეტულ საკანონმდებლო და ნორმატიულ შედეგებს და მიემუშავებს რთული ენობრივი პრობლემების სპეციალური ფაკულტეტების მსწენელებამდე მიტანის მეთოდებსა და ხერხებს. შესაბამისად, შესასწავლი და პრაქტიკულად დასამუშავებელი საკითხების შერჩევას ეკიდება მიზანმიმართულად, აუდიტორიის პროფესიული ორიენტაციისა და დასამუშავებელი საკითხების აქტუალურობის გათვალისწინებით.

საგნის სწავლების პროფესიულ, სპეციალურ ტენდენციებზე აქცენტი კეთდება იმიტომ, რომ შესაბამის სასწავლო ამოცანებში აქტიურად მემოდას შესაბამისი დარგის სპეციალური ენის, ტერმინოლოგიის, დამახასიათებელი სტრუქტურებისა და კლიშეების პრობლემები და საკითხები.

მეტყველების კულტურის კურსს აქვს საერთო ვრცელი პროგრამა, რომელიც მოიცავს სალიტერატურო ენის ფუნქციონირების არსებითად ყველა აქტუალურ საკითხს თანამედროვე დონეზე; ამავე დროს, ეს პროგრამა შესაძლებლობას იძლევა სასწავლო ამოცანებს მიუხადავთ ცალკეული დარგისა და სპეციალობისათვის ნიშანდობლივი პრობლემათიკა.

ამდენად, მეტყველების კულტურის კურსი ძირითადი პროგრამის საფუძველზე მოითხოვს თავისუფალ, შემოქმედებით მიდგომას და გრძელ კონკრეტულ შემთხვევაში გულისხმობს საერთო ენობრივი ვითარების რეალურ შეფასებას, ამა თუ იმ სპეციალობის საკუთარივე ენობრივი საკითხების წინ ნაშინების, მათს აქტიურ ჩართვას სწავლების პრაქტიკულ მიზნებსა და ამოცანებში.

მეტყველების კულტურის სპეციალური კურსი არის სახელმწიფო ენობრივი პოლიტიკის განუყოფელი ნაწილი, რამდენადაც ემსახურება და ხელს უწყობს სახელმწიფო ენის დამკვიდრებასა და განვითარებას, მის სრულფასოვან ფუნქციონირებას ისეთ უმნიშვნელოვანეს უბანზე, როგორც განათლების სფეროა, იქ, სადაც საფუძველი ეყრება ქვეყნისათვის სასიცოცხლო არსებითად ყველა პროფესიულ მიმართულებას. კურსი ითვალისწინებს ყველა იმ მოახრეწას, რისაც თანამედროვე შეუქცევადი სამეცნიერო-ტექნოლოგიური და ინფორმაციული პროცესები უყენებს ყოველი კონკრეტული თეორიული თუ პრაქტიკული დისციპლინის განვითარებას სახელმწიფო ენის საფუძველზე.

ამგვარად, მეტყველების კულტურა, წინამდებარე სასწავლო კურსის მიხედვით, კონკრეტული პრაქტიკული მიზანდასახულების დისციპლინაა, რომელიც ემსახურება სკოლაში მიღებული ენობრივი უნარ-ჩვევების დახვეწა-ჩამოყალიბებას. კურსი მოიცავს აქტუალურ საკითხებს ორთოგრაფიის, ორთოეპიის, პრაქტიკული სტილისტიკის, ტერმინოლოგიის სფეროებიდან. სალიტერატურო ენის პრაქტიკული ფლობის უნარ-ჩვევების განმტკიცებასთან ერთად, საგანგებო ყურადღება ექცევა შესაბამისი საბაზო სპეციალობის პროფესიული ენისა და მისთვის დამახასიათებელი ტერმინოლოგიის დამუშავებასა და შესწავლას. ეს კურსი, როგორც დისციპლინა, მჭიდროდ უკავშირდება რამდენიმე ფილოლოგიურსა და პუნაწიტიარულ საგანს: სალიტერატურო ენის ისტორიას, გრამატიკას, ზოგად სტილისტიკას, პრაქტიკულ სტილისტიკას, ლექსიკოლოგია-ტერმინოლოგიას, ეთიკას, ესთეტიკას და სხვ.

3. მეტყველების კულტურა და ნორმა

მეტყველების კულტურის ცენტრალურ ცნებას წარმოადგენს ნორმა, როგორც შეგნებული ენობრივი პოლიტიკის რეალური, კონკრეტული შედეგი. ამავე დროს, ამ ცნების შინაარსი არ შემოიფარგლება ენის ფუნქციონირების რომელიმე ერთი ასპექტით; იგი გულისხმობს ენის როგორც გრამატიკულ, ისე ლექსიკოლოგიურ, სტილისტიკურ, ფონეტიკურ-ორთოეპიულ დონეს, ენის მთელ საკომუნიკაციო გამოფენას, დანყებულ ტექსტით და დამთავრებული ინტონაციამოდალობით. ამდენად, ამგვარად გაგებული ნორმის ცნება მეტყველების კულტურის არსებით შინაარსს გამოხატავს.

როდის და როგორ უკლებდება ენაში ნორმა?

შეიძლება ითქვას, რომ გარკვეული ნორმები ენის წიაღში სტრუქტურულად

რად ვაღიბებდა თვით კილოთა და კილოკეთა ურთიერთმიმართების დონეზე, ასე მნიგნობრული ტრადიციის გარეშე ამის დასტურია ინტელექტუალური „ენების“ არსებობა, კონიუნს ჩამოყალიბების ტენდენცია ეროვნული ენის გავსითარების გარკვეულ უტაპზე და მისთ მაგრამ ნორმის ის ვაგება, რომელიც ჩვენ ამ შემთხვევაში გვინტერესებს, მნიგნობრულ ენასთან არის უშუალოდ დაკავშირებული.

ამ თვალსაზრისით ნორმატიულია პირველივე მნიგნობრული ძეგლი (იქნება ეს ეპიგრაფიკა, ორიგინალური თხზულება თუ თარგმანი), რამდენადაც, ჯერ ერთი, ამ ძეგლის შემქმნელი, ყოველგვარი წინარუნ-ნიგნობრული კონიუნს არსებობის გარეშე, ცოცხალი ენის მრავალ-ვარიანტულობიდან არჩევანს აკეთებს უფრო ძირითადზე, სოციალურად უპირატესზე; არჩევანი კი უკვე ნორმატიული აქტია. მეორეც პირველივე მნიგნობრული ძეგლი თავისთავად ამჟღავნებს იმ „ნორმას“, რომლის არჩევანსაც აკეთებს ეს „დაპყრობა“, ცხადია, „ამრჩევის“ მხრიდან არ არის გამიზნული და იმპერატიული, მაგრამ ფაქტია, რომ ყოველმა მომდევნო ავტორმა უნდა გაითვალისწინოს არსებული ენობრივი გამოცდილება, ანუ ტრადიციად აქციოს ის.

ენობრივი ტრადიცია მნიგნობრობაში, თავისთავად, ნორმატიული მოვლენაა.

როდესაც ამ თვალსაზრისით ქართულ მნიგნობრულ ტრადიციას ვადახებთ, არაერთი კითხვა იჩენს თავს. კერძოდ: თითქმის არ მოიპოვება იმის დამადასტურებელი ნიშნები, რომ ქართული ქრისტიანული მნიგნობრობის პირველ ძეგლებში ნორმათა შემუშავების პროცესი სტიქიურად „ტრადიციისა“ და „გამოცდილების“ დონეზე მიმდინარეობდეს. ფაქტი ის არის, რომ უადრესი ეპიგრაფიკული და ხანმეტი მნიგნობრული ძეგლები იმ სალიტერატურო ენით არის შექმნილი, რომელიც არსებითად მთელი ექვსი საუკუნის განმავლობაში ინარჩუნებს სტაბილურობას. უფრო ხნორად, ხანმეტობის გარდა, ქართული მნიგნობრობის დასაწყისიდან ძველ ქართულ სალიტერატურო ენას რაიმე შესამჩნევი ნორმატიული ცვლილება არ გახუცდია.

ახალშექმნილ მნიგნობრობაში ამგვარი რამ თბივტურად თითქმის შეუძლებელია, რამდენადაც სამნიგნობრო ენის საბოლოო ჩამოყალიბება საკმაოდ ხანგრძლივი პროცესია. ამიტომაც აყენებს ეს მონაცემები დილემის წინაშე ქართული მნიგნობრობის გენეზისის მკვლევარი.

ნორმატიული უსიფიკაციის („გაერთგვაროვნების“) მიღწევა მით უფრო წარმოუდგენელია მხოლოდ მნიგნობრული პრაქტიკის დონეზე, ნორმის თეორიული საფუძვლების შემუშავების, მიხანმიმართული

ნორმალიზაციის გარეშე. ამგვარი ნორმალიზატორული პოლიტიკა კი მნიგნობრობის საწყის უტაპზე, ჩვეულებისამებრ, არ არსებობს. ის მხოლოდ „გამოცდილებათა“ დაგროვებისა და განხორციელების შედეგად მიიღწევა.

როდიდან უნდა ვივარაუდოთ ამგვარი დამოკიდებულების ჩამოყალიბება ნორმატიული პროცესებისადმი?

როგორც ცნობილია, მსობლიური ენის პირველ თეორეტიკოსებად, დედაენის შესაძლებლობათა პირველ მკვლევრებად, ქრისტიანული მნიგნობრული ტრადიციის თანახმად, გვევლინებიან ის მთარგმნელები, რომელთაც კისრად იღეს ოფიციალური, კანონიკური საღვთისმეტყველო ტექსტების გადმოღება ტექსტის კანონიკურობა ენის კანონიკურობასაც მოითხოვს და ჩვენ მოწმენი ვართ იმისა, რომ ეს კანონიკური ენა საკმაოდ ადრე შემუშავებულა ქართულ ქრისტიანულ მნიგნობრობაში.

ეს იმას ნიშნავს, რომ ამ დროისათვის გარკვეული თეორიული დამოკიდებულება ნორმატიული პროცესებისადმი უკვე არსებობს. თუმცა ამისი პირდაპირი გამოხატულება, თვით თარგმანების ენის გარდა, დოკუმენტურად არ მოგვეპოვება. მაგრამ სრულიად ამკარაა, რომ ძველ ქართულ სამონასტრო კოლონიებში, ტაოკლარჯულ, იერუსალიმურ, ათონურ, გელათურ სკოლებში შემუშავებული უნდა ყოფილიყო მსყობრი ნორმატიული მიდგომა მნიგნობრული ენისადმი. ამ თვალსაზრისით გამორჩეულ ადგილს იკავებს ის ლექსიკოგრაფიული შემაობა, რომელიც განსაკუთრებით გააქტიურებული ჩანს X-XI საუკუნეებისათვის და რომლის შედეგებიც ნაყოფიერად გამოვლინდა უფრემ მცირისა და იოანე პეტრინის ნამოღვანარში...

ლექსიკოგრაფიას რომ მნიშვნელოვანი როლი ეკისრებოდა მნიგნობრული ენის ჩამოყალიბების პროცესში, ამისი პირდაპირი დასტურია სულხან-საბა ორბელიანის „ანდერქნაშავი“, რომელსაც იგი თავის „სიტყვის კონას“ ნაუშმღვარებს და რომელშიც პირდაპირ მოითითებს, რომ ქართული ენის „გარეწვა“ (ასე ტრადიციულ ნორმათა დარღვევა) ლექსიკონის დაკარგვის ბრალი ყოფილა: „რამეთუ ქართულთა ენათა ლექსიკონი აღარ იპოვებოდა, რამეთუ თამა ვითარებითა უჩინო ქმნილი იყო... ენათგან პათიოსანი ესე წიგნი დაჰკარგოდათ, ენა ქართული თვისთა ხებაზედ გაერყენათ“.

როცა ენობრივ ნორმებზე, შეგნებულ ნორმალიზაციაზე ვსაუბრობთ, ცხადია, აქ უპირველეს საფუძველად ამ ენის გრამატიკული აგებულების თეორიული ცოდნა იგულისხმება, რამდენადაც ნორმა უწინარესად სისტემური მონაცემია. ენის სისტემური კვლევის, ანუ ნორმის თეორიული გააზრების თვალსაზრისით უადრეს დოკუმენტურ

ნაკროდ უკერფერობით უნდა მივიჩნიოთ XI საუკუნის უცნობი ავტორის გრამატიკული ტრაქტატი „სიტყუა ართრონთათჳს“, რომელიც საფუძვლიანად შეისწავლა და გამოსცა პროფ. მ. შანიძემ. როგორც ამ გამოცემის წინასიტყვაობაში აკად. ა. შანიძე აღნიშნავს, თბზულუბა „წინმოხს, რომ ძველი მნიგნობრები კარგად ერკვეოდნენ ენის საკითხებში, იცნობდნენ ბერძნულ გრამატიკას და ამასთან ერთად ცდილობდნენ ქართული ენის ბუნებისა და გრამატიკული ნესების შესწავლასაც“¹.

სრულიად ამკარაა, რომ როგორც აღნიშნულ ტრაქტატამდე, ისე მის შემდგომაც სერიოზულად მიმდინარეობდა ქართულის, როგორც სალიტერატურო ენის, შესწავლა და სათანადო რეკომენდაციების შემუშავება. თუმცა ჩვენი ქვეყნის ოქროს ხანის შემდგომმა პერიოდმა ეს პროცესიც დიდად შეაფერხა და ბევრი რამ უკვე მიღწეულიც იავარქმნა.

ენობრივი პროცესებისადმი შეგნებული, მიზანმიმართულ და მოკიდებულება მხოლოდ ალორძინების ხანისათვის, ანტონ კათალიკოსისა და სულხან-საბას ეპოქისათვის იჩენს თავს. ამ ეპოქის შემდგომ მონაცემებს ცოტა ქვემოთ შევხებით.

4. ქართული მნიგნობრობის წარმოშობა და განვითარების პრობლემა

ქართული მეტყველების კულტურის ობიექტური საფუძველია საუკუნეთა განმავლობაში ჩამოყალიბებული სალიტერატურო ენა, რომელიც, როგორც საგანძური, თავისთავში შეიცავს და ინახავს ყოველივე საუკეთესოს, რაც ერის სულიერ კულტურას და გამოცდილებას ისტორიულად შეუქმნია. მეტიც, შეიძლება ითქვას, ეს მემკვიდრეობა არის ის მკვიდრი საფუძველი, რომლის ნიაღშიც იღებს სათავეს ენის განვითარების, თვითგანახლებისა და თვითსრულყოფის ფაქტობრივ უმრეტი პოტენცია.

როგორც ითქვა, სალიტერატურო ენა მნიგნობრობის პროდუქტია; იგი იქმნება მნიგნობრობის განვითარების საფუძველზე (მიზეზით) და იმავე მნიგნობრობის განვითარების მიზნით. აქ მიზეზი და მიზანი მართლაც კვეთენ ერთმანეთს: სალიტერატურო ენის ისტორია მნიგნობრობის გაჩენით იწყება.

¹ მ. შანიძე, სიტყუა ართრონთათჳს – ძველი ქართული გრამატიკული ტრაქტატი, იბ. 1990, გვ. 4.

როდიდან შეიძლება დაიწყოს ქართული მნიგნობრობის ისტორიის ათვლა?

ცხადია, იმ პირველი წერილობითი ძეგლებიდან, რომლებიც გვაძენობენ, რომ ქრისტიან ქართველებს V საუკუნის დასაწყისიდან მაინც გადაუწყვეტიათ საკუთარი ისტორიული წარსულის აღწესება.

სწორედ V საუკუნეს განეკუთვნება პირველი ქართული წერილობითი ძეგლები:

1. პალესტინის ქართული მონასტრის წარწერა, თარიღდება 432-452 წლებით.

იკითხება (ერთ-ერთი ფრაგმენტი): შენუენითა ქრისტესითა და მუოხებითა წმიდისა თეოდორესითა შეიწყალენ ანტონი აბაი და იოსია მოშხმული ამის სეფისა და შაშა-დედაა იოსიაასი, ამენ.

პალესტინის მონასტრის წარწერის ფრაგმენტი

2. ბოლნისის სიონის წარწერა, თარიღდება 492-493 წლებით.

იკითხება (ერთ-ერთი ფრაგმენტი): ქრისტე, დავით ეპისკოპოსი კრებულითურთ და ამას ეკლესიასა შინა შენდა მიმართ თავჯანის-მცემლენი შეიწყალენ და მშრომელთა ამას ეკლესიასა შეხენიე, ი. ი.

ბოლნისის სიონი: დავით ეპისკოპოსის წარწერა

3. ხანშეტი პალიმფესტები, რომლებიც V-VI საუკუნეთა მიჯნას ეკუთვნის; მათში ბიბლიის ქართული თარგმანის ფრაგმენტები

ხანძრის შემდეგ აღმოჩენილი ფრაგმენტი

ივ. ჯავახიშვილმა ამოიკითხა. პალიმფსესტი ნიშნავს ერთხელ გადაფხვკილსა და სანერად მეორედ გამოყენებულ პერგამენტს (ტფაეს). ამ ქართული ხელნაწერის ფურცლები მეორედ გამოყენებით ვბრაულის თაღმუდის გადასანერად.

4. V საუკუნის მეორე ნახევრით (475-483) თარიღდება ქართული აგიოგრაფიის მედევრო - იაკობ ცურტაველის „შუშანიის წამება“, თუმცა მისი აგიოგრაფი ან აღრიზდელა ნუსხა შემორჩენილი არ არის, ამიტომაც მის პორტანდულ ენობრივ თავისებურებაზე სრული წარმოდგენის შექმნა ქირს.

როგორც ვხედავთ, ქართული მნიგნობრობის დღემდე შემორჩენილი ძეგლები ზუსტად ემთხვევა და ასახავს ქრისტიანული კულტურის დამკვიდრებას საქართველოში.

საზოგადოდ, ქართული სალიტერატურო ენის დოკუმენტურად თვალჩინა ისტორია იმავე დროს ქართული ქრისტიანული მნიგნობრობის ისტორიაა. მაგრამ არის თუ არა ჩვენამდე მოღწეული უადრესი ძეგლები იმავე დროს ქართული დამწერლობის პირველი ნიმუშები - ეს ჯერ კიდევ პასუხგაუცემელი კითხვაა. კერძოდ, საკითხი ასე დაისმის: იქნებ ქრისტიანობამდეც არსებობდა ქართული დამწერლობა და ის ქრისტიანულმა კულტურამ შემკვიდრებამდე მიიღო?

სასამ ამ კითხვის მოტივებზე შექვეყნდებოდეთ. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ თვალსაზრისით შეიძლება გამოიკვეთოს ორი განსხვავებული პოზიცია და რამდენიმე მეცნიერული თეორია.

ძირითად პოზიციასთან პირველს შეიძლება ვუწოდოთ მკაცრად რეალისტური; მისი თეზისია: ფაქტია ის, რაც არის. ლოგიკა: ჩვენი დამწერლობის უადრესი ნიმუშები არის ქრისტიანული მანაარსისა და დანიშნულებისა, ამდენად, ქართული მნიგნობრობა ქრისტიანულ საფუძველზე არის წარმოშობილი.

აი, რას წერდა კ. კეკელიძე: „მეოთხე საუკუნის გასულს თუ მეხუთის დამდეგს, მას შემდეგ, რაც ჩვენში დამყარდა ქრისტიანობა (ეს უადრესად მნიგნობრობის რელიგია), დაიბადა საჭიროება ნაციონალური ანბანისა და მნიგნობრობის შემოღებისა. ქართული დამწერლობა უნდა შექმნილიყო აბ. წ. 420-22 წწ-ში ქრისტიანული ეკლესიის ინიციატივით“.

პერსონალური თვალსაზრისით ეს პოზიცია შეიძლება მოვიხსენიოთ, როგორც აკად. კ. კეკელიძის ხაზი.

მეორე პოზიციას შეიძლება ვუწოდოთ რეალისტურ-პოპოთურით. მისი თეზისი შეიძლება ასე ჩამოყალიბდეს: ის, რაც არის, შეუძლებელია დასაწყისი იყოს. მისა ლოგიკაც რეალურ, ემპირიულ მონაცემებს ეყრდნობა, მაგრამ პოპოთურია იმდენად, რამდენადაც ვარაუდების საფუძველზე აღადგენს შესაძლებელს. ეს „შესაძლებელი“ კი არის ქრისტიანობამდელი მნიგნობრობის არსებობა.

ამ პოზიციას შეიძლება ვუწოდოთ აკად. ივ. ჯავახიშვილის ხაზი.

რა რეალური მონაცემები უდევს ამ უკანასკნელ პოზიციას საფუძველად?

შეუწერდეთ რამდენიმე არსებით მონენტზე:

1. ქრისტიანული მნიგნობრობის უადრეს ძეგლებში სალიტერატურო ენა უკვე შემუშავებული ჩანს, რისთვისაც, ჩვეულებისამებრ, საუკუნეებიც კი არის ხოლმე საჭირო. მაგალითად, თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბება, ილიას თაობიდან მოკიდებული, უკვე მეორე საუკუნეა გრძელდება. და ეს მაშინ, როცა დღევანდელი პირობები ენის ნორმატიული უნიფიკაციისათვის შეუდარებლად უკეთესია.

აქედან გამომდინარე, ბუნებრივია ვარაუდი, რომ ქრისტიანულმა კულტურამ სალიტერატურო ენა, როგორც მზა პროდუქტი, ისე მიიღო წინამავალი ეპოქისაგან.

2. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ერთი უცხაური ფაქტი:

როგორც ითქვა, ქრისტიანული მწერლობის ენა არსებითად უცვლელი და მონოლითურია ლამის მთელი ექვსი საუკუნის განმავლობაში - V-XI საუკუნეებში. მაგრამ ამ თვალსაზრისით გამოიკვეთება ერთი ისეთი კარდინალური ცვლილება, რასაც მთელი რედაქციული ცვლილებებიც კი დასჭირდა კანონიკური ქრისტიანული ტექსტების თარგმანებში. ეს არის ხანმეტობის მოშლა, მისი შეცვლა ჰემეტობით, შემდეგ კი (მალეეკ) ე. წ. სანნარვეი ენით. განსაკუთრებით საყურადღებო ის არის, რომ ეს მოშლა ხანმეტის ნორმისა თვალსაჩინო ჩანს უკვე შეუქვსე საუკუნისათვის, ანუ ჯერ კიდევ „ახალფეხადგმულ“ სალიტერატურო ენაში.

თუ ეს „ახალი“ სალიტერატურო ენა, ლოგიკურად, არსებულ ენობრივ ვითარებას ეყარებოდა (უდამწერლობო ენაში სხვაგვარად შეუძლებელია), მაშინ როგორღა მოხდა ესოდენ სწრაფად ასეთი ძირეული ცვლილება? (ამის ახსნას მნიგნობრობის ცენტრის ცვლით თუ დიალექტურ არეალთა განსხვავებით ობიექტური საფუძველი არ უჩანს).

ამატიმაც გარდთუვალია ვარაუდი: ხომ არ არის ეს „ხანმეტობა“ ზეკუთმეტობითი ხორმატიული ტრადიცია, რომელიც ქრისტიანულმა მონაპოვობამ დაფუძნებისთანავე შეუსაბამა რეალურ ენობრივ ვითარებას და სწორედ ამით გამოავლინა თავისი პირველი რადიკალური პოზიცია ენობრივი პოლიტიკის სფეროში? (ამ პოზიციიდან დასახული, ეს იქნებოდა „ძველი ენის“ ქრისტიანიზაციის, ანუ ქრისტიანული რეფორმის ერთი [ნაპ. ერთადერთი] ნიშანდება).

3. ქართული დამწერლობის უადრესი ძეგლები, როგორც ხელნაწერები, ისე – განსაკუთრებით – ეპიგრაფიკა, იმდენად არის ჩამოყალიბებული მასწავლებლის ოსტატობის თვალსაზრისით, რომ ბუნებრივად ფასტავს ეჭვს მათ შემსრულებელთა „დამწყობის“ შესახებ, იმე ზემოთ მოყვანილ უადრეს ეპიგრაფიკულ ძეგლებს (პალესტინისა და ბოლნისის სიონის ნარჩენებს) ამ თვალთ შეხედვის ადამიანი, მკვლევარია თვითქოს, რომ ისინი „დამწყობის“ ნაცოფილარია და არა – მაღალი ხელოვნების ნიმუშები.

განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ამ თვალსაზრისით რელიეფური მონუმენტური ეპიგრაფიკა, რომელთა რიგსაც ბოლნისის სიონის ერთ-ერთი უადრესი ნარჩერა ეკუთვნის. მისი გამორჩეულობა იმაში მდგომარეობს, რომ რელიეფური ნარჩერის შესრულება ეპიგრაფიკის უსაღესეს ტექნიკას გულისხმობს: ამ დროს ასოთა გრაფიკული ხაზები კი არ ამოაჭრება (ამოიკანრება) ქვაში, არამედ სწორედ ამ ხაზების ზეგაპირი რჩება ხელმოუხებელი, ხოლო მათ ვარსკვლავი ქვა ამოიჭრება ისე, რომ ასოების მოხაზულობამ რელიეფურად ამოიხიოს ზემოთ.

ბერძნული ეპიგრაფიკის ნიმუში (სტელა)

საყოველთაო გამოცდილებით, რელიეფური ეპიგრაფიკის ჩამოყალიბება ხანგრძლივ განვითარებას მოითხოვს, მისი ტექნიკის დაუფლებამდე ისეთივე ვნაა გასაუღელი, როგორც კლდეზე მხატვრობიდან – ბარელიეფამდე და ბარელიეფიდან – მრგვალ ქანდაკებამდე.

ამ, ეს მოსაზრებები (და ზოგი სხვაც) ავალდებულებს თანამედროვე მკვლევართ, ისტორიის სადარშეს ვარაუდითა და მოლოდინით მიაპყრონ თვალთ.

აქვე ცალკე უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ არსებობს არაერთი ეპიგრაფიკული და არქეოლოგიური

- 12033 -

მონაპოვარი, რომელთა დაკავშირება ქრისტიანულ მემკვიდრეობასთან არ ხერხდება. ეს განსაკუთრებით შეეხება ნარჩერების მთელ კომპლექსს ნეკრესის ნარჩართული საკულტო ძეგლების ტერიტორიიდან, რომელთაც ამ არქეოლოგიურ ძიებათა ხელმძღვანელი – პროფ. ლ. ტილაშვილი – ამ არეალის ქრისტიანობამდელ ვითარებას უკავშირებს.

სამწუხაროდ, ჯერჯერობით არ ხერხდება ამ მონაპოვრების ზედმიწევნით დათარიღება ეპიგრაფიკულ და ფაქტოლოგიურ საფუძველზე.

ახლა ქართული დამწერლობის ნარმოშობის თეორიების შესახებ. ცნობილია რამდენიმე გამოკვეთილი თეორია:

1. **ბერძნულობის თეორია:** ეს თეორია იმ პოზიციის გამოხატულებაა, რომელსაც ჩვენ პირველი (რეალისტური) ვუწოდებთ. ეს თვალსაზრისი, აღნიშნულ მნიგნობრულ მონაცემებთან ერთად, ემყარება ანბანის ასოთა რიგის თანხვედრას ბერძნულთან და ზოგი ასო-ნიშნის (ეთქვით – ორნიშნა $\alpha\theta$ -ს) ახალოგიურობას. ამ თეორიის თანახმად, ქართული დამწერლობა უნდა შექმნილიყო ბერძნულის საფუძველზე არაუადრეს IV საუკუნისა ქრისტეს შემდგომ. ამ პოზიციის განმასახიერებელი არიან ა. შანიძე, თ. გამყრელიძე, ვ. ბოდეერი და სხვანი.

2. **ფინიკიურობის, ანუ ე. წ. სემური თეორია:** ამ თეორიის თანახმად, ქართული დამწერლობა უნდა მომდინარეობდეს უშუალოდ ფინიკიური დამწერლობისაგან, რომელიც არის პირველსაწყისი არსებითად ყველა ასბანური დამწერლობისა, მათ შორის – ბერძნულისა (აქვე უნდა ითქვას, რომ მსოფლიოში ათასამდე დამოუკიდებელი დამწერლობა არსებობს, მათ შორის – ქართული). ამდენად, ამ თეორიის მიხედვით, ფინიკიურისაგან – ბერძნული და ბერძნულისაგან ქართული კი არ ნარმოიშვა (როგორც ეს ნარმოდგენილია პირველი თეორიის მიხედვით), არამედ ბერძნულიც და ქართულიც ერთნაირად მომდინარეობს ფინიკიურისაგან. ეს თეორია ქართული დამწერლობის ნარმოშობას ქრისტიანობამდელ ეპოქაში (სავარაუდოდ, ფარნავაზის დროს) ვარაუდობს. ამ თეორიის ნარმოამდგენლები არიან ი. ჯავახიშვილი, რ. შატარაძე და სხვანი.

ამ მიმართულებას უჭერს მხარს ე. წ. არმაზული თეორია, რომელიც მცხეთაში, არმაზის გათხრებზე აღმოჩენილ ბილინგვას (ორენოვან ნარჩერას) ემყარება. ბილინგვა ბერძნულად და არამულად არის შემრულებული ძველ და ახალ ნელთაღრიცხვათა შიჯნაზე. რაც მოაქარაა, არამული დამწერლობა აქ განსხვავებული სახით არის ნარმოდგენილი; მას აკად. გ. ნერეთელიმა არმაზული უწოდა და ერთ-ერთ ვერსიად (საფეხურად) მიიჩნია სემურიდან ქართული ანბანის შექმნის გზაზე.

შეადგება ამ ორი ძირითადი თეორიის დასახელებით შემოვიფარგლოთ. ამგვარად ასევე მოხასხეიებულია ე. წ. სომხურობის თეორია, რომელიც ეყრდნობა სომხურ ისტორიულ წყაროებში დაცულ ერთ ცნობას; ამ ცნობის თანახმად, ქართული ანბანიც სომხური ანბანის შემქმნელს, მქაობ შამტოცის, მიერ არის შედგენილი. ამ ცნობის გვიანდლობა სომხური ისტორიის შესაბამის წყაროში და მისი ნაყალბეობა სრული მცნიერული საფუძვლიანობით დაასაბუთა აკად. ივ. ჯავახიშვილმა დღეს ამ თეორიას სერიოზულად აღარაფერ აღიქვამს.

თუ ამ სომხური წყაროს ნაყალბე ცნობას არ მივიღებთ მხედველობაში, შატავნების ცნობათაგან ყველაზე ტრადიციული და „ძველესულია“ ის, რომელიც XI ს-ის ქართველ მემკვიდრეს - ლეონტი მროველს - გუთვინის და რომლის თანახმადაც ქართული მნიგნობრობის ფუძემდებლად ფარნავაზ მეფე ცხადდება:

„ესე ფარნავაზ იყო პირველი მეფე ქართლსა შინა ქართლისისა ნათესაუთაგანი ამან განაურცო ესა ქართული და არღარა იზრახებოდა სხუა ენა ქართლსა შინა თვინიერ ქართლისა და ამან შექმნა მნიგნობრობა ქართული“.

სხვათა შორის, ამ ტრადიციას არა მარტო ქართულ, სომხურ წყაროებშიც მოუკიდებია ფეხი; კერძოდ, XIII ს-ის სომეხი ისტორიკოსი მხითარ აირივანეცი სწორედ ფარნავაზს მიაჩნის ქართული მნიგნობრობის შემოღებას.

რას გულისხმობს ფარნავაზის მიერ „მნიგნობრობის შექმნა“, ამის გაგებასა და განმარტებაში სრული ერთსულოვნება არ არის, ერთნი მასში დამწერლობის შექმნას ხედავენ, მეორენი - მნიგნობრულ რეფორმას.

*როგორი იყო ქართული ანბანი და განვითარების რა ეტაპები განვიდა მან?

უკვე დასახელებული უადრესი ეპიგრაფიკული და სხვა წყაროების მიხედვით, პირველი ქართული ანბანი არის მრგლოვანი დამწერლობა, რაც იმას ნიშნავს, რომ მისი ძირითადი დამახასიათებელი ნიშანი არის შობაზულობის სიმრგვალე, ანუ ასოთა ძირითადი გრაფიკული ელემენტია სრე და ნახევარსრე სამ ანბანის სხვა დამახასიათებელი ნიშანია ორხაზოვნება, ანუ ის, რომ ამ ანბანის არსებითად ყველა ასო თანაბარია, ორ ხაზს შორის იწერება. ამ თვისების გამო ამ დამწერლობას მთავრულსაც უწოდებენ.

*ეს ანბანი გაბატონებული იყო IX ს-მდე.

მრგლოვანს თანდათანობით ცვლის ე. წ. ნუსხური დამწერლობა. ასე იმიტომ უწოდა, რომ ძირითადად ამ ანბანით წდებოდა სასულიერო წიგნების გადაწერვა; ამ ანბანს, მრგლოვანისგან განს-

ხეაფებით, აქვს ორი ძირითადი ნიშანი: ა) კუთხოვანი მოხაზულობა, ანუ ამ ანბანის ძირითად გრაფიკულ ელემენტს წარმოადგენს ხაზი და კუთხე; ბ) ასოთა განლაგების ოთხხაზოვანი სისტემა, რაც იმას ნიშნავს, რომ წამოყალიბებულია შუა რეგისტრის, ზედა რეგისტრისა და ქვედა რეგისტრის ასო-ნიშნები.

დაბოლოს, ნუსხურის უშუალო გაგრძელება მხედრული (XIII ს-დან), რომელსაც ნუსხურისაგან შემკვიდრეობით გამოჰყვა ოთხხაზოვნება, ოღონდ კვლავ შეიძინა მოხაზულობის სიმრგვალე, რაც ძირითადად სწრაფად წერის პროცესით არის განპირობებული. ანბანის ამ სახეობას ამგვარად ეწოდა იმიტომ, რომ ის ძირითადად საერო მწერლობას ემსახურებოდა. †

1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
ა	ბ	გ	დ	ე	ს	ტ	ც	ძ	200
ვ	ჟ	ზ	ი	კ	რ	ლ	მ	ნ	300
ო	პ	ჟ	რ	ს	ვ	გ	დ	ე	400
ტ	ც	ძ	წ	ჭ	ყ	შ	ჩ	ც	500
კ	ხ	ც	ძ	წ	+	+	+	+	600
ქ	ღ	ყ	შ	ჩ	ჩ	ჩ	ჩ	ჩ	700
წ	ჭ	ყ	შ	ჩ	გ	დ	ე	ე	800
ჩ	ც	ძ	წ	ჭ	გ	დ	ე	ე	900
ც	ძ	წ	ჭ	ყ	ჩ	ჩ	ჩ	ჩ	1000
ძ	წ	ჭ	ყ	შ	ც	ც	ც	ც	2000
წ	ჭ	ყ	შ	ჩ	ძ	ძ	ძ	ძ	3000
ჭ	ყ	შ	ჩ	ც	რ	რ	რ	რ	4000
ყ	შ	ჩ	ც	ძ	ს	ს	ს	ს	5000
შ	ჩ	ც	ძ	წ	ე	ე	ე	ე	6000
ჩ	ც	ძ	წ	ჭ	ყ	ყ	ყ	ყ	7000
ც	ძ	წ	ჭ	ყ	ქ	ქ	ქ	ქ	8000
ძ	წ	ჭ	ყ	შ	ღ	ღ	ღ	ღ	9000
წ	ჭ	ყ	შ	ჩ	ჭ	ჭ	ჭ	ჭ	10000

ქართული ანბანი: 1. მრგლოვანი, 2. ნუსხური, 3. მხედრული, 4. ტრანსკრიფციი, 5. რაცხეთის მნიშვნელობა.

5. ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიისათვის

განვითარების რა ეტაპები განვილო ქართულმა სალიტერატურო ენამ?

უპირველესად საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს ის, რომ ქართულმა სალიტერატურო ენამ გამოავლინა უნიკალური სტაბილურობა ისტორიულ ცვალებადობის თვალსაზრისით. საზოგადოდ, იმ დროის განმავლობაში (15 საუკუნეზე მეტი), რა დროშიც ჩვენ ქართულის განვითარების ეტაპად ვხედავთ, ენები რამდენად იცვლებიან, რომ ახალი ენის წარმოქმნადგენელი ძველის შესწავლა ისევე უნდეთ, როგორც უცხო ენისა. თანამედროვე ქართული კი, ამკარაა, ასე არ „გაუცხოვებულა“ ძველ ქართულ მწიგნობრობასთან; „შუშანიკის ნამების“ ნაკითხვა და ძარბადა შინაარსის გაგება ჩვენი მოზარდს სკოლის IX კლასში (ძველ ქართული ლიტერატურის შესწავლისას) ლექსიკონის დაუხმარებლადაც შეუძლოა. თანაც, აღნიშნული ისტორიული „სტაბილურობა“ არ ყოფილა შედეგი რაიმე საგანგებო ღონისძიებებისა; ესამ მაღალანობა შეინარჩუნა, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში არასოდეს გამოკვლილა პურისტული ტენდენცია და არც მაინცდამაინც განყოფილების უმტკიცესელო და უწყვეტი გზა პქოსია ქართულ სალიტერატურო ენას.

რა განაპირობებდა, რა ცალკეული თუ კომპლექსური მიზეზები განსაზღვრავდა აღნიშნულ სტაბილურობას, ამაზე სრულყოფილი პასუხის გაცემა დერჯერობით ჭირს. თუმცა ზოგადად შეიძლება ითქვას, რომ ამის საფუძველი, ერთი მხრივ, ქართული ენის სისტემურ და სტრუქტურულ თავისებურებებში უნდა ვეძიოთ, ხოლო მეორე მხრივ – ქართული წარმოქმნისა და დამწერლობის (ზეპირი და წერილი მეტყველების) ტრადიციად დამკვირვებულ მაქსიმალურ შესაბამისობაში.

რაც მთავარია, სალიტერატურო ენის აღნიშნული სტაბილურობა არ ყოფილა მიღებული საერთო ეროვნული ენისაგან მისი ხელმოწერილი, კონსერვატორული დაცილების ხარჯზე, რაც სამწერლობო ენების განვითარების არსებითად კანონზომიერი, ტრადიციული თავისებურებაა და რაც თანდათანობით წარმოქმნის ორთოგრაფიის ხვეციდაკურ, მიზანმიმართულად დასაძლევ პირობლებებს. ქართული სალიტერატურო ენა კი, აღნიშნულ სტაბილურობასთან ერთად, მუდმივად ინარჩუნებდა სახლოვეს ცოცხალ ეროვნულ ენასთან და განვითარების ის საფეხურებიც, რომლებიც მის ისტორიულ გზაზე იკვეთება, ამ დაახლოებისას სულის კვეთებით იყო განპირობებული.

ამ თვალსაზრისით, შეიძლება ითქვას, ერთადერთი კარდინალური

გარდატეხა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების გზაზე – ეს არის „ვეფხისტყაოსანი“ და მისი ავტორის ენობრივი პოზიცია. შეიძლება ითქვას: ისევე, როგორც „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორი იყო უდიდესი ნოვატორი და რეფორმატორი ლიტერატურულ-ესთეტიკური და ფილოსოფიური ასპექტით, ასევე იგი გვევლინება ქვეყნარტ რეფორმატორად სალიტერატურო ენის თვალსაზრისით. როგორც ჩანს, სხვაგვარი დამოკიდებულება ენისადმი შეუძლებელიც იყო იმ უშაღლესი შემოქმედებითი პარმიონის შემოქმედისაგან, რასაც პოემა წარმოადგენს; ენა ხომ მხოლოდ იარაღი არ არის შემოქმედებისა, ის თვით სულია მისი. „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორმა თავისი მძლავრი შემოქმედებითი ნებით შეძლო გადაეღება კლასიკური (სასულიერო მწერლობის) სალიტერატურო ქართულის უკვე კონსერვატიული ნორმები და საბოლოოდ მოეხდინა ის რეფორმა, რომელიც ქართული ენის წიაღში საუკუნეთა განმავლობაში მნიფდებოდა მდიდარი მწიგნობრობისა და ძლიერი, სიცოცხლისუნარიანი სახალხო ენის თანაარსებობის შედეგად მან მიიღო ყოველივე საქირო და სასარგებლო ძველისაგან და რაციონალურად შეაბამა ის ცოცხალ ენობრივ გამოცდილებასთან. და ამით სრულიად ახალი სული და სიცოცხლე მიანიჭა სალიტერატურო ენის განვითარებას; თავისი უკვდავი პოემის სახით, მის პუშანისტურ სამყაროსთან ერთად, პოეტმა მთამომავლობა დაუტოვა დიდი ენობრივი ორიენტორი – ენა ახალი, მაგრამ, ამავე დროს, მოუნვევტი თავის ძველ მასაზრდოვებელ ფესვებს. ეს უშაღლესი სინაუზი, ხელოვნური, შემოქმედებითი და თანაც ბუნებრივი შენამება ძველისა და ახლისა პოემის თითქმის ყოველ სტრიქონში იგრძობა და ალბათ ქვეცნობიერად საუკუნეთა განმავლობაში ასაზრდოვებდა კიდევ ერის ენობრივ დამოკიდებულებას, შეგნებას.

უთუოდ ამ მოვლენაშიც არის ქართული სალიტერატურო ენის (საზოგადოდ, ქართული ენის) შემოაღნიშნული მუდარებითი სტაბილურობის მიზეზი.

„ვეფხისტყაოსნის“ შემდეგ ამგვარი მკვეთრი გარდატეხა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებაში არ მომხდარა. ამიტომაც შესაძლებელია სწორედ „ვეფხისტყაოსანი“ მივიჩნიოთ ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებაში ერთგვარ წყალგამყოფად, სალიტერატურო ენის ისტორია წარმოიქმნის თრ ძირითად პეროდად – „ვეფხისტყაოსნამდე“ და „ვეფხისტყაოსნის“ შემდეგ.

როგორც საქართველოს ისტორიიდან არის ცნობილი, რუსთაველის უბოქას მოქვეა ქვეყნის მატერიალური და სულიერი ცხოვრების გამაპარტახებელი ხანგრძლივი პროცესი („დიდი ლამე“) – მონღოლობა და თანამედრო უბედურებანი და თითქმის ოთხი საუკუნის განმავლო-

* ტეხაზა – გამოწული მძილა ენის ენისა ვეფხისტყაოსანში.

სამი სალიტერატურო ენის ტრადიციულ განვითარებაზე ლამარაკიც ზეგავლენა და როცა მოგვიანებით, XVII-XVIII საუკუნეებისათვის, ქართულ მწიგნობრობას ხელახალი აღორძინების ხანა დაუდგა, შეიძლება ითქვას, ენობრივად ის ისე განვითარდა, თითქოს წყვეტა არ ცოცხალიყოს, თითქოს ეს ენა ქრონოლოგიურად „ვეფხისტყაოსანზე“ ყოფილიყოს უშუალოდ მიბმული.

შეიძლება ისიც ითქვას, რომ, თუ არა ანტონ კათალიკოსი და მისი კონკრეტორული პოზიცია ქართული სალიტერატურო ენის ბუნებრივი განვითარების მიმართ, სულხან-საბასა და დავით გურამიშვილის ენაზე გამავალი თანამიმდევრული გეზი შემდგომაც ბუნებრივ განვითარებას მოვებდა და არც ის რეფორმატორული წილილი გამოიკვეთებოდა ასე რელიეფურად, რისი განქვაც ილიასა და მის თანამოკალმებებს XIX საუკუნის მეორე ნახევარში მოუხდათ.

ანტონ I - საქართველოს კათალიკოსი და შირაქელმზრავი მოღვაწე XVIII საუკუნის შთელ მეორე ნახევარში; იყო ვერობული ორიენტაციის მოღვაწე, ლეთისმეტყველი, მხერალი, გრამატიკოსი. მაგრამ ანტონის სახელი უფრო ცნობილია სალიტერატურო ენასთან მისი დამოკიდებულების, ე. წ. სამი სტილის თეორიის გამო. „სამი სტილის“ ვაგება, რომელიც ქართულ ნიდაგზე არ წარმოშობილა და ის ჩვენში სხვა ქვეყნებიდან გაფრცელდა, გულისხმობდა იმას, რომ არ შეიძლება ერთგვარი ენა ემსახურებოდეს ჩვეულებრივ სახალხო მეტყველებასაც, ლეთისმეტყველებასაც და ფილოსოფიასაც; შესაბამისად, თითოეული სფეროსათვის შესაფერისი ენა უნდა შეიქმნას; სწორედ ამ მიზნით აირჩევა ძველი ქართული ე. წ. მაღალი სტილის, ანუ ფილოსოფიური სათქმელის გამოსახატავად. ობიექტურად ამ ტენდენციის საფუძველი მდგომარეობდა იმაში, რომ XII საუკუნის შემდეგ ენის განვითარება არსებითად უმართავი გახდა და სალიტერატურო ენის ფუნქციონირების სხვადასხვა სფეროებს შორის ზღვარი მოიშალა. სრულიად ბუნებრივია, სახულიერო მოღვაწეს, ლეთისმეტყველსა და ფილოსოფოსს თავისი დამოკიდებულება იმ პროცესების მიმართ რაღაც ფორმით გამოეხატა. მანაც „სამი სტილის“ თეორიას დააკისრა ძირითადი კრიტერიუმის როლი. თვით ანტონი არქაული (უკეთ - არქაიზებული) სტილით წერდა, თუმცა, როგორც მიაჩნიათ, მას სამი სტილის თეორია აქტიურად არასოდეს უქადაგია. ამ პოზიციის უტყრიება, როგორც ხშირად ხდება ხოლმე, ანტონის ბრმა მიმბაძველთა და „მოწაფეთა“ დამსახურებაა. როგორც ე. ბაბუნაშვილი აღნიშნავს, „ანტონისეული სამი სტილის თეორიის ბატონობა უფრო მისი მიმდევრების საქმეა, ვიდრე თვით ანტონისა, რომელმაც თავისი გრამატიკის მეორე რედაქციაში სამი სტილის თეორია სულაც არ შეიტანა“.

ძირითადად სწორედ XVIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან გამოკვეთილ ამ ტენდენციებთან მიმართებით უნდა მივიჩნიოთ სალიტერატურო ენის პრინციპულ რეფორმატორად დიდი ილია ქვეყნაძემ (და მისი თანამოახრეები). ისევე, როგორც პრაქტიკულად გაუკაფა მან გზა ენის დემოკრატიზაციას, თეორიულადაც მოუმზადა საფუძველი იმ ნორმატიულ პოზიციას, რომლის თანახმადაც ენის განვითარების ბუნებრივი პროცესის შენერება შეუძლებელია და სალიტერატურო ენა ბუნებრივ ენობრივ განვითარებას უნდა უწვედეს ანგარიშს, მასზე უნდა იყოს ორიენტირებული. მისი ლაკონური ფორმულა - „ენის კანონის დამდები ხალხია და არა ანბანთ თეორეტიკა“ - მკვიდრი ქვაკუთხედი აღმოჩნდა როგორც სალიტერატურო ენის განვითარების ისტორიული გამოცდილების შეფასების, ისე, განსაკუთრებით, ქართული სალიტერატურო ენის პერსპექტივის, მომავალ შესაძლებლობათა განსაზღვრის თვალსაზრისით.

დასასრულ უნდა ითქვას, რომ ილიას მოღვაწეობის შემდგომ, მისი შემკვიდრეობის საფუძველზე, აქტიურად მიმდინარეობს და ფერაც არ დახრულებულა ახალი (რეს. უახლესი) ქართული სალიტერატურო ენის ფორმირების პროცესი.

მართალია, რამდენადმე გამოიკეთა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების ძირითადი სურათი, მაგრამ, ამავ დროს, უნდა აღინიშნოს, რომ სალიტერატურო ენის პერიოდიზაციასთან დაკავშირებით თვალსაზრისთა ერთგვაროვნება არ არსებობს. კერძოდ, აკაკი შანიძეს მიაჩნია, რომ ქართული სალიტერატურო ენის განვითარება სამ პერიოდად უნდა დაიყოს: ძველი, საშუალო და ახალი. ძველი - V-XI საუკუნეები, საშუალო - XII-XVIII სს. და ახალი - XIX ს-ის შემდეგ. არნ. ჩიქობავას კი მიაჩნდა, რომ სალიტერატურო ენის ისტორია ორ პერიოდად იყოფა და ახალი ქართული სალიტერატურო ენა XII ს-ის შემდეგ იხატება. არის სხვა მოსაზრებებიც; ზ. სარჯველაძემ, მაგალითად, თვით ძველი ქართულის ორ ქვეპერიოდად დაყოფა მიიჩნია შესაძლებლად (V-VIII და IX-XI სს.), ბ. ჯორბენაძე ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების ხუთ პერიოდს გამოყოფდა...

როგორც ითქვა, ქართული სალიტერატურო ენის განვითარება ერთი მთლიანი ხაზია; მასში ყველაზე კარდინალური ცვლილება ავეფხისტყაოსანთან არის დაკავშირებული (და ეს მოვლენათა შთელ კომპლექსს უკავშირდება). დანარჩენი (სხვაგვარი) პოზიციები სალიტერატურო ენის განვითარებასთან მიდგომის კრიტერიუმებზე და ცალკეულ ენობრივ მოვლენათა მისევენელობის გაგებაზეა დამოკიდებული. თვალსაზრისთა სხვაობა თვით ობიექტის რაობას არ ცვლის. უნდა შეიჩვენს ისეთი, რომელიც უფრო მოსახერხებელი და რაციონ-

აღიარებული იქნება კონკრეტული სამეცნიერო თუ პედაგოგიური ამოცანების გადასახვევტად.

ვფიქრობთ, ამ შემთხვევაში ასეთად უნდა მივიჩნიოთ სალიტერატურო ენის უწყვეტობა და სტაბილური მთლიანობა, მისი განუყოფლობა ერთი ურთიერთგანუყოფელი პერიოდით.

ნ. ქართული ეროვნული ენა, სალიტერატურო ენა და სახელმწიფო ენა

ქართული ენის სტაბილურობა და მთლიანობა კიდევ ერთი განსაკუთრებული ასპექტით გამოიხატება: კერძოდ, იგი საუკუნეთა განმავლობაში უცვლელად აერთიანებდა ქართველურ ტომებს, იყო ქართული სახელმწიფოებრიობის საფუძველი; ყოველგვარ ვიოარებაში, განსაკუთრებით ისტორიულ ძნელბედობათა შამს, ეროვნული თავისთავადობა, თვითმყოფადობა სწორედ მასთან იყო გაიგივებული.

გუაგრაფიულ-რელიეფური მდგომარეობისა თუ ისტორიულ გარემოებათა გამო, მცირერიცხოვნობის მიუხედავად, უხიკურ ქართულთა ენამ ათასწლეულების განმავლობაში მნიშვნელოვანი დიფერენცირება განიცადა, ანუ დაიყო ენა-კილოებად. როგორც ცნობილია, სამეცნიერო ლიტერატურაში სამი ქართველური ენა და მათი ორ ათეულამდე დიალექტი მოიხსენიება.

ქართველური ენებია ქართული, სვანური და ზანური (კოლხური).

ქართულის კილოებია: ქრთალური, კახური, იმერული, აჭარული, გურული, მესხური, ჯავახური, რაჭული, ლეჩხუმური, შთაულურ-გუდამაყრული, ფშაური, ხევსურული, მთხეური, თუშური. სამი დიალექტი საქართველოს თანამედროვე საზღვრებს გარეთ არის მოქცეული: ინგილოური (აზერბაიჯანში), იმერზეული (თურქეთში) და ფერეიდსული (ირანში).

სვანურის კილოებია ბალსხემოური, ბალსქვემოური, ლაშხური და ლენტიხური.

ზანურის კილოებია შვერული და ლანური (იგივე ქანური). ამ უკანასკნელის გავრცელების არეალი ამჟამად თითქმის მთლიანად თურქეთის ტერიტორიაზეა მოქცეული.

თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ განსხვავება კილოებს შგნითაც იჩენს თავს (რაც კილოკავებად დაყოფას გულისხმობს), აშკარაა, საკმაოდ მრავალფეროვანი სურათი წარმოგვიდგება.

მიუხედავად ამისა, საქართველოს წინააღმდეგობებითა და ძნელბედობებით აღსავსე ისტორიაში არ დასტურდება არც ერთი შემთხვევა, რომ საერთო ეროვნული ენის პრიორიტეტი ეტყვევებ დაშდგარიყოს, რომ ვინმეს თავისი ვინროკუთხურის სასარგებლოდ ოდესმე უარი ეთქვას საერთოზე და გამაერთიანებელზე. ქართველის თვითმგვანება იმთავითვე დაუკავშირდა ენის შეუცვლელობას, მის „გადამრჩენელ“ ბუნებას შვიძლება ითქვას, ყველაზე უფრო ეს თვითმგვანება შეუსისხლნორცდა ქართველის შუობას, მის დამოკიდებულებას დროსთან, ისტორიასთან, გარემოსთან. ეს ის დამოკიდებულებაა, რომელიც დღესაც ათქმევინებს 400 წლის წინ გადასახლებულ ფერეიდნელ ქართველს ირანში:

*„საქართველოს ენის ფასი შე ვიცი,
იმისთი ევ ენას შამნახელი ვარ!“*

ასეთი თვითმგვანება, ცხადია, უცვბ არ ყალიბდება, ის ხანგრძლივ და რთულ ისტორიულ პროცესებში იღებს სათავეს.

როგორც ითქვა, ჯერ მნიგნობრობის, ხოლო შემდეგ – ამისდაკვალად – სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბება უმნიშვნელოვანესი მოვლენაა ერისა და ენის ცხოვრებაში. სალიტერატურო ენა ეროვნული ენის განვითარების უმაღლესი ფორმაა, შაგრამ განა შეიძლება შეიქმნას სალიტერატურო ენა, თუ საერთო ეროვნული ენა რაღაც ფორმით არ არსებობს? ამიტომაც შიაჩნიათ, რომ სალიტერატურო ენის წარმოქმნას, თუ ეს უკანასკნელი რაიმე ხელოვნურ საფუძველზე არ ხდება, საერთო ეროვნული ენის ჩამოყალიბება უნდა უსწრებდეს წინ. რა ფორმით და რა ფარგლებში არის ეს საერთო ენა გავრცელებული, ეს გადამწყვეტი არ უნდა იყოს, მთავარია, რომ ენობრივი ერთიანობის თვითმგვანება არსებობს, რომ „საერთოსა“ და „განსხვავებულის“ გაგება არის ჩამოყალიბებული.

სალიტერატურო ენა უშუალო მემკვიდრეა საერთო ეროვნული ენისა, რამდენადაც ის იმავე ენობრივ ერთიანობას გულისხმობს, ოღონდ უკვე ფუნდამენტურად – მნიგნობრულ, კულტურულ საფუძველზე. ამიტომაც სალიტერატურო ენის გაგება ვინრო შინაარსით, როგორც მხატვრული ლიტერატურის, მწერლობის ენისა, არ არის გამართლებული. ამ უკანასკნელს ტერმინი ლიტერატურული ენა შეესაბამება. ლიტერატურული ენა შემადგენელი ნაწილია საერთო სალიტერატურო ენისა. სალიტერატურო ენა, ამას გარდა, მოიცავს ყველა იმ სფეროს, სადაც კი შეიძლება ოფიციალურად ფუნქციონირებდეს ეროვნული ენა, იქნება ეს განათლება, მეცნიერება, ეკლესია, სოცვეიერი ხელოვნების დარგები, პოლიტიკა, პრესა, რადიო-ტელევიზია, კომპიუტერული ინფორმატიკა...

თუ უფრო დაკონკრეტებულ კლასიფიკაციას მივმართავთ, ერთი მხრივ, არსებობს ენის ფუნქციონირების მხატვრულ-შემოქმედებითი სფეროები (სიტყვიერი ხელოვნების დარგები), ხოლო მეორე მხრივ – ენის პრაქტიკული გამოყენების ნაირგვარი სფეროები: სამეცნიერო, მასშველის, ოფიციალურ-საქმიანი, საკანცელარიო, სასაუბრო. მეტყველების კულტურის ინტერენის საგანს განსაკუთრებით ეს უკანასკნელში წარმოადგენენ, რამდენადაც სწორედ მათ ეხება ენის ოფიციალური ფუნქციონირების ნორმატიული მოთხოვნები.

სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბებულობის ხარისხს განსაზღვრავს ისეთი ცნებები, როგორცაა უნიფიცირებულობა და მონოლინგუალობა. უნიფიცირების ცნება უკვე განხილული ნორმის პრობლემას უკავშირდება და ერთიანი ნორმების არსებობას გამოხატავს; ხოლო მონოლინგუალობის გაგება ამ უნიფიცირებული სალიტერატურო ენის მიმართ სახელმწიფოებრივი დამოკიდებულების გამოხატულებას, რამდენადაც ის თავის თავში გულისხმობს მიზანმიმართულ ენობრივ პოლიტიკას.

საერთო სალიტერატურო ენის არსებობის უმაღლესი კატეგორიაა **სახელმწიფო ენა**. სახელმწიფო ენა არის ამა თუ იმ ქვეყნის (სახელმწიფოს) ოფიციალურად აღიარებული ძირითადი ენა. მისი არსებობა, როგორც ნაერთ ტერმინის აკრებულებიდან ჩანს, სახელმწიფოს არსებობაზე დამოკიდებულია. როგორც კი იქმნება სახელმწიფო, თავისთავად დგება მისი ერთიანი ენის საკითხი. რამდენად მოიწვევა ეს ენა იღებს თუ არა რომელიმე ქვეყნის ძირითადი ენა სახელმწიფო ენის ოფიციალურ სტატუსს, ეს სხვა პრიბლემაა და ის ისტორიულ პირობათა მთელ კომპლექსთან არის დაკავშირებული. ყურადღებამისაქცევი ამ თვალსაზრისით ის არის, რომ ქართულ სინამდვილეში საერთო ენობრივ თვითმეგნება ამ სფეროშიც გამოიხატა: ორი უმნიშვნელოვანესი პერიოდი არსებობს საქართველოს ისტორიაში ერთიანი სახელმწიფოს იდეის განხორციელებისა და ორსავე შემთხვევაში ენის როლის სახელმწიფოებრივი გაგება წამოიწვეს წინა პლანზე. ერთი ფარნავაზის შოლევანობის შემოდასახელებული პერიოდი („არღარა იზრახებოდა ქართლსა შინა სხუა ენა, თუნიერ ქართულისა“) და მეორე – გრიგოლ ხანძთელის ეპოქა, როცა საფუძველი ეყრება ბაგრატიონთა დინასტიას და ეკლესიის წიაღში გაიშის: „არამედ ქართლად ფრიადი ქუთუყანა აღორავტების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ეამი შეწარვინ და ღოუცთა ყოველი აღესრულების...“

ოღონდაც აუცილებელია აღინიშნოს, რომ სახელმწიფო ენის რეალური სტატუსი მხოლოდ დეკლარაციის საფუძველზე არ განისაზღვრება. თანამედროვე მსოფლიოში არაერთმა განვითარებადმა

ენამ განოაცხადა თავი „სახელმწიფო ენად“. მაგრამ სახელმწიფო ენის რეალურ არსებობას სჭირდება, ჯერ ერთი, ხანგრძლივი ისტორიულ-კულტურული საფუძველი, ანუ ამ ენის ჩამოყალიბებულობა საერთო სალიტერატურო ენად, მეორეც – სოლიდური სახელმწიფო გარანტიები.

სახელმწიფო ენის სტატუსს განსაზღვრავს ქვეყნის კონსტიტუცია, ხოლო მისი ფუნქციონირების საზღვრებს ადგენს კანონი სახელმწიფო ენის შესახებ (აგრეთვე – სხვა კანონები); სახელმწიფო ენის სრულფასოვანი ფუნქციონირების გარანტი სახელმწიფო სისტემა ჯა ხალხის, საზოგადოების ნებაა. სახელმწიფო ენა ამთლიანებს ამ ქვეყნის მთელი მოსახლეობის სახელმწიფოებრივ ინტერესსა და სულისკვეთებას. რამდენადაც სახელმწიფო ახორციელებს მოქალაქის ინტერესთა დაცვის ფუნქციას, ამდენადვე სახელმწიფო ენა წარმოადგენს ამ ფუნქციათა განხორციელების ძირითად საშუალებას. ამდენად, თუ სალიტერატურო ენა მაინც ეროვნული ნიშნით არის განსაზღვრული, სახელმწიფო ენა სამოქალაქო ერთობის, თანხმობის საფუძველია; სახელმწიფო ენის მიმართ ქვეყნის ნებისმიერი სუბიექტის, ნებისმიერი მოქალაქის უფლება-მოვალეობითი დამოკიდებულება თანაბარია.

როგორც ისტორიულ, ისე თანამედროვე მსოფლიოში ნაირგვარ ეთნოსთა ერთ სახელმწიფოდ შემამტკიცებელი ძირითადად სწორედ სახელმწიფო ენაა. ამისი ობიექტური მაგალითი თუნდაც ისიც არის, რომ ჩვენი პლანეტის სახელმწიფოთა რაოდენობა თითქმის 20-ჯერ ჩამოუვარდება ენათა საერთო რაოდენობას. ამასვე ადასტურებს მონინავე, განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება (თუმცა ისიც თვალსაჩინოა, რომ ეთნოსთა წინააღმდეგობის ერთ-ერთი სერიოზული მუხტი სწორედ ენობრივი პრობლემებია).

ამიტომაც არის, რომ მსოფლიოს მონინავე ქვეყნებში ენობრივი პოლიტიკა უმაღლეს სახელმწიფოებრივ რანგშია აყვანილი.

საერთაშორისო ურთიერთობების, საკაცობრიო ცივილიზაციის ფართოდ განვითარებამ, ერთი მხრივ, ხელი შეუწყო ენათა თავისუფალ განვითარებას, ხოლო მეორე მხრივ, მეტა დაძაბულობა შესძინა თანამედროვე მსოფლიოს ენობრივ „არქიტექტონიკას“. ამ გლობალურ სისტემაში ქართულ ენას თავისი ისტორიულ-კულტურული და თანამედროვე გეოპოლიტიკური მდგომარეობით ერთ-ერთი წინმდგელოვანი ადგილი განეკუთვნება.

7. რა ადგილი უკავია ქართულ ენას მსოფლიო ენათა შორის?

XIX საუკუნე, დიდ აღმოჩენათა ეპოქა, ერთი განსაკუთრებული მიღწევითაც აღინიშნა: დადგინდა იქნა ენათა ნათესაობის კანონი და შემუშავდა ამ ნათესაობის დადგენის მეცნიერული მეთოდი, რომელიც ისტორიულ-შედარებითი მეთოდის სახელით არის ცნობილი.

ენათა ნათესაობაზე, ცხადია, მანამდეც ლაპარაკობდნენ. მაგალითად, ქართველებს ეჭვი არასოდეს შეპარვიათ, რომ ქართველური ენები – ქართული, ზანური და სვანური – ერთი წარმომავლობისა იყო, ძველ ბერძნებს მიაჩნდათ, რომ ქართველები (კერძოდ, კოლხები) ეგვიპტელებს ენათესავებოდნენ, ხოლო ათონის მთის ქართველი მოღვაწეი X საუკუნეში დარწმუნებულნი ყოფილან, რომ ესპანეთში ქართველთა ოდინდელი ნათესაეები ცხოვრობდნენ და მისთ.

მაგრამ ასეთი „ცოდნა“ ძველად გადმოცემებისა და ლეგენდების დონეზე არსებობდა, ამ „ცოდნის“ შემონახვა და დასაბუთება მეცნიერულ საფუძველზე სრულიად შეუძლებელი იყო.

ისტორიულ-შედარებითი მეთოდმა შესაძლებელი გახადა, ორი ენის მონაცემები ერთმანეთს შესდარებოდა და ამით მათი ნათესაობის ზუსტი, კანონზომიერი ნესები დადგენილიყო; ნესები, რომელთა შემკვეობითაც ნებისმიერი ენობრივი ფაქტის შემონახვა იქნებოდა შესაძლებელი.

ამ ნესებს რეგულარული ბგერათმეცატყვისობის კანონს უწოდებენ.

რაში მდგომარეობს ის?

ენაში არსებული ბგერები დროთა განმავლობაში იცვლებიან, მაგრამ იცვლებიან არა ნებისმიერად და ქაოსურად, არამედ კანონზომიერად და სისტემურად. მაგალითად, თუ რომელსაში ენაში შეიცვალა **ზ** და მოგვცა, ეთქვათ, **ჟ**, მაშინ მისი წყვილური **ხ** ბგერაც ამავე მიმართულებით უნდა შეიცვალოს და მოგვცეს **შ** და მისთ.

სანიშნულოდ: ამ კანონის საფუძველზე ქართველური ენების მონაცემებით დადგინდა, რომ ძირულ მასალაში ქართულის **ქ ც წ** სამკულს ზანურში რეგულარულად შეესატყვისება **ჭ ჩ ჳ**, ანუ თუ ქართულში რომელსამე ძირულ სიტყვაში გვაქვს **ქ** (ძელი), ზანურში შესაბამის სიტყვაში იქნება **ჭ** (ჯა(ლ)ი). რაც მთავარია, თუ სხვა ხელისშემწყველი ფაქტორები არ შეხვდა, ასევე მოიქცევიან სამკულის დანარჩენი წევრებიც: **ც** (ცოლი) და **ჩ** (ჩილი), **წ** (წითელი) და **ჭ** (ჭითა) და მისთ.

ამგვარად, ორი ენის მთელი ბგერითი შედგენილობის მიხედვით დგინდება ბგერათმეცატყვისობათა სისტემა და ამით საბოლოოდ

მტკიცდება ნათესაობა ამ ორ ენას შორის (შეიძლება ამისათვის სხვა ენობრივი მონაცემებიც იყოს მოშველიებული).

როგორც ცნობილია, დედამიწაზე 5000-მდე ენა არსებობს. აღნიშნული მეთოდის მეშვეობით დადგინდა იქნა მონათესავე ენათა დიდი და მცირე ოჯახები და ამ ენების კლასიფიკაცია მოხდა გენეზისის, წარმომავლობის მიხედვით.

ყველაზე მრავალრიცხოვანი მათ შორის ინდოევროპულ ენათა ოჯახია. მასში შედის, ერთი მხრივ, ინდური ჯგუფის ენები, მეორე მხრივ, ირანული ჯგუფის ენები, მესამე მხრივ, გერმანიკული, რომანული, სლავური ჯგუფის ენები, აგრეთვე გერმანული და სომხური ენები.

სემიტური ენათა ოჯახში ერთიანდება ებრაული, არაბული, არამეული და სხვა ენები.

თურქულ ენათა ოჯახში შედის თურქული, თურქმენული, უზბეკური, ყირგიზული, ჩუვაშური და სხვ.

ქართველური ენები ჯერჯერობით მცირერიცხოვან, იხლოურებულ ჯგუფს წარმოადგენს სხვა ენობრივ ოჯახებთან მიმართებით და ამ მიმართულებით ვერ კიდევ ბევრი რამ არის დასადგენი.

ყველაზე გავრცელებული თეორია ქართველურ ენათა გარე ნათესაობისა არის თვალსაზრისი იმის შესახებ, რომ ქართველურ ენებს გენეტიკურად უკავშირდებოდა კავკასიის მცირე აბორიგენი ენები (აფხაზურ-ადიღური, ნახური და დაღესტნური ჯგუფისა). ამ თეორიის ფუძემდებლები არიან ივ. ჯავახიშვილი და არნ. ჩიქობავა. ეს მოსაზრება აღნიშნული შესატყვისობების დონეზე ჯერჯერობით ბოლომდე დამტკიცებული არ არის.

კარგა ხნის ისტორია აქვს ქართულის ძირული კავშირებას ძიებას წინა აზიის უძველეს ენებთან – ხეთურთან, შუმერულთან... (ივ. ჯავახიშვილი, გ. მელიქიშვილი, გრ. გიორგაძე...).

ქართულ ისტორიოგრაფიაში გავრცელებულია მოსაზრება, რომ ქართველური ტომები შესაძლოა წინა აზიიდან იყვნენ კავკასიის მთისწინეთში მიგრირებულნი. ამ ჰიპოთეზას ეხმარება იმ ენათმეცნიერული კვლევის შედეგები, რომელიც ინდოევროპული, ქართველური და სემიტური ენების არსებობას ურთიერთმეზობლად, წინა აზიის არეალში ვარაუდობს (თ. გამყრელიძე, ვ. ივანოვი).

დაბოლოს, ცალკე დგას ბასკურთან ნათესაობის ჰიპოთეზა, რომელიც ჯერჯერობით ასევე ვერ ჩაითვლება შესატყვისობების დონეზე დამტკიცებულად.

8. ქართული სალიტერატურო ენის ნორმალიზაცია: ნორმათა დადგენის საფუძველი და ისტორიული ეტაპები

როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, პირველივე მნიშვნობარი ძალაუფლებურად არის ნორმის შემუშავებელი, რამდენადაც, ჯერ ერთი, იგი არჩევანს აკეთებს რაღაც შესაძლებლობებს შორის და, მეორეც, ამით ამკვიდრებს („რეკომენდაციას“ უწევს) კიდევ უკვე არჩეულს, უპირატესობაში ჩიქებულს.

მაგრამ მიზანმიმართულ ნორმატიულ მუშაობაზე მხოლოდ მაშინ შეიძლება საუბარი, როცა მისი თეორიული საფუძვლები იქმნება, როცა შესაძლებელი ხდება, არჩევანი გაკეთდეს არა სუბიექტურ, არამედ ობიექტურ საფუძველზე.

სალიტერატურო ენისადმი ნორმატიული მიდგომა მიზნად ისახავს, მიღწეულ იქნეს სალიტერატურო ენის სტაბილიზაცია და მონოლითურობა, მოხდეს ნორმათა უნიფიკაცია ისე, რომ, ერთი მხრივ, ხელი არ შეეშალოს ენის საყოველთაო ფუნქციონირებას, ხოლო მეორე მხრივ – არ შეჩერდეს ცოცხალი სალიტერატურო ენის განვითარება, რათა დიდად არ გაიზარდოს განსხვავება ზეპირსა და მნიშვნობრულ ენას შორის. ნორმალიზაციის ობიექტური საფუძველია აგრეთვე ნორმატიული ვარიანტულობის შენარჩუნება იქ, სადაც ენის განვითარებას საბოლოო გეზი ჯერ არ აურჩევია, ჯერ სრულიად არ გამოკვეთილა ამა თუ იმ ენობრივი ერთეულის უპირატესობა.

ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიაზე საუბრისას გამოიკვეთა, რომ ჩვენამდე მოღწეული ნყარობის მიხედვით თანდათანობით ყალიბდება გააზრებული თეორიული დამოკიდებულება ნორმატიული საქმიანობის მიმართ. კერძოდ, ნიშანდობლივია ის, რომ სალიტერატურო ენის ერთ-ერთი აქტიური რეფორმატორი ანტონ კათალიკოსი იმავე დროს გრამატიკოსიც იყო და სალიტერატურო ენაზე ზრუნვის საერთაშორისო გამოცდილებასაც („სამი სტილის“ თეორიას) კარგად იცნობდა.

ახვევ ფართო ცოფნასა და გარკვეულ თეორიულ საფუძველს გულისხმობს ქართული სალიტერატურო ენის „დემოკრატიზაციის“ ის კურსი, რომელიც „სამოციანელებმა“ ილიას მეთაურობით დაიასახეს და განახორციელეს კიდევაც. თეორიულად არის გააზრებული მათი რამდენიმე სორმატიული დონისძიება (მაგალითად, ძველი ქართული გრაფიკების ამოღება ახალი ანბანიდან), თუმცა საერთო ჯამში მაინც უნდა ითქვას, რომ კონკრეტულ ნორმატიულ გადაწყვეტილებას თეორიული მწერალი დამოუკიდებლად, სუბიექტური პოზიციიდან იღებდა. სხვათა შორის, ის მწვავე გამათიც, რომელიც მაშინდელ პრე-

სამი ხშირად მიმდინარეობდა, სწორედ სუბიექტური პოზიციის გამოშხატეული იყო, რამდენადაც საერთო პრინციპები ჯერაც შეუმუშავებელი იყო და მუთანხმება მხოლოდ „კეთილი ნებით“ იყო შესაძლებელი (სწორედ ამის დასტურია პოლემიკური წერილები ილია ჭავჭავაძისა, აკაკი წერეთლისა, იაკობ გოგებაშვილისა, სილოვან ხუნდაძისა და სხვათა). ამიტომაც იყო, რომ სწორედ ამ დროს იქნა წამოჭრილი პირველად ნორმირების პრინციპების შემუშავების აუცილებლობა.

XIX-XX საუკუნეთა შიჯნაზე კიდევ უფრო გააქტიურდა ნორმატიული და ტერმინოლოგიური მუშაობა, ევეყნდებოდა ცალკეული წერილები, წიგნები, იქმნებოდა სპეციალური წრეები, მაგალითად, 1899-1900 წლებში ქუთაისში ამ მიზნით საგანგებო წრე არსებულა, მოგვიანებით კი ასეთა წრე თბილისშიც შექმნილა. სრულიად ბუნებრივია, რომ ამ მიმართულებითაც ცხოვლად იგრძნობა ახალი ეპოქის სუბიექტა.

რაც მთავარია, იგრძნობა, რომ ახლოვედება საქართველოს ისტორიის დიადი მოვლენა – ქვეყნისა და სახელმწიფო ენის განთავიზულება გარე იმპერიული დიქტატისაგან. მართალია, ისტორიის რომლით „დიადი მოვლენა“ შეტად ხანმოკლე გამოიგდა, მაგრამ, განგების ნებით, ქვეყანა ეღირსა თითქმის მის ფარდ, სამაგიერო მოვლენას – ეროვნული უნივერსიტეტის დაარსებას.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი მართლაც იქცა ქართული მნიშვნობრობის, კულტურის, ენის ალორძინების მძლავრ ნიშანსვეტად. მან ახალი ძალით გააღვივა და ააგიზგიზა ქვეყნის ისტორიული ცხოვრების არერთ უბანზე მინაგლებული ცეცხლი, მძლავრი სტიმული მისცა სამომავლოდ ტექნიკის, მეცნიერების, კულტურის სხვადასხვა დარგებისა და სკოლების ზამოყალიბებას, განათლებისა და პრესის ფართო ქსელის განვითარებას. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა და მის ფუნდამენტზე ამოზრდილმა სხვა უმაღლესმა სკოლებმა, მეცნიერებათა აკადემიამ და სამეცნიერო ინსტიტუტებმა განუსაზღვრელად გააფართოვეს ქართული ენის ასპარეზი, ბუნებრივად განაპირობეს სპეციალური ენების შემუშავება, დარგობრივი ტერმინოლოგიის, ნორმატიული ლექსიკონების შექმნა.

ერთი სიტყვით, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა და მისმა კორიფებმა აკად. ივ. ჯავახიშვილის მეთაურობით საფუძველს ჩაუყარეს ქართული ენის განვითარების, მისი პოლიფუნქციურობისა და მონოლითურობის სრულიად ახალ ეტაპს, შეიქმნა განსაკუთრებული შესაძლებლობა, ახალ პირობებში გამოვლენილიყო ქართული ენის ნათელი მიზანგანი პოტენცია, მისი ლექსიკურ-გრამატიკული სიმდიდრე და შესაძლებლობები... რაც მთავარია, ქვემარტოდ მეცნიერული სა-

დღევანდელი შეიქმნა ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბებისა და ნორმალისაციისათვის.

სწორედ აქვით იყო მამართული სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის არაერთი ღონისძიება, რომელიც ენობრივი პოლიტიკის სფეროში XX ს-ის საქართველოში განხორციელდა. მართალია, საქართველოში დამყარებულმა საბჭოთა ნეობილემამ ექსპანსიისა და კოლონიზაციის სრულიად ახალი პირობები მოიტანა, მაგრამ შეუძლებელი აღმოჩნდა შენელებულიყო ის მაგიური ცეცხლი, რომელიც ქვეყნის სულიერ ცხოვრებაში უნივერსიტეტის სახით დაინთო.

სწორედ ეპოქალურ გარდატეხათა მიჯნაზე, 1920 წლის მაისში, უნდა გაშართულიყო სწავლულთა ის კონფერენცია, რომელსაც ამზადებდა საორგანიზაციო კომისია შემდეგი შემადგენლობით: ა. შანიძე, გ. ახვლედიანი, ვ. ბერიძე, კ. კეკელიძე, დ. უზნაძე. კომისიამ გამოაქვეყნა კონფერენციის პროგრამა და მოსაგვარებელი პრობლემების ნუსხა. ხოლო 1921 წელს შატბერა ნიგნაქად გამოქვეყნდა ამ კონფერენციის მასალები „სალიტერატურო ქართულისათვის“, რომელშიც პირველად იყო წარმოდგენილი რამდენიმე საორგანიზაციო ორთოგრაფიული საკითხი (დავინწყობოდა თუ დავინწყობიყო? საქმე ისაა თუ საქმე იმაშია? და მისხ.).

სამეცნიერო დარგების განვითარების პერსპექტივამ ტერმინოლოგიური მუშაობის გააქტიურებაც მოითხოვა. 1921 წელს გამსახკომთან დაარსდა ტერმინოლოგიათა შემსუშავებელი სამეცნიერო საბჭო, რომელსაც ივ. ჯავახიშვილის თავმჯდომარეობით ნაყოფიერი მუშაობა გახდა.

1925 წელს სამთავრობო დონეზე დაარსდა ცენტრალური სატერმინოლოგიო კომისია, რომელსაც ვუკოლ ბერიძე ხელმძღვანელობდა. ამ კომისიამ მოამზადა კონფერენცია, რომელზეც გამოჩენილმა სპეციალისტებმა – ა. შანიძემ, გ. ახვლედიანმა, არნ. ჩიქობავამ, ვ. თოფურია, ს. ჯანაშიამ, ს. ყაუხჩიშვილმა, ს. ოორდანიშვილმა – წაიკითხეს მოხსენებები სალიტერატურო ენის საცილობელ საკითხებზე. ეს მოხსენებები ნაკვეთებად გამოქვეყნდა 1933-34 წლებში საერთო სათაურით: „ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დადგენისათვის“.

1934 წელს საქართველოს სახალხო კომისარიატთან დაარსდა ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი რესპუბლიკური კომისია 30 კაცის შემადგენლობით; ხოლო მომდევნო წელს უნივერსიტეტის რექტორის ბრძანებით შეიქმნა ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი სამუშაო კომისია (თავმჯდომარე – ა. შანიძე, მოადგილე – ვ. თოფურია).

ამ კომისიის მუშაობის შედეგად 1936 წელს ცალკე ნიგნად

გამოიცა „სალიტერატურო ქართულის ნორმები, I“, რომელშიც უკვე არის წარმოდგენილი ნორმათა დადგენის ძირითადი პრინციპები და არაერთი რეკომენდაცია საცილობელ საკითხებზე.

1941 წელს პირველად გამოიცა ვ. თოფურია და ივ. გიგინევილის მიერ შედგენილი „ორთოგრაფიული ლექსაკონი“ (მაშინ ამ ლექსაკონში 15 000 ერთეული შედიოდა, მისი პოლო გამოცემა (1998 წ.) კი 30 000-მდე ერთეულს შეიცავს).

1946 წელს მთავრობის დადგენილებით საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმთან შეიქმნა ნორმათა დამდგენი კომისია, რომელსაც ჯერ ს. ჯანაშია თავმჯდომარეობდა, შემდეგ კი – ა. შანიძე.

1953 წელს საქართველოს მინისტრთა საბჭოსთან შეიქმნა თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი მუდმივი სახელმწიფო კომისია, რომლის თავმჯდომარეობა ავტომატურად ეკისრებოდა მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარეს, ხოლო კომისიაში შედიოდნენ გამოჩენილი ქართველი მეცნიერები, მწერლები, პრესის მუშაკები. ამ დროიდან ეს კომისია მუდმივად არსებობდა საქართველოს მინისტრთა საბჭოს დონეზე და პერიოდულად იკრიბებოდა მომზადებული სორმატიული პროექტების განსახილველად და დასამტკიცებლად.

მუდმივი სახელმწიფო კომისიის ძირითად სამუშაო ბაზას წარმოადგენდა და წარმოადგენს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, კერძოდ კი – ამ ინსტიტუტის ქართული მეტყველების კულტურის განყოფილება, რომელიც მუდმივად ადევნებს თვალყურს სალიტერატურო ენაში მიმდინარე პროცესებს და შეიმუშავებს სათანადო ნორმათა პროექტებს.

ეს პროექტები საბოლოოდ განიხილება მუდმივი სახელმწიფო კომისიის სხდომაზე და დამტკიცების შემთხვევაში სავალდებულო ხდება სალიტერატურო ქართულის ყოველი მომხმარებლისათვის.

1966 წლიდან ენათმეცნიერების ინსტიტუტში დაარსდა სპეციალური კრებული „ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები“, რომელშიც მუდმივად აისახება სალიტერატურო ენის სინმიწის სფეროში წარმოებული კვლევის შედეგები.

საქართველოს ისტორიის უახლეს ეტაპზე, დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, ვლად დადგა სახელმწიფო კომისიის მუშაობის განახლების საკითხი. ამჯერად კომისია ჩამოყალიბდა ახალი, გაფართოებული სტატუსით: მას დაერქვა „საქართველოს პრეზიდენტთან არსებული სახელმწიფო ენის მუდმივი სახელმწიფო კომისია“, ანუ კომისია გადავიდა უშუალოდ ქვეყნის პრეზიდენტის დაქვემდებარე-

ბაში და მისი ფუნქციაც აღარ შემოიფარგლება ოდენ ნორმათა დადგენით, მას არსებითად ეკისრება ქვეყნის ენობრივი პოლიტიკის განსაზღვრა და რეგულირება, ამავე სფეროს კონტროლი ქვეყნის უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს დონეზე აკისრია საქართველოს პარლამენტის სახელმწიფო ენის ქვეკომიტეტს. ამავე დროს, 1998 წელს სამთავრობო დონეზე შეიქმნა სახელმწიფო ენის ფუნქციონირების, ქვეყნის ენობრივი „მუწერების“ სპეციალური მკონტროლებელი ორგანო – საქართველოს ენის სახელმწიფო აკადემია“.

აქტუურად მიმდინარეობს მუშაობა სახელმწიფო ენის შესახებ კანონის მოსამზადებლად.

უნდა ითქვას, რომ ამ სახელმწიფოებრივ ღონისძიებათა ეფექტურობა თვალსაჩინო გახდება მხოლოდ მას შემდეგ, რაც შესაძლებელი შეიქმნება იმ პროცესების კონტროლი და რეგულირება, რომლებიც ქვეყნის ახალმა სახელმწიფოებრივმა ვითარებამ, ახალმა პოლიტიკურმა, ეკონომიკურმა, კულტურულმა და საინფორმაციო ურთიერთობებმა წარმოქმნა განათლების, მეცნიერების, მასშედიის და სხვა სფეროებში; როცა მოხერხდება საკანონმდებლო მექანიზმების ამოქმედება და იმ უჯრედების მიზანმიმართული, კოორდინირებული ამუშავება, რომელთაც უნდა უზრუნველყონ უახლესი ტერმინოლოგიის, სპეციალური ენების მომზადება-დამუშავება სახელმწიფო ენის ფუნქციონირების ყოველ ცალკეულ უბანზე.

9. სალიტერატურო ენას ნორმათა დადგენის ძირითადი პრინციპები

ამგვარად, მეტყველების კულტურა ენობრივ ნორმას ემყარება. ნორმა ის ენობრივი ერთეული (სისტემური მონაცემი), რომელიც ოფიციალურად იქნა დადგენილი კონკრეტული ვითარების შესწავლის შემდეგ. ამავე დროს, ნორმა ყველა ენობრივ ერთეულს ვერ მოიცავს; ნორმა განისაზღვრება მხოლოდ იქ, სადაც ფორმათა ვარიანტულობა იჩენს თავს. ნორმა უზუსტად არს, ანუ საყოველთაოდ განმტკიცებულს, არ ეხება. აქ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს იურისპრუდენციაში ცნობილი ფორმულა: დასამყებია ის, რაც აკრძალული არ არის. ამგვარ ენობრივ ფაქტებს კი სალიტერატურო ენაში უზუსტად ცნება მოიცავს.

უზუსტი (ლათ. *exact* – ჩვევა, ჩვეულება, გამოყენება) არის საყოველთაოდ გავრცელებული ენობრივი ერთეული, მიღებული

და ჩვეულებრივი ფორმა. უზუსტი ერთი მხრივ უკავშირდება ენის სისტემას, მეორე მხრივ – ნორმას. უზუსტი, როგორც უალიტერატურო სისტემური მონაცემი, იგივე ნორმა. უზუსტად ურ ფორმებს ნორმატიულ ერთეულებთან ერთად ასახავს ორთოგრაფიული ლექსიკონი.

ნორმის შემუშავების აუცილებლობა ცოცხალ, მოქმედ სალიტერატურო ენაში იქმნება. ენის განვითარების პროცესში მის საერთო გრამატიკულ სისტემაში ცოცხალ ფორმათა ვარიანტულობა იჩენს თავს და, შესაბამისად, საჭირო ხდება ამგვარი არაერთგვაროვნების მონესრიგება. ნორმა მოცილედ ფორმათა პრობლემა. იქ, სადაც მოცილედ ფორმები არ დასტურდება, ბუნებრივია, არც არჩევანის საჭიროება და შესაძლებლობა იარსებებს.

ამგვარად, ყოველი ნორმა არჩევანია, ორი ან მეტი შესაძლებელიდან ერთ-ერთის გამოჩვენება, მისთვის სრული ან ნაწილობრივი უპირატესობის მინიჭება.

ამ არჩევანის გაკეთება სუბიექტურ საფუძველზეც არის შესაძლებელი და ობიექტურზეც. სუბიექტური გადაწყვეტილება პირად ნარმოდგენას და ჩვევას ემყარება; მისი პრინციპია უპირატესობას ვანიქტებ იმ ენობრივ ერთეულს, რომელიც ზემოთის ბუნებრივია. ასეთი მიდგომა შესაძლებელია მაშინ, როცა ნორმის დადგენის პრინციპები არ არის შემუშავებული. სრულიად ნათელია, რომ ამგვარად სალიტერატურო ენის ერთგვაროვნების მიღწევა შეუძლებელია; ინდივიდუალური მიდგომით სალიტერატურო ენაში მოცილედ ფორმათა დაძლევა არ მოხერხდება.

იმისათვის, რომ ნორმის დადგენა ობიექტურ კრიტერიუმებს დაეფუძნოს, აუცილებელია სპეციალისტების მიერ შემუშავებულ იქნეს ისეთი პრინციპები, რომლებიც ერთგვაროვან საზომად გამოდგება ნორმის განსაზღვრის ყოველი კონკრეტული შემთხვევისათვის.

ეს პრინციპები, ბუნებრივია, უნდა ითვალისწინებდეს როგორც ენის ისტორიას, ისე მის თანამედროვე მდგომარეობასა და განვითარების პერსპექტივებსაც. ამიტომაც ძირითადი ნორმატიული მოთხოვნა ამგვარად განისაზღვრება:

მოცილედ ფორმათაგან უპირატესობა ენაზე და იმას, რომელიც შეესაბამება ენის განვითარების ძირითად ხაზს, მის ბუნებრივ ტენდენციებს და პერსპექტივებს ენობრივად.

ამის დადგენისათვის, ბუნებრივია, თითოეული ენობრივი ერთეულის ჩამოყალიბების ისტორია და საერთო სისტემაში მისი ადგილი უნდა იქნეს გამოწვლილით შესწავლილი.

ამგვარად ყალიბდება ის პრინციპები, რომლებიც სახელმძღვ-

ნელო პირობათა ერთგვარ იერარქიას ქმნის და რომლებიც იძლევა კონკრეტული ენობრივი ნორმის ობიექტურად განსაზღვრის შესაძლებლობას.

თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დადგენის პრინციპები არს ჩიქობავას მიერ შემუშავებული დებულებების საფუძველზე 1935 წელს დაამტკიცა ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა რესპუბლიკურმა კომისიამ. ამ, შესაბამისი პრინციპების ამსახველი მონაკვეთი:

„1. ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების შემუშავების დროს მაქსიმალურად გამოყენებული უნდა იქნეს დამკვიდრებული ენა ქართული ლიტერატურის კლასიკოსებისა, არ უნდა შეიქმნეს ხელოვნური ნორმები, ცოცხალი ენისაგან დაშორებული.

2. გადასინჯვას არ მოითხოვს და უცვლელად უნდა დარჩეს ისეთი ლექსიკური, მორფოლოგიური და სინტაქსური მონაცემი, რომელიც სალიტერატურო ქართულში მხოლოდ ერთი სახით გვხვდება, მაშინაც კი, როცა ის საგნებით უმართებულა ქართული ენის გრამატიკული სისტემის თვალსაზრისით (დადმა, აქაური [კაცი], აქაური [კაცი], ვდგავარ, ვწავარ), რასაც უყოყმანო სოციალური სანქცია აქვს, ის საკითხად ვერ იქცევა.

3. როცა სალიტერატურო ქართულში ორი ან მეტი მოცილებ მორფოლოგიურ-სინტაქსური მოვლენა იჩენს თავს, საკითხი უნდა გადაწყდეს იმის სასარგებლოდ, რომელიც:

ა) უფრო გავრცელებულია კლასიკოსთა ენაში და ეგუება ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების ტენდენციას;

ბ) გამართლებულია ქართული ენის დღევანდელი გრამატიკული სისტემით, ესე იგი, გრამატიკულად კანონიერია და არ არღვევს ამ სისტემით ნაგულისხმვ თანამიმდევრობას;

გ) სხვა თანაბარ პირობებში ნარმოების პრინციპის მიხედვით უფრო მარტივია და

დ) სხვა თანაბარ პირობებში მნიშვნელობის მიხედვით უფრო ნათელია.

მეორე მხრივ იმეოთ შემთხვევაში, როცა ერთმანეთის მოცილებდ გამოდის ორი ან მეტი პარალელური ფორმა, რომლებიც თანაბრად კანონიერია გრამატიკულ სისტემის თვალსაზრისით, მაგრამ ხმარების მიხედვით კლასიკოსების ენაში გადაჭრით არც ერთს არა აქვს უპირატესობა, შესაძლებელი ისინი დარჩნენ პარალელურად.

4. ორთოგრაფიული საკითხების მოგვარებისას სავალდებულოა დარჩეს ერთი ფორმა, ამ შემთხვევაში მოცილებ მოვლენათაგან უპირ-

რატესობა უნდა მიეცეს იმას, რომელიც:

ა) უფრო გავრცელებულია სალიტერატურო ქართულში;

ბ) გამართლებულია ეტიმოლოგიურად და მორფოლოგიურად;

გ) მოსაღებია ქართული ენის ბუნებრივ კომპლექსთა თვალსაზრისით“.

მითიებულ საკონტროლო დებულებათა იერარქია შეიძლება უფრო მოკლე კომენტარების სახით ჩამოვაყალიბოთ:

1. გავრცელებულობა გულისხმობს იმას, რომ ენის განვითარების შესაბამის ეტაპზე თვით სალიტერატურო (საერთო-სახალხო) ენას მიუცია ამა თუ იმ ფორმისათვის უპირატესობა და მისი „კანონიერების“ დადგენა არსებითად მარტივ სტატისტიკაზე არის დაფუძნებული. თავის მხრივ, ამას უკავშირდება „სოციალური სანქციის“ ცნება, რომელიც გამოხატველია იმ აზრისა, რაც ილიას გავრცელებული გამოხატულებით არის ცნობილი – „ხალხია ენის კანონის დამდები...“ კერძოდ: თვით გრამატიკულად მცდარი ფორმაც კი, რომელიც საბოლოოდ გავრცელებულა საერთო-სახალხო ენაში, კანონიერად ჩაითვლება.

2. მართებულობა: ის პრინციპი, რომ ასარჩევი ფორმა მართებული უნდა იყოს თანამედროვე გრამატიკული სისტემით, არსებითად განსჯას არ ექვემდებარება; ოღონდაც მას სრული (უსაღრუბრატივო) უპირატესობა იმ მიზეზის გამო არ ეძლევა, რომ არცთუ იშვიათად ენის განვითარება სისტემის მოთხოვნებს სწორხაზოვნად არ მისდევს და, როგორც გამოჩნდა, შეუძლებელი არ არის ანომალიებიც აღმოჩნდეს „სანქცირებული“.

3. პერსპექტიულობა: ამ ცნების შინაარსი არის ის, რომ არჩეული ფორმა შეესაბამებოდეს ენის განვითარების შინაგან ტენდენციას. კერძოდ, სპეციალისტი კონკრეტული ენობრივი ვითარების შესწავლით განსაზღვრავს იმასაც, რამდენად ეგუება ესა თუ ის ვარიანტი ქართული ენის განვითარების საერთო ტენდენციებს. ამით ასარჩევი ვარიანტის პერსპექტიულობის შეფასებაც ხდება შესაძლებელი და მოსალოდნელი შედეგების ერთგვარი პროგნოზირებაც.

4. რაციონალურობა: ამ ცნებაში შეიძლება გავერთიანოთ სავანგებო მითითება იმაზე, რომ ნორმა მხარს უჭერს წარმოების მხრივ უფრო მარტივსა და აზრობრივად უფრო ნათელ ფორმას. ეს მოთხოვნა თავისთავში გულისხმობს გრამატიკულ „სიჭარბეთა“ დაძლევის ამოცანას და შინაარსობრივად შეესაბამება ენის ეკონომიურობის პრინციპს.

დამატებით მოითხოვს ხაზგასმას ის, რომ შეუძლებელია თვითმიზანით იყოს ყოველგვარი ალტერნატიულობის დაძლევა სალიტერატურო ენაში. ენა ცოცხალი, განვითარებადი სისტემაა და მის შინაგან

განვითარებას გულისხმობს, აწონილ-დანონილი დამოკიდებულება სჭირდება. ამიტომაც ნორმატიული პოლიტიკა მოცილვე ფორმათა საკითხს ხშირად ღიად ტოვებს, რათა თვით ენას მიეცეს არჩევანის საშუალება, რათა ძირშივე არ მოისპოს ენის თავისუფალი განვითარების შესაძლებლობა.

ნორმათა მითითებული პრინციპებიდან გამომდინარე, ენობრივ ერთეულთა ნორმატიული განსაზღვრის ორგვარი შესაძლებლობა არსებობს: ერთს შეიძლება ეწოდოთ კატეგორიული, ხოლო მეორეს ლიბერალური გადაწყვეტა პრობლემისა.

პირველ შემთხვევაში მოცილვე ფორმათაგან ერთი განსაზღვრება – როგორც სავალდებულო, მეორე (დანარჩენები) კი – როგორც აკრძალული.

მეორე შემთხვევაში მოცილვე ფორმების თანაარსებობა დასაშვებია, ერთი ფორმა განსაზღვრება – როგორც ძირითადი, ხოლო მეორე (დანარჩენები) – როგორც დასაშვები.

ობიექტურად, ენობრივი ვითარებიდან გამომდინარე, ორივე ამგვარი მიდგომა რაციონალურია იმის გათვალისწინებით, თუ რამდენად არის მოცილვე ვარიანტების ისტორიული ურთიერთმიმართება საბოლოოდ გარკვეული. მაგრამ ობიექტურობის ხარისხი იკლებს მაშინ, როცა ნორმატიული ტენდენცია ან ერთ, ან მეორე მხარეს გადაიხრება სუბიექტურ (ინდივიდუალურ თუ ჯგუფურ) მოსაზრებათა და დამოკიდებულებათა საფუძველზე.

აქედან გამომდინარე, ხორმა თავისი შინაარსით დინამიკური მონაცემია; მართალია, იგი სინქრონიულ დონეზე განსაზღვრულ სტატუსს გულისხმობს და ამით განაპირობებს სალიტერატურო ენის სტაბილიზაციას, მაგრამ ისტორიული ასპექტით თვით ნორმა ექვემდებარება ენის ისტორიულ ცვალებადობას, მის განვითარებას.

თვით ნორმატიული პოლიტიკის განვითარება, ცხადია, სწორხაზოვანი და ერთგვაროვანი პროცესი არ არის. ამ სფეროში გააქტიურების პერიოდებიც აღინიშნება და შედარებითი „მიშვებულობისაც“; მწვავე უთანხმოებანიც იშვიათი არ არის ზოგად თუ კონკრეტულ ასპექტებთან დაკავშირებით. თუ ძირითად საზომად ზომიერ ნორმატიულ დამოკიდებულებას ავიღებთ, მასთან მიმართებით შეიძლება ორი რადიკალურად განსხვავებული პოზიცია გამოიკვეთოს: პუტისტული და ანტინორმატიული.

პუტისტში, ამ ცნების ფართო გაგებით, გულისხმობს დაუძინებელ ბრძოლას სალიტერატურო ენის ყოველგვარ გარე მინარევებთან, იქნება ეს უცხოენოვანი წარმონაქმნი, დიალექტიზმი თუ სხვა.

ანტინორმატიული პოზიცია კი იმაში მდგომარეობს, რომ

იგი უარყოფს ყოველგვარი ჩარევის მიზანშეწონილობას სალიტერატურო ენის განვითარებაში, ერთადერთ „ნორმად“ ცნობს ენის ბუნებრივ მდგომარეობას.

ნიშანდობლივი ის არის, რომ ორივე ეს პოზიცია, ჩვეულებისამებრ, ობიექტურობის პრეტენზიით არის ხოლმე წარმოდგენილი; სინამდვილეში კი ორივეს ასაზრდოებს ღრმა სუბიექტივიზმი, ძირითად კრიტერიუმებად არა ენობრივი კანონზომიერებების, არამედ პირადი დამოკიდებულებების წარმოდგენა; რაც მთავარია, თვით ენის ისტორიის, მისი განვითარების შინაგანი კანონზომიერებების უგულებელყოფა.

როგორც უკვე წარმოჩნდა, ნორმალიზაცია არის მიზანმიმართული, აწონილ-დანონილი, შორსგამიზნული სახელმწიფოებრივი პოლიტიკა სალიტერატურო (ეროვნული) ენის განვითარებისა და ფუნქციონირების სფეროში; ამიტომაც ის შესაბამისი დონისა და მასშტაბის დამოკიდებულებას მოითხოვს.

1. ორთოქსია

1. ორთოქსიის ხაგანი და ამოცანები

ორთოქსია (ბერძნ. orthoépeia = orthos - სწორი, épeia - მეტყველება) მართლმეტყველებას გულისხმობს; ამ შემთხვევაში, ცხადია, საკითხი ზეპირმეტყველებას ეხება. როგორც უკვე ითქვა, მეტყველებას გამოვლენის ორი ფორმა არსებობს - ზეპირი და წერილობითი. სალიტერატურო ენის დონეზე ორივე მათგანი ნორმატიული ხასიათისაა; ორივეს ნორმატიულობის საკუთარი კრიტერიუმები აქვს. ზეპირმეტყველების კანონებს განსაზღვრავს ორთოქსია, ხოლო წერილით მეტყველებისას - ორთოგრაფია. ამდენად, მათ შორის - ისევე, როგორც შესაბამის სფეროებს შორის - განუყოფელი ერთობაა.

საზოგადოდ, ზეპირმეტყველება უსწრებს წინ წერილით მეტყველებას როგორც ისტორიულად (დამწერლობის მეშვეობით მეტყველების ფორმირების თვალსაზრისით), ისე ყოველფაზიერად - მეტყველების ორი ფორმის ბუნებრივი თანამიმდევრობის თვალსაზრისით: იმისათვის, რომ საბუნებრივად წერილობითი ფორმა შეიქმნოს, ის უნდა წარმოითქვას, ბგერითი სახე მიიღოს (თუნდაც ეს „წარმოთქმა“ აკუსტიკურად არ იყოს გამოხატული).

ამიტომაც არის მიზანშეწონილი, რომ ორთოქსია უსწრებდეს წინ ორთოგრაფიას.

მეორე მიზეზი, რაც ორთოქსიის წინ წამოწევას განაპირობებს, არის ის, რომ ორთოგრაფია ორთოქსიასთან სიმართლებით, ორთოქსიის მოთხოვნების გათვალისწინებით ყალიბდება; ბევრი რამ, რაც ორთოგრაფიის მოსაგვარებელია, ორთოქსიაში იღებს სათავეს. ამიტომაც ორთოგრაფიული პრობლემები ორთოქსიის ნორმებზე და მოკიდებული და - პირიქით; ორთოქსიის წესების მოწესრიგებულობა დიდწილად არის განმაპირობებელი ორთოგრაფიული სიმკვლეების დაძლევისა.

ეს მიმართება მართლწერის ორი ფორმისა, ორთოგრაფიის და მოკიდებულება ორთოქსიაზე განსაკუთრებით აქტუალურია ისეთი ბუნებისა და მნიშვნობრული ტრადიციის ენაში, როგორც ქართულია. კერძოდ, ქართულსათვის, როგორც ცნობილია, ტრადიციულად დამახასიათებელია ზეპირი და წერილით მეტყველების მაქსიმალური სიხალისე, ისტორიული განვითარების პროცესში მნიშვნობრული (წერილობითი) ენის ნაკლები დაშორება ზეპირმეტყველებასთან (რაც,

თავის მხრივ, უნდა განაპირობებდეს კიდევ ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიული განვითარების სტაბილურობას).

თანამედროვე ორთოქსიის თვალსაზრისით მთავარი ორიენტირი არის თეზისი: სალიტერატურო, დარბაისლური ქართული არის ფუნქურად სრული მეტყველება, რასაც უფუძნება კიდევ ზემოთხილული პრინციპი: როგორც გამოითქმის, ისე იწერება და - პირიქით. ამიტომაც ორთოქსიის საბაზისო ამოცანა სრულიად ნათელია: სიტყვის (ფრაზის) წარმოთქმა ბგერითი სისრულით, ნათლად.

ორთოქსიული ნორმები ხანგრძლივად, ხაუკუნეთა განმავლობაში ყალიბდება და მკვიდრდება. ორთოქსიის პრობლემასაც უარიანტულობა განაპირობებს. ამ პროცესისათვის მეტი სტიქიურობა და ბუნებრიობაა დამახასიათებელი, ვიდრე მართლწერისათვის; მასში ხომ ნეიტრალური, ზომიერი, ბუნებრივი სამეტყველო ნორმის „არჩევა“ არსებითად კონკრეტული ნორმატიული ჩარევის გარეშე, ერთგვარი ფარული „კონვენციის“ (შეთანხმების) გზით ხდება (ერთგვართ, სამეტყველო ორიენტირად და ეტალონად ბუნებრივად, რაიმე ინსტრუქციის გარეშე, არის მიჩნეული რომელიმე ცენტრალური კოლო ან დედაქალაქის მეტყველება და მისი).

ორთოქსიული პრობლემები უფრო მეტად რეგულირებული ხდება მას შემდეგ, რაც ენა მნიშვნობრობის საფუძველზე დაიწყებს განვითარებას და ზეპირმეტყველებასაც უფრო ფართო ფუნქციები დაეუბრება, ვიდრე მის მარტივ საკომუნიკაციო ამოცანებში მდგომარეობდა. ორთოქსია მკვიდრდება საერთო-ეროვნული ენის ჩამოყალიბების კვალდაკვალ, მაშინ, როცა თანდათან ფართოვდება ზეპირმეტყველების მოქმედების სფეროები, როცა მეტად ვითარდება ოფიციალური, საქმიანი და პუბლიცისტური მეტყველების ფორმები.

ორთოქსიული პრობლემების თავისებურება ის არის, რომ ისინი ბევრად უფრო სწრაფად ექცევიან ცოცხალი ენობრივი პროცესების გავლენის სფეროში, ვიდრე ორთოგრაფიის ნორმები (რომლებიც, ჩვეულებისამებრ, გაცილებით კონსერვატიულია). ეს გავლენა შეიძლება მომდინარეობდეს როგორც რომელიმე კუთხური მეტყველებიდან, ისე უცხოენოვანი გარემოდან. ქართულ სალიტერატურო ზეპირმეტყველებაში უფრო მეტად შეინიშნება კილოური მიწარეგები, აქცენტუალური სიჭრელე, ვიდრე წერილობით მეტყველებაში. თუ ტრადიციულად ქართულ მეტყველებაში უფრო ნიშანდობლივი იყო კილოური მიწარეგების არსებობა, ბოლო დროს მეტად გამოიკვეთა უცხო ენებიდან მომდინარე აქცენტუალური ელემენტები.

ამდენად, ორთოქსიის საკითხების დაშუაებისას აუცილებელია

გათვალისწინება იმისა, რომ თანამედროვე გლობალურმა პროცესებმა, საერთაშორისო ერთარებამ ქართული მართლმეტყველება არაერთი ახალი პრობლემის წინაშე დააყენა. ვ. წ. ინტერნაციონალურ ლექსიკასთან, სამეცნიერო-ტექნიკურ ტერმინოლოგიასთან ურთადა სულ უფრო ინტენსიურად იჭრება უცხო ენებისათვის დამახასიათებელი სამეტყველო ნორმები და მანერები. ყველა ენას თავისი ფლენმატური სტრუქტურა, მეტყველების ტემპი და რიტმი, სპეციალური ინტონაცია და მანერა აქვს; ამგვარი გაელენა ერთი ენისა მეორეზე, ჩვეულებრივად, ყურს ხჭრის; მაგრამ უცხო სამეტყველო ელემენტების შემოჭრა მშობლიურ ენაში ჩვეულებრივი მოქალაქეებისათვის თითქმის შეუმჩნეველად ხდება; მათი შესწინება და შეფასება მხოლოდ სპეციალისტებს შეუძლიათ, ცხადია, თუ მათი რეაგირება დროული იქნება, ხოლო მოქმედება – ადეკვატური.

სანიშნოდ შეიძლება მიგვეშართა უცხო ენათა გავლენით გავრცელებული რამდენიმე ჩვეულისათვის. მაგალითად, ასეთია წარმოთქმის ინტონაციურ-რიტმული დანაწევრება პაუზისა და მახვილის ფიქსირებით არა სინტაქსურ საზღვარზე, არამედ რამდენიმესიტყვიანი რიტმული მონაკვეთის ბოლოში. ანდა სულ ბოლო ხანს, გავრცელებული მოუღენია – მკერდისმიერი გაგრძელებული ბგერის ჩართვა ბუნებრივი თუ ხელოვნური პაუზების შესავსებად, რაც ტრადიციული ქართული მეტყველების ნორმებით ნაკლად („პარაზიტულ“ მოუღენიად) მიიზნება.

ამრავად, **იართობა** შეიძლება განვსაზღვროთ როგორც სალიტერატურო ენას იმ სასარმოოქმო ნორმათა ერთობლიობა, რომლებშიც სალიტერატურო მეტყველების მაღლიანობასა და ერთგვარობებს განამირობებენ ორთოეპიის ამოცანები მოიცავს როგორც მეტყველების ძირითად ელემენტებს – ბგერებს (ფონემებს), ისე ზესეგმენტურ მონაცემებს (მახვილს, ინტონაციას...); მისი ობიექტია ნებისმიერი ასპექტი სალიტერატურო ზეპირმეტყველებისა. ამ გაჯებით იგი რიტორიკის ცნებას ენათესაება.

რიტორიკა, მისი ფართო (ტრადიციული) შინაარსით: მჭევრმეტყველებას, იგივე – ორატორულ ხელოვნებას – გულისხმობს. იგი ჯერ კიდევ ძველ საბერძნეთში ჩამოყალიბდა, როგორც ხატოვანი, შთამბეჭდავი მეტყველების ოსტატობა; მისი ხერხების ფლობა ითვლებოდა პოეზების სრულყოფილების ერთ-ერთ გამოხატულებად.

მაგრამ უკანასკნელი საუკუნეებისათვის მჭევრმეტყველების ამოცანებიც უფრო მჭიდროდ დაუახლოვდა მეტყველების ბუნებრიობას და, რაც მთავარია, რიტორიკის ცნების უფრო ვიწრო შინაარსით გამოყენება გახდა შესაძლებელი. კერძოდ, მჭევრმეტყველების საპირისპი-

როდ წინ წამოინია მისმა იმ ფუნქციამ, რომელსაც ძველადვე გაესმოდა ხაზი – დარწმუნების ხელოვნება. და, ამდენად, იგი დაუკავშირდა თანამედროვე დისკურსის ცნებას, რომელიც, თავის მხრივ, სოციალურად აქტიურ, მიზანმიმართულ მეტყველებას (ტექსტს) გულისხმობს.

ამოცანა, რომელიც მეტყველების კულტურის წინაშე დგას, მით უფრო, მის იმ ნაწილში, რაც ზეპირმეტყველებას ეხება, უპირველესად გულისხმობს მინიმალური, სავალდებულო მეტყველებითი უნარჩვევების დაუფლებას. შესაბამისი პროგრამის ფარგლებში მისი მანაინია არა „შთამბეჭდავად მეტყველების“ ხელოვნების დაუფლება, არამედ სწორი, გამართული მეტყველების ჩამოყალიბება. შეიძლება ეს ორი ამოცანა ურთიერთანალოგიურად შედგენილი ორი ტერმინით გავარჩიოთ: ერთი მხრივ – მართლმეტყველება, ხოლო მეორე მხრივ – მჭევრმეტყველება. მართლმეტყველების ელემენტარული ნორმები ყველა ნიგნიერ, კულტურულ ადამიანს მოეთხოვება, მჭევრმეტყველებას კი ყველას ვერ დაუვსახავთ ამოცანად ამავე დროს, მჭევრმეტყველების ხერხების დასაუფლებლად აუცილებელია ფლობა მართლმეტყველების ელემენტარული უნარ-ჩვევებისა. მართლმეტყველება აუცილებელი საფეხურია მჭევრმეტყველებისაკენ. ამ კავშირს ჯერ კიდევ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე აღნიშნავდა ორატორული ხელოვნების მამა – ციცერონი:

„... რაც შეეხება... ენის სინმინდეს და მკაფიობას, უფიქრობ, არავინ მოელის მათი აუცილებლობის დასაბუთებას. ჩვენ ზომ არ ვაპირებთ შევასწავლოთ ორატორული მეტყველება იმას, ვინც საერთოდ არ იცის ლაპარაკი; და არც უნდა გუქონდეს იმის იმედი, რომ ის, ვინც არ იცის ნმინდა ლათინური ენა, ილაპარაკებს მოხდენილად, და უფრო ნაკლებად, რასაკვირველია, იმის იმედი, რომ ის, ვისაც არ შეუძლია გასაგებად ლაპარაკი, ილაპარაკებს ისე, რომ აღტაცებას გამოიწვევს“.

ამდენად, პრაქტიკული ორთოეპიის მიზანია სასწავლო კურსის განმავლობაში იმ აუცილებელი უნარ-ჩვევების გამოშუქება (დაუფლება ან გამოსწორება), რომელთა მქონებლობაც არის საჭირო კონკრეტული პროფესიული ამოცანების განხორციელებისათვის, საზოგადოდ კი – პიროვნების პარმოსიული, სრულფასოვანი განვითარებისათვის.

როცა კონტინგენტის პროფესიულ ორიენტაციაზე ვაკეთებთ აქცენტს, ვგულისხმობთ იმას, რომ ორთოეპიის მოთხოვნათა დაკმაყოფილება საკუთრივ პროფესიული კუთხით სულაც არ არის ერთნაირად აქტუალური. თუ ზოგი პროფესიული თვისთამოხატვა მჭევრ-

მეტყველების დონის მონაცემებს მოითხოვს (მაგ. პოლიტოლოგია, დიპლომატია, პედაგოგია...), ზოგ შემთხვევაში ეს მოთხოვნები მინიმალური სამეტყველო ჩვევებით არის შემოღარგლული (მაგ. მათემატიკა, ისტორიატიკა, მედიცინა...). შესაბამისად, ზეპირმეტყველების მათემატიკის ამოცანები მოქნილი და შეხამებული უნდა იყოს იმ ძირითად მიზანთან, რაც კონკრეტული პროფესიული მიმართულებით არის დასაბუღი.

2. რა უნდა დაიძლიოს სტუდენტთა სამეტყველო პრაქტიკაში?

სტუდენტი უმაღლეს სასწავლებელში საკუთარი სკოლიდან და გარემოდან უკვე ჩამოყალიბებული სამეტყველო უნარ-ჩვევებით მოდის. ქვედა საფეხური რომ ამ თვალსაზრისით თავის ფუნქციას თანამიმდევრულად ვერ ასრულებს, ამისი უპირველესი დასტურია ის ერთობ არაერთგვაროვანი სურათი, რომელიც ახალ ენობრივ „ერთობაში“ (უმაღლეს სასწავლებელში) ჩანს.

იმ უნარ-ჩვევათაგან, რომელთა კორექტირებისა თუ აღმოფხვრის ამოცანა უმაღლესი სკოლის დონეზე დაისმის, ზოგი რამ ინდივიდუალურია, ზოგიც – საზოგადო, საერთო საფუძვლის მქონე. ერთიც და მეორეც, ცხადია, ყურადღებას მოითხოვს, თუმცა ინდივიდუალური ენობრივი ანომალიები შეიძლება არ ზაითვალოს პირველი რიგის ამოცანად. უკრ ერთი, სპეციფიკური ინდივიდუალობები საერთო პრაქტიკული მუშაობის პროცესში ნაკლებ იქნება ხაინტურესო, მეორეც, ამ თავისებურებათა ნაწილი თავისთავად განიცდის „ნიველირებას“ ახალ ენობრივ გარემოსთან ადაპტაციის პროცესში.

რაც შეეხება იმ ნიშანდობლივ უნარ-ჩვევებს, რომლებიც ზეპირმეტყველებაში ძნელად დასაძლევია შემკვიდრების სახით მოსდევს სკოლიდან მოზარდებს, სკოლადაშთაურებულთა უმრავლესობისათვის არის დაშახასიათებელი. სამუნაროდ, ქართულ სკოლაში ათწლეულების განმავლობაში ჩამოყალიბდა ე. წ. მოყოლის ტრადიცია, რომელიც აღსაზრდელთა მნიშვნელოვან ნაწილში (განსაკუთრებით „ბეჯით“ მოსწავლეებში) ისეთ მკვიდრ ჩვევად იქცევა ხოლმე, რომ მოსთვის გვერდის ავლა შესაბამის პირებს უშუალო დიალოგის დროსაც კი არ შეუძლიათ.

ჩვეს სკოლის ეს ნაკლოვანება, დაკავშირებული ინტენსიურ, ცოდნის დაგროვებაზე ორიენტირებულ სწავლებასთან, სპეციალისტებს უყურადღებოდ არ დარჩენიათ. სხვათა შორის, თავის დროზე

(შეუთხები საუკუნის წინ) მეტყველების განვითარების სპეციალური გაკვეთილებიც კი იქნა შემოღებული; მაგრამ ამ დონისძიებამ თავისი მიზანდასახულება ვერ შეასრულა და მალევე დაკარგა ფუნქცია – გადაიქცა ან ქართული ენისა და ლიტერატურის დამატებით მეცადონეობად, ანდა – მხატვრული კითხვის საათად.

რატომ მოხდა ასე?

მიზეზი ამისა იყო ის, რომ არც ამოცანა იყო ზუსტად, შესატყვისად განსაზღვრული და არც, ცხადია, პედაგოგები იყვნენ მომზადებული ამ ამოცანისათვის. ჩვენი პედაგოგების აბსოლუტურ უმრავლესობას მიაჩნდა და მიაჩნია, რომ მხატვრული კითხვა (ძირითადად, პოეზიის დეკლამაცია) არის არსებითად ერთადერთი საშუალება მეტყველების განვითარებისათვის. არადა, მხატვრული კითხვა და ბუნებრივი ზეპირმეტყველების კულტურა სულ სხვადასხვა კატეგორიას განეკუთვნება, თვით ცნებათა ანტიკური გაგების დონეზე იყო ისინი გამოიწნული.

მათი განსხვავება შინაარსობრივადაც გამოკვეთილია და შესაბამისი სამეტყველო აქტივობის დონითაც, კერძოდ:

1. ა) მხატვრული ტექსტი უპირატესად ემოციურ დატვირთვას შეიცავს;

ბ) რიტორიკული ტექსტი აზრის (პოზიციის) აქტიურ გადაცემას ემსახურება.

2. ა) მხატვრული კითხვა, ტრადიციულად, გამომსახველობითი ხერხების შეუზღუდავ გამოყენებას ემყარება;

ბ) რიტორიკული ტექსტის წარმოთქმა მაქსიმალურად არის მიახლოებული ბუნებრივ მეტყველებასთან; აქ ხელოვნური ეფექტები უკადურესად არის შეზღუდული.

ამიტომაც არის ბუნებრივი შესიტყვებები – ერთი მხრივ, „მხატვრული კითხვა“, ხოლო მეორე მხრივ – „საქარო (პუბლიცისტური) გამოხვლა“ და მისთ.

ერთი სიტყვით, მეტყველების განვითარების აღნიშნულმა გაკვეთილებმა ვერ შეასრულა და არც შეეძლო შეესრულებინა დაკისრებული ამოცანა ამიტომაც მხატვრული დეკლამაცია (სადაც მას მისდევდნენ) ცალკე ამოცანად იქცა და მოყოლის ჩვევები ისევ ისე დაუძლველელი დარჩა.

მაინც რაში მდგომარეობს მოყოლის აღნიშნული ჩვევა?

თუ ძირითადი მახასიათებლებით გამოვხატავთ მის თავისებურებას, ეს ნიშნებია: „წამლერებითი“ ინტონაცია, მაღალი ტემპი, მონოტონურობა, თანმზღები რიტმული მოძრაობები (რნევა, თავის კანტური...), პაუზის შემავსებელი „პარაზიტები“ (ანუ, ესე იგი...) და მისთ.

ჩვევითა ეს კომპლექსი, როგორც უკვე ითქვა, სტუდენტობის დროისათვის უკვე საფუძვლიანად არის პიროვნებაში განმტკიცებული, ამიტომაც მისი დაძლევა ორთოქსიის პროგრამის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულებაა და მთელი კურსის განმავლობაში დაჟინებულ მუშაობას მოითხოვს.

ერთი შენიშვნაც:

მედაგოგი არ უნდა მოელოდეს, რომ ამ რიგის თავისუფალი პრაქტიკული მეცადინეობებით ყველა შემთხვევაში ოპტიმალური შედეგა იქნება მიღწეული და არაერთმა კონკრეტულმა წარუმატებლობამ ზელი არ უნდა ააღებინოს ამოცანის შესრულებაზე. აუცილებელია ვიცოდეთ, რომ აქ მთავარია თვითკრიტიკული და სხვათა მიმართ კრიტიკული უნარის გამოუმუშავება, საკუთარი ნაკლოვანებების დანახვა, იმ პროცესის დანახვა, რომელიც შემდგომ, თუ ამისი შინაგანი განწყობა დახვდა, პიროვნების თვითსრულყოფის გზით უნდა წარიმართოს.

3. მეტყველება და პიროვნების ფსიქოლოგია

თუ განზომილს თვორიას დავემყარებით, სამეტყველო განწყობა ერთ-ერთი მთავარი წარმმართველია, საზოგადოდ, ადამიანის ფსიქიკისა და, აქედან გამომდინარე, მთელი მისი სულიერი ცხოვრებისა.

ადამიანი, როგორც მეტყველი არსება, პიროვნულად ენობრივ საფუძველზე და ვნით აგებულ გარემოში (ბუნებრივიც და სოციალურიც) ყალიბდება. შეიძლება ითქვას, ის ენაში და ენობრივად იმკვიდრებს საკუთარ სოციალურ ადგილს და ის შეფერხებებიც, რომლებიც შეიძლება ამ თვალსაზრისით პიროვნების განვითარებასა და დაშკვიდრებას შეზღუდოს, უპირველესად სწორედ ენობრივი შინაარსისაა (ცნობიერსა თუ ქვეცნობიერ დონეზე). ამიტომაც ექცევა თანამედროვე მსოფლიოში ესოდენ დიდი ყურადღება ბავშვთა საკომუნიკაციო უსარჩევების ჩამოყალიბებას.

როგორც ადამიანის ფსიქიკის სიღრმისეულმა შესწავლამ წარმოაჩინა, ყოველი ინდივიდი ცხოვრების განმავლობაში (უფრო მეტად კი – ადრეულ ასაკში) წაირგვარი ფსიქოლოგიური „კომპლექსით“ განიშსება და ხშირად ამგვარი ინდივიდუალური თავისება პიროვნებისათვის მოუცილებელი, აუტანელ ტვირთად იქცევა.

შეიძლება ითქვას, „კომპლექსების“ სათავეც უმეტესად ენობრი-

ვია; რაც მთავარია, ერთ-ერთი ყველაზე ღრმა და სერიოზული, რასაც კი ადამიანის ფსიქიკასთან აქვს კავშირი, სწორედ სამეტყველო „კომპლექსია“ არაერთი ადამიანისათვის გამბდარა ის სულიერად სატანჯელო და პრაქტიკულად – ხელის შემშლელი. უმცირესობას ნამდვილად არ წარმოადგენენ ისინი, ვინც სრულფასოვან ცხოვრებას არის მოკლებული იმის გამო, რომ გულისნადების გამოხატვა ვერ გაუბედავს, ვისაც პროფესიული წარმატებისათვის ვერ მიუღწევია ასევე ძირითადი საკომუნიკაციო „იარაღის“ შესაფერისად გაუმართაობის გამო. ეს კი ახალგაზრდების თვითდამკვიდრების სასკოლო პერიოდსაც ეხება და სტუდენტურსაც.

ამიტომაც ორთოქსიის პრაქტიკული მეცადინეობები ირიბად იმ მიზანსაც ისახავს, რომ სტუდენტებმა მრავალფეროვან ახალ გარემოში ენობრივი თვითგამოხატვის შემზღუდევი ფსიქოლოგიური ბარიერები დაძლიონ, შეეჩვივნენ სამეტყველო აქტივობას აუდიტორიის წინაშე, ისწავლონ თვითკონტროლი, შინაგანად მზად შეხედნენ საჯარო შენიშვნას, დაძლიონ პასიურ მდგომარეობასთან შეგუება და შეიძინონ აქტიური კრიტიკული დამოკიდებულების უნარი.

ამ შემთხვევაშიც, ცხადია, არა სრულ შედეგზე, არამედ პიროვნების სამეტყველო „კომპლექსთაგან“ განთავისუფლების პროცესის დაწყებაზე და წარმართვაზე საუბარი.

4. როგორ შევარჩიოთ სამეტყველო ამოცანის შესატყვისი ტექსტები?

სამეტყველო ამოცანებისადმი უკვე გამოკეთილი დამოკიდებულება მიანიშნებს, რომ მიზნის მისაღწევად შესაფერისი ტექსტის შერჩევას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. ამ შემთხვევაში ნებისმიერი ტექსტი არ გამოდგება. ტექსტის შინაარსი და სტილისტიკა განსაზღვრავს იმ სამეტყველო გამოხატულებას, რომელმაც ზუსტად, ადეკვატურად უნდა გამოხატოს სათქმელი. როგორც წესი, შინაარსი ამ შემთხვევაშიც განმაპირობებელია ფორმისა (ანუ სამეტყველო გამოხატულებისა).

როგორი ტექსტი შეეფერება იმ ამოცანას, რომელსაც ზემოთ რიტორიკული (ვინრო გაგებით) ვუნოდეთ?

ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად უმჯობესია ტექსტთა ტიპებიდან ამოვიდეთ.

თუკი ადამიანის სიტყვიერ სამყაროში არსებული ტექსტების დიდ მრავალფეროვნებას ყველაზე ზოგადი შინაარსობრივ-სტილისტიკური

პროსტაით დავეყოფთ, ტექსტების სამი ძირითადი ტიპი გვექნება: **მატერული, პუბლიცისტური და ინფორმაციული.**

მათ შორისაც გარკვეული იერარქიაა: თითოეული მათგანი მოიცავს შიშვევებს ნიშნებს, მაგრამ მომდევნო არ მოიცავს (არ უნდა მოიცავდეს) ნინამავალის ნიშნებს. რაც მთავარია, თითოეულ მათგანს ისეთი სპეციფიკური ნიშნები გააჩნია, რაც საბოლოოდ განაპირობებს მათი ხანარმოთქმო ამოცანისადმი დაპოკიდებულებას; კერძოდ, მხატვრულ ტექსტში დომინანტია ემოციურ-ესთეტიკური ნიშანი („შობაზე“), პუბლიცისტურ ტექსტში წინა პლანზე მოდის პუბლიცისტური (აუდიტორიაზე) გონებრივი ზეგავლენის ნება (დარწმუნება), ხოლო ინფორმაციული ტექსტი ამ ორივე თვალსაზრისით ნეიტრალურია, მაქსიმალურად არის დაცლილი მთქმელის ნებისა და აქტივობისაგან, მისი უუსუქვია მხოლოდ ინფორმაციის მიწოდებაში მდგომარეობს.

აქედან გამომდინარე, მხატვრული ტექსტი ვერ იქნება რიტორიკული სამეტყველო ამოცანისათვის შესაფერისი, რამდენადაც ის პირობითობა და გამომსახველობითი ხერხები, რაც სიტყვიერი ხელოვნების დარგებისათვის არის დამახასიათებელი, საქმიანი სამეტყველო ვითარებისათვის სრულიად შუფერებულია.

თავის მხრივ, ასევე შეესაბამება სახარმოთქმო მიზნისათვის წმინდად ინფორმაციული ტექსტი, რამდენადაც ის შესაბამისი სუბიექტისაგან არსებითად არ მოითხოვს აქტიური დამოკიდებულების, პიროვნული ნების გამოვლენას, ასეთი ტექსტისთვის სრული შინაარსობრივი და სტილისტიკური „ნეიტრალიტეტი“ დამახასიათებელია.

ამდენად, ხანარმოთქმო ამოცანებისათვის შესაფერისია პუბლიცისტური ტექსტები, ანუ ისეთი მასალა, რომელიც რაიმე აქტუალურ თემაზე საჯარო აქტივობას (ან ამ აქტივობის განზრახვას) გამოხატავს. ანგვარი ტექსტი, ჩვეულებისამებრ, მეტად შეზღუდულად, მხოლოდ აუცილებლობის შემთხვევაში მიმართავს ენის ხატოვანებას, ხოლო მისი აზრობრივი აქცენტები არის ზუსტი და გამიზნული. ასეთი ტექსტი თავისი არსით ინფორმაციულია, მაგრამ ეს ინფორმაცია მისი ძირითადი მიზანი კი არ არის, არამედ – პოზიციის გამოხატვის საშუალება, აქტივობის რესურსი. სწორედ პუბლიცისტური ტექსტი წარმოაჩენს პიროვნებას, მათ შორის, განსაკუთრებით – რიტორიკულ შესაძლებლობათა კუთხით.

სად მოვიძიოთ შესაბამისი ტექსტები?

საბედნიეროდ, XIX-XX საუკუნეების ქართველ მოღვაწეთა მემკვიდრეობა, შესაბამის ისტორიულ-კულტურულ გარემოებათა გამო, მეტად შლიდარია ამგვარი მიზანდასახულების ტექსტებით. განსაკუთ-

რებით ილია ჭავჭავაძის გამოსვლები და წერილები არის აქტიური პუბლიცისტის ბრწყინვალე ნიმუში. ასევე მდიდარია ამ მხრივ აკაკი წერეთლის, ვაჟა-ფშაველას, იაკობ გოგებაშვილის, მიხეილ ჯავახიშვილის, კონსტანტინე გამსახურდიას... მემკვიდრეობა. პროფესიული ინტერესების გათვალისწინებით შეგვიძლია გამოვიყენოთ ქართველ ადვოკატთა საჯარო სასამართლო გამოსვლები, რომლებიც ცალკე წიგნებადაც არის გამოცემული... შეგვიძლია მოვიძიოთ აგრეთვე უახლესი ქართველი მწერლებისა და ჟურნალისტების პუბლიცისტურ...

ასე რომ, არჩევანი მცირე არ არის და იმედია, არ გაგვიჭირდება, ჩვენი საოქმედოსა და ხასიათის შესაფერისი ტექსტი ვიპოვოთ.

ამავე დროს, თუკი სტუდენტის შემოქმედებითი შესაძლებლობები ამის საშუალებას იძლევა, უფრო მეტი შედეგის მომცემი იქნება, სწორედ დამოუკიდებლად შექმნას მან ანალოგიური ტექსტი სასურველ თემაზე, ანდა გარკვეული მონტაჟი გააკეთოს უკვე არსებულთაგან. ამგვარი აქტივობით სტუდენტს თავისთავად მოეხსნება ის ბარიერი, ის გაუცხოების გრძნობა, რომელიც მას სხვის შექმნილ ტექსტთან შეხვედრისას ექმნება და სერიოზულად უშლის კიდეც ხელს მის გათავისებას, გაშინაგანებას.

რა მოცულობის უნდა იყოს ტექსტი?

ეს მოთხოვნა, ცხადია, ინდივიდუალურია, რამდენადაც შესაბამისი ტექსტი ზემირად უნდა იქნეს დასწავლილი და არჩეული. მასალის მოცულობაც უპირველესად დასწავლის უნარზეა დამოკიდებული. საშუალო მოცულობად შეიძლება ავიღოთ წიგნის ერთი ნაბეჭდი გვერდი.

ამ მოცულობის დასრულებული ტექსტი, ცხადია, იშვიათია. ამიტომაც შეიძლება პუბლიცისტური წერილების გარკვეული მონაკვეთები შევარჩიოთ, ოღონდ ისე, რომ რაღაც აზრის დაწყება, განუთარება და დასრულება ჩანდეს, რომ გამოსახატავი პოზიცია ნათელი შეიქმნეს.

როგორ უნდა იყოს მომზადებული ტექსტი?

ტექსტი ისე უნდა იქნეს დასწავლილი ზემირად, რომ სტუდენტს მის განახსენებლად არათუ ტექსტში ჩახედვა, არამედ – სასურველია – დაფიქრებაც კი არ სჭირდებოდეს, რათა ამაზე ხელი არ შეუშალოს აუცილებელი სამეტყველო ამოცანების შესრულებას, რათა საბოლოოდ დაიძლიოს მოყოლის ინტონაცია მათს მტყვევებაში. ამავე დროს, სტუდენტმა ისე უნდა გაითავისოს არჩეული ტექსტი, რომ სხვის პოზიციასა და თვალსაზრისს კი არ გადმოსცემდეს, არამედ ამგვარად წარმოჩნდეს, თითქოს თვითონ აყალიბებდეს შესაბამის აზრს, საკუ-

თარი პოზიციის დამკვიდრებას უსწრაფვოდეს.

დასასრულად საორიენტაციოდ პუბლიცისტური ტექსტის რამდენიმე ნიმუში ამ თავის ბოლოს დაერთვის.

5. რა ძირითადი მოთხოვნა უნდა გაუთვალისწინოთ წარმოთქმის დროს?

ტექსტის წარმოთქმა სამეტყველო მოქმედებათა რთული კომპლექსია – დანყებულ ბგერის წარმოქმნითა და დამთავრებული მეტყველების თანხმლები მოძრაობებით (გესტ-მიმიკით). რამდენადაც უფრო ანკობილი და ჰარმონიულია სამეტყველო მოქმედებათა მთელი ეს მთლიანობა, ისდენად უფრო ეფექტურია წარმოთქმა. ამავდროს, სამეტყველო მოქმედებათა კომპლექსის რომელიმე ერთი ელემენტის შეუსაბამობა ან კი შეიძლება სერიოზულად შეამციროს წარმოთქმის ეფექტურობა.

ეს მოთხოვნები, ცხადია, უპირველესად ბგერის, ხმის მართვას ეხება, უნდა იქნას წარმოთქმის ბგერითი ფორმა აქვს. ხმის წარმოქმნა, განყენებულად, ბუნებრივი ფიზიოლოგიური პროცესია და შესაბამის ფიზიკურ მონაცემებზეა დამყარებული. როგორც ამბობენ, ხმა გარკვეულ ასაკში ყალიბდება და შემდეგ ის პიროვნების ერთ-ერთ ძირითად მახასიათებლად იქცევა. ამიტომაც არის, რომ ადამიანები ხმით ტელეფონშიც კი ცნობენ ერთმანეთს (ხმა გაქვს შეცვლილი, – გეტყვით ნაცნობი უმნიშვნელო ცვლილებებისასაც კი).

მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ, რაკი ხმა ერთხელ ჩამოყალიბებულია, მასზე ზეგავლენის მოხდენა, მისი გაუმჯობესება ან გაუარესება არ შეიძლება. უკვე ის, რომ მეტყველებას ფიზიოლოგიური საფუძველი აქვს, გულისხმობს იმას, რომ ხმა და ბგერა სამეტყველო ორგანოების, საარტიკულაციო ბაზისის მდგომარეობაზეა დამოკიდებული. შესაბამისი ბაზისის მონესრიგება ხმის გაუმჯობესებასაც განაპირობებს და – პირაქით – მოუნესრიგებლობა სახმო შესაძლებლობებს აუარესებს. ეს შეეხება როგორც სამეტყველო აპარატის ფიზიკურ მდგომარეობას, რასაც ხშირად აწვევს კვალს ცხოვრების წესი და პირობები, ისე – განსაკუთრებით – სუნთქვას, რომლის მონესრიგებულობა არა მხოლოდ ფიზიკური ჯანმრთელობის, არამედ გამართული მეტყველების საფუძველია (რასაც ქვემოთ კიდევ დავუბრუნდებით).

შეინც რა ძირითადი ნიშნები უნდა ახასიათებდეს ნორმალურ ხმას?

50

– სუფთატემბრი, სიძლიერე და ძალდაუტანებლობა ხმის ტემბრი არის ის ელფერი, რომელიც განაპირობებს ადამიანის ხმის ინდივიდუალურ თავისებურებას და რომელიც სახმო სიშფხის, რეზონატორებისა და სუნთქვის ფაქტორებით არის განაპირობებული. შესაბამისად, ამ ფაქტორების „მონესრიგებულობა“ არის სასიამოვნო ტემბრის საფუძველი.

ხმის სიძლიერეში ვგულისხმობთ მის სიმაღლესა და დიაპაზონს, რაც ასევე დამოკიდებულია ბგერის წარმოქმნელი ჰაერნაკადის ძალასა, სახმო სიშფხის ჟღერის ხარისხსა და რეზონატორების მოქმედებაზე.

რაც შეეხება ბოლო მოთხოვნას – ძალდაუტანებლობა ხმის ის თავისებურებაა, რომელიც ყველა ბუნებრივი მონაცემის მაქსიმალურ, მაგრამ უშუალო, ხაზგასმული ძალისხმევის გარეშე გამოვლენას გულისხმობს.

ცხადია, უმჯობესია, თუ პიროვნებას საჭირო სახმო მონაცემები ბუნებრივად აქვს მომადლებული. მაგრამ თუ ასე არ არის, ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ მდგომარეობის გამოსწორება არ შეიძლება. კაცობრიობის გამოცდილება ადასტურებს, რომ მეტყველება ყველაზე მეტად ექვემდებარება ვარჯიშსა და სრულყოფას. ისტორიამ არაერთი მაგალითი იცის თვით უიმედო სამეტყველო ნაკლის გამოსწორებისაც კი (ამის მაგალითად დიდი ბერძენი ორატორის – დემოსთენეს – ისტორიაც იკმარება). თუკი მოვანესრიგებთ სამეტყველო აპარატს, ვისრულებთ სუნთქვის რეგულირებაზე და მივმართავთ გარკვეულ საწარმოთქმო ვარჯიშებს, შედეგი მალე გახდება თვალსაჩინო.

წარმოთქმის კიდევ რამდენიმე აუცილებელი პარამეტრია გასალოქლისნიშნებელი:

რიტმი და ტემპი. ყველაზე ხშირი ამ ორი ტერმინის აღრევაა, რადგანაც თითოეული მათგანი, თავის მხრივ, მეტყველების სიჩქარის ცნებასთან არის დაკავშირებული. მაგრამ ისინი შინიც ურთიერთგამსხვავებული ასპექტით ახასიათებენ მეტყველებას.

ტემპი სამეტყველო ნაკადის საერთო სისწრაფეს გამოხატავს. ამიტომაც მისი ძირითადი მახასიათებელია სიჩქარის ხარისხი. მეტყველება შეიძლება იყოს მაღალი, საშუალო და დაბალი ტემპის, ანუ სქარის, ზომიერი და ნელი. ასეთ თუ ისეთ ტემპს განაპირობებს როგორც ინდივიდუალური (ხასიათი, განწყობა...), ისე რეგიონული (კლიური) თავისებურება. ზომიერად, ჩვეულებისამებრ, ითვლება ხალიტკრიატური მეტყველება ნეიტრალურ ვითარებაში. აუცილებელი არ არის მეტყველების სიჩქარე დროის საზომით გავზომოთ, საერთო

სმენითი ჩვევით ისედაც ყველა კარგად არჩევს მეტყველების ასეთ თუ ისეთ სარქარეს. არსებითი აქ ის არის, ყველამ ინდივიდუალურად შეძლოს სალიტერატურო მეტყველების ზომიერი ტემპის დაუფლება. ამისათვის იმ პირადნდელი ჩვევების დაძლევაა საჭირო, რომლებიც შეუფერებელ სამეტყველო ტემპს განაპირობებენ. ამ მიზნით შესაძლებელია დასაწყისში „მეორე უკიდურესობის“ მეთოდით კი გამოვიყენოთ, ანუ სწრაფმეტყველ სუბიექტს ხაზგასმულად ნელა წარმოვადექვიეინოთ ტექსტი და მისი.

შენიშვნა: ეს მითითებები, ცხადია, არ ეხება ისეთ შემთხვევებს, როცა მეტყველების ტემპი მიზანმიმართულად არის შეცვლილი რაიმე კონკრეტული (ვთქვათ, ჟურნალისტური) ამოცანის შესასრულებლად.

რიტმი არის სამეტყველო ნაკადის ცალკეული მონაკვეთების მოწესრიგებული თანამიმდევრობა. ამიტომაც რიტმის ძირითადი მახასიათებელია თანაზომიერება, რეგულარულობა. რიტმის არსი განსაკუთრებით თვალსაჩინოა პოეზიაში, რომელიც საზოგადოდ მარცხალთა რიტმულ განაწილებას (მოწესრიგებას) ეფუძნება. მასთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული ე. წ. რიტმული პროზაც. მაგრამ თავისებური რიტმული ნესრიგი ჩვეულებრივ მეტყველებაშიც, წარმოთქმასაც ახასიათებს. კერძოდ, ფრაზის რიტმული მოწესრიგებულობა ერთ-ერთი ძირითადი ნიშანია სალიტერატურო მეტყველებისა, ხოლო რიტმის დარღვევის შემთხვევები სერიალულ დაღს ასვამს, საერთოდ, მეტყველების პროცესს. რიტმი ფრაზის აგებაზეა დამოკიდებული. მოკლე-მოკლე ფრაზები უფრო „სწარტ“ რიტმს განაპირობებს, ვიდრე ვრცელი სინტაქსური პერიოდები. ამდენად, სწორი რიტმის შერჩევა ფრაზისა და სუნთქვის ურთიერთმეთანადებას, რეგულირებას მოითხოვს.

ამგვარად, ტემპი და რიტმი ურთიერთდაკავშირებული ცნებებია, თუმცა მათი დამოუკიდებლობაც აშკარაა: შესაძლებელია ტემპი გარკვეულ სტანდარტს აჭარბებდეს, მაგრამ მეტყველების რიტმი მოწესრიგებული იყოს; ასევე – შესაძლებელია ტემპი ზომიერი იყოს, მაგრამ, სამაგიეროდ, რიტმის თანაზომიერება იყოს დარღვეული.

პაუზა შორალმეტყველების ძირითადი ნიშანია ფრაზის, წინადადებას წარმოთქმის სწორი ორგანიზება. მეტყველების ორგანიზებაში კი ერთ-ერთი ნაშეკანი როლი პაუზას ეკუთვნის. **პაუზა** შეჩერებას, შეწყონებას ნიშნავს. ბუნებრივ მეტყველებაში მისი ფუნქცია მნიშვნელოვანია; ის ემსახურება ფრაზის აზრობრივ დანაწევრებას. აშკარად ჩანს, რომ მას მჭიდრო კავშირი აქვს მეტყველების რიტმთან, ხოლო მეორე მხრივ – სამეტყველო სუნთქვის მოწესრიგებასთან.

პაუზა წერილობით დონეზე სასვენი ნიშნებით არის გამოხატული; შესაბამისად, პაუზა სინტაქსური კონსტრუქციის ინტონაციური ქარგაა; სხვაგვარად: პაუზები ასახავენ წინადადების სინტაქსურ დაინაწევრებას; იმას, რასაც ზეპირმეტყველებაში პაუზა გამოხატავს, წერის დროს სასვენი ნიშნებით აღწინიშნავთ.

მაგრამ თუ აისახება პაუზებში სასვენი ნიშანთა განსხვავება?

ჩვეულებისამებრ, ამბობენ, რომ წინადადების დასასრულს (წერტილის ადგილას) უფრო დიდი პაუზაა, ვიდრე წინადადების შიგნით (შიომის ადგილას), მაგრამ უფრო არსებითი უნდა იყოს ამ ორგვარი პაუზის ინტონაციური განსხვავება. იმ ინტონაციას, რომელიც წინადადების დასასრულის გამოშხატველ პაუზას ახლავს, შეიძლება დამაკალი ინტონაცია ეწოდოთ, რამდენადაც აქ ინტონაციურად აზრის დამთავრებაა აქცენტირებული; ხოლო იმ პაუზას, რომელიც ერთ მთლიან წინადადებას ანაწევრებს, შეიძლება გარდამაკალი ინტონაცია ეწოდოს, რამდენადაც აქ აშკარად მოინიშნება ინტონაციურად ის, რომ აზრი არ დამთავრებულია, რომ წინადადების (აზრის) გაგრძელება მოსალოდნელი.

ამ ორგვარი ინტონაციის გარჩევას ჩვენი სმენა სრულიად ბუნებრივად ატერებს; იქ, სადაც არის არტიკულაციური დიფერენცირება, არის აკუსტიკური გარჩევა. ამისი ობიექტური დასტურია ის, რომ, ჩვეულებისამებრ, არ გვჭირდება რაიმე დამატებითი ნიშანი იმისათვის, რათა მივხედეთ, დაასრულა თანამოსაუბრემ ფრაზა თუ კიდევ აპირებს გაგრძელებას. ამას ჩვენ სათანადო პაუზის თანმხლები დამაკალი თუ გარდაშეგალი ინტონაცია გვანიშნებს.

ბუნებრივი პაუზების გარდა, მეტყველებაში შესაძლებელია გამოიყენებულ იქნეს აგრეთვე ე. წ. რიტორიკული პაუზა, რომელიც ხელაქვს არ მისდევს (ანდა საგანგებოდ აქტიურებს) წინადადების ბუნებრივი დანაწევრების მოთხოვნებს და ამით ისეთ აზრობრივ აქცენტებს აკეთებს, რომელთა გამოკვეთა ამ კონკრეტული სანარმოთქმო ამოცანისათვის არის აუცილებელი და რომელთა გამოხატვა ბუნებრივ ინტონაციისას ესოდენ ეფექტური არ იქნებოდა.

ამგვარი პაუზები თავისებურად წარმოაჩენს ინტონაციური გამოშხატელობისა და აზრის რიტორიკულად გამოხატვის შესაძლებლობებს.

ინტონაციურ გამოშხატელობაში, სრულიად ბუნებრივია, თავისი ადგილი განეკუთვნება კითხვისა, ძახილისა და კითხვა-ძახილის მოდალობათა გამოხატვას. ამ შემთხვევაშიც ყურადღება შესაბამის ინტონაციითა ზომიერებაზე უნდა გამახვილდეს. სანარმოთქმო კუთხით მნიშვნელოვანია რიტორიკული კითხვისა და

რიტორიკული შეთხზვის მოდლობები. რიტორიკული კითხვა, რომელიც ვასუხს არ შოითხოვს („*ეა, სოფელი, რამიგან ხარ, რას გვაბრუნებ, რა ზნე გჭირსა?!*“); ამ სახით ის უახლოვდება კითხვა-ძახილის წინადადებას. ხოლო რიტორიკული შეთხზვი ისეთი წინადადებაა, რომელიც ფორმით ძახილის (ბრძანებითი) წინადადებაა, მაგრამ აზრობრივად არ არის ამ მიმართების შემცველი; ის კონკრეტულად მიუმართავ ემოციას გამოხატავს.

ცალკე უნდა გამოიხილდეს ყურადღება კითხვის ინტონაციაზე, რამდენადაც თანამედროვე სალიტერატურო მეტყველებაში ვახსიაკუთრებით ამ ინტონაციის დამახინჯებამ იწინა თავი. თუ სხვა სფეროებში დარღვევის წყაროდ უმეტესწილად კუთხური (კილოური) თავისებურებები გვევლინება, ამ შემთხვევაში არასწორი კითხვითი ინტონაციის წყარო ცენტრალური (ქალაქური, ინტელიგენტური...) ენობრივი გარემო აღმოჩნდა. ამიტომაც დღემდე არ მოხერხდა მისი დაძლევა.

საკითხი უხება კითხვის ინტონაციის გამოხატვას კითხვითსიტყვიან წინადადებაში.

საზოგადოდ, ნორმა ამგვარი წესი:

ა) თუ კითხვით წინადადებაში რომელიმე კითხვითი სიტყვა (*ვინ, რა, სად, როდის, როგორ...*) არსებობს, მაშინ მახვილი ამ სიტყვაზე მოდის და კითხვითი ინტონაცია ზედმეტია. ასეთი კითხვითი წინადადების ინტონაცია თითქმის თხრობითისას უახლოვდება:

„*უბნ დათვალოს ზღვაში ქვიშა და ან ცაზე ვარსკვლავები?*“

ბ) მაგრამ თუ წინადადებაში ასეთი სიტყვა არ არის, კითხვითი ინტონაცია აუცილებელია:

„*მოშორდი და აქ სულ მარტოკა ხარ?*“

ამ დროს ის სიტყვა (ჩვეულებისამებრ, ზმნა), რომელზეც კითხვის ინტონაცია მოდის, უპირატესად ბოლოშია, მაგრამ თუ ის რომელიმე წინა პოზიციაში დგას, კითხვის მახვილიც იქით გადაინაცვლებს:

„*შეასრულე პოლო დაეალება?*“

შეცდომა გამოიხატება იმაში, რომ არცთუ იშვიათად მეორე შემთხვევისათვის ბუნებრივი კითხვითი ინტონაცია თავს იჩენს პირველ შემთხვევაშიც, ანუ კითხვითსიტყვიან წინადადებაშიც. ამის დაძლევა კი რთული ამოცანა არ უნდა იყოს.

რამდენიმე სიტყვა **ეესტ-მიმიკის** შესახებ:

ეესტ-მიმიკა მეტყველების თანმხლებ მოძრაობებს აღნიშნავს: ეესტები – სხეულის (ძირითადად – ხელების), მიმიკა – სახის ნაკვეთებისას. საზოგადოდ, რაიმე უკიდურესი შეზღუდვა ამ სფეროში არ არ-

სებობს. ორატორი სრულიად სტატიკური ვერ იქნება; მაგრამ ზედმეტი მოძრაობებიც, ეესტებისა თუ მიმიკის გადაჭარბებული გამოყენება ვერ ჩაითვლება მისაღებ რიტორიკულ მანერად. ამ შემთხვევაშიც ბუნებრიობას უნდა ვაგვას ხაზი. ყველაფერი ის, რაც ბუნებრიობის ფარგლებში თავსდება, რაც არ არღვევს ზომიერების ფარგლებს, რასაც მსმენელის ყურადღება მეტყველებიდან სხვა მიმართულებით არ გადააქვს, დისაშვებად უნდა იქნეს მიჩნეული. აქედანვე გამომდინარე, ეესტ-მიმიკის შეზღუდვა ზომიერების ფარგლებში სრულიად ბუნებრივი მოთხოვნა ჩანს.

6. როგორ ავაგოთ ტექსტი და როგორ მოვეუბროთ აუდიტორიას?

სანამ ადამიანი რაიმე ტექსტს წარმოთქვამდეს, ის ჯერ ქმნის მას. შეიძლება ეს „შექმნა“ ხანგრძლივი და დამჯდარი მუშაობის შედეგი იყოს, შეიძლება – ოპერატიული და სახელდახელო. შეიძლება ტექსტი წინასწარ დაინეროს, ანუ ყველა სიტყვას ადგილი მიუჩინოს, შეიძლება ზეპირად მონახაზის სახით ჩამოყალიბდეს, ხოლო სიტყვიერი ხორცშესხმა უშუალოდ წარმოთქმის დროს მოხდეს. ასე იქნება თუ ისე, რაღაც ტექსტის მონახაზი წინ უსწრებს წარმოთქმას. რა საფეხურებს გადის რიტორიკული ტექსტი იდეის ჩასახვიდან წარმოთქმამდე:

1. თემის შერჩევა: თემას, ჩვეულებისამებრ, ობიექტური ვითარება და მასთან ჩვენი დამოკიდებულება გვიკარნახებს. მაგრამ ამ შემთხვევაში საუბარია არა ფართო სიტუაციურ კონტექსტზე, არამედ იმ კონრო სანარმოთქმო თემაზე, რომელშიც უნდა მოვახდინოთ მთელი ჩვენი დამოკიდებულების კონცენტრირება. თუ ასეთი თემატური ფოკუსი არ შოიძებნა, შეიძლება ჩვენი სამეტყველო აქტივობა გაფანტული და, შესაბამისად, არაეფექტური გამოვიდეს. ამდენად, თემის შუსტ განსაზღვრას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს.

2. სტრუქტურული მონახაზი: იგულისხმება გარკვეული გეგმა, რომელშიც თემის ცალკეული ელემენტები ლოგიკურ თანამიმდევრობას შექმნის. ამ თანამიმდევრობაში არსებითი მნიშვნელობა აქვს თემის დასაწყისისა და დასასრულის სწორად შერჩევას, რამდენადაც, ჯერ ერთი, მათ ეკისრება მთელი თემატური მონახაზის შეკვრა, ერთ მთლიანობად ქცევა, მეორეც, მათზე დიდწილად არის დამოკიდებული კონკრეტული სანარმოთქმო აქტივობის ეფექტურობა.

3. სიტყვიერი ხორცშესხმა: ეს მოთხოვნა სრული მინაარ-

სის მატარებელია მაშინ, როდესაც წინასწარ ხდება წარმოსათქმელი ტექსტის შექმნა (დანერა). ამ შემთხვევაში მიზანი ერთია: დაწერილი ტექსტი მაქსიმალურად იყოს მისადაგებული საწარმოო ქმრ ამოცანას, რათა მათმა სტილურმა განსხვავებამ წარმოქმნის დროს უშუალოდ და ბუნებრივად არ დაარღვიოს არცთუ იშვიათად, როგორც იტყვა, ტექსტი წინასწარ არ ითხზება, არამედ იგი უშუალოდ იქმნება წარმოქმნის დროს. ამგვარი შემთხვევისათვის წინასწარ შეიძლება ცალკეული საკვანძო ფრაზების მოფიქრება, რათა მომზადებული გეგმის გაშლისას გარკვეული „მოსაჭიდი“ პუნქტები არსებობდეს და აზრობრივი გადასვლები ბუნებრივი გამოვიდეს.

4 დამახსოვრება: ამ მომენტზე ყურადღების გამახვილება იმდენად არის საჭირო, რამდენადაც მისაღმი დამოკიდებულება შეტად ინდივიდუალურია; ზოგი ტექსტს, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, წინასწარ იზეპირებს, ზოგს, პირიქით, დასწავლილი ტექსტის წარმოქმნა უჭირს. ერთი რამ აშკარაა: ის გზა უნდა ავირჩიოთ, რომელიც ჩვენს ბუნებასა და ჩვევას შეეფერება. ოღონდაც უნდა გვახსოვდეს, რომ წარმოქმნის ბუნებრიობასა და უშუალობას უნდა შევადინოთ; არ უნდა ჩანდეს, რომ წინასწარ დასწავლილს ვყვებით. საზოგადოდ, წარმოსათქმელი ტექსტის დეტალური მონახაზის დამახსოვრება ჯობია, რათა ორატორმა ცივიზუფლად იგრძნოს თავი და მსმენელსაც ზემო-მითითებული უშუალობის შეგრძნება დარჩეს.

5 ნ ა რ მ თ ქ მ ა : საწარმოო ქმრ მოქმედების ცალკეული მახასიათებლების შესახებ უკვე იყო საუბარი. აქ ერთადერთ საკითხზე შეიძლება გავამახვილოთ ყურადღება: ვიქონიოთ თუ არა თან ჩანანერი, ნავიკიძნოთ თუ წარმოეთქვათ მომზადებული ტექსტი? თანამედროვე რიტორიკული სტილი, საზოგადოდ, დანერილი ტექსტის კითხვას არ იგუებს. თვით ხანგრძლივი გამოსვლის დროსაც კი ორატორები შიგადაშიგ იყურებიან ტექსტში, რათა არსებითი არ გამოჩინეთ, ისე კი იქვე აყალიბებენ სათქმელს. ასე რომ, შეიძლება თქვენზე ტექსტი. თუ ეს სხვაგვარად შეუძლებელია, თანაც გქონდეთ, ოღონდ ისე, რომ მან თქვენზე არ შეგიქმნათ უხერხული მდგომარეობა. როგორც ხუმრობით ამბობენ, „შპარგალკის“ გამოყენებასაც ცოდნა და მოხერხება უნდა.

ახლა უშუალოდ აუდიტორიასთან ურთიერთობის შესახებ:

აი, დაუშვავთ, ვდგავართ რომელიდაც აუდიტორიის წინაშე და წარმოეთქვათ:

- ბატონებო, თითოეულმა თქვენგანმა უნდა იგრძნოს პასუხისმგებლობა იმის გამო, რაც ჩვენს ქვეყანაში ამ ბოლო წლებში უსამართლობა დატრიალდა!

ეს ფრაზა, ერთი შეხედვით, სრულიად მიზანშეწონილია, რამდენადაც ერთგვარ უსივრსაღურ ქვეყნარტებას შეიცავს: მოქალაქეთა პასუხისმგებლობა ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენების მიმართ უდავოა! მაგრამ რამდენად არის ის გამართლებული რიტორიკული ამოცანის თვალსაზრისით, რამდენად არის მასში დაცული აუდიტორიასთან ურთიერთობის ტაქტი?

დასმული კითხვა მივიჩნით რიტორიკულ შეკითხვად, ანუ მისი მასუბი თითოეულმა საკუთარ თავში, საკუთარ ენობრივ კულტურაში კვებით (იტებ აენონ-დავსონოთ მასთან შეპირისპირებით სხვა შესაძლებლობაც: - ბატონებო, პირადად მე, როგორც მოვალაქე, პასუხისმგებლობას ვგრძნობ ყოველივე იმის გამო, რაც...).

საზოგადოდ, აუდიტორიასთან ურთიერთობა ურთულესი პრობლემაა. უამრავი ავალსაჩინო თუ გაუსვალისწინებელი ფაქტორი თამაშობს აქ გადამწყვეტ როლს. არ უნდა დაგვაინყდეს, რომ აუდიტორია მუდმივი ოპონენტია ორატორისა, იგი მაშინაც კი კრიტიკულად არის განწყობილი, როცა დიდად კეთილგანწყობილია. წურასოდეს მიჩნეეთ, რომ საბოლოოდ მოიპოვეთ აუდიტორიის ნდობა, ის შეიძლება ძალიან სწრაფად შეიცვალოს. ამიტომაც სანამ აუდიტორიის წინაშე კმყოფებით, ნუთითაც არ უნდა მოვადუნოთ ყურადღება...

მაინც რას უნდა ვითვალისწინებდეთ აუდიტორიასთან სიტყვიერი ურთიერთობის დროს?

შეიძლება ჩამოვაცალიბოთ შემდეგი პირობითი წესები:

- არ უნდა წარმოვარჩინოთ თავი აუდიტორიაზე აღმატებულად, ანუ არ უნდა გამოვიყენოთ ურთიერთობის ვერტიკალური მოდელი („ზევიდას - ქვევით“); ყველაზე უფრო შედეგიანია ე. წ. პორიზონტალური მოდელი, ანუ აუდიტორიის მიჩნევა თანამოაზრედ, პარტნიორად;

- არ უნდა გამოვიყენოთ აუდიტორიაზე პირდაპირი ზემოქმედების ფორმები, არც მათი ნების დაძლევის და არც მათი მდამალი კეთილგანწყობის (თანაგრძნობის) მოპოვების მიზნით;

- არ უნდა ვაგრძნობინოთ აუდიტორიას არც არაღრავდების და არც მფრთხალი დამოკიდებულება;

- არ უნდა გავუსვავთ ბაზი დისტანციას ჩვენსა და მსმენელს შორის (ის ისედაც დიდია!);

- არ უნდა მივმართოთ თვითრეკლამის ფორმებს. კონკრეტული რიტორიკული ამოცანის შესრულების დროს ეს მხოლოდ გამაღი ხიანებლად იმოქმედებს მსმენელზე;

- ნუ ეთხოვთ (მით უმეტეს - ნუ მოვთხოვთ) აუდიტორიას, რომ დაგვეთანხმოს;

– ნუ ვაგრძნობინებთ აუდიტორიას, რომ მის მიმართ რევერანსს მივმართავთ („აქ ნამდვილად გამოჩნეული ადამიანები შეიკრიბნენ“ და მისთ.);

– ნუ დაეპირისპირებთ მსმენლთა ერთ ჯგუფს მეორესთან და ნუ დაეინყებთ მტყუან-მართლის განსჯას (თუნდაც ასე: „ისინი, ვინც ჩემს აზრს ეთანხმება, ამგვარ შეფასებასაც ენდობიან..“);

– ნუ შეეფასებთ რაიმეს აუდიტორიის სახელით, მსმენელთა მაგიერ (მაგალითად: „დღევანდელი დღეა, რომ მე მენსიერება მლადობას“);

– ნუ დაფუსკავთ აუდიტორიას „უხერხულ“ კითხვას და ნუ მოვთხოვთ მსმენელს პირდაპირ პასუხს;

– რაკი უახლესი აუდიტორიის ჩვენი სათქმელი, მაშინ შზად ვიცოთ, მივიღოთ მისი საპასუხო რეაქცია, თუნდაც ის ჩვენთვის სასარგებლო არ იყოს.

ვენდოთ აუდიტორიას მაშინაც კი, როცა არ ვენდობათ!

7. ზოგი სხვა ინტონაციური თავისებურების შესახებ

ინტონაცია ნარმოთქმის ერთ-ერთი ყველაზე მყარი მახასიათებელია. ინტონაცია ინდივიდუალურად შეიძლება იყოს, კუთხურიც და უცხოენისმიერიც. ყველა შემთხვევა მსმენლის მიერ უშალ აღიქმება, მიუხედავად იმისა, რომ მას ფიზიკური გამოხატულება არც ფონეზურად (ბგერობრივად) გააჩნია და არც გრაფიკულად (რაიმე წერილობითი ნიშნით). იქნებ ესეც არის მიზეზი იმისა, რომ ინტონაციის პირდაპირი ნორმატიული კონტროლი საკმაოდ ძირს და ის არსებითად სწორ ენობრივ ჩვევებზე, სამეტყველო კულტურაზეა და მოკიდებული.

როგორც ცნობილია, სალიტერატურო ქართულ მეტყველებაში არც სიტყვის მახვილია გამოკვეთილი (რაიმე საგანგებო დანაშნულების შატარებელი) და ფრაზის ინტონაციური ქარგაც (საერთო საწარმოთქმო მახვილების განაწილება) მაქსიმალურად ნეიტრალურია. მაგრამ ეს სულაც არ არის ასე ამა თუ იმ კუთხის მეტყველებაში. მაგალითად, სიტყვის მახვილი, რომელიც, საზოგადოდ, ქართულ მეტყველებაში ბოლოდან მეორე მარცვალზე მოდის (მრავალმარცვლიან სიტყვებში კი მეორე-მესამე მარცვალზე ნაწილდება), ზოგ დიალექტში უფრო გამოკვეთილ სახეს იღებს, იმდენად, რომ მას უკავშირდება სიტყვათა თავისებური ფონეტიკური ცვლა (მაგ. ბოლოკიდურის კვე-

ცა), სიტყვების ერთ მახვილქვეშ მოქცევა (პროკლიტიკა-ენკლიტიკა) და მისთ. ეს ტენდენცია ზოგჯერ სიტყვისა თუ ფრაზის მახვილს თვისობრივად განსხვავებულ სახეს სძენს (მაგალითად, ძალზე თვალსაჩინოა ე. ნ. გრძელი ხმოვნები [ტონური მახვილი] მთიულურში და სხვ.)

უოველრე აღნიშნული არის მიზეზი იმისა, რომ ცალკეულ კუთხურ მეტყველებათა, კილოთა ერთ-ერთი გამოკვეთილი მახასიათებელი სწორედ ინტონაციაა. კერძოდ, საკმაოდ ნიშანდობლივად შეიძლება საუბარი კახურ, სვანურ, მოხურ, გურულ, მეგრულ, იმერულ.. ინტონაციებზე (და მათ ფრიად ეფექტურად იყენებენ კიდევ თეატრალურ პრაქტიკაში, ძირითადად – სასცენო იუმორში).

ამგვარი კილოური ინტონაცია საკმაოდ დიდხანს (ზოგჯერ – ბოლომდე) რჩება პიროვნების მოზარდობისას ჩამოყალიბებულ სამეტყველო ჩვევებში და ის ენობრივი ურთიერთობის მუდმივ პრობლემად (აღნიშნულ „ფსიქოლოგიურ კომპლექსად“) იქცევა მისთვის.

ცხადია, ეს ვხება ისეთ შემთხვევებს, როდესაც პიროვნებას ოფიციალურ დონეზე, სალიტერატურო ენის აუცილებელი ფუნქციონირების სფეროებში უწევს მოღვაწეობა, თუმცა დღევანდელი აქტიური საკომუნიკაციო ვითარება თითქმის არავის ტოვებს ოფიციალურ ურთიერთობათაგან იზოლირებულად.

ამდენად, სპეციფიკურ კუთხურ ინტონაციითა დაძლევა სალიტერატურო ნარმოთქმაზე მუშაობის ერთ-ერთი ცენტრალური ამოცანაა.

მეორე პრობლემა, რომელიც თანდათან, საერთაშორისო ურთიერთობების ინტენსიური განვითარების კვლდაკვალ, უფრო ხელშესახები და აქტუალური ხდება, არის ამა თუ იმ უცხო ენის საერთო ინტონაციის გაყენა ქართულ სალიტერატურო ნარმოთქმაზე. ეს გაყენა ძირითადად ინდივიდუალურია. მაგალითად, არცთუ იშვიათად გვხვდება ისეთი შემთხვევა, როდესაც უცხოეთში რამდენიმე წლით მასული ქართველი თითქმის ისეთივე ინტონაციით მეტყველებს, როგორითაც ქართულ ენას ახლად დაუფლებული უცხოელი, ანუ ქართული სიტყვები და წინადადებები შესაბამისი უცხო ენის საწარმოთქმო ქარგაზეა აწყობილი.

შენიშვნა: სხვათა შორის, ეს სირთულე საგანგებოდ არის გასათვალისწინებელი საქართველოს მოქალაქეთა მიერ სახელწიფო ენის შესწავლის პროცესში, მაშინ, როცა მათი დედაენობრივი ინტონაცია (აზერბაიჯანული, სომხური, ოსური...) ერთ-ერთ ნიშანდობლივ დაბრკოლებად ხდება ქართული სალიტერატურო მეტყველების სრულყოფილად დაუფლებას. ამ დაბრკოლების მოხსნა კი სერიოზული უხერხულობისაგან ათავისუფლებს მათ.

ზემოდასახელებულ გარეუბრევი საწარმოთქმო ვაგლეხას, ინდივიდუალურის გარდა, უფრო სერიოზული გლობალური ხასიათივ აქვს. კერძოდ, ენათა ინტენსიურმა ურთიერთობებმა, უცხო ენათა დაჩქარებულმა სწავლებამ, განსაკუთრებით – ერთეულ ენათა გაბატონებამ გლობალურ საინფორმაციო სივრცეში შესამჩნევი გახადა გარკვეულ საწარმოთქმო ჩვევათა „ინტერნაციონალიზაცია“. სულ რამდენიმე წელიწადში „აითვისა“ ჩვენმა მასმედიათა იმ საწარმოთქმო მანერები, რომლებიც ქართული სალიტერატურო მეტყველებისათვის კი არა, უპირატესად უცხოენოვანი წარმოთქმისათვის არის დამახასიათებელი (აქ აღარას ვამბობთ ჟურნალისტური ეტიკეტის, ქცევის ცალკეულ დეტალებზე, რომელთა „ადამტაციისა“ და „ნიველირების“ პროცესიც ასევე უსწრაფესად წარიშართა).

ყურადღება უნდა გავამახვილოთ ერთ-ერთ გამოკვეთილ ინტონაციურ თავისებურებაზე, რომელმაც სულ ცოტა ხნის წინ იჩინა თავი, მაგრამ ერთობ სწრაფად გავრცელდა და შეიძინა ერთგვარი ელიტარული მოდურობის ნიშნები. ამიტომაც ის უფროდებით ქალაქური ინტელიგენციის შხოლოდ ნაწილს მოიცავს, თუმცა ძალზე სწრაფად ვრცელდება სტუდენტ ახალგაზრდობაში.

საზოგადოდ, ეს არის ფრაზის დანაწევრება გამოკვეთილ მოკლე-მოკლე ინტონაციურ მონაკვეთებად, თვით ამ ფრაზის სინტაქსური აგებულების გათვალისწინების გარეშე.

კერძოდ, ქართული საწარმოთქმო ინტონაციური ქარგა არსებითად ემთხვევა წინადადების სინტაქსურ აგებულებას, ამიტომაც სამეტყველო პაუზები ფრაზის სინტაქსურ დანაწევრებაზე განაწილებული და ინტონაციაც (დამავალი თუ გარდამავალი), როგორც უკვე ითქვა, იმაზე დაფუძნებული, თუ როგორი აზრობრივი ვაგშირია ფრაზის ცალკეულ სინტაქსურ მონაკვეთებს შორის. ამდენად, ქართულ სალიტერატურო მეტყველებაში სასვენი ნიშნები არა მარტო წინადადების სინტაქსურ აგებულებას, ძირითად ინტონაციურ საზღვრებსაც აღნიშნავს.

მაგრამ იმგვარ წარმოთქმაში, რომელიც ზემოთ ბუნებრივი სალიტერატურო ინტონაციისაგან გადახრად მივიჩნევთ, ეს თანხედრა დარღვეულია და ფრაზის ინტონაციური ქარგა აგებულია შესაბამისი სინტაქსური სტრუქტურის გათვალისწინების გარეშე, ცალკეული მოკლე რიტმული მონაკვეთების სახით. თითოეული ეს მონაკვეთი ინტონაციურ ნაბაზში მთავრდება ბოლო მარცვლის მახვილიანი, დაგრძელებული წარმოთქმით შეადარეთ:

ბუნებრივი სალიტერატურო წარმოთქმა:

თუ გსურთ,
მთელმა თბილისმა თქვენი განცხადება საუკეთესო საეთურო
დროს შეიტყოს,

მოგვმართეთ შემდეგ ტელეფონებზე –

მანერული წარმოთქმა:

თუ გსურთ,
მთელმა თბილისმა
თქვენი განცხადება
საუკეთესო
საეთურო დროს შეიტყოს
მოგვმართეთ
შემდეგ ტელეფონებზე...

სხვათა შორის, ეს მანერა წარმოთქმისა ინდივიდუალური მახასიათებლებითაც გამოირჩევა: ზოგჯერ ის ძალზე გამოკვეთილია, ზოგთან კი – შეფარული და ნაკლებ თვალსაჩინო; ფრაზის მითითებული ინტონაციური დანაწევრებაც შეიძლება არ იყოს ერთგვაროვანი.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, სალიტერატურო წარმოთქმის ამოცანაც სრულიად ნათელია: შევინარჩუნოთ საწარმოთქმო ინტონაციის სინტაქსური თანხედრა იქ, სადაც ის დარღვეული არ არის და აღვადგინოთ იქ, სადაც ეს კავშირი დაკარგულია.

8. სამეტყველო აპარატის აგებულება და მოქმედება

წარმოთქმის გამართულობა იმ სამეტყველო აპარატზე, იმ ფიზიკურ მექანიზმზე დამოკიდებული, რომელიც თითოეული ბგერის წარმოქმნასაც განაპირობებს, ბგერების სიტყვებად შეკავშირებასაც, სიტყვების წინადადებად წყობასაც და იმ ინტონაციურ ქარგასაც, რომელზეც ზემოთ გვქონდა საუბარი.

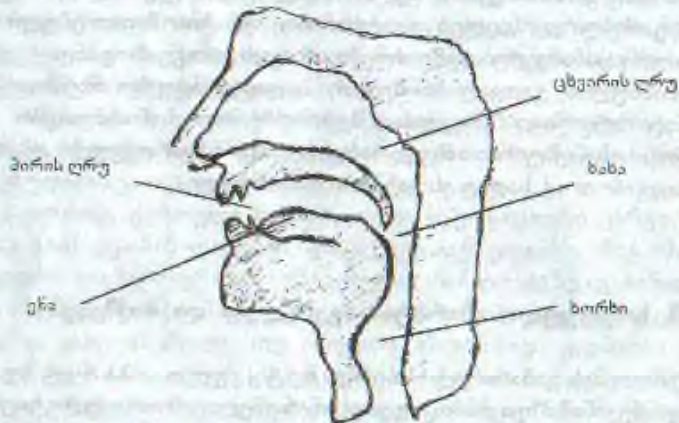
სამეტყველო აპარატი მთელი ის ანატომიური სისტემაა, რომელთანაც ადამიანის მეტყველება დაკავშირებული, დანყებული ფილტვებიდან და დამთავრებული ბაგეებით.

ამავე დროს, იმის გათვალისწინებით, რომ ყველა მითითებული ორგანო უშუალოდ არ მონაწილეობს ბგერის წარმოქმნაში, სამეტყველო აპარატს ორ ძირითად ნაწილად ყოფენ:

ა) სასუნთქი აპარატი, რომელიც შედგება ფილტვებისა, ბრონქებისა და სასუნთქი მილისაგან; ეს უკანასკნელი უშუალოდ უკავშირდება ცხვირ-ხახისა და პირის ღრუებს;

ბ) საწარმოთქმო (საარტიკულაციო) აპარატი, რომელიც შედგება ხახისა და პირის ღრუში განლაგებული იმ ორგანოებისაგან, რომელნიც უშუალოდ მონაწილეობენ ცალკეული ბგერების წარმოქმნაში.

აქ წარმოდგენილ სურათზე სამეტყველო აპარატი მთლიანად არის ასახული; თუ ხორხს ავიღებთ საზღვრად, მის ქვემოთ სასუნთქი აპარატი იქნება განლაგებული, ზემოთ — უშუალოდ საწარმოთქმო ორგანოები.

წარმოთქმა ამოსუნთქვით იწყება. ფილტვებიდან წამოსული შაერნაკადი გაშოვილის ბრონქებს, სასუნთქ მილს და მოაღწევს ხორხს.

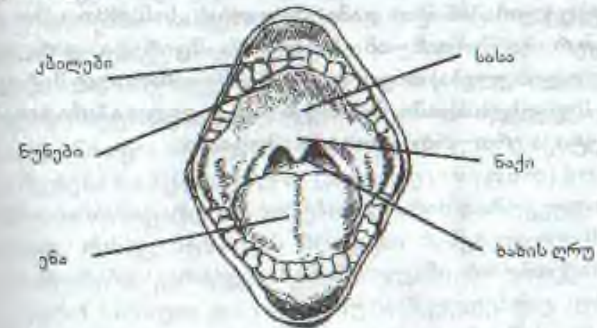
ხორხი სასუნთქი მილის ძვლოვან-ხრტილოვანი გაფართოებულ დაბოლოებაა; მას შეტად რთული აგებულება აქვს; რაც მთავარია, სწორედ მასშია განლაგებული ე. წ. სახმო სიმები, რომლებზეც არსებითად არის დამოკიდებული ადამიანის ბგერობრივი, დანაწევრებული მეტყველება.

სახმო სიმები წაგრძელებული კუნთებია, რომლებიც საწარმოთქმო ამოჯანისათვის საჭირო დაჭიმულობას იღებს და ცალკეული ბგერების ასეთ თუ ისეთ ფდერადობას განაპირობებს.

ხორხს მოსდევს ხახის ღრუ, რომელიც, თავის მხრივ, პირისა და ცხვირის ღრუებს უკავშირდება. ხახის ღრუ წარმოადგენს როგორც სასუნთქი გზის გაგრძელებას პირისა და ცხვირის ღრუებისაკენ, ისე საყლაპავი მილის ზედა ნაწილს. ამიტომაც აქ ერთგვარი ჩამკეტი „სარკველებია“ მოწყობილი, რათა ბუნებრივად მოხდეს ყლაპვისა და სუნთქვის (მეტყველების) რეგულირება.

ცხვირის ღრუ განლაგებულია პირის ღრუს ზემოთ და იგი უშუალოდ იხსნება ხახაში. მართალია, ცხვირის ღრუ აქტიური სამეტყველო ორგანო არ არის (მისი მონაწილეობით ორიოდუ ბგერა წარმოიქმნის — ნ და მ), მაგრამ მისი როლი წარმოთქმის პროცესში შეტად მნიშვნელოვანია. კერძოდ, ცხვირისა და ხახის ღრუები წარმოადგენს ერთგვარ რეზონატორებს, რომელთა თანამოქმედებაზე დიდწილად არის დამოკიდებული ბგერის ფდერადობა, ხმის ფონი — თუ სარეზონატორო არე თავისუფალია, ბგერები ბუნებრივია და „ნათელი“, თუ ეს არე რაიმე მიზეზით არის დახშული, მეტყველება დაგუდული და ფუფულუნა გამოდის.

ძირითადი საწარმოთქმო ორგანოები პირის ღრუშია განლაგებული. არსებითად ყველა ბგერა პირის ღრუში იღებს საბოლოო სახეს, ამიტომაც მისი თითქმის ყოველი წერტილი მატქსიმალურად არის დატვირთული.

* **ჩენანასი** (ლათ. resina — ლეზიურები) სახმო ან სხვა რაიმე რჩეუბის გამოძობილი საფრეწო, ფლერადობის გაძლიერება. მეფალსადა, რომელიმე დიხაზე, რომზე იტყუას, კარგი (ყუდი) რეზონანსი აქვსო, რაც იმას ნიშნავს, რომ აქ ხში კარგად (სუად) ურცლდება რეზონატორი კო ის ორგანო თუ ხელსაწყოა, რომელიც ხელს ეწყობს ბგერის გაფრცელების (გაძლიერების).

ყველაზე აქტიური სანარმოთქმო ორგანო, საზოგადოდ, არის ენა. მის ამ როლს განაპირობებს ის, რომ ენა, სხვა ორგანოთაგან განსხვავებით, მოძრაობს და მოქნილი. ბგერათა უმეტესობა უძრავ სამეტყველო ორგანოებთან ენის რომელიმე ნაწილის ურთიერთმოქმედებით არის წარმოქმნილი.

დანარჩენი სამეტყველო ორგანოებია:

კბილები და მათი შიდა ბუდეები - ნუნები.

სასა, რომელიც წარმოადგენს პირის ღრუს ზედა, კბილებს შორის ნაწილს და რომელიც იყოფა ორ ნაწილად: შაგარი სასა და - უკანა მხარეს - რბილი სასა, რომელიც ბოლოვდება ხახის საზღვარზე ჩამოშვებული „პატარა ენით“ - ნაქის.

ბაგუები - საკმაოდ აქტიური სანარმოთქმო ორგანოები, რომლებიც მეორე მხრივ პირის ღრუს „კარიბჭეს“ წარმოადგენენ.

პირის ღრუს საზღვრავენ ყბები - უძრავი ზედა ყბა და მოძრავი - ქვედა ყბა.

აქვე უნდა ითქვას, რომ ხახის ღრუს უკავშირდება სმენის ორგანოების - ყურების - ღრუებიც. მართალია, ისინი არანაირ მონაწილეობას არ იღებენ წარმოთქმის პროცესში, მაგრამ მეტყველებაზე არაპირდაპირი გავლენის მოხდენა მათაც შეუძლიათ იმდენად, რამდენადაც მეტყველება სმენაზეც არის დასოკიდებული.

თითოეული ბგერის წარმოთქმაში, ჩვეულებისამებრ, რამდენიმე ორგანო მონაწილეობს, ხოლო მეტყველების პროცესში თითქმის ყველა ორგანოა აქტიურად ჩაბმული. ამიტომაც დიდი მნიშვნელობა აქვს სამეტყველო აპარატის გამართულობას, სანარმოთქმო ორგანოთა ფიზიკურ პარმონიას. ამ პარმონიის მცირედი დარღვევაც კი (ვთქვათ, კბილის კლება) თავის დას ასევეს გამართულ მეტყველებას. ამიტომაც მეტყველო ადამიანისათვის სამეტყველო აპარატის პიგიენა-პროფილაქტიკა ერთ-ერთი მთავარი ამოცანაა.

9. სამეტყველო სუნთქვა და მისი რეგულაცია

თუ უშუალოდ არტიკულაციას, ანუ სანარმოთქმო ორგანოთა მომარჯვებას კონკრეტული ბგერის წარმოსათქმელად არ მივიღებთ მხედველობაში, მაშინ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მეტყველება შეგვესუნთქვაა ადამიანის სამეტყველო ფუნქცია გახუროფლად არის დაკავშირებული სუნთქვასთან.

კერძოდ, როგორც ჩვეულებრივი სუნთქვის დროს, მეტყველების მოქმედების ფილტვებიდან მოემართება ჰაერნაკადი, გამოივლის შესაბამის ორგანოებს და პირის ან ცხვირის ღრუს ვაელით გამოდის გარეთ; ამას მოჰყვება ფილტვების ხელახლა შევსება, ანუ ჩასუნთქვა და ა. შ.

მაგრამ ბუნებრივ სუნთქვასა და სამეტყველო სუნთქვას შორის მნიშვნელოვანი განსხვავებაც არსებობს. და ეს არსებითია.

ბუნებრივი სუნთქვის დროს, ჩვეულებისამებრ, შევისუნთქვთ ცხვირის ღრუთი და შევავსებთ ცარიელ ფილტვებს ახალი ჰაერნაკადით. სუნთქვის დროს მნიშვნელოვანი ფუნქცია ეკისრება დიაფრაგმას, ანუ ძლიერ ელასტიკურ კუნთს, რომელიც ერთმანეთისაგან მიჯნავს გულმკერდისა და მუცლის ღრუებს და რომლის აქტიური შეკუმშვა და დაბლა დაწევაც განაპირობებს ფილტვების შევსებას ჰაერნაკადით. ჩასუნთქვას ასევე ავტომატურად მოსდევს ამოსუნთქვა იმავე ორგანოთა ზემოქმედებით.

ბუნებრივი სუნთქვისას ამოსუნთქვის პროცესი თითქმის თანაბარია ჩასუნთქვისა. ეს ეხება სუნთქვის დროსაც და მოცულობასაც. მარტივი ვითარებაა: რამდენადაც და რა დროშიც ჩავისუნთქავთ, იმდენად და იმ დროშივე ამოვისუნთქავთ. თუმცა სრული თანაფარდობა მაინც არ არის. ჩასუნთქვისას დიაფრაგმისა და ფილტვების უფრო გაშიზნული, ინტენსიური მოქმედების გამო ჩასუნთქვის პროცესი რამდენადმე სწრაფია ამოსუნთქვის პროცესზე.

რაც შეეხება სამეტყველო (ანუ საფონაციო) სუნთქვას, აქ აღნიშნული თანაფარდობა არსებითად არის დარღვეული იმ მიზნის შესაბამისად, რასაც სუნთქვის პროცესი სამეტყველო მოქმედების დროს ემსახურება. კერძოდ, ამ შემთხვევაში ჩასუნთქვის პროცესი ბევრად უფრო სწრაფია და ინტენსიური ჩვეულებრივ სუნთქვასთან შედარებით, რამდენადაც მცირე სამეტყველო პაუზის დროს ფილტვები მაქსიმალურად უნდა შეივსოს. ამოსუნთქვის პროცესი კი, ამის საპირისპიროდ, დროში განელები და მიზანმიმართულად რეგულირებულია კონკრეტული სამეტყველო ამოცანის შესაბამისად; ეს ამოცანა მომდევნო პაუზამდე, ანუ ფილტვების ხელახლა შევსებამდე ჰაერნაკადის გამოზოგვას, მომჭირნედ განაწილებს გულისხმობს.

ამდენად, სამეტყველო სუნთქვა აქტიურად რეგულირებადი პროცესია და მისი მართვა მით უფრო არის შესაძლებელი და მოსახერხებელი, რაც უფრო განვითარებულია საერთოდ სუნთქვის საფუძველი – სასუნთქი ორგანოება. ჩვეულებისამებრ, ვისაც სუნთქვა უკეთესად აქვს განვითარებული („დაყენებული“), მას ნაკლებ უჭირს გაბმული ტექსტის წარმოთქმა, ხოლო ვისაც სუნთქვა არა აქვს მოწესრიგებული, მისთვის მეტყველებისა და სუნთქვის შეხამება სერიოზული პრობლემაა; მას ორიოდ ნინადადების შემდეგ „ქოშინი“ ეწყება, რაც იმას გულისხმობს, რომ სამეტყველო პაუზებსა და სუნთქვის რიტმს ერთმანეთს ვერ უთანხმებს, უადგილო ადგილას ჩერდება და ხიტყვა უწყდება...

ვიმეორებთ, აქ პაუზებისა და სუნთქვის შეხამებაზე საუბარი და არა – რაც შეიძლება მეტი სიტყვის წარმოთქმაზე ერთი ჩასუნთქვით. სხვათა შორის, ჩასუნთქული ჰაერის რაოდენობასთან (მოცულობასთან) ერთად იმასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს, რამდენად რაციონალურად ვხარჯავთ ფილტვებში არსებულ ჰაერსაც, ანუ რამდენად ოპტიმალურად არის რეგულირებული სანარმოთქმო სუნთქვის პროცესი. თუ ასეთი „მართვას მექანიზმი“ არ არსებობს, შეიძლება სულ რამდენიმე სიტყვის წარმოთქმისას ამოგვეწუროს საგანგებოდ შეესაბამებული ჰაერმარაგოციკი.

ამგვარად, სუნთქვის მოწესრიგება, ფილტვების განვითარება არა მხოლოდ ჯანმრთელობის, არამედ სამეტყველო აქტიუობის, მეტყველების კულტურის სერიოზული პრობლემაც არის.

მეტყველების გამართულობა სამეტყველო აპარატის სათანადო მზადყოფნას და სამეტყველო სუნთქვის რეგულირებას მოითხოვს. სამეტყველო აპარატის აგებულება და მისი მოქმედების თავისებურებები, ჩვეულებისამებრ, უცხო ენის შესწავლის დროს ზდება აქტიურად, დედაენაზე მეტყველებისას მას ნაკლებ ეტყვევა ყურადღება; არადა, ინდივიდუალური სამეტყველო ნაკლოვანებები ხშირად სწორედ სათანადო მექანიზმის „გაუმართაობას“ უკავშირდება. თანამედროვე ურბანისტულ ეპოქაში უთუოდ ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა სუნთქვის ორგანოებისა და სამეტყველო სუნთქვის გამართულობა – სრულყოფილება.

იმისათვის, რომ სამეტყველო (და საერთო) სუნთქვის მოწესრიგება შეეძლოს, აუცილებელია ვიცოდეთ, რა მექანიზმები მოქმედებს სუნთქვის ასეთი თუ ისეთი სახით ჩამოყალიბების დროს.

სუნთქვის რამდენიმე სახეობას განარჩევნებ:

1. მხრების სივრთი სუნთქვა, რომლის დროსაც შესაბამის მოქმედებას ასრულებს ფილტვების მხოლოდ ზედა ნაწილი; ამ დროს დია-

ფრაგმა სრულიად არ მონაწილეობს სუნთქვაში და ფილტვების ქვედა ნაწილიც თითქმის დახშულია სუნთქვისათვის. ასეთი სუნთქვა ყველაზე ნაკლებ განვითარებულად და, რაც მთავარია, სრულიად მუუფერებლად უნდა მივიჩნიოთ წარმოთქმისათვის.

2. მკერდის სივრთი სუნთქვა: მონაწილეობს გულმკერდის შუა ნაწილი, მაგრამ დიაფრაგმა ამ შემთხვევაშიც თითქმის გამოთიშულია სუნთქვის პროცესისაგან. სუნთქვის ეს სახეობაც ვერ ჩაითვლება დამაკმაყოფილებლად განვითარებულად, ყოველ შემთხვევაში, სანარმოთქმო ამოცანების გადაწყვეტისათვის.

3. დიაფრაგმით სუნთქვა: ამ შემთხვევაში ფილტვები მთლიანად მონაწილეობს სუნთქვის პროცესში, მათი შევსებაც ინტენსიური და დაცლაც. ერთნაირად ფართოედება სასუნთქო სივრცე როგორც პერიპონტალურად (გულმკერდის არე), ისე ვერტიკალურად (დიაფრაგმის მიმართულებით).

სუნთქვის ეს სახეობა ყველა სხვაზე უფრო მძლავრია, ღრმა და ტკეადი, მოქნილი და გარეგნულად შეუმჩნეველი; მას დიდი ძალისხმევა არ სჭირდება, რამდენადაც მინიმალური ენერჯის დახარჯვით მოხდება მაქსიმალურ შედეგს.

იმდენად, ამ სახის სუნთქვა ყველაზე უფრო მოსახერხებელია სანარმოთქმო მოქმედებათა შესასრულებლად, მეტყველების განსაკუთრებლად. ამიტომაც უნდა ეიზრუნოთ იმ სუნთქვითი ჩვეულების გასაუმჯობესებლად, რომლებიც შეიძლება აღზრდის გზით იყოს ჩამოყალიბებული ჩვენში, შეიძლება ცხოვრების წესით, შეიძლება ჩაიბე ფიზიკურ ნაკლთან იყოს დაკავშირებული...

აქ მთავარი ის არის, რომ ადამიანის ფიზიკურ მონაცემთა შორის მბი არსების ეს მხარე ყველაზე უფრო ექვემდებარება მიზანმიმართულ ზემოქმედებას და მისი სრულყოფის მიზნით შესაბამის მცდელობათა შედეგადად თითქმის უკუფელია. ამიტომაც შეიძლება ითქვას, რომ ამ შემთხვევაში ყველაფერი მართლაც „წერთანზე“ დამოკიდებული და არა – „ბუნებაზე“.

ამგვარად, სამეტყველო სუნთქვა სუნთქვის ორგანოებს ბევრად მეტ დატვირთვას უქმნის და ამ ორგანოების საერთო განუვითარებლობა აუცილებლად აღიბეჭდება მეტყველებაზე ამდენად, ვერ ჩვეულებრივი სუნთქვის და შემდეგ სამეტყველო სუნთქვის განვითარება-ჩამოყალიბება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ამოცანაა. საამისოდ საჭიროა როგორც, საზოგადოდ, სუნთქვის განვითარებელი კარგი მეთოდების მითითება, ისე საგანგებო, ურცელი და წარმოსათქმელად ჩამოყალიბების მიზნით, რათა სტრუქტურა შექმლოს სუნთქვის ჩართვა პაუზიდან პაუზამდე (მორიგ ჩასუნთქვამდე). ყურადღება უნდა

მიეცეს ისეთ ინდივიდუალურ ნაკლოვანებებს, როგორცაა ჩლიფინი და ქოშინი მეტყველების დროს, ხმაურით ჩასუნთქვის ჩვევა, სუნთქვის უადგილო წყვეტა, სწორი სამეტყველო პოზა და მისთ.

როგორ ვივარჯიშოთ სამეტყველო სუნთქვის განსავითარებლად? სუნთქვითი ვარჯიშების ნაირგვარი სისტემა არსებობს; შეგიძლიათ აირჩიოთ რომელიმე მათგანი, შეიძლება ინდივიდუალურადაც ივარჯიშოთ:

1. ჩაისუნთქეთ ცხვირით და ამოსუნთქეთ პირით, ოღონდ ისე, რომ ჩასუნთქვა იყოს სწრაფი, ხოლო ამოსუნთქვა მაქსიმალურად გაწელილი; ამისათვის შეგიძლიათ ტურებით ვინრო ღიობი შექმნათ და ჰაერი ისე გამოატაროთ.

2. ჩაისუნთქეთ რაც შეიძლება ღრმად, შეავსეთ ფილტვები მაქსიმალურად, შეაჩერეთ სუნთქვა რამდენიმე ჩანს, შემდეგ კი მიეცით საშუალება, ფილტვები თავისით, ძალდატანების გარეშე დაიცალოს.

3. ისუნთქეთ მუცლით (დიაფრაგმით), ანუ ეცადეთ, ჰაერის შეესება მუცლიდან დაიწყოს, შემდეგ კი საპირისპირო თანამიმდევრობით დაცალოთ ფილტვები, ანუ მუცელი (დიაფრაგმა) ბოლოს შეკუმშოთ.

4. დააკვირდით, რომ სუნთქვა უხმაურო იყოს, „ქოშინი“ არ ისმოდეს არც ჩასუნთქვის და არც ამოსუნთქვის დროს;

5. სუნთქვითი ვარჯიშები გააკეთეთ გადაუტვირთავი კუჭით, ე. ი. დილით ან გვიან საღამოს.

6. ვარჯიში ანარმოეთ სისტემატურად, დრო თანდათანობით გაზარდეთ: ჯერ 5 ხუთი, შემდეგ - 10, 15 და ა. შ.

7. თანდათანობით სცადეთ, ამოსუნთქვას შეუხამოთ ჯერ მარტივი, ხოლო შემდეგ უფრო რთული ფრაზების ნარმოთქმა.

10. ზოგადი კონკრეტული საწარმოთქმის პრობლემის შესახებ

ა) ხმავანთა მაგარი შემართვის საკითხი

სხვადასხვა კუთხის ქართულ მეტყველებაში შეინიშნება ხმოვნით დაწყებული სიტყვების სამგვარი ნარმოთქმა; კერძოდ, ამგვარი სიტყვების პირველ ხმოვანს თითქოს წინ კიდევ ემატება რომელიმე შემდეგ ბგერათაგანი: **ჟ**, **ჰ**, **ჟ**. სწორედ ამნაირ ნარმოთქმას ეძახიან ასეთ თუ ისეთ შემართვას იმის მიხედვით, თუ რომელი ბგერა ისმის სიტყვის წინ:

მახლა - იოტიზებული შემართვაა, რადგან სიტყვის წინ ისმის **ი** (იოტა).

ჰახლა - ფშვინიერი შემართვა პქვია **ჰ** ბგერის გამოვლენის გამო

ჟახლა - მაგარ შემართვას უწოდებენ, რადგანაც აქ მკვეთრი **ჟ** ბგერა იჩენს თავს. ეს ბგერა (**ჟ**) სალიტერატურო ქართულში არც ქველად არსებობდა და არც დღეს არის, მაგრამ ის კილოებშია გავრცელებული. ეს ბგერა შეიძლება მოგესმათ, თუ **ჟ**-ს უფრო ღრმად გამოთქვამთ (**ჰ**-ს ადგილას).

სალიტერატურო მეტყველებაში არც იოტიზებული შემართვა გვხვდება და არც ფშვინიერი; სამაგიეროდ, ე. წ. მაგარი შემართვა საკმაოდ არის ფეხმოკიდებული. თუ სმენას გავიმახვილებთ, მას ბევრის მეტყველებაში შევამჩნევთ. კერძოდ, საკმაოდ ხშირად, განსაკუთრებით მაშინ, როცა წინადადებას ხმოვნით დაწყებული სიტყვით იწყებენ, ისმის არა სუფთა ხმოვანი (**აქ, იქ, ეგრე, უცხო...**) არამედ - **ჟაქ, იჟქ, ეგრე, უცხო...**

ამგვარი ნარმოთქმა სალიტერატურო მეტყველებისათვის შეუფერებელია, რამდენადაც ქართული მეტყველების ერთი მთავარი პრინციპი ბგერითი „სისუფთავეა“.

ამ ჩვევის სირთულე იმაში მდგომარეობს, რომ ის უმეტესად გარემოათვისაც შეუშინეველია და თვით მეტყველისათვისაც. ნარმატების მთავარი პირობა ის არის, რომ ადამიანმა საკუთარ მეტყველებაში ამ ფარლვევის „შემჩნევა“ ისწავლოს.

ქართული ნარმოთქმაში:

აბა	ის	ერმო	ოცი	უმი	აფრინე ალაღიო,
აბ	იქ	ერთი	ოი	უქმე	რაც არ არი, არ არიო!
აბა	იბვი	ეს	ოფოფი	უბვი	

ბ) ცხვირისმიერობის დაძლევის ამოცანა

როგორც ითქვა, ცხვირის ღრუ უშუალოდ მონაწილეობს მხოლოდ იმ ბგერის ნარმოთქმაში - ესენია **წ** და **ჭ**. ამიტომაც ამ სწორ ბგერებს ცხვირისმიერებაც შეიძლება ვუწოდოთ. დანარჩენი ბგერების, განსაკუთრებით - ხმოვნების, ნარმოთქმისას ცხვირის ღრუ დაკეტილი (ფახმული) უნდა იყოს.

თუ ასე არ მოხდა, ანუ თუ ხმოვნის ნარმოთქმისას ცხვირის ღრუს ფახმვა რაიმე მიზეზით არ მოხერხდა, მაშინ ამ ბგერასთან თითქოს სიტყვი წიკ გაისმის.

ზოგჯერ ამგვარი ცხვირისმიერი ფონი მთელ მეტყველებას ახ-

ლავს ეს მაშინ, როცა ხახის ფარდა, რომელიც ცხვირის ღრუს რეგულარულად კეტავს, რაიმე მიზეზით (სურდო, ფიზიკური დეფექტი და მისთ.) ვერ ასრულებს თავის ფუნქციას. ასეთ დროს ადამიანი დედუნა მეტყველებით გამოირჩევა.

აქ განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ის, რომ ბოლო დროს ქალაქის ახალგაზრდობაში გამოიკვეთა ერთგვარი ცხვირისმიერი მეტყველების მანერა, რომელიც შესაბამისი ეფექტის განზრახ, სპეციალურად შექმნას გულისხმობს. ამგვარ მეტყველებაში ზოგი სხვა სონორიც კი თითქოს წ-დ ისმის: რატომ → ნატომ, ლუდი → ნუდი...

ამ გადახრის გამოსწორება, როგორც ჩანს, მხოლოდ შეგნებულ საფუძველზე, გამიზნული ვარჯიშით არის შესაძლებელი. ორთაყვინის არსენალში ამ ხაკლის დასაძლევად ერთი მექანიკური ხერხი არსებობს: ცხვირის ხელოვნურად დახშვა მეტყველების დროს, რასაც, დაბრკოლების მოხსნის შემდეგ, უკუეფექტი უნდა მოჰყვეს.

წარმოვთქვათ ხელოვნური „დახშვით“, შემდეგ კი - სუფთად:

ნელი	ნიკაპი	ნუში	ნალი	მანანა
ნურგი	ნიყვი	ნუგეში	ნაფი	მანონი
ნუბი	ნიგოზი	ნული	ნიაფი	სინანული...

გ) ხმოვანთა თავმოყრის საწარმოთქმით დაძლევა

ქართული ენის ფონეტიკური (ბგერითი) აგებულების შესწავლამ ნათლად წარმოაჩინა, რომ, საზოგადოდ, ქართული მეტყველებისათვის ხმოვანთა თავმოყრა მაინცდამაინც არ არის დამახასიათებელი და ბუნებრივი. ამიტომაც არის, რომ ის, რაც სალიტერატურო მეტყველებაში ისტორიული ტრადიციითა თუ გრამატიკული ნორმებით არის შენარჩუნებული, სხვადასხვა კუთხურ მეტყველებაში ისეთ ცვლილებებს განიცდის, რაც საბოლოოდ რამდენიმე ხმოვნის ერთ ხმოვანზე დაყვანას ისახავს მიზნად.

ცოცხალი მეტყველების ეს ტენდენციები აღსაზრდელთა სალიტერატურო მეტყველებაშიც იჩენს თავს. ამიტომაც არის, რომ მუდმივი პრობლემაა იმგვარი ფორმების მართლწერა და მართლწარმოთქმა, როგორცაა - გააახალგაზრდავა, გააერთიანა და მისთ.

ამგვარი ხმოვანთკომპლექსების წარმოთქმის დასაძლევად მიმართავენ, ერთი მხრივ, ხმოვანთა იზოლირებულ თავმოყრას, ხოლო მეორე მხრივ - იმ სიტყვებს, რომლებშიც ასეთი თავმოყრა გვხვდება. მაგ.:

აა	აე	აეო	უაეო	აი-იო-უი-ეა
აე	ეი	ეოა	ეოაი	ოი-უე-აო-ეი
ოო	ოუ	ოიუ	ოეუი	ოუ-უა-ოე-იუ
უუ	უო	უეო	იაუო	ია-აე-ეი-ეუ
იი	იუ	იოუ	აიუო	უო-იე-ოა-აუ

გააახლებს	გააიფებს	დაუახლოებს	გაენალიზებინა
გააადვილებს	შეაიარალებს	გაუფართოებს	გაეადვილებინა
დაააყადებს	შეუამხანაგებს	ნაუკაფიავებს	გაეუზგობებსინა
დააულშებს	გაუადვილებს	შეუიარალებს	გაუუკეთესებინა
დააექვებს	გაუიფებს	დააიარაფებს	მოუურჩებინა

დ) ბგერის სწორად წარმოთქმის პრობლემა

ძველი ქართულიდან მოკიდებული, ქართული ენისათვის დამახასიათებელი იყო კბილბაგისმიერი ვ ბგერა, რომელიც ძველ ქართულში თანაარსებობდა წყვილბაგისმიერ ფ-სთან (რომელსაც უ-ზრჯუსაც უძახიან). მათ პოზიციები მკაცრად შექონდა განანილებული: სიტყვის დასაწყისში და ხმოვნების შემდეგ ვ ასო-ბგერა იყო გაბატონებული, თანხმოვნების შემდეგ, თუ ეს თავმოყრა მეორეული, ანუ ხმოვნის ჩაყარდნის შედეგი არ იყო, - ფ ბგერა (მაგალითად: ვარ, ვაძლი, თავი... ძუელი, თწალი, აქწს...). ოღონდაც ძველ ქართულ ანბანში ამ უკანასკნელს საკუთარი ასო-ნიშანი არ გააჩნდა და ისევე იწერებოდა, როგორც ხმოვანი ფ (Q4).

დროთა განმავლობაში ქართულში წყვილბაგისმიერი ფ-ს აღნიშვნა მოიშალა და დარჩა მხოლოდ ვ ნიშანი. ამავე დროს, შეიმჩნევა, რომ პოზიციების აღნიშნული განანილება დღესაც რამდენაღმე შენარჩუნებულია. კერძოდ, ის ბგერა, რომელსაც ვ ნიშნით ვწერთ, ყველგან კბილბაგისმიერი არა ჩანს, თანხმოვნის შემდეგ ბაგეთა შეწყვილებით გამოითქმის.

მაგრამ ეს ბგერათმომდევრობის ბუნებრივი განანილებაა და ის სალიტერატურო წარმოთქმაზე რაიმე არსებით გავლენას არ ახდენს: სულ სხვაა ის შემთხვევები, როდესაც, უცხო ენათა წყვილბაგისმიერი w-ს გამოთქმის გავლენით, ხმოვნისწინა პოზიციაშიც ფ ისმის, სულ ერთია, ეს იქნება უცხო სიტყვებში (ჭაშინგტონი...) თუ საკუთარ მასალაში (ჭაშლი, თოჭლი, ჭარი და მისთ.).

ე) ლ ბგერის სწორად წარმოთქმის პრობლემა

ქართული ბგერითი სისტემისათვის ბუნებრივ ლ ბგერას შემდეგნაირი არტიკულაცია (წარმოთქმა) ახასიათებს: ენის წვერი ებჯინება ზედა წინა კბილებს, ენის გვერდები დაშვებულია, დაჭიმული სახშო სიშებიდან წამოსული ჰაერნაკადი გამოივლის კბილებსა და ენის გვერდებს შორის წარმოქმნილ ღიობს (ნაპრალს) და ასე წარმოითქმის ლგერა.

ლ ბგერის ქლერადობა მნიშვნელოვნად იცვლება, თუ ენის წვერი რაიმე მიზეზით კბილებიდან უკან გადაიწევს და წარმოიქმნება ისეთი მთაბეჭდილება, თითქოს ამ ლ-ს იოტა ახლავს. ამგვარ ლ-ს რბილს ეძახიან, მ ა გ ა რ ი , უფრო სწორად, ქართულისათვის ჩვეულებრივი ლ-ს საპირისპიროდ.

ლ-ს მკვირვით დარბილება ბუნებრივადაც ხდება მაშინ, როდესაც მას ე და ი ხმოვნები მოსდევს (ლიახვი, ქლიავი, ლეიბი...). მაგრამ თუ ლ შესამჩნევად არის შერბილებული, ამ დროს მეტყველება იღებს არასალიტერატურო, კუთხურ იერს და მისი გამოსწორება აუცილებელია.

უნდა ითქვას, რომ ამ გაუღენისაგან არაყინ არის დაზღვეული. თუ ნახეკარი საუკუნის წინ ის დასავლურ-ქართული მეტყველებისათვის იყო ნიშანდობლივი, დღეს თითქმის ყველა კუთხის მეტყველებაში გუხვდება.

როგორ ავიცილოთ სალიტერატურო მეტყველებაში ლ-ს არასწორი არტიკულაცია თავიდან?

ამისათვის აუცილებელია ვისწავლოთ ენის წვერის ფიქსირება ზედა კბილებთან. ამ მიზნით შემდეგ ვარჯიშს მიმართავენ: ენის წვერს აქცევენ კბილებს შორის და ისე წარმოთქვამენ ლ ბგერას. მთავარია, ჩვენს წარმოთქმაში მაგარი და რბილი ლ-ს განსხვავება „დავიჭიროთ“ და შევძლოთ ენის შესაბამისი გადაწევის მართვა.

წარმოთქვით შემდეგი სიტყვები:

ლიახვი, ლელვი, ლიანდაგი, ალიაქოთი, ბოლიანი, ლაგამი, ლულ-ლული, ლობიო, ძალოვანი, გლუვი, სლიპინა, თლილი, ჰალახი, ვალი...

ენის გასატეხი: ერთსა კაცსა ბლისკინელსა ბლის კალათით ბლის ხიდზედა ბალი გააქეს და გამოაქეს.

ვ) თანხმოვანთა წარმოთქმასთან დაკავშირებული ზოგი საკითხი

ქართულ თანხმოვანთა წარმოთქმა საკმაოდ სტაბილურია და სალიტერატურო მეტყველებაში ფონეტიკურ პროცესებს (ცვლილე-

ბებს) ნაკლებ დაქვემდებარებული. მიუხედავად ამისა, ამ თვალსაზრისით ზოგი რამ მაინც მოითხოვს ყურადღების მიქცევას:

1. ქართული თანხმოვნების სამეულთა სისტემაში არსებული მკვეთრი (ყვლხშული) ბგერები ქართული ბგერითი სისტემისათვის სპეციფიკური ბგერებია; მათი საარტიკულაციო თავისებურებაა პარალელური ხშვა სახშო სიშების არეში (ყვლში).

თანამედროვე ენობრივ გარემოცვაში აქტუალურია ამ ბგერათა ხვედრითი წილის შენარჩუნებაზე ზრუნვა. ამიტომაც სპეციალისტები რეკომენდაციას უწევენ ევროპული ენების სათანადო რიგის ბგერების მკვეთრებად გადმოტანას (კუვეიტი და არა ქუვეიტი, კლინტონი და არა ქლინტონი და მისთ.).

2. ქართული წარმოთქმა თანხმოვანთა კომპლექსებს საკმაოდ კარგად იტანს. მაგრამ ცალკეულ თანხმოვანთა თავმოყრისას სალიტერატურო მეტყველებაშიც შეინიშნება გარკვეული ფონეტიკური პროცესები – დაყრუება, შერწყმა და მისთ. მაგალითად, დამახასიათებელი ცვლილებებია:

ვტკივა → კტკივა შეურაცხყოფა → შეურაცყოფა
 გპარავს → კპარავს სპორტსმენი → სპორცმენი
 გწერს → კწერს ბურთს → ბურც
 სჯერა → ზჯერა გვერდზე → გვერძე...

ამგვარმა სანარმოთქმო ცვლილებებმა, ბუნებრივია, შეიძლება ერთოგრაფიაშიც იჩინოს თავი. ამიტომაც მათზე ყურადღების გამახვილება სანარმოთქმო პრობლემებზე საუბრისასაც არის მიზანშეწონილი.

თანხმოვანთკომპლექსების წარმოთქმაში გასანაფაჟად შეიძლება გასსაკუთრებულად რთულ ბგერათგუფებზე ვარჯიში და ტრადიციული ენის გასატეხების გამოყენება:

ბდგა	პტკა	ფთქა	ბძგა	ფცქა	პწკა
ბდგე	პტკე	ფთქე	ბძგე	ფცქე	პწკე
ბდგი	პტკი	ფთქი	ბძგი	ფცქი	პწკი
ბდგო	პტკო	ფთქო	ბძგო	ფცქო	პწკო
ბდგუ	პტკუ	ფთქუ	ბძგუ	ფცქუ	პწკუ

შეაბრუნეთ ეს ვარიანტები: გდმა, ბგძა და მისთ.

მიდის კაცი შევაიჭნაბდიანი,
 გავკიდე, მეც ვავშაეპაიჭნაბდიანდი.

3. სისინა თანხმოვნების წარმოთქმა: ქართულ ფონეტიკურ სისტემაში ზუთი შიშინა და ზუთი სისინა

ბგერა გვაქვს. ეს სიმრავლე და მათი, განსაკუთრებით სისინა ბგერების, ხშირი გამოყენება სპეციფიკურ აკუსტიკურ ზონს ქმნის. ამას უფრო აძლიერებს ის, რომ მაგანთა მეტყველებაში მათი წარმოთქმა ზომაზე შეტად ინტენსიური და ყურსაც უსიამოდ ხედება.

ეს განსაკუთრებით ეხება **ხ** ბგერას, რომელიც ნაპრალოვანი თანხმოდანია, თანაც ხშირად ექცევა ბოლოკიდურა პოზიციამი (ზმნის მესამე პირის ნიშანი, მიცემითისა და ნათესაობითის ნიშნები, **ეს**, **ის** ნაცვალსახელები) და მისი გაგრძელებულად წარმოთქმა ზოგჯერ სიტყვებს შორის ინტერვალსაც კი ავსებს...

შესაბამისად, სისინა ბგერებზე (განსაკუთრებით **ხ** ბგერაზე) წარმოთქმა მუშაობის ამოცანა უნდა იყოს მათი ინტენსიური და გაგრძელებული გამოთქმის შედარებით შეზღუდვა.

წარმოთქმით:

*გ ზას მისდევს რა ზში შეფის მცველების.
კაცს გვერდს უმშვენებს გულის სწორი.
ეს მოსწავლე დღეს ასრულებს დაუაღლებას.*

შ) უცხო ენათა სპეციფიკური ბგერების ქართულად გადმოცემის ხაკითხი

ესის ბგერითი სისტემა, საზოგადოდ, მართლაც გამოირჩევა გამძლეობით, დროთა განმავლობაში ნაკლები ცვალებადობით. ასეა ქართული ენის ბგერითი აგებულებაც. მიუხედავად საუკუნეთა განმავლობაში აქტიური უცხოენოვანი გარემოცვისა, ენაში შიშდინარე ნაირგვარი ცვლილებებისა, ბგერითი სისტემა თითქმის არ შეცვლილა. ორიოდ ბგერის დაკარგვა მნიშვნელოვან ცვლილებად ვერ ჩაითვლება.

მაგრამ დროდადრო მაინც ჩნდება ისეთი ტენდენციები, რამაც შეიძლება ქართული ენის ბგერათმდგენილობაზეც მოახდინოს გავლენა. მაგალითად, ცნობილია, რომ სწორედ უცხოურ სიტყვათა ადუკვატური ასახვის მიზნით ამკვიდრებდნენ ანტონ კათალიკოსის პერიოდში ქართულ მნიშვნელობაში **ქ** ასონიშანს.

ამგვარი ტენდენციები დღესაც იჩენს თავს, მით უფრო, რომ, როგორც ითქვა, უცხო ენათა გავლენის სიერცე და ინტენსივობა საგრძნობლად გაიზარდა. დღეს განსაკუთრებით ინტელიგენციამი ვლინდება მასწავლება, შეინარჩუნონ უცხოენოვანი არტიკულაცია ცალკეულ ბგერებისა (ზოგ შემთხვევაზე უკვე შივუთითეთ); ესეც გარკვეულ სოციალური ფენის სამეტყველო მანერაა, რომელსაც მნიშვნელოვანი გავლენის მოხდენა შეუძლია საერთო ენობრივ ცნობიერებაზე. შევებოთ რამდენიმე კონკრეტულ საკითხს:

ა) იმავე **ქ** ბგერას რომ დავუბრუნდეთ, ამ კბილბაგისმიერი ბგერის გამოთქმას ამჯობინებენ ევროპული ენებიდან შემოსულ სიტყვებსა და საკუთარ სახელებში: **ქაქტი**, **ქილოსოქია**, **ქუგა**, **ქარმაცია**... **ჩიხტე**, **ქრანც** **კაქა**, **ქოიერბახი**, **ქედერიკო ქელინი**...

ამგვარი ბგერა ქართული ენის ფონეტიკურ სისტემაში არ არსებობს; ამიტომაც არის, რომ როგორც ისტორიულად, ისე დღესაც მითითებული უცხოენოვანი ბგერა გადმოგვაქვს წყვილბაგისმიერი ბგერის შესატყვისი **ფ** ასონიშნით და ქართული ფონეტიკური შესაბამისობის პრინციპით ის ამავე ბგერითი ეტალონით უნდა გადმოიცეს ზეპირმეტყველებაში. **ქ** ასო-ბგერის ადგილი ქართულ მეტყველებაში არ არსებობს.

ბ) ასევე უცხო ენების გავლენით იჭრებოდა და იჭრება ქართულ მეტყველებაში ზოგიერთი დიფთონგის* ისეთი წარმოთქმა, რომელიც ჩვენი ენის ბუნებას არ შეეფერება. კერძოდ, თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში ხმოვანთა პოზიციური დავინროება აღარ ხდება, ასუ დიფთონგების წარმოქმნა შეუძლებელია.

ამიტომაც უცხოენოვანი დიფთონგების გადმოღების საკითხი ქართულში საგანგებო ყურადღებას მოითხოვს. კერძოდ, საკონტროლო შემდეგი შემთხვევები:

1. რუსულის **и და **я** დიფთონგები:**

რუსულ ენასთან მრავალწლიანმა ურთიერთობამ განაპირობა რუსული თუ რუსულის გზით შემოსული არაერთი ისეთი სიტყვის (მათ შორის – საკუთარი სახელების) დამკვიდრება ქართულში, რომელთა შემადგენლობაში მითითებული დიფთონგებიც ვლინდებოდა. დროთა განმავლობაში ქართულ ენაში ჩამოყალიბდა ამ უცხო ბგერათა ადაპტაციის გარკვეული ნუსები, რომლებმაც შემდეგი ნორმის სახე მიიღო:

ა დიფთონგი რუსულ ან რუსულის გზით შემოსულ სიტყვებში უპირატესად უნდა გადმოცემულ იქნეს, როგორც **ია** ხმოვანთმომდევრობა:

პია ში, იარუსი, იარლიცი, რიიალი, ლიიალიური, იანიჩარი, იანუსი, იაკუტია, იაპონია, იაკოვლევი, მიაიკოესკი, კონიაკი, სტატია, ბილიარდი, ბრილიანტი, ტრეტიაკოვი, ტოლიატი, შალიაპინი, პოლიაკოვი...

გამონაკლისებია (ზეპირი გზით დამკვიდრებული): **ენეინა**, **სონა**.

* დიფთონგი – ორი ხმოვნის ისეთი შერწყმა, როდესაც ერთობაში მოხდის ერთობლება, სრულბოჭნობის კარგის და მეორე ხმოვის ერთ ბოლოდ დადობილია.

იხ-ს შემცველ სიტყვათა გადმოღების დროს ასევე ძირითადია იუ ხმოვანთმიმდევრობა:

იუველირი, იუბილე, იუსტიცია, იურისპრუდენცია, კაიუტა, ვესტიბიული, დეპიუტი, ბიუსტი, ბიურო, ბიუროკრატია, ბიულეტენი, ბიუჯეტი, რეზიუმე, მანიკიური, მენიუ, პიურე, სიუგეტი, სიურპრიზი, კოსტიუმი, ეტიუდი, პარფიუმერია, ნიუანსი, ფიური, ადიუტანტი, კონიუნქტურა, ავანტიურა, მინიატიურა, უვერტიურა... ტიუტჩევი, პიუგო, გიულდენშტედტი, დიუშა, მიულერი, ნიუტონი, დიუსელდორფი, ვილნიუსი, ციურინი, პრიუსელი, მიუნხენი, ნიურნბერგი, ნიუ-იორკი...

გამონაკლისებია, ანუ უ ხმოვნით გადმოიცემა: *ბრაშუტა, პარაშუტი, კაფსული, ტრედუნიონი.*

2. გერმანული ei დიფთონგი:

ამ დიფთონგის შემცველი სიტყვები ქართულში ორი გზით შემოსულა: უშუალოდ და რუსული ენის მეშვეობით.

ძირითადია უშუალოდ შემოსული სიტყვები და დიფთონგი აქ გერმანული გამოთქმის მიხედვით დამკვიდრებულა, როგორც აი:

აინშტაინი, ვაიმარი, კაპელმაისტერი, ლაიპგარდია, ლაიპნიცი, ლაიფციგი, გროსმაისტერი, რაინი, რაიხსტაგი, შტრაიკბრეხერი, ცაიტნოტი, ცეაიგი, შაიდელბერგი, შაინე...

რუსულის გზით შემოსული ფი მიმდევრობა კი ცალკე უნდა დაეიშაბსოვროთ, როგორც გამონაკლისი:

პრონშტეინი, ეიშენშტეინი, რუბინშტეინი...

3. Ia და Ia-ს შემცველი უცხო სიტყვები:

ქართულში დამკვიდრებულა არაერთი უცხო სიტყვა, რომელთა შემადგენლობაში Ia და Ia კომპლექსები დასტურდება. ამ სიტყვათა წარმოთქმა-დანერვილობაზე ხანგრძლივად ახდენდა გავლენას რუსული ენა, რომელშიც აღნიშნულ უცხო სიტყვათა უმრავლესობა დიფთონგიანი Ia, Ia კომპლექსით დამკვიდრდა. ამიტომაც გვხვდება როგორც მართებული *იზოლაცია*, ისე მცდარი - *იზოლიაცია* - ფორმები.

ამდენად, ქართულის ერთადერთი ნორმა ორიგინალის შესაბამისი Ia, Ia ბგერათმიმდევრობა:

აკუმულაცია, აკუმულატორი, ასიმიალაცია, იზოლაცია, იზოლატორი, კანცელარია, კომპილაცია, მალარია, პლაფი, პოლიარული,

პოპულარული, რეგულარული, ტრანსლაცია...

ალუმინი, გლუკოზა, ევოლუცია, ილუზია, ილუმინაცია, ლუთერი, ლუმინიტი, მოლუსკი, პლუსი, პოლუსი, რევოლუცია, რეზოლუცია, პალუცინაცია...

ე) ბერძნულ და ლათინურ ენებთან მრავალსაუკუნოვანმა კულტურულმა ურთიერთობამ ქართულ ენას არაერთი ისეთი სიტყვა-ტერმინი შესძინა, რომლებიც სხვა განვითარებულ ენებშიც არის დამკვიდრებული. ამავე ხანგრძლივმა ურთიერთობამ ბგერათგადმოღების, ცალკეულ ბგერათა წარმოთქმა-დანერვილობის გარკვეული წესებიც წამოაყალიბა, რომელთა გათვალისწინება თანამედროვე ნორმირებულ სალიტერატურო ქართულშიც აუცილებელია. კერძოდ:

1. ბერძნული χ (ლათინური ch), ისტორიული ტრადიციით, ქართულად უნდა გადმოვიდეს, როგორც ქ:

არქაული, არქეოლოგია, არქიტექტურა, ბრონქები, ექინოკოკი, იქთიოზავრი, სტიქია, ტექნიკა, ტექნიკუმი, ტექნიკური, პოლიტექნიკური, ფსიქიკა, ფსიქოლოგია, ქლორი, ქოლერა, ქრისტომათია, ქრიზანთუმა, ქრონიკა, ქრონოლოგია, ქრონომეტრაფი...

2. ბერძნული, ისევე, როგორც ქართული, განარჩევდა θ (თ) და Ι (ტ) ასო-ბგერებს. ამიტომაც ქართულს ზუსტად გადმოჰქონდა θ - თ-დ და Ι - ტ-დ. მეორე შემთხვევაში დარღვევები არსებობდა არ გვხვდება (ატომი, კატეგორია, ტერორი...), ხოლო პირველ შემთხვევაში აუცილებელია ნორმატიული კონტრთლი, რათა რუსული (და ზოგი სხვა ენის) გავლენით კანონზომიერი თ-ს ადგილი ტ ასო-ბგერამ არ დაეკავოს ისეთი სიტყვებში, როგორცაა:

ათეისტი, ანთოლოგია, ანთროპოლოგია, აპათია, ენთუზიაზმი, ეპითეტი, ერითროციტები, ერითრომიცინი, ესთეტიკა, თეზისი, თეორია, თერაპია, თერმოსი, თერმომეტრი, პათოლოგია, სიმპათია, სინთეზი, ფილანთროპია, ფსიქოპათია, რითმა...

3. ბერძნულ-ლათინური h ასო-ბგერა ქართულში გადმოდიოდა, როგორც ჰ, რაც ასევე უნდა შენარჩუნდეს; ანუ ჩვენს დანერვილობა-გამოთქმაზე არ უნდა მოახდინოს გავლენა რუსულმა, რომელსაც აღნიშნული ბგერა გადაჰქონდა, როგორც რ (გ). ამგვარად, უნდა გამოითქვას და დაინეროს:

ჰალუცინაცია, ჰეგემონია, ჰიბრიდი, ჰიგიენა, ჰიდრაულიკა, ჰიდროლოგია (და ჰიდრო - კომპონენტის შემცველი სხვა სიტყვები და შემოკლებები: ჰაპესი, რიონჰესი...), ჰიმნი, ჰიპნოზი, ჰიპოთეზა, ჰონორარი, ჰუმანიზმი...

ასევე - ევროპული ენებიდან შემოსულ სიტყვებში **h-** ფარდად:
მანპაიმი, ჰალსტუხი, ჰამბურგი, ჰანოვერი, ჰამილტონი, ჰილ-
ზები...

4. ლათინურიდან მომდინარე ცუ კომპლექსი:

იმ სიტყვებში, რომელთა შემადგენლობაში ლათინურში ცუ კომპლექსი ინერტბოდა, უგამონაკლისოდ უნდა დაინეროს და გამოითქვას **კვ**:

ადეკვატური, აკვარელი, აკვარიუმი, ანტიკვარული, ეკვატორი, ეკვივალენტი, ეკვილიბრისტიკა, ეკადრატი, ეკალიტეტი, ეკალიფიკაცია, კვაზი-, კვანტი, კვანტური, კვარტალი, კვორუმი, ლიკვადაცია, რეკვიზიტი, რეკვიემი.

დასასრულ უნდა ითქვას, რომ ბოლოს მონიშნული საკითხები ერთნაირად ეკუთვნის როგორც ორთოეპიას, ისე ორთოგრაფიას, რამდენადაც ნერისა და გამოთქმის ფონეტიკური (ფონოგრაფიული) შესაბამისობის პრინციპი ქართულისათვის არსებითია. ამდენად, უცხო ენათათვის ნიშანდობლივი ბგერითი ფორმა ცალკეული სიტყვებისა (*იზოლაცია, ლეჟა, ზრონიკა, ფსიხიკა, ვიპონში...*). ქართული ნურა-ნარმოთქმისათვის უმართებულოა.

11. ტრანსლიტერაციის ძირითადი წესები

სხვადასხვა ენის ურთიერთისაგან მუტ-ნაკლებად განსხვავებული ბგერითი სისტემა და შესაბამისი ანბანური ნიშნები აქვს. ცნობილია, რომ სხვადასხვა ენის თვით ერთი და იგივე ხმოვნებიც კი შეიძლება არ იყოს ნარმოთქმის თვალსაზრისით ერთგვაროვანი (მაგალითად, სმოვანი ა ზოგან მუტად ღიაა, ზოგან - ნაკლებ; ზოგან შედარებით წინა რიგისაა, ზოგან - უფრო უკანა რიგის...); მით უფრო, ერთ ენაში მეორისათვის სრულიად უცხო ბგერები იჩენს თავს და - პირიქით...

ენათა მნიშვნობრული (კულტურული) ურთიერთობის დროს პედაგოგიური თუ სხვა მიზნებით აუცილებელი ხდება ერთი ენის ბგერითი სისტემისა და ასონიშნების, რაც შეიძლება, ზუსტი გადმოღება მეორე ენის ანბანით (ასონიშნებით). ამისი აუცილებლობა განსაკუთრებით იქმნება ერთი ენიდან მეორე ენაში შესული სიტყვებისა და საკუთარი სახელების სათანადოდ ასახვის მიზნით. არსებითად აქ დგება ორი ენის დაშნერლობის სისტემის ბგერობრივი (ფონემური) შესაბამისობის დადგენის საკითხი. სწორედ ერთი ენის ასო-ბგერათა ასახვა მეორე

ენის ანბანური ნიშნებით მოიხსენიება ტრანსლიტერაციის სახელით (*trans - გზით, გავლით, littera - ასო*).

შენიშვნა: მსგავსი ტერმინია ტრანსკრიფცია, მაგრამ ის გულისხმობს ამა თუ იმ ენის ბგერითი სისტემის ასახვას რაიმე ერთიანი პირობითი (ჩვეულებისამებრ, ლათინური) ასონიშნებით.

ამგვარად, ტრანსლიტერაციის წესები შეიძლება ასახავდეს ნებისმიერი ორი ენის ურთიერთობას: ქართულ-ბერძნულს, ქართულ-გერმანულს, ქართულ-ინგლისურს... ან - პირიქით: გერმანულ-ქართულს, რუსულ-ქართულს, ინგლისურ-ქართულს...

პირველ რიგში, პრაქტიკული აუცილებლობა (საკუთარ სახელთა გადმოღება, საბუთების შედგენა) მოითხოვს იმის ცოდნას, როგორ შესაბამის ქართული ასოები ლათინური (ევროპულ ენათა) ანბანური ნიშნებით.

გავრცელებულია ამგვარი გადატანის რამდენიმე ვარიანტი. წარმოვადგინო მათგან ძირითადს: ერთს - ტრანსლიტერაციისას და ორსაც - სამეცნიერო ტრანსკრიფციისას.*

ქართული ანბანი	ძირითადი ტრანსლიტერაცია	ქართული მეცნიერული ტრანსკრიფცია	უცხოური (საერთაშორისო) მეცნიერული ტრანსკრიფცია
ა	a	a	a
ბ	b	b	b
გ	g	g	g
დ	d	d	d
ე	e	e	e
ვ	v	v	v
ზ	z	z	z
თ	t	t	t'
ი	i	i	i
ქ	k'	k	k

* კომპოზიტ: ტრანსლიტერაციის წესები ჩვეულებრივი, რიგითი ენობრივი ურთიერთობების დროს გამოიყენება, ხოლო ტრანსკრიფცია - სამეცნიერო მიზნით, საერთაშორისო ფონოლოგიური სიმბოლური დაცემისთვის.

ლ	l	l	l
მ	m	m	m
ნ	n	n	n
ო	o	o	o
პ	p'	p	p
ჟ	zh	ž	ž
რ	r	r	r
ს	s	s	s
ტ	t'	t	t
უ	u	u	u
ფ	p	p	p'
ქ	k	k	k'
ღ	gh	γ	g
ყ	q	q	q
შ	sh	š	s
ჩ	ch	č	č'
ც	ts	c	c'
ძ	dz	z	j z
წ	ts'	c	c
ჭ	ch'	č	c
ხ	kh	x	x
ჯ	j	ž	j
პ	h	h	h

ასევე აქტუალურია პრაქტიკული თვალსაზრისით ევროპული ენების (ინგლისურის, გერმანულის, ფრანგულის...) ანბანური სისტემების ქართულად ტრანსლიტერაციის წესები. როგორც ცნობილია, ამ ენათა ანბანების გრაფიკული საფუძველია ლათინური ანბანი; ამიტომაც, მას ამ საერთო მონაცემების სახითა და თანამიმდევრობით წარმოვადგენთ, განსხვავებულ ასონიმებსა და მათს ქართულ შესატყვისებს კი 80

დამატებით - ცალკე გრაფების სახით - ავსახავთ:

უცხო ენების ფონემები	ქართული (საერთო ძირითადი)	ინგლისური-სათვის	გერმანული-სათვის	ფრანგული-სათვის	იტალიური-სათვის
A	ა	(ქ ქ ო)			
B	ბ				
C		კ	კ	კ(ს)	კ(ჩ ა, ს-ს ნინ)
D	დ				
E	ე	(ი)		(ე)	
F	ფ				
G	გ	(ჯ)		(ე)	(ჯ) ა, ს-ს ნინ
H	ჰ			ფ	
I	ი	(იი)			
J		ჯ	ი(ა)	ჟ	
K	კ				
L	ლ				
M	მ				
N	ნ				
O	ო				
P	პ				
Q		ქ(ა-ს ნინ)	ქ	კ	კ(ა-ს ნინ)
R	რ				
S	ს		(ზ) ხმოვნ. ნინ	(ზ)	(ზ) ხმოვნ. შორის
T	ტ		(თ)		
U		უ (ოუ აიე)	უ	უ	

* ყველა პოზიციური ზგერითი ვარიანტიცა და ყველა ზგერითკომპლექსის ასახვა იქ შეესაბამებოდა ორის და შოუხერხებელიც (სისტემის პრაქტიკული ინტერესებიდან გამომდინარე).

V	ა		ფ	
W	ა			(ლ)
X		ქს		ქსლზ
Y		ი	ი	ი
Z		ზ	ც	ცლძ
ch		ჩ	ხ	ჟ
sch			შ	
ck		კ	კ	
ph	ფ			
sh		შ		
წ			ს	
sp			შპ	
st			შტ	
sc				სკ(წ ა-ს-ნინ)
th	თ			
tz			ც	
ü			იუ	
ö			ე	
ä			ა	

შენიშვნები: 1. თუ მხოლოდ მეორე სვეტშია ქართული შესატყვისი მოცვანილი, ეს იმას ნიშნავს, რომ ის საერთოა სამივე ენისათვის.

2. თუ მომდევნო სვეტებში ფრჩხილებში პარალელური ნიშნით არის მითითებული რაიმე ბგერა (ან კომპლექსი), ე. ი. ამ ენაში ეს არის დამატებითი (პოზიციური) შესატყვისი ძირითადთან ერთად.

3. როცა უნებს საერთო არ გააჩნიათ, ისინი, ბუნებრივია, დამოუკიდებლად არის მითითებული. თუკი მხოლოდ ერთი ენის მონაცემია მითითებული, იგულისხმება, რომ სხვა ენებში ამ ბგერასა თუ კომპლექსს რაიმე თავისებურება არ ახასიათებს.

წარმოსათგმელნი ტექსტების ნიშნუბანი

(კლასიკური მემკვიდრეობა)*

ავტის სიტყვა გუბაზის შეკვლეობის გამო

გაქრა კოლხთა ძველი დირსება და ამიერიდან ვეღარ ვეღარსუებით იმას, რომ სხვეს ემბრახნებლობდეთ: ისიც უნდა ვიკვიროთ, თუ შევადრწვთ იმას, რომ ხლიან არ დაგუნაგრან იმით, ვინც წინათ ჩვენი ქვეშევრდომი იყო. ნოთუ უკიდურეს უკუნურებას არ წარმოადგენს ის, რომ იმით შესასებ, ვინც ეს ჩაიღობა, ზენს ვსხედვართ და ვმსჯელობთ, მტრებად ჩავთვებოთ ისინი თუ შევსებრებად?

შე ვინატრილი, ვალხევის სახელმწიფოს ჰქონადგეს შისი ძველი ძლიერება, რომ შას არ დასჭირებოდეს უცხო და ვარეშე დახმარება და რომ ყოველგვარ საქმიანობაში, რეგორც ომიანობის, ისე მშვიდობიანობის დროს, მხალიდ საკუთარ თავს ვყრდნობოდეს. მაგრამ როდესაც წყენ ყამთა ტრილის, ან ბუდის უკუღმართობის, ან ორავეს წყალობით ისეთს უღმირებაში ჩავყარდი, რომ სხეთა ხელქვეითი ვაგნდით, შე ვფუქსამ, უმჯობესია იმით ხელში ვყოთ, ვინც უფრო კეთილსმისურველია, ვინც ურყევად აცავს კუსილგანწყობილების თავისიანებისა და მისკაეშორეთა მიმართ...

არ შევუყურებთ ვახიერ ადამიანებს, რომ თავის შოდრეკით ავიტანით უღიდესი ვნებათა და აუნახაუბრებელი ხარალი, რომელთაც წვენ გვაგებენ, და არაფრით არ შევებრძობოთ ამ უწმინდურ და შეუფერებელ საქმეებს. ეს უფრო შევდებრება მხალი და ოაზარ ადამიანებს, რომლებიც თავიანთი უქნარობით სახელმწიფო საქმეებისადმი დაუდევრობას ამტკაცებენ.

სასირცხელ აქნება, თუ წყენ შევფეს დაეყისწყებთ და შის შეკვლეობებს პირფრობას დაუწყებთ. ის რომ ახლა აქ აყოს, საევედურთა იცევესებდა და დაგანახავდა ჩვეთა დაუდევრობის გამო...

მაგრამ ვინაიდან ამიერიდან ის ვეღარ გამოხნდება წვენ შორის და ვერც სატყვით მოგვმართავს, თვენს თვითონ წარმოსადგინეთ ეს კაცთა დაე, ის წარმოსადგეს თქვენს გონებას, სითქის ის ამ კრებაზე აყოს და მივითითებდეს თქვენ თავის ჭრილობაზე, შევრდესა და ვასერზე, და თვისტამთ სითოყდეს, ახლა მათაც გადაუბადონ შტერსს სამაგიერო...

მას, სხვა ფიქრი რაღა საჭიროა, სწრაფად შეუდებთ საქმეს და გამოამჯობინეთ თქვენს გულის ნადებთ რომ გავაყუთებთ იმას, რაც სწორი და სამართლიანია და რაც სარგებლობას მოგვტანს. — ამით წყენ უღიდეს სახელს მივხეყებთ.

* ცნობილი ორატორული, პუბლიცისტური ტექსტები უმეტესად ნიშნუბებდა არასწორად აღწერილი მათი პრაქტიკული გამოყენების გაიდოლებს შიშნით. ამიღ დროს, მათი ეს მართლად იმპერიული თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის მოთხოვნებისა.

ფართავის სამახურო სიტყვა

ჩვეულებრივი ამბავი დაკვირვებით, კიბავით, რომ მეტად მოხერხებულად და წინასწარად თქმულში იტყვევება გონება შეფერვას უპლევლი რატაც არის მიუკერძოებელი და ის თითქმის ყველას ამარცხებს, განსაკუთრებით კი იმით, ვისაც მისი ამბავი არ გამოუცდია. მაგრამ ეს სრულიადი არი ვიზნავს იმას, რომ მას ვერ დაუტოვებინებენ, გონიერ მონახრებას, რომელიც საქმის სამდილო ვი-
 მანისას უყიარება ვინც ვიღაც რწმენა-დარღვევას იძლევა, მის უსაქროება სიტ-
 ვუბის მეტე მოკანშიშლითა და სტრეზული რაც უფრო მეტე წარმეტაც სიტყვებს
 იხრანს მათ უფრო სწრაფად მიიხილავს გულგზრევილი მსმენელს. უტუხური
 ადამიანის სულიშეღამ დანსტრონიან განვლილ უბედურებას, ხოლო გონიერი შე-
 იცხოვრებ ხომლე ბუღის უკვლამით ტრიალს და მათ არ ამელოებს ცვლილებებს,
 და როდესაც წინახედულ მსოფმარუბას კარგავეს, არ ისმობეს მომავლის იმე-
 ლებს.

მაგრამ ეს მსმსყლია მოუტოტრებლია დეიდვეს გუემქებს, არღვევს და არ-
 ვრევს კოტის წესრიგს და ამ კრებას მინანს უკარგავს, კრება ხომ, გეფულე-
 რაც წინახედ მსაყლისაზს ამას ვი ბოლო თავში გადაიტანა და, ვიდრე წევს
 სამილითად რამეს გადავწვევტდეთ, ამ უკვე შეუდგა მისრულდება, რადა აზრი
 იქვს კრებას, თუ ვერ დაეკუსილება ექნება და მერე კრებას.

ხორავის ცადლობას წინმსვედციონის აქ მიკვილილებული გუბანა, სრულიად
 არა ვაგვაკურანს მიტინალი, რომელიც თითქმის თავის ჭრლობას უჩვენებს
 თვისრამით და ვედრება მათ, შვიობრილის იგი ექნება ეს შეუკრებობადაც საკო-
 დაც და სუსტ არსებით, მაგრამ ეს არ შეფერება შეუკვს, და მისაც ლანთი შე-
 ყვის, მათ ურეტს — გუბანს. ის რომ აქ ყელს, უწვევლათ, როგორც დუბისხე-
 რი და ვიბიერი დემიონს, ვადეკოცხავდა წევს ამგვარი წინახევისნათვის, მოგვი-
 წალებდა არ მივცემოლით სანოწირვეთილუბას და გულმარუბებას და მოხევის
 შგავსად ვი არ ვაგვტევულიყავით, არამედ აღვიტოვითიყავით კოლხის თავისუ-
 ვიღალი შვიტეობი, ვაგვატვრად აგვეტინი უბედურება და არიული სანორცხეი და
 მინახებური წესების შემზოლწვილი არ ჩატევიდინა.

წყევლი და შეჭვსებული არიან ბინსტილები და მე უდიდესი სამისერ-
 ბით ვუტუტრები მათ სამინელ სასჯელს, ვუტუტრები არა მარტო იმით დიდუბ-
 ვას, რომელიც განგმარებს გუბანა და საკუთარი ბეღისი ჩადიდებს ეს მველი-
 ლობა, არამედ ვგელა მბათსაც, ვისაც შეესალი შეფერებებინა ეს მველილობა და
 არ შეაფერება, და აგრეთვე მბათსაც, რამელითაც იხილეს ეს მველილობა და არ-
 ცთო ისე ამელოიდები.

თუშვცა მე ამას ვუტოტრებ, მაგრამ სწარსალებს მხარზე გადასვლა მინც
 არ იქნებოდა სანარებოლი... რას დავესკავსება წვენი საქციელი, თუ მიფმინო-
 ბით ქრისტიანების საქციე მტერს?

— იგი იმ აზრსა ვარ, რომ საქმითა რომაელების მეფეს ვაცნობათ მი-
 შინაში ამბავი, რათა იგი სთახილილ მოეპურის იმით, ვისაც ამ მველილობაში
 დანამოული მოუძღვის და თუ ის ამას იხმძს, მსურთიდან მოიშიბება წვენი უმინ-
 ხმაება რომაელებთან.

ილია ქავტავაძე

სიტყვა წინამძღვრიანთკარის სამეურნიო სკოლის განხნაზე

ურთი ორიოდ სიტყვა მეც მიხდა კითხვით და, ვური რომ მათხოვოს,
 სადღაობა ვიქნებო.

დამკრობა რომ ქვეყანა ვააჩინა, დედაშიწას გული ვაღიუხსნა, შიღ აუარბე-
 და, უღეველი სამდიდრე ჩოღდა და ადამიანს უარღერბა: იშრომე, გაისარჯულ
 და ვგ სამდიდრე დედაშიწის გულოღბს ამოიღე და შენს სადღეგვრქოლოდ მოხ-
 მარე.

ოქვეყნის და თქვენთან ხშირად ვამეგობია, რომ ქრისტე-ღმერთმა თავისი
 კალია უჩვენოსა აქ, ამ წევს პატარა ქვეყანაში დამეტრცათ. ამას ამიტომ ამ-
 სობეს, რომ ჩვენი ქვეყანი ბევრ სხვა ქვეყანაზე უფრო შიდიარია, უფრო საყსე-
 არე ჩვენს თუითბა ვართ უხერხობი, ღმერთი-რეჯული მკლავ-მარღვიდ კარგები
 ვართ, ჯისი და ძალი-ლოხეც მოგვეუეს, არც ხალისი გვაგლია: ეს ვეყოფერი
 გვაქვს ეს შიდიარი, პატარაშისდიო შირითული ქვეყანი, ეს ჯანიახ, მკლავბი-
 უნა ხაზიბი, ვამრჯული და თფლისს მღერული, — შამ რაღაღა ვართ დარბინო?
 შეიბნავი თქვენ.

ამიტომ, რომ არ ვიცი, სად რა სამდიდრე აქვს, სად რა ვახშია, არ ვიცი
 — საიღბს რა ამოგლიათ, რა ხუნთით და ისტატობით ამოგლიათ, რომ ჯოგაც
 დედილი იყოს და ხაჯაფევიც ბლომიდ, აკო ვამბობ, ვევილაფროს გვაქვს მარტო-
 კით რამ ვგვილია, სახელსობრ — მია, რაც თქვენსევე სიტყვით, თვითონ
 დინესბაცა სჯობია, რაც დოსურ მკლავს ხერზიხად ამოქქედებს, რაც კაცის
 უკლის დედაშიწის გულში ჩახხედებს, რაც კაცს წირ მიუძღვება ხალისე და უტ-
 კობად უბებდა ია, აქ ეს სამდიდრეა, დედაშიწის შენიფის მინარეპულით, ამას
 ხერხით, ამ ისტატობით უფრო ადვილიად, უფრო ბლომიად ამოიღებს.

მაგისთანა დღისსიხერს წინამძღვრის ცოდნა შევიან უამისოდ დედაშიწა
 თავის უწყს და უხერხელს გულს არ გადაგვანსისი, ისე უხვიდ არ მოგვებარებს,
 რამდეზადიც ჩვენივის მებარებული აქვს სხვა ქვეყანაში, საცა ცოდნა აქვს
 ხალხსა, ოთხის დღის მაწა ისე უჭირველიად აკანსფრებს მთელს ხაჯახს, რო-
 გორე წვენში ოკისა და ორმოცის დღის პატრონი ვერა ცხისვრობს რითა? განა
 თითო, რომ მისიბი მკლავ-მარღვიო წევს გვეზობანა? არა, იმით ცოდნა აქეთ.
 ხერხი აკიან, ბერხი სჯობია დონესია. — თქვენგანვე თქუილა და მარსადიც
 არს.

ცოდნა ხომ ხერხია, მაგრამ თვითონ, თხუისთავიდიც სამდიდრე არის, მერე
 ამბავია, რომ კაცი საცა წივა, თან მისდევს უხარჯად და უბარგოდ, ვერცა
 ვის მომზარებს ვერცა ვინ წინ გადაუდგება. ეხლანდელ დროში ცოდნა ვევილა-
 ფერი: ვურე ხედბაც უფრო დიდი ბინარა აქვს, ხმაღზედაც უფრო მეტიად ჭრის
 და ხარამინსედაც უფრო ბოწურია.

ღმინერი და ჭირთამძღვეთ ის არის, ვისაც ჭკუა ცოდნით მოურთავს,
 ცოდნით აუფიავებია, ცოდნის ბუბითა გაუზრდია, აკაცი უნდა ხერხი იყოს, ცა-

ქმისღის და გაბაბქინდესთ". თქვენგანვე მამის უცხოებით და დასწავლული მართალიც არის ცნობის სხვის მარტო უნდა იყოს და თავისთავისაც. ვაჟი მარტო შიშის არის ხერხი, როცა ცოდნა აქვს, როცა ჭკუა ცოდნითა უკვლევია, ცოდნის ხარბზე უკუჩარხავს ნამდვირსავე სხვისთვისაც გაიფხვს და თავისთვისაც შემათქვას.

ეს თქვენ თვისთვაც ვარგად იყით. ცქვეს თვითონ ყოველდღე ხედავთ, რომ ეს უფრო ალაში უფროსდღეს შეტს არკურნებთ ხალხე, ვიდრე მერტყას რათა? იმეტომ არამ უფროსდღეა მცოდნეა და მერტყე ეს არა. ურძის მკვლაველი უფრო მკვლად დარს. შიშადამარტედ რომ დგება, ვიდრე უბრალე მუშაკეა, თუნდაც ერთადნად იმაზე მკვტი იყოს მკვლავითაც და უბრალეც. რათა? ვიდრე იმეტომ, რამ ურძის ზღლისანი მკვლადე ვაკვა და უბრალე მუშაკე ეს არა.

ამიტომ ვამბობ, რომ ცოდნა თვისთვს თავისთავადაც სიბედობრეა- მეთქი. მერე იმისთანა მადლობა სიმდაობრეა, რომ რაც უნდა ბევრს დარბილო, ბევრს გოწმდებოდ, შენ არა დავადლებინა, აუ არ მადგობტება, ამ შეშახუვებაში ცოდნა მხრებულ სხსთულა მკვლეს ფრა სხსთულე რომ ახას სხვა სხსთულს მო- უკვლავ, სხსთულს იმით არც აღი დასკვლება, არც სხსთულე, არც ხსკვლავლე მარტოა, ამტრეს უდრეც, დადგანაც ურთის მკვლავ ბოხს სხვა სხსთული იმისთან ერთად დამწვებს დამდასა.

სხსთულს ვიდრე იმაში მკვლეს ცოდნა, რომ თუნდაც ცოტად მკვლავდეს შორს სადმი მხელამ, ქორდს, მხარავს, მტერს ადრახობს, იქ სხსთულეა, — სხსს ლეობრეა, და დავდობებულს მოყვარეა ვი ახარებს ვიდრე იმით, რომ იქ ღვიობრეა, მღვიობრეა დამხვდებიახთ.

სხსთულს მარტო იმაში არა მკვლეს, რომ სხსთულა, როცა იქნება, ჩამწვის და გაქრებს ხოლმე ერთდელ ანებულსა ცოდნა ეს თავისდღეში არა: მამიდან შეიძლება ვადადის, შეიძლება მღვიობს შეიძლება, უფრო ვადიდებულა, უფრო გომარობებულა.

მათ, გაიწარულს, ჩაღობ, ამ სკვლის, ამ ცოდნის ბევრსაც ვაუძარბოს ამ სკვლის მსტატკესაც, რომელიც ამ ბევრს გაბმწვებს დამსამბებულად ვი არა, გასანბრდელად გასადვილებდა!

თქვენ იცით ხალხე, როცა სიმღერას ვაბადლებ, იტყვიან თქვენი გამარჯვებისა იყოს: მერე ვაგებთავე, რაც სათქმული მქონდა და თქვენგანთად, ჩვენგანთად, გუუბნებთო ათქვენს გამარჯვებისა იყოს!

ილია ქავჭავაძე

რა გითხრათ? რით გაგახარათ?

მა, ცოდვე ერთი ახალი წელიწადი... რა მოვლავლავთ წვესს თავს, ქარ- აფელსო? რა გვაქვს დღეს სასოფელი, რომ დავაქვებთ და შევარჩინდეთ, რა გვაქვს ხეალ სანატრელი, რომ ვიხატროთ და მოვილოდინდეთ? უკან მოვიხვდეთ ამ ახალ ხასპში და ასეთი არა გვჩნება რა, რომ თავი მოვიწონოთ, ამ დარბე- ბითა უოქვითა: „ბოი, წამი სიხარულისე, ესე სწრაფად სად წახვადი“ წინ

გაყურებით და ხეაღიბდების ნაღში იმისთანა არა მოჩანს რა, რომ! გული გუ- ლის ადვილანვე დაგვჩენს ან ნატურით ვოქვით: „მოვლავ, დღეო სიხარული- ხათ!“ რა გითხრათ? რით გაგახარათ?

სეთუ ისევე მკვლავობრევე თავი უნდა დავიკრათ და მოვახსენოთ: შეშო- ვდგი ფეხი, გწყალობდეთ ღმერთი... სულ წყალობა დეთსა და წყალობა დეთი- სს, კრახელ ჩვენ თვითონაც თათი გავდნათ, ერთხელ ჩვენ თვისთვსაც მივდგეთ, წყალობა დეთისა კარგია, მაგრამ რა ქმის მარტო წყალობამ, თუ დეთის მიერ ნაწყალობეუს თვისთვს ადამიანს არა რწყავს, არა სხლავს, არ ფურ- ჩქნის, არ უყლის, არ პატარხობს დმართისა, რაც წყალობა იყო, უკვე მოადლო ჩვენზე, დანაბრეხი თქვენ იცით და თქვენში კაცობიანა. რა ვაკვობა გომოვინ- იათ? რა გითხრათ? რით გაგახარათ?

ჩვენთვის ღმერთს არა დავუშვებთ რა, არა დავუხიკავთ რა, არა დავუკლით რა, თუ ქვეყანაზე ერთი-ორი კუთხეა იმისთანა, რომ კაცს ვიქმნდეს — ქრის- ტე-ღმერთის თავისი ვალთა უბეებია ამ დაბორტყათ, იმითში უკვლავებული სა- ქრთივლო არ არის. რაც დეთის შექმნეულობით არის და არა კაცისათა, ის ქრთივლო არ არის. რაც დეთის შექმნეულობით არის და არა კაცისათა, ის ველოუერი უკვე მოგემაღლა ღმერთის. ხელით გვაჭირავს ეს შეშვარერი ქვეყანა, რომლის მხავე შეუბღოთა სიმართლიანად თქვას: „სხვა საქრთველო სად არის, რომელი ვუთხვ ქვეყანაში“ ამ საბოთზე ქვეყანაში მარტო ქრთივლის უტობდება სული გული ვლევს, ხორცი ადრება... რა გითხრათ? რით გაგახარათ?...

არ ვიცით — რახი ფიქვლივართ, არ ვბედავთ — რახი ვართ, ვერ გომო- გვინახთა — რახი ვიქნებით ყუბუში ზამთა გვაქვს დაცული და თვითებზე ხე- ლა ადვილანება. არც არადერს ვხედავთ, არც არადერი გვექმის, უზარმაზარი თხრლითა ჩვენ ქრთივლებს წინ და თხრბშიაც არ მოვდვით. ამ თხრლის ზი- რის ვდგავართ და საკმაო ხელი გყვართ — და შეგ ვადამოქეებით, დედა-ბუღ- იანად ირბი, არწინაც ვი ვეღარ გვიმადვის, ვეღარ დანწყვდება ჩვენს ძულებს, რომ ვამბინან, ვამოსწიქონთ. ისეთი თრმა ეს თხრლია, ისეთი უბრია, ვდგა- ვართ და უღონოდ ვმზოთ — შე ვარ და ჩემი ხაბაღით“ და ამ მზულოდამ არა გამოსდის რა. იქნება იმეტომ, რომ ყველა ბეზი ეს მზუსს, ფურტართან ქვე- ლა ტყუის ახალი წელსწადო, თუ რომ შეგოდინას, თვალი აკვინდვე, ყურებო- დან ბამბა გამოგვავალე, ფურტრისავას გვანწყვლე დროთა შესაყურს სიმამ- ცობი მზუსს, რომ ჩვენს მებდვითა მინიც აღარ თქვას რა გითხრათ? რით გაგახარათ?

ილია ქავჭავაძე

მეცხრამეტე საუკუნე

ესევე პირველი დღე შეოცე სოუკუნისა. ამ ახალ საუკუნეს ჯერ არა ვოქმის რა, გარდა იმისა, რომ შემოყდგი ფეხი, გწყალობდეთ ღმერთო. ჩარხულმა სა- უკუნემ, რომელიც დღეს გზა და ტახტი თავისი დავთომი ახლ საუკუნეს, ბევრი რამ შეესბა ქვეყნიურებას. რაც ამ საუკუნეში მეცხრამეტე სასწავლო მოხელის, რაც განათლებული ქვეყნიების ადამიანმა სხელი და დღეს მამიდავ,

მოველი დახარხარე იფრამეტ საუკუნეს ერთად არ უნახავს. რა თქმა უნდა, რომ წინა საუკუნეობაც არ უმოქმედიათ, არც ეს შეცხრაბეტე საუკუნე აქნებოდა ასე ნაყოფიერი, რადგანაც, რაც განდა თქვან, წინა საუკუნეები თესდნენ და სახელი და დიდება XIX საუკუნისა ეს ის არის, რომ უხვი მოსავალი მოგვეცა ნათესისა, იმდენად უხვი, რამა მოსავლიანად აღმოჩნდა ჩვენთა წინაპართათვის.

მეკონძა, ძველსკლში ფალოსადოსსა, თქვა, რომ პატარევი კაცობრიობისა სხვა არა არის რა, ვიდრე იმისა, რომ დღიდან დღემდე განბე გადადებულ იქნას სახელური შეუძლიერდოსა. ამ თვლით რომ შეხედოს კაცმა ამ შეცხრაბეტე საუკუნის დგაქონს, შაროლა რომ საყარეველებია რაც შეუძლიერდოდ მიიხსნათ ჩვეთა შინა-შინათი, დღეს შესაძლებელი განდა XIX საუკუნის წყალობით. შინათი, რომელიც აქამდე იყო სხადანსევი ქვეყნების შორის, რეინებ-ზემსა, ტელეგრაფებმა და ტელეფონებმა თითქმის შიშამს — ბევრ ჭირს, რომელიც აქამდე მესრს ფელებდა ქვეყნიერების, წამალი უბოგეს, და ღამის ის საცოცხლის ულაქსათაც ეს ათვის, რომელსაც ასე გულმოდგინებით ეძებდა და ერიებს ყოველადმსვევი განება ადამიანისა.

ვის მოთვლის ყველა ამ სიკეთეს, რომელიც XIX საუკუნემ შესძინა კაცობრიობისა, უნდა დიდი და სახელოვანი საქმე XIX საუკუნისა, სხვათა შორის, ის არის, რომ მაგარ საუფქველზე დააყენა და ფრთა გადაშლია იმ კაცობრიობა-რულ მოძღვრებას, რომ ყოველი ადამიანი, რა წოდებთა კბას საღებურზედაც განდ დგეს, შინა ადამიანი, და ვითარცა ადამიანი — ყველასთან სახანწორი, თანაწორად შესაწყნარებელი და გულშესატკავარი.

წარსულმა საუკუნემ ბევრი კეთილი შესძინა ადამიანს. ხოლო საკითხავი ეს არის, დღეს უფრო ბედნიერია კაცა თუ არა, ამოყენა სიკეთით გარემოცული და ასე შეცხრაბეტეობით გაძლიერებული? გაღობიერებული და შირთაღია, დღეს ადამიანი, დანობა თუ შიდიობა — უფრო უკეთ არის შიწყნარად, უფრო შეტად მისახებნებელია მისთვის წასვლა-წამოსვლა, ქვეყნარებისთან გამობმარობა და დღეს ადამიანი უფრო უკეთ იცვამს, ახორავს, უკეთ ჭამს და ხეამს, მაგრამ ბედნიერება ეს შირს არის, დღეს დარბისა და შიდიანს შორის, მისთვისა და უფლის შირის უფრო დიდი ზეგარია, ვიდრე დღისზე ყოფილა. და ეს არის იგი სიმწვეფე იმ ტყვეობისა, რომლის შირებნაც შეცხრაბეტე საუკუნემ უბადურსა აქ მოსავალ საუკუნეს.

ილია ჭავჭავაძე

სიტყვა ტფილისის ქართული საადგილმამულო ბანკის წლიურ კრებაზე 20 მაისს, 1895 წელს

მე, პატარევი, გუშინ და გუშინწინ ვერ დავესწარი კრებას, ბანკისავე ხაჭორთ საქმის გამო. განხორცილდა და კრებას იქმინად შეუდგა, რომ გუშინწინ ჩემი კრება-დადებთა მოკვამინათ ერთიან ორატორისთავან. რაც ამ ორატორის უხეშების ჩემს უკადრებად ხსრება, მე იმას ვურადლებას არ ვაქცევ ხოლო თქმულა ერთი რამ ისეთი, რომელსაც შეადრწესა ჩემი მამულიშვილური გრძნობა და ეს

ამ შეშაძლიან აღუნიშნავად დაგტოვო. აქ ერთ ორატორს შორეულ უაქცემს უბნისული არისო და ჩვენთან არავითარი კავშირი არა აქცეს.

მე არ ვახსენებ, ვის უთქვამს ეს. მე მიქმელით საქმე არა მარცხ-რა. მე ვებრძვი არის და ამ აზრის გამოსარკვევად მარტო საჭიროა უცოდეთ ის ეს ორა, ვინა თქვა, არამედ ის, ვის უთბრეს.

ეს უბრტეს იმერ ქართველს.

რაცაწრ იმერია ქართული აქ ჩვენს კრებაში, ამ ჩვენს საქართველოში — მოსულია, უცნობა და არა სახლოკაცა, არა სისხლ-ხორცი ამ დიდ აჯახისა, რომელსაც საქართველო შექმდა.

არა, პატარევი — ყოველ ქართველს საქართველოს ნაწილისას, — გურული იქნება, მეგრული, იმერული, კახული თუ ქართული — ჩვენი ერთიანი ოჯახის კარი დია აქვს, რომ ჩვენს საერთო ჭინსა და ღმინში მშერთ მოხანწიდეობა მიდის. ეს არამყოფე უფულებია თვითული ჩვენებისა, უუწმინდესი მოსავლიანობა და ერთობა ამშია, ეს ამობა და ურთობა არის იგი, კლდე, რომელზედაც უნდა აშენდეს დამა სასახლე ჩვენი ცხოვრებისა.

ეს ათთქმის კქცის საუკუნეა შას აქეთ, რაც საქართველო დამრღვა, დანაწილდა, ეს კქცის საუკუნეა შას აქეთ, რაც ჩვენი შინა-შინანი, ჩვენნი უკეთესნი და უდიდესნი მამულიშვილები, ჩვენი გენიასები, ჩვენნი ვაჟკაცნი და შოქმარნი, ჩვენნი სწავლულნი და მეცნიერნი სისხლის ღვრით იღვწოდნენ, რომ შევდრეთათ იღვდესათ ჭამა ვითარებისაგან დარღვეული და დაშრობილი მშობა და ერთობა ამას შესწირეს თავისა სახელოვანი სიკაცობე, თავისი სისხლით და დგაწლით შეძისეს და აკრობეს.

მოსულსა თითბამ მეგრებმეტე საუკუნისამ ამას შეილია თავისი პატრიონანი მალ-ღობე, თავისა სისხლი და ხორცი, თავისი ხეფი საქმისა და შეტყვევლებისა აქ განსხვებულმა ჩვენმა მწინაღმა ვებტანე ირბელიანმა მოსული თავისი მზურვილე გულისმგერთ აღიქმად დიდი, ანდრძოდ დაგვიტოვა, რომ მშობა დი ერთობა კლდე და ამზე იაშენეთ თქვენი ბედნიერებათ. იმშია ჩვენი იმედი, ჩვენს სასოება.

დღეს სხვას გვეუბნებიან, დღეს უნდათ, ერთმა ნაწილმა საქართველოსამ შორეს უთბრეს შერ ჩვენ შორის მოსული ხარო! სამართლიანი გულისწყრომა მომუდამყილობისა ამ აზრს ვერ მოვარებს. მე ამით ვაცხადებ ჩემ ძაგერ და ჩემთა თანამოაზრეთა სახელით, რომ მამულიშვილური გრძნობას წვევლა-კრულიყო ჩვენ ზურგა შეგვიტყვევია ამ უკეთური აზრისათვის. თქვესც მოგწვევით, ანა მოქცეთი დაუ, ამ უკეთურმა აზრმა თქვე გაიბარათ თავისი საქადრისი სამარე და დიამბროს, სადაც დიბდა და აქცისი დიიდეა.

ილია ჭავჭავაძე

ახალი დახის მოლოდინში

ცხოვრებამ ჩვენი ცოტად თუ ბუნებად ყფრი იცვალა, ახალი დრომ ახალი მოსიყვარლები დამდა ხალხის ცხოვრებაში. ძველი ცხოვრება თავისი ნაკვალე

ვიდის გამოცდილი და ახალი გზა კი უკერ ვერ გაუკვლევია, ახალი ცხოვრების გზა ვერ მოუგონია, მსგეობა, იგი კაცს გზა ღურთა, უკვამ დაბრუნება უზრუნველყოფს და წინ წაიყვლია ვერ მოაზრებინებია

უმრავლესობას შეიძლება თვალთვლითად არც ეს შეისწავლოს ვარაუდებს ეს ცვლილება, მაგრამ არ შეიძლება კი, რომ თვით უმეტარად ბუნდოდ მათც არ ვრამსობდეს ანა. შთაბრუნად არც ცოდნა აქვს მის და არც ამბობს ვინაობითი დაღ-დასხე, რამ თვის თვის თვისადე უმეტარად. აი, აქ უნდა შევხედოთ ის ვინაც იმოდენი ცოდნა და განილობა შეუძენია, რამ ახალი ცხოვრების შთაბრუნებელია ვისის და გზის ჩვენებაც შეუძლია. აი, აქ უნდა გამოვიღებ სა-ქვეყნოდ ის ვინაც გულს შესტყვია თავისი უმეტარი მოძინისათვის. მაღლობა დამარს, ამ ბოლო დროს ჩვენს ბუნდს აბოიან ვერ დავედრებოთ. ცოტად თუ ბევრად ხამ ჩვენში მატულობს ყოველწლიურად შვრდებ და განათლებული წყობა ერისა ხელ არის, სიღ იმბობს ეს წყობა? რატომ არ უმეტარებს იმ ხელს, რამეულმაც თუ ვამოზარდა და მოშველსაც იგი უმეტარის?

სულთ არ უნდა, თნ ივიწყლებათ, რამ ყოველი გზითი, რამეულსაც ის თვის სწავლებზე ხანდავს, ხალხს თვლით, წყობა და დავით არის შექმნილია, თუნდა მხალხთულია წესითაც თვის მაწვდილია. ხალხი თუ იხდის ამ შინზე ხარჯს, შთაბრუნად იმ იმედათ, რამ მისი ამბავი შექმნად არ წავლის, რომ მისი ხელაწილი და შრომითი გამოზრდილი მისეუ დაუბრუნდება და რამე შევლას მისეულს თავისი ცოდნით არა გვეტანს, რამ გეშინატიად განათლებული კაცი არ ვრამობდეს ამგვარ მოყვარობას, არ უქმნობდეს, რომ იგი ჩვენითი მოყვარე ხალხს უკანვე დაუბრუნოს სამაჯერო მისი, რაც მისგან მოვლია.

აკაკი წერეთელი

სიტყვა ილია ჭავჭავაძის ცხემარზე

ახალი მოძინათის წინამსწრედა, მაგრამ ხანდაზრითისი და არა სო-კულმარითის, დღეს უქვედმართად მოკლული, ძვეს კუბისა ჩვენ წინ და თითქოს გვეკითხება რა დავიმაგვით, რამ ეს დღე დაიწყებოთ? გვეკითხება და ჩვენ, ქართველებს, თვის განსამართლებელია ხანასუნად ვერა მოგვასწრებთი რამ და შეკ, რაცვარც ქართველს, შვერბრების ვარდა, სიტყვებითაც ესნ ვამბას, ვეღარას ვამბობ და ვადავდივარ საბრძოლვე.

შველითით, მათი — ვარემოებამ ვადავებთ ჩვენ ერთმანეთზე. სახეებია სოკულსა განსავლსობაში ვრთ უღელს ვეწყოდითი ერთი გზით დაუდოსადით. ახლა ჩვენ მარტად დაბრუნება დაბრუნება სიტყვითა. მაგრამ, ვე, არ დინს პირადობაზე, რამეის თქმა და ასაც წყნება დღეს.

შენ კი შენი ქვეყნიური ვილი შეასრულე და განისვენე სამარადისოდ იმიეროდან. ეკუთვნის ისტორიისა შენი საქმეება და დეწილი თავისთავად დადადებებს ამათ ჩვეულებრივი მოქმე-მოქმე ვეღარც არას დაავლებს და ვეღარც რამეის მოუბტებს თუ საქართველობა სიკვდილი არ უწერია, მაშინ თისთის ერთად შენც უკვდავი იქნები და თუ სასიკვდილია, რაცვარც წავიკვრებთის სურთ და

მგანათი, მაშინ ნეტავი შენ, რომ ჰეგ შენი სიკვდილით წინ-უსწარ მის სიკვდილის და თვლით ვეღარა ხარავ!

როგორც სიკვდილი, ასე სიკვდილიც შენი ვახდა მიზეზად ხალხის ამბობრებობისა და, ამა, საქართველოს ყოველი კუბისთან თავმოყრილია გეგვევიან გარს... და, ვინ ავის, ეგება სიკვდილითი მინც განაბტკოცო ამ, რასაც შენი სიკვდილი შესწარუ, ერთობას, თანაწროობას, ძმიობას და სიყვარულს!

შველითით, მათი სიყვარული იყოს ხსენება შენს...

აკაკი წერეთელი

სიტყვა თქმული ერნესტო როსის პატივსაცემად გამართულ ვახშაშზე

დღეს სასიამოვნოა და შემდეგშიც საბატრელი სტუმარი, პატრონი ჩვენი!

მარტა ენის უკოდანანობას ნუ მიაწერი, რომ მე დღეს ქართულად ვამბობ რამე შესწრით სიტყვას. ვამოცტყდები, ზედმისწვნითაც რამ ვიცოდე უცხო ენა, მაინც მაშინაც ქართულს ვერ ვუღალატებდი, რადგანაც ეს ჩემი დედა ენაა, ყოველ ენაზე უფრო უტკბისი და უზინრებაყნი ჩემთვის და ამბობთაც მსოფს, რამ გულითად საბრუნად დავუღო იმ აზრებს, რომლებსაც შენ შესახებ წარმოგიყვამ. შთაბრუნად სტიქიურ მოვლივებს შეუძლია ავრზობისის უბნო-უსიტყვოდ ქვეყნებს თავისა საკუთარი ძალი და იმეუ დროს მოავგონის ყოყლის შემთქმელის ძლიერებაც. ერთ ამგვარ ძალითგან ბარ დღეს შენც მოავლილი, რადგანაც უსიტყვოდ სუკავრებად, თუმცა უსიტყვოდ ეს არა, მაგრამ ჩვენსთვის სწორედ რომ უსიტყვოდ, რადგანაც შენი ენა არ გვემბას, შთაბრუნად საბის ტომოვტვევლუსათა და ვარეგანი მისხვრით გვაგვრზობანუ შენი ძალი და თახე შეგვასმისე შექმნისის შემოქმედებითი ძლიერებაც.

დღეს ჩვენ, დღითი ვარამისაცან ვარეშემოზღუდული და წყრილიზინბისაცან ვატრავებული, ასე დავიხადით, რომ ვეღარ ვწვდებით ჩვენდა თავად იმ სიმაღლემდე, საიდანაც სიკვარი გულითამბილავს და გულითამბილავი მოეტა ვეოქებს და გუელავს საჭირო თუი ვამოცტყენსდა ვაღიბით, რამ ივეცისყო და მოვეწვდნით იმ სიმაღლემდე, და ამგვარ გმირად ვამოცტყინდა ვიდევაც შენ ის უღუმბაური ხანისათები და ჯსაჯონითური ვნებთა დღედა, რომელიც პოეტმა ვამოსახა და წამუქდა სხვადანსგა გვაში, შენ დავეანახე თუაღიდათვად და შეგვისწავლეთ დღეს ჩვენ არა თუ ვიცის, ვიდევაც ვერზობთ, თუ რიცვარ იტანჯება სიბრუნდე ზვიადი, უკადრს და თავგასული შეფე დირო, რადეასაც წერილობანი უამდურბობა ვეუღივით გარს რევევა დავინახე, შევტყვევით, თუ სადამდე მოყვანს უახზღვრო, თავმოყვარობა და პატრვის მამღვეროსა მამეტს და რა უკიდურესსადაში ავღებს მისი საზინბლარი შედეგით!

თუაღწინ დავგვხატა დიდბუნებისი მამლეტი, რამეულაც უკიდურესი ტრამობა-განხების შექმნა. მაგრამ რადგანაც ის ორი ძალი ერთიმეორისათვის ვერ შეუთვისება, ვერ შეუთისნებია და ვერც დაუთისნებია, თრქაყობს, ბირტავს და შემთხვევის მხვეგრზლოდ წლება ვავიცახით სურათის, ეს ძლიერი ქვეყნის

მყარბულია, რამდენსაც შეძლებფათა, შთამომავლობითი დიდება ვერ აქვთაფი-
ლებს, უნდა თავის თავადაც რომე იყოს და შხად არას სემიფთა გვირგვინი არ-
ტისტის გვირგვინზე გაცვალოს. მაგრამ უფარვისა შეფუე უნსთა არტისტის
როლში უფრო სასაცილოა დება, ვადრე უნიტი არტისტი შეფის როლში სტენი-
ზე. შენვე გაგვაცანა- მაგრამ რას ვამბობ?! უკაცრავად! ეს არ გაგვაცანა, მა-
გვაცანე ხვეში სკულითა არაშობა, ხვეში სტენბუქე- ის ნეტარი დრო, რად-
ვისაც ვკლას უარდად გვეწვევება და ხვენი-ხვენი პირველი სიყვარულის საგახი
ჯუღლივტი რჯულად მავგებობა და სკოლატლედ გვიღობს. გაგვებისზე ის პირვე-
ლი კაცია, რამდლის უტკბესი სამსრუმა თის აღარა ხავგვებარა-

ეს რომელი უნთი ჩამავივალთ? ეს უნთი ხანია შენ მამყარს ხვენი
კრძნობა-გასება, თველი ველარ მოგვიმარებთა ვული სხვახორად გვიბუკოს და
კრძნობა სხვაგვარად ვედილთვს და შედეგაც ყველა ამისა ის არის, რამ შენს
სახე და სახელი ამიერიდან ხვენი გულის ფიკარს; იქნება დიდებულო და რა-
გარდა შირს იას ხვეჯან, შინაც გვესტობები და ასე ღებანი არ უტკბება, რამ
გულში შენი ხადღებრბული არ დავლითა, იხე, რავარსე ძხვთა ვსადით ამ სა-
შინად ვგვამარჯობს. და შრავთვამიურ შენი სკოლატლედ...

კაჭა-ფშაველა

ფიქრები

კაციც ბევრშია გასამტყუნებრი ისეთი შამაცია, დაფიქრება და იტყვის
კრძნულად იქნება მოკლდობა, მაგრამ იმდენად მსხე და ვინაურთა, არა ვიდე-
ბა იმ ფიქრს რეიდებს აღვიდად, აღარა ფიქრისმს ბუერს და იმეწეშს თავს არ
იკლავს. შეტამობა არ არის, მონღელუბა უხდა, აკენი და კუბო ტყულის არსას, ვი-
ბადეობა, იყვანში გვეწვევინ და გვიწვევს ვინაცემთა კუბოში გვასწავებებს და
სამბრისკეს ქებასთა შიგვათრევენ.

ღრამი ქვამ, დიდში ლობმა, ვამიჭირა საქმე ჭალაში ვკლას, სწორედ ვნის
თავში რაც ვაყენდა, მას აქეთ სულ არის წიროყუბთებული კლამიკებამ დმე-
რითყო, ვედ ხავსა შწვანედ ვადამკერა და შთალოც, ერთი წვეთი ცხვირითი
გამოსხრია ბავსთა დაუფარავი. ვერაფერმა დაბრა ის შუღრევი იმ დიდობიდან,
ადარც ღვარს ხედება, აღარც მვაფი, სწორედ გულის გამაიყვებულია და შე ეს
გული ვამისიფა: ვადარ მოვითინე და მთელს ამ ქვისთხ აბლოს. — ვუცქერს,
თათქის საგახია, სკარმეცა აქვს, სიძიმე თისსი კაცის ტოლია, — მთელს აბ-
ლოს, შირსს არ იხრის და შრამმარეულმა ვრისი დავუშინე იდექ, შე შუღრევი.
თუ ვასხავს ვადიდებ, თუ ვღვიძავს, დამიბე, რამე ვაკეთე, ამა, რას დავბარ
ვბრე ამროდ და ტიალოდ? რას მგავს შენი ქცევა? ვაყურებს, თითქოს დამცხი
და შეუბნება. „შენ ხავგვებ, მე ეს სულ ისევ ისე ვაქნები ამ დარბაისლურად
შეკითხვადარ და ვაწვლულ-გამორეული შხაბავს, შეგ ვაბობობას, ეს ნამი დი-
შნამსესი!“ შთა, პირველი, ბეზავი, ირც უნაი არ არის შესთვის! ეს შთალოდ ხეში
ოცნესია, შინაც მკვდარი ხარ, შინაც შენ ვერაფერს ვრძობ და ვგ შეკლავს
გულის, შთალოდ ხარ, არსებობ და ვნა შე ეს იმ ვაქნები მკვდარა? მაგრამ

ღღეს რომ ცოცხალი ვარ, — ეს მტეი შადლია ხეშოვის დვიის შინაქებული და
ვედილობს სიტოცხლე რამეში ვამოყობს.

ვფაქობ, მიყვარს, მბუღს და კაცი მქვია, დიად, კაცი სკუვეციუს ბუნების
წვერა ვარ — აღბათ სკოლატლესთის სკვედილიც უნთი შადლია, ერთი შშეჩიფ-
რეოთავანი, დამამიძებელი, ამამაღლებული ხეში კაცობას.

კაცია იკოცხლის მინამ, სანამ ავს იხამს, თუ არა და სკვედილი ურჩევია,
კვილი ხსოვნი და მოკონება შინაც დავგვრება. სკუვეციუსა ხაწილი კაცობრო-
ბასა ხამ იმითვის იკლავს თავს და აღწვის, რომ სკვედილის შემდეგ კვილი
სახელი დატყვის ქვეყანაზე.

ბოუტს ხაჭი ხანამ შესწვეს, უფლებს აქვს ამავტის ვანამტკიცოს კაცთა
შირის შადლი ბბრი, შადლი ვაბობა, წყლულიანი გული ვაგვამთავლოს და,
როცა საჭირია, მთელი ვული ვაგვასწვლულიანის და უკეთე თავის თავს
აგობს, რომ ძალ-ღონე უღვევა, სჯობს დატყვის სახვაგადება და ვაბიბხის
სადე უდაბნოში, რადგან იგი მკვდარია შირის ცოცხლუბში ვამორეული. გულ-
სკულია, მთელი ასტანი და შოსამიბენა, შტრას ჯარადან ვამოსული მხედარი
შამარდაბარეს ითბოდეს და შერი ქვეყნას ღაშქარში ეს დიდუღუციუს შამაცს
და შესი თასამიძებნი შერცხვენილნი თავდაკიდებით უტდიდენ კადან მოვლენ-
ლო ვაგვავს, იმამში ეს ვაწვევტილივის.

კაჭა-ფშაველა

კოსმოპოლიტიზმი და პატრიოტიზმი

ხოგს შევინა, რომ ხიმდელო პატროტაზმი უწინააღმდეგება კოსმოპოლი-
ტიზმს, მაგრამ ეს შევადამა, ყოველი ხამდელო პატროტი კოსმოპოლიტაა
ესე როგორც ყოველი გოსიერი კოსმოპოლიტი (და არა ხვეწებური) პატროტი-
ტია რავარ? ასე, — რომელი აღამისიც თავის ერს უმსახურება კვაილვთიფ-
რად და კვაილმს თავისი სამშობლი ადამაღლის ვინებრიც, ზინებრიც და ხნე-
აბრაც, ამით ის უშხადებს შთელს კაცობრობას სკუვეციუს წვერებს, სკუვეცი-
სა შეგობარს, ხედს უწყობს შთელი კაცობრობის ვინეთარებებს, კე-
თილდობებს თუ მთელს ერის ვინეთარებისათვის საჭირთა კერძო აღამისთა
ღზრდა, აგრეთვე ცალკე ერების ღზრდას საჭირთა, რათა კაცობრობა წირმო-
დაგვდეს ვინეთარებულ ჯგუფს; თუ კერძო აღამიბისათვის არის სასარგებლო
ღზრდა სკეიანბლონი, იხდივლუალონი, იგრეთვე ყოველი ერისათვისთა სასარ-
გებლო ასეთივე აღზრდა, რათა ყოველმა ერმა მოიტეებული ძალი, ვინებრიც, თი-
ქსებურება ვამიბინოს და სკუვიარი თახხა შეიტანოს კაცობრობის საღარო-

ყოველი შამუი-შეილი თავის სამშობლოს უნდა უმსახუროს შთელი თვისი
ძალ-ღონით, თახამიძიქთა სარგებლობაზე უნდა ფიქრობდეს და, რამდენადაც
კოსიურული აქნება მისი შრომა, რამდენადაც სასარგებლო ვამოღება შშობლო-
ურ ქვეყნისათვის მისი დვიწლი, ამდენადვე სასარგებლო აქნება შთელი კაცობ-
რობისათვის, ედსოსნი ამერიკელია, ამერიკაშივე მუშაობს, მაგრამ მის შრომის

ხაყიან მძელს ეკუთვნისა გუბლიანს შუქსინი ინგლისელია. ინგლისში მუ-
შობდა და ცხავრობდა. მაგრამ მისი ნაწერებით მძელს ეკუთვნისა ტკბება
დღესაც ვერცხვე სერვისტის. ვითაც და სხვა გენოსები ღვის სამშობლოში.
თავის თანამშრომელის დღესობის, მაგრამ დღეს ისინი მთელს ეკუთვნისა
შინადა თავის დღის შულობა.

ყველა გენოსი სიკეთისაგან ნადავსად აღზარდა. აღზარდა და ვადა-
და იქნა, რომ სხვა ერებზე კი მთელს არის სიკეთის შულობა მამისა-
ზე. გენოსებმა თავისი სამშობლოს გარეშეც მთელს სამშობლო — მძელს
ქვეყანა, მძელს ეკუთვნისა, მაგრამ, მუხუბდავად ამისა, გენოსი ნაწარმა-
ხეც უფრო სარგებია და შესაძლებელია ერთნულ ნადავზე „ამოღებო“ „მე-
ფე ღირსი“ გენს ერთი ქვეყნის შულობა ვერ დატკბება ისე ნაწარმაგად თარ-
ვისათ, რაცინაც თავისი ინგლისელი, რამესაც ინგლისის ენის კითხვას ამ
ნაწარმაგად შინის რად მადღებრომ სხვა სხვა ინგლისელი მძელს დატკბება
„ფეხსტკობსით“ და ისე ვითაც მის რაც — ესა კარგა თარგმანი წარკობის
ან თრღა კარგად იცოდეს ქართული ენა, რაცინაც თრღა ქართული — არს-
დნის გენოსის რაცინაც მარცხებას, ანდავად, აქვს სიკეთისა სამშობლო,
სადღებო სიკეთისაგან, ხოლო მისი ნაწარმაგად არა, ვინაღაც ავი მძელს
ეკუთვნისა ქვეყნობა, რაცინაც შეცნებება.

მეცნიერება და გენოსები გენოსის გზას კლასიკალიტიზმისკენ, მაგრამ
შხალიდ პატრიარქისა, სიკეთისაგან მთელსა გზავითარდა ყველი ერთ
იქნა, რომ კარგად ესილეს თავისი ეკლესიური, პოლიტიკური მდგომარეუ-
ბა, თავისი სიკეთისაგან ყოფნის ავ-კარგი. მისნეთ დღესობელი ეკლესიური
უკუბნობდა და, უკუყვლია, მაშინ მისიანადა ერთსაგან მთელს ნასანთქე-
ლად მასწარება, ერთსაგან რაღაც, ამჟამს რამესაც დღეს გამეფებელია დე-
დანიის სურგზე.

პატრიარქისა, რაცინაც სიკეთისა და სიკეთისაგან გზავით, თანა
დამდგომისაგან ერთად შეუბნ ადამიანს და შეუბნ ავი ნაწარმაგად, რამესაც
ერთი ერთი ქვეთმედიელი ადამიანს ვერ უარყოფს. რაცინაც მაც არს დედა-
ნა, ინგლისელი წარსული, სიკეთისაგან მთელსა და ერთნული ტრადიციისა,
მწერლობა და სხვა ითავ წამლობა, რაცინაც მაც ქვეყნის იხილავა მის.
არდა მაცინის, სადგომ-საწარმისა, ესაგანება აღზარდა, რაც — ს-
ინდო, ხან — მისსიკეთისად.

ყველა ეს ხდება თანაში, დღის ხელმძღვანელობით და სწორედ აქ არს
დინამი პატრიარქისაგან ყმაწვილი იმ თვისაგან მწერლობა კაცობის ანობისა
გზავით. ვით ამის ესაგანება, ვისც გარშემო ახვევა, — ვისაგან პარულ-
ობაგანობის დღესობის ამიტომ უყვარს ის ენა, რომელიც იმის სიკეთის
ღირს ვინა და ის ადამიანის მისსა თავისაგან, რამესაც ამ ესაზე
დამამკობს თუ მდგომ. თავის სიკეთისაგან სწორად უმსაგებელი სიკეთისა-
გან გამამსიკეთებელი სიკეთის კოლოც კი მწერლობაგან მაინც თავისი სიკეთ-
ელი თუხდ უკანასკნელი ადამიანს, ყცხი ადგობის, ყცხი მხარეს რომ შე-
ხვედეს დღეს სამამკობისაგან აგრამამხებს, ვიდრე ვაყარობდება მაცინის მხედვე-
ლობა და გამამსიკეთება მის პატრიარქისა, მის შხალიდ განსიკეთისათ იმ
სიკეთის ამ დამს უყვარს, სადაც დამდებელი და მაცინისა ვაყარება.

ვერ წარმომდგენია ადამიანის სწორი ტკუისა, სადა გზავითის პატრიარქისა,
რომ ერთი რამესაც ერთ სხვაზე მეტად არ უყვარდეს, ან ერთი რამესაც
ერთზე რატომ? — იმიტომ, ერთი და იგივე ადამიანის ათის ადგობის ხომ არ
ახდებია, არამედ ერთ ადგილას უხდა დამბაღის, ერთ თვანში, ერთ დედა უნ-
და მაცადეს თუ ვისზე იტყვის ამის ყველა ერთ ერთსაგან მაცინისა. —
ტკუის, თვანობაგანობის ან ტკუისაგანობის, ან რამესაც პარტიის სიკეთისაგან
არს ხელმძღვანელობელი სამწარმადისა ხელში აღზარდა მუხუბდა კი, რამესაც-
საც, შეიბობა, ათის ღვინა ვამოხმდეს და ვარშემო ათის ენა ყმოდეს, მი-
ლის ერთს რამესაც ენის იქნებეს და ერთს ქვეყნის მიხმდეს თავის სამშობ-
ლოდ.

პატრიარქისაში ყველა გზავითის საქმეა, ვინავე ტკუა-გინებისა, თუმიც კე-
თილოზობისაგან მუხამ ყოფილა და არის მისი მათავისებელი და პატრიარქისაგან-
ლი კლასიკალიტიზმი მხალიდ ტკუის სიკეთისა, ადამიანის კეთილგონობისა,
მის ადამიანის გულთან საქმე არა აქვს, ავი სიკეთისა იმ უმედიობის ანაგ-
ლებლიდ, რომელიც დღესდღის მთელს ეკუთვნისა თავის დანტრიობისაგან.

ამიტომ კლასიკალიტიზმი ისე უხდა ვეცნობდეს გიყვარდეს შენა ერთ, შე-
ნა ვეყვარა, დღესაც მის სიკეთისადღობად, სე ემდის სხვა ერებს და ხე ვმორს
მთავის ბედიობისა, ხე მუხუბო ამის მისწარება ხელს და ეცადე, რომ
შენა სამშობლო ანაგან დამკობის და ვაუთხანსწარმდეს მასწარება ერთს, ვისც
უარყოფს თავის უმედიობისა, თავის ქვეყნის ამ ყცქროთ, ვითომ და კლასიკა-
ლიტი ვართ, ის არის მიხმდეს გზავითის პატრიარქისა, ავი თავისავე მუხმხევილად
დღეს მტკუის ეკუთვნისა, რომელიც ვითომ უნაგებობს და სიყვარულს
უყვამდეს დღესობისა და ვაყვარობს, ისე ვადგობთ კლასიკალიტიზმი, ვითომ ყვე-
ლამ თავის ერთნებისაზე ხელი აღდგინა. მაშინ მთელს ეკუთვნისაგან უხდა
უარყვის თავისი თავის ყველა ერთ თავისუფლებას ექმს, რამთ თავიდ იყოს თა-
ვისთავის პატრიარქისა, ათის მთავრის თავის, თავისი სიკეთისა მდ-ღობისა გზ-
ვითარდეს ცალ-ცალკე ერთნებისაგან ვაყვარება აუკლირებელი პარტიისა მთელი
ეკუთვნისაგან ვაყვარებისა.

ვაყა-გმაყელი

რამერუმე

ყველა მუხუბდად უცქერის მწერლობის, თითქოს ამჟამად ადგებელი მაცინის
მწერლობა კიდევ უსაქმია, „საქმეგანობელი“ ხელის მცობისა, მაგრამ, თუ ამ
საქმეგანობელმა, მესამე „ვაუთხანს“ ვისზე ამის მთავრის გაცხიში, ვაყარ-
ია, ის ყილვამე შედგება და ატებს ში-მუის რაცინაც თუ ვაყვარებო რამესაც,
წინ ცუდი საქმიანი კამოაქვეყნებოთ ავი თრღებო ვაყვარებო თითქოს ბრძ-
ნობით, უსაქმობითა მწერლობით.

თუ დავწვა და ვაყარებ დამეჭილი სიკეთისაგან ახად, უსაქმობა და ანა,
საქმობა ყოფილა. მაშინამდე, ბილა მქონისა, საყვარადღობო რილაც რამ
ყოფილა ეს სხვადასხვა ამჟამით, სხვადასხვა ფიქროთ და მისსიკეთისაგან იქნებო-
95

ბული ფორცული დიდი სუ გვითხით, ვაგბატობეო, რომ ჩვენ ბერებს მგლობნა ვიქნებ, საქვე გამოავლოვინა და იმითმ ვგლობნით, ვწერო, ვაწყობდით ღობე-
ყორებს არა, ჩვენ იმს ვცდილობით. ეგებ სახარებულო რამ გავავლობით ქვეყანას, შევპატოთ რამ მის ცახებებს და ხეობასთო სწოთ ეს საქვე არ არის? ბოთო ეს საქვე თქვენს საქმეს. რამეფსაც მარტო თქვენი თავი ახსავს, ჩამოურჩება ვეცაი არა მკანია

ვაკო, ვარჯდ ვიცი, ამისთაბა მსჯელობა საიდხაც მომდინარეობს და სა-
მსულოდ რაც უძვის, აი, რა ერთი გღებო შევს მგლობლად, რამელოც იარ
დღენი ერთხელ მარც მისახულებს ხოლმე და ვაი ჩემი ბრალი, თუ წუწას
დროს მომისწრო!

შეს სწორედ საქვე გამოვწყვეტო, ვაკო, რა სუდა მავ ქადაღებებს
ჩადარდობამკინავიტვებ? სუ ხომ ძალთა არ იქნება, — გათავა, მარტო მავ
მისხანათას საქვე გავიჯე! — შეტყვის იგი დარწმუნებით, ისე დაბეჯითებით,
რომ შეც თითქმის ყვეში შევდივარ და მარალა უსაწმურად მიმჩნია ჩემი თავით.

— საქმე არა გვთხია შვი ესა? მამ, საქმეს რას უჯებ? — ვეცითებთი შე-
— სადარო საქმეა, შეს ვამინჯვებას! შეუბნება ის ევლოფ. — ეთ-
დადდი, შეღობი და იმისი საქმე საქმეს იმის ყებანი — მოხნას ვიცმა, მამკვას,
მისათობს, ხახლს რამ შესატას, ცთო-შეღოს რამ არგოსო.

რა თაბუხა უნდა მასცე ამისთაბა მსჯელობის პარტოზმ? იმის რომ ემოდეს
მწერლობის მისმენებლად, უსწავლა რამ და მისმა გონებამ სწიელის გემო იყო-
დებს, მისს არ იტყოდა, მაგრამ რადგან არ იცის და არ ესმის, ამობის
გულწირველად სასულიდებს. ჩვენი ხალხი ვერ, კიდევ იმ მადგომარეობაშია, რომ
ამისთაბა მსჯელობას ჩადათვი აქვს და რას იზამ, რაბუხს ვის აუჯრავ, უნას ვის
დაუბომ, რად ამოხოს! მაგრამ ნათქვამია შევლად, ვინც რა უნდა იქნას, წინ-
ქვილია „უქვისთა“!

ა. ჩიქვანაიას საბრალდებო სიტყვა ი. ჭავჭავაძის მკვლელის გ. ბერბიჭავიძის საქმეზე, 5 იანვარი, 1942 წ.

ამხანაგი მისამართოლენო,

ვიწყებ რა საბრალდებო სიტყვას საქმეზე, რომელთაც აქვს დიდი საზოგა-
დოებრივ-პოლიტიკური მნიშვნელობა, მე მიიდა, პირველ ყოვლისა, თქვენი
ყურადღება შეყვებოთ ამ ბოროტმოქმედების ერთ განსაკუთრებულ თავისებურე-
ბაზე, სხვა საქმეებისაგან მის განსაკუთრებულ თვისებაზე.

ცნობილია, რომ მეფის მთავრათას, მის დაქაძებთა და ავუნტების ურსს
არაერთი საუკეთესო ადამიანი ჩიულაია ცხებებსა და ვაჭარებშია, არაერთი
რუსულეცთონერა, ხალხის მეგობარი და მისარწოლე, ხალხის აღფებისა და მისი
საუკეთესო მამყელისათვის შეპირბოლი დაუხვრეტია, ჩამოურჩებია რავგორც აშ-
კადი, ისე ფარულადიც, მაგრამ ცარიზმს მისთვის საშუა ატმოსფეროში ასე
მახერხებულად რომ ესარგებლოს, თაყიდან ადვილად მოეცალოძენოს, შვის სი-
ხათლეზე მოეკლას თავისი მტერი და ეს ველოდებოდა ისე გაეკეთებინოს, რამ

ხალხს პარტიასა და თვით ხალხს დაპარალებოდეს შევლდობა, ამის გამო პარ-
ტიები და მასები ურამინეთისათვის გადაეკლდებინოს, დაქსაქსის და თავისი
სხელი საქმეების განარზხვისათვის ხელი შეხებულაფნიდ შეეწყოს, ჩვენს პარტი-
კაში პირველი შესხევეია.

1907 წლის 30 აგვისტოს სოფელ საგურამოს მახლობლად, წინაშურის ხე-
ობაში ვერაგულად მოკლეს დიდი ქართველი მწერალი ილია ჭავჭავაძე, ხალხის
უნებური ჭირისუფალი და კაცობრიობის უკეთესი მომავლისათვის დაუღალავი
მუშობისთი, იგი შეუძრალეზლად ვამობტაცეს ქვეყნის იმ დროს, როდესაც რუსე-
რის ცარიზმის ბნელი ძალები სულს უხეთავდა მშინიძელ ხალხსა და უმკაცრესი
რეპრესიის ბრწყალვებში აქცევდა დაბინძურს ერებს, იგი მოკლეს ხალხის უბო-
როტესმა მტრებმა, მეფის ბელისუფლების მარ მოსედელმა ავიზაკებმა, ქვეყნის
ხიბირალებმა, არ დახლეს დიდი მოკტი, ხალხის სულიერი წინამძღვარი, ვისაც

ერის წყლული ახლდა წყლულად.

წწოდა მის ტანხვით სულთ...

გაბთროტებულმა ავიზაკებმა ტყვეთი ცინკობრეს მოხუცი მწერლის შუბლი
და მკერდი, თოფის კანდახით დაალურჯეს იგი, გრძობის დაკარგვამდე სცემეს
მის ცოლის და ივეე მოკლეს ერთგული მისი მსახური.

სიძინალებმა გასამცვეს მათი მსხვერპლია წაართყეს იქნოს საათი, სამკაუ-
ლები, ფული და სხვა.

და, აი, დღეს ერთი იმ საზიზღარ ავიზაკთავარი, რომლებმაც მოკლეს ილია
ჭავჭავაძე, ჩვენ წინაშე იმყოფება, სისამართლის წინაშე ურცხვად დგას იგი,
სასტიკე მასებს ივებს დღეს ხალხის წინაშე იმ შეუბნელი საქმისათვის, რომე-
ლოც მას ჩაიდინა 34 წლის წინით. აგი მიდებს საკადრის სასჯელს იმ ხალხისა-
გან, ვისაც წაართყა მან მისი უკეთესი წარმომადგებელი, დაუვიწყარი და ერ-
სუფელი შვილი, სიკაცხელ მოუსპო ქართველი ერის დად მოკირჩაქლეს.

მოკლეს ის ფიზიკურად, მაგრამ განსვენებულის სიტყვებით რომ ვთქვათ:
„არ არას შევლანა, ვინც მოკვდეს

და ხალხს შესწორის დღენა“...

ილია ცოცხალია და მუდამ იცოცხლებს, ვიდრე ჩვენი ქვეყანა ცოცხლობს.
მადლიერი ქართველი არა სასტიკე პასუხს აგებინებს მას, ვინც ფიზიკურად მო-
უსპო ჩვენს ქვეყანას თავისი საამაყო შვილი...

ოთიარ ქილაძე

მამართვა ქართული ღივის ურილობას

ეს ჩვენი სამშობლო იწვის... ჩვენი თვალწის, ჩვენს ფეხქვეშ, ჩვენს გარშე-
ში, ჩვენს სულში — ცოტაც და ყვამლით გაფიგვლებით, სამარცხვისად დაფამ-
თავრებო, ღმერთმა იცის, რომდენსუკუნებთან არსებობას დემონსაც გაფიგვი-
ლებით მოლოდინს და კაცსაც, რადგან ღმერთსაც შეტს ელოდა და კაციც უფრო
სწორად, არც ღმერთს დაუკლია ჩვენთვის ხელი და არც კაცს, მაგრამ ამის ნა-
ცკლად, კიდევ უფრო ჯგუტად, კიდევ უფრო მტკიცედ დაემდგაროფილი სამზე-

ოხე, თანდათან რუსი მაგვერთა და ისიც ვერ გავიკეთ, ვინ, ან როდის შე-
გვიცვლი მხედრის უსკუფი წიხის სალოდგოთ და, აი, მის შემდეგ გვეწვის
ფიქტურს სამშობლო ჩვენ ეს მოურსიხელი სიბნელის ბინადარნი, ერთმანეთს ვუ-
სინდობთ, თავ-ბარს და ერთმანეთზე ვაყრთა ჯაგებს საყრთო უმშობლასა და
უპაწილასების გამო, ანუ შეგინებულ სიკაცბლეს ვებღაუჭებთ მანც, წყალო-
მად ლოდლოთ შემკანგურებს და განსენებაც აღარ გვიხდება, სახლოვანი სიყვლი-
ლო რომ სჯობს ნახანს სიკაცბლეს. აღარ გვეჯერა, სამშობლოსთვის თავდადუ-
ბული ვაქცვის საფლობიც რომ აუღებელი ცინე სამაგრეა შტრისათვის არადა,
თუ ჩვენს სამშობლოს მართლა დადუმება უწერია, გვერთოს გულზე გვევაბობს
და ანა ფიქტურს მთა ქვები...

ერთი დღეც სუ გვაცოცხლის უსამშობლო!

ეს აბე წყველოდა და არც დოცვა გსიხვეთ, დოცვაც უნა და წვევლიც,
ერთის და იმაცე დრის, რადგან უსამშობლობა, ყველა უბედურებისთან ერთად,
სამარცხებისცაა და — განსაკუთრებით დღეს, როცა ახიც ვა იკოწიწებს სა-
მშობლოს — თანაც სხვათა შიწის ბარჯზე — ვინაც არასდროს შეთხია, არც
სახსის სჭერია ხელში და არც კილაბი. ჩვენ ვა წინაბაში გლიდაცუკულოთი
ამხარხარმა სიბნელე მუდლოთი ნაფურები ვაწა აგვიჩხა, რამში უბანარბული
ხმელი ქარაქში წაგვყვითა, წიხი გადაგვაცდებია და უთვისტობა მარანწა-
ღობად გვექცია...

მტკარა, ჩვენმა გათურა მსუჯარემ უვეე მთაწია საქადლის: ის აღარა
გარო, ვინც უდა ვაყო, ვინც ჯერ კიდევ გუშის ვაყიდა... როგორც შეგვექმნა
თავიდანე დებომა თუ ბოხებამ... მაგრამ ის ბინც რომ უნდა გავარჯვლოთ, რა
მობდა, რა უბედურება ტრიალებს ჩვენს თავს, ვინა სისხლი გვადგა, ბოლოს
და ბოლოს, ძირდებში "ვეფხისტყაოსნის" დამწერთა თუ ქალფელთა შექმნე-
ლებს გაშეშოსა, სვეტიცხოვლის აღმშენებლისა თუ ილიას წვლელისა,
მტრის რისხისა თუ მტრის მსახურისა...

და მანც, დიდი უსამართლობა ექნებოდა ღმერთსაგანაც და ეაცისგანაც
ჩვენს გაწირვა, მხოლოდ იმიტომ, ყვლაფაც იქ რომ უდგავართ, სადაც ჭიჭინის
დლიდან ყმდგარებთ და სადაც უნდა ვიდგეთ უქანსახელ ამისუნიქამდე,
გვლაფაც ის რომ გვექმს, რაც აფაღის ვახელისთანავე ვაწამეთ და დღესაც, სა-
ხახვერთად თითქმის უვეე დამწარ, გულისკლავად დასახარებულ-დაპატარაყე-
ბულ სამშობლოს ამარა დარჩუნილებსაც გვექმს: სამშობლო ერთადერთია და
განუშენებელი მის ვერ გამოიგიაყბ, ვერც სურფლისამებრ ვარჩევ დმე-
რთის წარუქართა — და ჩვენ მხოლოდ ის გვევალება, შეგვიღოთა კიდევ, გა-
ყუფობბლოთ და არ დავკარგოთ, რაჟი სიკაცბლესთან ერთად გვედღევა და
სიბნლაფით, სოლოფით გადაეცემა ჩვენს შთამომავლობას...

ჩვენ მუდღეს ვაჩენილი და ამარანის გამწიხი ხალხი ვართ და ჩვენი ხსნა
მხოლოდ ბრძოლაშია. ანუ, ჩვენივეს ყველაფერი ბრძოლაა: ოხანიც, გლოფაც-
ყველაფერი, რითაც საკუთარ ფხიაბბის ადასტურებს და საკუთარ მეობას
წამსთაქეს ადასთიხა, ვინც სამშობლოსთან ერთად ვიწვით ცოცხლად, მარადი-
ულ ცეცხლში, მაგრამ ყურდლოფით ეს არ უნდა გავფახტოს ქარმა, არამედ
ასევე მობლოთი ცასა და მარს უნდა მივექმტოთ ცად და მარად,
გახსოვდეთ, წინ მარადისობა!

ბენიკი

ცრემლთა ისხარნი

ცრემლითა ისხარნი, მოსისხარნი, ჩვენდა არწით,
ილმენით გულნი, ჭირხახლნი, შეგავსწესარესით!
უცბონი თქმით სოფლის ცემით გავიგარებთ,
იუჭნობნი ვადრბი, ესგვარ დარდნი, დავიმომუხინთ!
არ თქმის ენით, არცა სძვით, — ეს იკმარენით!

როს გავგონდებით, შეგლონდებით, ლომო ემა, მანია,
ოხხარდილით, სწირბთ, განა შარო, სავარლად კმხის!
ვა კიდევბითა, უსდენ ხანთა გლოყისა ხმასი,
აჭადის კალოს, სავალილოს, სადა ხართ, თქმანთ?!
დაგვებერა ქარბან დაუწესარსან, ზღვად ვიფარენთა.

სიჩმარს ვემონვით ძილშეკონვით, ნოლომცა გნახეთ,
სახე უსახთ, საყახბათ, — ეს განვიზრახეთ,
სხვაშეცა ბატონი, ანუ დროსი, ყურთა დავსახეთ,
ყარბთა ბანი, გზის საბანი, ეკლით შევჩმხავთ.
მოცვასთა ცრემლით სწვამით ცხელნი, მტერთა იხარებთ!

მაოლო იამცილი

ახო ლახი

ღვილის თვალები ელავენ ბნელიდან,
ღვიფალს ახლავან მწვეალნი მცველებად,
წვავილც მწველითა ღვილის ხელიდან,
ღალახნი დაშლილნი ელვარე გველებად.

ახული მწველია მგელი სურსელებით,
ღვიფალის აღერხი ვრძელია, ძელია,
ღვილია ლოცულობს დადალულ ხელებით,
ქალეხი გალობით აღიანს ელიან.

სიმონ ჩიქოვანი

ცირა

ბადე ბაილებს,
ბუდე ბაილებს,
ცირა მუხლებზე გულფილტვს დაიდებს.

აიღა ბაიღებს, აიღო ბაიღებს,
ცირა ციბა, ცირა წარბი,
ცირა წაბლი, წარბეხილი.
ცაყუთხური, ცაყუთხელი, ხადბოჯირი,
ყდელიოდო ბუღე,
ოდელიოდო ცა,
მდინარის ჰირას ცხენუბის მოკლა
ცირა შინდი,
შორს ბაიღით გადაფრისდი.

უღე ბაღე
უღეღს ბაღე
და ბაიღებს
ობაღებს აბაღია.

გადაფრისდნენ, გადაფრისდნენ
ფრინფელები უბინადრია.
ოდელიოდო უმბო ბუღე,
ოდელიოდო უკაქვლო
ხადბოჯირე ცირა ციბას,
ობაღებით შეფეცდნენ
უბინადრო უძარიდრო
ძარბაიდებს ცხადგამი
ცურავს ზღვაში ცაშებულა,
გემებს მოაქვს
აღქარე ცაბოჯინი,
ტყეს დატვირთავს წამებული
ოფეფიოდო ცა,
უღე ბუღე
უღეღს ბაღე
ობაბაღე.
ფუტი ბუბრის წარბებს მანბრის,
ცირა გულით გამოცრელი
გამოცირა გამინილი
ცასბოჯინებს გამოხეღე.
ოდელიოდო თუთა,
თუთა ღო ცაყირი
სუშოგამო და ცაბარი.
ცირა კათხელდა,
რეგარე ჩაფარა.
ცირა ციბა.
ტარს ტანზე და ფაფარი.
შარა წარბა წარბეხილი,
გამოცული წამოდიოდო გამოფიტი
გამოცული შორს ბაიღებს.

რამ მიყუხარ გაბუტული-
გამოცული გ ხით მდინარე,
დამშრალი და განარგული,
გამოცული მოთუთა და უშო აბა,
ბაღე ბუღე, მდინარე ბაიღებს
ცირა შინდა,
ობაღებსე გადაფრისდი,
უღე ბუღე,
უღეღს ბაღე
და ბაიღებს
ობაღები აბაღია.

ენის გასატეხები

ჩემი ბაღის მწვანელია ბრასი, ბოლოკი, პიტნა, ტარხუნა... თუკი შე შეპრას-
შეპოლოკ-შემიტნაფ-შეტარხუნება, შენ რატომ არ ტეპრას-ტეპოლოკ-ტეპიტნაფ-
ტეტარხუნება?

ერთსა კაცსა ბღისკინელსა ბღის კალიათ ბღის ხიდზედა ბაღი გააქვს და
ტაბაღებს.

ბერიკას ხარები შეუბამს, შეუსაბელო სახნის-სახენელ-უღელ-ტაბიკ-აბუურები;
რეგირე შეუსაბელო-სახნის-სახენელ-უღელ-ტაბიკ-აბუურები, ისე გამოუსაბელო-
სახნის-სახენელ-უღელ-ტაბიკ-აბუურები.

თეთრი თრიახსა თეთრი თრთვიღზე თრთოდა.

ეს ქათამი ხან იქით გადაკისერ-შხარ-ბარკალ-ნისკარტ-კურტუმდება, ხან
იქით გადაკისერ-შხარ-ბარკალ-ნისკარტ-კურტუმდება.

კაბარჭინა გურიშვილი, გური კაბარჭინაშვილი,
ჯაუახია ჯოხიშვილი, ჯოხი ჯაუახიაშვილი.

დაფაცოფუცებულის ფრინველნი უფრო და უფრო დაფაცოფუცდებიან.

ეისც იცის, ცმცხლია, ფინც არა და — ვერცხლია.

საში სასაწახელე ხე.

შენი თხაი რქაგრეხილი ჩემსა თხასა რქაგრეხილსა რას ერწოდა, რას
ფრისდა, რას ურქაგრეხილებოდა?

უხოშია თეთრი მტრელი ფრთათეთრი და ფრთათარფატი.

ესე ლორი რა ლორია, ლორზე გადახამორია.

კარო რეინის კოჭიანო, რას ჭრიჭ-მიჭრიჭ-მიჭრიალობ, რა გაქვს საჭრიჭ-
საჭრიალო?

II. ორთოგრაფია

ორთოგრაფია, ანუ **მართლწერა** არის სალიტერატურო ენის გრაფიკული სისტემის პრაგმატული ნაწილი, რომელიც საყალბედულო ნერილობით ნორმების დამკვიდრებას ემსახურება. ტერმინი **მართლწერა** აგებულია ზუსტი შესატყვისია ბერძნული ნაწილისა და ორთოგრაფიის სიტყვის - ორთოგრაფიისა (ὀρθός - სწორი, მართებული და γράφω - ვწერ).

ორთოგრაფია მნიშვნობრული ენის პრობლემაა. უკვე ითქვა, რომ როგორც კი იქმნება პირველი მნიშვნობრული ძეგლი, ჩნდება ნორმატიული ნება და, ამდენადვე, ჩნდება ორთოგრაფიული პრობლემა. მეტიც შეიძლება ითქვას: დამწერლობის (ანბანის) შექმნა თავისთავად უკვე არის მთავარი ორთოგრაფიული გადაწყვეტილება, ვინაიდან პირველ რიგში ის ადგენს ენის ფონეტიკისა და მის ამსახველ გრაფიკულ ნიშანთა (ასოთა) ურთიერთშესაბამისობის წესებს. ამ ურთიერთშესაბამისობის „ობიექტურობაზე“ მნიშვნელოვანი წილია არის დამოკიდებული მნიშვნობრული სალიტერატურო ენის მთელი შემდგომი ისტორიული განვითარების ბედი. როგორც ითქვა, ქართული სალიტერატურო ენის შედარებითი სტაბილურობა ისტორიულ ცვალებადობათა თვალსაზრისით ქართული ანბანის ფონეტიკური შესაბამისობის ბუნებასაც შეიძლება მივანეროთ.

საზოგადოდ, ორთოგრაფია ხელმძღვანელობს სამი ძირითადი პრინციპით: ფონეტიკურით, მორფოლოგიურით და ისტორიულად. ნებისმიერი ენის სტრუქტურა და განვითარება აუცილებელს ხდის თითოეული მათგანის გამოყენებას კონკრეტული ორთოგრაფიული საკითხების გადაწყვეტის დროს, თუმცა ყოველი ენის მნიშვნობრული ტრადიცია რომელიმე ერთ მათგანს აძლევს უპირატესობას.

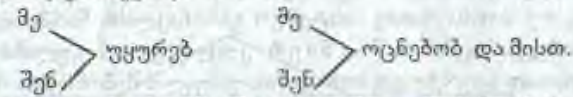
მოკლედ დავახასიათოთ თითოეული ეს პრინციპი:

1. ფონეტიკური პრინციპი ასე ვთქვათ: როგორც გამოითქმის (ისმის), ისე იწერება. მაგალითად, ასე იწერება: *სახლი, პირადი, სხელო, კურა, ჭიშკარი, ცამეტი, ჩვიდმეტი...* ქართულში ეს პრინციპი ნამყვანია, რაბაც განამტკიცებს ისიც, რომ მას ორთოეპიული უკუმოქმედების ძალაც აქვს: დანერვილი სიტყვა ბგერითი სისრულით უნდა გამოითქვას.

2. მორფოლოგიური პრინციპი მოითხოვს, რომ სიტყვის (ფორმის) დამწერლობა ასახავდეს მის მორფოლოგიურ აგებულებას.

ეს პრინციპი დამატებით შეზღუდვებს გვთავაზობს ფონეტიკური პრინციპის გატარების დროს, აუცილებელ შემთხვევაში ავსებს ამ უკანასკნელს: იქ, სადაც ფონეტიკური ცვლილებები „აზარალებს“ სიტყვის მორფოლოგიურ სტრუქტურას, ორთოგრაფია უპირატესობას ანიჭებს მორფოლოგიურ სისრულეს.

ქართულში, როგორც რთული მორფოლოგიური სტრუქტურის ენაში, ამ პრინციპს აგრეთვე ერთ-ერთი ძირითადი ადგილი უჭირავს. მაგალითად: ზმნის პირველი პირის ნიშანი **ვ** უ და **თ** ხმოვნების წინ თითქმის არასოდეს არ გამოითქმის (არ ისმის), მაგრამ მისი დანერა საყალბედულოა: **ვ-უყურებ, ვ-უნცი, ვ-ოცნებობ** და მისთ. აქ რომ ფონეტიკური პრინციპი გატარებულიყო, პირველი და მეორე პირის ფორმები ერთმანეთს დაემთხვეოდა:

ასეთივეა: **შეურაცხოფა** (ფონეტ.: *შეურაცყოფა, შეურანყოფა*), **გვირდზე** (ფონეტ.: *გვერძე*) და სხვანი.

3. ისტორიული პრინციპი ანგარიშს უწევს და მისდევს იმ და ნერილობას, რომელიც ტრადიციად ჩამოყალიბებულია დროთა განმავლობაში, მიუხედავად იმისა, რომ შეიძლება ის არ ეთანხმებოდეს მეორე პრინციპს. ეს პრინციპი, მართებულ მნიშვნობრულ ტრადიციათა გვერდით, ითვალისწინებს იმგვარ შემთხვევებს, რომელსაც ზემოთ „სოციალური სანქციის“ სახელით მოვიხსენიებდით და რომელიც გულისხმობს ენაში მომხდარი, თუნდაც გაუმართლებელი, ცვლილებების დაკანონებას მაშინ, როცა მათი განსორების მცდელობა შედეგს აღარ მოგვცემს. ამით ეს პრინციპი ერთგვარად ავსებს პირველ პრინციპს. ამის მაგალითებია: **ცამეტი, ჭიშკარი, დადმართი** (უნდა ყოფილიყო **დამართი**), **დიახ** (უფრო მართებულია **დიად**, ვინაიდან მომდინარეობს გამოხატულებიდან - „*დიაღმერთო!*“) და სხვ.

ორთოგრაფია ეფუძნება შესაბამისი ენის მორფოლოგიას, უფრო სწორად - მორფოლოგიას. მორფოლოგია, როგორც ვიცით, გრამატიკის ის ნაწილია, რომელიც სიტყვის ფორმის შეისწავლის მისი აგებულების თვალსაზრისით: რა არის ამოსავალი (ძირი) და რა მანარმოვლები (თავსართ-ბოლოსართები) დაერთვის მას რომელიმე კონკრეტული ფორმის მისაღებად. მორფოლოგია კი იმ ფონეტიკურ ცვლილებათა ტენდენციებს გულისხმობს, რომლებიც თავს იჩენს სიტყვის მორფოლოგიური გაფორმების, ანუ თავსართ-ბოლოსართების დართვის დროს (მაგალითად: მიცემითი ბრუნვის ფორმას **კედელს** დაერთო თანდებული -**თან**, რის გამოც თავი მოიყარა **ლსთ** თანხმოვნ-

თმომდევრობამ და მოხდა მისი ფონეტიკური გამარტივება: კედელ(ს)თან; ანდა: ეწო სიტყვას დაერთო მე-ე თავსართ-ბოლოსართი და გაჩნდა ხმოვანთგამყარი ვ: მე-ეწო-ვ-ე და მისთ.)

ამგვარად, ორთოგრაფიული პრობლემები უპირატესად ენის მორფოლოგიას უკავშირდება, ოღონდაც ფონეტიკასთან მისი შესხვედრის, მათი ურთიერთგადაკვეთის საზღვარზე მდებარეობს. ამიტომაც ოთოლუელი ამგვარი საკითხის გადაწყვეტისას ორივე მათგანის გათვალისწინება აუცილებელი; ამიტომვე იყო წამოწეული თითოეულის მნიშვნელობა ნორმირების შესაბამისი პრინციპების განსაზღვრისას.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ორთოგრაფიული ინსტრუქცია, ნესისამებრ, სისტემური მონაცემია და ან ენის აგებულების ღრმა ცოდნას ეფუძნება, ანდა პრაქტიკულ დამახსოვრებას (განსაკუთრებით მაშინ, თუ ნორმა რაიმე სისტემურ გამოხატვისს წარმოადგენს). ორივე შემთხვევა საკმარისი ნივთიერ კულტურას გულისხმობს. არცთუ იშვიათად ხაორქოფო მონაცემთა უშუალო შემონახვა შესაძლებელი. სადაც ეს შესაძლებლობა არსებობს, მიზანშეწონილია ის მაქსიმალურად გამოვიყენოთ, რადგან ამგვარი მიდგომა განსაკუთრებით ალვიებს დამოუკიდებელი ძიებისა და გადაწყვეტის ინტერესს.

რაკი ორთოგრაფიული საკითხების განხილვის დროს შესაბამისი ენის მორფოლოგიური სისტემის მოთხოვნები უსდა იქნეს გათვალისწინებული, მიზანშეწონილია ძირითად ორიენტირად ამ თვალსაზრისით მთავარი მორფოლოგიური თავისებურებები დავსახოთ. თუ სიტყვანარმოების მორფოლოგიას არ მივიღებთ მხედველობაში (რაც ტრადიციული მიდგომაა), ქართულ ენაში სამი ძირითადი მორფოლოგიური სისტემა მოქმედებს: ბ რ უ ს ე ბ ა, უ ლ ლ ე ბ ა და რ ი ც ხ ვ ი ს წ ა რ მ ო ე ბ ა.

ბ რ უ ნ ე ბ ა სახელების (უპირატესად არსებითის) ფორმაცვალებას ასახავს,

უ ლ ლ ე ბ ა ზმნის ფორმაცვალებათ.

რ ი ც ხ ვ ი ს წ ა რ მ ო ე ბ ა ნარმოება, რა თქმა უნდა, სახელისათვის არის ორგანული, მაგრამ ის ზმნაშიც აისახება მორფოლოგიურად.

აქ ისიც უნდა ითქვას, რომ თუ ბრუნება და რიცხვის ნარმოება საკმაოდ ერთგვაროვანი და მარტივი სისტემებია, უღლებს ბევრად უფრო მრავალმნიშვნელოვან და რთულ სისტემას ნარმოადგენს. ამიტომაც ორთოგრაფიის პრობლემები მის ცალკეულ ქვესისტემებში (პირის, მწკრავის, კონტაქტის... ნარმოებაში) მოითხოვს განსაზღვრებას.

განვიხილოთ თანამედროვე ორთოგრაფიის საკითხები მითითებული სისტემური მოთხოვნების გათვალისწინებით.

სახელის ფორმარმოებთან დაკავშირებული ორთოგრაფიის საკითხები

1. არსებითი სახელის ბრუნების ზოგი თავისებურება

არსებითი სახელის ბრუნებას სალიტერატურო ქართულში დიდი ნაირგვარობა არ ახასიათებს; ყველა სახელისათვის ცნობილი შვიდი ბრუნვის ნარმოება არსებითად ერთტიპურია, ამიტომაც აქ რთული ორთოგრაფიული პრობლემები არ იჩენს თავს.

თუ სახელის ბრუნების საერთო სისტემას ხუთ ქვეტიპად გავანაწილებთ, მათგან მხოლოდ გარკვეული სისტემური გამოხატვისები იქნება ყურადღებაშისაქცევი.

ეს ხუთი ძირითადი ტიპია:

სახელის ბრუნების ტიპობრივი შემთხვევები, ჩვეულებისამებრ, ორთოგრაფიულ პრობლემებს ნაკლებად მოიცავს, რამდენადაც მშობლიური ენის იმ ავტორმატურ ცოდნასა და ჩვეულებს ეფუძნება, რომელიც საკლებად სხვაობს ცოცხალი ქართული მეტყველების სხვადასხვა ქვესისტემებში (კილოებში). ამ თვალსაზრისით მხოლოდ სახელის ფუძის კუმშვის „მოღუნება“ შესამჩნევი დასავლურ არეალში (მაგ. დედალის, მკვლის...), მაგრამ ესეც სალიტერატურო ენაში იმდენად ინდივიდუალურსა და იშვიათ მოვლენას წარმოადგენს, რომ ნორმატიული აქცენტის გაკეთება მასზე ჯერჯერობით საჭირო არ გამხდარა.

რაც შეეხება ცალკეულ გამოხატვისებს:

ა) როგორც ძირითადი სისტემიდან ვხედავთ, ნოდებითი ბრუნვის ნიშანი -**თ** ხმოვნით დაბოლოებულ სახელებში -**ჯ** ბოლოსართის სახით არის წარმოდგენილი (მთარე-**ჯ**). მაგრამ არის ზოგი მოკლე (ერთი ან ორი მარცვლის შემცველი) სიტყვა, რომლებიც ძალზე ხშირად დაირთავენ -**თ** ნიშანსაც (მთა-**თ**, ცა-**თ**, დედა-**თ**...).

შეადარეთ ილია ქაჯჭავჭავაძის ორი სტრიქონი:
ქართულის დ ე დ ა თ , ძუძუ ქართულისა უნინ მამულსა უ ზრდილა
შვილსა...

აქ არის, დ ე დ ა ე , შენი ძალაღი დანიშნულება და საღმრთო ეალი... ამდენად, ამ უკანასკნელი ტიპის ფუძეებში -**ჯ** და -**თ** პარალელურ დაბოლოებად უნდა მივიჩნიოთ.

ბ) **ღმერთ-თ**: ეს სიტყვა ძველ ქართულშივე კუშმეადი სახელი იყო, ამიტომაც დამკვიდრდა ასე: **ღმერთ-ის**, **ღმერთ-ით**, **ღმერთად**. შემდეგ კი დაბატებითი ფონეტიკური ცვლილებაც მოხდა: **ღვთ-ის**, **ღვთ-ით**, **ღვთად**. ორივენი ფორმა ამ სიტყვისა (ძველიც - **ღმერთის**, ახალიც - **ღვთის**) დასაშვებია თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში. შდრ.: დაჰინტეხათ, რომ ქვეყნად ცასა ღვთად მოუცია მარტო მამული (ილია).

გ) **ღვინთ**: **თ** ხმოვანზე დაბოლოებულ სახელთაგან მხოლოდ ამ სიტყვას ეკვეცება ბოლოკიდური ხმოვანი: **ღვინ-ის**, **ღვინ-ით**.

დ) **ამბავ-თ**: ამ სიტყვის ბრუნებისას არათუ მხოლოდ ხმოვანი იკუმშება, არამედ ბოლო თანხმოვანიც იკარგება: **ამბ-ის**, **ამბ-ით**, **ამბად**.

2. თანდებულები და თანდებულაინი ბრუნვის ფორმები

თანდებული, როგორც ცნობილია, არსებითი სახელის რომელიმე ბრუნვის ფორმას დაერთვის და მასთან ერთად გამოხატავს საგნის ადგილმდებარეობას, მიმართულებას, კუთვნილებას, მსგავსებას და სხვ. თანდებული შეიძლება შერწყმული იყოს ბრუნვის ფორმასთან, შეიძლება ცალკეც იდგეს.

თანამედროვე ქართულში თანდებულთა ძირითადი ნაწილი ფორმასთან ისეა შერწყმული, რომ ბრუნვის ნიშნისაგან მისი გამომიჯნავს კი ჭირს. პირველ რიგში სწორედ ეს ქმნის მართლწერის პრობლემებს; ერთარეებს ართულებს აგრეთვე ზოგი ფონეტიკური ცვლილება თანდებულებში.

თანდებულთა უმეტესობა ერთ ბრუნვას დაერთვის, თუმცა გვხვდება ისეთი თანდებულებიც, რომლებიც ორ ბრუნვასთან არის დაკავშირებული.

ცალკე წარმოსაჩენია ის თანდებულები, რომელთა გამოყენებისასაც დანერილობის ნიარგვარობა იჩენს თავს:

ა) **-ვით**: **-ვით** თანდებული ორ ბრუნვას დაერთვის - სახელობითსა და მიცემითს. ამასთანავე, მისი გამოყენება სახელობითში შეზღუდულია, მხოლოდ ფუძეთანხმოვნიან სახელებს დაერთვის: **კაც-ვით**, **ლომ-ვით**...; მათ უფრო იშვიათად მიცემითის პარალელური ფორმებიც მოეპოვება: **კაც-ხა-ვით**, **ლომ-ხა-ვით**... ფუძეთანხმოვნიანი სახელები კი თანდებულს მხოლოდ მიცემითის ფორმაზე დაირთავენ: **ცა-ხა-ვით**, **წყარო-ხა-ვით**...

-ვით თანდებულთან სახელობითი და მიცემითი ბრუნვების თანაარსებობამ განაპირობა მცდარი ფორმის გაჩენა მათი შერწყმის გზით (რაც ნათესაობით ბრუნვის გამოყენების შობაზედ იტყობს ქმნის): **ძალი შურდული საჯით გამოეჭანა**. ბოლო შემთხვევა, ცხადია, უხეშ შეცდომად ჩაითვლება.

შენიშვნა: ნაცვალსახელებთან მიცემითია გაბატონებული: **ჩემს-სავით**, **შენსავით**, **ჩვენსავით**... (და არა: **ჩემით**...)

ბ) **-ზე**: თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში ეს არის თანდებულის ერთადერთი კანონიერი ფორმა, თუკი მას კიდევ რაიმე დაბოლოება (ნაწილაკი) არ მოსდევს:

ძველ საგმრო ა მ ბ ე ბ ზ ე საუბრობდნენ
ქარებზე ჯობით დააკაუნენ
ამის თქმაზე ცოტა ხანს შეჩერდა...

მაგრამ თუ **-ზე** თანდებულს რომელიმე ნაწილაკი მოსდევს, ის შესაძლებელია ძველი ფორმითაც იყოს წარმოდგენილი; ასე რომ, ორივე დასაშვებია:

ამბებ-ზე-ც და ამბებ-ზედა-ც
მინა-ზე-ვე და მინა-ზედა-ვე
გულ-ზე-ო და გულ-ზედა-ო

გ ა მ ო ნ ა კ ლ ი ს ი : **-ზე** თანდებულის დართვისას მიც. ბრუნვის ნიშანი, ჩვეულებისამებრ, დაკარგულია. ის მხოლოდ ერთ ნაცვალსახელშია შენარჩუნებული: **მა-ბ-ზე** (და არა **მა-ზე**).

იგივე გამოჩენილია სახელებზე **-ში** თანდებულის დართვისას: **მა-ბ-ში**.

სხვა რაიმე გამოჩენილი **-ში** თანდებულს არ გააჩნია, იგი ერთადერთი გაბატონებული ფორმაა ყველა პოზიციამში.

გ) **-თვის**: დაერთვის ნათესაობით ბრუნვას: **მეზობლ-ის(ა)-თვის**, **გულ-ის(ა)-თვის**... კუთხური მეტყველების გავლენით შეიძლება შეგხედეს **-თვის** და **-თვი** ვარიანტები (აბა, რისთვისა ვართ აქა? შენი

გულსათვის მამოყვანიდან...), რაც ორთოგრაფიულად მიუღწეველია.

დ) **-მდე||-მდის**: პარალელური ხაზები ამ ფორმათა შორის იმას ნიშნავს, რომ ისინი ერთმანეთს თავისუფლად ენაცვლებიან. ამავე დროს, თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში გაბატონებულად **-მდე** ვარიანტი უნდა ჩაითვალოს: **სახლამდე, წყარომდე**... ყველა სხვა ვარიანტი, რომელიც ცოცხალ შეტყვევლებაში ვლინდება (*მდეს, მდინ, მდი, მდინინ*...), არაკანონიერად (დაუშვებლად) უნდა მივიჩნიოთ.

ე) როდესაც ნათესაობითი ბრუნვის თანდებული **ნემ, შენ, ჩვენ, თქვენ** ნაცვალსახელებს დაერთვის, ბრუნვის ნიშანი არ უნდა გამოჩნდეს: **ჩემკენ, შენკენ, ჩვენკენ**... (და არა: *ჩემსკენ*...)

შენიშვნა: ვფიქრობთ, საგანგებო ყურადღების მიქცევა აღარ სჭირდება იმ შემთხვევებს, როდესაც სახელის ფუძის ბოლოსა და თანდებულის დასასწყისში ერთნაირი თანხმოვნები იჭრის თავს და მათი შენარჩუნება აუცილებელია:

თევზ-ზე, პუზ-ზე, კოვზ-ზე, ხაზ-ზე, კუზ-ზე...
თეფშ-ში, ფარშ-ში, ბალიშ-ში, კომშ-ში...
ბურთ-თან, ნუნეთ-თან, ბარათ-თან, ხუთ-თან...

ვ) ცალკე მდგომი თანდებულები

გარდა შერწყმული თანდებულებისა, ბრუნვის ფორმებს შეიძლება დაერთოს ე. წ. ცალკე მდგომი თანდებულებიც, ანუ ისეთი თანდებულები, რომლებიც დაშოუკიდებელ სიტყვად იწერება. ისინი ენაში ძირითადად ზმნიზედებად არის გამოყენებული.

ასეთი თანდებულები უპირატესად ნათესაობით ბრუნვასთან გვხვდება; მაგ.:

მიერ, მიშართ (შობართ), გამო, გარდა, მაგიერ, ნაცვლად, მუ-სახებ, მიხედვით, ქვეშ, ქვევით, ქვემოთ (ქვემოდან), ზევით, ზემოთ (ზემოდან), სინ, წინათ, წინამე, უკან, შემდეგ (შემდგომ), შერე, გაღმა, გადაღმა, გამოღმა, გარეთ, გარეშე, გარშემო, ირგვლივ, ახლოს, შორიახლოს, მახლობლად, გვერდით, წინააღმდეგ, პირდაპირ, გასწვრივ, ბოლოს, მხრივ, მარცხნივ, მარჯვნივ, აქეთ (აქედან), იქით (იქიდან), მეტი, მსგავსად, მოშორებით, ირგვლივ, პირას, პირზე, განაპირას, წინააღმდეგ, უმაღ, ძირს...

შიცემითს დაერთვის **შუა** და **შორის** თანდებულები: **ქვეშ-ს შუა, ნივთებ-ს შორის**.

გასათვალისწინებელია ზოგი ცალკე მდგომი თანდებულის შეხა-

მება ერთგვარ მყარ შესიტყვებებში:

ამას წინათ: როგორც ყოველთვის, ისევე გამახსენდი ამას წინათ...

ამას გარდა: ... ამას გარდა, ძველი ნაცვობებიც ვინახულე.

მას შემდეგ: რა დრო გახულა მას შემდეგ!

მას უკან: მას უკან აღარაფერი გამოვიდა.

პირს უკან: პირს უკან საუბარი რა საკადრისია!

გულს გარეთ: ესაუბრობლით, მაგრამ გულს გარეთ მეპასუხებოდა.

ნემი მხრივ||შენი მხრივ (და არა: *ჩემის მხრივ*...): მე, ჩემი მხრივ, ხელი დამიბანია ამ საქმეზე!

იქით, აქეთ ნათესაობითს შეეწყობა, მაგრამ გვხვდება შიცემითის ფორმითაც: *ცხრა მთას იქით, მას აქეთ, ამას იქით, ჩემს იქით, თქვენს იქით*...

ცალკე მდგომ თანდებულთა მართლწერის თვალსაზრისით გათვალისწინებული უნდა იქნეს რამდენიმე არსებითი მოთხოვნა:

1. ნათესაობითი ბრუნვის თანდებულთა უმეტესობა შეიძლება შეგვხვდეს I და II პირის ნაცვალსახელებთან: **ჩემ, ჩვენ, შენ, თქვენ**. ყველა შემთხვევაში ნაცვალსახელი წარმოდგენილი იქნება ბრუნვის ნიშნის გარეშე: *ჩემ გარდა, შენ შესახებ, ჩვენ გამო, თქვენ შემდეგ, ჩემ მიერ, თქვენ უკან, ჩვენ შორის, ჩვენ და თქვენ შორის, ჩემ წინაშე*...

2. **აქეთ, იქით, აქეთკენ, იქითკენ, აქედან, იქიდან** (და არა: *აქით, იქეთ, იქედან*...).

3. **გარდა**: დაიმახსოვრეთ ორგვარი წყობა: **ამზანაცის გარდა და გარდა ამზანაცისა**.

4. როდესაც **წინა** თანდებული გამოიყენება **წინათ**, **ამას წინათ**, ანუ დროის გაგებით, დაუშვებელია მას შეენაცვლოს **უკან** თანდებული: **თრი კვირის წინ||წინათ** (და არა: *თრი კვირის უკან*).

5. **ზევით, ზემოთ, ქვევით, ქვემოთ** (და არა: *ზეით, ზემოდ, ქვეით, ქვემოდ*...).

წინათ, გარეთ, შიგნით (და არა: *წინად, წინეთ, გარედ*...)

6. ზოგ შემთხვევაში, ცალკე მდგომი თანდებულის დართვის დროს, შესაბამის ფორმას ბრუნვის ნიშანი ეკვეცება და თანდებულის ფუძესთან შერწყმა ხდება. ამგვარად, ერთ სიტყვად შერწყმული ფორმებია: *ჭურქვეშ, ნყალშუა, ფეხქვეშ, თფალწინ, თავქვეშ, ცხვირწინ, ნყალგალმა*...

3. საკუთარ სახელთა ბრუნების თავისებურებანი

* საკუთარი სახელი საზოგადოებასთან იმით განსხვავდება, რომ ის საკუთრივ რომელიმე ერთ ობიექტს მიემატება (ანუ საჯანთა საერთო სახელი არ არის); ამიტომაც საკუთარ სახელს, ჩვეულებებისამებრ, მრავლობითი რიცხვი არ სჭირდება (გვარის გარდა, რომლის მრავლობითი ერთი გვარის ადამიანთა სიმრავლეს გამოხატავს).

საკუთარ სახელთა სამი ძირითადი ჯგუფი არსებობს: პირთა სახელები (აქვე შემოვა მეტსახელები), გვარები და ადგილთა, გეოგრაფიულ ობიექტთა სახელები (ტოპონიმები). ამას შეიძლება აგრეთვე დაემატოს ცხოველთა შერქმეული სახელები და პლანეტების კერძო სახელწოდებები.

საკუთარ სახელთა ბრუნების საერთო სურათი ისეთივეა, როგორც საზოგადო სახელებისა. თუმცა აღნიშნული ჯგუფების მიხედვით ზოგი ისეთი თავისებურება იჩენს თავს, რომელთაც გამოცვალებებით სჭირდება ცურადლების მიქცევა. კერძოდ:

ა) საკუთარ სახელთა ფუძის საკითხი

საკუთარი სახელის ფუძეც ხმოვანზე ან თანხმოვანზე ბოლოვდება, მაგრამ ამ ფუძეთა ცვლილება (კუმშვა-კვეცა) მთლად იმ წესებს არ მისდევს, რასაც საზოგადო სახელთა ფუძე. ეს ცვლილებები ზემომითი თებულ ჯგუფებზე ყოფილა დამოკიდებული:

პირთა სახელები არც იკუმშებიან და არც იკვეცებიან (გონანი, მათე-ნი, ეთერ-ის, ნოდარ-ის...)

გვარებიც უპირატესად უკუმშველად და უკვეცველად გამოიყენება (ხოტივარ-ის, ქალდან-ის, იცხელი-ის... თორია-ნი, ბერულავა-ნი, ზუბზა-ნი...). მაგრამ: იკუმშება ე ხმოვნის შემცველი ზოგი გვარი: მურეთლ-ის, მანაბლ-ის...

იკვეცება ძე-ზე დაბოლოებული ყველა გვარი: ტაბიძ-ის, აბაშიძ-ის, ბერიძ-ის...

ადგილთა სახელების ფუძე ყველა შესაფერის შემთხვევაში იკვეცება: ახმეტ-ის, უშნ-ის, უდი-ის, საირმ-ის, ვარციხ-ის, ახალციხ-ის...

ასევე შეიკუმშება ტოპონიმის ფუძე მაშინ, თუ სხვა რაიმე ხელისშემშლელი პირობა არ არსებობს: ალაზნ-ის, აელაბრ-ის, ვარდაპნ-ის, იმზნ-ის, მტკვრ-ის, ნილენ-ის, ყვარლ-ის, დიდმ-ის, ივრ-ის, კოჯერ-ის...

ბ) ი ფუძეხმოვნიანი საკუთარი სახელები

როგორც ცნობილია, საზოგადო სახელების ფუძე ი ხმოვანზე არ ბოლოვდება, რამდენიმე უცხო სიტყვის გარდა (ტაქსი, ჩაი, ტრამვაი...).

საკუთარ სახელებში კი მრავლად გვხვდება ისეთი ფუძეები, რომ-

ლებიც სწორედ ი ხმოვანზე ბოლოვდება. ასეთი სახელების უმეტესობა უცხოური (ძირითადად - ბერძნული) წარმომავლობისაა:

აკაკი, ამბერკი, ალექსი, ამბროსი, არკადი, გენადი, გერონტი, ვიორგი, ვოდერძი, დიმიტრი, დომენტი, ევგენი, ყახუშტი, ირაკლი, კორნელი, ლავრენტი, ლეონტი, მერი, ნანული, ფატი, სერგი, ტარასი, ტერენტი, ქიშვარდი...

ზოგი ი ფუძეხმოვნიანი სახელი კი ქართულ ნიდაგზე ჩანს ჩამოყალიბებული; ამგვარ ფუძეებში ეს ი, ჩვეულებისამებრ, მეორე მარცვალს ქმნის:

რატი, დაჩი, დალი, ლალი, ლილი, მეგი, გივი, ბადრი, ქუჯი, ნაზი...

ამგვარი სახელების თანაარსებობა ჩვეულებრივ ფუძეთანხმოვნიან საკუთარ სახელებთან (როგორიცაა, მაგალითად: ასმათ-ი, ეთერ-ი, თამაზ-ი, მერაბ-ი, გაბრიელ-ი, გრიგოლ-ი, უშანგი-ი, როსტომ-ი, ფრიდონ-ი...) ინვესს მათ აღრევას და ისეთი არასწორი ფორმების წარმოქმნას, როგორიცაა, ერთი მხრივ: ტარას-მა, ქიშვარდ-მა..., მეორე მხრივ: ეთერი-მ, მერაბი-ს-თან, თამაზი-სა-ვით, მერაბი-ს...

თვალსაწინოებისათვის შევადაროთ ამორი ტიპის ფუძის ბრუნება:

გრიგოლ-ი	გიორგი
გრიგოლ-მა	გიორგი-მ
გრიგოლ-ს	გიორგი-ს
გრიგოლ-ის	გიორგი-ს(ა)
გრიგოლ-ით	გიორგი-თ(ი)
გრიგოლ-ად	გიორგი-დ
გრიგოლ	გიორგი

განსაკუთრებით ხშირია მეორე სახის დარღვევები, ანუ ისეთი შეზღვევები, როდესაც სახელობითი ბრუნვის ნიშანი ფუძის ნაწილად არის მიჩნეული და შესაბამისი სახელი ი ფუძეხმოვნიანებში არის გადარიცხული: ანზორი-მ, ბეჟანი-მ, უშანგი-მ... (ეს უკანასკნელი თითქმის მთლიანად ფუძეხმოვნიანებს მიეკედლა).

აღნიშნული აღრევები ძირითადად სხვადასხვაგვარ ზეპირმეტყველებით (კუთხურ, ფარგონულ...) ჩვეულებზე დაშვარებული და ამიტომაც მათი კონტროლი საკმაოდ ძნელია; მით უმეტეს, სიმრავლის გამო ყველა სახელის დაშახსოვრება შეუძლებელია. ამიტომაც რაიმე საკონტროლო ზერხის მოძებნაა საჭირო.

როგორ შევამოწმოთ:

თუკი რომელიმე ამგვარ საკუთარ სახელში გვეჩვენება, ბოლოკიდურა ი ფუძის ნაწილია თუ სახელობითი ბრუნვის ნიშანი, შეგვიძლია

ის ისე ჩავსვით მოთხრობით ბრუნაში, როგორც ფუძემოყვანი (შავალითად: თამაზი-მ, აკაკი-მ). თუ შესაძლებელი აღმოჩნდა, რომ შესაბამის ფორმას ფუძეთანხმონიანი ვარიანტი თავისუფლად ჩვენაცვლა (მაგ.: თამაზი-მ), მაშინ ეს უკანასკნელი ყოფილა მართებული ფორმა; ხოლო თუ ეს შეუძლებელი (არაბუნებრივი) აღმოჩნდა (მაგ. აკაკი-მ), მაშინ მისი ფუძემოყვანიანობა უეჭველია.

შენიშვნა: ი ხმოვანი ფუძის ნაწილია და ქართულში ასეც უნდა გამოიყენოს არაერთი უცხოური გვარი (ან ფსევდონიმი) და ადგილის სახელი:

მოტიჩელი, როდარი, ფელინი, მაძინი, ბელისკი, გორკი, დისტოვესკი, უუკოვსკი, კორნოვი, ტოლსტოი, მაიაკოვსკი, ჩაიკოვსკი...

დელო (დელო-ში), ტრიპოლი (ტრიპოლი-მდე), დეტროიტი, ტოლიატი, შანხაი, დუბაი, დუბაი...

გ) საკუთარ სახელთა წოდებით

რამდენადაც საკუთარ სახელთა ზემოშითითებული ჯგუფები ნოდებით ბრუნვას ერთგვარად არ ინარმოებენ, საჭიროა მათი ცალ-ცალკე ჩვირება:

პირთა სახელები ნოდებითისნიშანსაერთოდ არ დაირთავენ:

მურაბი! ზურაბი! ნოდარი! დაჯიო! ანა! ვაჩე! ელენე! ზაქრო! დაჩი! რატი...

გვარები ფუძის მიხედვით განიხილვიან:

ფუძემოყვანიანი გვარები ნიშანს არ დაირთავენ: *ლეონიძე! ბრეგვაძე! ცანავა! მერტაია! ბუთბა...*

ფუძეთანხმონიანი გვარებს კი - ი ნიშანი დაერთვის: *შატბერა-შვილ-ო! დორეულ-ო! დადიან-ო! მაჩაბელ-ო! ულენტი-ო!*

ადგილთა სახელები ისევე დაირთავენ ნოდებითი ბრუნვის ნიშანს, როგორც შესაბამისი ფუძის საზოგადო სახელები:

თბილის-ო! ქუთაის-ო! მტკვარ-ო! მეტეხ-ო! გორ-ო!

მთაწმინდა-ვ! ნარიყალა-ვ! მცხეთა-ვ! აბაშა-ვ!

(შენიშვნა: დასაშვებად ითვლება ფუძემოყვანიანთა უბრუნვისნიშნოდ გამოყენებაც: *მთაწმინდა! მცხეთა!*)

დ) გვარ-სახელის ერთად გამოყენება

პიროვნების დასახელების დროს ბუნებრივი წყობაა - სახელი და გვარი: **გრიგოლ ორბელიანი, გიორგი წერეთელი**... მაგრამ სიების შედგენა (ანბანზე განყობა), სხვადასხვა საბუთის გაფორმება ხშირად

მოითხოვს შებრუნებულ წყობას - გვარი და სახელი: **ორბელიანი გრიგოლ, წერეთელი გიორგი**...

ბრუნებისას უნდა გავითვალისწინოთ შემდეგი: თუ სახელი უსწრებს გვარს, სახელი უცვლელი (ფუძის სახით) რჩება, გვარი კი იბრუნება, ხოლო თუ გვარი უსწრებს სახელს, ორივე მათგანი იბრუნება. თორღდ ორსავე შემთხვევაში სახელობითი და ნოდებითი ფუძის სახით (ბრუნვის ნიშნის გარეშე) იქნება ნარმოდგენილი. შეადარეთ:

<i>გრიგოლ ორბელიანი</i>	<i>წერეთელი-ი</i>	<i>გიორგი (ზურაბ)</i>
<i>გრიგოლ ორბელიანმა</i>	<i>წერეთელ-მა</i>	<i>გიორგი-მ</i>
<i>გრიგოლ ორბელიანს</i>	<i>წერეთელ-ს</i>	<i>გიორგი-ს</i>
<i>გრიგოლ ორბელიანის</i>	<i>წერეთელ-ის</i>	<i>გიორგი-ს (ი)</i>
<i>გრიგოლ ორბელიანით</i>	<i>წერეთელ-ით</i>	<i>გიორგი-თ(ი)</i>
<i>გრიგოლ ორბელიანად</i>	<i>წერეთელ-ად</i>	<i>გიორგი-დ</i>
<i>გრიგოლ ორბელიანო</i>	<i>წერეთელ-ო</i>	<i>გიორგი</i>

შენიშვნა: შეიძლება გვარ-სახელს ახლდეს მამის სახელი. ის ყოველთვის უშუალოდ მოსდევს პირის სახელს, რა ადგილიც არ უნდა ეკავოს ამ უკანასკნელს: *გრიგოლ ზურაბის ძე ორბელიანი, ორბელიანი გრიგოლ ზურაბის ძე*.

მამის სახელის თანმხლები **ძე** და **ახული** სიტყვები, ჩვეულებრივსამებრ, დამოუკიდებლად (უდევისოდ) იწერება.

4. რიცხვითი სახელების მართლწერა

რიცხვითი სახელი სამი სახისაა: რაოდენობითი, რიცობითი და ნილობითი. რიცობითის ნარმოება რაოდენობითზე დამოკიდებული, ნილობითისა - რიცობითზე. ამდენად, ამოსავალი რაოდენობითი რიცხვითი სახელია, ამიტომაც პირველ რიგში მისი აგებულება და მართლწერის წესები უნდა გავითვალისწინოთ.

ა) **რაოდენობით რიცხვით სახელთა** უმეტესობა ნარმოშობით რთულფუძიანია (რამდენიმე კომპონენტის შერწყმით არის მიღებული), მაგრამ მათი დაწერილობა ერთგვაროვანი არ არის: რიცხვით სახელთა ხანლი შერწყმულად იწერება, ხანლი კი - დამოუკიდებელი სიტყვების სახით. უნდა დავიმახსოვროთ:

- ერთად იწერება: ყველა რიცხვითი სახელი ერთიდან ანის ჩავლით; აგრეთვე - ასულთა სახელები (*ორასი, სამასი, ოთხასი... ათასი*), *მილიონი, მილიარდი*.

- ცალ-ცალკე იწერება: ყველა დანარჩენი რიცხვითი სახე-

ლი (ას ოცდახუთი, ორი ათასი, ათი ათასი, თხუთეტი ათას ხუთას ოცდახუთი...).

რიცხვითი სახელი ბრუნებისას რაიმე განსაკუთრებულ თავისებურებას არ ამჟღავნებს; დამოუკიდებლად ისევე იბრუნება, როგორც შესაბამისი ფუძის არსებითი სახელი, ხოლო არსებით სახელთან ერთად – როგორც შესაბამისი ფუძის ზედსართავი სახელი არსებითთან ერთად (იხ. მსაზღვრელ-საზღვრულის ბრუნება).

ამავე დროს, ბრუნებისას განსხვავება იქნეს თავს მაშინ, როცა რთული შედგენილობის რიცხვითი სახელის შემადგენლობაში ათასი და მილიონი კომპონენტები მონაწილეობს. შეადარეთ:

ორი ათასი	კაცი	ორი მილიონი	კაცი
ორი ათასმა	კაცმა	ორმა მილიონმა	კაცმა
ორი ათას	კაცს	ორ მილიონ	კაცს
ორი ათასი	კაცის	ორი მილიონი	კაცის
ორი ათასი	კაცით	ორი მილიონი	კაცით
ორი ათას	კაცად	ორ მილიონ	კაცად
ორი ათასო	კაცო	ორ მილიონო	კაცო

საზოგადოდ კი პირველი შემთხვევაა გაბატონებული; ის ჩვეულებრივია იმ შემთხვევაშიც, როცა შესაბამისი რიცხვითი სახელი საში და მეტი დამოუკიდებელი კომპონენტისაგან შედგება; ამ შემთხვევაშიც იცვლება (იბრუნება) მხოლოდ ბოლო კომპონენტი:

- ორი მილიონ ხუთასი ათას სამასი კაცი
- ორი მილიონ ხუთასი ათას სამასმა კაცმა
- ორი მილიონ ხუთასი ათას სამას კაცს
- ორი მილიონ ხუთასი ათას სამასი კაცის
- ორი მილიონ ხუთასი ათას სამასი კაცით
- ორი მილიონ ხუთასი ათას სამას კაცად
- ორი მილიონ ხუთასი ათას სამასო კაცო

შენიშვნა: რაოდენობით რიცხვით სახელთა მართლწერის რამდენიმე კერძო შემთხვევა:

- თხუთეტი (და არა: თუთხმეტი, ხუთმეტი)
- ჩვიდმეტი (და არა: შვიდმეტი)
- თვრამეტი (და არა: თრეამეტი)

ბ) **ჩაგობითი რიცხვითი სახელი** მიიღება რაოდენობითის ფუძეზე მე- თავსართ-ბოლოსართის დართვით (მე-ხუთ-ე, მე-ათას-ე...), მაგრამ წარმოქმნისა და დაწერილობის სხვაობა იქნეს თავს იმის გამო, რომ რთულფუძიან რიცხვით სახელებში მე-ე თავსართ-ბოლოსართი დაერთვის მხოლოდ ბოლო კომპონენტს (ბოლო რიცხვის გამოშხატველ სიტყვას), ამგვარად:

1. მე- თავშივე დაერთვის რიცხვით სახელებს: ერთიდან ოცის ჩათვლით (მე-ორ-ე, მე-თორმეტ-ე, მე-ოც-ე), ორმოცს, სამოცს, ოთხმოცს, ასს, ასეულთა სახელებს (მე-ორას-ე, მე-შვიდას-ე, მე-ათას-ე), ათასეულთა სახელებს (მე-სამიათას-ე... მე-ათიათას-ე), მილიონს (მე-მილიონ-ე)...

2. მე- თავსართი ბოლო კომპონენტის წინ დაერთვის ყველა დანარჩენ რთულფუძიან რიცხვით სახელს: ოცდა-მე-ორ-ე, ორმოცდა-მე-ჩვიდმეტ-ე, ას-მე-შვიდ-ე, ათას-მე-თხუთმეტ-ე...

შენიშვნა: რთული შედგენილობის რაოდენობითი რიცხვითი სახელი რიგობით რიცხვით სახელად გარდაქცევისას დაინერგება შერწყმულად: ასორმოცდამეათე, ცხრაასმეჩვიდმეტე...

გამონაკლისი: ერთის რიგობითი ფორმაა **ბიტველი** (და არა – მეერთე), მაგრამ რთულ ფუძეში: ოცდამეერთე, ასმეერთე... (და არა – ასპირველი...).

როგორც ცნობილია, რაოდენობითი რიცხვითი სახელების გადმოსაცემად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს რომაული ან არაბული ციფრები:

1. რომაული ციფრების გამოყენებისას ყოველგვარი თავსართ-ბოლოსართი ზედმეტია, ვინაიდან ციფრების ეს სახეობა თვითონ გამოხატავს რიგობითობას:

V (მეხუთე), X (მეათე), XV (მეთხუთმეტე), XXIV (ოცდამეოთხე), XXXI (ოცდამეთერთმეტე)...

2. თუ რიგობითი შინაარსის გადმოსაცემად არაბულ ციფრებს გამოვიყენებთ, მასთან შესაბამისი (მე-ე) თავსართ-ბოლოსართისაგან უნდა შევინარჩუნოთ ერთ-ერთი:

– მე-ე თავსართ-ბოლოსართის დართვის ზემომითითებულ პირველ შემთხვევაში არაბულ ციფრს დაერთვის მხოლოდ თავსართი (დაიკარგება ბოლოსართი): მე-2, მე-15, მე-40, მე-100...

შენიშვნა: პირველი არაბული ციფრით ამგვარად გამოიხატება: **1-ლი**

– მეორე შემთხვევაში კი, როცა მე- თავსართი ფუძის შიგნით არის მოქცეული, შესაბამის ციფრს დაერთვის -ე ბოლოსართი (დაიკარგება თავსართი):

22-ე, 57-ე, 107-ე, 10015-ე...

როგორ შევამოწმოთ ეს უკანასკნელი განაწილება და-
წერილობისა?

ცხადია, შესაბამისი რიცხვითი სახელის ზეპირი გამოთქმის
მიხედვით (ძნელი წარმოსადგენია, შექანკური ნაცდუნის გარდა,
ეინშეს მეორე მოცდა ჩვიდშეტე ფორმა მქონდეს საშუალებე-
ლო ჩვევად).

გ) რაც შეეხება წილობით რიცხვით სახელებს, აქ ნაკლებ არის სა-
ორჭოლო შემთხვევები. ორიოდე მითითება არსებობს:

1. მეორედე ფორმა არ გამოიყენება, ამ შინაარსს შეესაბამება ნა-
ბევარი (მეერთედე ფორმა თავისთავად აწრობრივად არის „აკრძა-
ლული“).

შენიშვნა: ნახევარი სხვა სიტყვებთან ერთად დეფისით ინ-
ერება: ორ-ნახევარი, ცხრა-ნახევარი, სამღარ-ნახევარი...

2. ფორმა მეორადი (შესიტყვებებში მეორადი ფაკულტუტი,
მეორადი ნედლეული) წარმოების შხრავ უმართებულოა, ამიტო-
მაც მის ნაცვლად უნდა გამოიყენოთ მეორეული.

გაკეთებულია სწორად: შეიძლება ციფრებით გამოხატულ რი-
გობით და წილობით რიცხვით სახელებს ბრუნვის წიშნები
და თანდებულები დაერთოს. ამ შემთხვევაში გამოიყენება
დეფისი: პეტრე I-ის, ვახტანგ VI-მ, მე-5-ზე... გამოწაკლისია
ის შემთხვევები, როცა რიცხვს ბოლოსართი დაერთვის: 25-
ში, 22-ესთან...

5. ნაცვალსახელთა მართლწერის საკითხები

ნაცვალსახელები სახელებს შორის გამოირჩევიან თავიანთი ფორ-
მანარმოების (ბრუნებისა და რიცხვის წარმოების) სირთულითა და
არაერთგვაროვნებით. ამიტომაც აქ რამდენიმე განსხვავებულ სა-
კითხს უნდა მიექცეს ყურადღება:

ა) მისი და თავისი

ამ ორი კუთვნილებიანი ნაცვალსახელის აღრევა იშვიათი არ არის.
მაგალითად, შევხვდებით ამგვარ წინადადებას:

დედამ მისი შვილი სკოლაში წაიყვანა.

მაგრამ გაუგებარო რჩება, ვის შვილზეა აქ საუბარი - საკუთარი -
სა თუ სხვის შვილზე.

ორივე დასახელებული ნაცვალსახელი მესამე პირის (ის, მან, მას...) კუთვნილებას გამოხატავს, მაგრამ სხვადასხვაგვარ ვითარებაში:

თუ ობიექტი (კუთვნილების საგანი) ზმნით გამოხატული მოქმედე-
ბის სუბიექტს ეკუთვნის, ანუ სუბიექტის საკუთარს გულისხმობს,
მაშინ უნდა გამოვიყენოთ თავისი ნაცვალსახელი:

დედამ თავისი შვილი სკოლაში წაიყვანა.

ხოლო თუ ობიექტი სხვისი კუთვნილებაა და არა სუბიექტის, მაშინ
მისი ნაცვალსახელი იქნება შესაფერისი; ანუ - დედამ მისი შვილი
სკოლაში წაიყვანა, - იმას ნიშნავს, რომ მას სხვისი შვილი წაუყვანია.

როგორ შევამოწმოთ:

უმრავლეს შემთხვევაში ეფექტურია შემდეგი წერნი:

საორჭოლო ნაცვალსახელს (მისი თუ თავისი) ჩაეუნაც-
ვლოთ სხვისი და, თუ ის შეუფერებელი აღმოჩნდა, თავისი უნ-
და გამოვიყენოთ, თუ არა - მისი. ამ მიზნით საკუთარი ზედ-
სართავი სახელის გამოყენებაც შეიძლება. სხვათა შორის, მას
არცთუ იშვიათად თავისი ნაცვალსახელის ნაცვლად სვამენ ნი-
ნადადებაში.

შენიშვნა: ასევე დარღვევად ითვლება თავისი ნაცვალსახელის
გამოყენება I-II პირის (ჩემი, შენი) ნაცვალსახელების ნაცვლ-
ად მაგ.: ... შენ შენი იცოდე და მე ჩემს ვზას ვენწვი (და
არა: შენ თავისი იცოდე და მე თავის ვზას ვენწვი).

ბ) თავისი და თავიანთი

რაკი თავისი ნაცვალსახელის ფუნქცია უკვე გაირკვა, მოკლედ შე-
იძლება ითქვას, რომ ეს ორი ფორმა ერთსა და იმავე როლს ასრულებს,
ოღონდაც ისინი სუბიექტის განსხვავებულ რიცხვს შეესაბამება:

თუ სუბიექტი მხოლოდ ერთია, თავისი ნაცვალსახელი შეეფერება:

ქიტვამ თავისი ნახირი დილით ადრე გარეკა.

ხოლო თუ სუბიექტი მრავლობითია (ან - რამდენიმეა), გამოიყ-
ენება თავიანთი:

ქიტვამ და თედომ თავიანთი ნახირი დილით ადრე გა-
რეკეს.

მწყემსებმა თავიანთი ნახირი დილით ადრე გარეკეს.

შენიშვნა: 1. კუთხურია და შეცდომაა თავიანთი!

2. თუ სუბიექტი კრებითი სახელი ან მრავლის გამო-
მხატველი ნაცვალსახელია, მასთანაც თავისი ნა-
ცვალსახელი გამოიყენება

ხალხმა თავისი ... გარეკა.

ყველამ თავისი ... გარეკა.

ვ) ეს ვგ ის ესენი ვგენი ისინი

ამან მაგან იმან ამათ მაგათ იმათ
ამას მაგას იმას ამათ მაგათ იმათ
ამის მაგის იმის და სხვ.

ჩვენებითი ნაცვალსახელების მხოლოდ ეს ფორმებია მხოლოდით-სა და შრეულობითი კანონიერი სალიტერატურო ქართულ შეტყველებ-ბაში. ამიტომაც უნიგნურობის პირდაპირი გამოხატულებაა მათ ნა-ცვლად ისეთი კუთხური ფორმების გამოყენება, როგორცაა: ავი, მაგი (რა სათქმელია), ამათმა, მაგათმა, იმათმა, მათმა (დანერეს), ამგენმა, იმგენმა (მოიტანეს), მაგენის, მაგენით და მისთ.

შენიშვნა: მათმა, მაგათმა, ცხადია, ბუნებრივია, როცა ისინი კუთვნილებითი ნაცვალსახელებია:

მათმა შეგობრებმა მოიყვანეს.
მაგათმა იღბალმა აჯობა...

დ) ჩემს, შენს... მათს

კუთვნილებითი ნაცვალსახელები ჩემი, შენი, მისი, ჩვენი, თქვე-ნი, მათი, ჩვეულებისამებრ, შესაბამის არსებით სახელთან ერთად გამოიყენება და ისევე შეეწყობა მას, როგორც მსაზღვრელი; მაგრამ მიცემითა და ვითარებით ბრუნვებში თავისებურებას იჩენს - აუცი-ლებლად მიცემითი ბრუნვის ფორმას მოითხოვს:

ჩემ-ს მეგობარ-ს (და არა - ჩემ მეგობარს)
ჩვენ-ს მეგობარ-ს (და არა - ჩვენ მეგობარს)
შენ-ს ძმა-ს (და არა - შენ ძმას)
თქვენ-ს ძმა-ს (და არა - თქვენ ძმას)
მათ-ს ეზო-ს (და არა - მათ ეზოს)
ასევე: ჩემ-ს მეგობრ-ად (და არა - ჩემ მეგობრად)
შენ-ს ძმა-დ (და არა - შენ ძმად)
მათ-ს ეზო-დ (და არა - მათ ეზოდ)

შენიშვნა: მესამე პირის მხოლოდობითი მოსალოდნელი იყო მის-ს (ძმა-ს), მაგრამ ბრუნვის ნიშნის დაკარგვა აქ ორი ს-ს შეგვე-დრას უნდა მივანეროთ.

ე) თითოეული

დასტურდება ამ განსაზღვრებითი ნაცვალსახელის სამი ვარიან-ტი: თითოეული, თვითეული და თვითოეული. მათგან სალიტერატუ-რო ნორმად მიჩნეულია მხოლოდ პირველი - თითოეული.

ვ) ჩვენგანი, თქვენგანი, მათგანი

პირის ნაცვალსახელებზე -გან თანდებულის დართვით ნარმოც-ბნება შესაბამისი ზედსართავი სახელები:

ჩვენგან ერთ-ერთი არის ჩვენგანი
თქვენგან ----- თქვენგანი
მათგან ----- მათგანი

მაგრამ ამ ზედსართავთა გამოყენების დროს დასტურდება მცდა-რი ფორმები: ჩვენთაგანი, თქვენთაგანი, მათთაგანი (უფ-რო იშვიათად). ამ ფორმებში მრავლობითის -თა ნიშნის გაჩენა სრული-ად უმართებულოა იმის გამო, რომ თვით ნაცვალსახელები (ჩვენ, თქვენ, მათ) გამოსატყვევ მრავლობითის.

ამიტომაც არასწორია: რომელი თქვენთაგანი გამოვა დაფას-თან?

ზ) ვინ და რა

ვინ და რა კითხვით ნაცვალსახელებს მრავლობითის ფორმები არ ენარმოება (რა ნაცვალსახელს მხოლოდ სახელობითში აქვს ნარიანი ფორმა: ჩანი, ისიც იშვიათად). ამიტომაც მცდარია კუთხური ფორმე-ბი: ვინ-ებ-ი, რა-ებ-ი.

ნაცვალსახელთა მითითებულო ბუნებიდან გამომდინარე, მათ ზმნიბიც მხოლოდობითის ფორმით შეეწყობა (ოღონდ ფუძის მონაცვლეო-ბა კი აისახება შეწყობისას); მაგალითად:

ვინ გამოჩნდა? (იგულისხმება: ცხენოსნები გამოჩნდნენ).
ვინ ითამაშა ფეხბურთი?
ვინ იყო ექსკურსიაზე?

რა მიხცივდა წყალს? (იგულისხმება: ცხვრები მის ცვი ედენენ; რა-ს მრავლობით შინაარსს ზმნის ფუძის ცვალეადობა მიგვანიშნებს)

შენიშვნა: 1. გამონაკლისია ამ ზმნის ანწყის ფორმა, რომელიც მრავლობითის ფორმითაც დასტურდება: ვინ არიხ // ვინ არიან.

2. რაკი ამ ნაცვალსახელებს მრავლობითი არ გააჩნია, ენას მათი გამეორების ხერხიც გამოუყენებია შესაფერისი ში-ნაარსის გამოსახატავად. უთუოდ შეგხვდებათ - ვინ და ვინ, რა და რა:

ვინ და ვინ გყავთ დაბატიყებული?
რა და რა ხეხილი იცის აქ?

თ) ნაწილაკიან ნაცვალსახელთა ბრუნება

დროთა განმავლობაში სტვადასხვა უკუფონის ნაცვალსახელებს და-
რთვია -**მე**, -**ვე**, -**ლა** და -**ლაც(ა)** ნაწილაკები; ამის შედეგად ახალი -
განუსაზღვრელობითი - ნაცვალსახელებიც წარმოქმნილა (ვინმე,
რალაცა და მისთ.).

რაც შთაქარია, ნაწილაკების დართვა უფრო ართულეებს იმ სუ-
რათს, რაც ნაცვალსახელთა ბრუნების დროს იყო წარმოდგენილი. თუ
ადრე ნაწილაკები პირდაპირ ბრუნვის ფორმას დაერთვოდა, შემდეგ
ისინი უშუალოდ ფუძეს მიეკედლნენ და ბრუნვის ნიშნები კი გათიშეს.
ამან გამოიწვია ორ და სამნაირი პარალელური ფორმების გაჩენა
(ვილას, ვისლა და ვისლას; რასმე, რამეს და რასმეს და მისთ.).

თანამედროვე ქართულში გაბატონებულია (ნორმატიულია) ე. წ.
შეხორცებული სახეობა, ანუ ის ვარიანტი, რომელიც ნაწილაკს უშუა-
ლოდ ფუძესთან წარმოგვიდგენს:

ვინმე	რამე	რამდენიმე	რომელიმე
ვინმემ	რამემ	რამდენიმემ	რომელიმემ
ვინმეს	რამეს	რამდენიმეს	რომელიმეს
ვინმეს(ი)	რამის(ი)/რამეს(ი)	რამდენიმეს(ი)	რომელიმეს(ი)
ვინმეთი	რამით(ი)/რამეთ(ი)	რამდენიმეთი	რომელიმეთი
ვინმედ	რამედ	რამდენიმედ	რომელიმედ

ვილა/ვინლა	რალა	ვილაცა	რალაცა
ვილამ	რალამ	ვილაცამ	რალაცამ
ვილას	რალას	ვილაცას	რალაცას
ვილას(ი)	რალას(ი)	ვილაციის	რალაციის
ვილათი	რალათი	ვილაციით	რალაციით
ვილად	რალად	ვილაცად	რალაცად

შენიშვნა: როცა ვილაცა, რალაცა ნაცვალსახელები მრავლო-
ბითში დაისმის, უნდა გამოვიყენოთ ვილაცები, რალაცები,
ვილაცებმა, რალაცებმა... (და არა: ვილაცეები, რალაცეები...).

დასტურდება აგრეთვე ვილაც-ვილაცები, რალაც-რალაცე-
ბი (და არა ვილაც-ვილაცეები, რალაც-რალაცეები...)

განსაკუთრებული შეცდომების წყაროა იგივე და ერთი და იგივე
ნაცვალსახელთა ბრუნება (დამოუკიდებლად და არსებითან ერთად),
ვინაიდან ნაწილაკების დართვას ამ შემთხვევაში ფუძის ცვლებადო-
ბაც ემატება:

იგივე	ერთი და იგივე	ერთი და იგივე	ნივნი
იმავე/იმავე	ერთმა და იმავემ	ერთმა და იმავე	ნივნმა
იმავე/იმავე	ერთსა და იმავეს	ერთსა და იმავე	ნივნს
იმავე/იმავე	ერთისა და იმავეს(ი)	ერთისა და იმავე	ნივნის
იმავე/იმავე	ერთითა და იმავეთი	ერთითა და იმავე	ნივნით
იმავე/იმავე	ერთ(სა) და იმავედ	ერთ(სა) და იმავე	ნივნად

შენიშვნა: 1. თუ მსაზღვრელად მხოლოდ იგივე გვაქვს, ზუს-
ტად შენარჩუნდება ის სურათი, რომელიც ბოლო ორ სვეტში
ჩანს: იგივე ნივნი, იმავე ნივნმა და ა. შ.

2. -ვე ნაწილაკი რიცხვით სახელებსაც დაერთვის. ამ შე-
მთხვევაში სურათი იგივეა, რაც ნაცვალსახელთა შეხორცე-
ბულ სახეობებში იყო წარმოდგენილი: ორივე, ორივემ,
ორივეს, ორივეს(ი), ორივეთი, ორივედ; ორი-
ვე ძმა, ორივე ძმამ, ორივე ძმის... ორივე
შემთხვევაში...

3. მსაზღვრელად გამოყენებისას ყველა ჩამოთვლილნაწი-
ლაკიანი სახელი უცვლელი იქნება (გარდა მითითებული ფუ-
ძემონაცვლე ნაცვალსახელისა იგივე), როგორც ეს ხმოვნით
დაბოლოებულ ფუძეებს შეეფერება:

რალა	კითხვა	ვინმე	კაცი	ორივე	ძმა
რალა	კითხვამ	ვინმემ	კაცმა	ორივემ	ძმამ
რალა	კითხვას	ვინმეს	კაცს	ორივეს	ძმას

როცა სახელება ერთად იყრიან თავს
(მსაზღვრელ-საზღვრულის მართლწერა)

სახელები (არსებითი, ზედსართავი, რიცხვითი, ნაცვალსახელი)
შეიძლება წინადადებაში, ფრაზაში ერთად, ერთ ნყვილში აღმოჩნდნენ.
კერძოდ, შეიძლება არსებითი სახელი არსებით სახელს დაუწყვილდეს,
ზედსართავი - არსებითს ან ნაცვალსახელს, რიცხვითი - არსებითს ან
ნაცვალსახელს, ნაცვალსახელი - არსებითს... როცა ორი (ან მეტი) სა-
ხელი ერთად იყრის თავს, მათ, ჩვეულებისამებრ, მსაზღვრელ-
საზღვრულის ურთიერთობა აქვთ; ანუ: ერთ-ერთი მათგანი (მსაზ-
ღვრელი) რალაც ნიშნით (რაოდენობა, თვისება, კუთვნილება...) გან-
საზღვრავს, ახასიათებს მეორეს (საზღვრულს): ორი ნივნი, მალაღი
ბე, თეთრი დაფა, მისი ჩანთა...

ამგვარი მსაზღვრელ-საზღვრულის ერთად გამოყენების შემთხვევაში მსაზღვრელი, ნესისამებრ, ანგარიშს უნევს საზღვრულის ბრუნებასა თუ რიცხვის წარმოებას, ანუ რალაც ფორმით შეეთანხმება მას. ასე ყალიბდება ენაში სახელთა (მსაზღვრელ-საზღვრულის) ერთად გამოყენების წესები, რომლებიც ბრუნებისა და რიცხვის წარმოების მიხედვით უნდა იქნეს წარმოდგენილი.

1. სახელების (მსაზღვრელ-საზღვრულის) ერთად ბრუნება

როცა მსაზღვრელი სახელი საზღვრულთან ერთად იბრუნება, არსებითი მნიშვნელობა აქვს, ჯერ ერთი, იმას, ფუძეთანხმოვნია მსაზღვრელი თუ ფუძეხმოვნია, მეორეც – რა პოზიცია უკავია მსაზღვრელს საზღვრულის მიმართ, უსწრებს თუ მოსდევს მას. ამის მიხედვით მსაზღვრელ-საზღვრულის ერთად ბრუნების მთელ სურათს წარმოაჩენს ოთხი ძირითადი ვარიანტი:

- ფუძეთანხმოვნია მსაზღვრელი წინა პოზიციაში (დიდი მინდორი);
- ფუძეთანხმოვნია მსაზღვრელი მომდევნო პოზიციაში (მინდორი დიდი);
- ფუძეხმოვნია მსაზღვრელი წინა პოზიციაში (პატარა ბურთი);
- ფუძეხმოვნია მსაზღვრელი მომდევნო პოზიციაში (ბურთი პატარა).

შენიშვნა: მსაზღვრელი საზღვრულის მომდევნო პოზიციაში თანამედროვე ქართულის თვალსაზრისით არცთუ ბუნებრივად გამოიყურება, მაგრამ მისი გათვალისწინება აუცილებელია იმის გამო, რომ მხატვრულ ლიტერატურაში (ძირითადად – პოეზიაში) ასეთი წყობა იშვიათი არ არის („მთანი შალალნი“, „სახე გამხდარი, კუშტი და მწერალი, სინძინდის მადლით დაჰშვენებოდა“...).

რაც შეეხება მსაზღვრელის ბრუნებაში შეთანხმებას საზღვრულთან, მას მითითებული ოთხი ვარიანტის სრული სურათი უკეთ წარმოაჩენს:

* დანიდან რიცხვითი სახელებისა და ნაცვალსახელების გაბზილვის დროს შესაბამის პოზიციაში მათს გამოყენებზე იყო საუბარი, ეკონომოს მიზნით აქ მხოლოდ ზედასართლი (და არსებითი) სახელების მსაზღვრელს ჩოლში გამოყენების ტიპობრივი შემთხვევები იშვება ხსენება.

	წინმდგომი მსაზღვრელი		მომდევნო მსაზღვრელი	
ფუძეთანხმოვნია	დიდი	მინდორი	მინდორი	დიდი
	დიდმა	მინდორმა	მინდორმა	დიდმა
	დიდ	მინდორს	მინდორს	დიდს
	დიდი	მინდორის	მინდორის	დიდის
	დიდი	მინდორით	მინდორით	დიდით
	დიდ	მინდორად	მინდორად	დიდად
	დიდო	მინდორო	მინდორო	დიდო
ფუძეხმოვნია	პატარა	ბურთი	ბურთი	პატარა
	პატარა	ბურთმა	ბურთმა	პატარამ
	პატარა	ბურთს	ბურთს	პატარას
	პატარა	ბურთის	ბურთის	პატარის
	პატარა	ბურთით	ბურთით	პატარით
	პატარა	ბურთად	ბურთად	პატარად
	პატარა	ბურთო	ბურთო	პატარაჲ

ამრიგად, მითითებული ოთხი პოზიციიდან მსაზღვრელის საზღვრულთან შეთანხმების სამი ძირითადი ვარიანტი გამოვლინდა:

- ა) თუ მსაზღვრელი მოსდევს საზღვრულს, ის სრულად იბრუნება, ანუ სრულად შეეთანხმება წინამაგვალ სახელს (იხ. მარჯვენა ორივე პოზიცია);
- ბ) თუ წინამაგალი მსაზღვრელი ფუძეთანხმოვნია, ის ნაწილობრივ იბრუნვის (მარცხენა ზედა პოზიცია);
- გ) თუ წინამაგალი მსაზღვრელი ფუძეხმოვნია, ის სრულებით არ იცვლის ფორმას, ანუ არ იბრუნება (მარცხენა ქვედა პოზიცია).

შენიშვნა: მსაზღვრელ-საზღვრულის ერთად ბრუნების ამ წესიდან, თუ კუთვნილებით ნაცვალსახელთა უკვე მითითებულ თავისებურებას (ჩემს მეგობარს) არ მივიღებთ მხედველობაში, ერთადერთი გამოწაკლისი არსებობს: პროფესიისა და ნოდების აღმნიშვნელი მსაზღვრელი სახელები ნათესაობითა და მოქმედებითში ასევე ფუძის სახით არის გავრცელებული: **გენერალ ლესელიძის / ლესელიძით პროფესორ კიკნაძის / კიკნაძით**

ნათესაობით ბრუნვიანი მსაზღვრელი: ცალკე დგას მსაზღვრელთა ერთი ტიპი, რომელიც ნათესაობით ბრუნვის ფორმით შეწყობა საზღვრულს. ასეთი მსაზღვრელი ძირითადად არსებითი სახელით არის გამოხატული (ამიტომაც უნოდებენ მას სუბსტანტიურ

მსაზღვრელს) და ის რაიმეს კუთვნილებას (*ქმის სახლი*) ან რაიმეს მახალის (*ჩის სახლი*) აღნიშნავს.

ნათესაობით ბრუნვაში მდგომი მსაზღვრელი თითქმის ისევე იქცევა, როგორც ეს ფუძემოვნიან მსაზღვრელებთან იყო წარმოდგენილი: წინმდგომი მსაზღვრელი ფუძის სახით, უცვლელად შეენწყობა საზღვრულს, ხოლო მომდევნო ნათესაობითბრუნვიანი მსაზღვრელის გაერცობილი ფორმა (*წიგნი ა მ ხ ა ნ ა გ ა ს ა*) ისევე იბრუნვის, როგორც საზღვრული, ოღონდაც მოქმედებითსა და ვითარებით ბრუნვებში მსაზღვრელი ნათესაობითის ფორმით დარჩება; თანაც მსაზღვრელ-საზღვრული ამ წყობით ნათესაობითსა და მოქმედებითში თითქმის არ გამოიყენება. შესაბამისი ნიმუშები:

ჩის სახლი	სახლი ჩისა
ჩის სახლმა	სახლმა ჩისამ
ჩის სახლს	სახლს ჩისას
ჩის სახლის	სახლის ჩისა
ჩის სახლით	სახლით ჩისა
ჩის სახლად	სახლად ჩისა
ჩის სახლო	სახლო ჩისავ

შესაძლებელია ასეთი მსაზღვრელი რომელიმე მრავლობითშიც იდგეს – ებიანში ან წართანიანში (*დევეების ქორწილი, ძმათა ერთობა*). განსაკუთრებით გაერცლებულია მსაზღვრელის წართანიანი ფორმა გარკვეულ სახელწოდებებსა და ტერმინოლოგიურ შესიტყვეებებში (*მწერალთა კავშირი, მშრომელთა მოძრაობა*...). ნათესაობითბრუნვიანი მსაზღვრელის საზღვრულთან შეწყობის ზემოთითთებული წესი ამ შემთხვევაშიც უცვლელი იქნება:

დევეების ქორწილი ძმათა ერთობა მშრომელთა მოძრაობა
 დევეების ქორწილმა ძმათა ერთობამ მშრომელთა მოძრაობამ

შენიშვნა: თუ მსაზღვრელი წარმომავლობით მოქმედებითი ან ვითარებითი ბრუნვის ფორმაა (*ყოფითი პრიობლემა, პირადი საქმე*...) მიცემით ბრუნვაში წიშანს დაირთავს: *ყოფითს პრობლემებს, აღმშენებლობის პათოსს, პირადს საქმეს*...

2. მსაზღვრელი სახელის შეთანხმება საზღვრულის მრავლობითთან

სახელების (მსაზღვრელ-საზღვრულის) ერთად გამოყენების თვალსაზრისით ყურადღებას იქცევს რიცხვში შეთანხმების საკითხიც. კერძოდ, არცთუ ერთგვაროვანია მსაზღვრელის ქცევა შაშინ, როცა

საზღვრული მრავლობითის ფორმით არის წარმოდგენილი. ამ არაერთგვაროვნებას განაპირობებს, ჯერ ერთი, ის, რომ შეიძლება საზღვრულ სახელს ორგვარი მრავლობითის ფორმა ჰქონდეს – ებიანი და წართანიანი; მეორეც, შესაძლებელია მსაზღვრელს ორგვარი პოზიცია ეკავოს შესაბამისი საზღვრულის მიმართ – წინამდებარე და მომდევნო. შესაბამისად, აქაც ოთხგვარი პოზიციაა გასათვალისწინებელი:

- მსაზღვრელი ებიანი საზღვრულის წინ (*მაღალი ხეები*);
- მსაზღვრელი ებიანი საზღვრულის მომდევნოდ (*ხეები მაღლები*);
- მსაზღვრელი წართანიანი საზღვრულის წინ (*მაღალი მთანი*);
- მსაზღვრელი წართანიანი საზღვრულის მომდევნოდ (*მთანი მაღალნი*).

ამ ვარიანტების თავისებურებას ერთად ბრუნვის ტიპობრივი ნიმუშები უკეთ წარმოაჩენს:

	წინმდგომი მსაზღვრელი	მომდევნო მსაზღვრელი
ებიანი	<i>ხმელი ხეები</i>	<i>ხეები ხმელები</i>
	<i>ხმელმა ხეებმა</i>	<i>ხეებმა ხმელებმა</i>
	<i>ხმელ ხეებს</i>	<i>ხეებს ხმელებს</i>
	<i>ხმელი ხეების</i>	<i>ხეების ხმელების</i>
	<i>ხმელი ხეებით</i>	<i>ხეებით ხმელებით</i>
	<i>ხმელ ხეებად</i>	<i>ხეებად ხმელებად</i>
	<i>ხმელო ხეებო</i>	<i>ხეებო ხმელებო</i>
წართანიანი	<i>მაღალი მთანი</i>	<i>მთანი მაღალნი</i>
	<i>მაღალ მთათა</i>	<i>მთათა მაღალთა</i>
	<i>მაღალო მთანო</i>	<i>მთანო მაღალნო</i>

წარმოდგენილი სურათის მიხედვით ორი ძირითადი წესი ყალიბდება:

1. წინამავალი მსაზღვრელი თანამედროვე ქართულში არ შეეთანხმება საზღვრულს რიცხვში არც ებიან და არც წართანიან მრავლობითში, თუმცა ამ უკანასკნელ შემთხვევაში შეიძლება მსაზღვრელი მრავლობითშიც იდგეს: *„ყვავილთ პირს ეკონებიან ცივნი ნამცერევენი ცისანი“* (ვაჟა) (ბრუნვის მხრივ კი ეს შემთხვევები უკვე განხილულთაგან არ განსხვავდება).
2. მომდევნო მსაზღვრელი გაიჩენს იმავე რიცხვის წიშანს (*ებ-ს* თუ *-წ/-თ-ს*), რაც აქვს შესაბამის საზღვრულს (როგორც ცნობილია, *-თანიანი* ფორმა ასრულებს ყველა ბრუნვის ფუნქციას, გარდა სახელობითისა და წოდებითისა), ოღონდაც მიუთითებენ, რომ

მსაზღვრელის მომდევნო პოზიცია ებიან მრავლობითთან (მარჯვენა ზედა პოზიცია) მხოლოდ პოეზიისთვის არის დამახასიათებელი:

„*მომაპყრეს გამშაგებული თვალები მხამიანები*“ (ვაჟა).

შენიშვნა: 1. შესაძლებელია მსაზღვრულად მრავლის გამომხატველი სიტყვაც (რიცხვითი სახელი, ნაცვალსახელი...) მოგვევლინოს. ამ შემთხვევაში საზღვრული აუცილებლად მხოლოდობითი იქნება: *ორი ძმა, ბევრი მტერი, ყველა მსურველი, სწვადანხვა საკითხი...* ცხადია, თუ მსაზღვრელი ნართანიან მრავლობითში არ აღმოჩნდა, რაც ასევე აუცილებელ შეთანხმებას გამოიწვევს: *ორნი ძმანი, მრავალნი მტერნი...* (ბრუნების მხრივ რაიმე განსხვავება არ იქნის თავს).

2. ნათესაობითბრუნებანი მსაზღვრელი ამ შემთხვევაშიც უცვლელი იქნება როგორც საზღვრულის წინამავალ, ისე მომდევნო (იშვიათ) პოზიციაში:

<i>მთის წყარონი</i>	<i>წყარონი მთისა</i>
<i>მთის წყაროთა</i>	<i>წყაროთა მთისა</i>
<i>მთის წყარონო</i>	<i>წყარონო მთისა</i>

კომპოზიტების მართლწერის საკითხები

კომპოზიტებს ისეთ სიტყვებს უწოდებენ, რომლებიც რამდენიმე (ორი ან მეტი) დამოუკიდებელი სიტყვის (ფუძის ან ფორმის) შეერთებით არის წარმოქმნილი. კომპოზიტის ქართული შესატყვისია ტერმინი „**რთული სიტყვა**“.

კომპოზიტის შემადგენელ სიტყვათა (კომპონენტთა) ფორმოზომი და შინაარსობრივი ურთიერთმიმართება ერთგვაროვანი არ არის, რაც განაპირობებს კიდევ მათი დანერვილობის თავისებურებას. ამიტომაც კომპოზიტთა დანერვილობის წესის დასადგენად სწორედ მათს შედგენილობაზე ექთდება აქცენტი.

თავისთავად კომპოზიტთა დანერვილობა დიდ ნაირგვარობას არ გულისხმობს, შესაბამისი წესი მარტივი ალტერნატივის სახით წარმოადგება: *შერწყმულად დავწეროთ თუ დეფისით?* მაგრამ ამ მარტივი ამოცანის უკან, როგორც ითქვა, კომპოზიტთა საკმაოდ დიდი ნაირგვარობა იგულისხმება.

აღნიშნული მიზნით კომპოზიტთა კლასიფიკაციის (დალაგების)

დროს უპირველესად უნდა გავმიჯნოთ ორი ფუძე: **ფუძეგაორკეცებული** და **ნაირფუძიანი კომპოზიტები**

1. ფუძეგაორკეცებული სიტყვები

ფუძის გაორკეცება (რომელსაც რედუქციასაც უწოდებენ) ახალ სიტყვათა წარმოქმნის ფრიად გავრცელებული ხერხია. ამ დროს ამოსავალი სიტყვა (წვეულებისამებრ, მარტივი ფუძე) თავისთავს გაიშორებს და ამგვარი გაორმაგებით ახალ სიტყვას შექმნის: **ტილი-ი** → **ტილ-ტილი**...

გაორკეცებული შეიძლება აღმოჩნდეს ნებისმიერი ფუძის სიტყვა: არსებითი სახელი: *თავთაუი, წამწამი, წყალწყალი...*

ზედსართაუი: *დიდ-დიდი, პატარ-პატარა, მაღალ-მაღალი, ჭრელ-ჭრელი...*

რიცხვითი: *ერთ-ერთი, ორ-ორი, სამ-სამი, ოთხ-ოთხი...*

ნაცვალსახელი: *ეს-ეს, ის-ის, ვიღაც-ვიღაც(ები)...*

ზმნიზედა: *ნაპირ-ნაპირ, ხევ-ხევ, ქუჩა-ქუჩა, უბან-უბან...*

შორისდებულო: *ვიშივიში, ვაი-ვაი...*

ამავე დროს, გაორკეცებული ფუძეები შეიძლება და კავშირით შეერთდეს: *პირდაპირ, გულდაგულ, თანდათან, მხარდამხარ, ხელდახელ, კარდაკარ, ნინდანინ, ხანდახან...*

შესაძლებელია გაორკეცებისას ამოსავალი ფუძის რომელიმე ბგერა შეიცვალოს და რთული სიტყვა, ერთი შეხედვით, განსხვავებულ ფუძეთა შეერთებად მოგვეჩვენოს: *ახალუხალი, ერთუროთი, ბლახბულახი, ნაყარწყარი, სხაპახუაი, კანტიკუნტი, მიჭმუჭები, ბინდბუნდი, გორგური, ქონწაი, გიგმაჟი, არეზარე, ახლომახლო, უსწორმასწორო, ავანჯავანი...*

განსაკუთრებულ შემთხვევას წარმოადგენს ისეთი გაორკეცების მაგალითები, რომელშიც დამოუკიდებელ ფუძეს საერთოდ ვერ გამოვციფთ: *ბაჯბაჯი, ბუტბუტი, კაშკაში, ლულულუი, ლაქლაქი, ჭიკჭიკი, ხარხარი...* (ასეთები უმეტესად სმბაბაძეთი სიტყვებია).

როდის როგორ დავწეროთ ჩამოთვლილი და მათი მსგავსი ფუძეგაორკეცებული სიტყვები?

ამისათვის შემდეგი ორი პირობის გათვალისწინებაა აუცილებელი:

ა) არის თუ არა ამგვარი სიტყვის თითოეული კომპონენტი რეალური სიტყვა დამოუკიდებლად;

და თუ არის:

ბ) აქვს თუ არა ფუძეგაორკეცებულ სიტყვას არსებითად იგივე მნიშვნელობა, რაც მის შემადგენელ ფუძეს (მაგალითად, სიტყ-

ჯამი წამწამი წამი დამოუკიდებლად გამოიყოფა, მაგრამ ამ ორი სიტყვის შინაარსი არსებითად არის განსხვავებული).

შესაბამისად: ფუძეგაორკეცებული სიტყვა დეფისით დაინერება, თუ ამ ორსავე პირობას დადებითი პასუხი აქვს: ბერ-ბერი, ნაპირ-ნაპირ, ახ-ახი, პატარ-პატარა, ნელ-ნელა...

შენიშვნა: ასეთი ფუძეები შერწყმულად დაინერება მაშინაც, როცა პირველი კომპონენტი სახელობითი ბრუნვის ფორმითაა: ნელინელ, კარიკარ, წამინამს, შორიშორს (ასევე შდრ. შორიახლოს)...

ყველა დანარჩენ შემთხვევაში სიტყვა შერწყმულად დაინერება: თავთავი, ბაჯბაჯი, ლანლანი, გიგმაგი, რიგრაი...

ასევე შერწყმულად დაინერება და კავშირით შერწყმული ფუძეები: თანდათან, პირდაპირ, გულდაგულ, ცხენდაცხენ.

2. ნაირფუძიანი კომპოზიტები

აქ თავს იყრის ისეთი კომპოზიტები, რომლებიც სხვადასხვა სიტყვათა შეერთებით არის წარმოქმნილი. ეს შემადგენელი სიტყვები (კომპონენტები) შეიძლება კომპოზიტში სხვადასხვა ფორმით იყოს შეერთებული. კერძოდ:

ა) შეიძლება თითოეული კომპონენტი ფუძის სახით იყოს წარმოდგენილი:

ძალ-ლონე, დღე-ღამე, ქალ-ვაჟი, კვლევა-ძიება, ქართლ-კახეთ-იმერეთი...

ბ) შეიძლება ერთი კომპონენტი ფუძის სახის იყოს, მეორე – რაიმე სხვა ფორმით:

ძმისნული, ქვითკირი, ნათლიადედა, მზეთამზე...

გ) შეიძლება თითოეული კომპონენტი საკუთარი ფორმით იყოს შესული კომპოზიტში:

ამიერკავკასია, წუთისწუთს, ზედამხედველი, კაციჭამია...

უნდა ითქვას, რომ წარმოდგენილ ნაირგვარ კომპოზიტთა დანერეობა იმდენად მათს ფორმოებრივ მხარეზე არ არის დამოკიდებული (ყოველ შემთხვევაში, შესაბამისი საკონტროლო ნუსების თვალსაზრისით), რამდენადაც შემადგენელ კომპონენტთა და მთლიანად კომპოზიტის შინაარსზე, მათს შინაარსობრივ ურთიერთმიმართებაზე.

კერძოდ, განარჩევნე ერთ ცნებთან და ორ ცნებთან (მრავალცნებთან) კომპოზიტებს.

ერთ ცნებთანია კომპოზიტი, თუ მისი მნიშვნელობა არ უდრის შემადგენელ კომპონენტთა მნიშვნელობების შექანიკურ ჯამს, ანუ თუ კომპოზიტი ერთ დამოუკიდებელ შინაარსს გამოხატავს (მაგალითად: ცისკარი არ გამოხატავს „ქარს ცაზე“, არამედ „განთიადს“).

ორ ცნებთანია კომპოზიტი თავისთავში გულისხმობს თითოეული კომპონენტის მნიშვნელობას, ანუ ის არის ერთგვარი ჯამი შემადგენელ ფუძეთა (მაგალითად: მშვილდი-ისარი იგივეა რაც მშვილდი-ისარი, წვერ-ულვაში უდრის, არც მჭეტი – არც ნაკლები, ნეერ-სა და ულვაშს და მისთ).

შენიშვნა: შესაძლებელია კომპოზიტიდან შემადგენელი სიტყვები ადვილად გამოიყოს დამოუკიდებელი ფორმითა და მნიშვნელობით, მაგრამ ეს იმას სულაც არ ნიშნავს, რომ ისინი კომპოზიტში დამოუკიდებელი ოდენობებია. არსებითი აქ ის არის, რამდენად შეესაბამება მათს ამ მნიშვნელობებს თვით კომპოზიტის მნიშვნელობა. მაგალითად: ბარშავი, ცხადია ბირი და შავი სიტყვებისაგან შედგება, მაგრამ თვით კომპოზიტი სულაც არ აღნიშნავს შავ პირს (სახეს), არამედ – ცუდი თვისების (რეპუტაციის) ადამიანს...

აღნიშნულიდან გამომდინარე, კომპოზიტთა დანერეობა მათს „ცნებრიობაზე“ დამოკიდებული: თუ კომპოზიტი ერთ ცნებთანია, ის შერწყმულად დაინერება; თუ ორ ცნებთანია – დეფისით.

როგორ შევამოწმოთ?

ანუ როგორ დავადგინოთ, ერთ ცნებთანია კომპოზიტი თუ ორ ცნებთანია?

ამისათვის კომპოზიტის შესაბამის კომპონენტთა შორის უნდა ჩავსვათ და კავშირი და, თუ ნევრთა ამგვარად შეერთება არ ცვლის იმ შინაარსს, რასაც კომპოზიტი გამოხატავდა, მაშინ ეს კომპოზიტი ორ ცნებთანია ყოფილა. ხოლო თუ და კავშირის ჩასმა კომპოზიტის შინაარსის დაურღვევლად შეუძლებელია – ერთ ცნებთანია.

შენიშვნა: 1. როგორც გაორკეცებისას, ისე ნაირფუძიანი კომპოზიტებში და კავშირი ზოგჯერ თვით კომპოზიტის შემადგენლობაში შედის. ყველა ამგვარი კომპოზიტი შერწყმულად დაინერება: დღედაღამ, ნამდაუნუმ, ოცდაათი...

2. „ცნებრიობის“ ზემოთითიებულ პრინციპს არ არღვევს (და იმავე წესით უნდა ვიხელმძღვანელოთ), მაგრამ მაინც ცალკე უნდა მიეთითოს ისეთ შემთხვევებზე, როდესაც ორცნებიანი (ანუ – დეფისით შეერთებული) კომპოზიტებისა-

* ცნება ბერძინი ამ შემთხვევაში იმეო სიტყვის მნიშვნელობას გამოხატავს.

განს თავსართ-ბოლოსართების დართავით ახალი რთულფუძიანი სიტყვები ინარმოება (მაგ. და-ძმა → დაძმური). ამგვარად ნარმოქმნილი სიტყვა, ცხადია, შერწყმულად დაინერება. შეადარეთ:

- სახლ-კარი - უსახლკარო;
- დედ-მამა - უდედმამო;
- ცოლ-შვილი - ცოლიშვილიანი, უცოლშვილო;
- დედა-შვილი - დედაშვილობა, დედაშვილოური;
- მთა-ბარი - მომთაბარე...

3. დედისით დაინერება ისეთი ორშაგი სახელწოდებები, როგორცაა: სახლ-მუზეუმი, წვერ-კორესპონდენტი, ტელეფონ-ავტომატი, აკადემიკოს-მდივანი, მეცნიერ-თანამშრომელი, ექიმ-კონსულტანტი და მისთ.

სიტყვის შემოკლება და აბრევიატურა

სიტყვის შემოკლება მნიგნობრულ ენათა უძველესი ტრადიციანია. ის იმთავითვე სასწრაფო საშუალებებისა და დროის ეკონომიას უზრუნველყოფდა. შესაშოკლებლად შეირჩეოდა განსაკუთრებით ხშირად ხმარებული სიტყვები და მნიგნობართა წრეში ასე მკვიდრდებოდა სტანდარტული შემოკლებები. მაგალითად, ძველი ქართული ხელნაწერები სავსეა სპეციალური ნიშნით აღნიშნული შემოკლებული სიტყვებით, რომელსაც ქარაგმას უწოდებენ: რ' - რამეთუ, რა - რაჟთა, ად - არამედ, ეა - ვითარცა, აწ - ამენ, ლ' - ლმერთი, ჩწ - ჩუენ...

სიტყვათა შემოკლებაში თანამედროვე ეპოქაში, როცა ზემოაღნიშნული ეკონომიის ინტერესი აღარ არის არსებითი, გარკვეული სამეცნიერო-ტექნიკური სტილის ნიშნები შეიძინა. უახლესი სამეცნიერო ნაშრომები, პრესა, სტადანსტეა ინფორმაციები სულ უფრო და უფრო ფართოდ იყენებს ამგვარ „პირობით ენას“ - შემოკლებების მთელ სისტემას, რომელიც ზოგ ენაში იმდენად მრავალრიცხოვანია, რომ ცალკე ლექსიკონების სახითაც კი გამოდის.

თუ დავაკვირდებით, შემოკლებას ზოგჯერ ჩვენ ნებისმიერადაც მივმარნავთ. მაგალითად, თვეების აღსანიშნავად ხშირად ვწერთ: თებ., აპრ., დეკ. და სხვ. ანდა - მისამართის მითითების დროს ვამოკლებთ: კვარტ. (კვარტალი), კორპ. (კორპუსი), სად. (სადარბაზო), სართ. (სართული), მ. (მინა) და მისთ.

შემოკლების ერთ-ერთი სახეობაა ისიც, რომელსაც ჩვენ რეგულარულად ვიყენებთ საკუთარი თუ სხვათა ვინაობის მითითების დროს

და სახელს (და მამის სახელს) ინიციალებით ვწერთ: ა. წერეთელი, მ. ჯავახიშვილი, ლ. ნ. ტოლსტოი... ზოგჯერ სახელის შემოკლება რამდენიმე ბგერითაც (მარცვლითაც) არის წარმოდგენილი: ივ. ჯავახიშვილი, არნ. ჩიქობავა, ალ. ყაზბეგი... შეიძლება იშვიათად (ავტორის ნებით) გვარიც შეგვხვდეს შემოკლებული სახით (მაგალითად, ცნობილია თვით ილიასეული დანერვილობა: ი. ჭ). სხვათა შორის, პირთა სახელეების შემოკლება ქარაგმის წესით ძველ ქართულშივე ფართოდ იყო გავრცელებული: თ. ე (თეოდორე), ი. ე (იოანე), გ. ი (გიორგი)...

ღ ა ი მ ა ხ ს ო ვ რ ე თ : ფსევდონიმებისა და ნოდებათა (ზედნოდებათა) გამოშხატველი გვარსახელების გამოყენების დროს შემოკლება დაუშვებელია (ი. ცურტაველი, გ. მერჩულე, მ. რუსთაველი, ვ. ფშაველა...).

ქართულ სალიტერატურო ენაში დროთა განმავლობაში დამკვიდრებულია გარკვეულ სიტყვათა შემოკლებანი, რომელთა ცოდნა ნიგნიერი აღამიანისათვის აუცილებელია ასეთებით:

1. თვით მნიგნობრობასთან, ტექსტთან დაკავშირებული შემოკლებანი:

თზ.	- თხზულება	სქ.	- სქოლიო
შრ.	- შრომა	ინ.	- ინილე
ტ.	- ტომი	შდრ.	- შეადარე
თ.	- თავი	წ.	- წახე
ნაწ.	- ნაწილი	ნახ.	- ნახატი
გვ.	- გვერდი	მაგ.	- მაგალითად

2. ნოდებათა და თანამდებობათა აღმნიშვნელი შემოკლებანი:

- აკად - აკადემიკოსი
- აკად. წკ - აკადემიის წვერ-კორესპონდენტი
- პროფ. - პროფესორი
- დოც. - დოცენტი
- ლაბ. - ლაბორანტი
- მასწ. - მასწავლებელი

3. დროის ერთეულთა აღმნიშვნელი შემოკლებანი:

წმ.	- წამი	წ.	- წელი
წთ.	- წუთი	წწ.	- წლები
სთ.	- საათი	ს.	- საუკუნე
აწ.	- ამა წლის	სს.	- საუკუნეები

4. ნონისა და მანძილის (სიგრძის) საზომები:

* ანლოგიურ დანიშნულებას ასრულებს ტექნიკური ნიშანი - ზ - პარაგრაფი

ახედა – **ღობის წილი უდევს**, ამდენად, ენობრივი აღრევია: „არსების აფხაზების ომის განაღობა და მის შედეგებში ღობის წილი მიუძღვის“ („ახ კურს“).

პანფიხანგელოზის ოცნის – ვალდებულებას ოცდის, შესაბამისად, აღრევია: „ერთი ხელის მოსმით იხსენიან ვალდებულებებს მხმარის ვაძირ“ („რეზონანსი“).

საქმე ვაჭრის – ადგილი აქვს, არივე გამოხატავში რუსულის გავლენით დაკვირვება (იხ. ქალკები); შეცდომა თავის იწყის მათი შენსების შედეგად: „ადგილი მკვამს“.

დირიუბის გმინობა და შუნიდირი დირსება: დირსება პიროვნების მადლო აღმზანური თვითმეფასება, შუნიდირის დირსება დამატებით სიამაყესაც გულისხმობს, ამ გამოხატულებითა აღრევის შედეგია: „მზაკეთა დირსებას მურდირი კოიბ დუბუტაბმა იხსნა, რიშლის გვარი დარბაზში ემკა ვეგულმ არც კი იგოდა“ („ახ კურს“).

არ ებნება – ვერ ებნება: დანარჩენი მნაცვლის ვერ ეკვება, არცერთი აკეთებს, თავადივე უსატყურობის ვრცება („საქ რება“).

მთუმიწლიად – სულმთუქმულად: „ბალი სულ როუთ მენსლად უოღდა ქორის დანარუნებას“ („თარქმ“).

ხელდახმა – ხელის დამა: ხელდახმა ძველი წარმომავლობის ტერმინია სასულიერო ქურთხევის მსხარისით. თანამედროვე ქართული მისი მხობილებითა, ერთი მხრივ, გავრითოვდა და ყოველგვარი დანაშაულობა თუ გზის დალოცვის გატება შეიძინა, მეორეც, ვაზმორდა ამ კობიონტში „დახმა“ ზმნის გამოვლენა: „დახმედა თავადც მშენიერი აბრეჭის და ქალბატონის ხელდახმით“ („მე მხერო“).

მომხივება ძაფი – **ჭაჭვი**: „იღვე უფრო შირვეცული იქნება, თუ დასავლეთისკენ მხირდა ახლა, ამ ვადმხვეცელ მოხივებში გაუწედა მონ მონეტიმ ჯაჭვი“ („აწილა“).

სულს დაეფხვ – ხელს ძლივს ითქვამს: დაუქეცებელია „სულს ძლივს დაეფხვ“.

ძლივს ნებისა – დამე შევიდობისა: აღრევია: „ლაშე ნებისა“.

დახასისლიად ვადეოდება – ჰამისისლიად ვაფიფვი: მცდარია: „დახასისლიად იფიფება“.

6. ნეოლოგიზმები და ბარიბარაზმები

ნეოლოგიზმი ამა თუ იმ ენაში ახლად გაჩენილ სიტყვას გულისხმობს. შეხამლებულია ეს ახალი სიტყვა თავით ამავე ენის საფუძველზე იყოს წარმოქმნილი, შეიძლება შემოსული იყოს რომელიმე

სხვა ენიდან. მთავარია, რომ ენის განვითარების შესაბამის ეტაპზე რაღაც ახალი მიზნისას გამოსახატავად ახალი სიტყვის გაჩენა შეიქნა აუცილებელი. ეს შედეგებია განსაკუთრებით თვალსაჩინო ხდება მაშინ, როცა ენა რომელიმე ახალი დარგის ტერმინოლოგიაში ამკოდრებს. მაგალითად, ცნობილია, რომ თავის დროზე ნეოლოგიზმების სახით გაჩნდა არაერთი ტერმინი: *ფენი*, *ბამბა*, *მწვევა*, *დოჭვირთვა*, *შენძულა*, *ნათურა*, *ჰურმადი*, *სირფი*, *აღმავლობა*, *უზუსტობა*, *მეგულისფრენი*, *თვითმფრინო*, *მრომბადე*, *თვითმავალი*, *თვითმკლელი*, *მთავარჩვეალი*, *თვითმარქველებელი*, *აღმტკბებითი* და სხვა მრავალი.

ამგვარიად, ნეოლოგიზმების მნიშვნელოვანი ნაწილი იქნება მშობლიური ენის სიტყვანარმოებითი შესაღებებლობის გამოყენებით. ცნობილია, რომ მხერლებს არაერთი ახალი სიტყვა დაუქეცებია: *ბიათ*, *ენაბი*, *მაგალითად*, *ილია*, *ჭეჭეჭაბის ხიერ*, *შეზღუდილი სიტყვითა*: *ურთყება*, *მონქული*, *მომართოლებება*, *მინაარსი*, *აჭრელებება*... მისით, ენის სიტყვითმადლობა, რომელიც მსოფლიო უკეთ გმინება და პოეტობა, მსურავლი, მუდმივი პროექსია და ის მნიშვნელოვანად ვამოზნავს ამ ენის მიხვან მკალბელებლობებსა და სიცოცხლისუნარიანობას.

ახე იქნება ენაში არაერთი ნეოლოგიზმი აფიქსური სიტყვანარმოებობა თუ კომპოზიციის შემუშავებით. მათი ნაწილი საბოლოო ადგილს იმკიდრებს სალოტინოტყური ენაში, ანუ ნეოლოგიზმებიდან ძირითად დიქსიკურ ფორმში გადადის, ნაწილი კი მხოლოდ ერთჯერად წარმომადგენლად რჩება (მათი რკაზიონად იღებს უნოდებები). მაგალითად, თავის დროზე უთოოდ ნეოლოგიზმი იყო *აგო* სიტყვით მოსაწილოებით შექმნილი ცმედა ის კომპოზიტი, რომლებიც ემცდონს სიტყვას შეტანად.

- აგბედი** – ავი ბედი, უკუდამართი ბედი.
- აგბედი** – ავი გულია პატრონი, ბორიტი.
- აგბედი** – იგივეა, რაც აგბედი ბი.
- აგბი** – ცუდი ამინდი, ცუდი დარი, უამხილბა.
- აგმა** – ავი ენის პატრონი, ავის მთქმელი... – აცოია
- აგნი** – იგივეა, რაც აგნიანი.
- აგოვლი** – ავი, ბორიტი თვალის პატრონი.
- აგაკი** – ავი კაცი, – ბორიტი, ბორიტიმედი, აქსული.
- აგმქედი** – იგივეა, რაც ლორმუქვილი, – გაუზიბადარი.
- აგნქარი** – ვისიმე მხერ დადებითი ცმედი... – ნაკეცდარი.
- აგნქევა** – იგივეა, რაც აგნა.
- აგნული** – იგივეა, რაც ავი სული, – ემცა, კი, კუდიანი, მაგნე
- აგნები** – „მაგნი ფების“ შეიქნე ადამიანი.

ბიხეკი – BSEC: Black Sea Economic Corporation – შავი ზღვის აუზის ქვეყნების ეკონომიკური თანამშრომლობა;

იუნისეფი – UNICEF: United Nations International Children's Emergency Fund – გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ბავშვთა დაცვის საერთაშორისო ფონდი;

ტრასეკა – TRACECA: Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia – სატრანსპორტო დერეფანი ევროპა-კავკასია-აზია;

უეფა – UEFA: United European Football Association – ევროპის საფეხბურთო ასოციაციების გაერთიანება;

ფიდე – FIDE: Fédération Internationale des Échecs – შაქრატის საერთაშორისო ფედერაცია;

ფიფა – FIFA: Fédération Internationale de Football Association – საფეხბურთო ასოციაციების საერთაშორისო ფედერაცია;

ასეანი – ASEAN: Association of South-East Asian Nations – სამხრეთ-აღმოსავლეთი აზიის ქვეყნების ასოციაცია;

ბი-ბი-სი – BBC: British Broadcasting Company – ბრიტანეთის სამაუწყებლო კორპორაცია;

ენ-ბი-სი – NBC: National Broadcasting Company – აშშ-ის რადიომაუწყებლობისა და სატელევიზიო კომპანია;

ეფ-ბი-აი – FBI: Federal Bureau of Investigation – აშშ-ის გამაძიებლის ფედერალური ბიურო;

ტი-ბი-სი – TBC: თბილისის ბიზნესცენტრი;

იუ-პი – UPI: United Press International – აშშ-ის საინფორმაციო სააგენტო;

სი-ენ-ენი – CNN: Cable News Network – აშშ-ის ახალი ამბების სატელევიზიო კომპანია;

კა-გე-ბე – КГБ: Комитет государственной безопасности – სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტი;

როგორც ვხედავთ, უცხოური აბრევიატურები დეფისით იწერება იმ შემთხვევაში, როცა ისინი პირველი ასოებით არის შედგენილი და მათი დასახელებისათვის ასოთა შესაბამისი სახელებია საჭირო.

გარდა ამისა, გაჩნდა ქართულ ნიადაგზე შექმნილი ახალი აბრევიატურები:

დსთ – დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობა;

დღგ – დამატებული ღირებულების გადასახადი;

სეოკი – საქართველოს ეროვნული ოლიმპიური კომიტეტი;

ეუთო – ევროპის უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია;

შიდსი – შექმნილი იმუნოდეფიციტის სინდრომი;

შპს – შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება;

ცესკო – ცენტრალური საარჩევნო კომისია;

ამო – ამოუცნობი მფრინავი ობიექტი;

სპკ – საქართველოს მოქალაქეთა კავშირი...

ქართული აბრევიატურების წარმოთქმა ჭირს, თუკი ისინი მხოლოდ თანხმონებით არის შედგენილი, რამდენადაც ლათინური ანბანის ანალოგიურად მათი გახმოვანება გაუმართლებელია (მაგ.: **თსუ** – თე-სე-უ; **დღგ** – დე-ღე-გე და მისთ.), ქართულ ასოთა სახელები კი ამისათვის მოუხერხებელია („მხიარულთა და საზრიანთა კლუბის“ შემოკლების – **მსკ** – გაშლა, როგორც **მან-სან-კანი**, ცხადია, მხოლოდ სახუმარო შინაარსით არის მისაღები). ამიტომაც ქართულ საფუძველზე შექმნილი აბრევიატურების ოპტიმალური გახმოვანების საკითხი ერთერთი პრინციპული პრობლემაა.

ერთიც უნდა გავითვალისწინოთ: რამდენადაც აბრევიატურა ჩვეულებრივ სიტყვანაირებაში დამოუკიდებელ სიტყვას (სახელს) უტოლდება, ცხადია, მისი ბრუნებისა და თანდებულებით ვაფორმების საკითხიც დაისმის; კერძოდ, აბრევიატურას, რომელიც ინიციალური ნუსით, ანუ შემადგენელ სიტყვათა პირველი ასოებით არის შექმნილი, შესაბამისი ბრუნვის ნიშანი და თანდებული დეფისით დაერთვის: **სიტყვა ქველ-ის 1 ტომში მოძებნეთ; დსთ-დან გამოვედით; აშშ-ში მივმგზავრები...** ხოლო თუ აბრევიატურა სიტყვას უტოლდება (გახმოვანებულია), მაშინ ის ისე იბრუნება, როგორც შესაბამისი ფუძის ფუძეუცვლელი (უკუმშველი და უკვეცელი) სახელი. უცხოურ აბრევიატურათა ბოლო **ი** ხმოვანი ფუძის ნაწილად ჩაითვლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ის შესაბამის ასოთა დასახელებაში შედის. **შდრ.: ბი-სეკმა, სიენ-ენმა...**, მაგრამ: **ტი-ბი-სიმ, იუ-ბიმ** და მისთ.

ტიპობრივ საგარქოშოთა ნიმუშები

ნიკოვთ შეცდომა და გაასწორეთ:

რა ახალი მოგარქვავით გამოიშენებთ ხელში? ბოლოს დროს ჩემ ახ-
ლობებთან ხიერადად დაეკარგე ურთიერთობა. ბევრი უკცადე, მაგრამ
დღემდე თქვენს შესახებ ვერაფერი შევიტყვე შეგობრებს უკლებლივ
მივტოვებდნენ ჯერბალისთან. თვისთან პოეტურ უცხოება თვისი
ზღაბრილი სიმყინისადაც. სად წაუხვილ, ლუკანამ თათქობივე, ხა-
მართლეს, სად? თვისში ვერ კასტი-კურტიდ ვამზინდის, შერე იმატა
ხედავმა როგარც შემდგომ გამოიჩინა, ნადარის ზეშობით წყბი
დოუსხამის სკამზე მათ ხედავ შე ხედავსეა შემთხვევის გამო ხუთმა-
ბათამდი ვერ მოკლივარ შეც მადლეგრძელის თქვენს შორის, უმცროსს
მა ვარ თქვენისი შე ლაფუნებდა შენს შავიყრად ჯოჯოხეთის ცუცხლს
და ცხელ მარწონებს გამოლი, გურამი ბაქრაძე, და მომთხვევი
გავეთილს შეღვინეთ სხვადასხვანაირი ლეროისი მქუნარვია შერბობი-
უმა ორთავე ქვეყნის მისი გამოცდის წლები დაუდგა ტყუილიად
მაქონებდა, შენ შერბობიდა ვარ კიდევ ბევრი გავლია. იქამდინაც კი მივ-
იღებ, რამ ქართული მწერლობის ბრალიც კი დასდეს. ხეტი ვიცოდე, არ
მოკეყსდა ერთი და იგივეს საუბარი? ორთავეს დიდა სურვილი მქანდა,
ხათქვამის აზრს ხისწვდომოდა. შიორე გახაფხულზე თამაფემდა ჩემ
სამფლობელიში შეკრბის ოცდათხუთმეტი თუმიანი აკაპის და ოთარის
განხრისული აქვთ, დათვლილთნ თბილისის ისტორიული ადგილები-
დომიტრამ და სუეზარამ გავეთილებზე დაავფასეს. სულ „ყაყატას“
უძახდნენ და თათარაც კი არ იცოდნენ. თუ რად ესახდნენ თუ ჩვენსკენ
გამოიქცა, შე დაუენახვება... თავი დამსებე, ჩემი დამეჯანბი! ბილოს და
ბოლოს მოვლილურს თავის სახელი უნდა დაერქვას აქვდინა და შენამდი
ვირდი მასხა ყელაქდა — ბა, ბეტრე, ფროსილია! — არივებდა ბეტრე
თავის თავს. კაი ხელი მქანდა ორთავეს. არა მგონია, ყინშეს ამის
გასარკვევად ყიდაცები დასჭირდეს. მათ, მამუკაც აბა გენიცვლოთს
ყვანე, ეხლა ჩვენი დვისსმობელი ვადლეგრძელით ერთს მოზრდილის
ბაქს თავისზედ პატარა ბიჭვისათვის ქამრის დილუბი დაეცეყვება. შავდინა
მის მძინე რეა წლით აყა უფროსი. არათურა ცოდვა არ შექნა ჩემ
სიკოცხლემა. ბირუტყვი რომ ჩემთან ვისმე ვავლბა, ვიტარებდა, რამ-
დენს რასმე ეუბნებდა ჩემს გულს ეს მოიბა. ერთსა და ამავე მიწას
შეოლა... ბერგან ლამაც არის და ჭიანჭველიც. შეერს რადაცკეობს
ბოდვას მამუკა ჩვენს ღუარისბი. ერთს აღთაქოთის ახტვდა ხელში, რომ
ჩემთვის ეწვეხინებინათ რამე ძირს გაშლილა ხავსე მასდარი, ქსნისა და
არავს შუა გაღატაული ჩვენს წინ ერთს ხმელ ხეს ვარშემო კოდალა
ველურბოდა. არიოდე თვის უკან გახეთმა საშინელი ცილისწამება გა-

მოიქვეყნა მის ფეხებ ქვეშ რომდენმაძე ყვილიმა დაიკვნესა და განშედა.
სკოლისი ამას თუ გასწავლიან, შუადღემდი ომინუა? არჩილი. ბოძებჩედ
შემდგარს მალად სათივეზედ იდგმეყინებდა. შერე ხნავე, თუ ვათქვამს
ვისმეხათვის დიდა ხნა მელაპარაკა და ბევრი რადაცკევი მოხნა.

შეარჩიეთ და ჩახვით სწორი ფორმა:

დღემდე ვიგროვებ მსფორმაციას (თქვენშესახებ, თქვენს
შესახებ, თქვენ შესახებ) ჭირისუფლები შეიკრბინეს (გურამისთან,
გურამთან, გურამისთან). ერთი საფიქრალი მქონდა (ხამსავე,
სამავეთ, სამთავე, სამივეს) დედაჩემმა მომიტანა დაქთვილი წი-
ღემა (მისი, თვისა, თავისი). ირემს თავი რქებით მოსწონდა და სწორედ
..... დაღუპეს (იმათმა, იმაქსმა, იმათ). გამომსყლელებმა გულწრფე-
ლიად თქვენს ხათქვლა (თავისი, თავანთი, თავიანთი). გაყინული
მეზავრი მფორებდა (ერთსა და იგივეს, ერთლიადაცეს, ერთი და
იმავეს, ერთსა და იმავეს). ბარვა როგორ იქნება (მაგრე, მასე,
უგრე) რა შეუძლიათ, ხეობა არ აცან და სრალა (მაგათმა,
მაგებმა, იმაგესმა, მაგათ). როგორც აღმოჩნდა, მეზავრები გა-
მაქეთლიან მახტხის (დილიმიდან, დალიმიდან, დილიმიდან). კეყვის
„თისბილეებმა“ შეათასე გოლი გაუშვეს კარბი (მათ, მათს, თა-
ყას, თავიანთ). სითუ სხვადასხვა წელს განსხვავებული ორვან-
ამბის ანატომიური აგებულება? (ერთი და იგივე ერთსა და იმავე, ერ-
თისა და იმავე, ერთლიადაცე). განა მოვლილით ამგვარ თავის
ავლებს და მუხლომას? (ვისმეხვან, ვისვანზე, ვინმესვის) საქართველოს
მწერალითი ვაქმარი ქუჩიზე მღებარეობს (მასბლის, მახაბე-
ლის). მეზავრებმა გაქარვითი შილწივს (მლიანრემდი, მლი-
ნარემდის, მლიანრემდე, მლიანრემდის). ახანია ამათ შეხვდა მო-
სულს (დიდის, დიდი, დილით). რა მოგარქვავით გამოიშენებთ
ხელში (ახალს, ახალა, ახალ). თავიანთი ქვეყნის ჭეშმარიტი
შეიღები იყვნენ (ორივე, ორთავე, ორთავენი, ორივენი, ორნივე). შერე კი
..... შავმა კიტამ ვარბინა (ჩვენსორის ჩვენს შორის, ჩვენს შორის).
კაცი ბურ ბირუტყვზე ფრად პატარა და ულოხია, მაგრამ
დიდი ჭკული ყველასა ხილუვს (მისი, თავისი, თავიანთი). მაშინდელა
ცხივრებოთს საიმომად სახასითოთ შემთხვევას გაყინსენებ
(რამდენსამე, რამდენიმეს, რამდენიმე). ბრბანა, რომ ხელშეკრული
გავეყვით (წყილ ვილი, წყალ-ვილი, წყალგაღმა) ის გას-
ცქის შავთ პასუხს (თქვენსამავეთ, თქვენს შავთ, თქვენ შავთ).
სახლის უკან კალო-სამბელია და კომური (სამბელ-ქვეშ, სამ-
მელ ქვეშ, სამბელქვეშ) ბუღემა ბირტყვი იხსდნენ (ტიროლის,
ტიროლის).

მითითებული რიცხვი ჩაწერეთ სიტყვებით:

ჯერ არ დამდგარიყა 1979 წელი ვაჟიდა 107463 დღე ურთ ვჯგუფ-
ში 125 ლარი ძლივს შეკერება 1999 წელთა ბოლო წელი ბასწლუელის,
თუ 2000? 1978 წელს პირველი დიდი გამოსვლია შობდა ქართული ენის
დახატვად. დაახებელით შემდეგი რიცხვების თანრიგები: 4748, 5609,
4028, 3301, 5349. ვველა პატალი თვეში 30 ნაყოფს ჭიშს და 7500 ჭია
შეკამს 225000 ნაყოფს. ქალაქის შაშინ აღურიცხაყო 780350 სული
(შეშერში) შედეგ ალოლომს უშეყოთ 28800 წელიწადი, მეფე ლეოპოლდეს
— 36000 წელიწადი, მეფე ვსშეესდუხასს — 43200 წელიწადი. ხუთი
ქალაქის რვა შედეგს სულ უშეყოთ 241200 წელიწადი. კრწახნისის პრძილი
გამამარა 195 წელს.

რიცხვითი საბელი ჩაწერეთ არაბული ციფრებით:

მასხალეობის მიხედვით საქარსუელი მსოფლიოში თანმაცადმე-
თექსმეტე იდგაღზდა გრივლო ხხხთილი თაფისა დაბადებინდის ასშვირე
წელს ვარდაიცვალა. ხად ირის სამაბმეგრასე არაჯგულა? ყაველი შეათასე
ჯარისკაცი ურთვერინასა შევებულვით დაჯლიდოკდება. პურის რიგში
ასაყლამყოფი აღმაგრინდა. ქართული რიამტიხნაი ჩამსყლიობდა
შეცხრამეტე საუკუნის დახაწვისში მთელი რიიონის მასწავლებლები ას-
ხამოყლამყცხრამეტე სეილაში შეკერებლიყენენ ზოგა თცდამეურთე
საუკუნეში ცხივრობის, ზოგი ჯარაც შეცხრამეტე საუკუნეშია
ხარისხილი. ვვდარ ვადავახადეთ მწერლის დაბადების თთხმაცდამყხუთე
წლისთაყა თასამ პირველი ტამარა ხხვა ბარვთახ მიდვა, მეორე ზედ
დაილო ხუმრობა ხამ არ არის, თთხმაცდამეორეში ვადაყდექი-
ჭადრაკის ვამამგანებელმა სეტამ ინლიათის ყფლისწულს (შეგქსე
საუკუნე) ჯილოდ მასთხთაყა ხორბალი თმ ახე არიშით, რომ ჭადრაკის
დაფის პირველ უჯრის შესაბამებოდა ურთი მარცვალი, მეორეს — თრი,
მესამე უჯრას — თთხი, მეოთხეს — რვა, მეხუთეს — თექვსმეტი
მარცვალი. ლუდავიკი შეცამეტეს არ ვშინოლი ამ ყყამიტი რიცხვის.

იპოვეთ შეცდომა და გაანწორეთ:

მხოლოდ ვუნდგუნდად მისული ახეები თუ შექრავდნენ იმის
ზუდაპირს. ლამის ბანდ ბუხნში თანღათან ვამოიყვეთი ღრთია მოტეხილი
ცხივდარბაზი უწვერ-ულვაში და ბარ-ტიტყლი ბიჭები ჯარში მიდიდად-
ნენ. ხდრე გახავებულხე ვი არე-მარე ბრისყრად აჭრულდა. ცხენიდან
ბარს ვადამთავლი თავ-შამწონხე მხეღარა. შილაღ შთაში წარმთმამილი
შეინვარები ნელნელა მოკურავს ქვემოთ დაჭრიალებს სიცოცხლის ნიშან-

წყალი მილიანად დაკარგოდათ საქონელი შეესია თმ ხამიანს ბაღახ-
ბულახს ვაჟეს თუ არა ეს სამწუხარო ამბავა თელავში, ახლი-მახლო
სოფლები აღულდნენ. ეს ვეარი დარქმეყია შამახისს. ქალაქელებისაგარ
(კატა-მატანი ვი არ არიან ვალაქელებს), რადგახაც შამა-პაპა ხეში შე-
ჯღახენი ყოფილან. ერთი მხეთოსხაჯე თორმე ყაველ დილ-დელიობით
მოდითა წყაროსთან — დედა-მეილიბაში შენ-ხემობა რად არის? —
პეითხა თთარიათო ქერაყმა თაფის თაფსა. ვთმურის შორი-ახლია ზომქზედ
შეშდვარს შილდ სათიყვხედ აღგმევისებდა ვალეიქებულმა ღურხყელვებმა
შემოსძახეს შამა-პაპური სამღერა და არე-მარეს დამატეხისყლი ხმები
მთეფხია. თმ წინადადებან დარბაზში შარი-მური და ხმაურა მოჰყვა.

შეაჩრეთ და ჩახვით სწორი ფორმა:

ვაჭირეებულ ხილხს არ მქონდა (ლეკმა-პური, ლუკმა
პური, ლუკმაპური). ბალოტიკური ვითარება იმაბება (დღითი-ღღე,
ღღითიდღე, ღღითი ღღე) უჯვე ჩავლილი იყო დღეები (ფე-
ბუდითო, აფუდითო, აფ ბუდითო). სტუმარი ასეთი შეხვედრითი
დარჩა (შურისცყოფილი, შურისცხიფილი, შურისცხიყოფილი). თოჯინების
სხვეტაკოს ბავშვები ესწრებოდნენ (შყარე წლოვანი, შცი-
რეწლოყანი, შცირე-წლოვანი). ქალაქის მოედანზე მაცყლა
ხახახათა (არა ჩეუელებრივი, არაჩეუელებრივი, არა-ხეუელებრივი).
ქალაქის ცენტრალურ მოედანზე ტყვეები ჩამოატარეს
(ხელ-ყუნ შეკრული, ხელ-ყუნ-შეკრული, ხელიყუნშეკრული). ყველი
შენატროლი იმით (შამა-შეილიბას, შამაშეილიბას). მწიფე
ვაჯალი დაბლა ცვიოდა (პანტა-პუნტი, პანტაპუნტა).
მღელარე ცრემლები წურწურით ჩამოდიდნენ (წვერ ულ-
ვაშხე, წვერ-ულვაშხე, წვერულვაშხე). ციხის კარბჭესთან
დარაჯი იდვა (გრძელ-ულვაშა, გრძელულვაშა, გრძელ ულვაშა).

შეამოკლეთ ხაზგასმული სიტყვები:

XX საუკუნის 1961-64 წლები გარდამტეხი აღმოჩნდა ქვეყნის სა-
ცილოურ ცხოვრებაში მომდევნო შავალითები უჯვე სხვაგვარ ტეხლენცი-
ახე მეტეველებენ: შეადარულ... მართალია, ცხრუწყოდებულ იბო ზიცია
ძალიან ხმაურობს, მავრამ ბევრს ვერაფერს ვიადწვეს ხშირად ხმარობენ
გამთქმებს: ცხრთავლაა მხე. ცხრა შთის იქით, ცხრაკლიტული, შეცა-
შეტე ვოჭი და ასე შეშდვფ. კახა საითში ნ კილომეტრს ვადის. 1863-
1864 წლებში რუსეთის ჯარმა მთელი ჩრდალი-დასავლეთი ვაჯასიის
ტერიტორია დაიკავა... ამრიგად 1801 წლიდან 1864 წლამდე რუსეთის

იმპერიამ მთელი კავკასია დაიპყრო. მაშინ აღნიშნული მანქანებულა მ.ნ. ბექტრამდე განარდა. კავკასიაში მიწათმოქმედება ზღვის დონიდან 2000-2500 მეტრამდე გვხვდება. აქ 1988 წელს მოპოვებულ აქმა ზხალოდ 400 ტონა მალხა.

განმარტეთ (გაშალეთ) შემოკლება:

ქობაკუთხის გაყოფა იქრის კვეთის საფუძველზე მოცემულია კვე-
ლიდეს „საწყისებში“ (მე. წ. II ს.) დაცულია შავიური გვადრატის ძირი-
თადი პრინციპები (ან სპ. შპ). არაბებს მეტად აინტერესებდათ სრულყო-
რადელი და ე. წ. შეკობარა რაცხვების შესწავლა. ხაფრანგეთის მეფე
ლუდვიკო X (მეფობდა 1461-85 წწ.). მართლაც, მარცხენა რიგში მო-
თავსებულია ცხებები კეილიას, სინათლის, წრდის, მარჯვენისა და სხვ.
ხოლო მარჯვენა რიგა მოიცავს ცნებებს ბორსტის, ბსელოვის, შრულისა
და ა. შ. ძალი საათში მ კმ. სინაირით ღარბას 2000 მ სიმაღლეზე
რადიაციის დონე ორჯერ მეტია სურათზე შიხანს მდ. არაგვის ხა-
თაგვსა აქ ხალუქების რაოდენობა 5,5 მმ-ს შეადგენს. მწვანბრიდარ გა-
მოვადი 1000 შა ნაყოფიერა ხასოფლო-სამეურნეო საგარეულო. მასხა-
ლკობის საშუალო სიმკიდრევე — 78 ადამიანი 1 კვ კმ-ზე ზღვის
ფონსადან 2500 მ-ზე ზემოთ შეკახრეთა სიმაღლე არ აღემატება 20-30
სმ-ს.

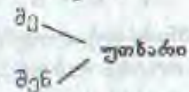
**ზმნის ფორმაწარმოებისთან დაკავშირებული
მართლწერის საკითხები**

ზმნის ფორმანარმოება, რომელშიც ძირითადად უღლებს იგუ-
ლისხმება, როგორც ითქვა, ბევრად უფრო რთული სისტემაა, ვიდრე
სახელების ბრუნება და რიცხვის წარმოება. ამ სიროულეს განაპირო-
ბებს ის, რომ ზმნის ცალკეული კატეგორიები (და ასეთი ბევრია) დამო-
უკიდებელ მიკროსისტემას ქმნის და ავტონომიურ გრამატიკულ ნე-
სებს ემორჩილება. კერძოდ, ცალ-ცალკე მოითხოვს გათვალისწინებას
პირის, ასპექტის, გვზის, კონტაქტის და სხვათა მორფოლოგიური გა-
მოსხატვა ზმნაში. მათ შორის ორთოგრაფიული თვალსაზრისით ყუ-
რადლებას მოითხოვს რამდენიმე საკითხი.

I. პირის ნიშნების მართლწერა

ა) ვ- პირელი პირის სუბიექტის ნიშანი

ორთოგრაფიის საკითხებზე საუბრისას უკვე აღინიშნა, რომ პირის ნი-
შანი ვ- ზმნის ფუძის იმავე ვ თანხმოვანთან და ბავისმიერ უ, თ ხმოვ-
ნებთან შეხვედრისას თითქმის არ ისმის (არ წარმოითქმის): ჩვეულები-
სამებრ, ამბობენ: *მე უთბარი* (და არა — *მე ვუთბარი*). წარმოთქმის
ეს თავისებურება ზოგჯერ (არასაკმარისი წიგნიერების შემთხვევაში)
შესაბამის ფორმათა დახერილობაშიც იჩენს თავს, რაც უხემ შეცდო-
მად უნდა ჩაითვალოს, ვინაიდან ის I და II პირის ფორმათა სრულ და-
მთხვევას განაპირობებს:

ამდენად, მორფოლოგიური პრინციპი მოითხოვს შესაბამის პოზი-
ციაში ვ- პირის ნიშანი შენარჩუნებულ იქნეს:

- ვ-გარჯიმობ, ვ-ვარცხნი, ვან-ვ-ვითარდი, მო-ვ-ვარდები...*
- ვ-უბნობ, ვ-უყურებ, ვ-ურჩევ, ვ-უცხვებ, ვ-ურჩობ...*
- ვ-ოცნებობ, ვ-ოფლიანდები, ვა-ვ-ოცდი, ვა-ვ-ორდი...*

გამოთხადის: პირის ნიშანი ვ- დაკარგულია ორ ფორმაში: **მო-
ვალ** და **მო-ვედი**; მაგრამ ეს დარღვევად არ აღიქმება, რამ-
დენადაც მათი შესაბამისი II პირის ფორმები ისედაც გან-
სხვავებულია (*მო-ხვალ, მო-ხედი*).

შენიშვნა: 1. ზოგჯერ მეორე უკიდურესობაშიც ვარდებიან: ის,
ვინც იცის, რომ I პირში ვ- უნდა დაწეროს, თითქოს ფუძის
წინაც „აღადგენს“ მეორე ვ-ს: *ვ-ვოცნებობ, ვ-ვურჩობ...* ამ
ფორმების მცდარობა თვალში საცემი გახდება, თუ მათ შე-
საფერის II პირის ფორმებს გაუუკეთებთ (*შენ ვოცნებობ!*).

2. მსგავსი დამთხვევა პირის ნიშნებისა ზმნის ფუძის
თავიკიდურა თანხმოვნებთან შეიძლება სხვა პირებშიც შე-
გვხვდეს. მაგ. *გვ-გვრის, და-გვ-გვიანებია, და-გვ-ვალბეია...*
ვ-ვაეს, ვ-ვ ზაენის, და-ვ-ვლუჯს... მაგრამ ამგვარ შემთხვე-
ვებში შეცდომა ნაკლებ მოსალოდნელია.

როგორ შევამოწმოთ?

თუ ზმნა პირველი პირისაა, ანუ სუბიექტად შეიწყობა *მე, ჩვენ* ნა-
ცვალსახელები, მას ყველა შემთხვევაში უნდა აქონდეს (ანუ — მე-
ორე პირისაგან უნდა განარჩევდეს) პირის ნიშანი **ვ-**, ვარდა ზემო-
მოითხებული ორი გამოთქმისა (*მო-ვალ, მო-ვედი*).

გატანს — გატანა — გატანოს:

კონცერტმა ორ საათს გატანა.

განწევს — განწია — განწიოს:

პაპუნამ გააბრაზებით განწია შინისაკენ. კარგი ქეფი განწიეს.

ასწევს — ასწია — ასწიოს:

ამაყად ასწიეს თავი დათოვლილმა გოლიათებმა.

გამოსცემს — გამოსცა — გამოსცეს:

მწერალმა ერთტომეული გამოსცა. ხარდალმა ბრძანება გამოსცა.

გასცემს — გასცა — გასცეს:

ქალმა ხმა არ გასცა დედას. ეინ გასცა ბრძანება?

დასძინს — დასძინა — დასძინოს:

გამოსსულელმა ბოლოს დასძინა...

ასევე უნდა დავიმახსოვროთ პირის ნიშნის ქონა თუ არქონა ზოგ გაგრცელებულ გამონათქვამში:

ერთი მხრივ: თავს დაადებს, ხანი დაყო, შედეგები ცნო, შეუძლებელი შეძლო, თავს განირაცს, თავს (ვერ) გამოყოფს...

მეორე მხრივ: გაკვეთილს მოჰყვება, კბილებში გამოსცრა, ბრალს სდებს, რას სჩადის, შეესცოდა, საკითხს ნამოსწევს, მტერს სძლევეს, კანი ასძვრა, თვალი ვერ მოსწყვიტა, ჩვენს ბედს ძალი არ დაჰყვას...

როგორ შევამოწმოთ?

სატყუო ფორმის შემოწმებისას თანმიმდევრულად უნდა დავიცვათ შემდეგი ორი პირობა:

1. შეუწყობა თუ არა ზმნის ირიბი (ბრუნვაუცვლელი) ობიექტი?

2. იწყება თუ არა ზმნის ფუძე რომელიმე ხშული თანხმოვინით?

ორივე დადებითი პასუხი — პირის ნიშანია, თუნდაც ერთი უარყოფითი — არა.

2. ზმნისწინებს მართლწერა

თანამედროვე ქართულში ზმნას დაერთვის შემდეგი ზმნისწინები:

ა-, და-, გა-, შე-, ჩა-, გადა-, ნა-, მი-

ამო-, გამო-, შემო-, ჩამო-, ვადმო-, ნამო-, მიმო-

ამათგან, როგორც სისტემიდან ჩანს, მეორე რიგის ზმნისწინები პირველთაგან მო- ზმნისწინის დამატებით არის წარმოქმნილი.

თუ პირველი რიგის ზმნისწინებს ავიღებთ, ძველად მათს უმეტესობას განსხვავებული, უფრო სრული სახე უქონდა. სახელდობრ:

ახალი	ა-	გა-	ჩა-	გადა-	ნა-
ძველი	ალ-	გან-	შაა-	გარდა-	ნარ-

ზმნისწინების გამოყენების მთელი სირთულე იმაში მდგომარეობს, რომ თანამედროვე ქართულში ახალი ზმნისწინების გვერდით მათი ძველი ვარიანტებიც ისევე ფუნქციონირებს. ვერძოდ:

ა) ზოგ ზმნასთან ძველი ზმნისწინი ერთადერთია:

ალ-დგენა, ალ-შადლობა, ალ-ჭურვა, გან-მარტება, გან-ხილება, გან-ხჯა, გან-ცხრომა, გარდა-ცვალება, წარმო-დგენა, წარმო-შობა, წარმო-თქმა, შოა-ბეჭდილება...

ბ) ზოგჯერ კი ზმნა ორივე სახის ზმნისწინს დაერთავს, ოღონდ ძველი და ახალი ზმნისწინები მას განსხვავებულ შინაარსს ანიჭებენ; მდრ:

ალ ზრდა — აზრდა, განცხადება — გაცხადება, ალდგომა — ადგომა, შოაგონება — ჩაგონება და მისთ.

ძველ და ახალ ზმნისწინთა თანაარსებობა მათ აღრევასა და ზოგ ორთოგრაფიულ უზუსტობას (დარღვევას) განაპირობებს. ამისი მიზეზი ძირითადად ის არის, რომ ენის თანამედროვე მომხმარებელი, როგორც ჩანს, სამწვილ ზმნისწინად ძველი ზმნისწინის მხოლოდ იმ ნაწილს აღიქვამს, რომელიც ახალ ზმნისწინის ემთხვევა, „ზედმეტ“ ნაწილს კი ზმნის ფუძეს მიაკუთვნებს. ამგვარი აღრევის ორი სახესხვაობა ელინდება:

1. ძველი ზმნისწინი პირის ან ქცევის ნიშნებით არის გათიშული, მისი მთლიანობა ამ ნიშნებით არის დარღვეული:

ა-უ-ღნიშნავ, ა-უ-ღნიშნავს (უნდა იყოს: ალ-ე-ნიშნავ, ალ-უ-ნიშნავს); გა-ე-ნავრძე (უნდა იყოს: გან-ე-ავრძე).

2. უფრო ხშირად კი იმ მწკრივებში, რომლებიც უზმნისწინოდ უნდა იყოს წარმოდგენილი, ძველი ზმნისწინის ჩამოცილების შედეგად მისი ბოლო, თანხმოვინითი ნაწილი ზმნის ფუძეს მიჰყვება:

ღზრდის, ანთავისუფლებს, ანხორციელებს, აზდგენს... (უნდა იყოს: ზრდის, ათავისუფლებს, ახორციელებს, ადგენს...).

ამგვარად, უნდა გავითვალისწინოთ ძველ ზმნისწინიან ფორმათა შემდეგი მართებული წარმოება:

გან-ცხადება — გან-ე-აცხადე — ე-აცხადებ — გან-მი-ცხადებია...

გან-თავისუფლება — გან-ე-ათავისუფლე — ე-ათავისუფლებ — გან-მი-თავისუფლებია...

* ზოგ ფორმას, როცა ეს ორიზოვნებს არ იწყებს. შეიძლება გა-ზმნისწინის გამოყენებით: გა-მი-თავისუფლებია და მისთ.

გან-ცვიფრება - გან-ვ-აცვიფრე - ვ-აცვიფრებ - გან-მ-ი-ცვიფრებია...
გან-სახიერება - გან-ყ-ახიერე - ვ-ახიერებ - გან-მ-ი-სახიერებია...
გან-ხორციელება - გან-უ-ახორციელე - ვ-ახორციელებ -
გან-მ-ი-ხორციელებია...

გან-ზოგადება - გან-ვ-აზოგადე - ვ-აზოგადებ - გან-მ-ი-ზოგადებია...
გან-რისხება - გან-ვ-არისხე - ვ-არისხებ - გან-მ-ი-რისხებია...

გან-მტკიცება - გან-ვ-ამტკიცე - ვ-ამტკიცებ - გან-მ-ი-მტკიცებია...

გან-კურნება - გან-ვ-კურნე - ვ-კურნავ - გან-მ-ი-კურნავს...

ალ-ზრდა - აღ-ვ-აზრდე - (აღ)ვ-აზრდი - აღ-მ-ი-აზრდა...

ალ-შეთოება - აღ-ვ-აშეთოე - აღ-ვ-აშეთოებ - აღ-მ-ი-აშეთოებია...

ალ-ფრთხიანება - აღ-ვ-აფრთხიანე - (აღ)ვ-აფრთხიანებ -
აღ-მ-ი-ფრთხიანებია...

ალ-ნიშნა - აღ-ვ-ანიშნე - აღ-ვ-ანიშნავ - აღ-მ-ი-ანიშნავს...

ნარ-დგენა - ნარ-ვ-ადგინე - (წარ)ვ-ადგენ - ნარ-მ-ი-ადგენია...

ცხადია, ასევე გაუთიშველად უნდა იყოს ნარმოდგენილი ზმნისნი-
ნები შესაბამის ქცევის ფორმებში: გან-ი-კურნა (თავი), გან-უ-ცხა-
დებს, წარ-უ-დგენს, აღ-უ-მართავს, აღ-ი-დგენს და მისთ.

შენიშვნა: ზმნისნი იფუძის ნაწილად ქცეულა შემდეგ ზმნებში:
ვალთარება, მალიარება... ავალთარებ, ავალთარებელი...
ვმთათქვე (შდრ.: მთანმთქველი)...

როგორ შევამოწმოთ?

ამ შემთხვევაში საკონტროლო ფორმად გამოდგება ზმნის საწყისი:
თუ საწყისს რომელიმე ძველი ზმნისნი უღატურდება (აღ-, გან-,
წარ-), შესაბამისი ზმნის პირიან ფორმებში, პირის ან ქცევის ნიშნების
წინ, ეს ზმნისნი ან სრულად უნდა იყოს ნარმოდგენილი, ანდა -
მთლიანად ჩამოცილებული.

იმავლე საწყისმა უნდა გვიკარნახოს, რა არის სინამდვილეში ზმნის
ფუძე.

* ამგვარ შეთავაზებაში, როდესაც ზმნისწინა ფორმა ორჯერ შინაარსს შეიცავს
(„აღზრდა“ და „აზრდა“). უმჯობესი იქნება ზმნისწინა ფორმა გამოვიყენოთ: აღ-
ვ-აზრდა ილ-ვ-ნიშნავ წარ-ვ-ადგენს...

3. თემის ნიშნის გაჩენის ტენდენცია ზმნათა ერთ ჯგუფში

თემის ნიშანი ის დაბოლოებაა, რომელიც ზმნის ფუძეს დაერთვის ან-
მყოსა და, საერთოდ, სერიის ყველა მსკრივი: ხატ-ავ, დგ-ამ, აშენ-ებ...

მაგრამ ქართულში ისეთი ზმნებიც არსებობს, რომელთაც ანმყოს
(I სერიის) ფუძე თემის ნიშნის გარეშე ენარმოება. ასეთი პირველ რიგში
ზმნათა ის ჯგუფია, რომელსაც ფუძე დრეკად ზმნებს ეძახიან.

ფუძედრეკადი ზმნების თავისებურება ის არის, რომ ისინი ანმყო-
დან (I სერიიდან) წყვეტილში (II სერიიში) გადასვლის დროს ხმოვანს
იცივლიან - ანმყოში ე ხმოვანი აქვთ, წყვეტილში - ი:

დრეკს - დრიკა, ხლეჩს - ხლიჩა,

წყვეტს - წყვიტა, გლეჯს - გლეჯა...

სრულიად ნათელია, რომ ანმყოს (I სერიის) ფორმებს თემის ნიშანი
არ სჭირდება: დრეკს - დრეკა - მოდრეკს... ხლეჩს - ხლეჩა - გა-
ხლეჩს... მაგრამ ცოცხალ მტკიცებებში ამგვარმა ზმნებმაც თემის-
ნიშნის ნიშნის გაფლენა განიცადა და გაჩნდა არასწორი ფორმები:

წმენდ-ავ-ს ან წმინდ-ავ-ს, ცვეთ-ავ-ს ან ცვით-ავ-ს,
ვლეჯ-ავ-ს ან გლეჯ-ავ-ს, ყვლეფ-ავ-ს ან ყვლიფ-ავ-ს და
მისთ.

როგორ ავიცილოთ თავიდან სალიტერატურო ენაში ცოცხალი
(კუთხური, ჟარგონული) მტკიცებების ამგვარი გაფლენა, ანუ -

როგორ შევამოწმოთ:

საკონტროლოდ უნდა გამოვიყენოთ ამგვარ ზმნათა შედარებით
სტაბილური ორი ფორმა: ს ა მ ყ ი ს ი ს (დრეკა, წყვეტა, ცვეთა, ყვლე-
ფა...) და მ ყ ვ ე ტ ი ლ ი ს (რა ქნა?) (დრიკა, წყვიტა, ცვითა, ყვლიფა...)
თუ მათი ფუძის ხმოვანი განსხვავებულია (ე-ი), ეს იმას ნიშნავს,
რომ ზმნა თემის ნიშანს არ მოითხოვს.

ცალკე უნდა დავიმახსოვროთ იმ ზმნათა მცირე ჯგუფი, რომელ-
თაც, მართალია, ფუძედრეკადობა არ ახასიათებს, მაგრამ თემის ნი-
შანს მაინც არ დაირთავენ:

იხეშს - იხვეჭა - მოიხვეჭს...

კვიოს - კვეთდა - გაკვეთს...

ტეხს - ტეხდა - გატეხს (ტეხავს ჟარგონულია)...

კვეცს - კვეცდა - შეკვეცს...

ჩეხს - ჩეხდა - დაჩეხს...

იჩენს - იჩენდა - აიჩენს...

ზოგი მსგავსი ზმნა კი უკვე გადასულა -ავ თემისნიშნის ფუძეზე:

რევას, ბერტყავს, კეცავს, ლენჯავს, რეცხავს, ჭედავს...

ამ შემთხვევაშიც საკონტროლოდ შეიძლება გამოვიყენოთ შესაბამისი სანყისის ფორმები: -ავ თემისნიშნთან ზმნებს სანყისის ფორმამს თემის ნიშნის ნაშთი გადაჰყვება: ბერტყევა, ლენჯა, რეცხვა... ხოლო უთემისნიშნო ზმნებს - არა: ზეცხა, კვეთა, კვეცა... თუმცა აღნიშნული დარღვევები ზოგჯერ სანყისებშიც იჩენს თავს.

შენიშვნა: ფუძედრეკადი (და სხვა უთემისნიშნო) ზმნების ეს თავისებურება I თურმეობითშიც (რა უქნია?) უნდა იქნეს გათვალისწინებული - თემის ნიშანი აქაც დაუშვებელია: მოუნწყევტია (და არა - მოუნწყევტავს), გაუნღეწია, გაუნზნდია, გაუნცლუწია, მოუნზვეტია, შეუნკეცია და სხვ.

4. -ამ თემის ნიშნის შენარჩუნებისათვის

-ამ თემის ნიშანს ტრადიციულად ზმნათა მეტად მცირერიცხოვანი ჯგუფი დაირთავს:

- ვაბ-ამ, ვაბ-ამ-დი, დამიბ-ამ-ს...
- ვდგ-ამ, ვდგ-ამ-დი, დამიდგ-ამ-ს...
- წარმოვთქე-ამ, წარმოვთქე-ამ-დი, წარმოვითქე-ამ-ს...
- ვარტყ-ამ, ვარტყ-ამ-დი, დამირტყ-ამ-ს...
- ვსე-ამ, ვსე-ამ-დი, მემისე-ამ-ს...
- ვუსე-ამ, ვუსე-ამ-დი, წამისე-ამ-ს...
- ვასხ-ამ, ვასხ-ამ-დი, დამისხ-ამ-ს...
- აღვიქე-ამ, აღვიქე-ამ-დი, აღმიქე-ამ-ს...
- ვიცე-ამ, ვიცე-ამ-დი, წამიცე-ამ-ს...

ამავე დროს, -ავ თემისნიშნთან ზმნათა გავლენით განიდა ტენდენცია, რომ ეს ზმნებიც -ავ-იან წარმოებაზე გადავიდნენ; ასე ჩნდება არასწორი ფორმები:

სვავს (წვალს), ისევას (ზელს), მარტყავდა (ჯონს) და მისთ.

შენიშვნა: ერთი ამ ზმნათაგანი უკვე გადავიდა -ავ დაბოლოებაზე; კერძოდ, უპირატესობა ენიჭება ფორმებს: წითქავს, მთანთქავს // ჩანთქავს, ჩაუნთქავს (მდრ.: ჩანთქვა, მთანთქმული).

როგორ შევაშოწმოთ?

-ამ თემის ნიშნის ნაშთი (მ) გამოჩნდება შესაბამის სანყის-მიმღეობებში: დაბმა, დარტყმული, მსმელი... რის საფუძველზეც შეიძლება ზმნურ ფორმათა სწორი წარმოება.

5. ფუძემონაცველ ზმნათა თავისებურებანი

ქართულ სალიტერატურო ენას დღემდე შემოუნახავს უძველეს ზმნათა ერთი მცირე ჯგუფი, რომლის თავისებურება ის არის, რომ ისინი უღლებიას არა მხოლოდ თავსართ-ბოლოსართებს, არამედ თვით ფუძესაც იცვლიან. ამიტომაც ჰქვია მათ ფ უ ძ ე მ ო ნ ა ც ვ ლ ე ზმნები.

მაგალითად: ანწყობია **ზის**, ხოლო წყვეტილში **დაჭდა**;

ასევე: **დაჭდა** (სტუმარი), მაგრამ **დახხდნენ** (სტუმრები);

დასვა (მან სტუმარი), მაგრამ **დასხა** (მან სტუმრები)...

ფუძემონაცველ ზმნებს განსაკუთრებით ყურადღება უნდა მივაქციოთ მაშინ, როცა სუბიექტის ან ობიექტის რიცხვი იცვლება, რიამ ნიშნშიც არის ბოლო ორი მაგალითი.

ამგვარად ფუძემონაცველ ზმნებია:

1. **ზის - სხდან**, დაეჯექი - **დავხედით**, დამჯდარა - **დამხხდარან**... ასევე **სანყის-მიმღეობებში**: **ჯდომა - ხხდომა** (ხალხის), **დამხხდარი** (სტუმრები)...
2. **ჩაყარდება - ჩაცვიფდებიან**, ჩაყარდა - **ჩაცვიფდნენ**, ჩაყარდნილა - **ჩაცვენილან**...
3. **კედება - ხხცებიან**, მოკედა - **დაიხცნენ**, მომკედარა - **დახცილან**...
4. **ელავს - ხოცავს**, მოკლა - **დახცა**, მოუკლავს - **დაუხცავს**...
5. **ა)ვდია - ყრია**, ევდო - **ეყარა**, გდებულა - **ყრილა**...
6. **ავდებს - ყრის**, დაავდო - **დაყარა**, დაუვდია - **დაუყარია**...
7. **დასუამს - დასხამს**, დასვა - **დასხა**, დაუსუამს - **დაუსხამს**...
8. **ტეხს - ამტვრევს**, გატეხა - **დამტვრია**, გაუტეხია - **დაუამტვრევია**...
9. **აიღებს - აკრეფს**, აიღო (კენჭი) - **აკრეფა** (კენჭები)...

ამრიგად, როცა სუბიექტი (მოქმედი პირი) მრავლობით რიცხვში დგება, ზმნის ფუძეც იცვლება და სუბიექტის მრავლობითის ნიშანიც ჩნდება. მდრ.:

ის ქდება - მაგრამ ისინი ხხდებიან,

ის ჩაყარდა - მაგრამ ისინი ჩაცვიფდნენ...

მაგრამ განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს ისეთი შემთხვევები, როდესაც სუბიექტად უსულო საგნის ებიანი მრავლობითი ან კრებითი სახელი გვევლინება. ამიტომაც ზმნაში მრავლობითის ნიშანი არ გამოჩნდება, მხოლოდ ფუძე შეიცვლება. მდრ.:

ძაღლები მისციეიდნენ - მაგრამ: **ხროვა მისციეივდა**

აქლემები დაცვიფდნენ - მაგრამ: **მძივები დაცვივდა**

კაცები დახხდნენ - მაგრამ: **ხალხი დახხდა**

ცხვრები დაიხცნენ - მაგრამ: **ფარა დაიხცა**...

შენიშვნა: როგორც გამოჩნდა, კრებითი სახელები ისევე იწვევს ფუძის შონაცვლებობას, როგორც ჩვეულებრივი მრავლობითი. ასევე ეს მაშინ, როცა კრებითი სახელი ობიექტია: **ხალხი დასხა, რაზმი დახოცა, ფეტვი დაყარა** და მისთ.

როგორ შევამოწმოთ?

საკონტროლოდ შეიძლება გამოვიყენოთ შემდეგი პირობა: თუ სუბიექტ-ობიექტის მრავლობითობის გამოხატავენ ჩნდება (შესაძლებელია არსებობდეს) პარალელური ფორმები (ვადომა - სხდომა, გდება - ყრა...), მაშინ უნდა აღიწერიოს ის, რომელიც მხოლოდ მრავლობითს გამოხატავს (დასხა ერთზე არასოდეს ითქმის, დასხა ფორმით კი შეიძლება ერთიც გამოხატონ და - შეცდომით - მრავალიც).

ნ. ორპირიანი გარდაუვალი ზმნების III სერიის ფორმები

სხვადასხვა აგებულების ორპირიან გარდაუვალ ზმნებს III სერიის მსკრივთა (ერძოდ, II თურმეობითისა და III კავშირებითის) წარმოება აერთიანებს - მათ აქ, სხვა ზმნებისაგან განსხვავებით, -ოდ დაბოლოება უჩნდება:

- ხედება - შეხვედრია, შეხვედროდა, შეხვედროდეს
- უშრება - გაშრობია, გაშრობოდა, გაშრობოდეს
- ელოდება - დალოდებია, დალოდებოდა, დალოდებოდეს
- უფვას - დასდგომია, დასდგომოდა, დასდგომოდეს
- უშანს - გამოსჩენია, გამოსჩენოდა, გამოსჩენოდეს...

ზოგჯერ სალიტერატურო ქართულში, სხვადასხვა კუთხური მეტყველების გავლენით, მითითებულ კანონიერ (-ოდ-იან) ფორმებს მოცილე დიალექტური ფორმები უჩნდება:

- შეხვედროდა - შეხვედრიყო - შეხვედრილიყო...
- დალოდებოდა - დალოდებიყო - დალოდებულყო...
- გაშრობოდა - გაშრობიყო...
- დასდგომოდა - დასდგომიყო...

„გვიანი მეზარებიც თავიანთ ვზას ვასდგოშიყენენ“.

„დაუნდობელი მტრები ჯერ ერთხანეთს პირისპირ არ შეხვედრილიყენენ“

ცხადია, ამ შემთხვევაში -ოდ დაბოლოებიანი ფორმები ერთადერთი კანონიერი წარმოებაა.

როგორ შევამოწმოთ?

თუ შეგვიძლია იმის დადგენა, რომ ორპირიანი ზმნა გარდაუვალია, მაშინ -ოდ დაბოლოებიანი წარმოებაც არ გავვიტირდება. თუ -

არა, მიემართოთ მექანიკურ წესს: თუ აღნიშნული მსკრივების მოცილე ფორმათა რიგში -ოდ დაბოლოებიანიც მოსალოდნელია, მაშინ ის ერთადერთი კანონიერი ფორმა იქნება.

7. შუალობითი კონტაქტის ფორმათა შართლწერა

შუალობითი კონტაქტის ფორმები, რომლებიც სხვისი ინციატივით, სხვისი იძულებით შესრულებულ მოქმედებას გამოხატავენ, ორგვარი დაბოლოებით იწარმოება: -ინ და -ეგინ.

ნერს - ანერ-ინ-ებს	შლის - აშლი-ეგინ-ებს
გრებს - აგრეჩ-ინ-ებს	ცელის - აცელ-ეგინ-ებს
ტებს - ატეჩ-ინ-ებს	ჭრის - აჭრ-ეგინ-ებს
ჭელეტს - აჭელეტ-ინ-ებს	ღერის - აღერ-ეგინ-ებს
აშენებს - აშენებ-ინ-ებს	წავს - აწვ-ეგინ-ებს

მაგრამ ასევე ცოცხალი (კილოური) მეტყველების გავლენით შეიძლება შევხვდეთ შუალობითი კონტაქტის ფორმათა ნაირგვარ დაწერილობას:

ანერიებს, ატეჩიებს, აშენებიებს, დააგრები, დაუგრებიები, აშლიინებს, გააშლიინა, შეაცელეეია, მოაჭრეეია... „მომსურალმა დღეში ორჯერ შეიცვლეინა ვარცხნილობა“ „რა გამაძლებიებს სოფელში ამ ზარბაზს?“

შენიშვნა: 1. თუკი შუალობითი კონტაქტის ფორმა -აგ და -ამ თემისნიშნისა ზმნებისაგან არის ნაწარმოები, თემის ნიშნის ნაშთი აუცილებლად გადმოაყვება: ბატავს - დაახატეინ, თობავს - მოათიბეინა, დგამს - ადგმეეინებს... ან გადასმული სახით: კლავს - აკვლეეინებს, ხნავს - ახვნეეინებს... (და არა: დაახატინა, მოათიბინებს...).

2. შუალობითი კონტაქტის -ინ დაბოლოებას იყენებს ზოგი ზმნა II თურმეობითისა და III კავშირებითის წარმოებისას, რაც ასევე შენარჩუნებული უნდა იქნეს: აუშენებ-ინ-ა, გაეუმჯობესებ-ინ-ა, მოემთავრებ-ინ-ა.. (და არა: აუშენებია, დაეუმჯობესებია...).

8. შედგენილი შემასშენლისა და ე.წ. აღწერილობითი ნებისათვის შართლწერის ზოგადი თავისებურება

აღწერილობით ვნებითს უწოდებენ ისეთ ორნევიან ზმნურ ერთეულს, რომელიც მიმღებობისა და იქნა (იქნება, იქნეს) შემგელი ზმნისაგან

მედგება და რომელიც სალიტერატურო ენაში გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როცა ზმნას ჩვეულებრივი ფუნქციის წარმოება არ უხერხდება:

კანონპროექტი შემოთავაზებულ იქნა დეპუტატთა ჯგუფის მიერ, მაგრამ იგი უარყოფილი იქნა.

მედგენილი შემასმენელიც, როგორც ცნობილია, ძირითადად მიმღეობისა და მეშველი ზმნის (ვარ, ვიყავი, ვიქნები) შეერთებით არის მიღებული:

რაც უარყოფილი იყო, ის აღარც იქნება განხილული.

მეშველი ზმნის პოზიცია ორივე ამ შემთხვევაში თავისუფალია – შეიძლება უსწრებდეს ან მოსდევდეს მიმღეობას. მაგრამ ამ პოზიციის მიხედვით შესაბამის მიმღეობათა ფორმა არის განსხვავებული:

ა) მედგენილ შემასმენელში მიმღეობა ყოველგვარ პოზიციაში სახელობითი დგას: *ამუშებულნი იყო, იყო ამუშებულნი...*

ბ) აღწერილობით ფუნქციაში კი წინ მდგომი მიმღეობა ფუძის სახით იქნება წარმოდგენილი: *განადგურებულ იქნა (იქნეს), მაგრამ: იქნა განადგურებულნი...*

გ ა ვ ი თ ვ ა ლ ი ს ნ ი ნ ო თ : თუ ამგვარი ფორმა (მედგენილი შემასმენელი თუ აღწერილი ფუნქციის) შესაბამისი ობიექტის სიმრავლეს გულისხმობს, მაშინ მრავლობითობა აისახება მეშველ ზმნაში და არა მიმღეობაში: *უზრუნველყოფილი არიან, მონადინებული ვიყავით, განადგურებულ იქნენ...* (და არა: *უზრუნველყოფილნი არიან, განადგურებულნი იქნენ...*).

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა : ამგვარი აღწერილობითი ფორმები მეტად დამახასიათებელი გახდა თანამედროვე ოფიციალურ-საქმიანი სტილისათვის და მათ საკმაოდ ხელოვნური (არაბუნებრივი, მანერული) იერი აქვს. ამიტომაც, პირველ რიგში, თავი უნდა აგარიდოს მათ ხმარებას იქ, სადაც ბუნებრივი (ორგანული) ფუნქციის გამოყენება შეიძლება.

მაგალითად: მიუღებელია „სადაც დარწმუნულ იქნა მწერლის აკვანი“, როცა შესაძლებელია „სადაც დარწმუნული იქნა აკვანი“...

მეორეც: სადაც ეს შესაძლებელია, უფრო ბუნებრივი ქართულია ე. წ. გაუპიროვნებელი აქტივის მრავლობითის ფორმა, ვიდრე აღწერილობითი ფუნქციის:

ნუხელ გაანადგურეს მტრის საცეცხლე ნერტილი (მდრ.: გაანადგურებულ იქნა...); ცენტრალურ მოედანზე აიღეს საფაქრო ჯიხურები (მდრ.: აღებულ იქნა...) და მისთ.

2. ზოგი რთულფუძიანი ზმნის მართლწერისათვის

ზმნათა ერთი ნაწილის ფუძე ქართულში რთული მედგენილობისაა – ისტორიულად ორი დამოუკიდებელი სიტყვის შეერთებით არის წარმოქმნილი:

მეურაცხყოფ-ს, ცხადყოფ-ს, ავადყოფობ-ს, ძალუძ-ს...

ასეთი ზმნები შეიძლება ორ ჯგუფად გაიყოს: როგორც ვხედავთ, ერთნი წარმოქმნილან სახელზე უფს (უფ) მეშველი ზმნის დართვით (ცხადყოფს, ნათელყოფს...), მეორენი კი უშუალოდ რთული ფუძისაგან წარმოქმნილი ზმნებია (ავადყოფობ-ს, ვულუშემატიკიეობ-ს...).

ამგვარ ფორმებში ზმნური წინააარსის მატარებელი იყო მეორე კომპონენტი, ამიტომაც ის დაირთავდა შესაბამისი პირისა თუ მიმღეობის თავსართებს:

ცხად-გ-ყოფ, უზრუნველ-შ-ყოფელი...

მაგრამ ენაში დროთა განმავლობაში თავი იჩინა პირის ნიშნების გადანაცვლების ტენდენციამ ამგვარი რთული ფორმების თავში; ასე ჩსდება არასწორი ფორმები:

არ მახსოვს, როგორ შეეურაცხავი ჩემი შეზობელი; თქვენ გძალუძთ განკურნით და გააბედნიეროთ ერი.

ამავე დროს, მეორე ტიპის ზმნებში შესაბამისი პირის ნიშნები ძირითადად ფორმის თავში დამკვიდრდა: *ვქედმაღლობ, ვიქედმაღლია...* ამგვარად, ერთი მხრივ, სწორი ფორმებია:

ცხადყოფ, ცხადყოფი, ცხადმიყვია; მეურაცხყოფ, მეურაცხმიყვია; უარყოფ, უზრუნველყოფ, უვებელყოფ, უვულუბელყოფ, უარყოფ, ხელყოფ, სრულყოფ, ძალმიძს, ხელმეწიფება, უკუვადებ... (და არა: *ვცხადყოფ, ვუარყოფ, ვსრულყოფ და მისთ.*).

მეორე მხრივ: *ავადყოფობ, ევულუშემატიკიეობ, ვენამახვილობ, ეზედამბედველობ, ვთავკაცობ, ვთავმედომარეობ, ვთანამშრომლობ, ვთავალთშატცობ, ვსულდგმულობ, ვქედმაღლობ, ვშუამდგომლობ, ვწინამძღოლობ...* (და არა: *ავადმყოფობ, ქედმაღლობ და მისთ.*).

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა : უარყოფს ტიპის ზმნებს მცდარი ფორმები უწნდება III სერიის მწკრივებშიც: *შაბანოვს არ უარყვია, რომ ეს პრეზიდენტის ძლიერი სვლა იყო.*

მართებულია: *უარყვია, უარყო, უარყოს...*

* **უვებელყოფა** ფორმის გვერდით არსებობს ზმნისწინიანი **გაუვებლობა** (დაუდნებელია) ფორმა, რაც ხდება მიზეზი ამავეთი მცდარი ფორმის წარმოქმნისა. „უშპრობობის სამსახურის თანამშრომლებმა წაღეს გაუვებელყოფა შიშობის“.

**სიტყვათა ფუძეში ვ ბგერის დაკარგვისა და გაჩენის
ზოგი კანონზომიერება**

ქართული სალიტერატურო ენის ისტორია ნარმოაჩენს, რომ ვ ბგერა, იქნება ის სიტყვის ძირისეული თუ თავსართ-ბოლოსართების ნაწილი, საკმაოდ არასტაბილურია მეზობელ ბგერათა ფონეტიკური გავლენის (ზემოქმედების) მიმართ. კერძოდ, ზეპირმეტყველებაში ის ხშირად იკარგება გარკვეულ პოზიციებში, რაც დროთა განმავლობაში ორთოგრაფიულ ნორმებშიც დაშვადრებულა (ფონეტიკური პრინციპი).

ასევე გვხვდება ვ ბგერის გაჩენის (ჩართვის) შემთხვევები გარკვეული ფუძეებისა და ბოლოსართების საზღვარზე.

ვ ბგერის აღნიშნული „ქცევის“ სურათი საკმაოდ რთულია და არაერთგვაროვანი, მაგრამ ზოგიერთი კანონზომიერების გამოკვეთა მაინც შეიძლება.

ა) ვ-ს დაკარგვის შემთხვევები

ვ ბგერის დაკარგვას, უპირველეს ყოვლისა, იწვევს მის მომდევნოდ მოხვედრილი ბაგისმიერი **ო** და **უ** ხმოვნები. ამგვარი ზეგავლენა ამკარაა შემდეგ პოზიციებში:

1. როცა **-ობა** სუფიქსი დაერთვის ვ ბგერით დასრულებულ ფუძეს: თავი – **თაობა**, ხუცი – **ხეობა**, ბერაფი – **ბერაობა**, გამბედავი – **გამბედაობა**, ნაძალადევი – **ნაძალადეობა**, ბუნებრივი – **ბუნებრიობა**, პარასკევი – **პარასკეობით...**

გ ა მ ო ნ ა კ ლ ი ს ე ბ ი : ეს წესი არ მოქმედებს, თუ ბოლოკიდურ ვ-ს წინ თანხმოვანი უძღვის: **ბავშვობა**, **ბრძულობა**, **მორცხვობა...** საკმაოდ არის გამოწვეული **-ივ** ბოლოკიდურის შემცველ სიტყვებშიც: **აქტივობა**, **ინტენსივობა**, **პასივობა**, **უნიციატივობა**, **უპერსპექტივობა**, **მრავალმხრივობა**, **მუდმივობა**, **ცალმხრივობა**, **ხანგრძლივობა**. **აგრეთვე: ერისთავობა**, **მოურავობა**.

2. ვ იკარგვის **-ურ** სუფიქსის დართვისას, თუ ამ ვ-ს წინ თანხმოვანი არ უძღვის: **ფშავი** – **ფშაური**, **კავთისხევი** – **კავთისხეური**, **მეფერისხევი** – **მეფერისხეული**, **აქტივი** – **აქტიური**, **პასივი** – **პასიური...**

შსგავსივე პოზიციას: **თავი** – **უთაური**, **შეთაური**, **ხათაური**.

გ ა მ ო ნ ა კ ლ ი ს ი : ყველა ის შემთხვევა, რომელშიც ვ-ს წინ თანხმოვანი უძღვის: **ბავშვური**, **პირუტყვული**, **ჯაჭვური**, **ლიტვური...**

3. იკარგვის ზმნის ფუძის ბოლოკიდურა ვ უწყვეტლის **-ოდ** დაბოლოების დართვისას: **ყვის** – **ყიოდა**, **ყიოდეს**, **ჩივის** – **ჩიოდა**, **ბლავის** – **ბლაოდა**, **ყვავის** – **ყვაოდა**, **ერევა** – **ერიეოდა**, **ირხევა** – **ირხეოდა**, **ხნევა**

ვია – **ნივეოდა**, **დახვევია** – **დახვეოდა**, **დაპქარგვია** – **დაპქარგოდა**, **დაართვია** – **დაართოდა**, **გაპქარგვია** – **გაპქარგოდა...**

შენიშვნა: ბოლო მაგალითებში, სადაც ვ-ს თანხმოვანი უძღვის წინ, ვ-ს შენარჩუნებაც დასაშვებია: **დაპქარგვოდა**, **გაპქარგვოდა...** შდრ.: **ილტვოდა**, **ინვოდა**.

დანარჩენ შემთხვევებში ანალოგიურ პოზიციებში (ანუ **ო**, **უ** ხმოვნების წინ) ვ შენარჩუნებულია. მხოლოდ ტიპობრივი შემთხვევები: **შავ-ო**, **დათვ-ო**, **უბარავ-ო**, **ბუნვა-ოვანი**, **უ-თავ-ო**, **უ-დავ-ო**, **უ-ნავ-ო-დ**, **სა-ზავ-ო**, **სა-რქვ-ო**, **მო-შავ-ო**, **მო-მეფავ-ო**, **ივეკვ-ო-ს**, **დააუქვ-ო-ს**, **მოი-პოვ-ო-ს...**

მაგრამ აუცილებელია ცალკეული გამონაკლისები აქაც დავიმახსოვროთ: **მრავალრიცხოვანი**; **ხასაკლო**, **ხასაფლო**, **ხამრეცხაო**, **საპატიო**, **საკაცობრიო**, **ხანადლო**; **იმოდნაო**.

შენიშვნა: ცალკეა გასათვალისწინებელი ორი ისეთი შემთხვევა, როცა ვ-ს შენარჩუნება-დაკარგვას შესაბამის ფორმათა შინაარსობრივი გარჩევა მოუცია: **შეცივება** (**აცრივებს წყალს**) და **შეციება** (**ავადმყოფს აციებს**); **პატიება** (**დანაშაულს აპატიებს**) და **გაპატიება** (**შინას აპატივებს**).

ბ) ვ ბგერის გაჩენის (ჩართვის) შემთხვევები

ვ ფუძესა და დაბოლოებას შორის გაჩნდება გარკვეული ფუძეხმოვნის სახელებისაგან ნარმოქმნილ ახალ სახელებსა და ნასახელარ ზმნებში. კერძოდ:

1. ასეთ ახალ სახელურ ფუძეებს იძლევა **ა**, **ე**, **ო** ხმოვნებზე დაბოლოებული სახელები **შე-ე**, **სა-ე**, **სი-ე** თავსართ-ბოლოსართების დართვის დროს; ანუ ვ ჩნდება შესაბამის ხმოვნებს შორის:

- ტყე** – **შე-ტყე-ე**
- რძე** – **მე-რძე-ე** – **სარძე-ე**
- ეზო** – **მე-ეზო-ე** – **სა-ეზო-ე**
- კობტა** – **სი-კობტა-ე**
- სუფთა** – **სი-სუფთა-ე**
- ბრმა** – **სი-ბრმა-ე**
- ფართო** – **სი-ფართო-ე**
- ახლო** – **სი-ახლო-ე**

2. ვ ხმოვანი ასევე ჩაერთვის ა და ე ხმოვნებით დაბოლოებული სახელებისაგან ნარმოქმნილ ნასახელარ ზმნებს (ასევე – ფუძისა და დაბოლოების შესაბამის ხმოვნებს შორის):

ბე – **ახე-ე-ებს**, **გახე-ე-ა**, **გაუხე-ე-ებია**

კლდე - აკლდე-ვ-ებს, გააკლდე-ვ-ა, გაუკლდე-ვ-ები

ქვა - აქვა-ვ-ებს, გააქვა-ვ-ა, გაუქვა-ვ-ები

სხვა - განასხვა-ვ-ებს, განასხვა-ვ-ა, განუსხვა-ვ-ები

ასევე სახელზმნებში: გაქვაგება, გაქვაგებული, განმასხვაგებელი...

ეს ვ შენარჩუნებული იქნება მაშინაც, როცა ის ხმოვნებსპორის პოზიციას დაკარგავს, ანუ მას უშუალოდ მოჰყვება უწყვეტლის დაბოლოება -დ:

ქვა-ვ-დება, გაქვა-ვ-და, ვახე-ვ-და, განსხვა-ვ-დება...

შენიშვნა: განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს შემდეგი შემთხვევები:

1. **ს** ხმოვანზე დაბოლოებული სახელებისაგან წარმოქმნილი ზმნები ვ-ს გაიჩენენ მხოლოდ წყვეტილის ფორმებში: დაჯილდო-ვ-ე, დაჯილდო-ვ-ა, მადრო-ვ-ე, ადრო-ვ-ა... (მაგრამ: ვაჯილდოებ, აჯილდოებს, დაჯილდოება და მისთ.).

2. **ს** და **უ** ფუძეხმოვნიანი სახელებისაგან წარმოებულ ზმნებში ვ აუცილებლად გამოჩნდება უწყვეტლის -დ დაბოლოების წინ; შდრ.:

ვეტირანებს დააჯილდოებს - მაგრამ: დაჯილდო-ვ-დნენ;

ხმაური დაგაყრუებს - მაგრამ: დაყრუ-ვ-დები;

იმედს გაუცრუებს - მაგრამ: გაუცრუ-ვ-დება...

3. ვ გამოჩნდება ორიოდე -იერ დაბოლოებიანი ფუძის ვითარებით ბრუნვაში: ღონიერი - ღონივრად, მშენიერი - მშენივრად (მაგრამ შდრ.: ძლიერი - ძლიერად, კადნიერი - კადნიერად...).

ზმნიზედების მართლწერისათვის

ზმნიზედების დიდი ნაწილი წარმოშობით ვითარებითი ბრუნვის ფორმაა, ამიტომაც ისინი დონით უნდა დაბოლოვდეს:

ანაზად, ალომაცერად, ბევრად, ბლომად, გაისად, მთლად, მთლიანად, უბრად, უზმად, უცბად, ყოვლად, ფრიად, ძველად, ცერად, ხელად, კარგად, სწრაფად, ცუდად, მარჯვედ, ადვილად, აშკარად, აუცილებლად, მტკიცედ, უსათუოდ...

ამავე დროს, ზოგი ზმნიზედა წარმოშობით მოქმედებითი ბრუნვის ფორმაა და, შესაბამისად, თანით დაბოლოვდება:

წინათ, ზემოთ || ზევით, ქვემოთ || ქვევით, გარეთ, შიგნით, აქეთ, იქით... ასევე: უკეთ (ამათვე ეკედლება ნაწილაკი ალ-

ბათ).

ზეპირმეტყველებაში და ამის გამო წერაშიც გვხვდება მცდარი ფორმები - როგორც დ-ს დაყრუების შემთხვევები (უცბათ, ცუდათ...), ისე - პირველთა ანალოგიით - ამ უკანასკნელთა დონით დაბოლოება (წინად, გარედ...).

როგორ შევაშოწოთ?

საორჭოფო ზმნიზედას დაფურთოთ ნაწილაკი -ვე და ამ პოზიციამ უნდა გამოაჩინოს, შეღერი დაბოლოება, ანუ დონია (უცბად-ვე), თუ -ყრუ დაბოლოება, ანუ თანი (გარეთ-ვე).

გავითვალისწინოთ კიდევ რამდენიმე კერძო შემთხვევა:

1. მარჯვნივ (||მარჯვნივ), მარცხნივ (||მარცხნივ), მხრივ (ერთი მხრივ, მეორე მხრივ, ჩემი მხრივ).

2. აქეთ, იქით, აქეთ-იქით, აქედან, იქიდან, აქეთ-იქიდან.

3. აქ - მანდ (და არა - მაქ), მანდით(კენ), აქედან - მანდედან (და არა - მაქედან).

4. ახლა (და არა - ეხლა, ახლად), მალა, დაბლა, ნელა...

5. ასე (და არა - ესე), ეგრე (||აგრე), აგრერივად (||ეგრერივად)...

6. ახლახან, მაგრამ - დიდხანს.

7. დროის ზმნიზედები უმჯობესია გამოვიყენოთ მიცემითის ფორმით მაშინ, როცა პარალელურად სახელობითის ფორმითაც გვხვდება:

დიდხანს ვიარეთ (შდრ.: დიდი ხანი ვიარეთ);

ორ დღეს მიდიოდნენ (შდრ.: ორი დღე მიდიოდნენ);

ორ კვირას მოუნდა (შდრ.: ორი კვირა მოუნდა);

იმ ღამეს იქ დარჩა (შდრ.: ის ღამე იქ დარჩა) და მისთ.

ტაბობრივ სახარტიშოთა ნიშნუშები

იპოვეთ შეცდომა და გაასწორეთ:

რუსმანუების საბჭოს მოთხოვნეს მკაცრი ზომების გატარება ურავის შიშვებლობაში ავიდმოყუმა ამით შორის თავისი ექიმი ვერ ხახა და იმ დასკვნამდე მივიდა, მე კარგი ექიმი არ მკურნალობსო. ტრიოდებდა და მზრიალებდა, იღვებოდა, იღვებოდა, ისეთი ადვანსილი მარიალაც რომ სუსთა დიდდა მთელი დღე ხლოდა ყაფაფუყასა, სადილ-სამზარაც ამის ზურგს იყო. მოახერხეს, თავად ლაურეატისთვისაც დაეცდევინებო-ნათ ირითღე ხატკვა იმდენი ვასწორე, ლამის სულ დაკლდა თავდაპირ-ველ ტექსტს დრომ ერთმანეთის დაკვაპირა და თხლიათ გავფეცხოვ-დით ერთმანეთისთვის. ყველა ფრინველი ამას ცდილობდა, საკუთარ ნიშ-ერს გაფრთხილებოდა. — და ვისაც ეს აღმფრთხილებს, დაე, ძმწოდნენ და მიშით ვახლოვდნენ. გული დასწყვიტა მთელ საქაროფელოსს. სიხუშის შთავრება მანამდე არ გაახახლებს ნამშვიდობო შოლაპარაკებებს, ხახამ არ დარწმუნდება კილორის ხეობის „ღუშლიტარიაკაში“. ყველგან გადაიხრიალი შიდაში რომ შეგნისზე, ვაფეცდა დაე, ძალიშაც მატრო-ხასიყის გასწარის თავი უბა-უბა ხელი შეშა მოყავრავეთ და და-უწყეთ ურემზე, ჩამყრის ხორხალს წასქვილში და გააბიეთ ხაუბარს აქ გახვამის ატკეხამდეც ეს უნდა მივიდეს საქმე ტუცების თუშისას მას შეტ ხახარულის გერის. მწერლიობა მას ვუხდური თამში ვისნა, შავრამ გული არც ამას მიშეებოდა, ხუთარ მოხვალთ, ამრისთვის გამეცხადებინა. არ მოყვსხიანებ მხალიდ შიში, როცა ყაფაფუყას და ისევე ისე ავიდ-კარ ბებია ვრინავდა ტუჩებსა, რილაყის ამბობდა ავისა, აუჯანსხა არიერ-ახელ მოსულია შატბერდს თავის მშებთან ერთად, შეუქრია მინთვის შრავილი შესაწირავი და ადგილ შიშული. შლეღის მოსვლამდე სტუმრე-ბი ხას ხრდილში დააჯინა. არ უყარყით, რომ ვარკვეული ბერაოდის უხმავლობაში მშობლიური ენა გერის რილში იყო. ხახამ პირველ თასს შესვაფდნენ, დაგვიანებული სტუმარიც მოვიდა. იმდენი იწვალა, რომ ბო-ლოთ შეგროული ხელები გაიხრავისუყლა. ადამიანში გადაწყვეტა შავრის ეს თვისება გაფრთხილთვის გამოეყვებინა. — ხელი — შეყმანე შე და უკარ გადაგადი. ამ ახლად გაგებული ამბით ყველანი აუღმერთოვინდით. ბილოს შავრზე ჩამოშვდარი მგზავრები წამოდგნენ ფულის გამოძალვის მკადელიობის ფაქტად. თავად მოწერელიას არ უარყვია და არც ამარებს. ხე შეფურაცხელოდა ჩვენი წინამძღვრის მშობის. ზეეს ეს ისევ გამაღებთ ენხრიკეადით იმ ბურქებს დედანემს ესა დაება და თვალთავან ვადმს-ცვივდა მხვლია ცრემლები. მდიანრეთა საპარებთან თავს ამსაყფდენ ხოლმე ფურად-ფურადი ყვავილები. აქედან წარმოსდგება ზოგიერთი მკენარის სახელწოდება. ქათამს შავის ვერ ვაკვლეყნებ, თიკანს და ხეს

ვერ ვაჭრევეთ ხალხს გარს შემოახვეოდა და ზარდაცხული შებურებ-და ბილოს რომ ჩახედე და დაეფიქსირე, რომ სტატია 1978 წელს იყო დიწერილი, ვაფეცდა. შევეე ვანტანემა. თავისი ტახელია ძელები ასე ტრახანის მწაში ჩამყრა. ამიტომ წერდა იგი ჯავიანბელია ჰეტერაქიკა-დას მხელი ვედვეხანაშვილს. გომშადლელები თავის მამა-პაპათი რფლით მოწყულ მინს დაუფსუფსებდნენ. — და ხმის ჩახლენვამდე ვაყვირდა: „რუსეთო, წაეთრეთ“ ორგანიზაციები არახეპარისად მხოვადებენ და აყრცლებენ თავიანთ გამოცდილებას ქალაქის შერია მ შილიან ვუპანს გამოაყოფს ვარუს დარწხელი დამაღა და ბუნავში შემძერილ დათვის კულში წვდა. თანამდროვე შებგერთი თვითმფრინავება უდადეს ხახე-რის ახუთარებენ აფრინისთახვე, ხალხმა უკეთ იცის ვის ეხლობა და ვაყვება. დღევანდელ საქართველოში ეს ამდენი კახონი რომ კახინობ-დას, ჩვენ ბედა ძალია არ დაყვიდა მარიალაც, ექსუდრა ანთქიბით უბანში ახჩავებს შხამის ხაწარმებს. სკლებად ყაქრამს ამზე, თუ რა შიძლება მოყვს ამას პირადად მისთვის „კახინია“ აეტარი ანთავადებს ექიმთი მთელს გამოცდილებას. ჯანდაცვის სამინისტრო თხავს შავე-ლოთ ხახლის გდახხმის საღვურს დროა ვონს მოვეკოთ, რასაც მტე-რი ვერ გვიშება, სიკუთარ თავს ჩვენ ვუშეებთ. იგი რეფრენიყათ ვაყვება მთელ ამ ბუბლიკაციას. ყიხილმა დღეობა დასწყია და ვაერთა-სებას საბთუები ვადამიდა. ეს ეს არ იყის, რომ თავისი საქციელით იმერთს ახრისხებს. საერთაშორისო ორგანიზაციებში ეს ამ დარღვევისა-თვის ბრალს დებენ მთავრობებს. დამსვენებლები მოულოდნელი ხმარა-ხავან სკამებთან წიმთვარდნენ. ვახხხუთ, როგორ გამოსცადა აყთანდი-ლის ვიკეცობა როსტვერ მუფემ ხახარულის აღარ უკვარდა, რატომ კაცხსადიენ ადამიანები ერთმანეთს, რატომ ჩხუბობდნენ. ისინი ვრავლე-ნადა დაე ქალაქებში და სწამლავენ აღმთახნებს. ორთავეს დიდა სურვი-ლი ქანდა, ხათქამის აზრს ჩამწვლარეთა.

შეარჩიეთ და ჩახვით ხწორი ფორმა:

დაჭრილს ეთველგვარი ნიშანი ჩიცოცხლისა — (დაკარგოდა, დაკარგადა, დაკარგვოდა, დაკარგვიყო, დაკარგვიყო); მე ეს ვაჯუქი და არდადეგებზე (ვეთცებობდი, ოცებობდი, ვოცებობდი); თქმა შეიტყო, რომ ქალი თავისი ნებთ ვაქს (ვაყოლოდა, ვაყოლიყო, ვამყოლოდი, ვამყოლიყი); თახხხხხი ხილი შწიფს და ხადან თავისთ (ვარდება, ცყყა, ცყყას); სტუმრები შემოვიდნენ და სკამებზე (ჩამოჯდნენ, ჩამოხდნენ, ჩამოხდა); რა ისეთი საქციელს, თვითონ განხაყეთ (ქვი, ქვიან, ჰქვია); საცაყექ წიწი-ლის დედის ბუდე (მოამებნია, მოამებნია, მოამებნეც); ქალი ამტლებული განდა, ჭიებერის ცოლობის (დათახხხხხყო, და-

სთახმებულოყო, დათახმებულოყო, დასთახმებოდა, დათახმებოდა),
 მგზავრის სიტყვის ძალითი (მეგზავრის, მიცემისა, მისცემ-
 დის); ძველად ქართული ცაცი ნიხა-იხალოხს (იცემდა, იცემ-
 და, იცემდა); ბევრს ამგვარი მუსხაჲ ყურს (ჭრის, სჭრის);
 ცდილობდა, რომ არაფერი (გამომარყიყო, გამომარაღა, გაშო-
 პპარყოდი, გამომპარყიყო); სუურას დალოცავს, პურს ნაბირს
 (მოტეხავს, მოტეხს, მოსტეხს, მოსტეხავს); მატარებელი კავალით
 აღმართს (მიყვებოდა, მიჰყვებოდა); ბოლოს და ბოლოს მთავ-
 რიბაშიც და ბარლამენტის ქართველები (ზიან, სხედან, ჯდებიან); მე
 ჩემს ბებრას თავს (ურჩენენივარ, ვურჩენენივარ, ვფურსენივარ);
 და ჩვენც ისე ჩვენი წინაპრების ხსოვნას (შეუურაცხყოფით, შე-
 უურაცხველიყოფით, შეგურაცხველიყოფით), ას და მისი თანამგზავნი ცნენუბზე
 და დიდი პატივით გამოისტუმრეს (შესვენს, შესხეს, შეაჯინეს);
 ცოტა ხანს შერჩე (ხამაყუკეთო, ჩამოყუკელით, ჩამოყენულით);
 ფერდობებს თხელი ხისლა (გაგვროდა, გაგვროლიყო, გაგვროყო,
 გაშვეროდა).

რომელია სწორი ფორმა?

ვაზლვეინებ, ვაზლვეივებ, ვაზლვეივებ, ვაზლვეივინებ
 ვვოცნებობ, ოცნებობ, ვოცნებობ
 გაუკრეჭავს, გაუკრეჭია, გაუკრეჭნია
 შეხვედრისღვარ, შეხვედრიღვიარ, შეხვედრიღვიარ, შეხვედრიღვიარ
 შევატვლივინებ, შევატვლივინებ, შევატვლივინებ, შევატვლივინებ
 დაუბავს, დაუბია, დაუბამს
 გააბიყენ (ხაუბიარს), გააბამენ, გააბამენ
 აღუსუქავს, აღუსუქვია, აღუსუქვამს
 შეგუებია, შეგუებულა, შეგუებულა
 გავეუცხოვდით, გავეუცხოვდით, გავეუცხოვდით
 დაძხმობდა (თავს), დაძხობდა, დაძხმობდა
 გაშაცვითურებს, გამანცვითურებს, გამანცვითურებს
 გლიჯავს, გლიჯს, გლიჯავს
 იცვავს, იცვამს, იცმევს
 გავსახიერებ, გავსახიერებ, გავსახიერებ
 გაუხლებავს, გაუხლებავს, გაუხლებავს
 გაფინკურნე, გაფინკურნე, გაფინკურნე
 (ხალონი) დაჯდა, დახსდა, დახსნებ
 გშობთქავდა, შობთქავდა, გშობთქავდა
 წაისვავს, წაისვამს, წაისვამს
 აჭყლეტივებს, აჭყლეტივებს, აჭყლეტივებს

გავადმყოფობ, გავადმყოფობ, გავადმყოფობ
 გუგულმბელიყოფილი, უგულმბელიყოფილი, უგულმბელიყოფილი
 სძინებოდა, ძინებოდა, სძინებოდა, ძინებოდა
 ავლნიშნება, ავნიშნებო, ავნიშნებო

ობივეთ შეცდომა და გაანწორეთ:

შაისც საიდან მოვხვდები? — საიდან და იქედან, რომ იმ კარგ სტა-
 ლისტს თავისი უფლებებით მაქსიმალურად უსარგებლოა — ბოლოს და
 ბოლოს როდესმე ხომ უნდა ვისწავლოთ სასურველის რეალურისთვის გა-
 რჩევა. მაგრამ თუ გაცვარით თქვენი ქვეყანა, ასეთ სიმძლავრეს რად უქმნი-
 თო ერთ წუთში სადღაცას დაეკარგა მისი ქვეყნის გამბედაობა. — ეს
 რაღატო? — იყოსა შეტყუებულმა ბიჭმა. ბევრი... კაცის შეუფერებე-
 ლი უსიამოვნება მისდგომია შის და უღრით დაუჭენია შისი ფუნთოშა
 გულ-შკერდი. ხანდახან უშვიათი შიხადორების თამის ხმა უცატრიელ
 ხეობებს გააქრეგებდა. იდგოს ვერ ბოლოობდნენ შიხადორები სიხა-
 რულით დაჯილდოვებული შიხადორები. ჯერ აღბად არც გაუგია ჩვენი
 გამოხევა. აი, ამან კი ძალიან სერიოზულად ჩამოვიქრა. ბავშური სტენე-
 შა სასახლეში სუყველას მოეწონა. გარდა მოურავისა. უცბათ ქარი ამო-
 ვარდა და ცაზე ღრუბელი აირ-დაირია. ხუმრთა იქეთ იყოს და რა მო-
 არბენინებდა ამ დილაოთენია? წარმოადგებოთ, რა სახისავია შავრე გი-
 შქარებული იჯახი. მალე გამოიხდა გადამუგული, უფხავრებო და უსი-
 ხორით სახლები. ამას ხომ მაყრჩით, ეხლა ისე ძველ საქმეს დაფურთუ-
 დეთ. ბევრი სჯა-ბაანის შეშდეგ საღია ხავები გადაწყდა. უფრო შუტი
 თავის გამოდგება, აგრე ვთქვით, დამარცხებულია მხრით არ შეიმჩნეოდა.
 თუ წყალი გაციებულა, იცოდეთ, ბავშვს გაიცავებ. აქეთ მე ვიდებო, იქეთ
 კი შოელი ჯგრო ძალილებია. ამ სიოთელსაც სწყვედა თავისუფლების
 სიხარული ცოტა ქველად ტამოხანურა გაემართათ, მარჯველ ცემვ-
 დნენ ყმწავლები. სიოთელში საოყოლსეითით გავლა უყვარდა.

III. სინტაქსითა სინტაქსური ურთიერთობის საკითხები

სინტაქსი და მორფოლოგია ერთმანეთთან უმჭიდროესად დაკავშირებული ცნებებია. სინტაქსი იქვე იგულისხმება, სადაც სიტყვის ფორმა წარმოიქმნება; უფრო ხშირად, სახელისა თუ ზმნის რომელიმე ფორმა ენაში იმისათვის წარმოიქმნება, რომ მან მეორე სიტყვის რაღაც ფორმასთან დაამყაროს სინტაქსური კავშირი. ამიტომაც სიტყვათა ფორმანარმოებაზე და ორთოგრაფიაზე საუბრისას ზოგჯერ სინტაქსისთვის გვერდის ავლა არც კი ხერხდება; მაგალითად, როცა სახელების ერთად ბრუნებაზე ვსაუბრობდით, მსაზღვრულ-საზღვრულის ურთიერთობა წარმოვიჩინეთ, რაც უკვე სიტყვათა (ფორმათა) სინტაქსურ ურთიერთკავშირს გულისხმობს.

დროთა განმავლობაში ენაში სიტყვათა (ფორმათა) სინტაქსური ურთიერთობის გარკვეული წესები ჩამოყალიბებულია. მართალია, ეს წესები, მორფოლოგიასთან შედარებით, უფრო ერთგვაროვანი, ნაკლებ ვარიანტული ჩანს, მაგრამ ცოცხალ ენობრივ ქვესისტემებში მაინც იჩენს თავს არაერთი განსხვავება სალიტერატურო ენაში ჩამოყალიბებულ სინტაქსურ ნორმებთან. და ცოცხალი მეტყველების ეს თავისებურებები, ჩვეულებრივად, ამა თუ იმ ფორმითა და დოზით იჭრება ხოლმე სალიტერატურო ენის ფუნქციონირების სხვადასხვა ფაზაზე (უფრო მეტად მწერლობის ენაში, შედარებით ნაკლებ – მასმედიაში და სხვ.).

გარდა ამისა, სინტაქსური პრობლემატიკა (წვერთა ურთიერთმიმართება და თანამიმდევრობა წინადადებაში, მარტივ და რთულ წინადადებათა მონაცვლეობა და სხვ.) მჭიდროდ არის დაკავშირებული მეტყველების სტილის საკითხებთან. ამიტომაც მეტყველების კულტურა ცალკეული სინტაქსური პრობლემების წინ წამოწევადაც მოითხოვს.

1. სუბიექტის (ქვემდებარის) რაცხვის ახსნა ზმნაში

ზმნისა და მისი სუბიექტის (მოქმედი პირის, ქვემდებარის) ურთიერთმიმართება წინადადების სინტაქსური აგებულების ღერძს წარმოადგენს. როგორც ცნობილია, სუბიექტის ბრუნებისა და ზმნის უღლეების ფორმები წინადადებაში (მეტყველებაში) ერთმანეთს უწყვეტ ანგარიშს; ასეთივე მჭიდრო ურთიერთობაა მათ შორის რიცხვის გამოხატ-

ვაშიც. კერძოდ, თუკი სუბიექტი მრავლობითის ფორმას იღებს, წესისამებრ, მისი მრავლობითობა ზმნაშიც უნდა აისახოს. მაგრამ ეს წესი უგამონაკლისო არ არის, თანაც სუბიექტისა და ზმნის რიცხვში ურთიერთშეთანხმების თვალსაზრისით ზოგი სხვა დარღვევაც შეიძლება. ამიტომაც არის საჭირო, შესაბამის თავისებურებებს უფრო კონკრეტულად (პუნქტობრივ) შევეხეთ.

ა) როდის აისახება სუბიექტის მრავლობითობა ზმნაში:

1. თუ სუბიექტი წართანიან მრავლობითში დგას, ის ყოველთვის, უგამონაკლისოდ შეითანხმებს ზმნას რიცხვში:

წყალნი, მთით დაქანებულნი, აღმასებრ უფსკრულს ცვივიან.

ყველანი ფეხზე იდგნენ ქუდმოხდილნი.

ძმა მაშინ მოგაგონდება, ასნი რომ გცემდნენ მარტოხა...

2. სუბიექტი -ებ-იან მრავლობითში ასევე აუცილებლად ითანხმებს ზმნას რიცხვში, თუკი სუბიექტად სულიერი არსებაა წარმოდგენილი:

პატარა მწყემსები მზიარულად დარბოდნენ მურყინანებში.

მაისში შერცხლები ბუდის გაკეთებას ბეჯითად შეუდგნენ.

დაცალეს სხვეტმა ც თოფები...

ასევე ითანხმებს ზმნას -ებ-იანი სუბიექტი მაშინაც, როდესაც ის უსულო საგნით არის წარმოდგენილი, მაგრამ ნამდვილად აქტიური სუბიექტის როლს ასრულებს (მოქმედებითი გვარის ზმნის სუბიექტია), ანდა ეს სუბიექტი გასულიერებულია (სულიერი არსების უნარ-თვისებები მიეწერება); მაგალითად:

რამდენი ხანია ბანკები ბელოფასს არ იძლევიან.

მთები თავჩაჩქინანები ფიქრს მისცემიან მწარესა.

ვერხვის ფოთლებმა თრთოლა დაიწყეს...

შენიშვნა: -ებ-იანი მრავლობითი თანამედროვე ქართულში, საზოგადოდ, იჩენს ტენდენციას, რომ ისევე ყოველთვის შეითანხმოს ზმნა რიცხვში, როგორც წართანიანმა მრავლობითმა (შდრ. ქვემოთ).

ბ) სუბიექტის სიმრავლე ზმნაში არ აისახება:

1. თუ -ებ-იან მრავლობითში მდგომი სუბიექტი უსულო საგნით არის გამოხატული (თანაც ის შინაარსობრივად პასიური სუბიექტია):

გაზაფხულზე პატარა მღინარეებმა მოიმატა.

ფოთლებზე აბლად ამოსწერილი მზის სხივები გაბრწყინდა.

ქორწილის ღამეს დიდი ამბები მოხდა...

შენიშვნა: მეადარეთ – „ამბები მოხდნენ“ სრულიად დაუშვებელი შეთანხმებაა მაშინ, როცა „მღინარეებმა მოიმატეს“ შეუძ-

ლებელი არ არის. ასე რომ, სრული შეთანხმების შემომთითებულ ტენდენციას გამოხატის უთუოდ აქვს (იხ. წინა მენიშენა).

2. თუ სუბიექტი კრებითი სახელით არის გამოხატული, ანუ სუბიექტის სიმრავლე მხოლოდ შინაარსობრივია, ზმნა მხოლობითის ფორმით შეენწყობა:

*დამფრთხალი ხალხი უმაღლესად გასასვლელს.
სტუდენტობა იმ დროს პატარა-პატარა ჯგუფებად იკრიბებოდა.*

ამგვარ შემთხვევებში დარღვევები იჩენს თავს სუბიექტთან ზმნის აზრობრივი შეთანხმების ნიადაგზე, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც სუბიექტი და ზმნა სხვა წევრებით არიან ერთმანეთს დაცილებული:

ჩვენი ვერეთ ნოდებულნი მალაღობი საზოგადოება... თავის სამარცხვინოდ თაკილობენ თავის დედა-ენით ლაპარაკსა.

3. აზრობრივი შეთანხმების საფუძველზე ასეთივე მცდარი დანერვილებები იჩენს თავს მაშინ, როცა სუბიექტის როლს ასრულებს მხოლობითში მდგომი რიცხვითი სახელი (ორი, ათი, ათასი, მეორი...) ან მრავლის გამოხატველი ნაცვალსახელი (ყველა, ზოგი...):

*ნასადილევს ორივე მცოტა ხანს მოისვენებს.
ყველა მტერის კორიანტელსა და სქელ კვამლში გაეხვივნენ.
სალიტრატურო ნორმა, ცხადია, მხოლობითში მდგომი ზმნაა:
მალე ორივე გზის დასასრულს მოეფარა თვალს.
ზოგმა უმაღლესად თანამოაზრეთა შეხვედრის ადგილი.
(შდრ. ყველანი სამებისაკენ გაეშარონენ...)*

4. ზმნას ასევე ვერ შეითანხმებს მხოლობითში მდგომი ორცხვებიანი კომპოზიტი:

*ცოლ-ქმარი ხმადაბლა საუბრობდა.
და-ძმა აივანზე გამოსულიყო...
(შდრ.: და და ძმა აივანზე გამოსულიყვნენ;
ჩვენი ცოლ-ქმარი კი იმედს არ კარგავენენ...)*

5. ზმნა მხოლობითის ფორმით უნდა იქნეს ნარმოდგენილი მაშინაც, როდესაც სუბიექტს მსაზღვრელად ახლავს მრავლის გამოხატველი სიტყვა (რიცხვითი სახელი ან ნაცვალსახელი):

*ერთი თხილის ვული ცხრა ძმამ ძმურად გაიყო.
ზოგი ფრინველი ზამთრისათვის თბილ ქვეყნებში მიფრინავს.
ქალაქის მოედანზე უამრავი ხალხი ირეოდა...*

6. როგორც შესაბამის ადგილას უკვე ითქვა, ვინ ნაცვალსახელს

მრავლობითის ფორმები არ გააჩნია, მაგრამ ის შეიძლება შინაარსობრივად მრავალსაც გამოხატავდეს; ამ შემთხვევაშიც ხშირია ზმნის აზრობრივი შეთანხმება ვინ ნაცვალსახელით გამოხატულ სუბიექტთან:

პატარები არიან ისინი, ვინც ცხოვრებას ახალისებენ.

ამგვარ შემთხვევაშიც, როგორც ეს მრავლობითის არმქონე სიტყვებს ახასიათებს, ზმნა მხოლობითის ფორმით (შეთანხმებლად) უნდა იყოს ნარმოდგენილი:

*ვინ არის ის, ვისაც ჩვენი სისხლი სწყურია?
ამდენი ვინ მოვიდა?
ნეტა ვინ იყო, ნუხელ ქალაქი რომ აიკლეს მთვრალეებმა?..*

შენიშვნა: როგორც უკვე ითქვა, ზმნების მცირე ნაწილს ფუძის ცვლებადობა ახასიათებს, კერძოდ – მაშინ, როდესაც სუბიექტი მრავლის გამოხატველია. ისიც ითქვა, რომ ფუძემონაცვლე ზმნები შინაარსობრივადაც შეეთანხმებიან შესაბამის სუბიექტს. ამიტომაც ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც სუბიექტი მხოლობითში მდგომი, მაგრამ მრავლის გამოხატველი სიტყვებით არის ნარმოდგენილი (და ზმნაც; ჩვეულებებისამებრ, მხოლობითის ფორმით შეენწყობა), აღნიშნული ზმნები სწორედ ფუძის მონაცვლეობით შეეთანხმებიან მას:

*და-ძმა პატარა ბიჭს შის ცუცივდა;
ხალხი ნაქცულ ბეებზე დასხდა;
ნეტა ვინ გამოცვივდა იმ სახლიდან?..*

2. ობიექტის რიცხვის ახსნა ზმნაში

II პირის ობიექტის მრავლობითობა – პირდაპირი იქნება ის თუ ირიბი – ერთნაირად აისახება ზმნაში, კერძოდ, II პირის ფორმას -თ დაბოლოება დაერთვის:

*თქვენ ცნობილი მხატვარი გხატავთ;
მტერი თქვენ თავგანწირვით გებრძოდათ...
მაგრამ თუ ობიექტთან ერთად სუბიექტიც მრავლობითში დგას, მაშინ ზმნაში სუბიექტის რიცხვი აისახება და არა – ობიექტის; შდრ.:
თქვენ მხატვრები გხატავენ;
მტრები თქვენ გებრძოდნენ...*

რაც შეეხება III პირს, პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობა ზმნაში არ აისახება:

*მას/მათ მხატვარი ხატავს.
ხოლო ირიბი ობიექტი, ჩვეულებისამებრ, ითანხმებს ზმნას რიცხვში:*

ჩემს მშობლებს მწირი ადგილი შეხედათ.

დამშეულ ძაღლებს სუნი ეცათ.

თუმცა ამკარაა, რომ ამ შემთხვევაშიც მერყეობა შეიმჩნევა: თუ წინადადებაში მრავლობითი მდგომი ობიექტიც არის წარმოდგენილი (განსაკუთრებით პირის ნაცვალსახელის - თანიანი ფორმით: **მათ**), ზმნა შეიძლება მხოლობითის ფორმითაც შეეწყოს:

შენი ამბავი... ზღაპრად მი უყვარ ჩვენს შეილიშვილებს,

ნეტა რა ამბავი ელოდა მათ?

ამდენად, ორივე ვარიანტი დასაშვებ სალიტერატურო ნორმად უნდა იქნეს მიჩნეული:

ორლობაში რომ შეუხვიეს, ძაღლი ეცათ.

მასპინძელი გულუბრად დაუხედა მათ.

შენი შვნა: თუ ობიექტთან ერთად სუბიექტიც მრავლობითში დგას, სუბიექტი ამ შემთხვევაშიც უპირატესობას ინარჩუნებს - ზმნის ფორმაში მისი რიცხვი აისახება:

ქურდებს ძაღლები ეცნენ

(და არა: ქურდებს ძაღლები ეცათ).

3. დამოკიდებული წინადადების წევრ-კავშირითა შესაძების ზოგი საკითხი მთავარი წინადადების ასახსნელ წევრთან

რთული ქვეყნობილი წინადადებების უმეტესი ნაწილისათვის და-მახასიათებელია ერთი სტანდარტული კონსტრუქცია:

მთავარ წინადადებაში მოიპოვება ისეთი საკვანძო (მისამართი, ასახსნელი) წევრი, რომელსაც უშუალოდ მიემართება დამოკიდებული წინადადების წევრ-კავშირი (რომელიც, ჩვეულებისამებრ, იწყებს და-მოკიდებულ წინადადებას).

შენი შვნა: წევრ-კავშირი არის ისეთი კავშირი, რომელიც იმავე დროს არის წინადადების წევრი, ანუ დაესმის შესაფერისი კითხვა. ამდენად, **როდესაც**, **როგორც**... წევრ-კავშირებია, რად-განაც დაესმის კითხვა: **როდის?** **როგორ?** ხოლო **რომ**, **მაგ-ჩამ**... მხოლოდ კავშირებია (რამდენადაც მათ კითხვა არ და-ესმის).

ასე წარმოიქმნება ერთგვარი მყარი კონსტრუქციული მოდელი:

ის - ვინც...

ის სახლი - რომელიც...

ისეთი - როგორც...

იქ - სადაც

მაშინ - როცა და მისთ.

მეტყველების კულტურის თვალსაზრისით ყურადღებაშიაქცევია ის, რომ ამ სტანდარტულ მიმართებებში თავს იჩენს ზოგი ისეთი დარ-ღვევა, რომელიც როგორც წინადადების სინტაქსური აგებულების, ისე სტილის სრულყოფასთან არის დაკავშირებული

შეწერდეთ რამდენიმე ტიპობრივ შემთხვევაზე:

ა) წევრ-კავშირი **რომელიც** ბუნებრივია, როდესაც ის მთავარ წი-ნადადებაში არსებით სახელს, ან მის რომელიმე მსაზღვრელს მიემარ-თება:

ღამის სიბნელეში გამოჩნდა ფეარი, რომელიც პროექტორს გაეჩირადღნებინა.

აფუცყვით იმ ქურჩას, რომელიც რუსთაველის პროსპექტს უერ-თღებოდა.

მაგრამ თუ მთავარი წინადადების ასახსნელი წევრი ნაცვალსახე-ლით არის გამოხატული, წევრ-კავშირად ვინც უნდა იყოს წარმოდგე-ნილი:

მკედრად იგი თქმულა, ვისაც აქ სახელი არ დარჩენია.

ამდენად, ის - რომელიც, მას - რომელსაც... მიმართებები შეუსა-ბამო კონსტრუქციად უნდა იქნეს მიჩნეული; სახელდობრ, წინადადება - **ნუ ივიწყებთ იმათ**, რომელთაც მამულს თავი შესწირეს. - უმჯობე-სია ამგვარად გაიმართოს:

ნუ ივიწყებთ იმათ, ვინც მამულს თავი შესწირა.

(შენი შვნა: ვინც აქ შინაარსით მრავლობითია, მაგრამ, რო-გორც ითქვა, ის ზმნას მხოლობითის ფორმით შეიწყობს).

ბ) რთულ ქვეყნობილ წინადადებებში თავს იჩენს ამგვარი შეუსა-ბამო შეხამება: **ისეთი - როგორც**...

ეზო ისეთი მოჩითული იყო, როგორც ადრეული ბავშვობიდან ახსოვდა.

უცხოეთში ცხოვრება ისეთი არ აღმოჩნდა, როგორც მოელო-და...

ამგვარი წინადადებები ორი სხვადასხვა კონსტრუქციის (ვიტარე-ბის გარემოებითი: **ისე - როგორც**... და განსაზღვრებითი: **ისეთი - რო-გორც**...) შერწყმით არის მიღებული და, ცხადია, ისინი უზუსტო და მიუღებელია. თავ-თავის მხრივ მართებული ვარიანტები იქნება:

ისე მოიჩითა, როგორც - ბავშვობისას...

ისეთი არ აღმოჩნდა, როგორცაც მოელოდა...

გ) ძალზე ხშირია **სადაც** წევრ-კავშირის გამოყენება მაშინ, როდე-

საც ის მთავარი წინადადების ადგილის გარემოებას კი არა, არამედ რომელიმე სხვა წევრს მიემართება:

ყოფა ხანში მოადგენს ახლს, სადაც მეთაური ცხოვრობდა; შეილიშვილმა ბებიას წერილი მისწერა, სადაც სწერდა... მწერალმა დაწერა წიგნი, სადაც მთელი თავისი სულისკვეთება ჩააქსოვა...

ეს შენიშვნა, ცხადია, ეხება იმგვარ შემთხვევებსაც, როდესაც მთავარი წინადადების ასახსნელი წევრი თანდებულიანია, მაგრამ ის ადგილის გარემოება არ არის:

ეს ორი სიტყვა ამოვიკითხე ფურცელზე, სადაც სხვა ევრაელური გაკვარჩიე.

მაგრამ შდრ.:

გვიან დაფორუნდი სახლში, სადაც მოუთმენლად მელოდენს.

ამგვარ შემთხვევებში, სრულიად ბუნებრივია, უნდა გამოვიყენოთ წევრ-კავშირი **რომელიც** (**რომელსაც**, **რომელზეც**, **რომელშიც**...)

ასევე უშუალოდ წევრ-კავშირი **რომელიც** გამოვიყენოთ მაშინაც, როდესაც მთავარ წინადადებაში ადგილის გარემოება კი მოიპოვება, მაგრამ წევრ-კავშირი სინამდვილეში მის მსაზღვრელს მიემართება:

დაფორუნდით იმ დარბაზში, სადაც უკვე ღვინო გაემართათ.

უპირატესობა უნდა მიენიჭოს: *იმ დარბაზში, რომელშიც...*

როგორ შევამოწმოთ?

თუკი მთავარი წინადადების ასახსნელი (მისამართი) წევრი ადგილის გარემოება არ არის (ანუ არ დაესმის კითხვა სად?..), წევრ-კავშირად არ უნდა გამოვიყენოთ სადაც...

ცალკე საკითხია განსახილველ წევრთა წყობის საკითხი რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში. აქ ორი ასპექტი უნდა გამოიყოს:

ა) წევრ-კავშირი **რომელიც**, ჩვეულებისამებრ, უშუალოდ მოსდევს მთავარი წინადადების ასახსნელ წევრს, მათი გათიშვა ბუნებრივი არ არის:

მეფემ მიმართა ჯარს, რომელიც ხეობაში დაბანაკებულიყო.

მაგრამ თუ ამ წევრს მსაზღვრელი ახლავს, შეიძლება მან მთავარ წინადადებაში ნებისმიერი ადგილი დაიკავოს:

მეფემ იმ ჯარს მიმართა, რომელიც...

ბ) აქ წარმოდგენილ მაგალითებში დამოკიდებული (კავშირიანი) წინადადება ყოველთვის მეორე ადგილზე იდგა. მაგრამ, როგორც ცნობილია, დამოკიდებულ წინადადებას შეიძლება პირველი ადგილიც ეკავოს, ანუ მთავარ წინადადებას უსწრებდეს წინ:

ახაც დათესაე, იმას შიშიქი...

შესაბამისად, სკოლის პრაქტიკაში საკმაოდ დიდი ტრადიცია აქვს ამგვარ ინსტრუქციას: ნუ დაიწყებთ წინადადებას კავშირით (წევრ-კავშირით)! ამიტომაც მართებულიად მიაჩნიათ ამგვარი წყობა:

აბო როდესაც თბილისში დაბრუნდა, იგი აღარ მალავდა საკუთარ ქრისტიანობას.

უნდა გარკვევით ითქვას, რომ აღნიშნულ აკრძალვას არანაირი თბიქტური საფუძველი არ გააჩნია; მეტიც, უფრო ბუნებრივია ამგვარ შემთხვევებში წინადადების წევრ-კავშირით დაწყება:

როდესაც აბო თბილისში დაბრუნდა, იგი...

სამაგიეროდ, არავითარ შემთხვევაში პირველ ადგილს არ დაიკავებს კავშირი **რომ**, რომელიც შეიძლება მითითებულ წევრ-კავშირთა უშეტესობას ჩაენაცვლოს. შესაბამისად, ბუნებრივი მიმდევრობა იქნება:

აბო რომ თბილისში დაბრუნდა, იგი...

შენიშვნა: **რომ** კავშირი შეიძლება წინადადების თავში აღმოჩნდეს, თუ რომელიმე მთავარი წევრი გამოტოვებულია: **რომ** არ შეიქცა, რას იზამდი? ასევე – პოეზიის ენაში წინადადების **რომ** კავშირით დაწყება შეუძლებელი არ არის:

რომ ბედში მყოფი შენ ძმად მიგაჩნდეს, ეგ ვერაფერი სიყვარულია...

4. ე. წ. ხინტაქსური ასიმილაციის შემთხვევები

ასიმილაცია ზოგადი მნიშვნელობით „დაშსგავსებას“ ნიშნავს. ფონეტიკაში მას ერთი ბგერის მიერ მეორის მიმსგავსების აღსანიშნავად იყენებენ. ხინტაქსური ასიმილაცია კი, ბუნებრივია, წინადადების წევრების რაღაცით ერთმანეთთან დაშსგავსებას უნდა ნიშნავდეს. კერძოდ, ხინტაქსში ეს ტერმინი აღნიშნავს იმგვარ შემთხვევას, როდესაც მთავარი წინადადება დამოკიდებული წინადადებით არის გახლეჩილი და მთავარი წინადადების ასახსნელი (მისამართი) წევრი საკუთარ ზმნას კი არა, მასთან უფრო ახლოს მდგომ წევრ-კავშირსა და მისაყვე ზმნას უწევს ანგარიშს, ანუ წევრ-კავშირს „გმსგავსება“. თვით ძველ ქართულ კლასიკურ ენაში ამ მოვლენის არაერთი ნიმუში მოიპოვება:

ყოველმან ხე მან ხენუმან, რომელმან არა ვამოილოს ნყოფი კეთილი, მოეკეთოს და ცეცხლსა და ედესას.

სრულიად ნათელია, რომ აქ მთავარი წინადადების სუბიექტი მო-

თხრობითში დამოკიდებული წინადადების სუბიექტის (წევრ-კავშირის – **რომელმან**) გამო დგას, თორემ მას სახელობითი ბრუნვა შეეფერება:

ყოველი ბე... უნდა მოიკვეთოს და ცეცხლზე დაიდოს.

ამგვარი შეცდომები რთული წინადადებების გამოყენების დროს თანამედროვე ქართულშიც იჩენს თავს. მაგალითად:

პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ახალგაზრდებმა, რომლებმაც პრიფესია შემთხვევით მიიღეს, ხელახლა ირჩევენ მას.

ამეკარაა, რომ ამ შემთხვევაშიც მთავარი წინადადების სუბიექტმა (ახალგაზრდებმა) თავის უშუალო მოსაზღვრე წევრს – დამოკიდებული წინადადების სუბიექტსა (**რომლებმაც**) და მის ზმნას (**მიიღეს**) გაუნია ანგარიში. სინამდვილეში კი ის სახელობითში უნდა მდგარიყო:

ახალგაზრდები... ხელახლა ირჩევენ პროფესიას.

როგორ დავიზღუყოთ თავი შეცდომისაგან?

პირველ რიგში ფრთხილად უნდა ვიყოთ ამგვარი რთული წინადადებების გამოყენების დროს (განსაკუთრებით მათი სასიენი ნიშნებით დაყოფის თვალსაზრისით). მღორც: *აუცილებელია შევძლოთ ამგვარად გახლეჩილი მთავარი წინადადების სუბიექტს ვაპოვინოთ საკუთარი ზმნა, რათა მისი ფორმა ამ უკანასკნელთან მომართებით განისაზღვროს და არა უშუალო გამყვანელი („ასიმილაციის“ გამოშვებით) წევრის (წევრების) კარნახით.*

5. მიზეზისა და მიზნის გარემოებათა და მათი შემცველი წინადადებების აღრევის შესახებ

მიზეზისა და მიზნის გარემოებები თავიანთი შინაარსით, ერთი შეხედვით, არსებითად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან; კერძოდ:

მიზეზის გარემოება (რატომ?) გადმოსცემს რაიმე მოქმედების, მოვლენის მიზეზს, ანუ ის ამ მოვლენას წინ უსწრებს, მასთან შედარებით „წარსულია“. მიზეზის გარემოებებია: **ამიტომ, მაგიტომ, იმიტომ, ამაღ, მაგაღ, იმაღ, ამის გამო, ამ მიზეზით...**

მიზნის გარემოება კი (რისთვის?) მოქმედების მიზანს გამოხატავს, ამიტომაც ის, ამ მოქმედებასთან მიმართებით, მომავალს ეკუთვნის, უნდა მოჰყვეს მოქმედებას. მიზნის გარემოებებია: **ამისთვის, მაგისთვის, იმისთვის, ამ მიზნით, მაგ მიზნით, იმ მიზნით...**

მიუხედავად ამ არსებითი განსხვავებისა, ქართულში (და არა მხოლოდ ქართულში) საკმაოდ დიდი ტრადიცია აქვს მიზეზისა და მიზნის გარემოებათა და მათი შემცველი წინადადებების აღრევას, ამ გარემო-

ებათა ურთიერთმონაცვლეობას. კერძოდ, შეიძლება ეკცმა იკითხოს:

რისთვის დატოვა ამ ხალხმა სამშობლო?

და ამაში „დატოვების“ მიზეზს გულისხმობს და არა – მიზანს.

ანდა პირიქით:

რად გარჯილხარ?

და ამ კითხვაში იმ მიზანს გულისხმობს, რისთვისაც გაისარჯა შეკითხვის აღრესატი.

ამგვარი აღრევის არაერთი მაგალითი მოიპოვება როგორც შეპირმეტყველებაში, ისე წერილობით ძეგლებში:

ხოლო კაცის ახლოს ცხოვრობს იმისათვის, რომ ჩიტს უყვარს ჭამა პურის მარცვლებსა, ფეტვისა...

კიდევ იმისათვის მიყვარს ზაფხული, რომ ნიაფივით თავისუფალი ვარ მაშინ.

სამტრედიამი რომ რეინიგზა გადაკეტეს, მართლა იმისთვის კი არ დაშლილა რუსეთი.

რისთვის ივიწყებთ იმათ, რომელთაც მამულის სახელს თავი შესწირეს?

(მღრ.: ლევანის მეგობრის, ბუგანას, წასულაც იმ მიზეზით იყო გამოწვეული, რათა გარედან მიხსც დახმარება მოეწყო).

ეს მაგალითები იმის დასტურია, რომ შესაბამის გარემოებებთან ერთად მიზეზისა (იმიტომ, რომ...) და მიზნის (იმისთვის, რომ...) გარემოებითი ქვეყნობილი წინადადებების აღრევაც ხდება.

უკანასკნელ ხანს შესამჩნევი გახდა ამ რიგის კიდევ ერთი დარღვევა, კერძოდ, **რადგან** და **რათა** წევრ-კავშირთა ურთიერთაღრევა. **რადგან** მიზეზის გარემოებით დამოკიდებულ წინადადებას აკავშირებს მთავართან, ხოლო **რათა** – მიზნის გარემოებითს. ახლანდელი მოსწავლე ახალგაზრდობა კი ორივე მხრივ უნაცვლებს მათ ერთმანეთს:

როდესაც შუშანიკმა შიკრიკისაგან გაიგო, რომ ვარსკენმა უარყო ჭეშმარიტი ღმერთი, მან გადაწყვიტა დაეტოვებინა სასახლე, რადგან განრიდებოდა ვარსკენს. ... თან ეკითხება, თუ რა გეგმები აქვს მომავლისათვის შუშანიკს, რათა სურს მისი ცხოვრების აღწერა.

ამგვარი დარღვევები რომ მხოლოდ სასკოლო თხზულებების დონეზე არ რჩება და საკმაოდ ფართო გავრცელება აქვს, ამის დასტურია თანამედროვე მასმედიის ზეპირმეტყველებისა და პრესის მონაცემები: *სანიტარულ სამსახურში მიიჩნევენ, რომ ხსნარების შეჭარბმდე აუცილებლად შესასწავლია მათი შემადგენლობა, რადგან არ დაუშვან მონამულის საშიშროება (ახ. თ., 29. 08. 2003, გვ. 6); წარმოადგინეთ ისეთი ადამიანი, რომელიც ტყვეს შეგნებულად*

ჩვენებს, ვაგონებით გააქვს საქართველოდან, რადგან კიდევ ერთი მანქანა იყოდოს (ახ. ვერს., 24.04.2002, გვ. 29).

როგორ დაეიზღვიოთ თავი შეცდომისაგან?

სრულიად აშკარაა, რომ მიზეზი წინმსწრებ მოვლენას ასახავს და მას თხრობითი კილოს ზმნური ფორმები შეესაბამება (რადგან მოვიდა... მოდის... მოვა...); მას შეეფერება კითხვა: რატომ? რა მიზეზი? მიზეზი კი მომავალში უნდა შესრულდეს, ამიტომაც მას შევსწრება ეკუთვნის კილოს ზმნური ფორმები, განსაკუთრებით – II თურმეთითი (რა ექნა?) (რათა მოვიდეს... მოსულაიყო...); შეეფერება კითხვა: რისთვის, რა მიზეზით?

ბ. სხვათა სიტყვის მართლწერა

სხვათა სიტყვა არის ისეთი ფრაზა (ცალკეული სიტყვები თუ ერთი ან რამდენიმე წინადადება), რომელიც სხვისი ნათქვამის სახით, სხვაზე შითითებით არის ჩართული ავტორის (მთხრობელის) ტექსტში.

სხვათა სიტყვის გამოყენება ხშირია ზუპირსა თუ წერით მტყვევლებში, განსაკუთრებით დამახასიათებელია ის მხატვრული ლიტერატურის ენისათვის.

ქართულში სხვათა სიტყვის გადმოცემის სამგვარი ფორმა არსებობს: პირდაპირი ნათქვამი და ირიბი ნათქვამის ორი სახეობა – კავშირისა და ნაწილაკისა. შათი ურთიერთმონაცვლეობა ტექსტის სტილისტიკის მნიშვნელოვანი უბანია.

პირდაპირი ნათქვამი, როდესაც ავტორი (მთხრობელი) სხვათა სიტყვას უცვლელად, სიტყვასიტყვით იმეორებს.

ირიბი ნათქვამი, როდესაც სხვათა სიტყვა (უკვე ნათქვამი თუ ნათქვამი, განაზრახი) ავტორს თავისი ტექსტის ნაწილად უქცევია, როდესაც მისი სიტყვასიტყვითი გადმოცემის პრეტენზიას არ გამოხატავს.

1. პირდაპირი ნათქვამის გადმოცემის დროს ცალკე დგას ავტორის (მთხრობელის) სიტყვები და ცალკე – სხვათა სიტყვა; ეს უკანასკნელი დამოუკიდებელ სინტაქსურ ოდენობას წარმოადგენს, რაც წერის დროს სათანადო სასვენი ნიშნებით არის გამოხატული.

ავტორის სიტყვებისა და სხვათა სიტყვის ურთიერთთანამიმდევრობის სამგვარი შესაძლებლობა არსებობს:

ა) ავტორის სიტყვები წინ უსწრებს სხვათა სიტყვას. ამ შემთხვევაში ავტორის სიტყვები ორნერტილით მთავრდება, ხოლო სხვათა

სიტყვა ბრჭყალებში ჩაისმის, ანდა მის წინ ტირება დასმული:

... უკერ სახლთან დაიძახა: „დარეჯან! შინა ხარ, გოგო, დარეჯან!“

ციციკორემ შეამჩნია ეს და განმარტა თავისი ნათქვამი:

– დიდი ვაჭკაცი მოუკვდათ, გარიბალდი.

ამ მეორე შემთხვევაში უფრო ხშირია სხვათა სიტყვის ახალ ხაზზე (აბზაცით) დაწყება:

ლეევანს დურგალი და მისი ბიჭები ეხვეწებოდნენ.

– გვეციოთ პატივი და სოფელში გუენვიეთ!

ბრჭყალებშია აუცილებელი მაშინ, როცა სხვათა სიტყვა რაიმე ციტატას წარმოადგენს; ჩვეულებებისამებრ, ბრჭყალებს იყენებენ მაშინაც, როცა პერსონაჟის ფიქრია გადმოცემული:

შოთა რუსთაველი ქადაგებს: „მოროტა სძლია კეთილმან, არსება მისი გრძელია“.

...სარკემი უუკრებდა თავის თავს: „გალოთებულ არტისტს ვგაქარ“.

შენიშვნა: არ არის მიზანშეწონილი ბრჭყალებისა და ტირვის ერთდროული გამოყენება, რამდენადაც ისინი ერთმანეთის მაგივრობას სწევენ. მაგ.: ქალიშვილი დედას ელაპარაკება მასწავლებლებზე: – „ელო მასწავლებელი საწი მასწავლებელს ვერ იტანს“.

ბ) ავტორის სიტყვები მოსდევს სხვათა სიტყვას. ამ შემთხვევაში სხვათა სიტყვა უპირატესად იწყება ტირითი, მის ზოლოს დაისმის შესაფერისი სასვენი ნიშანი, შემდეგ – კვლავ ტირე, რასაც მოჰყვება ავტორის სიტყვები:

– ბეალ ახმეტაში უნდა წაიდე და შენც წამოდი, – ეუბნება ვაჟს.

– დაფუჭებულეები გვაქვს ნერვები. – განმარტავს ხირჩლა.

– ვინ არიან? – ეკითხებოდა დედას მიძია.

შენიშვნა: როცა სხვათა სიტყვა თხრობითი შინაარსისაა, მის ზოლოს, როგორც ვხედავთ, შეიძლება დაინეროს როგორც ნერტილი, ისე – მძიმე.

გ) ავტორის სიტყვები ჩართულია სხვათა სიტყვის შიგნით. ამ შემთხვევაში სხვათა სიტყვის პირველი ნაწილი დასრულდება მძიმით ან სხვა რომელიმე სასვენი ნიშნით (ნერტილის გარდა), რის შემდეგაც დაისმის ტირე; ავტორის სიტყვებს კი მოჰყვება მძიმე და ტირე. მაგ.:

– ძალიან მაღალი ხომ არ არის? – იკითხა მეზიამ, – ცუდი არ იყოს ბავშვებისთვის.

- არა, რას ამბობ, - იუარა პაპამ, - ცხრაასამდე მეტრია სულ ზღვის დონიდან.

- რა ბედნიერი დღეა, ბებო! - შეეძახე ალტაცებით, - გარეთ თოული, აქ კიდევ ამდენი ჩურჩხელა!

შენი მენა: პირდაპირი ნათქვამის ერთ-ერთი ფორმაა დიალოგი, რომლის გადმოცემის დროსაც შეიძლება ავტორის სიტყვები საერთოდ არ იყოს გამოყენებული. დიალოგი მონაწილე პირთა მონაცვლეობას კი გამოხატავს შესაბამისი სხვათა სიტყვის დანყება ტირეთი. მაგ.:

- დაბრძანდით.

- არა, პატივცემულო, დაჯდომით აღარ შეგანუხებთ.

- რა შენუხებაა, დაბრძანდით, დაბრძანდით.

- არა, ესევე გეტყვით.

- ბრძანეთ.

- შეუღლე გარდამეცვალა, სიხარულა.

- რას ბრძანებთ!..

II. იტაბა ნათქვამის გავრცელებული ფორმაა სხვათა სიტყვის კავშირისა და გადმოცემა, რომლის დროსაც ავტორის სიტყვები და სხვათა სიტყვა ერთ რთულ წინადადებად ერთიანდება და მათ, ჩვეულებისამებრ, აკავშირებს რომ კავშირი:

მეტერი იმუქრებოდა, რომ სამშობლოს ნაცარტუტად გვიქცევიდა. მე ვუთხარი, რომ მისი კაპრიზების ვათავლისწინებას არ ვაპირებდი. ნინო მიხსნიდა, თუ რის ვაკეთებას აპირებდა იგი და მთავრების შემდეგ.

შენი მენა: სხვათა სიტყვის ამგვარი გადმოცემა ერთგვარი ხელოვნური იერის შატარებელია და ის უფრო შრალი ოფიციალური სტილისათვის არის დამახასიათებელი. ამიტომაც მისი გამოყენება მხატვრული ლიტერატურის ენაში უაღრესად შეზღუდულია.

III. სხვათა სიტყვის გადმოცემის მეტად თავისებური და, ამავე დროს, საკმაოდ მოქნილი სახეა მისი გამოხატვა სხვათა სიტყვის ნაკლებად მთავრებით. სხვათა სიტყვის ამ სახეობას ერთგვარი მუხლედური ადგილი უჭირავს პირდაპირ და ირიბ ნათქვამთან მიმართებით. ფორმითა და შინაარსით (მოდალობით) ის ირიბ ნათქვამს ეკედლება (ამიტომაც მივიჩნევთ ის ირიბი ნათქვამის ქვესახეობად), მაგრამ, ამავე დროს, გარკვეულად შენარჩუნებული აქვს სხვისი ნათქვამის სიტყვასიტყვით გადმოცემის პრეტენზია.

სხვათა სიტყვის ამგვარი გადმოცემის დროს გამოყენებულია

სხვათა სიტყვის ნაწილაკები: **-მეთქი, -თქო და -ო.** ისინი სხვათა სიტყვის ავტორის (ან - სავარაუდო ავტორის) პირის მიხედვით არის განიწილებული:

-მეთქი ნაწილაკი გამოიყენება პირველი პირის ნათქვამის გადმოცემისას, ანუ ამ შემთხვევაში ავტორი (მთხრობელი) საკუთარსავე სიტყვებს იმონშებს:

ნომ ვამბობდი, კალმით ნახატია-მეთქი.

-თქო ნაწილაკი ისეთ სხვათა სიტყვას დაერთვის, რომელიც მეორე პირმა უნდა გადმოსცეს:

ასე გადაეცი, შერი სულთამხუთავი მოვიდა-თქო.

შენი მენა: 1. **-თქო** არასოდეს დაერთვის მეორე პირის უკვე ნათქვამ სიტყვებს. ამ შემთხვევაშიც -ო ნაწილაკი გამოიყენება: *შენ ვითქვამს, ეგ კაცი ვერაფერს დამაკლებსო.*

2. **-თქვა** ნაწილაკი კუთხურია და მისი გამოყენება დაუშვებელია („მეგონა მცდის-თქვა“ - დ. კლდ.)

-ო ნაწილაკი გამოიყენება შესამე პირის ნათქვამის გადმოსაცემად:

მამინ გულდამშვიდებულმა თქვა: არა ვარ გამშრალი, არაო.

-ო ნაწილაკი ასევე გამოიყენება I და II პირის ნათქვამის გადმოსაცემად, თუ ეს პირები მრავლობითის სახით არის წარმოდგენილი:

მგელი ჩვენ როგორ შეგვაშინებსო, - თავს ვიშხნებდით.

ავტორის ტექსტისა და ნაწილაკიანი სხვათა სიტყვის ურთიერთმიმდევრობა, უკვე გახხილულის მსგავსად, სამგვარ პოზიციას წარმოაჩენს: ავტორის სიტყვები უსწრებს, მოსდევს ან ჩართულია სხვათა სიტყვაში.

პირველი პოზიციის შემთხვევაში, როგორც მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, წინადადებათა შორის უპირატესად მძიმე დაისმის. ამავე დროს, დასტურდება ორნერტილის გამოყენების შემთხვევებიც, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც სხვათა სიტყვა ვრცელ წინადადებას ან ფრაზას წარმოადგენს (ამ შემთხვევაში ორნერტილის შემდეგ ტირეც შეიძლება იყოს გამოყენებული):

უთხარი: შენი სულთამხუთავი მოვიდა-თქო.

მთავარმართებულთან მივიდნენ და განუცხადეს: - გურიიდან ალიხანოვი გამოვიდეს, თორემ გურულეებზე უარესს ჩვენ ვიზამთ, კახელებით.

იმ შემთხვევაში კი, როდესაც ავტორის სიტყვები მოსდევს ან ჩართულია სხვათა სიტყვაში, შეგვიძლია იგივე სახეენი ნიშნები გამოვიყენოთ, რაც პირდაპირი ნათქვამის შემთხვევაში იყო მითითებული.

ს ა გ ა ნ გ ე ბ ი დ უნდა გაეცვას ხაზი ნაწილაკიანი სხვათა სიტყვის გადმოცემის ზოგიერთ მოთხოვნას: კერძოდ:

1. ნაწილაკები -**მეთქი** და -**თქო** შესაბამის სიტყვას უკავშირდება დედისით, ხოლო -**ი** იწერება შერწყმულად.

2. სხვათა სიტყვის ნაწილაკი, ჩვეულებისამებრ, შესაბამის ტექსტში გამოიყენება მხოლოდ ერთხელ, რაც არ უნდა ვრცელი იყოს ის.

3. მითითებული ნაწილაკები უპირატესად დაერთვის სხვისი ნათქვამის ბოლო სიტყვას, წინადადების რა ნევრიც არ უნდა იყოს ის (თუმცა უპირატესობა მაინც ზმნას უნდა მიენიჭოს).

4. კითხვითი მოდალობის შტონე ნაწილაკიან სხვათა სიტყვასთან, წესისამებრ, კითხვის ნიშანი არ დაისმის:

ჩოლოყაშვილმა ერთხელ კიდევ შემოგვიტყალა, რას აპირებთო.

(თუმცა ისიც შესაძლებელია, რომ გარკვეული პოზიციიში, განსაკუთრებით – ვრცელი სხვათა სიტყვის გადმოცემის დროს, კითხვის ნიშნის დასმის შემთხვევებშიც შეგვხვდეს: – *აბლა რას აპირებთო? – გვეკითხა ბოლოს აპამ*).

5. ნაწილაკიანი სხვათა სიტყვა ბრჭყალებში ჩაისმის მხოლოდ მაშინ, როცა ის ციტატას წარმოადგენს. ამ შემთხვევაში ნაწილაკი დაიწერება ბრჭყალებს შიგნით, ჩვეულებრივი წესით:

ისევე გამოიშორა აკაკის სიტყვები: „შაგრამ მარტო წერთნა რას იზამს, თუ ძუნებაშიც არ უშველაო“.

დასასრულს საინჟინო თვალსაზრისითაც ვცადოთ ერთი მაგალითის მიხედვით წარმოვადგინოთ სხვათა სიტყვის გადმოცემის ყველა ძირითადი ფორიანტი:

1. პირდაპირი ნათქვამი:

ა) მთავარმართებელს განუცხადეს: „გურიიდან ალიხანოვი გამოვიდეს, თორემ გურულებზე უარესს ჩვენ ვიზამთ“.

ბ) მთავარმართებელს განუცხადეს:

– გურიიდან ალიხანოვი გამოვიდეს, თორემ... უარესს ვიზამთ.

გ) – გურიიდან ალიხანოვი გამოვიდეს, თორემ... უარესს ვიზამთ, – განუცხადეს მთავარმართებელს.

დ) – გურიიდან ალიხანოვი გამოვიდეს, – განუცხადეს მთავარმართებელს, – თორემ... უარესს ვიზამთ.

2. ირიბი ნათქვამი:

მთავარმართებელს განუცხადეს, რომ ალიხანოვი გურიიდან გამოუსულიყო, თორემ... უარესს ისინი იზამდნენ.

3. ნაწილაკიანი სხვათა სიტყვა:

ა) მთავარმართებელს განუცხადე, ალიხანოვი გურიიდან გამოვი-

დეს, თორემ... უარესს ვიზამთ-**მეთქი**.

ალიხანოვი გურიიდან გამოვიდეს, თორემ... უარესს ვიზამთ-მეთქი, – განუცხადე ალიხანოს.

ბ) ასე უთხარი მთავარმართებელს: გურიიდან ალიხანოვი გამოვიდეს, თორემ... უარესს ვიზამთ-**თქო**.

გ) მთავარმართებელს განუცხადეს, გურიიდან ალიხანოვი გამოვიდეს, თორემ... უარესს ვიზამთ.

დ) მთავარმართებელს განუცხადეთ: გურიიდან ალიხანოვი გამოვიდეს, თორემ... უარესს ვიზამთ.

7. როდის გამოვიყენოთ ორმაგი უარყოფა?

თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში საბოლოოდ არის დაშკვიდრებული ე. წ. ორმაგი უარყოფა. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც უკუთქმით წინადადებაში უარყოფის ორმაგი საშუალებაა გამოყენებული – უარყოფითი ნაცვალსახელი ან ზმნიზედა და უარყოფითი ნაწილაკი.

წინადადებაში უარყოფითობის ძირითადი გამოხატველი, ცხადია, უარყოფითი ნაცვალსახელები და ზმნიზედებია: **არავინ, არაბა, არაფერი, ვერავინ, ნურავინ, არსად, ვერსად, არასოდეს, ვერასოდეს, ნურასოდეს**... როდესაც მხოლოდ ისინია წარმოდგენილი წინადადებაში, ცალმაგი უარყოფა გვექნება:

იმათი თვალთ ლაპარაკი არ ავიტის შეუმჩნეველი.

საწოლიდან ყველანი გავიდნენ, მაგრამ სადღეოდლო დარბაზიდან არავინ წასულა. სხვა არაფერი უთქვამს თავის თავზე. ჩემისთანა ოხერ-გაჭირებულს სამი გასათხოვარი სახლში მიზის და მთხოვნელი კაცი არსადა ჩანს.

მაგრამ არცთუ იშვიათად ამგვარად გამოხატული უარყოფის გასაძლიერებლად გამოყენებულია უარყოფითი ნაწილაკებიც: **არ, ვერ, ნუ** (ალარ, ველარ, ნულარ). ჩვეულებისამებრ, თითოეული ამ ნაწილაკთაგანი იმ უარყოფით ნაცვალსახელსა თუ ზმნიზედას შეწყობა (მოსდევს მას), რომლის შემადგენლობაშიც იგივე უარყოფითი ნაწილაკი შედის: **არავინ არ, ვერავინ ვერ, ნურავინ ნუ, არსად არ, ვერსად ვერ, ნურსად ნუ, არასოდეს არ, ვერასოდეს ვერ** და მისთ.

მაგალითები:

თქვენამდე არავინაც არ გამოჩენილა აქ.

უკვე ვერავინ ვერ დამახვეინებს უკან.

ნურავინ ნუ დაიჩემებს: მოშავალში ამას ვიზამ და იმასო!

მოდით, ნურავის ნუ ვეჭვით, რომ ხელი მოგვეცარა.
 არასოდეს არ გახმება წყალთა შინა ხეთა ძირი.
 ნურასოდეს ნუ იტყვი იმას, ჩემი მომრევი არავინ არისო...
 ჯერ არასდროს არ შობილა მთვარე ასე წყნარი.
 არსად ისე არ მღეროან, როგორც აქ, ამ ქვეყანაში.
 რაც უნდა ბეური ეცადო, ვერსად ვერ დაშემალები...

როგორც დადგენილია, ცალმაგი და ორმაგი უარყოფის ურთიერ-
 თმონაცვლეობა თავისუფალია და სტილისტიკის სფეროს განეკუთუ-
 ნება. ამრიგად, გემოვნებისამებრ, შეგიძლიათ გამოიყენოთ, როგორც:
 იმ ძველ ადგილებს ალბათ არასდროს აღარ დაუბრუნდები.
 ისე: იმ ძველ ადგილებს ალბათ არასდროს დაუბრუნდები.
 მაგრამ არსებობს ზოგი ისეთი შემთხვევა, როცა ორმაგი უარყო-
 ფის გამოყენება აუცილებელია:

1. როცა უარყოფითი ნაცვალსახელი თუ ზმნიზედა გათიშულია
 უარყოფითი ნაწილაკისაგან:

არსად ისე არ მღეროან...
 ვერავის თურმე ვერ დაგვიცავს...

2. როცა უარყოფით ნაცვალსახელსა თუ ზმნიზედას დაერთვის ნა-
 წილაკი -ც(ა):

ვერა უერსაც ვერ ვხედავ...
 არსადაც არ შეჩქარება...

3. როცა უარყოფითნაწილაკიანი სიტყვა მსაზღვრელ წევრს წარ-
 მოადგენს:

მუცელას სმა-ჭამის მუტი არავითარი დარდი არა ჰქონდა.
 თავს არიზოვადდა, არავითარ მუშაობას არ თავილობდა.
 მასზე სოფლელებმა ვერაჯი თარი გავლენა ვერ მოახდინეს.
 ნასულისა ჯერ არაწაირი ამბავი არ მოსვლოდათ.

4. თუ ძირითადი წევრის უარყოფითობას გამოხატავს არც, ვერც,
 ნუტც ნაწილაკები:

მოყვარხარ და არცვის არ დაუთმობ შენს თავს!
 არც ერთს ხმა არ ამოუღია
 არც ერთი აღდგომა, არც ერთი პედნიერი დღე არ ახ-
 სოვდა.
 ხალხის მხარდაჭერის გარეშე ვერც ერთი მათგანი ვერ
 განხორციელდებოდა...

* ეს შემთხვევებიც უნდა ადასტურებდეს იმას, რომ არც ერთი ვერც ერთი
 (გარდა არც - ერთი, არც - შეორე) შემთხვევისა) ერთ სიტყვას უნდა წარმოადგენდეს.
 178

8. წევრთა თანამიმდევრობის საკითხი წინადადებაში

მცენიერებაში სამართლიანად არის დაშკვიდრებული თვალსაზ-
 რისი, რომ ქართულ ენაში წინადადების წევრთა თანამიმდევრობა შე-
 დარებით თავისუფალია, ანუ ქართული ენა ეკუთვნის იმ ენათა რიგს,
 რომლებშიც წინადადების წევრები მკაცრად განსაზღვრული წესით არ
 არის განლაგებული.

მაგრამ, ამავე დროს, არც ისეთი ენა არსებობს სადმე, რომლის წი-
 ნადადების წევრთა თანამიმდევრობა აბსოლუტურად თავისუფალი
 იყოს; სწორედ ამ აზრის მატარებელია შესიტყვება „შედარებით თავი-
 სუფალი“, რომელიც ქართულის მიმართ იქნა გამოყენებული.

იმ ენებში, რომელთა წინადადების წევრების თანამიმდევრობა
 გრამატიკულად არ არის განსაზღვრული, ანუ სინტაქსური კონსტრუქ-
 ციით არ არის მკაცრად შეპირობებული, წევრთა ასეთ თუ ისეთ გან-
 ლაგებას, ჩვეულებისამებრ, სტილისტიკური ფუნქცია ეკისრება; ამდენ-
 ნად, ეს საკითხი ქართულში ძირითადად სტილისტიკის სფეროს განე-
 კუთვნება. თუმცა იგივე სტილისტიკური ვარიანტულობა წევრთა გან-
 ლაგების სფეროში თავისთავად წამოსწევს საკითხს სტილისტიკურად
 ნეიტრალური კონტექსტების ამ თვალსაზრისით შეფასების შესახებ.
 უკეთ: თუ არ იარსებებს რაღაც ამოსაქალი (ნეიტრალური) მდგომარე-
 ობა წინადადების წევრთა თანამიმდევრობის თვალსაზრისით, მაშინ
 ვერც სტილისტიკურად განსაზღვრულ (მარკირებულ) სიტყვათგანლა-
 გებას შევადგავთ.

მაგალითად: თუკი არ არსებობს შესადარებელი (ნეიტრალური)
 წყობა „ქორმა წინილა ნაილო“, მაშინ რასთან მიმართებით განი-
 საზღვრება სტილისტიკური აქცენტის სხვაგვარი წყობისა: „წინილა
 ქორმა ნაილო“, ან - „ნაილო ქორმა წინილა“?..

ამდენად, წევრთა თანამიმდევრობის საკითხი წინადადებაში სინ-
 ტაქსის სფეროსაც მთლიანად ვერ დასცილდება.

მაინც რა განსაზღვრავს გარკვეული წევრის ადგილს სინტაქსურ
 კონსტრუქციაში?

- როგორც ჩინს, რამდენიმე არსებითი ფაქტორი:
- წინადადების წევრის განსაზღვრული როლი („წონა“) კონ-
 სტრუქციაში;
 - სინტაქსურ წყვილი (სინტაგმათა) ბუნებრივი თანამიმდევრობა
 და ურთიერთშეჭიდულობა;
 - წინადადების (ფრაზის) რიტმიკულ-მელოდიკური სტრუქტურა;
 - კონკრეტული სტილისტიკური ამოცანა (ნეიტრალური თუ მარ-
 კირებული).

საც სალიტერატურო ენის ფუნქციების საკითხს ეხება:

„გამოყენების სფერო განასხვავებს სალიტერატურო ენებს ერთ-მანეთისაგან.

სამწერლო ენაზე შეიძლება მხოლოდ წერა-კითხვას სწავლობდნენ; მასთან მოთხოვნა-ლექსებიც იწერებოდა ამ ენაზე.

თუ სამწერლო ენაზე საშუალო განათლებასაც იღებენ, ეს თავლ-საწინოდ ზრდის სამწერლო ენის გამოყენების სფეროს; საბუნებისმე-ტყველო საგნები (ბოტანიკა, ზოოლოგია, ანატომია-ფიზიოლოგია... ფიზიკა, ქიმია...), მათემატიკის სპეციალობანი (ალგებრა, გეომეტრია, ტრიგონომეტრია...) სათანადო ტერმინების შექმნის გარეშე შეუძლე-ბელია ვასწავლოთ (ინტერნაციონალური ტერმინები უთარგმნელად რჩება, მაგრამ ტერმინთა დიდი წილი იმ ენაზე უნდა გვექონდეს, რა ენაზედაც ვასწავლოთ საგნებს)...

ქართული სალიტერატურო ენა უკვე შეათუ-შეთერთმეტე საუ-კუნისა თავისი დროის კულტურულ მოთხოვნილებას ღირსეულად ემ-სახურებოდა.

და მაინც: ქართული ენის ლექსიკა ისე მდიდარი არასოდეს ყო-ფილა, როგორც ის ამჟამად არის, როცა ქართულად ენა აიღდა ყველა მეცნიერებამ, მათ შორის საბუნებისმეტყველომ და უმადლესი მათემატიკის სხვადასხვა დარგებში.

ამ მეცნიერებათა მეტი წილი უკანასკნელ საუკუნეებში შეიქმნა, მათი ცნებები წინათ არ არსებობდა. ქართულად აზროვნება ამგვარ საპეციალობებში ჩვენს ახალგაზრდობას პირველად თბილისის უნივერ-სიტეტში შეაძლებინა. და ეს მოასწავებდა ქართული სამეცნიერო აზროვნების აღორძინებას.

ჩვენ ახლა მივწვიეთ იმას, რომ ქართულ ენაზე ყველა დარგის ნააზრევი შეიძლება გადმოიცეს, შევეჩვიეთ ისე, რომ გვაეისყფება, თუ რა გასუზომელი მნიშვნელობა შექონდა ამას ქართველი ხალხის კულ-ტურული ცხოვრებისათვის, და – კერძოდ, ქართული სალიტერატურო ენის ძალთა ამოქმედებისა და სასიცოცხლო უნარის განმტკიცე-ბისათვის“.

თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის მრავალპლანიან-ობა და პოლივალენტოვნება თავისთავად განაპირობებს მის მრავალმხრივ ფუნქციონალურ და სტილისტიკურ განტოტებას. სალიტე-რატურო ენის ფუნქციების ამგვარი დიფერენცირება შეპირობებულია იმ რთული და არაერთგვაროვანი ამოცანებით, რასაც ის სრულიად განსხვავებულ პროფესიულ სფეროებში გამოყენების დროს ასრუ-ლებს. სწორედ ფუნქციონალური არეების გაფართოება და გართულე-ბა იწვევს სალიტერატურო ენის გამოკვეთილ სტილისტიკურ დიფე-

რენციაციას. რაც უფრო განვითარებული და პოლივალენტოვანია სალიტერატურო ენა, მით უფრო გამოკვეთილი და ჩამოყალიბებულია მისი ფუნქციონირების არეები, ანუ ფუნქციონალური სტილისტიკის სფეროები, მით უფრო აქტუალურა ხდება საკითხი თითოეული ამ-გვარი სფეროს ენობრივ თავისებურებათა გამოვლენისა და შესწავ-ლისა.

ამდენად, სალიტერატურო ენის ფუნქციონირების თვალსაზრი-სით არსებით მნიშვნელობას იძენს შესწავლა არა მხოლოდ მხატვრული ენის სპეციფიკური ექსპრესიული საშუალებებისა, არამედ ენის ფუნ-ქციონირების ყოველი ცალკეული სფეროსა და უბნისა, ანუ ფუნ-ქციონალური სტილისტიკის ძირითადი თავისებურებებისა, რამდე-ნადაც სწორედ მასთან არის დაკავშირებული სალიტერატურო ენის საყოველთაო პრაქტიკული გამოყენების ძირითადი ამოცანები.

რას გულისხმობს ფუნქციონალური სტილისტიკა?

ფუნქციონალური სტილისტიკა, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს იმას, რომ იგი დიფერენცირებულად წარმოადგენს სალი-ტერატურო ენის ფუნქციონირების ცალკეულ სფეროებს, ამ სფეროთა სტილებრივ თავისებურებებს. უფრო ზოგადად კი ფუნქციონალური სტილისტიკა შეისწავლის იმ ნაირგვარ ენობრივ საშუალებებს, რომ-ლებიც სალიტერატურო ენის ფუნქციონალურ (სპეციალურ) დიფერ-ენციაციას ემსახურება და გამოხატავს. უფრო კონკრეტულად: ფუნ-ქციონალური სტილისტიკა შეისწავლის როგორც ფუნქციონალურ სტილთა საერთო კანონზომიერებებს, ისე იმ სპეციფიკურს, რაც მათ ერთმანეთისაგან განასხვავებს, მათ ავტონომიურობას განაპირობებს.

როცა ფუნქციონალურ სტილებზე საუბრობენ, ჩვეულებისამებრ, მეტი ყურადღება ეთმობა მათს განმასხვავებელ თავისებურებებს, იმ სპეციფიკურს, რაც მათს თავისთავადობას ქმნის. ამავე დროს, მხედ-ველობაშია მისაღები ისიც, რომ აღნიშნულ სტილებს შორის „ჩინური კუდელი“ არ არსებობს. უფრო ერთი, მათთვის საერთოა ძირითადი ენო-ბრივი რესურსები (სიტყვები, წინადადებები). მეორეც, თითქმის არ არსებობს ისეთი ენობრივი გამომსახველობითი ფორმა, რომელიც ოდენ ერთ სტილს ეკუთვნოდეს და არც ერთ დანარჩენში არ გამოყ-ლინდეს. ამდენად, აქ შეიძლება მხოლოდ ცალკეულ ნიშანთა დომინან-ტობაზე იყოს საუბარი ამა თუ იმ სტილის ფარგლებში. მაგალითად, სტილისტიკური ნიშნების თაღსაზრისით ყველაზე უფრო გამოკვეთი-ლია მხატვრული სტილი. მაგრამ თვით მისთვის დამახასიათებელი ტიპობრივი მხატვრული საშუალებების გამოვლენა არ გამოირიცხება სხვა სტილთა ფარგლებში. ზემოთ ხატოვანი გამონათქვამი „ჩინური კუდელი“ იქნა გამოყენებული, რომელიც უკვე არის მეტაფორული მი-

ბ) ნევრთა განლაგება არ უნდა ქმნიდეს ორანზროვნების, სიტყვათა არასწორი დანყვილების შესაძლებლობას. მაგალითად:

დილის 11 საათზე ორი ავტობუსით შეიარაღებული უცნობი პირი თავს დაადგა ზესტაფონი-ხაშურის რკინიგზის გადასარბენის საგუშაგოს მორიგეს.

სხვას რომ თავი დაეანებოთ, ამ წინადადებით გამოდის, რომ ორი ავტობუსით ერთი პირია შეიარაღებული, ავტობუს კი ამის თქმა უნდაა, - ავტობუსები ორნი იყვნენო.

ოთხსაშედ მესტიელი რესპუბლიკის სხვადასხვა ქალაქსა და რაიონში დროებით ნათესავეებთან და ახლობლებთან აფარებს თავს.

ისე გამოდის, თითქოს დროებით კი არ აფარებენ თავს, არამედ მათ „დროებითი ნათესაუები“ შყავთ.

გ) ხშირად წინადადების კონსტრუქციულ არასრულფასოვნებას და ბუნებობას, სიტყვათა განლაგებასთან ერთად, ქმნის ცალკეულ ნევრთა „სიტყარბე“, მათი უადგილო ადგილას, ანდა ზედმეტად გამოვლენა. ამისი მაგალითები განსაკუთრებით თავს იჩენს თარგმნილ ტექსტებში, თუმცა ორიგინალურ თხზულებებშიც არ არის იშვიათი. ორო-ოდე მაგალითი:

პასტორმა ველი გაიარა და საღამოს პირას არყის ბუბით გაქიშულ გზაზე მაშინ გავიდა, როცა შლეენი სამუშაოდან ველოსიპედით შინ ბრუნდებოდა.

... ეს არ აკმარა და ქვედა კიდურების ორივე მუხლი თუნუქის ცხელ ღუმელზე მიადებინა

9. ზოგი ზმნური კონსტრუქციის ცვლილებათა გასათვალისწინებლად

როგორც ცნობილია, წინადადების აგებულება (კონსტრუქცია), უპირველეს ყოვლისა, ზმნის პირიანობაზეა დამოკიდებული. ზმნის სუბიექტ-ობიექტები იგივე მთავარი ნევრებია წინადადებისა. შესაბამისად, ყოველი ისტორიული ცვლილება ზმნურ შესიტყვებაში წინადადების ნევრთა ანალოგიურ გარდაქმნას მოახსენავებს. მაგალითად: **შეხედა** ზმნა სამპირიანი იყო (მან მას ის). შესამე პირად თ ვ აღ ე ბ ი იგულისხმებოდა; დროთა განმავლობაში ეს პირი დაიკარგა („ზედმეტი“ აღმოჩნდა, ვინაიდან „ზედა“ თ ვ აღ ს ისედაც გულისხმობდა) და, შესაბამისად, **თვალი** სიტყვის გამოვლენა წინადადებაშიც ასევე შეუძლებელია.

ამგვარ ცვლილებას არაერთი ზმნა განიცდის. თუ ეს ცვლილება უკვე დამთავრებულია (როგორც **შეხედა** ზმნის შემთხვევაში), მაშინ ნორმა მას უეგებოდ მიიღებს, მაგრამ თუ ამ რყევის პროცესი უფრო კიდევ მიმდინარეობს, ნორმა მისდევს მორფოლოგიურ (გრამატიკულ) პრინციპს და იცავს იმ კონსტრუქციას, რომელიც სისტემურად და ისტორიულად გამართლებულია.

აუცილებელია რამდენიმე ამგვარი გავრცელებული ზმნური კონსტრუქციის გათვალისწინება:

1. უყვება (ის მას მას) – **მოუყვება** (ის მას მას):
არასწორია: *პარტიებს საკუთარი „ფიზიონომიის“ დასაჩინად ედუპ-ს ლიდერმა ერთი ანეკდოტი მოუყვება.*
სწორია: ... **ლიდერი ერთ ანეკდოტს მოუყვება.**
2. მპირდება (ის მას მას) – **შეშპირდა** (ის მას მას):
არასწორია: *მამამ ბავშვებს კანფეტები შეშპირდა.*
სწორია: **მამა ბავშვებს კანფეტებს შეშპირდა.**
ასევეა – **დაშპირდა.**
3. სძლიებს (ის მას) – **სძლია** (მან მას):
არასწორია: *სიკეთით სძლიე შენი მტერი...*
სწორია: **სიკეთით სძლიე შენს მტერსა...**
4. დაინწევს (ის) – **დაიწვია** (მან):
არასწორია: *ქარი ამოუარდა და ღამე ტემპერატურა დაინწია.*
სწორია: **ტემპერატურამ დაიწვია.**
5. რა უყვეს (მათ მას):
არასწორია: *მათ არ იცოდნენ, რა უყვეს ლეკებმა ქალი.*
სწორია: **მა უყვეს ქალს...**
6. ელაპარაკება (ის მას) – **დაელაპარაკა** (ის მას):
არასწორია: *რა დაეგელაპარაკა მან, განზე რომ გაგინბო?*
სწორია: **რას დაეგელაპარაკა იგი?..**
7. ებრძვის (ის მას) – **ებრძოლა** (ის მას):
არასწორია: *კორუფციას ყველაშერთნაირად უნდა ეებრძოლით.*
სწორია: **კორუფციას ყველა უნდა ეებრძოლით...**
8. ეკითხება (ის მას მას) – **შეეკითხა** (ის მას მას):
არასწორია: *რა შეეეკითხა შენმა ძმაცაცმა, კარვად აღარ მახსოვს.*
სწორია: **რას შეეეკითხა ძმაცაცი?...**

9. სცემს (ის მას) - სცემა (მან მას):

არასწორია: ადგა და ძაღლი სასტრიკად სცემა ჯოხით.

სწორია: ძაღლს სცემა.

10. იგინება (ის) - შეიგინა (ის):

არასწორია: გულშემატკივარმა ერთი გულიანად შეიგინა.

სწორია: გულშემატკივარი შეიგინა...

11. იმუქრება (ის) - დაიმუქრა (ის):

არასწორია: პაპამაც ვაძინა ზემით დაიმუქრა: ნახავ, რასაც მოიმკოს!

სწორია: პაპა დაიმუქრა...

ტომობრთვ ხავერჭიშობთა ნიმუშებია

იბოვეთ შეხაბამისი უზუსტობა და გამართეთ წინადადება:

იმ სახლში, სადაც არსენა იბრძოდა, უკვე მრავალი დინოზოუს. ირრეც
დაკისა ქვეყნის ქვემარტივი შვილები იყვნენ (დინოზოუს) მანინია, რომ
სულთქვლებმა თავად დაარბიეს ყრილობისთვის მომზადებული სცენა და
ა. შ. რადგან შემდგომ ასეთი განცხადებები გაეკეთებინათ შეჩვენება:
ის, ვინც დედამიწას მარბავს, მუხრუჭის ძაგინარ რატომაც ვაზს აჭერს
ფუხს - უფრო სწორად, ისინი, ვინც დედამიწას მარბავენ, როგორც იქნა,
მოთმება პარლაქენტში აღამაინები, რომლებშიც თავიანთ თავზე აიღეს
პანუხასმეგბლობა. ვილაკამ გორმადლელების დარაჯი დაუხდობლად ცუ-
მა. ისათამის განცხადებით, რუსეთის გუვამში ხის მისი შენარჩუნება
საქართველოს ხელისუფლებამ, რადგან ძალიანდევ იქნას მოყვანილი ამ
ქვეყნის ხერეფი. სხვი მხრე მისი კრინაბები ძალიან სამყაროს ეკუთვნის,
ყოველ ციურ თუ მიწიერ არსებებს ბევრი ღრა დამჭირდა ნამდვილი
მეკობრების სამოყვანად, ისეთებისა, ვინც არ მიღალიტებდნენ. ტყუილად
ხომ არ ამბობს ადამიანი - შეწყველი ჭარი სჯობსა შეუჩვეველი ღიბის.
ისინი ძალიან კარგი აღამაინები იყვნენ, ერთი სათვლად, შეარე ქალიწმი
ცხოვრობდნენ. ხალხმა ამ უცხო სანახაობას თავალი დიღანან ვერ
მოწყვიტეს. ქებრე კრიზისის დროს აღამაინი იმულებულია შედამ იმ-
რამის, რადგან მისი იჯახი სიცვის გამო არ გააყინოს. II სექტემბრის
შეშდევ რუსეთის პრეზიდენტი აკეთებს განცხადებას, რომ ტერიორიზმს
ყველამ ყველგან უნდა უბრძოლოს. ქაქუცასთან კავშირის გამო იღვწე-
ბოდა შინა ბუღაშვილი და ალექსი მასრიაშვილი. ეაცმა ვალის დაუყო-
ნებლად მოტანა შეპარდა თავის მევალეს. ჩოლოყაშვილის იარაღს რომ
აწვდიდა, იმისათვის დაისაჯა. ყოფილმა სპაის ვოვანამ, ჯერა მილი-
184

ველმა, უფრო და უფრო მოუბშირა ტყვეებთანზე გამოსენას, აინიც
ასლა-ასლა ამბლებში აღარ იცოდა, ბალოს რამდენა ათასა ცხენისაბი
თახ ახლდა გიორგის. ჩემს შიშისგან გაყვილოლებულ ხახეს ყურადღება
არ მიაქცია. ბიეტმა თავისი შეხედულებები შწილის დაინიშნულობაზე
ხალოდ გამოხატა მრავალ ბუღაისცისტურ წერილებსა და ლირიკულ
ლექსებში. მოსწელებმა რომ უკეთ გარკვეულობენ, მასწავლებელმა
ერთი იგავიც მოუყვა, ბეყნი თინამდებობის ბირი, რომლითაც უპირველეს
საზრუნავად მოჭილიქეთა სამართლიანი მოთხოვნების დაქმაცოფილება
უსდა ვახებადით, თურმე ასევე ძველი ანერციით მუშაობენ, ჯერ კიდევ
უცხია მათთვის გარდაქმნის ფსიქალოგია. მეცადინეობაზე მხოლოდ
ორი ვაგი და ხამა ვოვონა ვამაცხადდნენ. მამა-შვილი მივიდნენ და ვა-
თლილ მორზე ჩამიხდნენ. თავისა საუყოფისა სიცოცხლის წყევმა შეი-
ლის აღზრდას შეელია. ათეული ათასი ფუტკარი, რომლებიც ერთ
ოჯახს შეადგენენ, შემდგომამდე დიდსა თათოს აგრიგებენ ბიჭმა დე-
დას წერილი მასწერა, სადაც დაწერილობით უხსნიდა ურველოივეს. ორივე
ქვეყანი ურბანისაყიის ძალიან მიღალი დონის გამოიჩინეყანს. ნაამიტელ
კავი წელი ასე, რომ ტექნიკატურა ნორმაზე დაბლა არ დაიწიოს. და-
მტრია, რომელიც ცხინაის ცხრამდე იატეკეყე იყო, ცხრის ცხრამა
ბარკალი დაიდეს და კატორლაში ასედა ვარჯინახა. მეოცე საუკუნე კო-
ლომბისთავის ურაცხე სისხლისი ქრონიკებთა აღინიშნა. ასე რამ,
ცხარეობა ნამდვილად ღირს იმისთვის, რათა არაკატკაში დატრიალებუ-
ლი ამბები მოაქვე 12 რუსი მებრძოლი, მათ შორის ერთი პოლკოვნიკი
და ორი თვეცერა, დღემდე უმართვის ტყვეობაში არაა. ადამიანს, რომ
სელსაც ვამარტყვას უბრძობი, მათხვევა (მნიშეხელობა არ მქონდა, რა
უნდა გესათხოვრებინა) უნდა ვაქვე თავდაპირველად. აქვე ისეთივე
უყბრო შეოჯახე ბრძანდებთ, როგორც მეომარი ეს ვაცა არ ვარვით
იმისათვისათა, რომ მტერიან-მტერიანს ტანისამოსი იცვიათ. უბედურება
იქნებ არც ისე დიდი ყოფილიყო, რომ დაპირისპირებულ შეხედულებათა
ბიდილი მხოლოდ აზრის სფეროში რომ მამდინარეობდეს. იქ, სადაც ხი-
ჯია, იქ აუცილებლად აზრიც არის გამომამებლები თვითან, რომ ყოვე-
ლი გამირცყელი იმიეტეს ზარილი კამიკ-კამიკ უნდა ვადამოწმდეს.
რადგან ზოგაერთმა ყაიხელმძღვანელი თოვისა „ხამადეწარაც“ ამ „სა-
ცოლავებს“ არ შეწყეროს. მას ამ საქმეში მხარი აუბა ისეთმა ვამაც-
დილმა სპარტსმენმა, როგორც რ. ბეინდამეა. შესამალებელია მთელ ამ
ბოლოტიკურ ხეჭტრში, ვინც დღეს არის, ისინიც გამიზნდნენ, ვინც
დღეს აქტიურად არ ხახან პოლიტიკაში. მორიგე ექსპერიმენტია... რი-
მოსაც რა მოყვება, ვეჭვობ ამ დარბანში მხედობითავ ვინმემ წინდა-
წას დინამდვილებთ იცოდეს... თუნდც ისევე იმ შეიბრადეხულითა გამო,
რომლებიც კუბანს არ შეგარჩენს ვი არა, საკუთარ სახლში არ შევი-

ვებს, თუ მოხდომა. ხის ძირის, ხადაგსა და ბაღისში, სხვადასხვა ცხოველები ცხოვრობენ. მათ ვინც თავისუფლად აშრომებს, შედეგად საუკეთესოს მოიპოვებს. ვინ უფრო მეტს გააკეთა ცნება „კომუნისმის“ დანახობად — მე თუ ამათ, ვინც დღეს რა ჯურის ბრალდებას აღარ მიყენებენ? გუშინ პარლამენტმა პარველი წაკითხვით მიიღო დადგენილებები, რომლებიც პარლამენტზე განსახილველად გამოიტანა დღევანდელი კუმრევივილიში. გაერთიანებული კოლექტივი, რომელიც 1990 წლიდან იმყოფებოდა იჯარაზე, ჭიანჭის გამოხსნის უფლებათა, გამოხსნილი მისზე რიცხული ქანება.

ჩანვით შესაფერისი ფორმა:

ავი გუებნობლი, თავი დასებეთ შავ გიქსა ... (მუთქი, თქი, ი). სთხავე ღმერთს, მამიტვეოს ზენი ცოდვენი (რათი, რადგან) ხომ გათხარა, მე შინც ვერას დამაულებ (მუთქი, თქი, ი) შეცნობა და რატამ არ მაჯანღობა წამდაუწუმ ეკითხებოდა თავის თავს (თქი, ი, მუთქი). ბრმა დალოცა ყრმები, ყოფილაყენენ ისინი ღვთის ჭეშმარიტი შორწმუნენა (რათი, რადგან). წადი და ბატონს მოახსენე, შევლა არ დამჭირდება (თქი, მუთქი, ი) უოჯი და მისი ცალი შევიდნენ შუშანისთის, მისთვისაც ვჭმით პური, მოელი ეს დღეები უჭმელად ვაეტირებინა (რათი, რადგან, რატომ). როგორც ვი მივედი, მაშინვე ვაცნობეთ. — შეფე თავისი ამაღლით მოდის (თქი, მუთქი, თქვა, ი). უნივერსიტეტში იმიტომ აბარებს, საფუძვლიანი განათლება მიიღოს (რადგან, რათი) მასწავლებელმა უნდა მისწავლებს შრობიური ენის საყვარულს ვაუწყოფის (ეცადოს, სცადოს, შეეცადოს). ეს ენება მათ, ვინც საბჭათა რეჟიმისგან გაქცევა (ვდაწყვიტა, ვადაწყვიტეს). სიურეალისტები პარველები იყვნენ, ვინც ფელტაგრაფიის როგორც ხელოვნებას (მიუდგენს, მიუდგა) ისინი, ვინაც პარველი ჯგუფის სიხლი მაილაი ამუნტეკით გამოარჩევიან (აქეს, აქეთ) მაუნყად ვიდ პრავალი ფინანსური ქვეყნის სელ-ხელა ფენზე დგება (პრობლემათისა, პრობლემათისა). შესამე კატეგორიაში ამ თვალსაზრისით სურერის ღვინობა (შედიან, შედის). ასეთი დისკენის ვაკეთების საფუძველს შათი ვანცხადებები და ქტეები (სძლევა, აძლევიან). ვინც თავად არ გამოიღებს ხელს, მათ ვერც აფირეკლები (უშველის, უშველიან). ახლი ირა სხვადასხვა ტაბარი, — ერთი რომში და შორეუ პრავაში. — რომ — (აცხადებენ, აცხადებს). ვალით-ბურთელთა უმრავლესობას ახალი კანტრაქტები უკვე გაფორმებული (აქეს, აქეთ) ხანდახელი ცალი-ქმარი ტურისტული მოვზაუ-

რიაბის ღრის რომს (ეწყისენ, ეწყია) ბარკში ახალგაზრდა ვავია და ზენი (ხის, სხედს, სხედან, ხათ) ნატრობდა შექისა სიკეთარი სტამბა, უამრავი წავნის დამეტდვას აბირება (ხადაც, რომელშიც). საყუელში ასეთი სახელი ქონდა დავადნდლი, მის თავმოყვარეობას შეპთერადა (რავორც, როვორც)

გამართეთ ფრაზა სხვათა სიტუვის შესაფერისი ნაწილაკის გამოყენებით:

ბილას გადაწყვეტეთ, რამ თავს ზემოთ ძალი აღარ იყო მაშინ წემს ბამაშვილს გავეწყერი, შორედ აღარ წამოკვდეს მაგისთხა სიტყვები-თქვა. როგორც ვუთხარი — მუყესათ უნდა წამოხვიდე-თქი, იმავე წამს დაგვეთხხხა. ვწერდი სიტყვს, რომ აუხანა ვესტრუმისტები ვარეშე ძალებს ამღად არიან, თორემ ისინი ამდენს ვერ ვამდევდებ-თქვა. მასხინბელს ვეტყვა, მიზეზს ვავიკებინებ — საქმე ვგაქეს, უსათუოდ ხვალ აღრიხნად წამავალი ვარ-თქვა, ძალიან საქარი საქმე ველ-თქვა ვი ვინებრე, თავვა შვეკვაბა ლურსნები-თქვა, ვუხსნი, ვბოდიშობ. ვადვე რადდენივე წუთს მოგვიწვეს ლოდიანი-თქი. მე მაღალი მაყანხეზე დი სიტუით ვუთხარი დღეს კიდევ ვადავრობ-თქი. მაშ, სამართალია პური აღარ უნდა ჭამოს, — ვფუქრობდი. ხიკოსტ შევეთვლიეთ, ვერას აუცილებლად წამოდი-თქვა. შენობლებთან ვადიდი და შეახენე, რომ ცოტა ხელის წაკერა დამჭირდება. ასე უთხარი, თქვეთვის არც მოხვლა მიკითხავს და არც წახელის ვკითხვითო მაშინ წემს ბამაშვილს გავეწყერი. შეირედ აღარ წამოკვდეს მაგისთხა სიტყვები-თქვა. რომელიც, სხვათა შორის, მასხინბელს შეპირებია, თბლისში მოვიწვეთო ვინცურტების ჩასატარებლად. მაგრამ როცა შევტყვე, ყურს აღარ მივდებნი, ისევ კალიანავით დავეშვი თავქვე. წადი და უთხარი ქალბატონს, ფულებს რომ თხოვლობ, ხანღს რატამ არ ვვითბობო. ვიფიქრე — დამტყრევა-თქვა, მარა შენც არ მომიკვდე, წელი არ ვაუბრია. მაშინ გულდამწყიდებულმა ვაქლა: არა ვარ გამშრალი, არაო.

გამოკითხვა-ლაპარაკში ვეცთხრი, შევილა, ახალგაზრდების სიტუცილის გამო შეშინიო; ამბობენ, თქი მოსდება და ისევ შეფე ჩამოვარაბ, რა მტკიცედ დავარწმუნეთ, რომ მისი წინააღმდეგეც ვიყავით. რას ამბობ, დედა-თქი, ვინ ჩამოუშვებს-თქი, ჩვენ ვვინდა, რო საქართველო საყისუფალი და დემოკრატიული იყოს-თქი. ხომ ვითხარი, ესეც დამჯდარი დაბატე-თქვა, რატომ არ ვადგინე? — ამაზე უარეს დღეში ხომ არ ჩავყარდებთ-მეთქი, — შევეპისუხო ჩვენ, — ნეტა ამაზე ვაუხსნდის რაღა უნდა მოხდეს ჩვენს ცხოვრებაში. შეთქი ვერაფერი ვაგაწყვე და ვადაწყვტე, რომ თავს ზემოთ ძალი აღარ არის-თქი.

IV. შუამდგომლობის სტილისტიკის საკითხები

1. ფუნქციონალური სტილისტიკის საგანი

სტილისტიკა, როგორც ფილოლოგიური დისციპლინა, ამა თუ იმ ენის გამოყენებით შესაძლებლობათა, ანუ სტილური ხერხებისა და საშუალებების შესწავლული მეცნიერებაა. ამდენად, სტილისტიკა ენობრივ შემოქმედებასთან დაკავშირებულ პრობლემათა ფართო სპექტრს მოიცავს, დაწყებული სიტყვათა თანამიმდევრობით და დამთავრებული სპეციალური გამოყენებითი საშუალებებით („მხატვრული ხერხებით“).

შეიძლება ითქვას, სტილი ყველგან არის, სადაც კი სიტყვები აზრის გამოხატავად იყრიან თავს, ამიტომაც სტილისტიკა, საზოგადოდ, ენობრივ ემნადობას უკავშირდება, ზეპირმეტყველებითი იქნება ის თუ წერიითი. მიუხედავად ამისა, მანაც უნდა ითქვას, რომ სტილისტიკის პრობლემატიკა იმთავითვე მნიშვნელოვანი ენის ჩამოყალიბებას დაუკავშირდა და მის განვითარებასთან ერთად იხვეწებოდა მეთაოდურად და იმკვიდრებდა ადგილს თეორიულად თუ პრაქტიკულად. ეს ბუნებრივიცაა, რამდენადაც მხოლოდ დანერგული ფრაზის დაბეჭდა და სრულყოფა შესაძლებელი; ზეპირმეტყველება ამ მხრივ უფრო ერთგვარია და მოუხელთებელი (როგორც ხალხს უთქვამს, „ვაფრენილ სიტყვას ვერ დაიბრუნებ“!).

აქედან გამომდინარე, ნებისმიერი მნიშვნელობის, და მათ შორის – ქართულის, მთელი ისტორია სტილისტიკის დიდ პრაქტიკულ გამოცდილებასაც წარმოადგენს. და მით უფრო დიდია ეს გამოცდილება, რაც უფრო ხანგრძლივია მისი ისტორია და ფართოა ის სფეროები, ის ასპარეზი, რასაც ეროვნული ენა ხწვდება და მოიცავს. ამდენად, სტილისტიკის პრაქტიკული გამოცდილება ყოველი ეროვნული მნიშვნელობის აუცილებელი შემკვიდრებაა, მიუხედავად იმისა, იყო თუ არა ეს პროცესები თეორიულად გააზრებული და განმტკიცებული.

რაც შეეხება სტილისტიკის პრობლემების თეორიულ გააზრებას მნიშვნელოვანი კაცობრიობის მიერ, ეს დარგი ერთ-ერთ უძველეს მეცნიერებათა (კოდნათა) რიგში დგას, მიუხედავად იმისა, რომ ენათმეცნიერული სტილისტიკა მხოლოდ XIX საუკუნეში ჩამოყალიბდა. კერძოდ, ფრიად ნიშანდობლივია, რომ ანტიკურ საბერძნეთში სტილისტიკა (იგივე „პოეტიკა“) არსებითად მხოლოდ მხატვრული ენის სპეციფიკის შესწავლიდა, ხოლო სალიტერატურო (საერთო-სახალხო) ენის

გამოყენების პრაქტიკულ სფეროს რიტორიკა (მჭევრმეტყველების ხელოვნება) მოიცავდა (ამ მხრივ საყოველთაოდ არის ცნობილი ზერძენი ფილოსოფოსის – არისტოტელეს – ფუნდამენტური მემკვიდრეობა „რიტორიკა“ და „პოეტიკა“).

ამდენად, უძველესი დროისათვის სტილისტიკა მანაც მხატვრული ენის ფუნქციონირების ასპარეზად მოიაზრებოდა, რამდენადაც ენის ფუნქციონირების სხვა სფეროები ჯერ კიდევ არ იყო გამოკვეთილი და წარმოჩენილი (ზოგ შემთხვევაში კი – ჩასახულიც).

დროთა განმავლობაში უფრო და უფრო გაფართოვდა სალიტერატურო ენათა ფუნქციონირების არეები. თუ თავიდან მხატვრული ლიტერატურის ენას ფუნქციონალური ნიშან-თვისებების თვალსაზრისით მხოლოდ ღვთისმეტყველებსა და ფილოსოფიის ენა უპირისპირდებოდა, რომელიც თავისთავში მოიცავდა შემდეგდროინდელ ცალკეულ მეცნიერებებსაც (მაგალითად, სრულიად თვალსაჩინოა, როგორ ჩამოყალიბდა ქართულ სინამდვილეში, ერთი მხრივ, მხატვრული ენა, მეორე მხრივ, საღვთისმეტყველო ენა, ხოლო, მესამე მხრივ, აქედან გამომდინარე, იოანე პეტრიწის ფილოსოფიური ენა), შოგვიანებით თანდათანობით გამოიკვეთა და ჩამოყალიბდა როგორც საზოგადოებრივ მეცნიერებათა, ისე ბუნების მეცნიერებათა სფეროები და ფარგლები; ცალკეულმა მეცნიერებებმა დამდგინო, თავისთავადი სახე მიიღო, რაც პირველ რიგში ამ სფეროების „ენობრივ“ თვითმყოფადობას გულისხმობს. შესაბამისად, უფრო ხელშესახები გახდა ის საზღვრები, რომლებიც, ერთი მხრივ, მხატვრული ენისა და სტილის პრობლემატიკას ასახავდა, ხოლო – მეორე მხრივ, სალიტერატურო ენის გამოყენების ცალკეული სფეროების, ცალკეულ ფუნქციონალურ არეთა სპეციფიკას განსაზღვრავდა.

სტილისტიკის ისტორიის თვალსაზრისით უთუოდ ნიშანდობლივია ის, რომ ამ ცნებისა და მეცნიერული დარგის რეალური შინაარსი (კ.წ. „ენათმეცნიერული სტილისტიკა“) ჩამოყალიბდა მხოლოდ XIX საუკუნეში, ანუ მის შემდეგ, რაც გამოიკვეთა სალიტერატურო ენათა ფუნქციონირების სრულიად ახალი მასშტაბები და ასპარეზი განათლების, მეცნიერების, საინფორმაციო ურთიერთობების, საქმისწარმოების სფეროში.

ქართული სალიტერატურო ენის დიფერენცირებული სტილისტიკური დახასიათებაც, სრულიად ბუნებრივია, მის ფუნქციონალურ შესაძლებლობებთან არის დაკავშირებული.

ქართული სალიტერატურო ენის ფუნქციურ მრავალფეროვნებას, მის „პოლივალენტოვნებას“ საგანგებოდ აღნიშნავს არნ. ჩიქობავა „ქართული სიტყვის კულტურის საკითხების“ I ტომში (1972 წ.), როდეს-

საც სალიტერატურო ენის ფუნქციების საკითხს ეხება:

„გამოყენების სფერო განასხვავებს სალიტერატურო ენებს ერთ-მანეთისაგან.

სამწერლო ენაზე შეიძლება მხოლოდ წერა-კითხვას სწავლობდნენ; მასთან მოთხრობა-ლექსებიც იწერებოდა ამ ენაზე.

თუ სამწერლო ენაზე საშუალო განათლებასაც იღებენ, ეს თვალსაჩინოდ ზრდის სამწერლო ენის გამოყენების სფეროს: საბუნებისმეტყველო საგნები (ბოტანიკა, ზოოლოგია, ანატომია-ფიზიოლოგია... ფიზიკა, ქიმია...), მათემატიკის სპეციალობანი (ალგებრა, გეომეტრია, ტრიგონომეტრია...) სათანადო ტურმინების შექმნის გარეშე შეუძლებელია უახსნაველით (ისტორიკალიგრაფიული ტერმინები უთარგმნელად რჩება, მაგრამ ტერმინთა დიდი წილი იმ ენაზე უნდა გვექონდეს, რა ენაზედაც უახსნაველით საგნებს)...

ქართული სალიტერატურო ენა უკვე მათე-მეთერთმეტე საუკუნისა თავისი დროის კულტურულ მოთხოვნილებას ღირსეულად ემსახურებოდა.

და მაინც: ქართული ენის ლექსიკა ისე მდიდარი არასოდეს ყოფილა, როგორც ის ამჟამად არის, როცა ქართულად ენა აიღვია ყველა მეცნიერებამ, მათ შორის საბუნებისმეტყველომ და უმაღლესი მათემატიკის სხვადასხვა დარგებმა.

ამ მეცნიერებათა მეტი წილი უკანასკნელ საუკუნეებში შეიქმნა, მათი ცნებები წინათ არ არსებობდა... ქართულად აზროვნება ამგვარ სპეციალობებში ჩვენს ახალგაზრდობას პირველად თბილისის უნივერსიტეტმა შეაძლებინა. და ეს მოასწავებდა ქართული სამეცნიერო აზროვნების აღორძინებას.

ჩვენ ახლა მივეჩვიეთ იმას, რომ ქართულ ენაზე ყველა დარგის ნაზრევი შეიძლება გადმოიცეს, შევეჩვიეთ ისე, რომ გვაეინყვება, თუ რა განუზომელი მნიშვნელობა ჰქონდა ამახ ქართველი ხალხის კულტურული ცხოვრებისათვის, და – კერძოდ, ქართული სალიტერატურო ენის ძალთა ამოქმედებისა და სასიცოცხლო უზარის განმტკიცებისათვის”.

თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის მრავალპლანიანობა და პოლივალენტოვნება თავისთავად განაპირობებს მის მრავალმხრივ ფუნქციონალურ და სტილისტიკურ განტოტებას. სალიტერატურო ენის ფუნქციების ამგვარი დიფერენცირება შეპირობებულია იმ რთული და არაერთგვაროვანი ამოცანებით, რასაც ის სრულიად განსხვავებულ პროფესიულ სფეროებში გამოყენების დროს ასრულებს. სწორედ ფუნქციონალური არეების გაფართოება და გართულება იწვევს სალიტერატურო ენის გამოკვეთილ სტილისტიკურ დიფე-

რენციაციას რაც უფრო განვითარებული და პოლივალენტოვნა სალიტერატურო ენა, მით უფრო გამოკვეთილი და მამოყალიბებულია მისი ფუნქციონირების არეები, ანუ ფუნქციონალური სტილისტიკის სფეროები, მათ უფრო აქტუალურა ხდება საკითხი თითოეული ამგვარი სფეროს ენობრივ თავისებურებათა გამოვლენისა და შესწავლისა.

ამდენად, სალიტერატურო ენის ფუნქციონირების თვალსაზრისით არსებით მნიშვნელობას იძენს შეხსავლა არა მხოლოდ მხატვრული ენის სპეციფიკური ექსპრესიული საშუალებებისა, არამედ ენის ფუნქციონირების ყოველი ცალკეული სფეროსა და უბნისა, ანუ ფუნქციონალური სტილისტიკის ძირითადი თავისებურებებისა, რამდენადაც სწორედ მასთან არის დაკავშირებული სალიტერატურო ენის საყოველთაო პრაქტიკული გამოყენების ძირითადი ამოცანები.

რას გულისხმობს ფუნქციონალური სტილისტიკა?

ფუნქციონალური სტილისტიკა, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს იმას, რომ იგი დიფერენცირებულად წარმოადგენს სალიტერატურო ენის ფუნქციონირების ცალკეულ სფეროებს, ამ სფეროთა სტილებრივ თავისებურებებს. უფრო ზოგადად კი ფუნქციონალური სტილისტიკა შეისწავლის იმ ნაირგვარ ენობრივ საშუალებებს, რომლებიც სალიტერატურო ენის ფუნქციონალურ (სპეციალურ) დიფერენციაციას ემსახურება და გამოხატაეს. უფრო კონკრეტულად: ფუნქციონალური სტილისტიკა შეისწავლის როგორც ფუნქციონალურ სტილთა საერთო კანონზომიერებებს, ისე იმ სპეციფიკურს, რაც მათ ერთმანეთისაგან განასხვავებს, მათ ავტონომიურობას განაპირობებს.

როცა ფუნქციონალურ სტილებზე საუბრობენ, ჩვეულებისამებრ, მეტი ყურადღება ეთმობა მათს განსახსნავებელ თავისებურებებს, იმ სპეციფიკურს, რაც მათს თავისთავადობას ქმნის. ამავე დროს, მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ აღნიშნულ სტილებს შორის „ჩინური კედელი“ არ არსებობს. ჯერ ერთი, მათთვის საერთოა ძირითადი ენობრივი რესურსები (სიტყვები, წინადადებები). მეორეც, თითქმის არ არსებობს ისეთი ენობრივი გამომსახველობითი ფორმა, რომელიც ოდენ ერთ სტილს ეკუთვნისოდე და არც ერთ დანარჩენში არ გამოვლინდეს. ამდენად, აქ შეიძლება მხოლოდ ცალკეულ ნიშანთა დომინანტობაზე იყოს საუბარი ამა თუ იმ სტილის ფარგლებში. მაგალითად, სტილისტიკური ნიშნების თალსაზრისით ყველაზე უფრო გამოკვეთილია მხატვრული სტილი. მაგრამ თვით მისთვის დამახასიათებელი ტიპობრივი მხატვრული საშუალებების გამოვლენა არ გამოირიცხება სხვა სტილთა ფარგლებში. ზემოთ ხატოვანი გამონათქვამი „ჩინური კედელი“ იქნა გამოყენებული, რომელიც უკვე არის მეტაფორული ში-

ნაარსის მატარებელი. ამგვარი ხატოვანი ფორმულები, მართალია, შენელებული და „ანონილი“ დოზით, მაგრამ სრულიადაც არ არის უცხო ფუნქციონალური სტილებისათვის. ასეთია, მაგალითად, ცალკეული ტერმინებისა თუ გამოხატუებების გადატანითი, ხატოვანი მი-
ნაარსით გამოყენება:

*არჩევნები მოახლოვდა, პარტიები ფინიშის სწორზე გა-
ვიდნენ; მან თავისი მოღვაწეობით გზა გაუკაფა მომავალ
პოლიტიკოსებს; ბევრი სახელმწიფო ადამიანთა უფლებებს
ფეხქვეშ თელავს; ეს ორი კვირა პარლამენტი ერთ
ადგილს ტყეპნის; ბიუროკრატიზმს ერთი დარტყ-
მით ვერ დაძლევ...*

სხვადასხვა სტილისტიკური ფიგურები (შედარება, ეპითეტი, მეტაფორა, ანტითეზა, სინესთეზია, მეტონიმია თუ სხვა) შეიძლება ფუნქციონალური სტილის ელემენტებადაც მოგვევლინოს. მეტაფორული საშუალებების გამოყენებაზე განსაკუთრებით მიუთითებენ პუბლიცისტიკის ენაში:

*მე ვარ დნაძე მათი ყინულმჭრელი, რომელიც დასაე-
ლეთისკენ ამტარებს ყინულს და სიერცვენ უთავისუ-
ფლებს თავის გუნდს; იგი (ე. სურმანიძე) სხვებზე ხშირად არის
ფრონტის წინა ხაზზე და ევანიასთვის საიმედო თა-
ნამშებრძოლია...*

ამავე დროს, აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ფუნქციონალურ სტილთა ფარგლებში გარკვეული გამოშასაბელობითი საშუალებების გამოყენებისასაც ნიშანდობლივია ზომიერება („მომჭირნობა“), აკა-
დემიზმი და ამგვარი ფიგურების სტანდარტიზაცია.

ფუნქციონალური სტილისტიკის გენეზისის გათვალისწინებით შეიძლება ითქვას, რომ სტილისტიკის ეს სფერო ისტორიულ-კულტურული კატეგორიაა, რამდენადაც უშუალოდ უკავშირდება ენის ფუნქციონირების სოციალურ-კულტურული პირობების ისტორიულ ცვა-
ლებადობასა და ჩამოყალიბებას, ენის გამოყენების პრაგმატული სფეროების საბოლოოდ განსაზღვრასა და დადგენას.

ქართულ სალიტერატურო ენას ფუნქციონალურ სტილთა სრულყოფილი, განვითარებული სისტემა აქვს. კერძოდ, გამოიყოფა შემდეგი ძირითადი ფუნქციონალური სტილები (ენის ფუნქციონირების სტილებრივი სფეროები):

- სამეცნიერო;
- ოფიციალურ-საქმიანი;
- პუბლიცისტური;
- სასაუბრო (ზეპირმეტყველებითი)

ფუნქციონალურ სტილთა ამ რიგში ზოგჯერ მოიხსენიებენ მხატვრულ სტილსაც, როგორც ენის ფუნქციონირების ერთ-ერთ სფეროს; თუმცა უმჯობესია მხატვრული და ფუნქციონალური სტილები იმთავითვე იქნეს გამოჩენილი მათი პრინციპული შინაარსობრივი განსხვავების გამო, იმდენად, რომ ისინი არსებითად დამოუკიდებელ სამეცნიერო სფეროებს წარმოადგენენ.

შენიშვნა: ამ თვალსაზრისით შესაძლებელია უმჯობესი იყოს გამოყენება ტერმინისა პრაქტიკული სტილისტიკა, რომელიც (ფუნქციონალურისაგან განსხვავებით) მხოლოდ ენის გამოყენების პრაქტიკულ სფეროებს გულისხმობს და, ამდენადვე, თავისთავად გამოირიცხავს კავშირს ენის გამოყენების შემოქმედებით (მხატვრულ) მხარესთან.

რამდენადაც უკვე საკმაოდ ვრცლად იყო საუბარი ორთოეპიისათვის (ზეპირმეტყველებისათვის) ნიშანდობლივ პრობლემებზე, აქ მხოლოდ იმ ძირითად თავისებურებებზე შევჩერდებით, რომლებიც სალიტერატურო ენის ფუნქციონირების სამ ძირითად სფეროსთან – სამეცნიერო, პუბლიცისტურსა და ოფიციალურ-საქმიან სტილებთან არის დაკავშირებული.

ა) სამეცნიერო სტილი

თანამედროვე სამეცნიერო სტილის დიაპაზონი მეტად ფართოა როგორც „რაოდენობრივი“ (სპეციალური, დარგობრივი მრავალფეროვნება), ისე თვისობრივი (ცალკეული პროფესიული ენების მაქსიმალური განვითარება) თვალსაზრისით, რამდენადაც უახლესმა სამეცნიერო-ტექნიკურმა ცივილიზაციამ განუსაზღვრელი მასშტაბები შესძინა ცალკეულ მეცნიერებათა დიფერენცირებულსა და გაღრმავებულ განვითარებას. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, სხვა უმაღლესი სასწავლებლების, სამეცნიერო ინსტიტუტების ფართო ქსელის ხანგრძლივმა სამეცნიერო და საგანმანათლებლო მოღვაწეობამ ასევე შეუწყო ხელი ქართული სამეცნიერო ენის (ტერმინოლოგიისა და სტილის) დამუშავებასა და ჩამოყალიბებას.

სამეცნიერო სტილის ფუნქციონირების სფეროებია: მეცნიერული პრობა, გამოკვლევა, სტატია, სახელმძღვანელო, საგნის ან მოვლენის აღწერა, ანალიზი, მსჯელობა, დასკვნა, რეცენზია, ლექცია, სალექსიკონო ან ენციკლოპედიური სტატია, თეზისები, ანოტაცია, რეფერატი, კონსპექტი, გამოხმაურება და სხვა.

სამეცნიერო სტილისთვის დამახასიათებელი ნიშნებია:

- სპეციალური ლექსიკის, ტერმინოლოგიის მიზანმიმართული გა-

მოყენება (ყველა დარგის სპეციალური ენა გაფერებულია მისთვის დამახასიათებელი მდიდარი ტერმინოლოგიით);

- ენის სიმშრალი და ლაკონიურობა (აქ ტარბსიტყვაობა და გამოხატულებითი ეფექტურობა ნიშანდობლივი არ არის);

- ცნებითი სიზუსტე და ერთმნიშვნელოვნობა; სიტყვები ატარებენ არა კონკრეტულ, არამედ განზოგადებულ, ცნებით შინაარსს (ხშირია აბსტრაქტული სახელების გამოყენება);

- სტატისტიკური და სხვა აღრიცხვითი მონაცემების საგანგებო ნარმოჭენა;

- ზმნების ნაკლებობა; ძირითადად მდგომარეობის, ქონება-არსებობის (და არა მოქმედების) გამოხატვა (დამახასიათებელია ზმნები: *არის, აქვს, ახასიათებს, ნიშანდობლივია, არ გააჩნია...*);

- ტექსტის ლოგიკური განვითარება, მსჯელობა (რასაც განამტკიცებენ ცალკეული გამოწვევები: *ჯერ ერთი, მეორეც, ამგვარად, ასე რომ, აქედან გამომდინარე, როგორც უკვე ითქვა და მისთ.*);

- ტექსტის მტკიცებითი ხასიათი (განსჯა, არგუმენტაცია, ნენი, მაგალითი, დამონშება-ციტირება და მისთ.);

- რთული (განსჯითი) სინტაქსი, რაც სამეცნიერო ასალიზის მიზნებ-შედეგობრივ ბუნებას უკავშირდება (თუმცა, სამეცნიერო ინფორმაციის გადმოცემის დროს მარტივი კონსტრუქციებიც არ არის უჩვეულო);

- აზრის (თვალსაზრისის) გადმოცემის ობიექტურობის დაცვა, მაქსიმალური შეზღუდვა სუბიექტური დამოკიდებულების გამოვლენისა (მაგალითად, ამის გამოხატულებაა 1 პირის ნაცვალსახელის მრავლობითი *ჩვენ* ფორმის გამოყენება მოსალაუნელი მხოლოდითი - *მე* - ფორმის მაგიერ, ზმნის განზოგადებული მესამე პირის გამოვლენა 1 პირის ნაცვლად: *უნდა აღინიშნოს* და არა - *უნდა აღვნიშნო* და მისთ.);

- მაქსიმალური შეზღუდვა მხატვრული სტილის ელემენტებისა (შედარება, ეპითეტი, მეტაფორა და მისთ.).

სამეცნიერო ტექსტის დანიშნულება ყოველთვის ერთნაირი არ არის. თუ სამეცნიერო ხასიათის ტექსტის ობიექტსა და, განსაკუთრებით, ადრესატს გავითვალისწინებთ, შეხამდებელია სამეცნიერო სტილის ქვესახეობებიც გამოიყოს: *საკუთრივ სამეცნიერო, საგანმანათლებლო და სამეცნიერო-პოპულარული*; მათ შორის პრინციპული განსხვავება არ არის, მაგრამ ბოლო ორი (საგანმანათლებლო და სამეცნიერო-პოპულარული) იმით გამოირჩევა, რომ მათში ზემომითითებული შეზღუდვები (ძირითადი სტილის-ტიკური მოთხოვნები), ჩვეულებისამებრ, ნაკლებ მკაცრია და მეტი

გასაქანი უძლევა საერთო სამეცნიერო ენის, უფრო მისანედლოში ლექსიკისა, ფრაზოლოგიისა და სინტაქსის გამოყენებას.

სამეცნიერო-პოპულარული ტექსტის ნიშნები:

ზოგი რამ მარილის შესახებ

მარილს აღამიანი უსსოფარი დროიდან ხმარობს. მას სიმბოლოური მნიშვნელობაც კი მისცეს რომელიმე მკერალი პონიფიცი ატკიცებს, რომ ძველ რამში არც ერთი მხვერალიდ შეწირა უმარალიდ არ სრულიდ ბოდა. ეგეპტესა და აფრიკის ხეა ქვესებში მარილს იყენებდენ ავგადოზად. სენეგალიში სწილდათ, რომ თუ გაცი წარმოთქვამდა ფრანხს „ჩვენ ყვამთ მარილს“, იგი ხიფათს აცილებდა თაყადან რუსეთში პური, ზედ დადებელი მარილით. სტუმარ-მასპინძლობის კუთლი შეხვედრის სიმბოლოდ გადაიქცა. შთრეულ წარსულში მარილი ძალიან ძვირიდ ფა-სობდა, განსაკუთრებით ძველ რუსეთში. როცა მარილიზე ვადანსახადები აზრდებოდა, აწკებოდა „მარილის აბხახებუბა“.

ფილილოგები თვლიან, რომ საერთაშორისო სიტყვა „სილათაი“, ანგლისური სიტყვა „სელერა“ და ფრანგული „ხელინიე“ (ხელფისი) წარმოიქმნენ ლათინური ხატყვადან „სილ“ (მარილი) ეს იმით ახსნება, რომ რამში დაქირაყებულ ჯარისკაცებს ხშირად ჯამაგანს მარილით უხდიდნენ. მარილის ხაყიდლოდ მათზე გაცეშულ ფულს კი უწოდებდნენ „სილარიუმს“. იტალიის ერთ-ერთ უძველეს ზზის, რომლითაც მუ-მამჭონდით მარილი, დღესაც ვა-სილარიას (მარილის ზზამ) უწოდებენ. ჩეესს დროშიც კი საპარის მკხოგრეობათყის მარილი აზრუდესს გასაცყდელი ბრწყეტის რაღს და ხმარად ფულის მაგაყრობას ეწევა. ცხობილია, რომ აღამიანს უმარალიდ ცხიყრება არ შეუძლია და ამხე სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ. გამოიგარისებელია, რომ დედამ-წის მოსიხლეობას ყოველწლიურად სჭარდენა 22 მილიონი ტონა სუ-ფრის მარილი. თათიეული აღამიანი წელიწადში საშუალოდ 8 კილოგრამ მარილს ხმარობს.

მსწის წიაღში ქვიმარილის უდიდესი მარაგია, მაგრამ ბოლოს და ბოლოს ეს მარაგაც დაილევა. ამ შემთხვევაში კაცობრიობის მხსნელად ოკეანე გამოვა ამქამდ მოიყვებელი მარილის ერთ მკხამელს ზღუეს წყლის აორთქლებით იღებენ. ბრიტანეთის ერთი აბსამეგობრობის ქვესებში ზღუეს წყლიდან ყოველწლიურად 4 მილიონ ტონა სუფრის მარილს იღებენ. ამერიკის შეერთებულ შტატებში — 2 მილიონ ტონაზე მეტს.

ათასი კუბური მეტრი ზღუეს წყლიდან მიიღება 1,3 ტონამდე მარ-

ილი მსოფლიოს ოკეანეები სუფრის მარლის უდიდესი საკუჭხაია. იგი შეიცავს 38.000.000 მილიარდ ტონა მარლის, თუ მასხარების თანამედროვე დონეს ავიღებთ, ეს მარლი დედამიწის მოსახლეობას 1,7 მილიარდ წელიწადს კვავა.

ბ) პუბლიცისტური სტილი

პუბლიცისტური სტილი გულისხმობს მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებათა ენის თავისებურებას. რამდენადაც თანამედროვე მსოფლიოში მასობრივი კომუნიკაციის მასშტაბები განუზომელია, ზოლო სახეობები და ფორმები - შეტად მრავალფეროვანი, პუბლიცისტულში ინფორმაცია-კომუნიკაციის დიდი ნაირგვარობა იგულისხმება - დანყებული ნეიტრალური, მშრალი ინფორმაციით და დამთავრებული აქტიური სუბიექტური პუბლიცისტური პათოსით.

პუბლიცისტური სტილის ტრადიციული ასპარეზი, ცხადია, ბექდვითი ჟურნალისტიკაა (ჟურნალ-გაზეთები), მაგრამ თანამედროვე კომუნიკაციის ელექტრონულმა საშუალებებმა ერთობ გააფართოვა პუბლიცისტის ასპარეზი, ჯერ - რადიოს, შემდეგ - ტელევიზიის, ახლა უკვე - საინფორმაციო ინტერნეტული ქსელის სახით. პუბლიცისტური სტილი ასევე ემსახურება საჯარო პოლიტიკურ მოღვაწეობას, ნაირგვარ სოციალურ აგიტაცია-პროპაგანდას.

ამგვარად, პუბლიცისტური სტილის ფუნქციონირების სფეროები შეტად მრავალფეროვანია: ინფორმაცია, რეპორტაჟი, ჩანახატი, ანალიზი, მიმოხილვა, ინტერვიუ, ნარკვევი, პოლემიკური წერილი, ფელეტონი, პამფლეტი, მიმართვა, მონოდება, რეკლამა და მისი.

პუბლიცისტური ტექსტების მიზანია მოქალაქეთა ჯგუფის, საზოგადოების ინფორმირება რაიმე აქტუალურ მოვლენასთან დაკავშირებით, ობიექტური ვითარების წარმოდგენა და საზოგადოებრივი აზრის ფორმირება გარკვეული მიმართულებით, მოქალაქეთა ინტერესისა და აქტიურობის გამოწვევა, სოციალური პროცესების სტიმულირება...

პუბლიცისტური სტილის დამახასიათებელი ნიშნები, მისი არაერთგვაროვნებიდან გამომდინარე, ისე შეტად განსაზღვრული არ არის, როგორც ეს წინამდებარე ფუნქციონალური სტილის დახასიათებისას გამოჩნდა. კერძოდ, თუ საინფორმაციო ტექსტს მოეთხოვება მასმედიალური ნეიტრალურობა, ობიექტურობა და სიმშრალე, რითაც ის უფრო ოფიციალურ-საქმიან სტილს უახლოვდება,

სააგტორო პუბლიცისტულ ფართოდ ავლენს სუბიექტურ ემოციასა და მგზნებარებას და ამიტომაც მასში მცირე დოზით არ იჭრება, ერთი მხრივ, მხატვრული სტილის, ზოლო მეორე მხრივ - სასაუბრო სტილის ელემენტები.

მაინც რა ხაერთო თავისებურებები ახასიათებს პუბლიცისტურ სტილს?

- სხარტი და დინამიური თხრობა (ეს ნიშანი უკიდურესად განვითარდა ელექტრონულ მედიაში, რაც თავისებურად გამოიხატა საერთო „ტევედობისა“ და საინფორმაციო „ტრაიტხოტის“ ცნებებში).

- თემის აქტუალურობა (ინფორმაციის სიახლე და „ექსკლუზიურობა“ ერთ-ერთი მთავარი ღირებულებითი ნიშანია; თვით ისტორიული თემაც კი კალენდარულად უნდა იყოს „აქტუალიზებული“).

- ახალი ლექსიკისა და ტერმინოლოგიის, აგრეთვე - სლენგის ელემენტების აქტიური გამოვლენა (როგორც ცნობილია, მასმედია ახალი ტერმინოლოგიის, ნეოლოგიზმების ენაში დამკვიდრების პირველი ასპარეზია; ამით ის არცთუ იშვიათად ხდება კრიტიკის ობიექტი);

- პოლიტიკური პათოსი (მოვლენათა ცვალებადობა და საინფორმაციო დროის „აჩქარებულობა“ თავისთავად ანიჭებს პუბლიცისტულს პოლიტიკურ დატვირთვას);

- გარკვეული ენობრივი შტამების, კლიშეების, სტერეოტიპული ფრაზების ჩამოყალიბების ტენდენცია.

ახალ-ახალი საერთაშორისო თუ ადგილობრივი ინფორმაციის სწრაფი, ოპერატიული მიღება და გადაშუშაება განაპირობებს ნიშანდობლივი - ზოგჯერ კალკირებული - ენობრივი შტამების წარმოქმნას და დაუფოვნებელ გავრცელებას (მაგ. დაუცხრომელი ზრუნვა, ღირსეული დახვედრა, არნახული აღმავლობა და მისი.); ამიტომაც მასმედიის ენა ამ თვალსაზრისითაც საგანგებო წორმატიულ მეთვალყურეობას მოითხოვს;

- პოზიციისა და დამოკიდებულებების აქტიური გამოვლენა, ამგვარ მოდალობათა გამოშხატველი ძახილისა და კითხვითი წინადადებაების სიჭარბე (ეს უმთავრესად შეეხება სუბიექტურ-ექსპრესიულ საავტორო პუბლიცისტულს);

- სიტყვებისა და ფრაზების ხშირი გამოყენება არაპირდაპირი მიხარისით, სიტყვათა გადატანითობა და მეტაფორიზაცია (მაგალითად: „ეკონომიკა სულს ღაფავს“, „დექტატურის ავონია“, „შავი ოქრო“ - ქვანახშირის, „მწვანე ოქრო“ - ჩაის აღსანიშნავად და მისი.);

- შემოკლებებისა და აბრევიატურების ხშირი გამოყენება (თანამედროვე საინფორმაციო ენისათვის დამახასიათებელი აბრევიაციის ფართო გავრცელებას უპირველესად სწორედ პრესამ შეუწყო ხელი);

- ეფექტური სათაურები და „სამრუხუნტაციო“ (ექტულური და შოამბეტდავი) ფრაზების წინ წამოწევა (დასაწყისში გამოტანა ან განსხვავებული შრიფტით წარმოჩენა)

პუბლიცისტური ტექსტების ნიმუშები:

აჭარის საზღვრები კვლავ ჩაკეტილია

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე კვლავ ძალიანა სავსებო მდგომარეობა ამის შესახებ გუშინ ხალხის განაცხადა ავტონომიური რესპუბლიკის მეთაურმა ასლან აბაშიძემ. აჭარის ლიდერის აღმინისტრაციის ვიცე-ხელმძღვანელის, ვადაწყვეტილების მიხედვით ვახდა შინაგან საქმეთა სამინისტროში შემოსული ინფორმაცია, რომლის თანახმადაც, შიდაღვრები ტერაქტები რეგიონში დესტაბილიზაციის შესაქმნელად ამჟამად ინფორმაციის საფუძველზე, აჭარის ტერიტორიაზე აღმოჩენილია აქა დიდი რაოდენობით იარაღი, სარკოტაკები, დოკუმენტები ყაზბი რეზი-რები და მოძრაობა „კემარს“ შერ დაშუქდალი პრიკლამაციები, რომლებ-მაც ასლან აბაშიძის დისკრედიტაციის ისახავდა მიზნად.

სავსებო მდგომარეობა აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში უკვე გუშინ ხალხობის მოქმედებს, ჩაკეტილია ხოლოქის გამშვები ბუქტი, რეკონსტრუქციის ტერიტორიაზე განსაკუთრებული ხეხართვისა და შემოსუქების გარეშე არავის უშვებენ. სწორედ ამ მიზეზით, ხოლოქის გადაღების უფლება არ მისცეს „რუსთავი-2“-ის გადასლუბ კვლავს ოპერატიური და ჟურნალისტთა მთელი ღამის განმავლობაში უშუდევოდ ელოდებენ აჭარის ლიდერის ხეხართვის, ჩასულსყუსს ბათუმში.

24 საათი, 01.2004

რუსულ-ამერიკული შრუნველობის შუქ-ჩრდილები

თბილისში რუსეთის სავარეო საქმეთა მინისტრის ივარ ივანოვის „რეკლამაციური მისის“ შემდეგ საქართველის სავარეო-პოლიტიკური მომავლის შესახებ არავრთი მოსაზრება განხდა. პესი-მისტია ცინიკური ცინიკოსი პესიმიტი ხომ თავისთავად სავლ-ლისხში მოვლენას) ასოციაციის წყარო ასეთია: ივარ ივანოვი აუქელითა დროის მომრავებელ-მოსამართლესავით არჩებოდა.

მისგან „კომარდვის“ ყოინამ ხომ შოლად გავლადირი გულოთ-თუქცა ეს ღორიკაა ზეხ პოლიტიკაზე ელიაპარაკით.

რიდესაც ხახონ ცუცხლი უყიდა, უხერხულია, მისი ბინადარნი შეხანძრის შეტყულების აქცენტსა და წარმომავლობაზე მსჯელობდნენ ზევიანური სახეებით. ავარ აყინოქმა თავისა მისა წარმატებით შეს-რულა. ცუცხლი ჩავეჭრობისა, თასაც ისე, რომ, მადლობა დმერას, არავის დამწვარა.

რა თქმა უნდა, ლოგიკური ვითარება რა მოიახლოვა რუსეთში „მეხანძ-რუბის“ სახაცხოლო? ამის საპასუხოდა, აღბათ „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ განვითარებული მოვლენების მხედვით უნდა გომსჯელოთ.

რუსეთის პრეზიდენტმა, რომელიც 2. ხაქმბრის არჩევნების შემდეგ ანარჩისულ ეხაურა ტელევიზიით ედუარდ შევარდნაძეს და ხანჯასმით თანადგომის უცხადებდა, ამ უკანასკნელის გადადგომის შემდეგ ურთობ საისტერესო რამ თქვა ვლადიმერ პუტინის სიტყვით, ედუარდ შევარდნაძის გადადგომა ხეხებით კხანზომიერი აყო, რადგან მის თურმე „სისტემური შეცდომები“ მოუვიდა რადგორც ხაქმბო, ისე სავარეო პოლიტიკაში რა თქმა უნდა, რუსეთის პრეზიდენტს არ დაუკანკრეტებია, რა სახის (განსაკუთრებით სავარეო-პოლიტიკის სფეროში) მომავლადანებელ შეც-დომებს გულისხმობდა.

თუქცა სავტვია, ვლადიმერ პუტინის ყოყილი კოლეგისთვის ბოლს დროს გამთავებელია „მრდალოური მდრეკილებები“ წამოქეხებინა, აღ-ბათ მის ედუარდ შევარდნაძეს რუსეთის შიხართ არასავარეო ღოთხ-ლითი გავხებია.

რიგორ არჩებოდა 2. ხაქმბრის შემდეგ ამერიკა? პუტინისგან ვახ-სხევებით, პუშინ შევარდნისთვის არ დაურეკეს. თერთ სახლში, სახ-ელამიყო დეპარტამენტში უქმყოფილებს არ მალავდნენ სიქართუე-ლიში ჩეტარებული საპარლამენტო არჩევნების არჩევმაკრატეოლობის გომო და მაშინდელ ხელისუფლებას არჩევნებისას გამთავებელია შეც-დომების გამოსწორების სთხოვდნენ ამრიკად, სიქართუელის ყოფილი ხელისუფლების შეცდომებზე აკეთისს ვამბაც მსჯელობდნენ, თუქცა, კრემლის შესვეურიოვან განსხევებით, ოყეციალოური თბილისის სავა-რეო-პოლიტიკურ მიდრეკილებებზე სიტყვაც არავის დაუტრავს. ეს ძალიან მარტივი ასახხელია: არ შეიძლება, დასავლური კურსი პქონდეს ამ ქვეყნის ხელისუფლებას, რომელიც არჩევნებს აყალბებს და ხანჯას-მულად უგულუბელყოფს ათობით ათასი მშვიდობიანი მოქალაქის პრა-ტესტსრა თქმა უნდა, ძნელი დისამტეციტებელია, შავრამ სავალო სა-ფუქცილისა სახს მოსაზრება, რომ ივარ ივანოვის თბილისური ყოიკი გამინგტონის აღმინისტრაციის ინციტავა აყო ამ საბოჯოთ თერთში ხახლამი, რადგორც ჩანს, რუსეთსაც მისცა მშვიდობისმყოფელობის ამბო-

ციის დაკმაყოფილების საშუალება და საქართველოსაც ააცილია საშოქალაქო ომის საფრთხე. ვაშინგტონს უფრო არ უთქვამს საქართველოსზე, უბრალოდ, მან, ერთი მხრივ, რუსეთს აგრძობდა, რომ პილატესავეთ ზღის არ დაიბანდა კავკასიაში სტრატეგიული მოკავშირის (ქვეყნის და არა რუსეთის) სელისუფლების) „ჩრდილოეთ მარწმინდებს“ შეხადლო დაბრუნების და, მეორე მხრივ, უდუარდ შევადნისავე მიხვედრა, აზრეუ-ნების გაყვალბების გამო, აღრინდელივით რუსული სამხედრო ძალის დახმარებით ვერ შეიხარჩუნებდა ძალაუფლებას. რამდენად განსხვავდება 2003 წელი 1992 წლისგან (ივლისისშემა აღმონდა ბალტიის ცნობილი პლიკანივი დასაყლოთ საქართველოში), შხ ხოქმბრის საღამოს გამოწნდა.

დღეს ვინ უდვას საქართველოს მხარში? ვინ ახირებს უბრეცევეტრო ფინანსურ დახმარებას ეკონომიკური კილაფსის თავიდან ასაცილებლად? რა თქმა უნდა, ამირაჯას შეერთებული შტატება.

ეკლავ აღდვა სატელეფონო ვაუშირა თბილისის და ჯორჯ ბუშია საქართველოს პრეზიდენტის მოვალეობის შემსრულებელთან საუბარში არა მხოლოდ ქართველი ხალხისადმი კეთილკანწყობა გამოხატა, არამედ ხაზგასმით აღნიშნა, ქართველმა ხალხმა დაიცვა დემოკრატიის მიხა-პოვარი და ახლა მოთვარია, საქართველოსი აზრეუბები ჩატაროთია. ამერიკის პრეზიდენტი ნინო ბურჯანაძეს დაჰპირდა, რომ თეთრი სახლი თბილისს ფინანსურ დახმარებასაც აღმოაჩენს და საერთაშორისო ფინანსურ ინსტიტუტებთანაც უშეამდგომლებს (ხაერთაშორისო სავალუტო ფონდის წარმომადგენელმა საქართველოში ჯანსთარ დახმა ნინო ბურჯანაძესთან შეხვედრისას უკვე განაცხადა, რომ ფონდი უახლოეს ხანში აღადგენს წინა ხელისუფლების დრის შეწყვეტალი დახმარების ბროკრამას).

და რაც მოთვარია: ჯორჯ ბუში პრეზიდენტის მოვალეობის შემსრულებელს დაჰპირდა, რომ, თუ საქართველოს შეექმნება შიდა და საგარეო პრობლემები, ამას ვაშინგტონის „მყისიერი რეაქცია მოაყვება“.

გიორგი გვიგური — ახალი ეპოქა, 28.XI.2003.

გ) ოფიციალურ-საქმიანი სტილი

ოფიციალურ-საქმიანი სტილის ფუნქციონირების სფეროებია სახელმწიფო, სამოქალაქო და საშარტლებრივი ურთიერთობანი. აქ შე-მოიღის როგორც მოქალაქეთა და სახელმწიფოებრივ და საზოგადოებრივ დანესებულებათა ნერილობითი საქმიანი ურთიერთობა (მოსხუ-ნება, ანგარიში, ინფორმაცია, პატაკი, ბრძანებულება, დადგენილება, ნესდება, პროგრამა, განმარტება, რეცენზია, დახასიათება, ნოტა და მისთ.), ისე ის მრავალგვარი საქმის ქალაღებში, რომელთა გარეშე თანამედროვე სამოქალაქო სუბიექტის არსებობა წარმოუდგენელია (განცხადება, ცნობა, ახსნა-განმარტება, მოხსენებითი ბარათი, ხელ-შეკრულება, ოქმი და მისთ.)*

ოფიციალურ-საქმიანი სტილი მხოლოდ ნერილობითი სახით არის წარმოდგენილი, მისი ძირითადი დამახასიათებელი ნიშნებია:

- თემისა და აზრის კონკრეტულობა;
- ამოცანის (მიზნის) გამოხატვის სიზუსტე და სიცხადე;
- ლაკონიზმი და სიმშრალე;
- ფორმობრივი სტანდარტულობა (ოფიციალური დოკუმენტური სტანდარტების არსებობა);
- ინფორმაციულობა და რაციონალურობა (მოთხოვნების სიზუსტე და დასაბუთების მკაცრი ლოგიკურობა);
- ენობრივი ფორმულების სტანდარტულობა, გარკვეული შტამპე-ბისა და კლიშეების არსებობა (მაგ. „ცნობა ეძლევა მას ზედ, რომ...“).
- სალიტერატურო ენის მოთხოვნათა მკაცრი დაცვა; შესაბამის სფეროში დამკვიდრებული ტერმინოლოგიის გამოყენება; ემოციისა და ექსპრესიის გამოხატველი ენობრივი საშუალებების მაქსიმალური შეზღუდვა;
- ზმნათა განზოგადებული მესამე პირისა (გაივ ზაენა, წარედგინა ჩანგარიში...) და აღწერილობითი ვნებითის (გაგ ზაენილ იქნა, შესწავ-ლილ იქნა...) გამოყენება;
- ოფიციალური კანცელარიული და სტატისტიკური მონაცემების ხშირი მითითება;
- მხოლოდ საქმიანი ურთიერთობებისათვის ნიშანდობლივი სახ-ელწოდებებისა და ტერმინების გამოყენება (მობინადრე, შეანაბრე, მაციენტი, მოიჯარე, ამონენტი და მისთ.);
- სალიტერატურო ენის ზოგი ლექსიკური ერთეულის თავისებური

* საქმის ქალაღების ძირითადი ნიშნები წიგნის ფინანსურ დახმარების სახით იქნება წარმოდგენილი.

(გინრო) მნიშვნელობით გამოყენება (მაგ.: *პირი* - „მოდავე პირი“, *მბარე* - „ხელშემკერული მხარეები“...);

- შემოკლებებისა და აბრევიატურების გამოყენება;
- დათარიღებისადმი ეროვნულება (ოფიციალურ-საქმიანი დოკუმენტაცია, ჩვეულებისამებრ, შესრულებისა და სხვა თარიღების ზუსტ მითითებას მოითხოვს);
- ტექსტის ოფიციალური დამონშება (ხელმოწერით ან ბეჭდით).

ოფიციალურ-საქმიანი ტექსტების ნიმუშები

თავმჯდომარის განცხადება

მოლაპარაკება ნდობისა და უშიშროების განმტკიცების ღონისძიებათა შესახებ

თანხმად დებულებისა, რომ პელსინკში 1983 წლის 25 ოქტომბრის 11 ნაიქმობრძე მიმდინარე მოსამზადებელი შეხვედრის გადაწყვეტილებას გამოიყენება, *mutatis mutandis*, სდობისა და უშიშროების განმტკიცების ღონისძიებათა მოლაპარაკების მიმართებით, რომელიც მოეწყობა „ეგრობაში ხდობისა და უშიშროების განმტკიცების ღონისძიებებისა და უშიშროებისა და განთავსების ზოგადი ასპექტის“ მუშა-საყოფის შესაბამის დებულებათა მიხედვით. მალწეულია გაცემა იმის თაობაზე, რომ

— პლენარული სხდომები პირველი ორი კვირის განმავლობაში მოეწყობა ამ განცხადებისათვის თანდაართული სამუშაო პროგრამის შესაბამისად. პირველი პლენარული სხდომა გაიმართება 1989 წლის 9 მარტს, 10 საათსა და 30 წუთზე. პირველი სესია დამთავრდება 1989 წლის 23 მარტს.

— შემდგომი სამუშაო პროგრამები მიაღება პლენარული სხდომები;

— პროცედურის წესების შესაბამისად იუსტრის მთავრობა დანიშნავს აღმასრულებელ მდივანს, რომლის დანაშენა უნდა მოაწოდონ მონაწილე სახელმწიფოებმა;

— პირველ პლენარულ სხდომას თავმჯდომარედ ევოლებს მასხინძელი მხარის წარმომადგენელი, შემდეგ კი თავმჯდომარეობა განხორციელდება ყოველდღიური როტაციის საფუძველზე ფრანგული ანბანის მიხედვით, საბერძნეთის წარმომადგენლის დაწყებით.

ეს განცხადება დაერთვის ვენის შეხვედრის შემადგამებელ დოკუმენტს და გამოქვეყნდება მასთან ერთად.

(აღიშინის უფლებებისა და თავისუფლების
დასაცავად, თბ., 1991წ.)

10.1923, მოსკოვით

პატონო ჩემო ივანე

უსკუ ათი დღეა, რაც ჩამოსულსი ვართ მე და სარგის კაკაბაძე მოსკოვით, ჩვეულებრივსა და ნორმალურ პირობებში ამ ხნის განმავლობაში ბევრი რამ გაცულებიდა, მაგრამ ამ ვარებობაში, რამელომაც ჩვენ ვიმყოფებით, ბევრი რამსა კი არა, ცოტა რამის გაცეუებაც ჭირს.

უპირველეს ყოვლისა, უბნობამ ამოგებადა სული, განსაკუთრების პირველ დღეებში. ტფილისში დაგვარწმუნეს, ბინა მისიაში გექნებათო. საქმე არა ვაქვთ? რის ბინა, რა ბინა? იძულებულია გავხდით გვეხვეტილებია უკნამ ქალიქში და რომ ვერის გავხდით, პირველ ორი ღამეს თავი შევადართე ერთს ჩემ საცნობთს, იაკობ ფილიპოვსთან (პროფ. შალვა ნეკუბიძის ცოლისმამსთან). შემდეგ ჩვენ კერძო ინსტიტუტით ვიმოვეთ ერთი უხელო თათხა, რომელმაც ერთი სარეკელი დგას და მეორე სარეკლად შეაფი წამოგაქციეთ და ზედ კარის თუცარი დაეცეთ, რომლის უსწორმასწორო ზედაპირი მინცდამანც სასამოიფიო არ აღმოჩნდა გვერდებისათვის. ოთახი ისე პატარა და მიუწყობელია, რომ მკეცდინება და საქმიანობა მეტად გამხელებულია.

სუთმბათს პროფ. კ. კეკელიძეც გვეწვია. ბინის მხრით არც ის არის უკეთეს პირობებში. მასთან ამდამდ იმყოფება შალვა ამირანაშვილი, რომელიც საზღვარგარეთ აპირებს გამგზავრებას და რომელიც იატავზე სისინავს.

სარგისა ჩრდილო-კავკასიაში უნდა წასულიყო გუშის ახ დღეს, მაგრამ რადგანაც დღესასწაულების გამო ვერას ვახდებთ, ამიტომ სამიოდე დღითა პეტერბურგს მიდის არქიფთა საქმეების განაცნობად და იქიდან ბრდაპირ გავემზავრებთ როსტოვს ვავონების საქმეზე და იქიდან კი კრისნოდრში და სხვაგან, სადაც ჩვენს არქიფებში შეხახულია.

ფრწებით მოსკოვში მე და კონსელი ბინა, მგანია, ხვალთან მისიაში მოცუცის და ამ მხრით ცოტა გაიქულობსდეს საქმე. მაგრამ რა? ბრდაპირ აუტანელია ჩვენი მღვამარეობა იმ მხრით, რომ სხვადასხვა დაქუ-სებულებაში მტრულიდ გვხვდებიან მოხელენი და ყოველნაირად

ცდილობენ ხელის შეშლას. ეს გამოვეს ჯერ ხელი არ მოუწერია ქალაქზე, დღეს ამ შეიძლება, ზელო მამბრძახდითო, ეს უქმეებაა, საფარის კახელია ხომ ბერძნული სტილისა არასო და სხვა და სხვა ამგვარი ეს დღესასწაულები მართლაც რომ ხელს შევეშლას ჩვენ. უხვირო დროზე შეგვხვდა წამოსვლა: საჭირო იყო ან ცოტა ადრე, ან ცოტა გვიან. აკადემიის წარმომადგენლები, ჩვენი ცნობით, ოთხ ათასიან გემოვლეს ბეტერბურგიდან და შეიძლება ამ მოკლე ხანში აქ გაიმართოს „ბრძოლა“ „უქმზადებითო“, უსქვამო, „სამკვლრო-სასიცოცხლოდო“. ბეტერბურგის ხელისწერები უკვე გაუნაწილებით სხვადასხვა დარჯის მომუშავეთა შორის „შესწავლის“ სანხით. ვნახოთ, „ბრძოლა“ რა ხასიათს მიიღებს და რითი გამოვლდება...

მარად თქვენს პატივისცემული
ა. შანიძე

იმის წარმოსაჩვენად, თუ რამდენად განსხვავებული ენობრივი და სტილური გამოხატულება შეიძლება პქონდეს, ერთი მხრივ, ლიტერატურულ (შხატურულ), ხოლო მეორე მხრივ - სხვადასხვა სახის ფუნქციონალურ ტექსტებს, შესაძლებელია სანიმუშოდ ერთმანეთის პარალელურად მოვიხმოთ და დავაჯერდეთ ერთი და იმავე მოვლენისადმი (ვერძოდ, სეტყვის სადმი) მიძღვნილ, მაგრამ სხვადასხვა ფორმისა და შინაარსის ამგვარ ტექსტებს:

გიორგი ლეთინძე

ნატვრის ზე

...და სწორედ ამ დროს შედექენი სასწრაფოდ მოხურო, ჩაკეტა კარი და თხზვარა. უეცრად ცამ ივლეა, მერე აღვრიალა, კიდევ აღმდგარა და მცირე ტარტმანის შემდეგ შეგ-ლორჯმა ღრუბლებმა უწითლესი წასწკლებს ბურჯდლები გაბვირა. და ანახდელი, ჩქუყით წამოვიდა საილყარი, დღეგში. მწუხრის მოშაფეხებამ იპატო, სივრცე გაკუპრდა, ცისქვევა, უცნაური კრჩხიალი, ბაგუნი და ზრიალი აყრუებდა ყოველივეს

და უცბად გაიხარდა შემზარავი, სიკვდილის ხმისი წეწა, ლეწვა, — სეტყვა წამოვიდა, ახმაურდა ჭერი — კრამიტა თუ თუნუქი, ჯერ ხომ ხორხომამ დაიწყო სტუნებათა, მერე ნამდვილი ქვება ავორდა თიოქოს... ბუნება ბოზოქრობდა ჩვენ ჭიანჭყელებად ვივრძენით თავა, ისე

მცირედ გვეყენა ჩვენი ღიხე ბუნების ძლიერებასთან. ირევებოდა ყოველივე, ამხეროდო. ლამე, ქარი, ნიაღვარი, შევრ-აუბულები იერიშით გამოდიოდნენ და მოსპობით გვემოქრებოდნენ. რა უნდა გვექნა? რა პქნას კანთხელმა კანსიმაგრის მქტი?

ყადორი კი ჭიქა ღვინოზე ასევე ხაიდა ბედის უსამართლობას, თუ რატომ უნდა გადაეტახა მხოლოდ მას, მარტოდმარტოს, ორი ათასი წლის ცაღვა თავისი გვიანისა და პასუბი ვერ მივლო.

ირველივე ქველაფერი იღუნებოდა, ვის ეცოლა ყადორის ცოდვებისათვის?

შემდგომ წარმოდგენილ მონაცემებთან შესადა-რებლად ყურადღება მივაქციოთ მოყვანილი ტექსტის ზოგ თაფისებურებას:

- ამბის თხრობა და არა მოვლენის ზუსტი დახასიათება;
- თხრობა პირველი პირის ფორმით (ვივრძენით, გვერძენა...);
- მოქმედი პირები (მედუქნე, ყადორი, „მე“);
- თხრობის რიტმის ცვლა (მდრ: „...სივრცე გაკუპრდა, ცისქვევა, უცნაური კრჩხიალი, ბაგუნი და ზრიალი აყრუებდა ყოველივეს“ და „...ჩიოდა ბედის უსამართლობას, თუ რატომ უნდა ვადაეტანა მხოლოდ მას, მარტოდმარტოს, ორი ათასი წლის ცაღვა...“);
- თხრობა წარსულში (მოხურა... ივლეა... ავორდა...);
- აქტიური, ექსპრესიული ზმნების გამოყენება (იდგრიალა, იღანდგარა, ირევებოდა, იმხეროდო...);
- არასალიტერატურო ფორმები (იდგრიალა, გაპყარა, პქნას);
- თავისუფალი სიტყვათქმნადობა (მოშაფეხენება, კანსიმაგრე...);
- პოეტური ბგერწერა (უნიოლესი ნინსკლების ბურჯდლები, საკვდილის ხმისი ნენვა, ლენვა...);
- მხატვრული ხერხების გამოყენება (სივრცე გაკუპრდა, სიკვდილის ხმისი, ჩვენ ჭიანჭყელებად ვივრძენით თავი...);
- სუბიექტური გრძნობა-დამოკიდებულების გამოხატვა (ანა მდეული, უცნაური, შემზარავი, მოსპობით გვემოქრებოდნენ, რა უნდა გვექნა...);
- ფორთიანი გამონათქვამები („რა ქნას კანთხელმა კანსიმაგრის მეტი?...“);
- კითხვის, ძახილის ნიშნებისა და მრავალწინაობის გამოყენება (შესაბამისი ინტონაციისა და აზრობრივი აქცენტის გადმოსაცემად).

ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 9, 1985 წ.

სეტყვა, ატმოსფერული ნალექი, რაც შედგება ვინილის სხვადასხვა ზომის (5-55 მმ. იშვიათად 130 მმ-მდე) სვერული ნაწილაკების ან ნატყბებისაგან. ს-ის მარცვლის შრეებრივი აგებულება აქვს — ერთბა-სუის უნაცვლებიან 1 მმ სისქის გამჭვრივალ და ხახვრად გამჭვრივალ შრეები. ს. წვეულებრივ ელქუქსა და თავსნის დროს იცის, უმთავრე-სად წლის თბილ პერიოდში (როცა დედამიწას ზედაპირას ტემპ-რი 20° C-ზე მეტია). ს. მოდის გრივანჯიანის ღრუბლებიდან. ს-ის ზოდის სივანე რამდენიმე კმ-ია. სიგრძე — ათეულა, ზოგჯერ ასეული კმ. ს-ის ხანგრძლივობა, წვეულებრივ, 5-10 წო-იდან 1/2 სთ-მდეა (იშვიათად 1 სთ-მდე). ს-ის დროს 1 წო-ში 1 მ² ზედაპირზე ეცემა 500-1000 მარცვალი, მათი სიმკვრივეა 0,5-0,9 გ/სმ² საქართველოში სეტყვიან დღეოა სავ. წლიური რიცხვია 02-10 (დას საქართვე. ბარში 0,2-2, მთაში მ-მდე; აღმ. საქართვ. ბარში — 2-3, მთაში 10-მდე). ს. დიდ ზიანს აყენებს საფლის მურსნობას (საქართველოში უანსაუფორბით ზიანდება კახეთის რა-ები), ამიტომ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ს-ის საწინაილმდეგო დანახსიებათა შექმნეებას. 1969 წ. საბჭოთა მეცნიერთა ჯგუფს... ს-ის საწინაილმდეგო დონისპიებათა შემუშავებისათვის მიეხება სსრკ სახელმწ. პრემია.

ყურადღება მივაქციოთ მოყვანილი ტექსტის თავისებურებებს (შევადართ ისინი დანარჩენი ტექსტების თავისებურებებს):

- ტექსტის მშრალი მეცნიერულ-ინფორმაციული ხასიათი;
- სხვადასხვა საზომებზე და ზომა-ოდენობაზე ხშირი მითითება (5-55 მმ, 20°C; 1 სთ-ში...);
- მოყვანათა მიზეზ-შედეგობრიობის ნარმოჩენა;
- სიმპტომებზე მითითება („ელქუქისა და თავსნის დროს იცის...“);
- სპეციალური ტერმინებისა და სპეციფიკური ტერმინოლოგიური ნარმოებების გამოყენება (შრეებრივი, გროვანჯიმა...);
- მარტივი და აზრობრივად ზუსტი წინადადებები („ს. მოდის გროვანჯიმის ღრუბლებიდან...“);
- ციფრების (და არა — რიცხვითი სახელების) უპირატესი გამოყენება;
- სიტყვების შემოკლებათა გამოყენება (დას. საქართვე. ბარში...);
- მოვლენის გადმოცემა ანმყო დროში (არის, აქვს, იცის...);
- ნეიტრალური, არაექსპრესიული ზმნები (იცის, მოდის, ზიანდება...);
- ფრაზების განმარტებითი და სტატისტიკური შინაარსი (სეტყვა — ატმოსფერული ნალექი; სეტყვიან დღეოა სავ. წლიური რიცხვია...);

არნ. გვიგეპკორი, დედაბუნება, 1986 წ.

როგორ წარმოიქმნება სეტყვა?

გაფიქტებული დედამიწიდან ღრუბლებსაკვს გამთბარი ჰაერის ნაკადი იჭრება ასეთ ხავადს შეუძლია წყლის მსხვილი წვეულები აიტაცოს და თან წიოდოს. დიდ სიმაღლეზე წვეუება იყინებიან და კვლავ მაწახე ცაყიან ჰაერის ხავალი იჭერს მათ და კვლავ ზემოთ ისვრის.

ასე გრსულდება მისამდე, სისამ ფიზიკის ნატყბი იმდენად დიდრონი არ გაბლებიან, რომ ჰაერის თყით ყველაზე მძლავრ ხავალსაც ვერ ძალუქს მათი დაჭერა. ყინულის ასეთი ნატყბი მარს ვარდსიხას ველარ ასწრებენ გადნობას და ყინულის მარცვლებად ეცემაან ძირს. ამ დროს მიწაზე სეტყვა ცყვება.

სეტყვა შეიძლება ძალიან პატრიაც იყოს და ერთობ დადიც: კიკ-ლისხელა და უფრო მსხვილი. ძლიერი სეტყვა — სტიქიური უბედურებაა. იგი ანადგურებს ვახს, სათესებს ყოყილი შემთხვევა, როცა საქართველოს მთიან რაიონებში მსხვილ სეტყვას მთხარდი დექეულიც მოუკლავს.

ქართველოა მეცნიერებმა შექმნეს სეტყვის საწინაილმდეგო იარაღი — რაკეტები, რომლებსაც საჭირო შემთხვევაში ცყერიან სეტყვის წარმოშობ ღრუბლებს და ფანტავენ მათ ასეთი ვით თავიდან იცილებენ სეტყვას, უფრო მეტიც, ზოგჯერ ღრუბლებში შეყარდნალი რაკეტი ათბობს მათ და სეტყვის მავაყრად წყობის მაცოცხლებელ წვეუებს უგზავნის დედამიწას.

წინა ტექსტთან მიმართებით დავაკვირდეთ ამ ტექსტის თავისებურებებს:

- ტექსტის მეცნიერულ-ინფორმაციული, მაგრამ ბევრად უფრო მარტივი და პოპულარული ხასიათი;
- მოვლენის გადმოცემისათვის თხრობითი შინაარსის მიცემა;
- სპეციალური ტერმინების ნაკლებად გამოყენება;
- ციფრებისა და შემოკლებებისათვის თავის არიდება;
- ექსპრესიული ზედსართაყების შედარებით ფართოდ გამოყენება (გაფიქტებული, მძლავრი, დიდრონი, მაცოცხლებელი...);
- ნაკლებ ნეიტრალური, შედარებით აქტიური ზმნების გამოყენება (იჭრება, იჭერს, ისვრის, უგზავნის...);
- ემოციისა და ექსპრესიის უფრო ლიად გამოხატვა (დიდი უბედურებაა..., ანადგურებს..., წვიმის მაცოცხლებელ წვეუებს უგზავნის...).

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. 6, 1960 წ.

სეტყვა (სეტყვისა) ატმოსფერული ხალეჭები, რომლებიც ყინულის ზატარი მარცვლების სახით მოდის. ცა აირია. დამხეული უცვებ და წამოყვანა სეტყვა შუილით (ილია); ერთ წუთში ცამ შუბლა შეიკრა, მოიღუმა, ატყვა და კაკლის სამსხო სეტყვა დაუშვა (ვაგა; ოხლის ტოლა სეტყვის გაქონდა შესაზარი გრიალი მთელს ამ არემარეზე (ს. ლომ). სეტყვასავით ზმნს გადატ. დიდი რაოდენობით; ხშირ-ხშირად. გაფიცულებმა ქარხანაში და მის გარშემო ბარიკადები ააგეს და მოსულ დამწყხარებლებს სეტყვასავით დაუშინეს ქვეები და რკინის ნატეხები (საბჭ. კავშ. ისტ.). შადიოდა ტყეც სეტყვასავით (გ. ნატრ.). „სად შახვალ? ეგ რა გვათხარა? ჩვენ აღარ გვეყოფნები“ — დაუშინეს სეტყვასავით და იარაღზე გაიკრეს ხელი (მ. ჯავახ.).

მოყვანილი ტექსტის ძირითადი თავისებურებები:

- ძირითადი ტექსტის განმარტებითი ხასიათი (სეტყვა არის ესა და ეს...);
- ფრაზის უაღრესი სიზუსტე და ლაკონიურობა;
- სიტყვის განმარტების უხვი ილუსტრირება ცოცხალი ლიტერატურული ციტატებით;
- ენობრივი (გრამატიკული) თავისებურებების მითითება (სეტყვისა; ზმნს.);
- აუცილებელი შემოკლებების გამოყენება (გადატ., ნ. ლომ.);
- სუბიექტურობისა და ექსპრესიის სრული გამოვლინება.

სოფლის ცნოვება, 19.06.1977 წ.

საქინფორში. გუშინ, ნაშუადღევს, ძლიერი სეტყვა დაატყდა თავს ყვარლისა და ახმეტის რაიონებს. სტიქიის შედეგად მნიშვნელოვანი ზარალი მიადგა ამ რაიონების პალ-ყუნებშია და ხათყსებს. ზარალის ზუსტა რაოდენობა დგინდება. შექმნილია სტიქიის შედეგების შემსწავლელი კომისია. ადგილობრივი აღმინისტრაციული და სამეურნეო ორგანოები ყველა ღონეს ხმარობენ წლის მოსავლას გადასარჩუნად.

ყურადღება მივაქციოთ მოყვანილი ტექსტის შემდეგ თავისებურებებს:

- ტექსტის ოფიციალურ-ინფორმაციული ხასიათი;
- ტექსტის უავეტრობა;

- ინფორმაციის წყაროზე მითითება („საქინფორში“);
- ფრაზების უაღრესი ლაკონიურობა და ინფორმაციულობა;
- სუბიექტური დამოკიდებულების მახსიმალოური გამოვლიცხვა, ემოციის მხოლოდ ფარული გამოვლენა („დაატყდა თავს“, „ზარალი მიადგა“);
- მარტივი აგებულების ნინადადებების გამოყენება;
- საეციალური ტერმინებისა და ფრაზების შეზღუდული გამოყენება;
- სახელისუფლებო დამოკიდებულების დაფიქსირება;
- აღნიშნული მოვლენების გაუპიროვნებლობა.

ლიტერატურული საქართველო, 4.07.1980 წ.

თ. აბულაშვილი, სოფელი ღონიერია, ნარკვევი (ფრაგმენტი)

არაფინ იფიქროს, რომ სიმლიდრეს ღა ბარაქას თაყისით, ბუნება აძლიერა. ბირიქით, ბუნება ხმარად მტრობს ვიდრე კაცის ხაჯაყს, თავის კარხის დღადას ადამიანს განუწყვეტელი თმი აქვს ბუნებასთან. ძველ შეგნახებებს მსმითიარე ვაზი უეხმამე ქალისთვის შეუდარებითა და უაქვამთ: ბუნება ჭირფულის სეტყვას ხშირად გავეუწარბიფართ, თქვენ წამოიადგასეთ, გაუგონარი შემთხვევაც ყოფილა: აა, ამ დიდ ზფრებში, მიჯნას აქით ვაზი დაუსეტყვავს და მიჯნას აქით — არა, წანდაწინ არიფინ იყის, რა აქნება.

მატხელებს დღესაც კარვად ახსოვთ, 1977 წელს სეტყვამ გაინადგურა მათი ვენახები. სულ წარეგვა, მიწას დაანარცხა ვაზ-ყურძენი და ათელ სოფელს გული წასწყვიტა. შესაბრლიისია დასეტყვილი ვენახი ფითლის ნასახა აღამი შერნება ვაზს, გაშიშვლებული, მოწყენალი და აღობიანაყით სეველიანია მიწისა და შზის შვილია.

ეს იყო წინათ. მაგრამ ბუნებამ არც წელს დაწოვა, მათსს ერთ სადამონს არჩახული სეტყვა წამოვიდა და ახმეტის რაიონში მთლიანად მონ ბექტარი ვენახი, ზენილის პალემა და პურის ყინება დასეტყვა.

...შექმნა სტიქიის შედეგების სლოიკუდაციო შტაბი. სასწრაფო ევროატქმასური ღონისძიებები ზატარდა შატხის, ზემო ალივანის, ახმეტის შეგნახეოის საბჭოთაი მეურნეობებსა და ახმეტის სახელმწიფო სახერგე მეურნეობაში.

მატხელში შეზფრებმა დასეტყვილი ვენახებში (იგი 460 ბექტარს შეადგენს) დროულად შეიტახეს აზოტოვანი სასუქი და შეწამლეს ბორლის ხხნარით. ზროსყა-მატრონობა და მინდომება არ დააკლეს ვაზს, რომ გაისად მაინც მიიღონ მოსავილა.

— ზარალი ძალზე დიდია. — ამბობს ბატნის შეფენახეობის საბჭო-თა მეურნეობის დარექტორი ვულეიტა ზუბაშვილი. — შევეჩხე სექ-უყისაგან დაზიანებულ ვლორტს რომ შეაკლას ვახს. ამაზე შიშვე და გულსაკლავი შრომა რა უნდა იყოს. სტაქამ 4000 ტონა ყურძენი რაიხც დავკარგეთ. 45-ექტარიანი ზვარი მთლიანად ხელშეკრულად გაიხსნა.

— დიდი ხნის დავეინწყეთ დადგინდა, სტყვა ჩამოართვა პარტიუ-ლი ორჯახიზაციის მდივანმა მერაბ ბაკაურმა. — რომ ხსიანდელი წესით სტყვის ხაწინაიდმდეგო ბრძოლა ნაკლებ ეფექტურია და ძვირიც ჯდება. ერთიანს სტყვის ხიანებში ვენახების ბალით გადახურვაზე დაიწყეს მუშაობა, მერე თავი მიანებეს. სადღესობად ჩვენს მეურნეობაში 14 ექტარი ზვარი ბადითაა გადახურული, მაგრამ ვერც აქას უშველია გადამჭრული სტყვა შეცხიურებს ვეუთებით, იორუმ შესაბრალისია დასტყვილო ვენახი.

დავაკვირდეთ ამ ტექსტას თავისებურებებს:

- ტექტის არა ხოლოდ ინფორმაციული, არამედ თხრობითი ხასი-ათი;
- მასალის პუბლიცისტური ფლერადობა („გადამჭრელი სიტყვა მეცნიერებს ეკუთვნით“);
- ავტორის სუბიექტური დამოკიდებულებისა და ემოციის საკ-მაროდ ღია გამოხატვა („შესაბრალისია დასტყვილი ვენახი“, „ადამი-ანიეთ სეფდიათა მინისა და მზის შვილი“);
- არა მხოლოდ მოვლენის გადმოცემა, არამედ მასი პრობლე-მურობისა და აქტუალურობის განსჯა (სტყვის საწინააღმდეგო ღო-ნისძიებებზე მსჯელობა...);
- რესპონდენტების („მოქმედი პირების“) აქტიური ჩართვა ტე-ქსტში;
- ოფიციალური სტილისა და ტერმინოლოგიისათვის თავის არიდება;
- ხარტი ფრაზებისა და ხატოვანი ელემენტების შედარებით თავისუფალი გამოყენება („განუწყვეტელი ომი“, ეახი - „ფენძიძიშე ქალი“, „მინისა და მზის შვილი“...).

2. რა არის სტილი და როგორ იქმნება ის?

სტილი - როგორც ტერმინი - ერთ-ერთ ყველაზე უფრო ფარ-თოდ გამოყენებულ ცნებათა რიგს განეკუთვნება თანამედროვე სალი-ტურატურო ენაში. ჩვენი მატერიალური და სულიერი კულტურის თით-ქმის ყოველ სფეროში ვიყენებთ მას ამ სფეროს რაიმე არსებითი თავი-

სებურების გამოსახატავად. მას შევხვდებით არაერთ მსგავს შე-სიტყებაში: ცხოვრების სტილი, ქვევის სტილი, არქიტექტურის სტი-ლი, ორნამენტის სტილი, მუშაობის სტილი, ჩაცმულობის სტილი, ვარ-ცხნილობის სტილი და მისთ. ტერმინის შინაარსისა და გამოყენების ეს მრავალმხრივობა აისახება იმ განმარტებაშიც, რომელიც „უცხო სიტყ-ვათა ლექსიკონში“ წარმოდგენილი:

სტილი-ი [ფრანგ. style < ბერძ.] - 1. ხელოვნებაში ამა თუ იმ ხალხის, ეპოქის, მიმართულების ან ცალკეული შემო-ქმედის დამახასიათებელი გამოშხატულობითი ხერხები, შხატვრული თავისებურებანი, რაც განმირობებულა იდე-ური საზოგადოებრივ-ისტორიული შინაარსის ერთობლი-ობით. 2. ენობრივი საშუალებების გამოყენების ხერხთა ერთობლიობა, რომელიც ახასიათებს ამა თუ იმ მწერალს ან ლიტერატურულ ნაწარმოებს, რაიმე მიმართულებას, ფანრს; სიტყვიერი გადმოცემის მანერა. 3. რისამე განხორ-ციელების ხერხი, რაც გამოიჩენვა თავისებური წესების, იდეების ერთობლიობით, მაგ., მუშაობის სტილი, ბრასის სტილით ცურვა. 4. წელთაღრიცხვის სისტემა. ახალი სტილი - იგივეა, რაც გრიგორიანული კალენდარი. ძველი სტილი - იგივეა, რაც იულიუსის კალენდარი.

ტერმინის პირვანდელი მნიშვნელობა მნიგნობრულ ენას, სიტყვი-ერ ხელოვნებას უკავშირდება და, ბუნებრივია, დღევანდელ სიტყვა-შარებაშიც ის არის ცენტრალური შინაარსი (შე-2 განმარტება).

ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა სტილი ტერმინის წარ-შომავლობის ისტორია: ბერძნული სიტყვა stilos თავდა-პირველად აღნიშნავდა პატარა ჯოხს, რომლითაც გასან-თლულ ფირფიტებზე წერდნენ ამ ჯოხის ერთი (სანერი) მხარე წაწვეტებული იყო, ხოლო მეორე მხარე - ბლაგვი, რათა უკვე დანერილი წაეშალათ. ამდენად, ამ საგნის და-ნიშნულება თავიდანვე გულისხმობდა წაწერის სწორებას (წერას და წაშლას), რაც დაედო კიდევ საფუძვლად სიტყ-ვის დამკვიდრებას დღევანდელი მნიშვნელობით.

მიუხედავად იმისა, რომ ფილოლოგიურ დისციპლინებს შორის სტილის კვლევას (სტილისტიკას) ერთ-ერთი ყველაზე ხანდაზმული ისტორია აქვს (ანტიკური საბერძნეთიდან მოკიდებული), დღემდე სტილის ერთგვაროვანი განსაზღვრება მაინც არ არსებობს. თუ და-ვეყრდნობით იმ ზოგად განმარტებას, რომ „სტილისტიკა შეისწავლის ენობრივ საშუალებებს მათს მიმართებაში გადმოცემე შინაარსთან“ (არწ. ჩიქობავა), მაშინ სტილი უნდა განესაზღვროთ, როგორც სა-

თქმელის (აზრის) ენობრივი გამოხატულების თავისებურება. ეს განსაზღვრებაც, როგორც ვხედავთ, საკმაოდ ზოგადია და სულაც არ მიუთითებს კონკრეტულ მოთხოვნებზე აღნიშნული „ენობრივი გამოხატულების“ მიმართ; რაც მთავარია, არ განმარტავს, ობიექტური მონაცემია ეს „გამოხატულება“, თუ მთლიანად სუბიექტურ არჩევანზეა ის დამოკიდებული.

ცხადია, შემთხვევითი სულაც არ არის ის, რომ ამა თუ იმ ტექსტის სტილური თავისებურებების განსაზღვრისას ბშირად საუბრობენ „ინდივიდუალურ გემოვნებაზე“, „სუბიექტურ სტილზე“ და მისთ ნიშანდობლივია, რომ ზოგი მეცნიერი სტილზე საუბარს სუბიექტურის გამოვლენის გარეშე შეუძლებლადაც კი მიიჩნევს. სტილისადმი სუბიექტივისტურ დამოკიდებულებას განსაკუთრებით განამტკიცებს მხატვრული სიტყვის ცალკეულ ოსტატთა გამოკვეთილი ინდივიდუალური მანერა წერისა. მაგალითად, ჩვეულებრივია მითითება გრიგოლ რობაქიძის, კონსტანტინე გამსახურდიას, ნიკოლოზ ბერიძის და სხვათა ინდივიდუალურ სტილზე, რაც მათი ენის კომპლექსურ თავისებურებათა წარმოჩენას გულისხმობს.

მართლაც, ძნელი დასანახი არ არის, რამდენად განსხვავებულია საერთო ენობრივი თავისებურება სიტყვის რომელიმე ორი გამოკვეთილი დიდოსტატისა:

აღ. ყაზბეგი, ხევისბერი გონა:

რავი გუგუამ საყისად დაასანგოა ძიძა, რავი ქალისკ ბირობა მისცა, იმას ისე ადგულია ვეღარაჲს ცუტადგოა რასე, რადესაც ამგვარს შემხსეღაში ვუგუას ხუშრობა არ უყვარდა და მალე დაახვლებდა იმას მზეს, უნაც წინ გადადგომას მოაწადისუნდა.

თუშკა ძიძია თხოვედესოდა თავისი სურვილით. თუშკა მოსწონდა თავისი გუგუა და არა ერთი დამე გაეთერებინა მასისა ჩქარა შეერთებაზე ფიქრით, არა ერთხელ მოზმახებოდა მასი ლომებრივი ვაჟკაცის ხახე, მაგრამ დღეს, როდესაც ის უნდა გამოსალმყოლია თავის ხახლს, შეგობრებს, ჩუველებას, რადესაც ქილობიდას დედაკაცობაში ბირველი ხაბიჯი უნდა შეედგა, გული როგორღაც ჰუკანკოდა და წარსული შესანდა. ამ წარსულს ის კარგად იცნობდა, კარგად ჰქიანდა ავთ შეთვისებულნი ის იყო ყოველთვის ღბ ყველასცან განუბურებელი, ყველას უყვარდა, ყველა ვალფრსხმობდა და ვინ იცის, მამავილიც ამასვე მისცემდა?

ნ. ლორთქიფანიძე, თავსაფრიანი დედაკაცი:

ველავეერი ჩატარდა ძველებურათ, სულ ძველებურათ, ისე როგორც ჩვენში წინათ ხდებოდა ყველგან, სადაც კი ჯვარს იწ-

ერდნენ, ორმოცი წლის წინათ ხდებოდა ხშირათ, 20 წლის წინათ ზოგჯერ, 10 წლის წინათ იშვიადად და ახლა კი შეუძლებელია.

გაძვრა-გამოძვრა მაჭახელი.
ხამალევით შირიდან დაახახეა ქალი: მოაწყა „ქილის ხახეა“ და მიიკეშაბა შარბა.

და შერე?
მერე მადღებმა ხაიჯერ შეუცვალეს ბეჭელი, თავს დაახურეა ოქროს ცეცხლთან ცეცხლენით.

გაგარდა დამბაზა და მაჭახელი

ატიკენდა ზურბა.

შეუვ-დედღვიღეს სოფრანზე, ცხვირის წინ, ულაგებდნენ „თავ-ჩეგადასგვლებს“.

სტილის ინდივიდუალურ თავისებურებათა გამოვლენის სფერო, ცხადია, მხოლოდ სიტყვაკაზმული მწერლობა არ არის, მასზე შეიძლება მაშინაც იყოს მითითება, როცა ფუნქციონალურ სტილთა გამოყენების სხვადასხვა შემთხვევებზე ვსაუბრობთ. მაგალითად, ასევე შეიძლება მითითება ივ. ჯავახიშვილის, ა. შანიძის, არნ ჩიქობავას, ვ. თოფურისა, გ. ქიქოძის, ა. ბაქრაძის და სხვათა მეცნიერულსა თუ პუბლიცისტურ სტილზე. მაგრამ სტილისტიკის ამ სფეროებში, რომლებსაც, მხატვრული ლიტერატურისაგან განსხვავებით, ნაკლებ ახასიათებს დამოკიდებულებათა სუბიექტურ-ექსპრესიული გამოხატვა, უფრო შეიძლება შეიძლება ვილაპარაკოთ სტილის ობიექტურ მახასიათებლებზე, ანუ იმაზე, რაც ნეიტრალურ ვითარებაში განაპირობებს ენობრივ არჩევანს.

სტილის ობიექტური ხასიათი სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ ენობრივი არჩევანი შესაძლებელია სუბიექტურად მაქსიმალურად ნეიტრალურ ვითარებაშიც განხორციელდეს. ამ შემთხვევაში ასევე შეიძლება ვილაპარაკოთ ენობრივი გამოხატულების ოპტიმალურ შესაბამისობაზე გამოსახატავ შინაარსთან, ოღონდაც ამ დროს, როგორც ითქვამს, არსებითად გამოირიცხება ამ გამოხატულების სუბიექტურ-ექსპრესიული მხარე. აქედან კი ის დასკვნა გამომდინარეობს, რომ სტილის ამოცანა ოპტიმალურ ენობრივ შესაძლებლობათა ძიებაა ყოველგვარ ვითარებაში, ენის ფუნქციონირების ყოველგვარ სფეროში.

რაც მთავარია: როცა სტილისტიკაზე გვიხდება საუბარი, ეს თავისთავად გულისხმობს არჩევანს სტილის დონეზე; უპირველესად სწორედ ეს (არჩევანის) მომენტი აკავშირებს მას მეტყველების კულტურასთან, რამდენადაც ამ სფეროს ცენტრალური პრინციპი სწორედ არჩევანის შესაძლებლობაში მდგომარეობს. მეტყველების კულტურა ფართო შინაარსით გულისხმობს არა მხოლოდ სწორად მეტყ-

ველებას, არამედ აზრის უფრო ხედავნიკებით, ოპტიმალურად გამოხატვასაც (ცხადია, მეორე ამოცანის შესასრულებლად პირველი მოთხოვნა სრულიად აუცილებელი პირობაა). ერთი სიტყვით, ამ შემთხვევაში ენობრივი ვარიანტები შეფასდება არა მხოლოდ „სწორი - არასწორის“ გარჩევის დონეზე, არამედ „უკეთესი - უარესის“ არჩევანის, ანუ შეფასებითი პოზიციიდან. ნიშანდობლივია, რომ სტილის ამ არსებით მეთოდურ მოთხოვნას იმთავითვე მიეცემა ყურადღება; კერძოდ, თეორიული სტილისტიკის ფუძემდებელი, ბერძენი ფილოსოფოსი არისტოტელე საგანგებოდ მიუთითებდა: „მეტყველებამ რომ საჭირო შთაბეჭდილება მოახდინოს, არ არის საკმარისი მხოლოდ იმის ცოდნა, თუ რა უნდა ითქვას, არამედ აუცილებელია ეს სათანადოდ ითქვას“.

ამდენად, ენობრივი გამოხატულების შესაბამისობა გამოსახატავ შინაარსთან დამოკიდებულია იმ ენობრივი საშუალებების ოპტიმალურ შერჩევაზე, რომელმაც დრამა უნდა ჩამოაყალიბოს.

რა შეიძლება იყოს აღნიშნული „ენობრივი საშუალებების“ რესურსნი?

ენობრივი სისტემის ნებისმიერი შონაცემი - დაწყებული სიტყვის ბგერითი აგებულებით და დაშთაურებული ტექსტის აბზაცებად დაყოფით.

მაგრამ პრაქტიკული სტილისტიკის თვალსაზრისით შეიძლება რამდენიმე ძირითად მომენტზე მივითითოთ:

- კონტექსტის შესაფერისი სიტყვის შერჩევა;
- სინტაქსური კონსტრუქციის სრულყოფა;
- ფრაზის რიტმული სტრუქტურის არჩევა.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ მეორე და შესაბამისობა უმეტესად ერთმანეთთან არის დაკავშირებული, აღნიშნულ შესაძლებლობებზე უფრო კონკრეტულად მინიშნების მიზნით შესაძლებელია ორიოდვე უმარტივესი („ნებისმიერი“) მაგალითის განხილვა.

მაგალითი ლექსიკურ არჩევანზე დასაფიქრებლად:

აფხაზ სემარატისტთა ე. ნ. უშიშროების სამხახურის თანამშრომლებმა ნალმის გაუფნებელყოფა მოახერხეს.

ამ შემთხვევაში სტილისტიკა არა, მართლწერის საკითხია ის, რომ **გაუფნებელყოფა** ფორმა უმართებულოა, უნდა იყოს **უფნებელყოფა** ან **გაუფნებლება** (ის ამ უკანასკნელთა შერწყმით არის მიღებული). მაგრამ, თავის მხრივ, შეიძლება სტილისტიკური ძიების საგანი გახდეს იმ აზრის სასურველი ფორმით (უფრო ადეკვატურად) გამოხატვა, რაც მოყვანილ მაგალითში **მოახერხეს** ზმნით არის გადმოცემული. ამავე

ძირითადი შინაარსით შესაძლებელია გამოყენებული ყოფილიყო ფორმები - **შეძლეს, მიაღწიეს, თავი გაართვეს...** და ყველა შემთხვევაში გამოხატვის ნიუანსობრივი განსხვავება იჩენდა თავს.

ტექსტის სტილზე მუშაობა უპირველესად სწორედ ამგვარ ნიუანსობრივ გამოხატულებაზე მუშაობას გულისხმობს, თორემ ისეთი მკვეთრი განსხვავებები, რომლებიც სინონიმთა არცთუ მცირე ნაწილში შეიმჩნევა (მაგ.: *გაბრაზება - განრიხება - გაცოფება; ფრთხილი - მშობარა - მხდალი - ლაჩარი...*), აშკარად ჩანს და მათი აღრევა არა მხოლოდ სტილისტიკურ, არამედ ენობრივ შეცდომადაც შეიძლება შეირაცხოს (სინონიმებზე ცალკე იქნება საუბარი).

მაგალითი სინტაქსური კონსტრუქციის შესარჩევად:

დასაგლეთმა ერობამ თვალნათლივ დაინახა ის კურსი, რომელიც საქართველომ აირჩია.

ამ რაული წინადადების ნაცვლად შესაძლებელია იგივე აზრი მარტვის წინადადებითაც გადმოვცეთ.

დასაგლეთმა ერობამ თვალნათლივ დაინახა საქართველოს მიერ არჩეული კურსი.

ამ ორ წინადადებას შორის არსებითი განსხვავება არ არის არც აზრობრივი და არც სინტაქსური გამართულობის (სინსორის) მხრივ. მაგრამ არჩევანი, ბუნებრივია, ერთ-ერთზე უნდა შევჯეროთ და უპირატესობა სტილური გამოხატულების („შესაფერისობის“) თვალსაზრისით ალბათ პირველს უნდა მივანიჭოთ.

ეცადეთ აეხსნათ, რა განაპირობებს ამ არჩევანს:

მართალია, ოფიციალური სტილისათვის ლაკონიურობა და სისადაყე არის ნიშანდობლივი, მაგრამ ამ შემთხვევაში პირველი (რთული) წინადადება უფრო შეესაბამება იმ აზრობრივ ამოცანას, რასაც სათქმელი მოითხოვს. ამას უნდა განაპირობებდეს, ჯერ ერთი, ის, რომ პირველი წინადადების ზმნური ფორმა (*აირჩია*) უფრო გამოკვეთს აღნიშნულ ძირითად „აზრობრივ აქცენტს“, ვიდრე მიმდებარე (*არჩეულია*); მეორეც, ჩვენების ნაცვალსახელი ის პირველ წინადადებაში მეტად გამოკვეთს იმ სიტყვის მნიშვნელობას (*კურსი*), რომლის „დანახვაზეც“ არის საუბარი, და ამით მას უფრო აქცენტირებული პოზიცია უკავია, ვიდრე ბოლო შემთხვევაში; შესამცვ: ამგვარ (პირველი სახის) ნყობაში უფრო თვალსაჩინოა მოქმედებათა ურთიერთმეპირობებულობა (მიზეზშედეგობრიობა), რასაც ამ წინადადებით გაესმის ხაზი (*რაკი აირჩია, კიდევ დაინახეს...*).

დამატებით შეიძლება ითქვას ისიც, რომ პირველი წინადადების რიტმული სტრუქტურა უფრო გამოკვეთილია და მოქნილი, რისი საფუძველიც, წინადადების აგებულებასთან ერთად, უთუოდ აღ-

ნიშნული „აქცენტების გადახანჩლება“ უნდა იყოს.

მოკვანილი სანიმუშო მაგალითები მცირედ მაინც წარმოაჩენს იმას, რომ სტილზე მუშაობა საკმაოდ ღრმა დაკვირვებას, გემოვნებას და ენობრივ გრძნობას მოითხოვს; რაც მთავარია, ფრაზის სტილური დახვეწა თითქმის მუდმივი პროცესია; ამიტომაც არის, რომ თვით დიდი მწერლები, სიტყვის დიდოსტატები არცთუ იშვიათად არაერთგზის უბრუნდებოდნენ თავიანთ ნაწერს, ხვეწდნენ და ასწორებდნენ მას. ამის მაგალითად შეიძლება მოვიხმოთ ილია ჭავჭავაძის ერთ-ერთი ნერალის ფრაგმენტი, რომლის ნასწორები ხელნაწერიც დღემდე შემორჩა მწერლის არქივს. ამიტომაც შეგვიძლია შევადაროთ და შევასების თვალთ შევხედოთ პირვანდელ და შემდეგდროინდელ ვარიანტებს დიდი მწერლის ერთი და იმავე ტექსტისას.

აი, ეს პარალელური ტექსტებიც:

„სიტყვა წინამძღვრანთკარას ხკოლის განხაზე“, 1883 წ.

პირვანდელი ვარიანტი:

თქვენში და თქვენგან ხშირად გამოვინახა, რომ ქრისტე-ღმერთმა თავისი უხვი კალია აქ. ამ ჩვენს პატარას და ლამაზ ქვეყანაში დაბლურტა, ამას იმეტომ ამბობენ, რომ ჩვენი ქვეყანა ბევრს სხვა ქვეყანაზედ უფრო მდიდარია, უფრო საყვარე არც ჩვენა ვართ უხერხობი, დმერთი-რჯული. მკლავი, თუ შარველია კარგი გვაქვს, ჯანი და ძალ-ღონეც მოგვლევს, არც ხალისი ვყავსა. ყველაფერი გვაქვს, ეს მდიდარი, პატარასასავით შორეთული ქვეყანა, ეს ჯანისი, მკლავ-ძლიერი ხალხი, გამრჯელი და იფლისის მღვრელი — მაშ რადათა ვართ ღარიბნი, აკითხამო თქვენ.

იმიტომ, რომ არ ვიცით, სად რა სიმდიდრე ძვეს, სად რა განბია: არ ვიცით, სადამ რა ამოვიღოთ და რა ხერხით ამოვიღოთ, რომ ადვილიც იყოს და ბლომაც იყოს. აქი ვამბობ, ყველაფერი გვაქვს და მარტო ერთ რამ გვაკლია, სახელდობრ, ისა, რაც ძლიერს მკლავს ხერხიანად ამოქმედებს, რაც თვალს დედამიწის გულში ჩაახედებს, რაც კაცს ყოველს საქმეში წინ უხდა მოუძღვლავს და უტყუარად უწმენდვას. აი, აქ ეს სიმდიდრეა, დღისისგან შენთვის მიბარებული, ამას ამ ხერხით, ამ ოსტატობით უფრო ადვილად, უფრო ბლომად ამოიღებო.

ჩასწორებული ვარიანტი:

თქვენში და თქვენგან ხშირად გამოვინახა, რომ ქრისტე-ღმერთმა თავისი უხვი კალია აქ. ამ ჩვენს პატარას და ლამაზ ქვეყანაში დაბლურტა, ამას იმეტომ ამბობენ, რომ ჩვენი ქვეყანა

ბევრს სხვა ქვეყანაზედ უფრო მდიდარია, უფრო საყვარე არც ჩვენა ვართ უხერხობი, დმერთი-რჯული. მკლავ-ძლიერად კარგები ვართ, ჯანი და ძალ-ღონეც მოგვლევს, არც ხალისი ვყავსა. ყველაფერი გვაქვს, ეს მდიდარი, პატარასასავით შორეთული ქვეყანა, ეს ჯანისი, მკლავ-ძლიერი ხალხი, გამრჯელი და იფლისის მღვრელი — მაშ რადათა ვართ ღარიბნი, აკითხამო თქვენ.

იმიტომ, რომ არ ვიცით, სად რა სიმდიდრე ძვეს, სად რა განბია: არ ვიცით, სადამ რა ამოვიღოთ და რა ხერხით ამოვიღოთ, რომ ადვილიც იყოს და ბლომაც იყოს. აქი ვამბობ, ყველაფერი გვაქვს და მარტო ერთ რამ გვაკლია, სახელდობრ, ისა, რაც თქვენსავე სიტყვით, თვისის ღონისავე ამოვიღოთ, რაც ძლიერს მკლავს ხერხიანად ამოქმედებს, რაც თვალს დედამიწის გულში ჩაახედებს, რაც კაცს წინ მოუძღვება და უტყუარად უწმენდა: აი, აქ ეს სიმდიდრეა, დღისისგან შენთვის მიბარებული, ამას ამ ხერხით, ამ ოსტატობით უფრო ადვილად, უფრო ბლომად ამოიღებო.

ბოლო ვარიანტი:

თქვენში და თქვენგან ხშირად გამოვინახა, რომ ქრისტე-ღმერთმა თავისი კალია უხვიანა აქ. ამ ჩვენს პატარა ქვეყანაში დაბლურტა, ამას იმეტომ ამბობენ, რომ ჩვენი ქვეყანა ბევრს სხვა ქვეყანაზედ უფრო მდიდარია, უფრო საყვარე არც ჩვენ თათობა ვართ უხერხობი, დმერთი-რჯული. მკლავ-ძლიერად კარგები ვართ, ჯანი და ძალ-ღონეც მოგვლევს, არც ხალისი ვყავსა. ეს ყველაფერი გვაქვს. ეს მდიდარი, პატარასასავით შორეთული ქვეყანა, ეს ჯანისი, მკლავ-ძლიერი ხალხი, გამრჯელი და იფლისის-მღვრელი. — მაშ რადათა ვართ ღარიბნი? მკითხავო თქვენ.

იმიტომ, რომ არ ვიცით, სად რა სიმდიდრე ძვეს, სად რა განბია: არ ვიცით, სადამ რა ამოვიღოთ, რა ხერხით და ოსტატობით ამოვიღოთ, რომ ადვილად იყოს და ბლომაც იყოს. აქი ვამბობ, ყველაფერი გვაქვს, მარტო ერთ რამ გვაკლია, სახელდობრ, ისა, რაც თქვენსავე სიტყვით, თვისის ღონისავე ამოვიღოთ, რაც ძლიერს მკლავს ხერხიანად ამოქმედებს, რაც კაცს თვალს დედამიწის გულში ჩაახედებს, რაც კაცს წინ მოუძღვება ბოძემ და უტყუარად უწმენდა: აი, აქ ეს სიმდიდრეა, დღისისგან შენთვის მიბარებული, ამას ამ ხერხით, ამ ოსტატობით — უფრო ადვილად, უფრო ბლომად ამოიღებო.

თუ ერთი და იმავე ტექსტის (ფრაგმენტის) ამ სამ ვარიანტს გულდასმით შეადარებთ, დარწმუნდებით, რომ ის არცთუ მნიშვნელოვანი

ცვლილებები, რომლებიც ავტორს ტექსტში შეუტანია, მის აზრობრივ მხარეს არსებითად არ ცვლის და, ამდენად, ეს სწორებები ტექსტის სტილისტიკური დახვეწისათვის არის გამიზნული. თანაც იმასაც შეამჩნევთ, რომ ილიას ორჯერ მაინც წაუკითხავს კრიტიკულად და ჩაუსწორებია ისეთი ტექსტი, რომელსაც – უბრალო თვალისათვის – გასამართალი მაინცდამაინც არაფერი სჭირდა (მით უმეტეს, ეს ტექსტი თავიდან წარმოსათქმელად იყო გამიზნული და არა – გამოსაქვეყნებლად). ეს კი იმას ნიშნავს, რომ, ჯერ ერთი, ტექსტის სტილისტიკური სრულყოფა არსებითად დაუსრულებელი პროცესია (უკეთესის ძიება ყოველთვის შეიძლება!), მეორეც – რაც უფრო ნაკლებ არის თავლმის საცემი რომელიმე ტექსტის სწორება, მით უფრო ფაქიზ დამოკიდებულებაზე მიუთითებს სტილური სრულყოფილების მიმართ.

ამდენად: ნურასოდეს მიიჩნევთ ტექსტის სრულყოფას დასრულებულად! როდესაც სიტყვის ოსტატები ესოფენ პასუხისმგებლობით ეკიდებოდნენ თავიანთ ყოველ ფრაზას, ხანა შეიძლება ენის რიგითი მომხმარებელი დაჯერებული იყოს, რომ მისი პირველივე ცდა წარმატებული იქნება?!

შენი შენა: აქ განზრახ უფლეთ გვერდს ისეთ უხემ სტილისტიკურ დარღვევებს, რომელთა შენიშვნას დახვეწილი გემოვნებაც არ სჭირდება. ამისი მოზენი მარტივია: ხანა შეიძლება საერთოდ სტილზე საუბარი იქ, სადაც ამგვარი შეცდომები დასტურდება (?):

როდის დაიწყო საპარლამენტო უმრავლესობის დახასრულის დახასრულის? მარტო ამის ბრალი არ არის, მაგრამ ეს ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი არის. იგი მისი დღევანდელი მეტოქის მწვრთნელი გახლდათ და თამაშის შემდეგ საკმაოდ გულგატეხილი გახლდათ. ბედინეიშვილს მხოლოდ ვერცხლის შედალი და 1000 დოლარიღა შემორჩა (იგულისხმება: დარჩა, ერგო)..

3. სინონიმია – როგორც სტილისტიკის საფუძველი

სტილზე საუბარმა წარმოაჩინა, რომ შესაბამისი შემოქმედებითი პროცესი (სტილის სრულყოფა, სასურველი გამოშახველობის მიგნება) ენობრივ არჩევანს ეფუძნება. არჩევანის შესაძლებლობა კი გულისხმობს ორი (ან მეტი) სინონიმობრივად მსგავსი ენობრივი ერთეულის არსებობას. ასეთი ენობრივი ერთეულები კი სინონიმებად იწოდება. სინონიმია, ფართო გაგებით, ყოველგვარ ენობრივ ერთეულთა ში-

ნაარსობრივ მსგავსება-იდენტურობას გულისხმობს (სინონიმები მსგავსი მნიშვნელობის ენობრივი ერთეულებია). ასეთი შეიძლება იყოს ლექსიკური ერთეულიც (სიტყვაც), გრამატიკული ფორმაც, შესიტყვება და ფრაზოლოგიზმიც და მთელი ნინადადებაც. ამიტომაც უნდა იქნეს მიჩნეული სინონიმია სტილისტიკის ცენტრალურ პრობლემად – ის ხომ არსებითად ყოველგვარი ენობრივი არჩევანის ობიექტურ საფუძველს წარმოადგენს.

სინონიმური ერთეულები, საერთო ძირითადი მნიშვნელობის გვერდით, მეტონიმობად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან ამავე მნიშვნელობის ნიუანსებით და ნებისმიერი კალმონის (მწერლის, პუბლიცისტის, მეცნიერის...) ოსტატობა იმაში ვლინდება, თუ რამდენად ზუსტად მიაგნებს იგი კონტექსტისათვის აუცილებელ ამ ნიუანსობრივ მნიშვნელობას და როგორ ორგანულად შეუხამებს მას მთლიან სათქმელს.

სინტაქსის თვალსაზრისით სტილისტიკური შერჩევის პრობლემაზე უკვე იყო საუბარი; აქ სინონიმის ძირითად ნაწილზე – ლექსიკურ სინონიმებზე შევეჩერდეთ.

ლექსიკურ სინონიმებს ორ ძირითად ჯგუფად ყოფენ, პირველი რიგის სინონიმები მნიშვნელობის სრულ იდენტურობას ამტკიცებენ, მათ ზუსტი სინონიმები ეწოდება; ასეთი სინონიმები, ჩვეულებრივად, ერთ საგანს მიეძმარებიან: კომში – ბია, პაპა – ბაბუა, ცული – ნაჭახი, ბატკანი – კრავი, ქვევრი – ჭური, ნიბუნი – ყალიონი...

ზუსტი სინონიმები სტილისტიკური შერჩევის დროს აქტიურ როლს არ ასრულებენ, რამდენადაც მათ მნიშვნელობის ნიუანსობრივი სხვაობა არ ახასიათებს. თუმცა ამგვარ შემთხვევაში გასათვალისწინებელია ის, რომ ზუსტი სინონიმები, ჩვეულებისამებრ, გამოყენების (ფუნქციონირების) თვალსაზრისით მაინც განსხვავდებიან. ეს ფუნქციონალური სხვაობა შეიძლება იყოს:

ა) ცენტრალური (ლიტერატურული) – პერიფერიული (კიდული): კომში – ბია, ქვევრი – ჭური, გოგრა – კახი...

ბ) სადა – მალაღმარდოვანი: ბედი – სვე, იმედი – სასო, უცემ – მკის...

გ) თანამედროვე – არქაული: ავადმყოფი – სნეული, მოხუცი – მცოვანი, ცხენი – ტაიჭი...

დ) მშობლიური – უცხოური: სიყვარული – მიჯნურობა, სატყუარი – ხანჯალი, შემონშება – კონტროლი...

ამ ბოლო ჯგუფთან დაკავშირებით ცალკე უნდა გამოიკვეთოს სინონიმური ტერმინების თანაარსებობის საკითხი. ეს არის აბსოლუტუ-

რად იდენტურა ტერმინები, რომელთა გამოყენება მხოლოდ იმით განსხვავდება, რომ ერთნი უფრო საერთო-სახალხო (ბუნებრივი) ენაში არსებობენ, მეორენი კი (უპირატესად – უცხოური წარმოშობისა) უფრო სპეციალური (პროფესიული) ენის ფუნქციონირებას ვახვეუთვნიებთ. სწორედ ამითვე არის გამართლებული მათი პარალელური არსებობა ენაში, რამდენადაც, საერთო წესის თანახმად, თუ ენაში უკვე არსებობს რომელიმე ცნების აღმნიშვნელი ტერმინი, მის ზუსტ სინონიმად ახალი უცხო სიტყვა აღარ უნდა შემოვიდეს. ამგვარ იდენტურ ტერმინებს, ჩვეულებრივი სინონიმებისაგან გასარჩევად, ტერმინოლოგიურ დუბლეტებსაც უწოდებენ. ასეთებია:

შეტევა – იურიში, დამსჯაესება – ასიმილაცია, განსხვავება – დისიმილაცია, მთამსვლელი – ალპინისტი, ეროვნული – ნაციონალური, კილი – დიალექტი, ენათმეცნიერი – ლინგვისტი, შესავალი – პროლოგი, წინსვლა – პროგრესი, განვითარება – ევოლუცია, ხუროთმოძღვრება – არქიტექტურა, ცალი – ეგზემპლარი, მართლწერა – ორთოგრაფია, ჭლეტი – ტუბერკულოზი, აცრა – ვაქცინაცია და სხვ...

სტილისტიკის განსაკუთრებული ყურადღების საგანია არა-ზუსტი, ანუ ისეთი სინონიმები, რომლებიც შინაარსის ზემოაღნიშნულ ნიუანსობრივ სხვაობას ავლენენ. ნიშანდობლივია, რომ მათ სტილისტიკურ სინონიმებსაც უწოდებენ, სწორედ მათზე დაყრდნობით ხდება ენის მთელი გამოშახველობითი შესაძლებლობების გამოვლენა და, როგორც ითქვამს, ამაშივე ვლინდება ენის კონკრეტული მომზარების დონე და ოსტატობა.

ამგვარი არაზუსტი სინონიმები არცთუ იშვიათად გამოხატავს ობიექტურ შინაარსობრივ სხვაობას და მათი გამოყენებაც ამაზეა დაფუძნებული. მაგ.:

კვა დღეს მართლა კარგ (ჩინებულ, შესანიშნავ, ბრწყინვალე...) ხასიათზე იყო.

შესაძლებელია ამგვარი მონაცვლეობა მხოლოდ სუბიექტურ და მოკიდებულებას გამოხატავდეს:

ეზოში ქალები (ქალბატონები, მანდილოსნები, დედაკაცები...) იყვნენ შეკრებილი.

შეიძლება ერთიც იგულისხმებოდეს და მეორეც (შეტ-ნაკლებად):

ქმარი საღამოს ნახევამი (მთვრალი, შეზარხოშებული, შექვიფიანებული, გამობრუფული, გატიალუბული...) დაბრუნდა.

ასეთი სინონიმების რაოდენობა არსებითად ამოუწერავია, ამიტომაც შეუძლებელია მათ დეტალურად შევხებით. მოვიხმით ორიოდ მნიშვნელოვანი შემთხვევა:

ა) ვთოფურიამ წიგნში „ქართული ენა და მართლწერის ზოგიერთი საკითხი“ საგანგებოდ აღვიღო დაუთმო **წმინდა** და **სუფთა** სინონიმურ სიტყვათა გამოყენების არეების დაზუსტებას. მან აღნიშნა, რომ ეს ორი სიტყვა ლამის ზუსტ სინონიმებად იქნეს თანამედროვე ქართულში წარმოდგენილი, რამდენადაც ხშირად დაეინყებულა მათი განსხვავება და ჩნდება ისეთი მცდარი შესიტყვებები, როგორცაა „სუფთა ხმა“, „სუფთა გამარჯვება“, „სუფთა გრძნობა“...

რაც მთავარია, შეცნირმა ზუსტად განსაზღვრა ის განსხვავება, რაც ამ ორი სიტყვის სხვადასხვა სიტყვათშეხამებას განაპირობებს:

„სუფთაა, რაც არაა ბინძური, ქუჭყიანი, რასაც მტვერი, ტალახი, ქუჭყი, ქონი, ფანგი და მსგავსი რამ არა აქვს და, თუ აქვს, ბანით, რეცხვით, წმენდით მოსცილდება, ჰიგიენური საშუალებით მოშორდება.“

წმინდაა „უცოდველი“, ფაქიზი, შეურეველი, შეურყვანელი, კამკამა, დარკვეული, დარჩეული“.

შესაბამისად, მართებული შესიტყვებებია: ერთი მხრივ: *წმინდა გამარჯვება, წმინდა გრძნობა, წმინდა გული, წმინდა ენა, წმინდა ქართული, წმინდა მოგება, წმინდა მოვალეობა, წმინდა საგანუ, წმინდა სანთელი, წმინდა საქმე, წმინდა სიყვარული, წმინდა სული, წმინდა ტაძარი, წმინდა ფიცი, წმინდა წყარო, წმინდა ხმა...*

მეორე მხრივ: *სუფთა ეზო, სუფთა ზენარი, სუფთა ლოგინი, სუფთა ოთახი, სუფთა პერანგი, სუფთა ფეხსაცმელი, სუფთა ხელები, სუფთა ქაღალდი, სუფთა წერა, სუფთა ტურქელი და სხვ.*

ბ) ცნობილია, რომ სინონიმური ერთკულების ნაკლებობა, მათი საერთო ფონდის შემცირება, არა მხოლოდ სხვადასხვა ხასიათის (ლიტერატურულია თუ საინფორმაციოს) ტექსტების „დამჭლელებას“, არამედ ენის საერთო გაღარიბებასაც იწვევს. ძნელი შესამჩნევია არ არის, რომ ენის გაღარიბების ამგვარი ტენდენცია განსაკუთრებით თანამედროვე ურბანისტულ გარემოში, პრაგმატულ-ტექნიკურ საფეროებში იჩენს თავს.

კერძოდ, დღევანდელ სალიტერატურო ენაში, როგორც ჩანს, არაერთი ისტორიულად ჩამოყალიბებული ლექსიკურ-სემანტიკური ბუდე განიცდის პრაგმატულ შევიწროებას. მაგალითად, შეტყვევებასთან – ადამიანის ერთ-ერთ უმთავრეს მოქმედებასთან – არაერთი განსხვავებული შინაარსის ლექსიკური ერთეულია დაკავშირებული. მტყვევლება ორი ძირითადი სახისაა: მიუმართავი (თქვა) და მიმართული (უთხრა). თითოეულ მათგანს მთქმელის სხვადასხვაგვარი განწყობისა და დამოკიდებულების გამომხატველი არაერთი სინონიმი მოეპოვე-

ბა (ზოგჯერ შათი სინონიმურობაც კი შეიძლება სადავო გახდეს). კერძოდ:

თქვა – ნარმოთქვა, ამოთქვა, ბრძანა, იკითხა, ამოილაპარაკა, დაილაპარაკა, ჩაილაპარაკა, წამოიძახა, აღნიშნა, დასძინა, ამოღერდა, ამოშაქრა, ამოიქაქანა, ამოიდუღუნა, ჩაიბურტყუნა, ხმა ამოიღო, სიტყვა დაძრა, სიტყვა (ძლივს) გამოაგო, სიტყვა დასცდა, ენა ამოიდგა, კბილებში გამოსცრა...

უთხრა – მიუგო, უპასუხა, გა(მო)უპასუხა, შეუპასუხა, პკითხა, უბრძანა, მიუთითა, შეედავა, გამოედავა, შეეკამათა, მოუწოდა, სთხოვა, მიმართა, მოახსენა, ურჩია, შეახსენა, მიაძახა, წამოაძახა, შეესიტყვა, შეაღადა, გამოეხმარა, შეენინაღმდეგა, პასუხი ვასცა, ხმა ვასცა, სიტყვა შეუბრუნა, სიტყვა მოუჭრა, სიტყვაში შეეცინა, პირში შეება, კრიჭაში ჩაუდგა...

როგორც ვხედავთ, ქართულ სალიტერატურო ენაში სამეტყველო სიტუაციისა თუ მოსაუბრეთა ურთიერთგანწყობისა და დამოკიდებულების შესაბამისად ამ (თქვა და უთხრა) ზმნათაგან ერთ-ერთს არაერთი სინონიმური ერთეული მოეპოუება (მათ შორის – მყარი გამოწვევების სახით) და შათი დაფინყება თუ უგულებელყოფა სერიოზულად აღარ იბრუნებს ჩვენს მეტყველებას (ზუპირსა თუ ნერილობის). ეს ტენდენცია კი, როგორც ითქვა, საკმაოდ ხელშეწყობდა თანამედროვე ქართულში (ზოგჯერ ისიც ხდება, რომ **უთხრა** ზმნის მაგიერ მიუშართაფი **თქვა** არის გამოყენებული).

მაგალითისათვის, აი, როგორ გადმოსცემს მოსწავლე „კაცია ადამიანი“ ერთ-ერთ ეპიზოდს:

„... აბა, მაჩვენე, თუ ხელში გყავს, – უთხრა ლუარსაბმა, მაგრამ რადგან თვითონ ეშინოდა, დარეჯანს უთხრა, – შენ გასინჯეო. დარეჯანმა დიდი უარი უთხრა. მკითხავემ იხინი დაამოშინა და უთხრა...“

თვით ილიას კი შესაბამის ეპიზოდში არაერთი განსხვავებული ერთეული აქვს გამოყენებული:

„... მკითხავემ, გაანჯუტინა სიტყვა, უთხრა, მიუგო, სიტყვები მიაყარა, დაიწყო, წასძახეს, ამბობდა, მოყვა, გააგრძელა სიტყვა, წამოიძახეს, დაამოშინა, დაიყვარა, დაუშაბა, ეუბნებოდა, შეეხვეწა, დაიძახა...“

ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე, ამოცანა ნათელია: ვეძებოთ კონტექსტისათვის, გამოსახატავი შინაარსისათვის შესაფერისი სინონიმური ერთეულები, რათა ენაც არ გაღარიბდეს და კონკრეტული სტილისტიკური გამოხსახველობაც მიღწეულ იქნეს.

4. ანტონიმები

ანტონიმის ცნება, როგორც თვით ტერმინიდანაც ჩანს, რადიკალურად განსხვავდება სინთონიმის გაგებისაგან: ანტონიმები ისეთი წველის სიტყვებია, რომელნიც სრულიად საპირისპირო, ურთიერთკონტრასტულ მნიშვნელობას გამოხატავენ **დიდი** – **პატარა**, **ძალი** – **დაბალი**, **კეთილი** – **ბოროტი**, **შორს** – **ახლოს** და მისთ.

ანტონიმების სტილისტიკური დანიშნულება, ჩვეულებისამებრ, იმაში ელინდება, რომ მკვეთრად გამოიხატოს მოვლენათა და დამოკიდებულებათა დაპირისპირებულობა, ობიექტური შინაარსობრივი კონტრასტი (ანტონიმია). ამგვარი მკვეთრი კონტრასტულობა, ბუნებრივია, უფრო მხატვრული ლიტერატურის ენისათვის არის დამახასიათებელი. მაგალითად, „ვეფხისტყაოსნის“ იდეური ხაზი **კეთილია** და **ბოროტის** მარადიულ ანტაგონიზმზეა აგებული: „**ბოროტი მცა რად შეუქმნა კეთილისა შემოქმედსა?**“ და **დაპირისპირების ფინალიც შესაფერისია**: „**ბოროტსა ხელია კეთილმან, არსება მისი გრძელია**“...

საპირისპირო ცნებათა ამგვარი გამოვლენა არც პუბლიცისტური სტილისათვის არის უჩვეულო; მაგალითად, რამზე მოვლენის მთლიანობის გამოხსახველია გამოხსახვაში: „სულ ეს არის ამ ხაქმის თაფი და ბოლო“ (იგივე: „ანი და პოე“, „აღფა და ომეგა“):

მოდე და გაუფე ახლა მავათ თაფი და ბოლო!

სტილისტიკური დანიშნულებით ანტონიმების გამოყენებისას არსებითი პრობლემა ის არის, რომ შესაბამის წყვილს შორის ანტონიმური მიმართება ზუსტი იყოს. როგორც ვნახეთ, სინონიმების რაოდენობა შეზღუდული არ არის (ორი სიტყვაც შეიძლება იყოს, სამიც და მეტიც), ანტონიმური მიმართება კი არსებითად მხოლოდ სიტყვათა წყვილს გულისხმობს, ანუ რომელიმე სიტყვას მხოლოდ ერთი ანტონიმური მენწყვილე შეესაბამება. და თუ საპირისპირო მნიშვნელობა ზუსტად ვერ იქნა დაძებნილი, დარღვევა შინაარსობრივიც იქნება და სტილისტიკურიც. მაგალითად:

ამკარად ნარმოწნდა, რომ **წმინდა** და **სუფთა** ერთმანეთს სცილდებოდა მნიშვნელობით. შესაბამისად, თითოეულს თავისი ანტონიმი ექნება:

წმინდა – **უწმინდური** და **სუფთა** – **ქუჩაიანი**

ანტონიმური მიმართების სიზუსტე სერიოზულად დაირღვევა, თუკი შათ ერთმანეთს ჩაუწაცვლებთ:

ყველა ერთად იყო შეყრილი – **სუფთაც და უწმინდურიც**.

ანდა: **ზემოშითითებულსავე ანტონიმს თავი და ბოლო** არსებითად ზუსტ სინონიმად ეწყვილება **დასაწყისი** და **დასასრული**; მაგრამ ასევე

ვერ მივიჩნევთ სტილისტიკურად გამართულად და გამართლებულად, თუკი მათ ერთმანეთს ჩაუუნაცვლებთ:

ამ საქმეს ვერც თავი გაუვება და ვერც დასასრული!

ეს კი იმას ნიშნავს, რომ თავიანთი ზუსტი მიმართების გამო ანტონიმები ერთგვარ მყარ შეხამებებსაც ქმნის.

შეორე პრობლემა, რომელიც ენისა და სტილის გამართულობასთან (ნორმატიულობასთან) არის დაკავშირებული, იმაში მდგომარეობს, რომ ენაში არსებობს როგორც ბუნებრივი, ისე „ხელოვნური“ (ანუ საოპოზიციო საჭიროებისათვის შექმნილი) ანტონიმები.

თუ დავაკვირდებით, ენაში არსებული ანტონიმები ორი სახისაა: ერთსა ერთმანეთისაგან დაპოუკიდებულ სიტყვებს წარმოადგენენ: *ხინა - უკანა, მალაღი - დაბალი, სუფთა - ქუჭყიანი...* მეორე კი ერთი და იმავე სიტყვისაგან წარმოდგებიან, უფრო სწორად, *მეორე პარველის უარყოფას წარმოადგენს: სუფთა - უსუფთაო, ნმინდა - უნმინდურო, ღამაზი - უღამაზო, ღაზათიანი - უღაზათო...*

ეს იმას ნიშნავს, რომ შეიძლება ენამ ანტონიმი აწარმოოს იქ, სადაც ამისი აუცილებლობა შეიქმნება და შესაბამისი ანტონიმი კი არ მოიპოვება. ეს ტენდენცია განსაკუთრებით შეიჩინევა თანამედროვე ენებში, რომლებშიც ცნებებისა და ტერმინების ჩამოყალიბების საფუძველი უმთავრესად დაპირისპირებულ მნიშვნელობათა ერთიანობაში მდგომარეობს.

საქმე ის არის, რომ ცნებითი ოპოზიციის ჩვეულებისამებრ ტერმინოლოგიურ სინსრულეს, ანუ საპირისპირო მნიშვნელობათა ასახვას მოითხოვს. კონკრეტულად: თუკი არსებობს **სამართლიანობის** ცნება და არსებობს მისი პოზიტიური გამომხატველი **სამართლიანი**, აუცილებლად იარსებებს საპირისპიროც - **უსამართლო** ან **არასამართლიანი**; თუკი არსებობს **სიმართლის** ცნება და არსებობს **მართალი**, მოსალოდნელია შეიქმნას ცნებითი საოპოზიციო ცალი **არამართალი** (მიუხედავად იმისა, რომ ორგანული ანტონიმი **ტყუილი** არსებობს).

ამიტომაც ვერ უვლის მას გვერდს ილია ქავჭავაძე, როდესაც სულხან-საბას იგავ-არაკთა ნივსზე მსჯელობს: „ზღაპარი მოგონილი ამბავია, არამართალი, მამასადაძე, სიცრუე“. **არამართალი** ხელოვნური ანტონიმი **მართლისა** და ხელოვნური სინონიმი **ტყუილისა**, მაგრამ მისი გამოყენება ამ კონკრეტულ აზრობრივ-სტილისტიკურ კონტექსტში აუცილებელი შეიქნა.

ამგვარად, ხელოვნურის სახელს უპირველესად იმსახურებს ისეთი ანტონიმიური ერთეულები, რომლებიც თავისსავე წყვილისცალზე **არა-** ნაწილაკის დართვით არის წარმოქმნილი და არსებითად ცნებითი ოპოზიციის შესავსებად არის მოწოდებული. ამგვარ ანტონიმითა

ნაწილი მხოლოდ სპეციალური ენების ცნებითი სისტემაში გამოიყენება (მაგალითად, სადაც არსებობს **წრფივი**, არის **არაწრფივიც**, სადაც არის **მჯარი**, არის **არამჯარი**, სადაც არის **რეგულარული - არარეგულარული**, სადაც არის **მეღერი - არამეღერი**, **რიტმული - არარიტმული**, **მელოდოური - არამელოდოური** და მისთ.) არაერთი ამგვარი წარმოების ანტონიმი კი უკვე დამკვიდრებულია საერთო სახალხო ენაში. მაგალითად, ქველ-ში (I ტ., 1950 წ.) არცთუ შვირთა მსგავს ერთეულთა რიცხვი:

არამართებული, არამეგობრული, არამეტყველი, არამეცნიერული, არამინდური, არამსგავსი, არამტაცებლური, არამტკიცე, არამუდმივი, არამუშა, არამქისი, არამცოხნელი, არანაკლები, არანებისძიერი, არანორმალური, არანორმირებული, არაორგანიზებული, არაორგანული, არაოფიციალური, არაპატივსაძები, არაპერიოდული, არაპირდაპირი, არაპირველადი, არარეალობა, არარეალური, არარეალორობა, არარეგულარული, არარსებობა, არარსებელი, არასპოლოლო, არასაიმედო, არასაიმედოობა, არასაკადრისი, არასაკმარ, არასამუშაო, არასანუგეშო, არასაპატიო, არასაქაქონლო, არასასახელი, არასასიამოვნო, არასასურველი, არასახარბიელი, არასიზუსტე, არასიმეტრიული, არასიმეტრიულობა, არასრული, არასრულფასიანი, არასრულწლოვანი, არასწორი, არაუზრუნველყოფილი, არაფარდი, არაქვეყნიური, არადირისი, არაღუნადი, არაპროშითი, არაპველუბრივი, არაცეცხლმდევი, არაცვალეზადი, არაწყვიური, არანმინდა, არატემპარიტი, არახელსაყრელი, არაჯანსაღი, არაჯიშინი...

სრულიად ამკარაა, რომ ამგვარ წარმოებათა უმეტესობა ტერმინოლოგიური ხასიათისაა და საკმაოდ ხელოვნურად გამოიყურება; ყოველ შემთხვევაში, კონტექსტის გარეშეც ადვილი დასაანახია, რომ ზოგი მათგანი უკვე დამკვიდრებულია და ბუნებრივადაც უღერს (მაგ. **არაჩვეულებრივი**), ზოგი კი შეტად ხელოვნურია (მაგ. **არასპოლოლო, არაღუნადი**...).

ამგვარ ანტონიმებთან დაკავშირებით, ერთგვარი დასკვნის სახით, არ იქნება ზედმეტი, ორიოდე ზოგადი მითითება გავითვალისწინოთ:

1. როგორც ითქვა, **არა-**ნაწილაკიანი ანტონიმიური ერთეულები უფრო თანამედროვე სპეციალური ცნებითი სისტემებისათვის არის ნიშანდობლივი. ამიტომაც უმჯობესია საზოგადოებრივი (არასპეციალური) ურთიერთობებისას მათს გამოყენებას მაქსიმალურად ავარიდოთ თავი, თუკი, ცხადია, ხელოვნურის ნაცვლად უფრო ბუნებრივი ანტონიმიური მენწყვილე მოგვეპოვება.

2. რაკი აღნიშნული ძირითადად თანამედროვე ენისა და სტილის თავისებურებას შეეხება, აუცილებელია ამგვარ წარმოებათა სტილისტიკური ნიუანსიც გავითვალისწინოთ: თუ დაეკვირდებით, **არა**-ნაწილაკიანი წარმოებები სუბიექტური დამოკიდებულების თვალსაზრისით უმეტეს შემთხვევაში ბევრად უფრო ანონილ-დანონილი და ტაქტიანია, ვიდრე უშუალო (მინაარსობრივად – პირდაპირი და რთული) ანტონიმები. კერძოდ, როცა ამბობენ, რომ მადანი **არაფხიზელ** მდგომარეობაში იმყოფებოდა, ამით **სიმთვრალის** პირდაპირ ხაზგასმასაც არიდებენ თავს; თანაც – **არაფხიზელი** მაინცდამაინც **მთვრალს** არ ნიშნავს. როცა ვინმეს **არაგონივრულ** ნაბიჯზე ლაპარაკობენ, ამით არსებითად იმას გამოირიცხავენ, რომ ეს ნაბიჯი **გონივრული** არ არის, მაგრამ ეს მაინცდამაინც იმას არ ნიშნავს, რომ **უფუნური**; ვინმეს **არაკეთილსინდისიერებაზე** მითითება ჯერ კიდევ არ იმეტებს მას **უსინდისოს** სახელისათვის და მისთ.

ერთი სიტყვით, ამგვარ ანტონიმურ ძიებათა კავშირი საურთიერთო ენობრივ ეტიკეტთან და საკომუნიკაციო სტილისტიკასთან სრულიად აქვარა და მათ მომავალში უფრო მეტი ყურადღება უნდა დაეთმოს.

5. პარონიმები

პარონიმებს უწოდებენ ისეთ სიტყვებს, რომლებიც ფორმობრივად (ბგერითი ან მორფოლოგიური აგებულებით) ახლოს დგანან ერთმანეთთან, რაც მიზეზი ხდება აღრევისა – ისინი გაუმართლებლად ურთიერთმონაცვლეობენ ზეპირი თუ წერილი მეტყველების დროს.

აქედან გამომდინარე, პარონიმის საფუძველი არ შეიძლება მხოლოდ ორი სიტყვის გარეგნული მსგავსება იყოს; ამისათვის აუცილებელია მათ შორის აღრევის შემთხვევებიც დასტურდებოდეს. მაგალითად, სიტყვები **ქარი** და **ქორი** მხოლოდ ერთი ხმოვნით განსხვავდება ერთმანეთისაგან, მაგრამ ისინი პარონიმებს არ წარმოადგენენ, რამდენადაც მათი ურთიერთმონაცვლეობა შეუძლებელია. სამაგიეროდ, სრულიად შესაძლებელია **განაჩენი** და **განჩინება** აირიოს ერთმანეთში, მიუხედავად იმისა, რომ გარეგნულად მათ შორის მეტი განსხვავებაა.

პარონიმის შემთხვევები დროთა განმავლობაში იყრის თავს სალიტერატურო ენაში, მათ ენობრივი პრაქტიკა წარმოაჩენს. ზოგი პარონიმი უფრო ტრადიციული და „ხანდაზმული“ (მაგ. **დიადეჭტორი** – **დიადეჭტიკორი**), ზოგმა კი უახლოეს ხანს იჩინა თავი (მაგ. **ცივილური** – **ცივილიზებული**).

ამდენად, პარონიმის ცალკე პრობლემად წარმოდგენის საფუძველი ამგვარ ფორმათა ურთიერთაღრევის შესაძლებლობაა. ამავე მიზეზით უკვემოდება იგი სტილისტიკის საერთო პრობლემატიკას: სიტყვის არაადეკვატური, მით უფრო, მიმსგავსებითი გამოყენება სტილის უბემ დარღვევად უნდა ჩაითვალოს.

რა არის მიზეზი იმგვარი აღრევისა, რასაც პარონიმის პრობლემა შეისწავლის?

როგორც ითქვა, ობიექტურად ეს არის შესაბამის სიტყვათა ნევილის გარეგნული მსგავსება, ხოლო სუბიექტურ ფაქტორად უნდა ვაღიაროთ ამავე სიტყვათა არასათანადო ცოდნა. სიტყვები **ქარი** და **ქორი**, როგორც ვნახეთ, ფორმალურად პარონიმის შესანიშნავ საფუძველს ქმნიან, მაგრამ მათი აღრევა შეუძლებელია მათივე მნიშვნელობის საყოველთაო განსაზღვრულობის გამო; სამაგიეროდ, როცა ჟურნალისტი წერს, რომ „**საარჩევნი კომპანია დასასრულს მიუახლოვდა**“, სრულიად ნათელია, რომ იგი **კამპანია** და **კომპანია** ტერმინებს ურევს ერთმანეთში.

ჩვეულებისამებრ, მიუთითებენ, რომ პარონიმული დარღვევების „ლთმის წილი“ უცხო წარმომავლობის ტერმინოლოგიაზე მოდის. მართლაც, თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ენაში არსებული უცხო სიტყვების მნიშვნელობა უფრო ხშირად არის ხოლმე ენის საერთო მომხმარებლისათვის დასაზუსტებელი და „მოსამინაურებელი“, არ უნდა იყოს მოულოდნელი, თუკი პარონიმთა დიდ ნაწილს სწორედ უცხოური ტერმინოლოგია შეადგენს. თუმცა, ამავე დროს, იშვიათი არ არის იმავე (მშობლიური) ენის საფუძველზე წარმოქმნილი პარონიმების არსებობა.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, პირველ რიგში პარონიმის ის შემთხვევები წარმოვადგინოთ, რომლებიც უცხო წარმომავლობის სიტყვათა აღრევის საფუძველზე წარმოიქმნება:

კამპანია – თრგანიზებული საქმიანობა, მოქმედება, ლაშქრობა რაიმე მიზნის მისაღწევად („**საარჩევნი კამპანია**“, „**ბენა-თესვის კამპანია**“...);

კომპანია – ამხანაგობა რაიმე საქმეში, აგრეთვე – თანამესუფრენი.

ადრესატი – ის, ვისაც წერილი (ან სხვა რაიმე) ეგზავნება;

ადრესანტი – ის, ვინც გზავნის.

დიპლომატი – პოლიტიკური მოღვაწე უცხო სახელმწიფოში;

დიპლომანტი – სტუდენტი, რომელიც სადიპლომო ნაშრომს ამზადებს.

აბონემენტი - რაიმეი საარგებლობის დამადასტურებელი საბუთი (თუატრის აბონემენტი);

აბონენტი - აბონემენტის მფლობელი.

ბენალი - კალმების ჩასაწყობი ბუდე;

ბენალტი - თერთმეტმეტრიანი საჯარიმო დარტყმა.

დიალექტური - ენის კილოსთან, დიალექტთან დაკავშირებული (დიალექტური მეტყველება);

დიალექტიკური - დიალექტიკის, ანუ განვითარების ზოგადი კანონების შესაბამისი.

ეკონომიური - მომჭირნობითი, რაიმე რესურსების დამზოგავი („წყლის რესურსების ეკონომიური ხარჯვა“);

ეკონომიკური - ეკონომიკასთან, ანუ საერთო სამეურნეო სისტემასთან დაკავშირებული.

ორდენი - დაჯილდოების ნიშანი (ვაბტანგ გორგასლის ორდენი);

ორდერი - საბუთი, რომელიც რაიმე უფლებას ადასტურებს (ჩხრეკის ორდერი).

თემა - რაიმე თხზულების, ტექსტის ძირითადი საგანი (ცენტრალური საკითხი);

თემატიკა - ცალკეულ თემათა ერთობლიობა.

მახიური - დიდი მასის, მოცულობის საგანი;

მასობრივი - ის, რაშიც ბევრი ადამიანი მონაწილეობს („მასობრივი სცენები“).

ემიგრანტი - სხვა ქვეყანაში საცხოვრებლად წასული პირი;

იმიგრანტი - უცხოეთიდან ამა თუ იმ ქვეყანაში გადმოსახლებული პირი.

კონიექტურა - ტექსტის დამახინჯებული ადგილის აღდგენა შინაარსის მიხედვით;

კონიუნქტურა - შექმნილი ვითარება, გარემოება.

ლიტრი - სითხის მოცულობის საზომი ერთეული („ერთი ლიტრი წყალი“);

ლიტრა - შესაბამისი ტევადობის ჭურჭელი („რძე ლიტრით მოიტანეს“).

რიტმი - რაიმე მოქმედების (მოვლენის) პერიოდული მონაცვლეობა („ცეკვის რიტმი“);

რიტმა - ლექსის სტრიქონის დაბოლოებათა ერთგვაროვნება.

ნოტი - მუსიკალური ნიშანი;

ნოტა - დიპლომატიური წერილი საერთაშორისო დონეზე („საპროტესტო ნოტა“).

ცივილური - სამოქალაქო, საზოგადოებრივი („ცივილური ურთიერთობები“);

ცივილიზებული - განვითარებული, კულტურული („ცივილიზებული თაობა“);

ამბულა - ნაშლის პატარა ჭურჭელი;

ამბლუა - შესაფერისი როლი, საქმიანობა;

კანფეტი - ტკბილეული;

კონფეტი - სადღესასწაულო ფერად-ფერადი ქალაქის ნაჭრები;

მედიატორი - თხელი ფირფიტა ზოგი სიმებიანი საკრავის დასაკრავად;

მედიატორე - შუამავალი, მომრიგებელი.

თვით ქართული ენის მონაცემების საფუძველზე წარმოქმნილი პარონიმები:

ცნება - საგნის (მოვლენის) ზოგადი სახელი (მაგ. „კილოს ცნება“);

მცნება - შეგონება, დარიცება, სენტენცია („ათი მცნება“).

აღქმა - სინამდვილის ასახვა გრძნობათა ორგანოებით (მხედველობით, სმენით);

აღტქმა - პირობის მიცემა, დაპირება.

ამო - იგივე საამო („ამო მოსასმენი“);

ამაო - ფუჭი, უნაყოფო („ამაო გარჯა“).

ბზა - მარადმწვანე ბუჩქი;

ბზე - პურეულის ნაღენი.

უბე - თვალის გარეშო;

უბე - ტანსაცმლის შიდა ნაწილი მკვრდთან.

დერი - ერთი ცალი („დერი თმა, ბალაბი...“);

დერო - ბალახის ტანი („ყვავილის დერო“).

გამოწვა - რისამე ტევადობის აწყვით (საწყაოთი) შემოწმება;

გამორწვა - ჩირქის გამოდენა მუწუკიდან.

საგადასახადო - გადასახადთან დაკავშირებული („საგადასახდო სამსახური“).

საგადაშნდელი - გადაშნდელისთვის განკუთვნილი, გადამხელის

მოვალეობის განხორციელების საშუალება („საგადაძმდელო მოვალეობა, საშუალება“)...

გასამართლებელი – ვინც უნდა გამართლდეს, ან რითაც უნდა გაამართლონ;

გასასამართლებელი – ვინც სასამართლოზე უნდა წარდგეს.

წინამძღოლი – წინ მიმავალი, მეთაური;

წინამძღვარი – მონასტრის მეთაური.

მეფე – ქვეყნის მეთაური, ხელმწიფე;

მეფე – ღმერთი; ეკლესიის მღვდელმთავარი.

უებაო – განსაკუთრებული (ნამალი);

უებო – შეუდარებელი, უბადლო (ვაჟკაცი).

მევალე – ვალის გამცემი;

მოვალე – ვისაც ვალი აქვს, ვალდებული.

შესახედაობა – გარეგნობა;

შეხედულება – თვალსაზრისი.

მოკვდავი – ის, ვისაც სიკვდილი არ ასცდებია, ცოცხალი არსება;

მომაკვდავი – ვინც სიკვდილის პირასაა.

წვევამდელი – ვისაც ჯარში განვევის დრო მოუვიდა;

ახალწვეული – ვინც ახლად გაიწვიეს ჯარში.

უმა – ბატონის კუთვნილი გლეხი; (ძვ.) მოყმე, რაინდი.

ურმა – ბავშვი, ყმანვილი.

გაგება – რაიმეს მახვედრა, შეგნება („ნათქვამის აზრი ვერ გაიგო“);

გაგონება – რაიმე ხმის მოსმენა („ხმა, ძახილი, სიმღერა, გაიგონა“).

სწორად – მართლად, გამართულად („სწორად ლაპარაკობს“);

სწორედ – მართლაც, ზუსტად („სწორედ ამას მოგახსენებდით“).

სრულად – მთლიანად („ფული სრულად ჩაუთვალა“);

სრულიად – სულ, მთლად („ეჭვი სრულიად უსაფუძვლო გამოდგა“).

განაჩენა – სასხლის სამართლის გადაწყვეტილება;

განჩინება – სამოქალაქო სამართლის გადაწყვეტილება.

მეზავრი – გზად მიმავალი;

მოგზაური – სამოგზაუროდ, მხარეთა მოსახილველად მავალი;

თარგმანი – რაიმე ტექსტის ერთი ენიდან მეორეზე გადმოღება;

თარგმანი – თარგმნილი ტექსტი.

თხოვნა – რაიმეს მიღების სურვილის გამოხატვა;

მოთხოვნა – კატეგორიული, დაჟინებული თხოვნა.

იხსენებს – გაიხსენა (წარსული).

იხსენიებს – მოიხსენია (წინაპრის სახელი);

ახლობელი – მოკეთე, მოყვარე („ახლობლები დაუპატიჟ“);

მახლობელი – ახლოს მდებარე გარემო („მახლობელი სოფლები“).

მოწამე – ვინც ენაში, ნამებულე;

მოწმე – რაიმე ამბის შემსწრე, მხილველი.

აჩნევს – დააჩნევს, დაატყობს (კვალს), აჩნია, აჩნევია...

აჩენს – გამოაჩენს, ბილულს გახდის (რაიმეს);

ამჩნევს – შეამჩნევს, დაინახავს.

შეიძლება **დადი** და **დამდა** სიტყვების პარონიმიზაც ვილაპარაკოთ, რადგანაც დღევანდელ სალიტერატურო ქართულში ამ სიტყვების ტრადიციული სინონიმურობა არსებითად მოიშალა და მათ მნიშვნელობები ამგვარად გადაინაწილეს: **დადი** – რისამე კვალი, ნიშანი; **დაღს** და **დაასვაშს**, **დაღი** აზის, **აქედან** – **დაღდასმული**. **დამდა** – სატონელზე დაკრული ბეჭედი ან ნიშანი, რომელიც მიუთითებს პროდუქციის სადაურობაზე, ხარისხზე და მისა. დამატებით ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ **დადი** უარყოფითი შინაარსის შესიტყვებებს ქმნის (**დადი** აზის – ნიშნავს: „უარყოფითი ნიშანი აქვს“) და იგივე აზრი პოზიტიურად **ბეჭედი**, **ნიშანი** სიტყვების გამოყენებით უნდა გადმოიცეს. ამდენად შეუფერებელია: „კესთილისინდისიერებით დაღდასმული“ (ერთ-ერთი საგაზეთო სათაური), **კეთილსინდისიერებისა** შეიძლება ბეჭედი აქონდეს ვინმეს „დასმული“ და მისთ.

ამ კუთხით გარკვეული მყარი გამონათქვამების პარონიმიზაც შეიძლება საუბარი. ზოგი მყარი გამონათქვამის წყვილი, გარეგანი მსგავსების გამო, ურთიერთაღრევის მიზეზი ხდება. მაგალითად:

ბოდიში მოუხადა – **მადლობა გადაუხადა**; აღრევა ისიც უწყობს ხელს, რომ უზმნისნირო ანმყოს ფორმები ერთმანეთს ემთხვევა (**უხდის**): „კმაყოფილმა იასემ მადლობა მოუხადა მასპინძლებს და გზას გაუდგა“.

დგაწლი დასდო – **წვლილი შეიტანა**, მაგრამ დაუშვებელია „წვლილი დასდო“. და მისთ. თუმცა მიუძღვის ზმნასთან ორივე მისაღებია: **დგაწლი/წვლილი მიუძღვის**.

წვლილთან დაკავშირებით კიდევ ერთი გამონათქვამი უნდა გავითვალისწინოთ: **წილი უდევს** (აქვს) და არა – „წილი მიუძღვის“.

ასევე - **ლომის წილი უდევს**. ამდენად, ენობრივი აღრუვაა: „რუსეთს აფხაზეთის ომის გაჩაღებასა და მის შედეგებში ლომის წილი მიუძღვის“ („ახ. ვერს.“).

ბასუსისმგებლობას იხსნის - ვალდებულებას იხდის; შესაბამისად, აღრუვაა: „ერთი ხელის მოხმით იხსნიან ვალდებულებებს მომხდარის გამო“ („რეზონანსი“).

საქმე გვაქვს - ადგილი აქვს: ორივე გამოხატვაში რუსულის გავლენით დამკვიდრდა (იხ. კალკები); შეცდომა თავს იჩენს მათი შერწყმის შედეგად: „ადგილი გვაქვს“.

ღირსების გრძნობა და მუნდიარის ღირსება: ღირსება პიროვნების მაღალი ადამიანური თვითშეფასებაა, მუნდიარის ღირსება დამატებით ნოდებრივ სიამაყესაც გულისხმობს. ამ გამოხატვაშია აღრუვის შედეგია: „შამაკატთა ღირსების მუნდიარი კი იმ დეპუტატმა იხსნა, რომლის გვარი დარბაზში ეგემ ყველა არც კი იცოდა“ („საქ. რესპ.“).

აბ ებუება - ვერ ეგუება: „ღანარჩენი სწავლას ვერ ეპუება, არაფერს აკეთებს, თავიდანვე უსაქმურობას ერგევა“ („საქ. რესპ.“).

მოუთმენლად - სულმოუთქმელად: „ქალი სულმოუთმენლად ელოდა ქმრის დაბრუნებას“ (თარგმ.).

ხელდასხმა - ხელის დასხმა: ხელდასხმა ძველი წარმომავლობის ტერმინია სასულიერო კურთხევის შინაარსით. თანამედროვე ქართულში მისი მნიშვნელობა, ერთი მხრივ, გაფართოვდა და ყოველგვარი დანიშვნისა თუ გზის დალოცვის გაგება შეიძინა, მეორეც, ვახშირდა ამ კოზონიტიში „დასმა“ ზმნის გამოვლენა: „დაიბეჭდა თავადაც მშვენიერი პოეტის და ქალბატონის ხელდასხმით“ („მე. მწერლ.“).

მითმინების ძაფი - ... **ჩაჭუბი**: „კიდევ უფრო ტრაგიკული იქნება, თუ დასაუღეთსაც სწორედ ახლა, ამ გადამწყვეტ მომენტში გაუნყდა მოთმინების ჯაჭვი“ („არლილი“).

ხულს დაფავს - ხულს ძლივს ითქვამს: დაუშვებელია „ხულს ძლივს დაფავს“...

ძილი ნებისა - დამე მშვიდობისა; აღრუვაა: „ღამე ნებისა“. **დანახისხლად გადაკიდება - მაშასისხლად გაუიდევა**; მცდარი: „დანახისხლად იყიდება“...

ნ. ნეოლოგიზმები და ბარბარისმები

ნეოლოგიზმი ამა თუ იმ ენაში ახლად გარჩენილ სიტყვას გულისხმობს. შესაძლებელია ეს ახალი სიტყვა თვით ამავე ენის საფუძველზე იყოს წარმოქმნილი, შეიძლება შემოსული იყოს რომელიმე

სხვა ენიდან. მთავარია, რომ ენის განვითარების შესაბამის ეტაპზე რალაც ახალი შინაარსის გამოხატავად ახალი სიტყვის გარჩენა ნელნა აუცილებელი. ეს ტენდენცია განსაკუთრებით თვალსაჩინო ხდება მაშინ, როცა ენა რომელიმე ახალი დარგის ტერმინოლოგიას ამკვიდრებს. მაგალითად, ცნობილია, რომ თავის დროზე ნეოლოგიზმების სახით გარჩდა არაერთი ტერმინი: *დენი, ძაბვა, წნევა, დატვირთვა, შვებულება, ნათურა, ყურმილი, სინჯი, აღმავლობა, უზუსტობა, შეუღლმფრენი, თვითმფრინავი, შრომადღე, თვითმავალი, თვითმცლელი, მთვარეზევალი, თვითმასწავლებელი, აღმატებითი* და სხვა მრავალი.

ამგვარად, ნეოლოგიზმების მნიშვნელოვანი ნაწილი იქმნება მშობლიური ენის სიტყვანარმოებითი შესაძლებლობების გამოყენებით. ცნობილია, რომ მწერლებს არაერთი ახალი სიტყვა დაუშკვიდრებიათ ესაში. მაგალითად, ილია ჭავჭავაძის მიერ შემოღებული სიტყვებია: *უროვნება, მოხელე, მიმართულება, შინაარსი, ავტობულება...* ბ. ლეონიძეს ეკუთვნის *მინმოუსცლელი*, გ. ტაბიძეს - *გაბედიება* და მისთ. ენის სიტყვათქმნადობა, რომელსაც ყველაზე უკეთ გრძნობს და შეიძლება მწერალი, მუდმივი პროცესია და ის მნიშვნელოვანწილად გამოხატავს ამ ენის შინაგან შესაძლებლობებსა და სიცოცხლისუნარიანობას.

ასე იქმნება ენაში არაერთი ნეოლოგიზმი აფიქსური სიტყვანარმოებისა თუ კომპოზიციის მეშვეობით. მათი ნაწილი საბოლოო ადგილს იმკვიდრებს სალიტერატურო ენაში, ასუ ნეოლოგიზმებიდან ძირითად ლექსიკურ ფონდში გადადის, ნაწილი კი მხოლოდ ერთჯერად წარონაქმნად რჩება (მათ ოკაზიონალიზმებს უწოდებენ).

მაგალითად, თავის დროზე უთუოდ ნეოლოგიზმი იყო ავი-სიტყვის მოსაწილებით შექმნილი ყველა ის კომპოზიტი, რომლებიც ქველვის ტომშია შეტანილი:

ავბედი - ავი ბედი, უკულმართი ბედი.

ავგული - ავი გულის პატრონი, ბოროტი.

ავგუნება - იგივეა, რაც ავგუნებიანი.

ავდარი - ცუდი ამინდი, ცუდი დარი, უამინდობა.

ავენა - ავი ენის პატრონი, ავის მთქმელი... - ავიყა.

ავზნე - იგივეა, რაც ავზნიანი.

ავთვალი - ავი, ბოროტი თვალის პატრონი.

ავკაცი - ავი კაცი, - ბოროტი, ბოროტმოქმედი, ავსული.

ავშუცელა - იგივეა, რაც ღორმუცელა, - გაუმარბარი.

ავნაქნარი - ვისიმე მიერ ჩადენილი ცუდი... - ნაავკაცარი.

ავსიტყვა - იგივეა, რაც ავენა.

ავსული - იგივეა, რაც ავი სული, - ეშმაკი, კუდიანი, მავნე.

ავფენი - „მავნე ფენის“ მქონე ადამიანი.

ავცია – ენამყრალი, ყიამყრალი, ავისმთქმელი, – ავენა.

ავყური – შეუსმენარი, ვისაც ყველაფერი უკუღმა ესმის.

ავბორცი – სქესობრივად აღვირახსნილი.

სრულიად აშკარაა, რომ მოყვანილ სიტყვათა ნაწილი საბოლოოდ დამკვიდრებულია ენაში (აეფარო, აეკაცი, აეყა...), ნაწილმა კი ამგვარი გავრცელება ვერ მოიპოვა (აეძედი, აეგუნება, აეყური...).

ნეოლოგიზმების მეორე მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს უცხო ენებიდან ახლად შემოსული სიტყვები და მათზე დაყარებული წარმოებები. ამგვარი ახალი ლექსიკა მაშინვე ინტენსიურად იწყებს დამკვიდრებას, როგორც კი ახალი დარგებისა თუ ტექნოლოგიების განვითარებას ექმნება სათანადო ასპარეზი. მაგალითად, როგორც კი **ავიაციამ** დაიწყო განვითარება, ამ სიტყვასთან ერთად მაშინვე გაჩნდა მისი შემოკლებითი (**ავია-**) წარმოქმნილი რთული სიტყვები, რომლებიც უკვე 1950 წელს არის ქველ-ის I ტომში ასახული:

*ავიაბაზა, ავიაბომბი, ავიაგამანადგურებელი, ავიადესანტი, ავი-
აზეურვა, ავიამაგისტრალი, ავიაშინდი, ავიაშოდელი, ავიაშ-
რეველობა, ავიანაწილი, ავიაპორტი (იგივე აეროპორტი), ავიარაზმი,
ავიასპორტი, ავიატექნიკოსი, ავიატორი, ავიაქარხანა, ავიაშენაერთი,
ავიატელხანყო.*

სრულიად ბუნებრივია, ამ რივის ტერმინთა წრე შემდგომ უფრო გაფართოვდა, ზოგი რამ დაზუსტდა კიდევ.

თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში გამსაკუთრებით ინტენსიურად იჭრება საერთაშორისო და სამართლებრივ ურთიერთობებთან, ინჟინერობასა და უახლეს კომპიუტერულ ტექნოლოგიებთან დაკავშირებული ნეოლოგიზმები. მაგალითად, არსებითად გასული საუკუნის ბოლო ათწლეულში შემოვიდა ან გააქტიურდა ქართულ ენაში ისეთი უცხოური სიტყვები, როგორიცაა: *რეაქტივი, კონსენსუსი, იმოჯი, იმოჯმეიკერი, თინიჯერი, ბაიტი, დისპლეი, კურსორი, პრინტერი, პროცესორი, დისკი, ფაილი, მაუსი, პიტი, პლეიერი, დერბი, რემიუსი, ტრეფიკინგი, თრილერი, პეიჯერი, პროვაიდერი, კლიპი, სვილი, დილერი, მესოჯი, გრანტი, ტრანში* და სხვ.

შემთხვევითი არ არის, რომ ზოგ ახალ ტერმინს ფურნალისტები თუ საეციოლისტები იქვე განმარტავენ ხოლმე, სადაც კი მათი გამოყენების აუცილებლობას წაანყდებიან. მაგ.:

ყველაფერი ეს ზუსტად შეესაბამება სომხეთის საგარეო პოლიტიკის კომპლემენტარის შინა (ურთიერთდამატება, ურთიერთშეესება) პრინციპს (24 სთ. 20.X.03).

უცხოური ნეოლოგიზმების გააქტიურება ენაში უშუალოდ უკავ-

შირდება ბარბარისმების პრობლემას. ბარბარისმი აღნიშნავს ამა თუ იმ ენაში უცხო ენიდან გაუმართლებლად, „ბარბაროსულად“ შემოჭრილ სიტყვას. გასულ საუკუნეში ასეთი კვალიფიკაცია ძირითადად ეძლეოდა რუსულის გავლენით გავრცელებულ სიტყვებს: *პოლი, სტანცია, სპიჭკა, ბოჭკა*.. მაგრამ ტერმინი ბარბარისმები, ბუნებრივია, მხოლოდ ერთი ენის ლექსიკას არ შეემატება. საზოგადოდ შეიძლება ითქვას, რომ ბარბარისმია ყოველი უცხო სიტყვა, რომლის საქიროებაც ენაში არ არსებობს (შესაბამისი შინაარსის სიტყვა მას უკვე მოეპოვება), ანდა რომლის გამოყენებაც უერ საეციოლისტების მიერ არ არის საექტირებული.

შესაშინევია, რომ ნორმატიული დამოკიდებულება სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ენობრივი წარმონაქმნების მიმართ ერთგვაროვანი არ არის. ბარბარისმების პრობლემა უფრო მძაფრად აღიქმება „დამპყრობელი ენის“ მიმართ, ვიდრე ენათა კულტურული ურთიერთობების დროს. მაგალითად, სპორტულ ტერმინოლოგიაში რუსულის გზით შემოსული **ტრენერი** და **ტრენინგვა** უპირობოდ იყო ჩარიცხული ბარბარისმების რიგში. დღევანდელ საგანმანათლებლო ლექსიკონში კი იგივე სიტყვები ინგლისურის გზით (**ტრენერი** და **ტრენინგი**) უმტკივნეულოდ იმკვიდრებს ადგილს. მეორე მხრივ, უახლეს ეპოქაში შესაშინევია ყურადღების მთქმელება ენის ლექსიკური სინონიმისა და „დამოუკიდებლობის“ მიმართ, რაშიც, ენობრივი და კულტურული ურთიერთობების განვითარების შესაბამისად, შესაშინევად დააჩნია უკვე კვალი ქართული სალიტერატურო ენის ლექსიკურ შედგენილობას.

შეტივ შეიძლება ითქვას, ის რუსულენოვანი ბარბარისმები, რომელთა „გაპარება“ ცოტა ხნის წინ ნებისმიერი ლიტერატორისა და ფურნალისტისათვის საკმაოდ სათავილო პრეცედენტად ითვლებოდა, თანამედროვე ენაში უფრო „გაბედულად“ იკავენს ადგილს. მაგალითად:

მე არ ვაპირებ ჩვენი კონსტიტუციის წიგნში გადაგდებას, მაგრამ თავისუფლების დამცველთა ბრეშს იმით ჩაგუქებ, თუ დაჭირდა („თბილისი“, თარგმ.).

... ნებისმიერი შრაში, ხაკერი, მოტეხილობა („არილი“).

... თქვენ გბრალდებათ ენერგეტიკული სექტორის დაქცევა, რომ რაღაც გარკვეული ლგოტებით სარგებლობს სააქციო საზოგადოება „ამალთია“ („ახ. თაობ.“).

7. ევფემიზმები და ვულგარიზმები

„უცხო სიტყვათა ლექსიკონის“ თანახმად:

ევფემიზმი – სიტყვა ან გამოთქმა, რომლითაც შეცვლილია სხვა, რაიმე თვალსაზრისით მიუღებელი, უხერხული სიტყვა ან გამოთქმა (მაგ., „ფეხშიში“ – „ორსულის“ ნაცვლად, „საპირფარეშო“ – „ფეხისადგილის“ ნაცვლად); კეთილსიტყვაობა.

აღნიშნული „კეთილსიტყვაობა“, ანუ ევფემიზაცია, საზოგადოდ დამახასიათებელია კულტურული, მნიშვნობრული ენებისათვის. დროთა განმავლობაში სალიტერატურო ენა (ზეპირი და წერიტი მეტყველების სახით) იხვეწება ენობრივი კულტურის თვალსაზრისითაც, ოფიციალური ურთიერთობებისათვის ყალიბდება ენობრივი ეტიკეტი, თავაზიანობის გარკვეული ფორმულა და ფორმები, რომელთა დაცვა ამ კულტურასთან თანაზიარობის, ზოლო დარღვევა – მასთან უცხოობის ერთ-ერთი მთავარი ნიშანია. ამ შემთხვევაში ევფემიზაციის პირობითობას ევფემიზაცია არა მხოლოდ სემანტიკურად უხერხული სიტყვები და გამონათქვამები, არამედ სრულიად ნეიტრალური შინაარსის სიტყვებიც კი (მაგ. არის – **გაბლავთ**, ქაშეთ – **შიართვით**, უჭაშე – **გვახელთ**, დასწყდით – **დაბრძანდით**...).

ქართული მნიშვნობრობის (აგრეთვე ზემორმეტყველების) ისტორია ენის ევფემიზაციური მოწესრიგებულობის ერთ-ერთი შესანიშნავი ნიმუშია და ამ ტრადიციის გათვალისწინებას საომარაველიავე არანაკლები სარგებლობის მოტანა შეუძლია.

ენის განვითარების გარკვეულ ეტაპებზე შეიძლება ენაში საპირისპირო ტენდენციამაც იჩინოს თავი; კერძოდ, სალიტერატურო ენაში ფეხი მოიკიდოს, იძალოს ევფემიზაციური ტრადიციით მიუღებელმა ენობრივმა ერთეულებმა. ასეთი ენობრივი ერთეულები შეიძლება ვულგარიზმების სახელით გავაერთიანოთ. ვულგარიზმი არის ისეთი ვულგარული, უხეში სიტყვა ან გამოთქმა, რომლის ხმარება სალიტერატურო ენაში გაუმართლებელია. ამ სახელწოდების ქვეშ შეიძლება გავაერთიანოთ როგორც უცენზურო და ფამილიარული (შინაურული და გაუმრალეობული), ისე უარგონული და ქურბური სიტყვები და გამონათქვამები.

ნიშანდობლივია, რომ თანამედროვე სალიტერატურო ენის (განსაკუთრებით მასმედიის ენის) უახლესი ტენდენციები სწორედ ამ მიმართულებით წარიშრთა. ამას, შიდა პროცესებთან ერთად, დასაველური უ. წ. მასკულტურის ფართოდ შემოჭრამაც შეუწყო ხელი. ენის ვულგარიზაციის აღნიშნულმა ტენდენციამ, ოფიციალური ურთიერ-

ობების ფამილიარიზაციამ არა მხოლოდ სახელისუფლებო-საპარლამენტო და სატელევიზიო მეტყველებაში იჩინა თავი, არამედ ცენტრალური განუთების ისეთ პუბლიკაციებშიც გამოშვლავდა, რომლებიც ოფიციალურ-საქმიანი სტილის წარჩობებში უნდა თავსდებოდნენ. სანიშნოდ მოვიხმობთ ცენტრალური განუთების (ძირითადად „საქართველოს რესპუბლიკა“) იმ ოფიციალური ინფორმაციების ენას, რომლებიც საპარლამენტო და სამთავრობო სხდომების ანგარიშებს ახვდიდა წინა წლებში მკითხველს.

არადა, საქმე სამშობლოს ბედს ეხება, პრეფერანსის თამაში ხომ არ არის, მიზეზი ორი „მოტეხილი“ კარტი ვერ გამოიციწო და ათი ქულა აგართვას მონინააღმდეგე.

... იმას ვერ ვგრძნობთ ხოლმე, რომ აი ამ „თორემზე“ ვიქედებით, რომ არ გაიყვანოს, მერე?

წინას ბალი და რვა კაცის საყიდელი საქართველო (სათაური).

... მაგრამ არც წითელი კურცხების ნაკლებობას განიცდის, რომ შიგადაშიგ ვაუგროს პირიუწებას, რომლის აზრი შეიძლება როდესმე პირადად მისადმი დამოკიდებულებაში არსებითი აღმოჩნდეს.

„წუთმსვენება“ ეფექტიანი გამოდგა - ტყორცნები მიზანმიმართულად განხორციელდა: ნატანჯი 24-ე და 42-ე მუხლები მიიღეს.

ეს პატარა სახიამოვნო ამბავი კი სხდომის დასაწყისში ითქვა. მე ტკბილ ლუკმად ბოლოსთვის მოვიტოვე...

ძირველ შეგობარს, ასე ეთქვათ, „ლაითად“ შეურაცხყოფა მიაცენა და ცეცხლიც ავიზვიზდა...

გამგებლები და გუბერნატორები უკვე უთვალავჯერ დაიბარეს კანცელარიაში და „გაუიანნეს“, თუ ეინ უნდა მოხედეს მომავალ პარლამენტში.

მან რამდენიმე ისეთ კანდიდატურაზე მისცა „დაბრო“, რომლებიც მას არაფერში გამოადგებიან.

როგორც ცნობილია, ყარგონული მეტყველებისათვის დამახასიათებელია ლექსიკის გაღარიბება, ბარბარიზმების მოძალეება, გარკვეული აკვატეზული ფრაზეოლოგიის გაბატონება სულ სხვადასხვაგვარი შინაარსითა და დანიშნულებით. თუ დავაკვირდებით, თანამედროვე ქართულში სწორედ ასე გაუთვალისწინებლად გაიფართოვა ასპარეზი **პრობლემა** სიტყვამ. **პრობლემა** რთული, ძნელად გადასაწყვეტი საკითხია; გადაჭანით იტყვიან ძნელად ვანსახორციელებელ რამეზეც. დღეს კი ეს სიტყვა და მასთან დაკავშირებული გამონათქვამები არსებითად ყოველგვარი დაბრკოლებების, სიძნელის,

შეფერხების გამოსახატავად გამოიყენება. სახელდობრ: „პრობლე-
მები შაქვს“ – ამბობენ და მასში გულისხმობენ ფინანსურ თუ საყო-
ფაცხოვერებო გაჭირვებას; „რა პრობლემაა?“ (ან „პრობლემა არ არის“) –
ამბობენ იმის აღსანიშნავად, რომ არ გაუჭირდებათ ამ საქმის
გაკეთება, დავალების შესრულება; „უპრობლეოდ შიადწია შიზანს“ –
გულისხმობს, რომ დაბრკოლებები არ შეხვედრია; „ჩემი პრობლემა
არ არის!“ – ვითომ, „შე რა მენაღვლემა“ ან „რა ჩემი საქმეაო“; ამასაც
კი ამბობენ – „პრობლემა არა შაქვს“, აქაოდა „ამ საქმეს ადვილად
გაეარომეე თავსო“...

სრულიად ნათელია, რომ ამგვარი ტენდენციები არა მხოლოდ
აღარობებს სალიტერატურო ენას, არამედ საფუძვლიანად არღვევს
ჟვევ განმტკიცებულ ენობრივ სისტემებს და ქმნის სერიოზულ სა-
ფრთხეს, საერთოდ დაუკარგოს სახე საუკუნეთა განმავლობაში ჩამოყ-
ალიბებულ ერთ-ერთ მთავარ კულტურულ მემკვიდრეობას. ამიტომაც
არის აუცილებელი ამ მიმართულებით განსაკუთრებული ყურადღება
შიექცეს თანამედროვე სალიტერატურო ენის განვითარების პროცესს.

8. კალკები და უცხოენოვანი გავლენის ზოგი სხვა გამოვლინება

ერთი ენის ზეგავლენა მეორე ენაზე მხოლოდ სიტყვათა პირ-
დაპირი სესხებით არ ამოიწურება. ამგვარ გავლენას ხშირად უფრო
ღრმა შედეგები აქვს და ის მიმღები ენის სტრუქტურულ თავისებურე-
ბებზე ტოვებს ანაბეჭდს. ერთი ენის სიღრმული სტრუქტურული ზე-
გავლენა მეორეზე, ჩვეულებისამებრ, უფრო სახიფათო ტენდენციად
მიიჩნევა; ჯერ ერთი, ის ენის შინაგან ბუნებას, მის სპეციფიკურ ნყო-
ბას შეეხება; მეორეც: თუკი ლექსიკური ნასესხობა ენის ნებისმიერი
მომხმარებლისათვის თვალში საცემია („ზედმეტი სხულია“), სტრუ-
ქტურული ხასიათის ზეგავლენა ძნელად შესამჩნევია არა მხოლოდ
ენის რიგითი მატარებლისათვის, არამედ სპეციალისტებისათვისაც კი.
სწორედ ენათა სტრუქტურული ურთიერთგავლენის შედეგებს
უნოდებენ კალკებს (ფრანგ. calque „ასლი“) და მასში აქცევენ ენო-
ბრივი სისტემის სხვადასხვა დონეზე მომხდარ ცვლილებებს გარეენო-
ბრივი ზეგავლენის შედეგად.

შენიშვნა: ეს იგივე სიტყვაა, რასაც ჩვენ ვიცნობთ პირის
(ასლის) გადასაღები სპეციალური ქაღალდის სახელად. ანა-
ლოგია ნათელია: როგორც კალკის ქაღალდი ემსახურება
რაიმე დოკუმენტის ზუსტი ასლის გადაღებას, ისევე ერთი

ენის კალკირებული ერთეული მეორე ენის სტრუქტურული
„ასლია“.

ამგვარად, სიტყვათა სესხებისაგან განსხვავებით, კალკირების
დროს ენობრივი მასალა საკუთარია, ოღონდ კონკრეტული ენობრივი
ერთეული აგებულია სხვა ენის სტრუქტურული ბუნების „კარნახით“;
ამიტომაც ამბობენ, რომ კალკები ენათა ღრმა ურთიერთგამსჭვალვას
გულისხმობს.

კალკის მოვლენა შეიძლება ენის აგებულების სულ სხვადასხვა
დონეზე გამოვლინდეს (ორთოგრაფიის თავში საუბარი იყო თვით ფონე-
ტიკური სისტემისა და ინტონაციის დონის გაუღესაზეც კი). შესაბამი-
სი ნიშნების ვათვალისწინებით შეიძლება კალკის სამი ძირითადი
ნაირსახეობა გამოვსოთ:

1. ლექსიკურ-სემანტიკური: ამ შემთხვევაში სიტყვა წარმოიქმნება
მეორე ენის სიტყვის სემანტიკის კალკირებით. მაგ. (არ) მანყობს ←
რუს. (не) yetpaxивaeт (შესაბამისი ქართული გამოთქმაა „ბელს არ
მადღევს“); ასევე გაჩნდა „შიაჩნიას“ სინონიმად თვლის ზმნა
რუსულის გავლენით (читает).

2. სიტყვანარმოებითი: ეს ის შემთხვევაა, როცა სიტყვის (ფორმის)
შედგენა ხდება უცხო ენის სტრუქტურის კარნახით: თვითმპყრო-
ბელობა – რუს. самодержавие – ბერძნ. autokratia; თვითმფრინავი –
რუს. самолет; ტყემდება – подлешашее...

3. ფრაზეოლოგიური და სინტაქსური: კალკირება ხდება შესიტყ-
ვების სტრუქტურის დოსეზე, მაგ.: ადგილი აქვს – რუს. имеет место;
საქმე იმაშია, რომ... – რუს. дело в том, что... თვალყურის დევნება
რამეზე – наблюдать за чем-н.

კალკების შექრისა და დამკვიდრების პროცესი ენაში სალიტერა-
ტურო ენის განვითარების ყოველ მიმდინარე ეტაპზე ფხიზელ ყურად-
ღებას, მეტად კრიტიკულ დამოკიდებულებას მოითხოვს, რამდენადაც
სწორედ ისინი შეიცავენ დაფარულ საფრთხეს ენის ბუნების
ავტონომიურობის, სისტემური თავისთავადობის თვალსაზრისით.
კალკებს ნორმატიული ბარიერი უნდა შეექმნას მაშინ, როდესაც მათი
დამკვიდრება ამ ენის ბუნებრივ წარმოებებსა და სტრუქტურებს ემუ-
ქრება. ამავე დროს, გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ
კალკები ზოგჯერ ენის გამდიდრების, ამავე ენის შინაგან შესაძლე-
ბლობათა ამოქმედების წყაროც არის. ქართული სალიტერატურო ენის
ისტორია არაერთ მაგალითს წარმოაჩენს იმისას, რომ ქართველ
მწერლებსა და მთარგმნელებს ბევრი გამოინათქვამი თუ ტერმინი
შექმნიათ ბერძნული ენის გავლენით. მაგალითად, ცნობილია, რომ
კალკირებას გზით დამკვიდრებულა ძველ ქართულში ისეთი ფორმების

უმეტესობა, რომელთა პირველი ნაწილი ზმნი ზედდა:

თანაღმობა, თანამზრახველი, თანამუნუნა (თანამუნუნე),
თანადგომა, თანაზიარი, თანამყოფი, თანამოქალაქე, თანა-
მოსაყდრე, თანამოლუანე... წინამძღოლი, წინამორბედი, წი-
ნაღმდევნი, წინადაცვეთა, წინასწარმეტყველება... გარე-
მოცვა... ზედნურილი, ზედგომა, ზედნოდება... აგრეთვე:
თვითმავალი, თვითმპრობელი, თვითმზილველი, უფულე-
ბელყოფა, უარყოფა, ცრუმონძე, ცრუნინასწარმეტყველი,
არანშიდა, არალირსი და მრავალი სხვა.

წინაარსობრივი და სტრუქტურული კალკირება განსაკუთრებულ
როლს თამაშობს ახალი დარგობრივი ტერმინოლოგიის წარმოების
დროს. არაერთი ტერმინია ამგვარად წარმოქმნილი როგორც ძველ, ისე
- განსაკუთრებით - თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში მდრ.:

- უანგბადი - რუს. кислород - ლათ. oxygenium;
- წყალბადი - რუს. водород - ლათ. hydrogenium;
- ქვემდებარე - რუს. подлежащее - ლათ. subjectum;
- ულლება - რუს. спряжение - ლათ. conjugatio;
- ნაცვალსაბელი - რუს. местоимение - ლათ. pronomen;
- მიცემითი - რუს. дательный - ლათ. dativus;
- წინადადება - რუს. предложение;
- დამატება - რუს. дополнение;
- რკინიგზა - რუს. железная дорога - გერმ. Eisenbahn;
- წყალსადენი - რუს. водопровод - გერმ. Wasserleitung;
- წარმოდგენა - რუს. представление - გერმ. Vorstellung;
- შთაბეჭდილება - რუს. впечатление - ფრანგ. impression;
- მტვერსასრუტი - რუს. пылесос - გერმ. Staubsauger;
- ბეტონსარევი - რუს. бетономешалка - გერმ. Betonmischer;
- ცეცხლსაქრობი - რუს. огнегаситель - გერმ. Feuerlöscher;
- უკუქმედება - რუს. противодействие - გერმ. Gegenwirkung;
- განშტოება - რუს. разветвление - გერმ. verzweigung;
- განზავება - რუს. разбавление - გერმ. verdünnen;
- წყალსაზიდი - რუს. водонос - გერმ. Wasserträger;
- ბენზინსაზომი - რუს. бензомер - გერმ. Benzinmesser;
- თვითმფრინავი - რუს. самолет;
- მთვარეშავალი - რუს. луноход;
- წყალქვეშა - რუს. подводный;
- საქალაქთაშორისო - რუს. междугородный;
- მცირეწლოვანი - რუს. малолетний;
- მცირერიცხოვანი - რუს. малочисленный;

ცეცხლსაშიში - რუს. огнеопасный;

აირნიხალი - რუს. противогаз...

როგორც ვხედავთ, ტერმინოლოგიური კალკები ხშირად მოარული
ხასიათისაა და ენიდან ენაში დაუბრკოლებლად გადადის. ამიტომაც
ბევრი ამგვარი ლექსიკური ერთეულის წარმოშობა დამატებით
ძიებას მოითხოვს: რომელიმე კონკრეტული ენის კალკია ის, თუ
„კალკის კალკი“, ანუ „წყარო“ ენიდან „გამამუალელებელი“ ენის გზით
მიღებული.

ენის სინმიხდის, შეტყველების კულტურის თვალსაზრისით განსა-
კუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს ისეთი კალკირებული სინტაქსური
კონსტრუქციები (შესიტყვებები), რომლებიც საკმაოდ შეუმჩნეველად
იკიდებენ მიმღები ენის მოქმედ სისტემაში ფეხს, ავინრობენ ამ
ენისათვის ბუნებრივ, შესაბამისი დანიშნულების კონსტრუქციებს და
ამით, შეიძლება ითქვას, ღრმა კვალს ტოვებენ ენის მატარებელთა
ფსიქიკურ წყობაში, მათი შინაგანი ენობრივი გრძნობის შერყევას
უნწყობენ ხელს. ნათქვამი უპირველეს ყოვლისა იმ თანდებულებას
კონსტრუქციებს შეეხება, რომლებიც გარეწობრივი გავლენის
შედეგად ენაცვლებიან ქართულისათვის ბუნებრივ გამოხატულებებს;
მაგალითად:

- გ ა ყ ი დ უ ა შ ი ა ნ ა ყ ი ნ ი... - მართებულია: **იუიდემა ნაყინი;**
- ფეხბურთელი შეტყუა შია - უტეგს, შეუტია, შეტევა წამოიწყო;**
- დამნაშავე შიშალუა შია - იშალება, დაშალულია;**
- ის პირდაპირ კავშირშია ამ საქმესთან - მას **კავშირი აქვს,**
დაკავშირებულია...
- რა კავშირშია? - რა კავშირი აქვს, რით არის დაკავშირებული?**
- ამ ფაქტის გამომჩიებაში **ოსური მხარეც დაისტერესებულია -**
გამოძიებით არის დაინტერესებული.
- ...**იოსელიანმა უკვე საკმაოდ მშვიდ ტონში განაცხადა - მშვიდი**
ტონით...
- მუქ ფერებში გვიხატავს - ფერებით...**
- ბრალდებულს თავადებში დაუდგა - თავდებად დაუდგა.**
- უცხოური ვალუტის რევიციალური კურსი ლართან მიმართებაში**
- ლართან მიმართებით.
- მოსამართლემ ორ ხულიგანს ქალის კამაში გადაცმა მიუსაჯა -**
ქალის კამის გადაცმა.
- მაჟორიტარი დემუტატივ განაოვიდა სიტყვაში - სიტყვით გამო-**
ვიდა.
- კომანდოსების მცირე რიცხვი გაიგზავნა აღნიშნულ ოპერაციაზე**
თვალყურის დევნების მიზნით - ოპერაციისათვის...

დაინყეს მონიხა აღმდეგეზე თოფების დამიზნება - მოწინააღ-

მდეგისათვის...

ამან განაპირობა ორი მონათესავე ოჯახის ერთმანეთზე

გადაკიდება - ერთმანეთისათვის გადაკიდება.

იარაღი ერთენული გვარდიის წევრებზე ჩამორთმეულად არის

გამოცხადებული - წევრებისათვის ჩამორთმეული.

ნაკისრი ვალდებულებების მოსახლეობაზე დაკისრების სურვი-

ლით - მოსახლეობისათვის დაკისრება

ბავშვებს უყვართ ერთმანეთზე ზედმეტი სახელების შერქმევა -

ერთმანეთისათვის სახელების შერქმევა.

ყურნალი პერიოდულად აქვეყნებს ცალკეულ პიროვნებებზე

შიტუნელ ნარკვევებს - პიროვნებებისადმი შიძღვნილი.

პროექტი მიმართულია იმ ჯგუფებზე - იმ **ჯგუფებისადმი**.

ცბენებს ფონზე გასვლისას არ ცვლიან - **ფონში** გასვლისას.

საქართველოს საპარო სივრცეზე მიმდინარეობს ქართული

ავიაციის გვერდითი ნურთნები - სივრცეში მიმდინარეობს.

ძირითადად აუზზე დაუდევარ... მაშინაც აუზზე მივრბოდი. -

აუზში.

თავი უნდა შეიკავონ საქართველოსთან თანამშრომლობაზე. -

თანამშრომლობისაკენ.

შედარებით ნინა წლებისგან ვითარება გამოსწორდა - ნინა

წლებთან შედარებით.

რასთან შეეადაროთ ქვეყნის ახლანდელი დონე? - რას შეეადაროთ

(შავრამ: რასთან შედარებით).

ასევე კალკირების შედეგია - **დმი** თანდებულისანი შესიტყვებები:

სამშობლოსადმი სიყვარული, საქმისადმი ერთგულება, მომავლისადმი

რწმენა, მტრისადმი სიძულელი, ხსოვნისადმი პატივისცემა, ხალხი-

სადმი სამსახური... (უნდა გამოვიყენოთ უთანდებულო ნათესაობითი:

სამშობლოს სიყვარული, საქმის ერთგულება და მისი.)

როგორც ვსედავთ, წარმოდგენილი თანდებულისანი ფორმები გა-

რკვეულ შესიტყვებებს, სინტაქსურ კონსტრუქციებს ქმნის და ამიტო-

მაც ვამჩნვილებთ მათზე ყურადღებას მაინცდამაინც კონსტრუქციუ-

ლი ნიშნით ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საყურადღებოა კალ-

კირების საფუძველზე წარმოქმნილი ერთგვარი მყარი სინტაქსური

(ფრაზეოლოგიური) ფორმულების გავრცელება, რომელთა გააქტიუ-

რება ერთობ თვალში საცემია ენის ბუნებრივ შესიტყვებათა შევიწრო-

ებისა და გაღარბების ფონზე ამგვარ კონსტრუქციითა გამომწვევ

„პირთეს“, ჩვეულებებისამებრ, რომელიმე კალკირებული შინაარსის

ზმნა (ან შესაბამისი სახელზმნა) წარმოადგენს. დაეკვირდეთ ზოგ გა-

ვრცელებულ კონსტრუქციას (სათანადო ზმნისა თუ სახელზმნის საზ-

გასმით):

მოცევა: შეკლევარმა ამ საკითხის ანალიზი მოგეცა თავის მონოგ-

რაფიამი... უნდა იყოს: „ანალიზი წარმოგვიდგინა“ ან „გააანა-

ლიზა“.

მოცემული: ...გვერდს ვერ აფუვლით მოცემულ პრობლემას. - „ამ

პრობლემას“, „წარმოდგენილ პრობლემას“; გამოქვეყნებულ ინ-

ფორმაციაში მოცემული იყო ამ გამოსვლის მცირე ანოტა-

ცია - „ასახული იყო“, „წარმოდგენილი იყო“. ამ სურათზე

მოელი სცენაა მოცემული. - „გამოხატული“, „ასახული“...

ამგვარად, ფორმებს მოგვცა, მოცემული, თუ ისინი თავიანთი პირ-

დაპირი შინაარსით არ არის გამოყენებული („ჩვენ, კაცთა, მო-

გეცა ქვეყანა...“), უნდა ჩაენაცვლოს კონტექსტისათვის შესაფე-

რისი სიტყვა-ფორმები: წარმოგვიდგენს, ასახავს, წარმოჩენილი,

წარმოდგენილი, ასახული, გამოხატული, გადმოცემული, ნაჩვენე-

ბი...

აწარმოებს: ეს ზმნა, რომლის პირდაპირი შინაარსი წარმოებდას, რა-

იშე მატერიული საგნების დამზადებას უკავშირდება („ქარხანა

სამრძოლო იარაღს აწარმოებს“), უფრო ზოგადი საქმიანობის, მო-

ქმედების გამოსახატავადაც დამკვიდრდა: **გამოძიებას** აწარმოებს,

მოლაპარაკებას აწარმოებს, აღებ-მიცემას აწარმოებს... ამავ

დროს, ამ ზმნამ გაუმართლებლად გაიფართოვა ასპარეზი და ისეთ

შემთხვევებშიც გამოიყენება, როცა საჭირო შინაარსი იმ ზმნით უნ-

და გადმოიცეს, რომელიც შესაბამის შესიტყვებაში სახელზმნით

არის წარმოდგენილი: მოსავლის აღებას აწარმოებს - მოსა-

ვალს იღებს; ხელფასის გაცემას აწარმოებს - ხელფასს გა-

სცემს; აბიტურიენტების მომზადებას აწარმოებს - აბიტუ-

რიენტებს ამზადებს; საუბარს აწარმოებს - საუბრობს ან

ენაუბრება. მით უფრო მიუღებელია პასიური შინაარსის კონ-

სტრუქციები: წარმოებს პენსიების დარიგება - „მიმდინარე-

ობს დაარება“ ან „რიგდება“; თვითმფრინავების ფრენა აწარ-

მოებს კვირამი ორჯერ - იფრენენ...

ატარებს - გაატარებს - ჩატარებს: აქ რამდენიმე შემთხვევა უნდა

გაიჩინოს: ა) ატარებს ენაცვლება კანონიერ იკეთებს, ხმარობს,

ივენებს... ზმნებს: საათს ატარებს, სათვალეს ატარებს, ცელსახვევს

ატარებს, ქუდს ატარებს... ბ) ენაცვლება მართავს, გამართავს, მო-

აწყობს ზმნებს: საღამოს ატარებს, საუბრებს ატარებს, კონსულტა-

ციას ატარებს, კონკურსს ატარებს. . გ) ქმედით ზომებს გაატარებს

- ზომებს მიიღებს; საჭირო დონისძიებებს გაატარებს - მიმარ-

თავს... დ) რემონტის ჩატარებას - შეარემონტებს; შეკეთებას ჩატარებს - შეაკეთებს... ე) რუსული ენის მატარებელი - მფლობელი; ძირითადი აზრის მატარებელი ფრაზა - მქონე, შემცველი...

შედგება, შედგა, შემდგარი: პირველ რიგში ენაცვლება კანონიერ გაიმართა ზმნას: სხდომა არ შედგება (არ გაიმართება); მოლაპარაკება უნდა შემდგარიყო (გამართულიყო); პოეტთან შეხვედრა შედგა (მოეწყო); პრეზიდენტის ვიზიტა არ შედგა (არ გამოვიდა); ექსპერიმენტი ვერ შედგა (არ გამოვიდა)...

განიცდის, განიცადა, განცდილი: ფეხბურთელებმა მარცხი განიცადეს (მართებულია: დაპარცხდნენ); პარტიები ზედიზედ განიცდიან წარუმატებლობას (მარცხდებიან, წარმატებას ვერ აღწევენ); ქუყნის განვითარება შეფერხებას განიცდის (ფერხდება); დანებებულება კადრების ნაკლებობას განიცდის (აკლია); მოსახლეობა მატერიალურ გაჭირვებას განიცდის (მატერიალურად უჭირს); განცდილი მარცხი ვერ მოუნდება (დამარცხება)...

მიაყენებს, მიაყენა, მიუყენებულო: ტკივილი მიაყენა (ატკინა); დარტყმა მიაყენა (დარტყა); დამარცხება მიაყენა (დამარცხა); მარცხი აგემა; ქროლობა მიაყენა (დაჭრა); ტრაემა მიაყენა (ტრაემა მიაღებინა); მიყენებული ზარალი (განცდილი ზარალი)

ახდენს, მოახდენს, მოახდინა: განახილებას ახდენს (ახაწილებს); თავდასხმა მოახდინებს (თავს დაეხსნენ, თავდასხმა მოაწვევს)...

გაუჟიკობს, გაუჟიკთა: თავდამსხმელს პასი გაუჟიკთა (მოაწოდა); ზუსტი გადაცემა გაუჟიკთა (ბურთი ზუსტად გადასცა); ტელეკომს პრივატიზაცია გაუჟიკთეს (პრივატიზაცია მოახდინეს)...

მისცემს, მისცა: მოვლენებს სწორი შეფასება მისცა (სწორად შეაფასა); ოც წელს თუ მისცემს (ოცი წლისად თუ მიიჩნევს); მზეურავებს დავალება მისცა (დაავალა)...

არცთუ მცირე რაოდენობა ამგვარი შესიტყვებებისა, რომელთაც ბუნებრივად ჩაენაცვლება შესაბამისი ზმნური ფორმები:

- დახმარება აღმოუჩინა - დაეხმარა;
- წესრიგში მოიყვანა - მოაწესრიგა, წესრიგი დაამყარა;
- სისრულეში მოიყვანა - შეასრულა, აღასრულა;
- მოძრობაში მოიყვანა - ამოძრობა, აღძრა;
- შეცდომაში შეიყვანა - შეცდინა;
- შეცდომა დაუშვა - შეცდომა მოუვიდა, გაემაბა (მაგრამ დაშვებული შეცდომა);
- ზრუნვას იჩენს - ზრუნავს;

გამოყენება აქვს - გამოიყენება, იყენებენ...

იმავე კალკირების საფუძველზე ჩამოყალიბებულია გარკვეული მყარი გამოხატუებები:

საქმე იმაშია, რომ... მართებულია - საქმე ისაა, რომ... (უფრო განიმტკიცა პოზიცია გამოთქმამ „რაშია საქმე?“, თუმცა უმჯობესია მის ნაცვლად გამოვიყენოთ: რა ხდება? რა ამბავია?).

საქმე ეხება: არადა, საქმე სამშობლოს ბედს ეხება (მართებულია: ხაკითხი ეხება, საუბარო ეხება... ბედზეა საუბარო);

მიდის საუბარი: რომელ ექსპერიმენტზე მიდის საუბარი? (არის, მიმდინარეობს);

მიდის (რამე) პროცესი: დუღილის პროცესი მიდის (მიმდინარეობს); სწრაფად მიდის მცენარის ზრდა (მიმდინარეობს, ხდება);

ადგილი აქვს: ადგილი აქვს შრომის-უნარიანობის დაქვეითებას (ქვეითდება შრომისუნარიანობა); ადგილი აქვს სანარმოთა ჩამორჩენას (ხდება ჩამორჩენა); საპასუხო გამოსვლებს ადგილი არ ექონია (არ უფილია, არ მომხდარა);

გაგებით ეკიდება: მოქალაქე გაგებით ეკიდება კანონის მოთხოვნებს (ანგარიშს უწევს, ემორჩილება, იმვალისწინებს);

ძალაშია, ძალაში რჩება: ჩვენი შეთანხმება ძალაში რჩება (უცვლელია, ძალას ინარჩუნებს); კომუნდანტის საათი ძალაშია (კვლავ არსებობს, არ შეწვეტილია)...

ზენოლას განიცდის (ხდება ზემოქმედება, ზეგავლენა): ეს გამოთქმა ბოლო ხანს გავრცელდა და მან ძირითადად ჩაანაცვლა ფუნქცია დაწოლა სანყისისა, რომელიც, თავის მხრივ, შეიძლება გავლენითვე იყოს გაჩენილი.

სახეზეა დანაშაულის რეალური ნიშნები (ფაქტია, თვალსაჩინოა, ხელშესახებია).

არ ურჩევს: მან შამინვე მოინდომა ამ კუთხეში ჩახვლა, მაგრამ სხვადასხვა მოსაზრების გამო არ ურჩიეს (დაუშალეს). შდრ.: საქართველოში დაბრუნება არ ურჩია საქართველოს მკვიდრთ, უფრო მეტიც და ვუშაღეო

გარეენტობრივი გავლენით საპიროსპირო ფორმების „შეესების“ შემთხვევები სხვაც შეინიშნება. მაგ.: ღრუბლიანი ამინდი კვლავაც შენარჩუნდება (უნდა იყოს: გაგრძელდება, უცვლელი დარჩება).

როგორც ესათა ურთიერთგავლენაზე დაკვირვება ნარმოაჩენს, შესაძლებელია განსხვავებული ენობრივი სისტემის ზეგავლენით მეორე ენის სისტემამ უფრო მასშტაბური და ღრმა ცვლილებებიც განიცადოს, ისეთი ცვლილებები, რომლებიც სამოშავლოდ საკმაოდ კარდინო

ლურ პროცესებს განაპირობებენ. ამ თვალსაზრისით უმთავრეს ყურადღებას ეკლავ ქართული ზმნის ბუნებასთან დაკავშირებული მოვლენები ინვექს. როგორც ცნობილია, ქართულ ზმნას პირთა მიმართების უფრო განვითარებული სისტემა აქვს, ვიდრე ეს ევროპული ენებისთვის არის დამახასიათებელი; შესამჩნევია ზოგი სხვა კატეგორიის განსხვავებაც, რაც შეიძლება ობიექტური საფუძველი გახდეს მითითებული ზოგადი ცვლილებებისა ამ თვალსაზრისით შეიძლება რამდენიმე ტენდენციასზე გაავაზიაროთ ყურადღება:

1. თანამედროვე ფუნქციონალური სტილისტიკის სფეროებში განსაკუთრებით გამოიკვეთა ტენდენცია ე. წ. აღწერილობითი ვნებითის (**აღწერილ იქნა** ტიპის) მოჭარბებისა, რაც გარეუწილობრივი გაფლენით უნდა იყოს განაპირობებული. როგორც ცნობილია, ოფიციალურ-საქმიანი და ინფორმაციული ენისათვის საერთოდ არის დამახასიათებელი პასიური კონსტრუქციების გამოყენება: *გადამჭრელი ღონისძიებები ტარდება დამსამავეობის აღმოსაფხვრელად; უნივერსიტეტში ლექციები კვალიფიკაციური ლექტორების მიერ იკითხება; სუპრატინსტების მხრივ რევიონში სიტუაცია კიდევ უფრო დაიძაბა...* თუმცა ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ქართულისათვის, როგორც შედარებით აქტიური ნიშნის ენისათვის, ამ შემთხვევებშიც, თუკი ეს შესაძლებელია, უფრო შესაფერისია გაუპიროვნებელი აქტიური ზმნების გამოყენება: *„ღონისძიებებს ატარებენ“*, *„სიტუაცია დაძაბეს“* და მისთ.

რაც შეეხება აღწერილობით ვნებითებს, მათი მოჭარბება მართლაც თვალში საცემია: *აუცილებელია თავისუფალი აზრი გამოხატულ იქნეს დაუბრკოლებლად; ამოცანა ამოხსნილ იქნა უშედეგოდ; პირველი ნაგლისი დამშაფებულ იქნა მოკლე დროში; საჭიროა დესანტი აღჭურვილ იქნეს სათანადო იარაღით; მაშინვე აღნიშნულ იქნა ამის შესახებ; დამსამავე მოთავსებულ იქნა საკანში და სხვა მრავალი.*

როგორც ითქვა, ამგვარი ფორმების გამოყენება უკვე აუცილებელ მოვლენად ქცეულა გარკვეული სტილისტიკის სფეროში, თუმცა შეიძლება მათ იქ შაინც ივარიდოთ თავი, სადაც ბუნებრივად ჩაენაცვლება ორგანული ვნებითები ან გაუპიროვნებელი აქტივის ფორმები (მდრ.: *გამოიხატა, ამოიხსნა, დაამშაფეს, მოათავსეს...*).

2. შესამჩნევი გახდა ერთგვარი შეზღუდვა I თურმეობითის ფორმების გამოყენებისა, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ნარსული დროის შესაბამისი ფორმა არ ნაინლაკთან არის შეხამებული; მდრ.: *ჩემი შეგობარი გუშინლა გამოჩნდა* – მაგრამ: *ჩემი მეგობარი გუშინაც არ გამოჩენილა*; შეიძლება ყურს აღარ ხედება ვარიანტი *„გუშინაც*

არ გამოჩნდა“, მაგრამ ის ნამდვილად მოკლებულია ბუნებრიობას პირველთან შედარებით. ასევე როდესაც რომელიმე მწერლის ბიოგრაფიას (ან სხვა ნარსულ ამბავს) გადმოვცემთ, უმჯობესია გამოვიყენოთ შესაბამისი შინაარსის თურმეობითები (*ყოფილა, გაუზრდია, დაუნუნია...*) და არა ამგვარად:

მოძვეალი მწერალი იმერეთის ერთ პატარა სოფელში დაიბადა. იგი ძალიან ნიჭიერი ბავშვი იყო. პატარა მწერალი ძიძამ გაზარდა; შემდეგ კი გიმნაზიაში შეიყვანეს...

3. ნიშანდობლივია ქართულისათვის ბუნებრივი უნებურობის გამოშხატველი ზმნური ფორმების უგულვებლყოფა („დავინწყება“): *ბავშვმა ჭიქა გატეხა (გაუტეხა); მწყემსმა ძროხა დაკარგა (დაეკარგა); ვერ მოიცილა და გალაბა (შეშოელაბა)* და მისთ.

4. **პასუხობს** ტიპის ზმნური ფორმები, რომელთა ნორმატიულ მიზანშეწონილობაზე არაერთგვის ყოფილა მსჯელობა, უპირველესად სწორედ ამ კუთხით იქცევა ყურადღებას. საჭმე ის არის, რომ ამგვარი ნარმოება ერთპირიანი საშუალო გვარის ზმნებისთვის არის დამახასიათებელი (თამამობს – ტიპი) მაშინ, როცა **პასუხობს, კარნახობს** და მისთ. ფორმები ორპირიანი (ან – ზოგჯერ – სამპირიანი) ზმნის გრამატიკულ შინაარსს ითავსებენ. ფორმისა და გამოსახატავი შინაარსის ეს შეუსაბამობა არის საფუძველი იმისა, რომ მათი ნარმოების მიზნებს სხვაგან ვეძებთ (ღრმა გაელენის შედეგად მივიჩნევთ) და თვით ენის ბუნება მოითხოვს, ან დამატებითი პიროს ნიშანი გაუჩნდეს მათ (*შ-პასუხობს, შ-კარნახობს...*), ან – უფრო უკეთ – შესაბამისი ქცევის იმ ფორმებით (*უპასუხებს*) შეიცვალოს, რომელთა კანონიერი უფლებებიც შეაუინროვა **პასუხობს** ტიპის ნარმოებებმა.

ნიშანდობლივია ამ ფორმათა თანაარსებობა თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში, არცთუ იშვიათად – ერთმანეთის სიახლოვესაც. მაგ.:

ჩვენ ვწერდით: „მწერალითა კავშირი აღარ უნდა აჯავდეს მთავრობის სამსახურში ჩამდგარ პარტიულ უფრედს“. თავმჯდომარე გვიპასუხებს: „მთავრობის სამსახურში ჩადგომა კი არა...“

ეს ორგანიზაცია არსებული სახით ვეღარ პასუხობს დროის მოთხოვნებს (ჩე. მწერლ. 26. XII 2003).

როგორც ვხედავთ, ხაზგასმული ზმნების პირიანობა ერთგვარია, ღრმა – განსხვავებული. ამგვარი პარალელური ფორმები ორ ძირითად უგულვად შეიძლება გაიყოს:

პირველ შემთხვევაში – **ობ** დაბოლოებიანი ზმნები სასხვისო (ან სათავისო) ქცევის ფორმებს უნაცვლება;

- პასუხობს – უპასუხებს;
- კარნახობს – უკარნახებს;
- საკუთრობს – უსაკუთრობს;
- პატაკობს – უპატაკებს;
- დარაჯობს – უდარაჯობს;
- ან: ღებულობს (წერილს) – იღებს;
- გებულობს – იგებს;
- თხოვლობს – ითხოვს;
- ტვირთულობს – იტვირთავს;
- ჩემულობს – იჩემებს;
- მიზეზობს – იმიზეზებს;

როგორც ითქვა, შეიძლება იგივე ფუნქცია დამატებითა პირის ნიშანმაც იკისროს და მივიღოთ არცთუ ბუნებრივი ფორმები: *პ-პასუხობს, პ-კარნახობს...*

მდრ.: ა) ბოლო კვირას ღრუბლიანი ამინდები ჭარბობს.

ბ) პოლიტიკურ-საინფორმაციო სივრცეში ჯერ ისევე ცუდი ამბები სჭარბობს კარგს.

ცალკეულ შემთხვევებში აღნიშნული ტიპის ფორმებით ენიანი ვნებითები ჩანს ჩანაცვლებული:

ტელეფონზე საუბრობს – ტელეფონით ესაუბრება (ან – თუ მეორე პირი არ იგულისხმება: ტელეფონით ლაპარაკობს).

აბალ ვარემოს ვერგუობს. – ეგუება;

მხოლოდ აბლომლებს პატივებს. – ეპატივება;

ასეთ პირობას არ თანხმდებ. – ეთანხმება...

ამ ბოლო მიმართებებთან დაკავშირებით ქართული ენის ბუნებასთან შეუსაბამოდ უნდა მივიჩნიოთ ის შემთხვევები, რომლებშიც ერთპირიანი ზმნური მოდელის გავლენით ირიბი ობიექტიც თანდებულებიანი უბრალო დამატების რანგში არის გადასული (ე. ი. შინაარსობრივად ორპირიანი ზმნა სინტაქსური სტრუქტურითაც ერთპირიანი ხდება):

ვის თან თამაშობს ჩვენი ნაკრები? – ვის ეთამაშება?

მე ზოგელთან ლაპარაკობს. – მე ზოგელს ელაპარაკება.

ყველასთან ჩხუბობს. – ყველას ეჩხუბება.

გაუთავებლად კამათობს ჩემთან. – მე მეკამათება.

5. ქართული ენის ზმნურ სისტემაში გამორჩეული ადგილი უჭირავს ქცევის საკმაოდ მოქნილ კატეგორიას; ქართულ ზმნას, ნეიტრალურთან ერთად, შეუძლია გამოხატოს როგორც სუბიექტისადმი, ისე ობიექტისადმი განკუთვნილი მოქმედება (წერს – იწერს – უწერს). ევროპულ ენებში ზმნა ამ თვალსაზრისით ინდიფერენტულია და სათანადო

დო მიმართებას მხოლოდ ნაცვალსახელები გამოხატავენ.

შესაბამისად, როდესაც ქართულში ქცევის მოსალოდნელი ფორმა დაინყებულება და კუთვნილებითი მიმართების გამოხატვა სახელურ ფორმებზეა გადატანილი, უსდა ვიფიქროთ, რომ ენის კონკრეტულ მატარებელში მაინც ვასჩენია ბზარი მშობლიური ენის ბუნებრივ ნყობას. მაგალითად, როდესაც მაგანი ამგვარად წერს, – „*მგონი თქვენივე ძალოვნები თქვენივე ხელისუფლების ჩამორთმევას აპირებენ*“ (რ. 31.X.2001), სრულიად ნათელია, რომ ამგვარი ჩიქორთული ფრაზა არსებითად ერთადერთი **გაპირებენ** ფორმის „დავინყებამ“ ნარმოშეა!

ნიშანდობლივია, რომ ამგვარი ტენდენცია უპირატესად თარგმნილ ტექსტებში იჩენს თავს.

ამგვარად, სადაც ეს შესაძლებელია, ქცევის ფორმები უნდა შევიწარმოოთ:

*შურიგების შუაკაცებად მათთან ორი დარბაისელი კაცი მი-
აგზავნეს – უფრო ბუნებრივია: მიუგზავნეს მათ.*

მეფე წელი ნაბიჯით მოახლოვდა მათთან – მოუახლოვდა მათ.

სად გათხარეს მისი სამარე? – გაუთხარეს მას სამარე.

მალე მეფის რუსეთმა ჩვენი სამეფო ტახტი გააუქმა – გააგვიუქმა.

მიშს ნერგავდა ჩვენს გულში. – მიშს გვინერგავდა გულში...

9. ენობრივი კლიშე ფუნქციონალური სტილისტიკის სფეროში

კლიშე (ფრანგ. cliché – სტიანდარტული რელიეფური გამოხატულება, რომელსაც იყენებდნენ სერიული ანაბექტების მისაღებად), როგორც სამეტყველო სტიერეოტიპი, მზამზარეული მყარი გამონათქვამი, ნარმოიქმნება სპეციალური (დარგობრივი) ენების სტიანდარტიზაციის შინაგანი მოთხოვნით და აქტიურ როლს ასრულებს ერთი ან რამდენიმე ფუნქციონალური სტილის ფარგლებში. ის ერთ-ერთი განუყოველი ელემენტია იმ სპეციალური ენებისათვის, რომელთათვისაც საზოგადოდ არის დამახასიათებელი სტიანდარტიზაცია და ფორმალურიზაცია.

ენობრივი კლიშეები მუდმივად ნარმოიქმნება ენაში, მით უფრო დღეს, უალრესად აქტიური საინფორმაციო ურთიერთობების ეპოქაში, რომელსაც, საზოგადოდ, გლობალური სტიანდარტიზაციის ტენდენციები ახასიათებს და ეს ქართულ სალიტერატურო ენაშიც შესაფერის ასახვას პოუვებს.

კლიშედ შეიძლება მივიჩნიოთ ნებისმიერი მთავარი ენობრივი ფორმულა – დასჯებული ერთი სიტყვით და დამთავრებული რამდენიმე სიტყვითაა ფრაზით, რომელსაც შესაბამისი სპეციალური ტექსტის აგებაში საკვანძო კონსტრუქციული (სტილისტიკური) ფუნქცია ეკისრება. ამგვარი ენობრივი ერთეულები ერთგვარ თანამდევ მახასიათებლად გვევლინება ამა თუ იმ დარგის სტანდარტიზებული ენისა და სტილისათვის. ამგვარ ერთეულებს ზოგჯერ გარკვეული ეპოქის იდეოლოგიური თუ პროპაგანდისტული ბეჭედიც აზის და შესაბამისი ერთარეზის ცვლილებასთან ერთად თმობს ასპარეზს. მაგალითად, ნინა სოციალური ნყოფის პირობებში ერთგვარი სიტყვა-კლიშეს ფუნქცია შეიძინა **ფორუმმა**, რომელიც ლამის ყველანაირი (იდეოლოგიურად „მნიშვნელოვანი“) შეკრების აღმნიშვნელად გვევლინებოდა: *აგარაკოსთა ფორუმი, მწველაეთა ფორუმი* და მისთ. დღეს ამგვარი ნიშნები შეიძინა სიტყვა **სამიტმა**, რომელმაც თანამედროვე მასშედიში თითქმის მთლიანად შეცვალა სიტყვა **შეხვედრა** სახელმწიფოთა ურთიერთობის დონეზე. ამგვარივე გავრცელებისაა გარკვეული შინაარსობრივი დატვირთვის შესიტყვებები: *ხალხის ნება, მოქალაქეობრივი შეგნება, გასვითარების დამუხრუჭება, ხალხის ნდობის გამართლება, დინების მინალბედეგ სვლა, საზოგადოებრივი მუშაუი, პოლიტიკური გეგმა, პოლიტიკური მოუ, ჯანსაღი გარემო, ჯანსაღი ცხოვრების სტილი, საუბედლოთა მღელვარება, ხაჯრდოვანი გადატრიალება* და სხვ.

კლიშეს მოვლენა უპირველესად საინტერესოა როგორც კონსტრუქციული ელემენტი გარკვეული სპეციალური ენის (resp. ენების) ჩამოყალიბების პროცესში. ამგვარ ენებში დიდი ადგილი უჭირავს მზამზარეულ ფორმულებს, სტერეოტიპულ ფრაზებს რაციონალური და მშრალი საკომუნიკაციო ამოცანების გადასაწყვეტად. სწორედ რაციონალურობა და ეკონომიურობა არის ის მოთხოვნები, რომლებიც განაპირობებს ფუნქციონალური სტილების სტანდარტიზაციას, მით უფრო გამოკვეთილი „ავტონომიური“ სპეციალური ენების ჩამოყალიბებას, რაც უფრო შორს მიდის ამა თუ იმ სფეროს განვითარება.

ამგვარად მკვიდრდება ოფიციალურ-საქმიან, სამეცნიერო თუ სა-

* აქვე უნდა ითქვას, რომ იდეოლოგიზებული სიტყვებისათვის საზოგადოდ არის დამახასიათებელი გარკვეული ენობრივი ფორმულების ბერბოდული გავრცელება საზოგადოების ფსიქოლოგიურ ზემოქმედების მიზნით. რაც უბრალოდ სწორედ ოფიციალურ-საქმიან ურთიერთობებში და მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებში პოპულარული გავრცელების ამგვარი აღბეჭდება ცალკეულ ეპოქების ენობრივ-სოციალურ მემკვიდრეობაში „ამორჩილი“ სიტყვები თუ შესიტყვებები აღიარებენ. გარდა ამისა, სტალინისა და ლენინის ხელისუფლება ელემენტარული წმინდა ომი ანტიბურჟუაზისტული კლასისა და შიის.

ინფორმაციო ენაში გამონათქვამები, რომლებიც რეგულარული გამოყენების გამო ერთგვარი სავალდებულო ფორმულების სახეს იღებს. ანალიზის საგანი, საკითხის დასა, პრობლემის გადაწყვეტა, გენეზისის დადგენა, ძიების მიმართულება, კვლევის მიმართულება, მუცნიერული სიღრმე, მეთოდოლოგიური საფუძველი, დაკვირვების წარმოება, საბლეთა დაწერვა, პოზიციის დაფიქსირება, საქონლის მიმოქცევა, აღებული ვალდებულება, გადანეცეტილების მიღება, შეთანხმების მიღწევა, გულითადი საუბარი, გაზრდილი დონე, განუხრელი ზრდა, დასახული ამოცანა, დაკისრებული მოვალეობა, ნაკლოვანებათა აღმოფხვრა, ნათელი დადასტურება, მზარდი მოთხოვნილება, სამოქმედო ასპარეზი, სამსახურში ჩადგომა, ფართო აღიარება, ღირსეული შეხვედრა, ხმის უფლება, შეშოთობას გამოთქვამს, პროტესტს აცხადებს, ყუხს იდგამს, ადგილი აქვს, გზას უკაფავს, ნინ სწევს, ხელს უწყობს, ნაყოფს გამოიღებს, მიმდინარეობს ძიება, წარმოებს მოლაპარაკება, ზიანი მიადგა და სხვა მრავალი.

აქვე უნდა დასახელდეს ისეთი სტანდარტული განკერძობული გამოთქმები, რომლებიც თავისებურ, ოფიციალურ სტილისტიკურ ელემენტს წმენენ შესაბამის სპეციალურ ენებს: *ჩვეულებისამებრ, ერთი მხრივ, მეორე მხრივ, თავის მხრივ, შეიძლება ითქვას, როგორც ვნუდავთ, ამასთან ერთად, ჩვენი აზრით, საზოგადოდ, ამდენად, გარდა ამისა, არა მხოლოდ, კერძოდ, ამგვარად, ე. ი., ე. წ. და მისთ.*

ენობრივი კლიშე სპეციალური ენების განუყოფელი ნაწილია, ამიტომაც ამ მოვლენას ფუნქციური სტილების კვლევაში საგანგებო ადგილი უნდა მიეკუთვნოს და ამა თუ იმ დარგის მომავალმა სპეციალისტმა უნდა გაითვალისწინოს, რა პირობებს უყენებს მას შესაბამისი სპეციალური ენის დაუფლების ამოცანები. სტანდარტული ენის პოზიტიური მხარე ის არის, რომ მისი შემელობით უფრო ზუსტად, რაციონალურად და ობიექტურად ხერხდება დამოკიდებულებათა გამოხატვა, მოვლენის განსაჯა და ახსნა; ამგვარი ენა უფრო მოქნილი და მოსახერხებელი ხდება კონკრეტული შემეცნებითი ამოცანის გადაწყვეტისათვის, უფრო ოპერატიულად ხერხდება რეაგირება ამა თუ იმ მოვლენასა თუ ინფორმაციაზე, მით უფრო, თანამედროვე ინტენსიური ინფორმაციული ურთიერთობის პირობებში. ამგვარი „შიდა“ ენების ფლობა აადვილებს ურთიერგაგებას და პროფესიული კომუნიკაციის პროცესს, ზოგადად დროსა და ენერგიის სააზროვნო ამოცანის გადაწყვეტისათვის.

ამავე დროს, სპეციალური სტანდარტული ენები გვევლინება ერთ-ერთ მხრითად ასპარეზად ცოცხალი ეროვნული ენების გაღარიბებისა, სამეტყველო ურთიერთობათა დამტკიცებისა და, შესაბამისად, ენობრივ ერთფეროვნებასთან, გამომსახველობით „ანემიასთან“ ფსიქოლოგიურ-

რი შედეგებისა: გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მითითებული ენობრივი კლიშეები არცთუ იშვიათად წარმოადგენენ უცხოენოვან ვალეკებს, არაბუნებრივ სტრუქტურულ ერთეულებს (დარტყმა მოყენა, წარმოებს დამზადება და მისი). ამგვარი სტერეოტიპული ენობრივი ერთეულები, ფუნქციონალური სტილების აქტიური ფუნქციონირების პარობებში, ბუნებრივად აღწევენ საერთო სალიტერატურო ენაში, ჩვეულებრივ მეტყველებაში, თვით სიტყვაკაზმულ მწერლობაშიც კი და ამით ღამატებით პრობლემას ქმნიან სალიტერატურო ენის სინთისდისა და ბუნებრიობის დაცვის თვალსაზრისით.

III ტექსტი და მისი ძირითადი სტრუქტურული ნიშნები

თანამედროვე ადამიანი ტექსტების საწყაროში ცხოვრობს, მას თავისი სიცოცხლის განმავლობაში საირვეარი ტექსტების გაცნობა და გამოყენება უწევს – დანყებული წყვილი სარეკლამო ინფორმაციით და დაშთერებული დიდტანიანი მხატვრული თხზულებებითა თუ ფუნდამენტური სამეცნიერო ნაშრომებით. რამდენადაც ტექსტები ენის ფუნქციონირების სულ სხვადასხვა სახეება და სფეროებს ასახავს, ისინი შეიძლება იყოს ზეპირი და წერილობითი. ამავე დროს, ამ ცნების ძირითადი შინაარსი მაინც მნიშვნობრულ პრაქტიკას უკავშირდება და მეტყველების წერილობითსავე ფორმებს გულისხმობს. ზოგჯერ მიუთითებენ არავერბალურ, ეიზუაილურ ტექსტებზეც (ილუსტრაცია, დიაგრამა და მისი).

ტექსტის შესწავლა, მისი სტრუქტურული მახასიათებლების, მისი ანალიზისა და სინთისის საკითხები თანამედროვე მეცნიერებასა და პედაგოგიაში გამოირჩეულ ყურადღებას იპყრობს, რამდენადაც უშუალოდ სწორედ ტექსტებს უკავშირდება, ანუ ტექსტობრივია როგორც ენის სისტემის შემეცნება, ისე ენობრივი ურთიერთობის წორშებისა და წესების, სხვადასხვა ცხოვრებისული სამეტყველო ქცევის განსაზღვრა და შეფასება.

მაინც რა არის ტექსტი? რა საერთო განმსაზღვრელი ნიშნები აქცევს ერთი სახელწოდების ქვეშ ტექსტთა აღნიშნულ ნაირგვარობას?

ტექსტი არის ენობრივი აქტიუობის (შეშოქმედების) კონკრეტული შედეგი, დასრულებული შინაარსობრივად და მთლიანი სტრუქტურულად; მიზანმიმართული სამეტყველო მოქმედების ბოლომდე რეალიზებული მთლიანობა.

ბუნებრივია, აზრობრივი დასრულებულობა წინადადებასაც ახასიათებს, მაგრამ ტექსტად მაინც შოიზარებენ წინადადებაზე აღმატებულ შინაარსობრივად მთლიან ენობრივ პროდუქტს.

აღნიშნულზე დაყრდნობით შეიძლება გამოიყოს ტექსტის რამდენიმე არსებითი სტრუქტურული ნიშანი:

- ა) ტექსტს აქვს დასაწყისი და დასასრული;
- ბ) ტექსტს ახასიათებს შინაარსობრივი მთლიანობა, ანუ შინაარსობრივი კავშირი მის ცალკეულ მონაკვეთებს შორის;
- გ) ტექსტს აქვს საერთო აზრი (შეიძლება ტექსტის მთელი სათქმელის კონცენტრაცია ერთ ფრაზაში);
- დ) ტექსტს აქვს ან შეიძლება ჰქონდეს სათაური;
- ე) ტექსტს აქვს სტრუქტურული მთლიანობა: სიტყვები ერთიანდებიან წინადადებად, წინადადებები – აზრობრივ მონაკვეთებად (აბზაცებად), აბზაცები – ტექსტობრივ ბლოებად (შორრდელი ტექსტი ასევე შეიძლება დაიყოს პარაგრაფებად, თავებად, ნაწილებად და მისი).

ესა ყველა ერთეულის მნიშვნელობა და ფუნქცია რეალიზდება ტექსტის დონეზე, ტექსტია მათი სრულფასოვანი გამოვლენის ცოცხალი ასპარეზი. სწორედ ტექსტში ხდებიან სხვადასხვა დონის ენობრივი ერთეულები კომუნიკაციურად განპირობებულნი და მნიშვნელოვანნი, საერთო სისტემაში ავლენენ თავიანთ არსებათ ნიშნებს, ამულავნებენ ახალ ფუნქციონალურ შესაძლებლობებს; ამდენად, ტექსტი ენობრივ ერთეულთა არსებობის მთავარ რეალურ გარემოს წარმოადგენს და მათი ობიექტური „ღირებულება“ სწორედ ტექსტის ფარგლებში ხდება ხელშესახები.

შენიშვნა: თანამედროვე ფუნქციონალურ სტილისტიკაში შემოვიდა აგრეთვე დისკურსის ცნება, რომელიც, ტექსტის ზოგადი მნიშვნელობის გვერდით, გამოხატავს ტექსტის კონკრეტული რეალიზაციის პროცესს მეტყველებაში.

ტექსტის მთავარი სტრუქტურული ელემენტი, სრულიად ბუნებრივია, არის წინადადება, რომელიც, თავის მხრივ, ცალკეულ ტექსტობრივ მთლიანობებს, ფრაზებს ქმნის. მაგრამ ტექსტის სტრუქტურის თვალსაზრისით მთავარი მეთოდური მნიშვნელობა მაინც აბზაცის გაგებას უნდა მიენიჭოს.

აბზაცის ცნება გულისხმობს ერთ აზრობრივ მონაკვეთად გაერთიანებულ რამდენიმე წინადადებას, რომელიც, ჩვეულებისამებრ, სწორედ აზრობრივი ავტონომიურობით არის გამომიჯნული წინა და მომდევნო აბზაცებისაგან. ამავე დროს, აბზაცის ფარგლებში შეიძლება გამოიკვეთოს ისეთი ბირთვი-წინადადება, რომელიც ნაშყვან აზრობრივ ფუნქციას ასრულებს და დანარჩენი წინადადებებიც მის გარშემო ქმნიან შიდა აზრობრივ სტრუქტურას.

აბზაცის, როგორც ტექსტის აზრობრივ-სტრუქტურული მონაკვეთის

თის, განმსაზღვრელი, ობიექტურ კრიტერიუმებთან ერთად, სუბიექტურ-სტილისტიკური დამოკიდებულებებიც ჩანს. ამიტომაც არის რომ ერთი და იგივე ტექსტი შეიძლება სხვადასხვა პიროვნებამ სხვადასხვაგვარად დაყოს აზრაცებად, იმის გათვალისწინებით, როგორ აზრობრივ-მოდალურ დატვირთვას ანიჭებს შესაბამის მონაკვეთებს ცალკეული ავტორი (ეს განსაკუთრებით შეეხება პუბლიცისტური წარმოთქმის ამოცანებს). მაგალითად, ილია ჭავჭავაძე დავით აღმაშენებლისადმი მიძღვნილი ცნობილი წერილის პირველ აზრაცად ამგვარ ტექსტობრივ მთლიანობას გვთავაზობს:

არ ვიცით, სხვა როგორ ფიქრობს და ჩვენ კი ასე გვეგონია, რომ ერის დაცემა და ვათახსირება მაშინ იწყება, როცა ვრი, თავის საუბედუროდ, თავის ისტორიას ივიწყებს. როგორც კაცად არ იხსენება ის მანანალა ბოგანა, ვისაც აღარ ახსოვს – ვინ არის, საიდაშ მოდის და სად მიდის, ისეც ვრად ხანსენებელი არ არის იგი, რომელსაც ღმერთი გასწვროშია და თავისი ისტორია არ ახსოვს. რა არის ისტორია? იგია მთხრობელი მისი, თუ რანი ვიყავით, რანი ვართ და რად შესაძლოა ვიყენეთ კელავადაც. ისტორია თავის გულისფიცარზედ იჭდევს მარტო სულისა და გულის მოძრაობას ერისას და ამ დაჭდევითა, როგორც სარკეა გვიჩვენებს იმ ღონეს და საგზალს, რომელიც მომადლებული აქვს ამა თუ იმ ერსა დღევრძელობისათვის და გაძლიერებისათვის.

ამ ტექსტის შინაარსობრივი აგებულების გათვალისწინებით შესაძლებელია აზრაცებად დაყოფის სრულიად განსხვავებული, უკიდურესად დიფერენცირებული სურათი წარმოვადგინოთ:

არ ვიცით, სხვა როგორ ფიქრობს და ჩვენ კი ასე გვეგონია, რომ ერის დაცემა და ვათახსირება მაშინ იწყება, როცა ვრი, თავის საუბედუროდ, თავის ისტორიას ივიწყებს.

როგორც კაცად არ იხსენება ის მანანალა ბოგანა, ვისაც აღარ ახსოვს – ვინ არის, საიდაშ მოდის და სად მიდის, ისეც ვრად ხანსენებელი არ არის იგი, რომელსაც ღმერთი გასწვროშია და თავისი ისტორია არ ახსოვს.

რა არის ისტორია?

იგია მთხრობელი მისი, თუ რანი ვიყავით, რანი ვართ და რად შესაძლოა ვიყენეთ კელავადაც.

ისტორია თავის გულისფიცარზედ იჭდევს მარტო სულისა და გულის მოძრაობას ერისას და ამ დაჭდევითა, როგორც სარკეა გვიჩვენებს იმ ღონეს და საგზალს, რომელიც მომადლებული აქვს ამა თუ იმ ერსა დღევრძელობისათვის და გაძლიერებისათვის.

სრულიად ნათელია ამ ორგვარი სტრუქტურული დაყოფის შესაძლებლობა და მათ შორის განსხვავებაც ძნელი შესაგრძნობი არ არის; ისიც ვასაგებია, რომ აზრაცებად დანაწევრების ორიოდე „შუალედური“ ვარიანტის მოძებნა კიდევ არის შესაძლებელი. ეს კი, ვიმეორებთ, იმაზე მიუთითებს, რომ ტექსტის აზრობრივ ბლოკებად დაყოფა, ობიექტურ მონაცემებთან ერთად, სუბიექტურ დამოკიდებულებაზეც („ნაკითხვაზეც“) არის დამოკიდებული.

აზრაცის ტექნიკური ნიშანი ქართულ მნიგნობრულ პრაქტიკაში არის სამი-ოთხი ინტერვალით შეწყველი სტრიქონი (რის ნიშნულსაც წინამდებარე ტექსტიც წარმოადგენს). ამავე დროს, თანამედროვე ევროპულ პოლიგრაფიაში აზრაცები, სტრიქონის შეწყვეის მაგიერ, ერთმანეთისაგან ერთი სტრიქონის დანევით არის გამოყოფილი. ამგვარი წესი თანდათან ქართულ პოლიგრაფიულ პრაქტიკაშიც იკიდებს ფეხს, განსაკუთრებით თარგმნილი ტექსტების პუბლიკაციისას. მაგალითისათვის, აი, როგორ აისახა ამერიკის პრეზიდენტის წერილის ორიგინალისეული აზრაცებად დაყოფა მის ქართულ თარგმანში:

1 დეკემბერი, 2003

**მის აღმსრულებელს
საქართველოს პრეზიდენტს
ვალერ იევარდნაძეს**

პატონო პრეზიდენტო,

დიდ მაძლობას მაგახსენებთ თავისუფლების დამოკიდებულებაში თქვენს მიერ გაწეული უდიდესი ღვაწლისთვის. თქვენი შედეგმდევანულით შესაძლებელი ვახსია ცეცხ ომის დამთავრება, ყოფილ საქართველოში თავისუფლების დამკვიდრება. სამოქალაქო ომის წყვეთადიანად საქართველოს გამოდგანა და ქვეყანაში დემოკრატიისა და საზაზრო კერძოობის დაფუძნება. ამერიკის შეერთებულ შტატებთან შტატოვც მკობრუბის წამყვლობება. მონდა მაძლობა ვითხრათ როგორც ურავს სოკობში მხარდაცემისათვის, ასევე პანკისში განზრციდებელი კონტრტერორისტული ოპერაციისათვის.

თქვენი დირსეული ვადავიგობს 23 ნოემბერს და მრადეფინა გაქვითარით თქვენი ნიშნულ და გამოცდილება საქართველოს შედეგმდევანუბის ახალ თაობას, რომლებიც თქვენი აღზრდილები არიან. თქვენს კიდევ ერთ დიდ მაძლევედ შეძლება ჩაითვალოს თქვენი ვადანწყვეტილება ვადავიგობის თაობაზე, თბლისის ქუჩებში ძალის გამოყენების წიკვლად. თქვენი შესანიშნავი კარიერის დირსეული დავაგვიჩვენებთ.

მეჯერა, რომ თქვენ, ისევე როგორც ამერიკის შეერთებული შტატები, ძალისხმევას არ დამოშურებთ საქართველოს დამოუკიდებლობის, დემოკრატიის განმტკიცებისას და ქვეყნის განვითარებისთვის.

პატივისცემით,

ჯეორჯ უ. ბუშე

ტექსტზე მუშაობა სტუდენტისაგან მოითხოვს რამდენიმე არსებითი უნარ-ჩვევის გამომუშავებასა და განვითარებას. მან უნდა შეძლოს მოცემული ტექსტის ანალიზი, მისი თემისა, ძირითადი აზრისა და სტრუქტურული ნიშან-თვისების მითითება, ტექსტის სტრუქტურული კავშირების, კომპოზიციის გამოკვეთა, ტექსტის ტიპის განსაზღვრა, ენობრივი და სტილური თავისებურებების გამოვლენა, საკვანძო სიტყვებისა და გაშოთქმების, აზრობრივად ცენტრალური აბზაცების მოძიება და მისი.

რაც მთავარია, სტუდენტმა უნდა გამოიმუშაოს სასწავლო ამოცანებთან ან სხვა ობიექტურ მოთხოვნებთან დაკავშირებული ტექსტების კონსტრუირების პრაქტიკული უნარ-ჩვევები. მან უნდა შეძლოს ნაკითხულისა თუ მოსმენილის ძირითადი შინაარსის გადმოცემა, გეგმის შედგენა, ძირითადი აზრის ადეკვატური ფორმულირება, კუპიურების გაკეთება, ტექსტის ნამყვანი აზრობრივი პუნქტების თეზისებად ჩამოყალიბება და სხვ.

სასწავლო ამოცანებიდან გამომდინარე, რამდენიმე ტიპის ტექსტზე, რომელთა შედგენის ტექნიკის დაუფლებას სტუდენტისათვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს, საგანგებოდ უნდა შეჩერდეს ყურადღება. კერძოდ:

1. კონსპექტი: სტუდენტის მიერ არცთუ მცირერიცხოვანი სპეციალური ლიტერატურის დამუშავება მისგან მოითხოვს კონსპექტური, მაგრამ ამომწურავი კონსპექტის შედგენის ცოდნას. ეს იმას გულისხმობს, რომ სტუდენტს შეეძლოს ტექსტის ადეკვატური კითხვა, ყოველივე არსებითის „გამოტანა“ ტექსტიდან და გამოხატვების გამართულად და თანამიმდევრულად ჩამოყალიბება. კონსპექტის მოცულობა, დასამუშავებელ ტექსტთან მიმართებით, დამოკიდებულია იმაზე, რამდენად „მდიდარია“ შინაარსობრივად ეს ტექსტი, რა არის გამოსატანი მის ძირითად შინაარსად. შესაბამისად, კონსპექტი შეიძლება შესრულდეს აბზაცების დონეზე (დაახლოებით – ერთი აბზაცი ერთ ფრაზად), შესაძლებელია კონსპექტის შედგენის ამოცანა ტექსტის შინაარსის უფრო მსხვილ ბლოკებზე იქნეს ორიენტირებული. კონსპექტის შედგენის ყველაზე მარტივი პრინციპი ასეთია: გამოვარჩიოთ არსებითი და მნიშვნელოვანი მეორეხარისხოვანისაგან!

რაც მთავარია, კონსპექტი, ერთი მხრივ, კარგად წარმოაჩენს სტუდენტის მიერ ტექსტის კითხვის „კულტურას“, მეორეც, კონსპექტის შესრულების დონით თვალსაჩინო ხდება შესაბამისი ტექსტის დამუშავების, ანუ დასწავლის ხარისხი.

2. თეზისები: კეთდება იმისათვის, რათა მოკლედ გადმოიცეს ნაშრომის (ან მოხსენების, სათქმელის) ძირითადი დებულებები. ნესი-

სამებრ, თეზისების სახით (რომლებიც უმეტესად დანომრილია) ტექსტიდან გამოიკრება ყველა ის ძირითადი (პოზიტიური) დებულება და აზრი, რაც შესაბამისი ნაშრომის შინაარსობრივ ლერძს ქმნის. თეზისებში მსჯელობა, არგუმენტირება და ილუსტრირება მინიმუმამდე არის დაყვანილი. თეზისების ფორმა გვეხმარება ყურადღების კონცენტრაცია მოვახდინოთ ამა თუ იმ ნაშრომის ყველაზე არსებით თეორიულ (აზრობრივ) მომენტებზე და, პირიქით, საჭიროების შემთხვევაში საკმაოდ ზუსტად აღვადგინოთ ნაშრომის მთლიანი შინაარსი; ან გავშალოთ თეზისები მოხსენებად, დასაბუთებად და მისთ.

3. ანოტაცია: რაიმე ტექსტის (ნიგნის, სტატიის, მოხსენების...) ანოტაცია შეიცავს მის მოკლე დახასიათებას, კერძოდ, მითითებას იმაზე, თუ რას შეეხება ტექსტი (თემა), რა პრობლემატიკას მოიცავს ის, რით არის ტექსტი აქტუალური და საინტერესო და ვის შეიძლება გამოადგეს ის.

4. რეზიუმე: ნაშრომის მოკლე დასკვნა, ძირითადი შედეგის, არსის წარმოდგენა.

5. რეფერატი: ეს არის მიმოხილვითი ნაშრომი რაიმე საკითხისა თუ უკვე არსებული გამოკვლევის (თხზულების) შესახებ. ამ შემთხვევაში შემსრულებელი უფრო დამოუკიდებელია, შეუძლია შემოქმედებითად მიუდგეს საკითხთა თანამიმდევრობას, მათ გაშლას, დამოუკიდებლად, თავისი შეხედულებისა და საჭიროებისამებრ ნამოსწიოს წინ მნიშვნელოვანი და არსებითი, შეტი ადგილი დაულომოს პრობლემის რომელიმე ასპექტს და ნაკლები – მეორეს და მისთ. ცალკე ნაშრომის რეფერატის გაკეთებასთან შედარებით უფრო რთულია რეფერირება რომელიმე საკითხის მიხედვით. ამ შემთხვევაში საკითხის (პრობლემის) დამუშავება ხდება რამდენიმე ნაშრომის გამოყენებით და სტუდენტის განაფულობა გამოვლინდება იმაში, რამდენად მოახერხებს იგი სხვადასხვა შეხედულებათა და დებულებათა შეჯერებასა და ხიზთვას. საკითხის რეფერირება შეიძლება უშუალო მოსამზადებელ სამუშაოდ მივიჩნიოთ დამოუკიდებელი მეცნიერული მუშაობისათვის.

სცადეთ ზამართთ ტექსტი აზრობრივად და სტილისტიკურად (ერო-ერთი საბარდამენტო გამოსვლის ურავმენტი - ლიტ. საქ. 8.07.1994):

მე ვადასტურებ კონტროლის ბალანსის ცნობას, სადაც ცალსახად აღდგებილია, რომ აღნიშნული კომპანია ვამოყოფილი იქნა თავდაცვისა და ეროვნულ უსამართლობის კომისიის შუამდგომლობის საფუძველზე ჩვენ ვთხოვეთ თავდაცვის სამინისტროს, ვინაიდან ამ შუამდგომლობაში თავდაცვის სამინისტრო მოახსენებოდა, როგორც თვითონ შუამდგომულო და ასევე ვთხოვეთ მინისტროს კაბინეტს ექსპორტის, თავდაცვის სამინისტროს თვითონ უშუალოდ აღნიშნული კომისიის შუამდგომლობის საფუძველზე მოახსოვდა თუ არა აღნიშნული კრედიტების გაცემას, ასეთი რომ მინისტროს კაბინეტში არ არის. იყო ისიც, ბატონო ფაცაცია აქ ბრძანდება, ასახელებს პიროვნებებს და ვთბომ ეს დოკუმენტები არის პროკურატურაში, პროკურატურაში ამის შესახებ არაფერა დოკუმენტი არ არის. მე მაქვს ბატონ ფაცაციათ ხელმოწერით დოკუმენტი, სადაც წერია ეროვნულ ბანკზე მომართებით გივამოყდას, სადაც წერს, რომ გთხოვეთ ისფორმაციას ამის თაობაზე. მინისტროს კაბინეტი ამის შესახებ, რომ შუამდგომლობა იყო უშუალოდ თავდაცვის სამინისტროსგან, ან სხვა ვინმესგან, ამის თაობაზე არაფერს არ ამბობს. ჩემი ძირითადი ამოცანა ის არის, რომ, მართალია მე რაღაცეებში ბატონს სათბძეს - ამ კომისიის წევრება დასტურებულია ვართ, მაგრამ ჩემი გამოხედვან ძირითადი მინახი ის არის, რომ კომისიამ შუამბობა დაამთავრა და მე მაქვრა, რომ ვახოთ ისეთი ფანდი არ შეძლება შექმნილიყო, აქ კანონის დარღვევას იქვს აღვადი ეს სხვა სადაყო საკითხია, ბატონო თედო, ეს იყო და ახლი აღარ არის, მაშინ ეს შემდგომი სტადიის ამოცანა აქნება კომისიას ვთხოვეთ პარლამენტს, თუ ვთხოვეთ იქნება გიბანსებებთ და მოახოვებს, რომ თუ საჭიროა დასძარბოდით საქმის მსვლელობის, ამიტომ, რომ ჩვენი კომისია შეაქმნა აფხაზეთის აღორძინების საერთაშორისო ფუნდის საქმიანობის გამოსარკვევად დინარჩენი დეტალები, რომლებიც ცალკეულ დეპუტატებს და კომისიის წევრებს აქვთ, ვახცხადებინს... შემთწმებული ჩვენ ამ სტადიაზე უკვე გვაყვალდებულებს, რომ შევწერდით და თუ პარლამენტის სურვილი არ იქნება, ჩვენ შუამბობას ვერ გავაგრძელებთ. თუ იქნება პარლამენტის გადაწყვეტილება, ჩვენ შეგვაძლია მივყვეთ ამ მსვლელობის და მოკვლევის შედეგები მოვახსენოთ, თუხდაც დასკვნით.

დაუავით აბზაცებად მოცემული ტექსტი, გააკეთო შინა კონსპექტი, იფინებები, რეზიუმე:

ა. შანიძე, „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დადგენის პრაქტიკიდან

ცნობილია, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ძველ ხელნაწერებს ჩვენამდის არ მოაღწევია უკუღესი თაობისი ხელნაწერის მძნ წლისათ, უთარდაი ხელნაწერები მე-17 საუკუნეს ან, დიდი-დიდი, მე-16 საუკუნის უკანასკნელ პერიოდს ვერ უსწრებენ. ცნობილია ისიც, რომ იყვნენ მოხალისეები (გადამწერლები რედაქტორები), რომლებიც „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტს შავ-და-შავ ურთიფხეს ათვისას, უმატებდნენ. ვადამწერლებს რომ არ ესმოდათ ტექსტის ეს თუ ის აღვადი, უნებურად ისხვაფერებდნენ ცალკეულ სიტყვებს ზოგა ცდილობდა, რომ ესწორებინა შიქმა თიფის გენთზე ამიტომ მოღწეული ხელნაწერები ძალიან ჭრულ ხურანს იძლევიან როგორც სტრადლებს შედგენილობის მხრივ. ისე ცალკეული აღვადების წაკითხვით. „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დადგენი გულისხმობს შიქმის გაწმენდას ჩანართ-დახართი სტროფებისგან, გასწორებას დამახინჯებული აღვადებისას, აღვადების რუსოყელის დროისდელი თრითოგრაფიისას და შიქმის ისეთი სახით წარმოდგენას, რომ იყო მაქსიმალურად უახლოვდებოდეს შითის ხელადინ გამოსულ ნაწარმობებს. სადა-ვა ისეთი შუამბობის შესასრულებლად უკვე საქმოდ მომზადებულობა იღვგებოდა მარველი გამოცემა „ვეფხისტყაოსნისა“ (1/12 წ.). ე წ ვახცხანვას გამოცემა, რომელსაც გორკვეული ვაყლები შიქმდენია შერმინდელ გამოცემაზე. გამოცემულია ერთი ხელნაწერი შთლისხად (1671 წ.), აგრეთვე ვართისტები სხვა ხელნაწერებში ამ ხელნაწერის შამართ. „ვეფხისტყაოსნის“ სიმფონია, რუსთველილოგიური ხაშრომების ბიბლიოგრაფია, თიმოურბოლა სხვიდისხვი მკვლევრის შიქრ ვაშრომწული აბრება იმა თუ ამ სტროფისა და ცალკეული სიტყვების შესახებ. „ვეფხისტყაოსნის“ დამდგენ კომისიას მოეპოვება ფატამირები უშიშვსელოფისესი ხელნაწერებისა ტექსტის დადგენის პროცესში ვამოარვევა, რომ ზოგა ხელნაწერი უფრო ხანდია, ზოგა სავლებ ხანდა და ზოგიც ისეთი, რომ ყოველი თვის უჭის თვალთ უხდა უფურებდე. მიუსხდაყად ხელნაწერთა ისეთი ხატრელობა, კრიტიკული განხილვის შედეგად ხერხდება შიქმის ვაცხრადლა ჩანართ-დახართებისგან, შითის დროისდელი თრითოგრაფიის აღვგენა და, სიერთად, შიქმის ისეთი ხანდა წარმოდგენა, რომ ტექსტი ვამართული იქნება დიდი შახლოყით რუხაყვდას კალმით დაწერილ ტექსტის. ამ წლის შოლოხდაყის დამზადებული აქნება და დასაბეჭდად ვადიყვება „ვეფხისტყაოსნის“ ახლიად ვადაბედული ტექსტი უსთავრესი ვართისტებითურთ, აგრეთვე ჩანართ-დახართი სტროფება, მსვლელები აღვადების ასხნა-გინმარტება და ლექსიკონი.

ობოვეთ შეცდომა და გაანწორეთ, გაპართეთ წინადადება:

ქტობა, ამ კაცის მიკარება არც ერთ წესიერ საქმეზე არ შეიძლე-
და. შავის ჩამდენი კაცი სუფთა სულისა არ უნდა იყოს. დიდი ილია სა-
ქართველოს არასოდეს არ მიიხევედა რუსეთად და იგი ამ ორი სახელო-
მწაფოს შტებებს ყველსთვის შევეთრად მიუხედავად ხალხი. ამანაც გააჩა-
მა: მაშ, რა ვითხოვო, თუ არა დასჯა შვედლებელთათ. არ ურჩიეს. წინ-
ქვილის დაბრუნებაც არ ურჩია ბერძნთა იგი ითხოვდა... უზუნაესი სასა-
მართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა საქასაცათ კოლეჯიის განხილების
გაუქმების პრავნონი ყოველთვის რაიმეს უმუარება — ინსუარბიკიას,
დაკვარვების, ლოკეკას, ახალი ხს, ალოოს, ინტუციის და კიდევ, შესამ-
ლათა, რაღაც ასეთსაც, რასაც ზუსტი სახელი ვერ მოეძებნოს, თუქცალა
სხვა ყველაფერზე შეტა სამსახური შეიძლება გაკვირით. არც საქართვე-
ლო და არც სავაისოდ გადადებული სპარსეთის კომპანია რუსეთში ალ-
არავის განსწავლა. შეცდამები თითოეულ ჩვენგანს გვაქვს მუშაობაში,
მაგრამ ჩვენს ადგილს გენიისებაც რომ მოვიდნენ, აგრე ითვალ ვერ
უწყვლიდნენ საქმეს საქართველოს სახელმწიფოებრათბის შექმნის კარ-
დაშაფლომა ბერბოდმა თავისი კვალა ბრავკუთატურის ორგანიკისაც დაამ-
ჩნია ქვეყანაში წესრიგის დამყარების ვცდილობით თითქოს (თუ ყათობ),
თვით პარლამენტი ვი თავად არღვევს ყველ წუთს წესებს. როგორც
აღვსიშეუ, ჩვენი კომპანია ბორის ელცინთან საარსყენო კომპანის დროს
მუშაობდა. ისეთ არეულ-დარეულ, მოულოანელიანებით და წინააღმდე-
გობებით აღსავსე დროსა და ქვეყანაში, როგორაც დღეს საქართველო-
შია, გუშინზე, ინტუციისზე, ალოოსზე აგებულა ეს პრავნონი ასეთი
ზუსტი აღმინხდა, რამ... არ მოხერხდა სიხუმში და სხვა რეკონსტრუქციის
ცხოვრების ხორმალური რიოსის აღდგენა. საამისო გზების ძიება იყო ბა-
ტონ ვანტინე ძამირამის გამოსვლაში, რომელსაც მან დარაქცია „რუსებ-
ლაკელუბის“ სახელით გააკეთა. მაგრამ ამ პუნქტის მიმდრეხში, რომელი-
თა აზრით დადგენილებში აუცილებლად უნდა ფიგურირებდეს 1995 წე-
ლია — ჯარის აქედან გაყვანის ბოლო ვადა, — როგორც ჩვენი ძლივის
შონბაოფროი, შინაღობის ამ პუნქტის რეხმამაცა — ხელმეორედ ვინ-
ჭისყრა, ისევ სახელობით. (მ-ში გამომსვლელომა) ოპტიმისტურ ხოტაზე
დაამთავრა: — ჩვენი პარლამენტის პოლიტიკურ-სამართლებრივი კურსია
ამის მიედს აძლევა. დღეს საქართველოში უამრავი ძალია მოქმედებს ისე-
თი, რომელიც თავს ზემოთ ძალის გაკარგვინებს. უფრო სწორედ ასინი,
ვისც დედამისის მართაფენ. და თუ კაცი, ან რამდენიმე კაცი (რა შხაშ-
ვხელობა აქვს) მოიწადინებს, საკუთარ სახლში არ შევიშვებს, და განა
ბანკის პრეზიდენტს ვერ შემოახვევს თავის ნებს?! არაკლი შენგელაის
სატყუების შემდეგ საქმე უშუალო კენჭისყრას მიადგა. აშშ დი ჩინეთი

შეთანხმდნენ ახალი პოლიტიკების ჩატარებაზე, რათა თავიდან იქნეს
აცილებული ოში საფეიქრო დაზვათა შწარმოებულ ორ უდიდეს კამპანია-
ს შორის. ჩვენი პოლიტიკურ ცხოვრებაში არის სახელები, შეტ-საკლე-
ბად შედამ ადამიანთა ყურადღების ფოკუსში რამ არის მოქცეული. მა-
ხამდე მასხადივის ემისარმა 34 დღე ვაიგარა წინასწარი დაკავების სა-
კანში, სადაც იგი მისკოვის თხოვნით მოხვდა როგორც იქნა, გადაწყვი-
დაცათა, რომელიც ბოლო თვეების მანბილზე, იდგა თუ არა იდგა პარ-
ლიამენტის ხელმათაა დღის წესრიგში, წადმა-უკუიღმა ტრიალებდა. შე-
სვენებაზე ყველაფერს ირავლივ, როგორც ატყუიან, დუღდა და გადმო-
დუღდა. გამოცხადდეს კუბონი ერთადერთი ფულიად და სავადახახადო სა-
შუალებად. წინასწარ შევთანხმდეთ, რომ ეს პუბლიკაცია მიზნად შეი-
თხველზე აზრის თავზე მოხვევს არ ათყალისწინებს, თუქცა გარწმუ-
ნებთ, რომ წარმოდგენილი მისაღები დასაფიქრებლად და განვამის სა-
ფუქვლად სამსვლელოდ ნამდვილად ღირს. ეს არის დია პრეტენზიის წაყ-
ენება ნებისმიერ თანამდებობის პირზე პარლამენტართა უმრავლესობა
მიმდინარე პოლიტიკურ კონსუქტურას დაემორჩილა და ორიენტაცია და-
ქარგა. როგორ ვაფავთო თავისუფლების მცნება, როგორ აფხსათ ეს
სიტყვა? ვითხვევს ყველა მსურველი ავ ხაფინდა, მათ შორის კი ყველაზე
სახტერესოსა და მისაღებს რედაქტორები ირწევდნენ — ვეიტს მხო-
ლოდ ამის შემდეგ თუ მაწვდილით ხმას.

V. სპეციალური ტერმინოლოგია

1. სპეციალური ტერმინოლოგია და მისი შიშვითობა ხაერთო ლექსიკურ ფონდთან

უკვე ნათლად გამოიკვეთა, რომ ფუნქციონალურ სტილთა თავისთავადობას არაერთი სპეციფიკური ენობრივი ნიშანი განაპირობებს. მეტიც, თითოეული სპეციალობისა და დარგის ფუნქციონირების სფეროში დამოუკიდებელი სპეციალური ენა ყალიბდება. დროთა განმავლობაში, რაც უფრო დიფერენცირებული და საკუთარ საზღვრებში გამოკვეთილი ხდება და ესა თუ ის დარგი, მით უფრო თვალსაჩინო ხდება შესაბამისი სპეციალური ენის თავისთავადობა. აღნიშნული სპეციალური ენების ასეთი თავისთავადობა სახის ერთ-ერთი მთავარი განმსაზღვრელია ის ტერმინოლოგია, რომელიც შესაბამისი დარგის მთლიან ცნებით სისტემას მოიცავს და რომლის გარეშეც არსებითად შეუძლებელია ამ სფეროს ფარგლებში ოპერირება, აზროვნება და კომუნიკაცია. სწორედ ამ აზრის შემცველია ტერმინოლოგიური შესიტყვება „სპეციალური ენა“ (პირდაპირი გაგებით ეს „ენა“, ცხადია, საერთო ენისაგან დამოუკიდებელი არ არის).

ამგვარად, ტერმინოლოგია სპეციალურ ტერმინთა სისტემაა. ტერმინი კი არის ისეთი სიტყვა ან შესიტყვება (სიტყვათა ჯგუფი), რომელიც ამა თუ იმ დარგის სპეციალურ ცნებათა შინაარსს გამოხატავს. ამავე დროს, ტერმინისათვის ნიშანდობლივია სისტემური ხასიათი, რამდენადაც ის შესაბამის ცნებათა მთელ სისტემაში იკავებს ადგილს და თავის სპეციფიკურ შინაარსსაც მხოლოდ ამ სისტემის ფარგლებში და გათვალისწინებით გამოხატავს (შარტივი მაგალითი: ბრუნვა - გრამატიკაში სახელის ფორმაცვალეობა, ხოლო ასტრონომიაში - პლანეტების წრიული მოძრაობა. ქვჩქი - ბოტანიკაში ზის კანია, ნიადაგმცოდნეობაში - მიწის ზედაპირი, ანატომიაში - ტვინის გარე აკო და მისი).

შინაარსობრივი თვალსაზრისით ტერმინებისათვის რამდენიმე არსებითი ნიშან-თვისება არის დამახასიათებელი:

ა) მონოსემიურობა: საერთო ლექსიკისაგან განსხვავებით, ტერმინს პოლისემია (მრავალმნიშვნელობიანობა) არ ახასიათებს, ის ერთ ზუსტ მნიშვნელობას გამოხატავს. მართალია, როგორც უკვე ითქვა, ერთსა და იმავე სიტყვას შეიძლება სხვადასხვა დარგში სხვადა-

სხატერმინოლოგიური შინაარსი ჰქონდეს, მაგრამ ერთი დარგის შიგნით ანუ ტერმინოლოგიურ მიკროსისტემაში, ტერმინის მნიშვნელობა, ნადავრ, ერთგვაროვანია.

ბ) სინონიმის არარსებობა (ნაკლებად გამოვლენა): უთუდ შინაარსობრივი სიზუსტის მოთხოვნიდან გამომდინარეობს ის, რომ სპეციალური ენებისათვის სინონიმია ნიშანდობლივი არ არის. მაშლია, აქ საგანგებო გათვალისწინებას მოითხოვს ე. ნ. ტერმინოლოგიური დუბლეტების არსებობა (რაც სინონიმიაზე საუბრისას სპეციფიკური მითითებული - იხ. თ. 4, შ), მაგრამ, ამავე დროს, უნდა გვახსოვდეს, რომ, ჯერ ერთი, ტერმინოლოგიური დუბლეტები (დამსცავსება - ასომლატია, გაუფრება - ანესტეზია...) ტიპობრივ სინონიმებად ვრთიშნება, მეორეც - ისინი უპირატესად უცხო და „სამამულო“ ნაშთაგლობის მოცალე ტერმინოლოგიურ ერთეულებს ნარშთადგენს და შათი არჩევანი არსებითად ენის „სინონიმის“ დაცვასთან ში დაკავშირებული. ამიტომაც არის, რომ ერთი დარგობრივი ტერმინის შიგნით ისინი, ჩვეულებისამებრ, არ ენაცვლებიან ერთმანება; ანდა - ერთი (უცხოური) უფრო სპეციალურ ენაში გამოიყენება, მეორე კი („სამამულო“) - საერთო-სახალხო ენაში.

გ) ნეიტრალურობა სუბიექტური დამოკიდებულების თვალსაზრისით: ისევე, როგორც ოფიციალური ენობრივი ურთობებისათვის, სპეციალური ტერმინოლოგიისათვის ნიშანდობლივია შინაარსობრივი გამოხატვის ნეიტრალურობა, „ობიექტურობა“. ტერმინები, რომელთაც პირველ რიგში ცნებითი სიზუსტე მოახლოვება, ჩვეულებისამებრ, დაცლილია სუბიექტური დამოკიდებულების, პიროვნული ემოციისა და ექსპრესიის გამოვლენისაგან ცხადია, ეს არ გამორიცხავს იმას, რომ რომელიმე კონკრეტულ ტერმინთა თავისთავად ჰქონდეს პოზიტიური ან ნეგატიური შინაარსი).

რა ადგილი უჭირავს სპეციალურ ტერმინოლოგიას საერთო-ლიტერატურულ ენასთან მიმართებით?

უნდა ითქვას, რომ ამ კითხვისადმი ერთგვაროვანი დამოკიდებულება არ არსებობს. ერთნი მიიჩნევენ, რომ სპეციალური ლექსიკონი აბსოლუტური და იზოლირებულია საერთო-სალიტერატურო ენის ლექსიკისაგან, მეორენი სპეციალურ ტერმინოლოგიას საერთო-ლიტერატურო ენის ერთ-ერთ ქვესისტემადა, მის შემადგენელ ნაწილად ატყავებენ. ერთი რაშ სრულიად ამკარაა: არც ერთი სპეციალური ენა და მისი ტერმინოლოგია საერთო-ერთეული ენისაგან არ იზოლირებული არ არის და როგორც თვითონ სარგებლობს ტერმინოლოგიის „ინვენტარით“, რაც საერთო ენაში არსებობს, ისე - სრულიად - თავადაც ასაზრდოებს საერთო ლექსიკურ საგანძურს

ახალ-ახალი ცნებებით. და რაც უფრო შორს მიდის ტექნიკური პროგრესი, ცივილიზაციის საყოველთაო განვითარება, გლობალური საინფორმაციო ქსელი, მით უფრო ხელშესახები ხდება სპეციალური ენებისა და საერთო-სახალხო ენების დაახლოება (მიუხედავად იმისა, რომ, როგორც ითქვა, შეცნიერებათა განვითარება უფრო ზრდის აღნიშნული სპეციალური ენების სპეციფიკურობას). მაგალითისათვის ნახევარი საუკუნის წინ მედიცინის სფერო, რომელიც, თავის მხრივ, უამრავ ჯედარგს მოიცავს, ენობრივი (ლექსიკური) თვალსაზრისით უპირატეადაა მიუხედომელი იყო ენის საერთო მომხმარებლისათვის, დღეს კი ათასობით სამედიცინო ცნება-ტერმინი ბუნებრივად გახდა საერთო მოხმარების „საგანი“ (მხოლოდ რეკლამის დონეზე კი არაერთმა ტრადიციულმა თუ არატრადიციულმა დაავადებამ თუ სამკურნალო საშუალებამ მოიპოვა საერთო-სახალხო გავრცელება).

საერთო-ეროვნული და სპეციალური ენების აღნიშნული ურთიერთმიმართება, ცხადია, პირველ რიგში ლექსიკური შედგენილობის თვალსაზრისით არის აქტუალური და ეს მიმართება ხელშესახები ხდება როგორც ლექსიკური „თანაზიარობის“, ისე – განსაკუთრებით – მოქმედი სიტყვანარმოების დონეზე, რამდენადაც ტერმინოლოგიის ნარმოქმნაც საერთო სიტყვანარმოებით მოდელებს ემყარება.

სხვადასხვა სპეციალური ენებისა და საერთო-ეროვნული (სალიტერატურო) ენის ურთიერთაკეშირი, როგორც ითქვა, ორმხრივია; კერძოდ:

სპეციალურ ენებში საერთო-სალიტერატურო ენის არაერთი ლექსიკური ერთეული შესულა და დატვირთულა სპეციფიკური ტერმინოლოგიური შინაარსით. მაგალითად, სიტყვა **ლილევი**, რომელიც სულხან-საბას განმარტებული აქვს, როგორც „*დაფის საქსოვი მხირი*“, ხოლო ხალხურ ხელსაქმის ტერმინოლოგიაში დაზგაზე *საქსოვ მსხვილ სწორ ჯოხს* აღნიშნავდა, მანქანათმშენებლობის ტერმინოლოგიაში ერთ-ერთი ღერძის აღმნიშვნელი გახდა; **სარტველი**, რომელიც რაიმე ფურცლის საფარებელს აღნიშნავდა, გამოყენებულ იქნა მედიცინაში, იმავე მანქანათმშენებლობაში და სხვ ასევე სხვადასხვა ტერმინოლოგიურ სისტემაში იქნა ჩართული ისეთი საერთო მოხმარების სიტყვები, როგორიცაა: *თავი, გული/ გულა, მუხლი, ტერფი, მხარი, შრე, ქერქი, ტოტი, შტო, კონა, კვანი* და მრავალი სხვა.

თანამედროვე სალიტერატურო ენაში, როგორც მასალა ნარმოაჩენს, ძირითადი ლექსიკური ფონდის არაერთ სიტყვას მინიჭებია ვიწრო ტერმინოლოგიური ფუნქცია, ზოგჯერ ერთი და იგივე სიტყვა რამდენიმე ტერმინოლოგიურ ქვესისტემაშიც კი არის ჩართული. თუ ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონს ამ თვალთ შევხედავთ, და-

ინახავთ, რომ სიტყვათა პოლისემიურობის მნიშვნელოვანი წილი სწორედ ამ ხასიათისაა; ზოგჯერ მითითებულაც არის სიტყვის კონკრეტული მნიშვნელობის ამა თუ ამ დარგისადმი კუთვნილება. მაგალითად, **ქანგი** სიტყვის მეორე მნიშვნელობად მითითებულია:

ქიმ რომელიმე ნივთიერების ნაერთი ჟანგბადთან. და ამგვარად:

პეტანგი... 3. ტექ. ქვის, ხის, მარმარილოს... ფენა, გარსი, რომლითაც დაფარულია რაიმე საგნობა ან საგანი.

სინქარე... 2. ღიზ. სხეულის მიერ განვლილი მანძილის შეფარდება დროის ერთეულთან; 4. ტექ. ავტომატის მამოძრავებელი ძალის გაძლიერება-შემცირების ხარისხი.

სხივი... 2 ღიზ. ელექტრომაგნიტური, ბგერითი ენერჯიის გავრცელების მიმართულება.

ტანი 4 მთ. მად. შახტის ევრტიკალური ნაწილი ზედაპირიდან ფსკერამდე.

მეორე მხრივ, სალიტერატურო ენის ძირითადი ლექსიკონი (საერთო მოხმარების ლექსიკა) გააუმჯობესებთ ივსება საყოველთაოდ გააქტიურებული სხვადასხვა დარგობრივი ტერმინებით. ეს განსაკუთრებით შეეხება იმ ტერმინოლოგიურ ერთეულებს, რომელთაც დარგთაშორისი (საერთო-სამეცნიერო) გამოყენება აქვთ (სხვაგვარად ამბობენ, რომ დარგობრივ „შიჯრაციას“ განიცდიან). მაგალითად, არსებობდა ყველა დარგში გამოიყენება ისეთი ტერმინები, როგორიცაა: *სისტემა, ანალიზი, ელემენტი, ანომალია, კანონზომიერება, დინამიკა, შედარება, ახსნა, ვაზრება, განმარტება, ნეხი, პასიური, აქტიური, დადებითი, უარყოფითი, არსი, პროცესი, არგუმენტი, დასაბუთება* და სხვ.

სხვადასხვა სპეციალური ლექსიკონიდან ამგვარად იჭრება საერთო-ეროვნულ (სალიტერატურო) ენაში და იმკვიდრებს ადგილს არაერთი ტერმინი. მაგალითად, ჯერ კიდევ 1950 წელს, ქველ-ის I ტომში, მხოლოდ ასო **ქანზე** (ლექსიკონის ერთ-ერთ ყველაზე მცირერიცხოვან მონაკვეთში) ასახულია შემდეგი სპეციალური ტერმინები: *ქაბო, ქაბო, ჟაკარდი, ჟაკარდული, ჟაკერია, ჟაკეტი, ქალუზი, ქამრი, ქანგა, ქანგარო, ქანგბადი, ქანგული, ქანგვაი, ქანგვითი, ქანგმინა, ქანდარმი, ქანდარმერია, ქანდარმული, ქანრი, ქანრისტი, ქანრობრიკა, ქანროლი, ქანროლობა, ქანგონი, ქანგონული, ქანმინი, ქელატინი, ქელე, ქენ-შენი, ქესტი, ქესტიკულაცია, ქესტიკულირება, ქესტ-სამიკა, ქეტონი, ქილეტი, ქიჭმატიანი, ქირო, ქირობანკი, ქორონდისტი, ქიური, ქოკეი, ქოსტლიორი, ქონგლიორიბა, ქონვადი,*

* ისიც უნდა ამატდეს, რომ ზოგჯერ იქცე კი ხერხდება ზღერის გაღება წყლებზე სიტყვას და ტერმინს შორის. საერთოდ მაღალია თანამედროვე ლექსიკონ ტერმინოლოგობის ხარისხი.

ჟონვადობა, ჟურნალი, ჟურნალისტი, ჟურნალისტიკა, ჟურნალისტური, ჟურფიქსი, ჟღერადი, ჟღერადობა.

როგორც უხედავთ, ზოგიერთი ტერმინი საყოველთაო მოხმარებისა გამხდარა, დაუკარგავს უშუალო სპეციალური მიკუთვნებულობა და სულაც აღარ აღიქმება სპეციალურ ტერმინად (მაგ. *ჟანგბადი, ჟურნალი*...) ამგვარ შემთხვევებში ზოგჯერ დეტერმინაციონალიზაციულ ლაპარაკობენ. ეს მაშინ, როცა საერთო-სალიტერატურო ენაში გადასული ტერმინი არსებითად კარგავს ტერმინოლოგიურ მონოსემიურობას და იწყებს სემანტიკური ველის გაფართოვებას.

ამავე დროს უნდა აღინიშნოს, რომ სპეციალური ლექსიკონი (ტერმინოლოგიური სისტემა) მაინც ყოველთვის ინარჩუნებს ლექსიკურ თავისთავადობასა და ავტონომიურობას, რამდენადაც მასში მუდმივად რჩება ტერმინთა არცთუ მცირე ნაწილი, რომელიც მხოლოდ დარგობრივი გამოყენებისათვის არის განკუთვნილი, არ მოეხდის ასახვას საერთო-სახალხო ენაში. ამგვარი („ავტონომიური“) ლექსიკის წილი, ცხადია, იმაზეც არის დამოკიდებული, თუ რამდენად საერთო გავრცელებისა და მოხმარებისაა ის სპეციალური სფერო, რომელსაც შესაბამისი ლექსიკა ასახავს.

მაგალითად, შეგვიძლია მთლიანად მოვიყვანოთ სიტყვანი ასო ბანზე ფსიქიატრიის ერთ-ერთი მცირე ლექსიკონიდან და დავაკვირდეთ, რა ნაწილია მასში საყოველთაო გამოყენებისა და რა — ვიწრო-სპეციალური:

პაზოფობია, პალისტოფობია, პარაფობია, პარესთეზია, პარიგლოსია, ბარითმია, პარილალია, პატარისმი, პატოფობია, ბედლაში, ბიოლოგიზაცია, ბიოპათოგრაფია, ბიოსტიმულატორები, ბისექსუალიზმი, ბლუფაროპტოზი, ბოდვა (აბსურდული, ავტოფსიქიკური, ალოფსიქიკური, დეენისა და სხვ.), ბოდვითი აბნევა, ბოდვითი განწყობა, ბოდვითი ფორმა მიზოფრენიისა, ბოდვის კრისტალიზაცია, ბოტულიზმი, ბრადიპაზია, ბრადიკინეზია, ბრადილალია, ბრადიპრაქსია, ბრადიფაზია, ბრადიფრენია, ბრადიზმი, ბრაქიპაზია, ბრომიდროზი, ბრომიზმი, ბრონქოფობია, ბრუტალური, ბულბოკამკინი, ბულიზია.

ამგვარად, სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი, სულ უფრო ვიწრო სპეციალობებისა და დარგების წარმოშობა და განვითარება ბუნებრივად განაპირობებს ათასობით ტერმინის მომცველი ვიწრო-სპეციალური ლექსიკონების (ლექსიკური ფონდების) ჩამოყალიბებას; ამავე დროს, იგივე პროცესები განაპირობებს სპეციალური ლექსიკის უფრო და უფრო მეტად შეღწევას, „ინფილტრაციას“ საერთო-სალიტერატურო ენაში (არცთუ, სამწუხაროდ, ძირეული ლექსიკის დაუზარალებლად!). ეს ტენდენცია საყოველთაო და გერც ერთი ენა ვერ აუვლის

გვერდს. ამიტომაც თანამედროვე სალიტერატურო ენის ლექსიკონი თავისი შემადგენლობით ის ვეღარ იქნება, რაც იყო წახევარი საუკუნის წინათ, მით უფრო — საუკუნის წინათ და ა. შ.

2. ტერმინოლოგიური ფენები და სპეციალური ტერმინოლოგიური წარმოქმნელი მოდელები

როგორც ითქვა, სპეციალური ტერმინოლოგია ყალიბდებოდა და ივსებოდა იმ ნაირგვარი სამეცნიერო და ტექნიკური დარგების განვითარების შესაბამისად, რომლებიც დროთა განმავლობაში იმკვიდრებს ადგილს ქართული სულიერი თუ მატერიალური კულტურისა და ქართული ენის წიაღში. თუ თავდაპირველად ტერმინოლოგიური უზრუნველყოფის აუცილებლობა მხოლოდ ფილოსოფიისა და ლათინურ ენების სფეროებს მოიცავდა, თანდათან წარმოიშვა პირობები მათემატიკის, ასტრონომიის, რიტორიკის, გრამატიკის, მუსიკის, მედიცინის და სხვა დარგებისა და მათი შესაბამისი ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბებისა. ამიტომაც არის, რომ ის მდიდარი ტერმინოლოგიური ფონდი, რომელიც ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიული განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ასპექტს წარმოადგენს, სულ სხვადასხვა დროისა და სფეროს დანაშრეებს შეიცავს. კერძოდ, ჯერ კიდევ ძველ ქართულ მნიშვნობარულ წრეებში შეიქმნა უმნიშვნელოვანესი, ქართული ენის საერთო ფონდისაგან არსებითად განუყოფელი ისეთი ტერმინები, როგორიცაა:

არსი, არსება, არსებითი, გონება, გონიერება, ავებულება, განცდა, გრძნობა, ვითარება, მგრძნობელობა, ნიყთი, ნიყთიერი, სულიერი, ძლიერება, უძლურება, თვითმყოფობა, წარმოება, ურთიერთობა, ცნობიერება, მოძღვრება, მემშარიტება, შეხება, არარაობა, სისრულე, სიერცე, უმეცრება, მეცნიერება, ხელოვნება, მხედველობა, მდგომარეობა, მოძრაობა, უძრაობა, სიტყვიერება, იგივეობა, ცვალებადი, ცვალებადობა, ქმნადობა, ხორციელი, ღირსი, მსგავსი, შემოქმედებითი, მოქმედებითი, ხედვითი, მსგავსებითი, ცვალებადი, თვითმპყრობელობა, რაოდენობა, ვარსკვლავთმრიცხველობა, თანამზრახველობა, მიმართება, უკვდავება და სხვ.

ცალკეული ტერმინების, მთელი ტერმინოლოგიური ველებისა და სიტყვათა ტერმინოლოგიური მნიშვნელობების განსაზღვრის შესანიშნავი წყაროა სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონი ქართული“; ანტონ კათალიკოსს ეკუთვნის არაერთი ტერმინი ფილოსოფიასა და

გრამატიკაში; მნიშვნელოვანია ნულილი ტერმინოლოგიურ მემკვიდრეობაში დავით რექტორის, დავით და იოანე ბაგრატიონების, ნიკო და დავით ჩუბინაშვილებისა, XIX საუკუნის კლასიკოსებისა და საზოგადო მოღვაწეებისა; თანამედროვე ტერმინოლოგიური სისტემების (ლექსიკონების) ჩამოყალიბების სრულიად ახალ ეტაპს ასახავს XX საუკუნე, თანამედროვე მეცნიერული სკოლების განვითარების პერიოდი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ნიაღში და სამეცნიერო ტერმინოლოგიური კომისიების მოღვაწეობა ისეთი ცნობილი მეცნიერების მოსახილველობით, როგორებიც იყვნენ ივ. ჯავახიშვილი, ა. შანიძე, გ. ახვლედიანი, ალ. ჯანელიძე, დ. უზნაძე, ე. ბერიძე, ნ. მუსხელიშვილი და სხვანი. ცალკეული ტერმინების დამკვიდრებაში ამ მოღვაწეთა ინდივიდუალურ ნულილსაც მიუთითებენ ხოლმე მაგალითად, იოანე პეტრისს მიეწერება შემდეგი ტერმინების შემოღება: *გონიერი, წირი, უპირატესი*; ეფრემ მცირეს – *არხი, მეცნიერება*; ილია ქავჭავაძეს – *მომართულება, ღირებულება, სინამდვილე, უარყოფა, უფლება, შინაარსი*; დიმიტრი უზნაძეს – *აღქმა, განწყობა*; გიორგი ნიკოლაძეს – *ტანჯარჯიში, მსაჯი, მთასვლელობა*; ალექსანდრე ჯახელიძეს – *ასახითი*; ნიკო მუსხელიშვილს – *განტოლება*; ვუკოლ ბერიძეს – *მეგობრულება*; ნიკო ნიკოლაძეს – *ლიანდაგი, ორთქლმსაგალი*; ვასილ პეტრიანიშვილს – *ფანჯადაი* და სხვ. (ლაშბაშიძე, 1986, 139)

ამავე დროს, ქართულ ლექსიკურ და სიტყვაწარმოებით საფუძველზე შექმნილი ტერმინების გვერდით უძველესი დროიდანვე იმკვიდრებს ადგილს უცხო ენებიდან შემოსული არაერთი ტერმინი. მაგალითად, ბერძნულის გზით უკვე ძველ ქართულში მკვიდრდება ლექსიკური ერთეულები: *ამბიონი, ანგელოზი, ბარბაროსი, დისკო, ველესია, ეპატაფია, ეპისკოპოსი, კათალიკოსი, თეატრი, მარტვილი, მონასტერი, ისტორია, კანონი, კლიტე, ლექსი, ლიტრა, მელანი, პალატა, რიტორი, საპონი, სეინფისი, სკიპტრა, ტაბლა, ტალანტი, ფილოსოფია, ფახი, პაერი* და სხვ. ასევე ბერძნულ-ლათინური ძირითადი წყარო იმ „ინტერნაციონალიზმებისა“, რომლებიც საერთაშორისო ტერმინოლოგიური ლექსიკის მნიშვნელოვან ნილს ქმნიან: *ატომი, ბიოლოგია, ისტორია, ლიტერატურა, მაგნიტი, ავტოგრაფი, ავტონომია, ალგორითმი, ამორფული, ანალიზი, ანალოგია, ანომალია, არისტოკრატია, აქსიომა*.

ამგვარად, ქართული ენის ტერმინოლოგიური ფონდი წარმოშობის თვალსაზრისით შეიძლება ორ ძირითად ჯგუფად დაგვყოთ: თვით ქართულ ლექსიკურ საფუძველზე წარმოქმნილი ტერმინები და ნასესხება ლექსიკა. ამავე დროს, ნასესხები ლექსიკის ნილი ტერმი-

ნოლოგიაში მეტად მნიშვნელოვანია, თუმცა ეს ლექსიკაც საერთო სიტყვაწარმოებით ნესება და სისტემას ემორჩილება და საერთო მასალას ორგანულად ერწყმის.

სპეციალური ტერმინოლოგიის დამკვიდრება კლასიკურ სალიტერატურო ენებში, ჩვეულებისამებრ, მიზანმიმართული და რეგულირებადიო, რაც იმას გულისხმობს, რომ ახალი სპეციალური ცნების შესატყვისი ტერმინი შემოსულსა და საკუთარ ლექსიკურ მასალას შორის მკერძვა გარკვეული მიზანშეწონილობის პრინციპით. ძირითადი ზოგადი პრინციპი აქ იმას გულისხმობს, რომ უცხო წარმოშობის ტერმინი არ იქნეს დაშვებული (სანქცირებული), თუკი შესაბამისი „სამამულო“ ტერმინი (ან სიტყვაწარმოებითი შესაძლებლობა) არსებობს. სხვა შემთხვევაში უცხოურ ტერმინთა დამკვიდრება კანონზომიეროა.

ამ თვალსაზრისით გასათვალისწინებელია ისიც, რომ, როგორც ითქვა, ტერმინების პოლისემიურობა და სინონიმურ ტერმინთა არსებობა ერთ ტერმინოლოგიურ ქვესისტემაში არ არის ბუნებრივი. ეს იმას ნიშნავს, რომ ერთი დარგის (ქვესისტემის) ფარგლებში ტერმინი უნდა იყოს ერთი და ერთმნიშვნელოვანი. ტერმინების სინონიმია და პოლისემია, ჩვეულებისამებრ, დარგთაშორისი ტერმინოლოგიური ურთიერთობის შედეგია.

ამავე დროს, ისიც ცნობილია, რომ ტერმინოლოგიის სფეროშიც არსებობს თავისებური სინონიმის შემთხვევები. უკვე ითქვა, რომ მათი სპეციფიკური ურთიერთმიმართების გამო, ამგვარ ლექსიკურ ნყვილებს ტერმინოლოგიურ დუბლეტებს უწოდებენ. მათი შეფარდებით რაოდენობა საქმაოდ მცირეა, თუმცა მნიშვნელობის თვალსაზრისით არცთუ მცირეხარისხიანი ადგილი უკავიათ. ზოგი თვალსაზრისო მაგალითი:

ცდა – ექსპერიმენტი, ნაკლი – დეფექტი, მრეწველობა – ინდუსტრია, ენათმეცნიერება – ლინგვისტიკა, ქლექტი – ტუბერკულოზი, კაცთმოყვარეობა – ფილანტროპია, კაცთმოძულეობა – მიზანთროპია, ხუროთმოძღვრება – არქიტექტურა, მოკვითა – ამპულტაცია, სინხლსაკლებობა – ანემია, წარმოშობა – გენეზისი, დაწერილებითი – დეტალური, დრეკადი – ელასტიკური, ჩანასახი – ემბრიონი, გრძობა – ემოცია, ბნედა – ეპილეფსია, ლექსთწყობა – ვერსიფიკაცია, ამოხუნთქვა – ექსპირაცია, რხევა – ვიბრაცია, მიბაძვა – იმიტაცია, იარაღი – ინსტრუმენტი, ხელნაწერი – მანუსკრიპტი, პავისშიერი – ლაბიალური, უარყოფითი – ნეგატიური, მართლწერა – ორთოგრაფია, აღქმა – პერცეფცია, შედეგი – რეზულტატი, ეროვნული – ნაციონალური, სულერი – ფსიქიკური, ორენოვ-

ჩება - ბოლინგვი ზმი, თავსართი - პრეფიქსი, ფარული - ლატენტური, სასიკვდილო - ლეტალური, საფუძველი - ბაზისი და სხვა.

თუ დავაკვირდებით, მივხვდებით, რომ ჩვენს პირად ენობრივ (ან პროფესიულ) გამოცდილებაში მითითებულ დუბლეტთაგან ერთ-ერთ ნევრს ენიჭება უპირატესობა (ხან - ქართულს, ხან - უცხოურს). ეს ძირითადად იმაზეა დამოკიდებული, ენის რომელ ქვესისტემას ნარმოვადგენთ ჩვენ. როგორც უკვე ითქვა, ამგვარ ტერმინოლოგიურ დუბლეტთაგან ერთ ტერმინოლოგიურ ქვესისტემაში, ჩვეულებრივად, ერთ-ერთი დომინირებს უპირატესად ფუნქციონალური განაწილება ასეთია: უცხოური - სპეციალური ენის ფარგლებში, „სამამულო“ - საზოგადო ენობრივი ურთიერთობების სფეროში. თუმცა ამგვარი არჩევანი საბოლოოდ მაინც ინდივიდუალურად დამოკიდებული (ეს შეიძლება უპირატესად მეორე შემთხვევას - საერთო-ეროვნულ ენას - შეეხება).

ამა თუ იმ სპეციალურ ტერმინოლოგიურ სისტემას ძირითადად მაინც ქმნის ის სიტყვანარმოებითი (ტერმინთნარმოქმნელი) შესაძლებლობები, რომელთა საფუძველზეც, ჯერ ერთი, ხდება სრულიად ახალი ლექსიკური ერთეულების წამოქმნა, მეორეც, ამ ტერმინთა ურთიერთმიმართებით ვალიბდება თავისთავადი სიტყვანარმოებითი სისტემა, რომელსაც ექვემდებარება როგორც ძირეული, ისე ნასესხები ლექსიკა; ანუ: ტერმინის ფუნქციონირება არ მთავრდება იმით, რომ არსებობს რომელიმე ერთი „სამამულო“ თუ უცხოური ტერმინი, არამედ მასზე დამყარებით ამოქმედდება მოქნილი სიტყვანარმოებითი მექანიზმი. ვთქვათ, არსებობს ტერმინოლოგიური დუბლეთი შედუცინაში **შოკვეთა** - **ამპუტაცია**; შესაბამისად, ისევე, როგორც **შოკვეთა** განავითარებს შესაბამისი დერივატებს - **შოკვეთილი**, **შოსაკვეთი**, **შოუკვეთი**... **ამპუტაცია** სიტყვაც მოითხოვს ანალოგიურ „შეგუებას“ არსებულ სიტყვანარმოებით შესაძლებლობებთან და წარმოიქმნება: **ამპუტირებული**-ი, **სა-ამპუტაცი**-თ, **უ-ამპუტაცი**-თ, **ამპუტაცი**-მდელი და მისთ.

ენაში არსებული ტერმინოლოგიური ფონდი სტრუქტურული თვალსაზრისით შეიძლება სამ ძირითად ჯგუფად დავყოთ: მარტივფუძიანი (ლილევი, ლითონი, ქანი, აირი, პირი...), თავსართ-ბოლოსართებით წანარმოები (სულიერი, გარემო, გარემოება, პიროვანი, სიკეთე, ქანობა...) და რთულფუძიანი ტერმინები - კომპოზიტები (შტერსან-რუტა, წყალსადენი, ცვცხლმქრობი, მანქანათმშენებლობა...).

რა სიტყვანარმოებითი მოდელებია გამოყენებული ახალი ტერმინების წარმოსაქმნელად?

ზოგადად შეიძლება ითქვას, რომ ყველა ის სიტყვანარმოებითი

შესაძლებლობა, რაც კი საერთოდ არსებობს ქართული ენის შესაბამის „არსენალში“. მეტიც, ტერმინოლოგიურ სიტყვანარმოებაში ცოცხალ ტერმინთნარმოქმნელ ფუნქციას ასრულებს ზოგი უცხოური თავსართ-ბოლოსართი სახელდობრ, ამგვარად გამოიყენება ლათ. - **იზმ**-, **-ისტ**- ბოლოსართები, **პრო-**, **ანტი-** თავსართები და მისთ. მაგალითად, გასულ საუკუნეში იქმნებოდა ისეთი პოლიტიკური თუ საშეცნიერო შინაარსის ცნებები, როგორცაა **ტროცკისტი**, **მარქსიზმი**, **ცენტრისტი**... (აგრეთვე ირონ. **სუფრისტი**, **ფულისტი**, **კუპისტი**...), **ანტიბოლშევიკური**, **პროამერიკული**... უახლესმა ისტორიამ წარმოშვა საქართველოს პირველი და მეორე პრეზიდენტებისადმი ასეთი თუ ისეთი დამოკიდებულების გამოხატველი ცნებები: **ზვიადისტი** - **ანტიზვიადისტი**, **შეგარდნაძისტი** - **ანტიშეგარდნაძისტი**; აგრეთვე **ანტიქართული** - **პროქართული**, **პროდასავლური** - **ანტიერაყული** და მისთ.

მოკლედ წარმოვაჩინოთ ის ძირითადი მანარმოებლები (თავსართ-ბოლოსართები), რომელთა გამოყენებითაც ვალიბდებოდა და ვალიბდება ძირითადი ტერმინოლოგიური ფონდი:

-**ა**: ბარბაცა, შხამა, ვრუზა, ნაღიკა, ტაბაკა, ხმალა... ქვანტა, მელიტა, ნაფუტა, არჯა, ვარაყა, კალმბა...

-**ობა/ება**: მკაფილობა, მდნარობა, მათუნიებლობა, გაშაქლობა, პირდაპირობა, ცვეთილობა, შესწავლილობა, რენტაბელურობა, ეფექტურობა... მუსიერება, ყოფიერება, წესიერება, სოფიერება, მეცნიერება, ბნიერება, მწვენიერება, ნაყოფიერება, ძლიერება...

-**ობ**: მალლობა, დაბლობი, ევლიობი, ბიცობი, მლაშობი, მუდლობი, კუთხობი, ლიობი, ქანობი, თანობი, ღარიობი...

ხო - **ე**: სივრცე, სიშუსტე, სიჩქარე, სიძიმე, სიდიდე, სიმრავლე, სიმჭხტე, სიხისტე, სიმზრუნე...

-**ად**: ფეხებეადი, კლუბადი, ანთებეადი, მისლევადი, აალებადი, ალგზნებეადი, კრებეადი, დაშლადი, ინტეგრირებეადი, წანგვადი, ღებეადი, დნობადი...

-**ადობ**: ტვეადობა, ნებეადობა, წანგვადობა, ლუნვადობა, შობადობა, ნონადობა, მდგრადობა, შერაცხადობა...

-**ურ/ულ**: იდეური, სტადიური, ილუზიური, ლაკონური, ინტენსიური, უტოპიური, სპეციფიკური, ობიექტური, არქაული, პროდუქტიული, კრიტიკული, პერმეტუდი, პარამოსიული...

-**ურ-ობა/ულ-ობა**: ეპიზოდურობა, მეთოდურობა, სტადიურობა, ლირიკულობა, პრინციპულობა, პერმანენტულობა, პრაგმატულობა...

-**ედ**: კარედი, ნონსედი, ქორედი, ჯვარედი, ნრედი, უჯრედი, თადედი, გრედი, ფრთედი, სამკუთხედი, თანავარსკვლავედი...

-**ით**: მოქმედებითი, ბრალდებითი, წოდებითი, შეფარდებითი, ანთე-
ბითი, გამოყენებითი, შემეცნებითი, არსებითი, რიცხვითი, ფარ-
დობითი...

-**ივ**: მუღმივი, გრძივი, განივი, წრფივი, სიგრძივი...

-**ებრ-ივ**: ღრუებრივი, შრეებრივი, კრისტალურბრივი, ბურთებრივი...

-**ობრ-ივ**: ასაკობრივი, საგნობრივი, ფაქტობრივი, არსობრივი...

-**აკ**: ღარაკი, ღილაკი, ნაწილაკი, ღილვაკი, თვალაკი, ძელაკი, სხეუ-
ლაკი, კბილაკი...

-**იან**: ეფექტიანი, ტენიანი, ბრძოლისუნარიანი, თანასწორუფლები-
ანი...

-**იან-ობა**: თანასწორუფლებიანობა, მტყვიანობა, ბრძოლისუნარია-
ნობა, სიცოცხლისუნარიანობა, ორსქესიანობა...

-**იერ**: ცნობიერი, ბინიერი, ჩქამიერი, სახიერი...

-**იერობა/იერება**: ჩქამიერობა, ნაყოფიერება, ცნობიერება...

-**ივან**: სახელაოვანი, კენკროვანი, ნიწეოვანი, ფენოვანი, ასაკოვანი...

-**ის(ა)ნ-ობა**: ცხენოსნობა, ჯვაროსნობა, ხმოსნობა...

დასტურდება აგრეთვე **ება** სუფიქსის შერწყმის შემთხვევები
უცხო ნარმომაველობის **-იზ**, **-ირ** სუფიქსებთან:

-**იზ-ება**: იდეალიზება, რეალიზება, ნორმალიზება, ლოკალიზება...

-**ირ-ება**: რეაგირება, დელეგირება, ლიკვიდირება, მოტივირება, კომ-
ბინირება...

ქართული ტერმინების ნარმოებისას, ზოგი უცხოური აფიქსის
(**სუბ-**, **სუპერ-**, **ექსტრა-**) შესატყვისად, თავსართ-ბოლოსართების
ფუნქციით გამოყენებულია რამდენიმე დასოუკიდებელი სიტყვა (ზმნი-
ზედა, ნაცვალსახელი თუ ზედსართავი სახელი). მათ აფიქსოი-
დებსაც უნოდებენ, რადგანაც სწორედ აფიქსების როლს ასრულებ-
ენ. მაგ:

ზე-: ზემსუბუქი, ზემტკიცე, ზედაშიანი, ზეგამტარი, ზემძლავრი...

სუპ-: ქვესახეობა, ქვესისტემა, ქვეკლასი, ქვესადგური, ქვეცნო-
ბიერი...

თანა-: თანაზომადი, თანადაქვემდებარება, თანაფარდობა, თანამშ-
რომელი...

სუპრ-: სუპრკაემირი, უკუბიძგი, უკუშალა, უკუშოქმედი...

კვლავ-: კვლავწარმოება, კვლავწარწერა, კვლავქედვა, კვლავზუსტება...

თანაბარ-: თანაბარზომიერი, თანაბარმნიშვნელოვანი, თანაბარ-
ფასიანი...

ურთიერთ-: ურთიერთგაკლენა, ურთიერთდაპირისპირება, ურთ-
იერთქმედება...

თვით-: თვითაალება, თვითგანათლება, თვითკმარი, თვითმიზანი...

მრავალ-: მრავალფეროვანი, მრავალკუთხა, მრავალწვერი...

დაბალ-: დაბალკალთიერი, დაბალმთაბერი, დაბალმდულარე...

მაღალ-: მაღალეფექტური, მაღალაქტიური, მაღალმოლეკულური...

კრუ-: კრუმეცნიერება, კრურწმენა, კრუმონსე, კრუპატრიოტი...

ნახევარ-: ნახევარგამტარი, ნახევარწრე, ნახევარბრუნე...

-**შორის**: ნუქთშიორისი, ვაკონთშიორისი, კრისტალთშიორისი...

-**ზედა**: თირკმელზედა, შინისზედა, შახტზედა...

-**ქვეშე**: წებულქვეშე, კუჭქვეშე, გუმბათქვეშე, ანძისქვეშე...

-**მიერ**: ბაგისმიერი, სიორხისმიერი, ქარისმიერი, გონვისმიერი...

-**შუა**: რიგთაშუა, ფლანგთაშუა...

მსგავსი ფუნქციით დასტურდება აგრეთვე **ნელა-**, **სწრაფ-**,
მსხვილ-, **წვრილ-**, **წინაღ-**, **ნაირ-**... ასევე უცხოური **ინტერ-**, **სუპერ-**,
მიკრო-, **მაკრო-** და სხვა ელემენტები, რომელთა შემყობითაც ახალ
ტერმინთა წარმოქმნა უკლავ ინტენსიურად მიმდინარეობს.

ტერმინთა წარმოქმნელ მოდელებს შორის მნიშვნელოვანი ადგი-
ლი უჭირავს კომპოზიციას, ანუ სიტყვის შედგენას ორი ან მეტი
ფუძის შეერთებით. ასეთი აგებულების ტერმინები ნასესხებ ლექსიკა-
შიც მრავლად მოპოვება და ქართულის ნიადაგზე შექმნილ სიტყვებ-
შიც; არის ისეთი კომპოზიტი-ტერმინებიც, რომლებიც ძირითადი და
ნასესხები ფუძეებით არის შედგენილი; მაგალითად:

ქართული: ხელსაწყო, ხელგარჯილობა, თვითგანათლება, კუჭ-
ქვეშე, გუმბათქვეშე, ცეცხლგამძლე, ფეთქებადსაშიში, მკვავ-
მედვეთი, ნყალშიდი, წყალსადენი, თბომავალი, ბეტონმრევი, ნიდასაქ-
ური...

უცხოური: ფილოლოგია, ფილოსოფია, დოზიმეტრი, რადი-
ომეტრი, ფონენდოსკოპი, ნეიროქირურგია, მაგნიტოგრამა, რადი-
ოლოკაცია, ფოტოგრაფია, ტექლევიზია, დემოკრატიკა, ავტოკრატიკა,
თეოსოფია...

შერეული: ბენზინშიდი, აირმავალი, ელექტროსადგური,
ვერტმფრენი, ავტოგასამართი, კოროზიამედვეთი, რადიოსადგური,
ბრომწყალბადი, ელექტროძრავი, თვითრეგულაცია, ელექტროკეება...

ხშირია შემთხვევები, როდესაც რთული ტერმინები ერთ-ერთი, ან
ორივე კომპონენტის შემოკლებით, აბრევიატურის სახით არის წარ-
მოდგენილი (იხ. თ. II. აბრევიატურა): ავტოტრასა, ქიმწმენდა, ტექნო-
სახურება, ტექლორიცხვა, ევროსტანდარტი, ევრორემონტი, უნი-
ფორმა, პროფკომი, უნივერსალი...

სრულიად აშკარაა, რომ როგორც აფიქსური სიტყვანარმოება, ისე
კომპოზიციის მეტად მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ქართული ტერ-
მინთქმნადობის პროცესში და ენის შესაბამისი შესაძლებლობები

კვლევაც შეიძლება ეფექტურად იქნეს გამოყენებული ახალ ცნებათა შესიტყვისი ლექსიკური ერთეულების ძიებისას.

3. ტერმინოლოგიური შესიტყვებანი

იმ სპეციალური ლექსიკონებისათვის, რომლებიც ამა თუ იმ დარგობრივ ქვესისტემას წარმოადგენს, მეტად დაშახასიათებელია ტერმინოლოგიურ შესიტყვებათა არსებობა. კერძოდ, ძალზე ხშირად ან თვით ტერმინი წარმოადგენს სიტყვათა სინტაქსურ შეერთებას (შესიტყვებას), ანაც ძირითადი სიტყვა-ტერმინის საფუძველზე იქმნება ორი (ზოგჯერ კი სამი და მეტი) სიტყვის შემცველი შესიტყვებები, რომლებიც შინაარსობრივად ერთი ლექსიკური ერთეულის როლს ასრულებენ, ანუ ერთ ცნებით მნიშვნელობას შეესატყვისებიან.

ტერმინოლოგიური შესიტყვებები, მათი შედგენილობისა და შინაარსის გათვალისწინებით, შეიძლება რამდენიმე ტიპად დაიყოს:

ა) თავისუფალი, ანუ ანალიტიკური შესიტყვებები: ამ შემთხვევაში თითოეული კომპონენტი ინარჩუნებს სემანტიკურ დამოუკიდებლობას და მათი გათიშვა (მათი ერთობის დაშლა) უმტკივნეულოდ შეიძლება: *სითბური ენერჯია, მუნებრივი ნათება, მოლეკულური ნონა, ღია მოტეხილობა, ღრმა ჭრილობა, უცხო სხეული, ცრუ სახსარი, შემაერთებელი ქსოვილი, მცოცავი ნყოფილი, საკლუვი ხსნარი, დასარეულიანებული ნიადაგი, ნელულოვანი ვასტრიტი, შარტი ქმედების კოფიციენტია...*

როგორც ვხედავთ, ამ შემთხვევაში ძირითად ტერმინს ახლავს მსაზღვრელი წევრი, რომელიც სხვა შესიტყვებაშიც თავისუფლად ასრულებს იმავე როლს.

ბ) არათავისუფალი შესიტყვებები, ანუ ისეთი ტერმინოლოგიური შეერთებები, რომელთა წევრების დაცილება არსებითად უკარგავს ტერმინს ცნებით შინაარსს: *ცივი იარაღი, თეთრი ღამე, მალალი წნევა, ნუშისებრი ფირკელები, ქიმიური რეაქცია, სახსრის ანთება, არაცნობიერი ფენომენი, ჩქაშიური ბგერა, გრამატიკული ნყოფა, სასუბიექტო ქცევა, კვადრატული ვანტოლება, შიპერტონიული ხსნარი...*

გ) იდიომატური შესიტყვებები, რომელთა გათიშვა არსებითად შეუძლებელია, რამდენადაც სწორედ მათი სინთეზი ქმნის შესაბამის ცნებით შინაარსს: *არქიმედეს პირბალი, მტირალა ტირიფი, კურდღლის ტური, მგლის ხაზა, ბენგალიური ცვეცბლი, მიწის თხილი, ბერტოლეს შარიალი...*

ტერმინოლოგიური შესიტყვებები შედარებით მოუქნელია, ვიდრე დამოუკიდებელი ერთსიტყვიანი ტერმინები, მაგრამ მათი დადებითი მხარე არის შინაარსის გამჭვირვალობა და სინუსტე, რაც მათს ანალიტიკურობას, ცნებით დიფერენცირებულობას უკავშირდება. ტერმინოლოგიური შესიტყვებები შინაარსობრივი თვალსაზრისით არსებითად კომპოზიტურ წარმონაქმნებს უახლოვდება, თუმცა მათი შერწყმა მოსალოდნელი არ არის (და ორთოგრაფიულადაც გაუშართლებელია).

4. ტერმინთა მართლწერისათვის

ტერმინთა მართლწერა ორთოგრაფიის საერთო წესებისაგან იზოლირებული არ არის და სიტყვანარმოებისა და კომპოზიციის იმ ნორმატიული მოთხოვნების დაცვას მოითხოვს, რაც ძირითადი ენობრივი მახალისათვის განისაზღვრა. ორთოგრაფიის სპეციფიკური ტერმინოლოგიური საკითხები უფრო იმ უცხოენოვან მასალას უკავშირდება, რომელიც, როგორც ვნახეთ, ტერმინებში ვლინდება ძირეული თუ აფიქსური ელემენტების სახით. მაგალითად, უკვე მითითებული იყო ქართულ-უცხოენოვან შეერწყმულ **-იზ-ება**, **იზ-ება** სუფიქსებზე, რომელთა გამოყენება ყოველთვის არ არის გამართლებული (მაგ. *რეკომენდირება, აირიზება*...); მეორეც: ამ სუფიქსთა შერწყმით მიიღება **-იზ-იზ-ება**, რომლის გამოვლენა გამართლებელია: *პრევატიზირება, მექანიზირება, ლაბიალიზირება, მონოპოლიზირება, კოლონიზირება, იმუნიზირება*...

ზოგჯერ ტერმინები შეუფერებელ ფორმანარმოებით ყალიბში არის მოქცეული, ანდა ეს ნარმოება მეცდომის ნყარო ხდება. მაგ.:

ასეთივე უკრიტერიო სიბრიყვითაა დააუადუბული ყველა... (მდრ. კრიტიციზმი); აფხაზეთის კონფლიქტის ერთ-ერთ შესაძლო მარეგულირებად ფაქტორად... შიჩნია; უძრავ-ლეხობა, როგორადაც ის დღეს იკვეთება, ეკლექტიკური ა. (ეკლექტიკური); ენჭისყრა უდებატოდ მოენყო (ფრანგ. ძახანს მრავლობითს გულისხმობს - დებატები); მათი მოქმედების დაკონტროლება სხვა საშუალებებით უკვე შეუძლებელი შეიქმნა; ძალით ჩაახშო ავიადისპეტრე-რეალთა გაფიცვა; სწორედ ეანონმა უნდა აღკვეთოს ძირშივე მათი გამინიდიქტატორობის შესაძლებლობა; ბერძენი-შელი პოლიტიკური კატაკლიზმების დაწყებას პროგნოზირებს; ქმედობა უნდა დაკვალიფიცირდეს დანაშაულთა ერთობლიობით...

ამგვარი გაუმართლებელი ნარმოებები ქართულ მასალაშიც ვლინდება; მაგალითად, თითქმის რეგულარულად დასტურდება **სამსახურებრივი, მოწამებრივი** ფორმები (კანონიერია - **ებრივ** დაბოლოება); ასევე: **განსახელმწიფობებრიობა; რწმუნობილობის** (სიგელი); **უმოქმედობს** (მეურნეობა, საათი...); არ **ურთიერთობს** (მეზობელთან); **გაუგნებელყოფა** (წყლები, ბომბი...); **გასაუგნებელსაუფად** (**უგნებელყოფა, გაუგნებლება** ფორმების მერწყობის შედეგი); გავრცელდა **დაუჩაღება, დაუჩაღებული** არაკანონზომიერი ნარმოება, მით უფრო, ამგვარ კონტექსტში: *„ირვევა დაუჩაღებული ავტომატის მედი“*.

სხვაგვარი შეცდომები: **ბუტერბროდი** (შდრ. გერმ. *Butterbrat*); **დეზენტერია, დეზინტერია** (შდრ. ბერძ. *typhenteria*); **ეჭიდნის ნაღველი** (ქართულში შემოსულია **იჭედნის სახით**); **ანეგდოტი** (შდრ. ბერძ. *anekdotos*); (არა)ორდინალური (შდრ. ლათ. *ordinarius*); **კომფიდენციალური** (**კონფიდენციალური**), **დეკონოლოზაცია** (შდრ. **კოლონია**), **მიპოტეაური** (შდრ. **მიპოტეა**), **ქილერი** (**კილერი**), **ქოტური** (სწორია - **ქაბური**); **ამსოლიტური** (**ამსოლუტური**), **ინციინდენტი** (**ინციდენტი**), **პრეტენდენტი** (**პრეტენდენტი**), **კონსესუსი** (**კონსენსუსი**), **ინსტიქტი** (**ინსტინქტი**), **კონტიგენტი** (**კონტინგენტი**), **კომფლიქტი** (**კონფლიქტი**), **კომფორმიზმი** (**კონფორმიზმი**), **ინაგურაცია** (**ინაუგურაცია**) და სხვ.

სავარჯიშოთა ნიმუშები:

წაიკითხეთ ტექსტი, ცალ-ცალკე გამოკრებით ქართული და უცხოური წარმომავლობის ტერმინები, დააჩუფეთ ისინი წარმოების მიხედვით:

სხვა მოსაზრებით, რომელსაც ასევე ბევრი მკვლევარი უჭერს მხარს, ცნობიერება თავისთავადი ფენომენია, რომლის შემოქმედებაც უზრუნველყოფს მატერიალურა სტრუქტურის, სვეს შემთხვევაში, ტვინის ფუნქციონირებას. აქ ვაუზილოური უაჩუკი ზემოდას ქვემოთ მიემართება. თუკი ბიოლოგურ, ესეში მოყვანილ არგუმენტებს გაყინებენ, ნათელი ხდება, რომ ეს მეორე მოსაზრება უფრო ახლოსაა ქვემოთ მიემართება, ვიდრე პირველი. — ვაიდენსაქალურა ცნობიერება „ამოქმედებს“, ასაქმებს ტვენს. ტვინი მატერიალური სტრუქტურაა, რომელიც აუცილქველია ცნობიერებისათვის მატერიალური სამყაროს სხვა ობიექტების ურთიერთქმედებაში. ამის სადემონსტრაციოდ ვაყინებოთ ცნობიერების ნებური იქტა, ვიქვათ, ხელის აწება. თავიდან ცნობიერებაში აბადება ხელის აწევის სურვილი. ცნობიერება სწრაფად აბალირებს ამ მოქმედების შესაძლებლობასა და მოსალოდნელ შედეგს. ამის შემდეგ, ტვინის ამ მონაკვეთში, მოსულიც კიდურების მოძრაობის უზრუნველყოფის, წარმოქმნება ელექტრული პოტენციალი. ეს პოტენციალი, თავის მხრივ, აწვეს ქიმიურ ცვლილებებს და ქიმიური ან ელექტრული იმპულსის წარმოქმნას. ეს იმპულსი ვადაეცემა ტვინის სხვა მონაკვეთებს, საიდანაც, ასევე იმპულსის შედეგით, ამ პოტენციალს, თავის მხრივ, კონტოთა ვაყინება ნათიერება ხელი აწვეს მოძრაობას. უდიდესი იური ნაწილში მიმდინარე პროცესებს, ასე თუ ისე, ცნობილია. უდიდესი პრობლემა არის თვით სურვილის გაჩენა და მის მიერ პირველი იმპულსის მოცემა ტვინის უჯრედებისადმი. ამ თვალსაზრისით, რეაქციის ახსნა უფრო ადვილია, ვიდრე ნებური მოქმედებისა. თუკი რეაქციისას ვაილიზიბებული ვარეთ იყოფება და, პრინციპში, დაბადება მისი მოქმედებით ტვინის შექმნილობის წართვი, ნებარე ამის გერ ვიტყვით. რა ქმედებით ტვინის შექმნილობის წართვი, ნებარე ამის გერ ვიტყვით. რა პრობლემაა ეს ნებარე? ცნობიერება არ არის მატერიალურ სტრუქტურაზე კოდირებული ინფორმაციული სისტემა. იგი ბევრად მეტია. მოკლედ, ამ სფეროში უამრავი სიკამათო საკითხი არსებობს. ის, რაც ტვინში ხდება მატერიალური სტრუქტურების მკვლევართა გარდა, სხვა შეცნობილია კვლევის ცენტრშიც არის.

ამ საკითხში ძალიანად სიტყვა ფსიქოლოგიის ეკუთვნის, რომელიც ბევრ უკვე ასე-ას თცა წელსწალია, რაც შეცნობიერების დამოუკიდებელ დარგად არსებობს და ცდილობს, გაარკვიოს, თუ როგორია ადამიანის

ცნობიერება და რა არის მისი სამოქმედო მექანიზმები, ასე ფსიქიკა მინდა მოკლედ შევეხო ზოგიერთი ფსიქოლოგიური მოძღვრების მიერ შემთავაზებულ სისტემას და შემდგომ შეათხვედს ცნობიერების წემქური ტანალოვანა შეყვანაზო.

გამოუავით უცხოური ტერმინოლოგია; განმარტეთ ისინი და მოუკიდებლად თუ ლექსიკონების დახმარებით; სცადეთ ჩანაცვლოთ ეს ტერმინები ქართული შესატყვისებით:

პრიმარული ტექსტის შექმნების პროცესი დეკოდირების პრინციპით ხორციელდება, რაც სემანტიკოლოგიურ კვლევას უტოლდება, ხოლო სემანტიკოლოგიური ტექსტის შექმნის პროცესი მიმდინარეობს ენკოდირების ანუ ინფორმაციული პროცესით, რაც იმას ნიშნავს, რამ პრიმარული ტექსტის სემანტიკურს სისტემადან გამოშვებულ კოდიტური ახალიზის სემანტიკით ახალი სემანტიკური კოდი ქმნის სემანტიკური ტექსტის ხანგრძლივ კონსტრუქციას... რაც პრიმარული ტექსტის დიფერენციალური ინტენსივობის მთარგმნელისთვის სემანტიკური ტექსტის შექმნის პროცესში უმთავრეს ფუნქციას შეადგენს, ლიტერატურულია ამჟამად ყოფილა პრაგმატული ნიშანი, რომელიც გამორიცხავს ლიტერატურულად მარჯობიერული სემანტიკური სისტემების დედიმაციას.

... ტრანსლაციის თეორია უნდა შეიქმნას იმ თვალსაზრისის საფუძველზე, რომ თარგმნის პროცესი წარმოადგენს სემანტიკურ კოდებს და კოდიტური კატეგორიების სუბლიმაციას, ხოლო ტრანსლაციის თანეკტი-ტექსტი ახდენს სამყაროს სურათის კონსტრუქციის რომელიმე სფეროს რეალიზაციას ინტერლენგივალური და ინტრალინგივალური კატეგორიების საშუალებით.

ინექსია კონკრეტული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის იდეკვატური სოციალური კონტრაქტის მიერ სხვა ეკონომიკურ-გეოგრაფიული კომპლექსის შესაბამისი სოციალური კონტრაქტის რეგალიური პეტის დიდიქმის სრული მიღებისება, დუბლისტური სოციალური კონტრაქტი სუბორდინირებული კონტრაქტის ინტერესების პრიმატი და პეტისონი სოციალური კონტრაქტის საკონონსმდებლია ინსტიტუთი მხილილ სოციალური პოლიტიკის სფეროშია... ფედალური აბლიკაცია ულის აქტიურ (ადმინისტრაციულ) იმულებით სოციალურ კონტრაქტს, ე ი ეკონომიკურად რენტაბული სოციალურ-ეკონომიკური რიგის პრეზერვაციისთვის ლოკალური სოციალური კომპლექსის ორგანიზაციული ფუნქციების მატარებელი სოციალური კატეგორიაც სემანისია, ხოლო სრული აღმინსტრაციული საკადრო პრეოვატიყის რეალიზაცია

მეტრადალის არ შეუძლია სოციალური ტრანსპლანტაციის სუსტი სოციალურ ეკონომიკური პოტენციის გამო.

თარგმნის ტექსტი შეიცავს ასევე მთარგმნელის სუბიექტური ფექტორის გამოვლინების სხვა კატეგორიის შემთხვევებსაც, კერძოდ, — პირველია შეტყობინების ინტენსივის სუბიექტურობის დაბალი რისკის მარკერებს.

თუ ზემოთ განხილული ყრიანტები ამის მარჯვებელი იყა, რომ კომუნიკაცია ვერ შედგა არეტადავანი კომუნიკაციური აქტის პირველ რგოლში (საწყისი შეტყობინების სუბიექტსა და მთარგმნელ-რექტორს შორის), ამჯერად შევხვდეთ ამაში გვაქვს კომუნიკაციის მთარგმნელის კომუნიკაცია (მთარგმნელ პრიდუცენტსა და მის აღრესატს შორის), რაც ორეტადავანი პროცესის ქიორე ფიზაში უნდა განხორციელდეს. იმ ფიზაში გამოკლავს ვადან მთარგმნელი პროდუცენტის რეპროდუცირების უბრი. იმ შემთხვევაში, რაცა კომუნიკაციის აღრესატის აქტიორი არ არის გათვალისწინებული და საწყისი შეტყობინება არ გინაცდის სათანადო პრაქტიკულ ტრანსფორმაციის, თარგმნის რექტორს პრისპირ რჩება მისთვის უცხა. ამოუხსნელი ენიკების წირაშე და შუამდღის ვარეშე (შუამდღიად გი უნდა გამოდიოდეს მთარგმნელი) მიღებული შეტყობინების იმპლიკატორის მისმიერი დეკოდირება პოტენციაში უვევ მკდარა და კომუნიკაციის ეფექტი ამჯერადაც არასრულიყისაყისი იქნება.

შორისდებულთა ვანტიორი დატვირთვა დისქირსში ვულისსმობს მათ უსარს მართონ აზრავნებითი, კონტრუა პრიკესები სავამუნიკაცია ქედებისას, გააადვილონ კოდირების და დეკოდირების (ადეკვატური ინტერპრეტაციის) პროცესი და, ამრიკად, ხელი შეუწყოს სავამუნიკაციო აქტის შედეგის კომუნიკტული, სტრუქტურულ-სემანტიკურად და პრაგმატულად მოღახი ტექსტის წარმოქმნას.

VI. პუნქტუაცია

პუნქტუაცია (ამოსავალი სიტყვაა ლათ. punctum „წერტილი“) გულისხმობს სასვენი ნიშნების გრაფიკულ სისტემას და ამ ნიშნების გამოყენების წესებს. სასვენი ნიშნების წარმოშობა-ჩამოყალიბება უკავშირდება შნიგნობრობის განვითარების ისტორიას. გაბმული ტექსტის დანაწევრების პირველი პირობითი ნიშნები (წერტილი და წერტილთა კომბინაცია) ჩნდება ჯერ კიდევ უძველეს ხელნაწერებში, თუმცა ტექსტის სრულყოფილი გრაფიკული წარმოდგენის მოთხოვნები (ინტერვალები სიტყვათა შორის, პუნქტუაცია) საბოლოოდ მაინც ნიგნის ბეჭდვას დაუკავშირდა და, როგორც ტექნიკური ნორმები, თანდათანობით უნივერსალური ხასიათისა გახდა.

ამგვარად, პუნქტუაცია გულისხმობს ისეთი პირობითი ნიშნების არსებობას, რომელთა გამოყენებით შესაძლებელი ხდება ფრაზის ბუნებრივი ინტონაციური-მოდალური მახასიათებლების გამოხატვა, სამეტყველო ნაკადის არაბგერითი სანარმოთქმო თავისებურებების გრაფიკული აღნიშვნა. ამიტომაც უკავშირდება პუნქტუაციის პრობლემა, ერთი მხრივ (პირველ რიგში), ზეპირმეტყველების ინტონაციურ ნორმებს, ხოლო მეორე მხრივ – წერის კულტურის მოთხოვნებს. ამიტომვე არის ის ორივე მხრივ მეტყველების კულტურის ორგანული ნაწილი.

თანამედროვე პუნქტუაცია არსებითად უნივერსალური სისტემაა როგორც ძირითად გრაფიკულ ნიშანთა (სასვენი ნიშანთა), ისე მათი გამოყენების ნორმების თვალსაზრისით. ეს იმას ნიშნავს, რომ სასვენი ნიშნებს არსებითად ერთგვაროვნად იყენებს მსოფლიოს ძირითადი ქვეყნების მნიგნობრობა (მცირედენი სპეციფიკის გათვალისწინებით). თანამედროვე ლინგვისტიკაში, პუნქტუაციის „ტექნიკურ“ დანიშნულებასთან ერთად, მის საკომუნიკაციო ფუნქციაზეც ლაპარაკობენ.

შევეხოთ ძირითად სასვენი ნიშნებს მათი დანიშნულების გათვალისწინებით:

1. წერტილი

წერტილი (·) იწერება:

ა) თხრობითი წინადადების ბოლოს, თუ ეს წინადადება სინტაქსურადაც და აზრობრივადაც (ინტონაციურადაც) დამოუკიდებელია

ლია მომდევნო წინადადებისაგან:

ერთხელ ერთი მოხუცარა შიადგი კარს. ოთარახთ ქვრივმა გაპოუტანა გასაკითხად ერთი უშველებელი შოთი...

ქართული ლიტერატურული ესა მდიდარ და კულტურულ ენად ითვლება. ქართულ კულტურას თავისი სახეისები შორეულ წარსულში აქვს.

ბ) სიტყვის შემოკლების აღსანიშნავად:

სოფ. (სოფელი), მდ. (მდინარე), ე.წ. (ეგრეთ ნოდებული).

გ) რაიმე ტექსტობრივი პუნქტების დანომრვის დროს (1., 2., ა., ბ. და მისთ.)

შენიშვნა: ქართულში წერტილი არ დაისმის სათაურის შემდეგ.

2. შიშვე

შიშვე (,) დაისმის:

ა) რთული (თანწყობილი და ქვეწყობილი) წინადადების შემადგენელ წინადადებებს (კომპონენტებს) შორის:

თხისთვის პატრონს თოკი შეება კისერზე, ხოლო თოკანი დედას უთოკოდაც მოუშორებლად მისდედა.

რკინის პატარა აივანზე, რომელიც სახლის მეორე სართულს გადმოჰკიდებოდა, დადიოდა სათვალეებისა და ქაღალა კაცი გაზეთით ხელში.

ბ) შერწყმული წინადადების ერთგვაროვან ნეერებსა და კომპონენტებს შორის:

დაჰკრეს დაფს, დოღს, დაირას, დუღუკს, ზურნას.

დავაყენე ცხენი, ჩამოვიყვანე ცხენიდან მეზია, გაუშალე ქვეშ ფარჯა, დაუღე თავით უნავირის ბალიში და დავანვიღე.

გ) შიშვეებით გამოიყოფა განკერძოებული სიტყვები და გამოთქმები (ჩართული, დანართი, მიზართვა, შორისდებული, შიშვეით-უკუთქმითი ნაწილაკები):

მეორე დღეს, დილით ადრე, გამოსულიყო ზაად აივანზე-

ნუ წახვალ, მაშაშვილობას, ენგური ვერ არავის მოხსნებთა ასე გაცოფებული.

უპ, შმავე, ნადი მენ მუნს გ ზაზე ხიმღერით.

შო, შვილო, ეგეც მოხდება ხოლმე...

დ) სხვათა სიტყვისაგან ავტორისეული სიტყვების გამოსაყოფად:

- გადი და უთხარი, - ჩემი ხმით უბრძანა არსენამ ლოპიანას, - ამ ოთახში ვიღაც დიდ კაცს სძინავს-თქო.

- ე) ბიბლიოგრაფიული მონაცემების მონოდებისას:
 ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, /, თბილისი, 1973 წ.

3. წერტილ-მძიმე

წერტილ-მძიმე (:) ასრულებს შუალედურ ფუნქციას წერტილსა და მძიმეს შორის, ანუ აზრობრივ-ინტონაციური დატვირთვით ნაკლებია წერტილზე და მეტი - მძიმეზე. ეს ნიშანი ორ წინადადებას მიჯნავს იმ შემთხვევაში, როდესაც ისინი სინტაქსურად დამოუკიდებელი ოდენობებია, მაგრამ ერთმანეთთან განუყოფელი აზრობრივი კავშირი აქვთ. მაგ.:

ამ შვირე ხანს საცა გუთანს არ გაველო, გაიარა; საცა პარი არ მოხედროდა, მოხვდა; საცა ვაზი არ იყო, ვაზით გაივსო; საცა წისქვილი არ იყო, გაკეთდა...

წერტილ-მძიმე დაისმის აგრეთვე რაიმე აზრობრივი პუნქტების ჩამოთვლის დროს:

მოცილე გრამატიკული ფორმებიდან რჩება ის, რომელიც

ა) გამართლებულია ქართული ენის აღნაგობით;

ბ) გაფრცხვლებულია კლასიკოსთა ენაში;

გ) უფრო მარტივია წარმოების მხრივ;

დ) უფრო ნათელია მნიშვნელობით.

4. კითხვის ნიშანი

კითხვის ნიშანი (?) დაისმის კითხვითი წინადადების (ფრაზის) ბოლოს:

როგორია ენის განვითარების ძირითადი კანონზომიერებანი და ტენდენციები?

კაცმა რომ მოინდომოს, კლდეს გაარღვევსო, ხომ გაგიგონია?

5. ძახილის ნიშანი

ძახილის ნიშანი (!) დაისმის:

ა) ძახილის წინადადების ბოლოს:

- მე არ მოგიკედე, გაბრიელმა მაგითი შენ გული არ აგაყრევინოს!

- აბა, უცურე წუთისოფლის მუხანათობას!
 ბ) მიმართვის ფორმებისა და ფორმულების შემდეგ:
დავით! ნახე! ჩემო ბატონო! საღამო მშვიდობისა!

6. კითხვა-ძახილის ნიშანი

კითხვა-ძახილის ნიშანი (!?) დაისმის კითხვა-ძახილის წინადადების (რომელიც უპირატესად რიტორიკულ კითხვას უდრის) მომდევნოდ:

ოხ, ღმერთო ჩემო! სულ ძილი, ძილი, როსლა გვეღირსოს ჩვენ გაღვიძება?!

7. მრავალწერტილი

მრავალწერტილი (...) იწერება:

ა) დაუმთავრებელი აზრის, განყვეტილი წინადადების შემდეგ:
შვითევს რას დავუძებო, ასე ამბობს თურმე... მე ქალი მინდაო, თურა...

ბ) დაუსრულებელი ჩამონათვალის ბოლოს („და სხვა“-ს მონაცვლედ):

გაჩნდა ახალი ტერმინები: რეიტინგი, იმიჯი, მესიჯი, ბაიტი, ფაილი...

გ) თუ დამონშებულ ციტატას ვამოკლებთ:

„... ეს თავადი რომ აზნაურს ზურგს უქცევს, აზნაური - თავადსა, ორივენი - გლეხსა... ხუთე ესენი... ქართველი ჰგონია ეისმე!“

8. ორწერტილი

ორწერტილი (::) დაისმის:

ა) სხვათა სიტყვის გადმოცემის დროს ავტორისეული სიტყვების შემდეგ (აგრეთვე - ციტატის მოყვანისას):

ბაში-აჩუკმა გაიცინა და უპასუხა:

- ჩემი სათქმელიც ვგარის!

რუსთაველმა გვიანდერძა: „სჯობს სიცოცხლესა ნაზრახსა სიკედილი სახელაოვანი“.

ბ) განმაზოგადებელი სიტყვის ან ფრაზის შემდეგ, როდესაც მას მოსდევს რაიმე ჩამონათვალი (იხ. თითოეული ამ მონაკვეთის დასაწყისი):
ყველაფერი მდუმარებს: ხე, ქვა, ტყე, მთა და მინდორი.

შენიშვნა: განმაზოგადებელი სიტყვის შემდეგ უმჯობესია ტირე დაინეროს, თუკი წინადადება ჩამონათვალით არ მთავრდება. მაგ.: *აყვავდა ათასი ყვავილი - ია, კესანე, პირიშზე, ცისთვალა - და გარემოს სურნელი მოეფინა.*

გ) ორნერტილი იხერება ისეთი წინადადების შემდეგაც, რომლის შინაარსსაც თითქოს გაპლის, დეტალურად წარმოადგენს მომდევნო წინადადება (წინადადებები):

შენ ჯაზებში გიპოვე: მხარი დაგვჭვინა ბარის ტარზე, ბარის ტარს დაჰყუდებოდი და გაშტურებული დასცქეროდი დედა-მინას...

9. დეფისი

დეფისი (-) არის მოკლე - ერთი მარტივი ასოს სიგანის - ჰორიზონტალური ხაზი, რომელიც გამოიყენება:

ა) ნაირფუძიანი ან გაორკეცებული ორცნებიანი რთული სიტყვების (კომპოზიტების) დანერილობისას (იხ. თ. II. კომპოზიტების მართლწერა):

ნაპირ-ნაპირ, ორ-ორი, მთა-ბარი, მისვლა-მოსვლა, ქართლ-კახეთ-იმერეთი...

ბ) შესიტყვების ფორმის მქონე ზოგი უცხოური გეოგრაფიული სახელის გადმოცემისას:

ნიუ-იორკი, სან-მარინო, სენტ-კიტსი, სან-ფრანცისკო...

გ) მსაზღვრულ-საზღვრულის ტიპის ორწევრიან ნომენკლატურულ სახელებში:

წვერ-კორესპონდენტი, მეცნიერ-მუშაკი, გენერალ-მაიორი, სახლ-მუზეუმი...

დ) სხვათა სიტყვის -*მეთქი* და -*თქო* ნაწილაკების დართვისას (იხ. თ. III, 6):

ხომ გითხარი, არ გამოვა-მეთქი; ნავიდეო-თქო, - უთხარი!

ე) თავსართ-ბოლოსართების დართვისას რიცხვით სახელებზე:

მე-2 რიგი, გიორგი I-მა, № 120-ში...

ვ) სიტყვის გადატანისას: *ბირ-თვი...*

10. ტირე

ტირე (-) არის ორი დეფისისხელა ჰორიზონტალური ხაზი, რომელიც, ამავე დროს, დეფისისაგან განსხვავებით, თითო ინტერვალით კიდევ უნდა დასცილდეს წინა და მომდევნო სიტყვებს. ტირე გამოიყენება:

ა) რთული შედგენილობის წინადადების მეორე (ან მესამე, მეოთხე და ა. შ.) ნაწილში ამ წინადადების პირველ ნაწილში წარმოდგენილი რომელიმე წევრის გამოტოვებისას:

ღიმილი ჯადოსნური ჰქონდა, სიტყვა-ჰასუხი - ტკბილი...

სანამ სიცოცხლე შეგწევს, გონება გ ზახ გაგინათლებს, გული - გაგითბობს.

ბ) სხვათა სიტყვისაგან ავტორის სიტყვების გამოსაყოფად და დიალოგური შეტყვევლების დასაყოფად:

- სიყვარული ძნელია! - უჰასუხა მეორემ, - გაიგებდი, ერთმა-ნეთი ჰყვარებიდა.

- ურმები გაისტუმრე?

- გავისტუმრე, შენი ტირიმე!..

- სად გაისტუმრე?

- ყანაში, შენი ტირიმე!

- რამდენია?

- ოთხი საბატონო და ათი ბეგრისა.

გ) განმაზოგადებელი სიტყვის წინ, როცა მას წინ უსწრებს ერთ-გვაროვანი ნევრების ჩამონათვალი; შესაძლებელია განმაზოგადებელი სიტყვის მომდევნოდაც, თუ ჩამონათვალი მცირეა (ორი-სამი), ან ამ ჩამონათვალით არ მთავრდება წინადადება:

სახლსაც, მამულსაც, სახნაე-სათეს იარაღსაც, საქონელსაც - სუყველას აირჩევს.

ნაიღებენ ხელსაწყო რკინეულობას - ცულოს, ნაჯახს და სხე.

დ) ტირე შეიძლება დაინეროს განკერძოებული სიტყვებისა და გამოთქმების გამოსაყოფადაც (მძიმეების ფარდად):

ამას წინათ - სულ ორი კვირა არ იქნება - კინალამ სოფლის სასამართლომ გომურში არ დაამწყვდია!

11. ფრჩხილები

ფრჩხილები - () - გამოიყენება:

ა) როცა გამოსაყოფია წინადადებაში ჩართული სიტყვა ან გამოთქმა ნათქვამის დასაზუსტებლად იუ განსამარტავად:

...იქნებ იმაზე მაინც გადავყოლებინა ჯავრი, მით უმეტეს, რომ ეს ხელობა (მასწავლებლობა) ძლიერ უყვარდა.

ბ) სამეცნიერო ნაშრომში ფრჩხილებში ჩაისმის აგრეთვე ტექსტში მითითებული ავტორი და წყარო:

(მ. უჯვამ); (ა. შანიძე, 1973, 18) და მისი.

გ) ცალმხრივი ფრჩხილი გამოიყენება ჩამონათვალის დანომრვის დროს: ა), ბ), 1), 3)...

შენიშვნა: ევადრატულ ფრჩხილში - [] - ჩაისმის აღდგენილი (resp. ჩამატებული) ადგილი ტექსტში:

[მერძემ] უნდა მისცეს ხალხს წესი და რიგი...

12. ბრჭყალები

ბრჭყალებში (* *) ჩაისმის:

ა) პირდაპირი ნათქვამი ან ციტატა:

ილია მაღლიერებით იხსენებს პეტრებურგში განსწავლის წლებს: „ოთხი წელიწადი იყო, რაც მე რუსეთში ვიმყოფებოდი...“

ბ) ირონიულად (არაპირდაპირი მნიშვნელობით) გამოყენებული სიტყვა თუ გამოთქმა:

მისი ტუჩი წისქვილის ბორბალივით მოუსვენრად ბრუხავდა, რომ რამე ხერხი მოეგონა, „ძმურად“ არ გააჭყოფოდა მისი „სიმდიდრე“.

გ) რაიმე საზოგადოებისა, ორგანიზაციისა თუ დაწესებულების დასახელება; წიგნის, ნაწარმოებისა თუ გამოცემის სახელწოდება:

სასტუმრო „თბილისი“ მალე ვაივსო სტუმრებით; „მოქალაქეთა კავშირი“ გაზეთ „24 საათში“ გამოაქვენს. თეატრმა წარმოადგინა „ოტელოს“ განახლებული დადგმა.

დ) ბარბარიზმები და სხვა არანორმატიული გამოწვევები:

„იამშნიკმა“ თვალები აახილა და მე ბლვერა დამიწყო.

სავარჯიშოთა ნიმუშები:

იპოვეთ პუნქტუაციური შეცდომები და გაასწორეთ:

ესეთა ერთადერთი სიერიაშორასო სტრუქტურაა, რომელიც მთიანე ყარაბაღის კონფლიქტის მოწესრიგებაზე ჰყვამობს, ე. წ. მინსკის ვაკუუმის თანსთავიჯდომარის სახათ. თიეიდან მხელი იყო: მთლიანობის მაგიდასთის კონფლიქტის მხარეების ლიდერების მიყვანა, შემდეგ კი ქოჩაჩიანს და ალიფვა აღბათ. თცჯერ მათც შეხედრეს ერთმანისს. თუმცა, ამას მთლიანობის შედეგი არ მომყოლია. თახაც, მთლო ხანს მოლაპარაკებების პრაცესი მთიანი ყარაბაღის ორგანოვ. რაღაცნობად მძევლის რილში აღმოჩნდა სომხეთისა და აზერბაიჯანში საპრეზიდენტო არჩევნების გამო საგარეოდა, რომ საპრეზიდენტო არჩევნების დასრულების შემდეგ ეს პროცესი კვლავ დასაძრება ადგილითას. იმისგან განსხვავებით, რომ თუ მათინ, სიცრუის შედაცებულ ვიზუის „Привет“ ერქუა, დღეს თახა ჯურის მატყოჩიანს, თუხანს ყოველ ვიდადგმაზე სიცრუე საკუთარ რეკლამად გაუსდია. ბუნებრავს იქნებოდა, ისინი გადაგვეყენებინა მაგრამ, ზეენს ქვეყანაში ასეთი რამ არ ხდება დასავლეთში ნაღბს, შეუძლია ვაიფაცის, მოაწყოს საპროტესტო დემონსტრაცია. ზეენ ვი, და ბრეჯებულნი ვართ. ზეენ ეს ვეშინებს: როგორ თუ უცნებ უარი ვთქვას სამუშაოზე? ყველა საბუღისწერო გზა, უკანასკნელი სიუჟეტისა, აბრბობრბულთა რუსეთის მწარე ისტორიათ. მაგრამ, ძალიანთა მთლო უძლიერდება და მოკლე ხანში, საკუთარი თაყის რწმენა ეკარგება, და რომ თაგი მყარად იგარბის, შედიღურად რომ გამოთყოფილდეს, აუცილებლად, სიცრუეს ახდის თახამოაზრედ... სიცრუე ვი, მხლოლ ძალიანთას შექმლება ვერდნობოდეს ძალიანთა ყველის და ყოველდღიურად კი არ თრეუნავს, თაგის მთაქ ტორებით, არბედ მისგან მოწრბოლებას, სიცრუით ყოველდღიურ ცხოვრებას მოითხავს. სწორედ აქა დაბარბული, ზეენგანმე უბუღებულყოფილს, ყველანზე უბრალი. ზეენი განთაყისუფლების გზის, ყველანზე ხელმისაწვდომი განსაღება- წინააღმდეგობის გეწევის, თეთა ეს ყველანზე ზამბერი გზაც კი, ზეენთვის. უმოქმედობას მარეკულთათვის, მათც არ აქება ილთა უკეთუ, ვიმზდილოთ, წუწუნსაც თაგი დაეინებოთ: ვითომ, ვილაც ამოსუნსქვის საშუალებას არ გვადლევეს. თქენი თახბობის შემთხვევაში, შე ახლაც მზად ვართ, ასევე დროებით, შევუწერი, თუფობამოსიღება გილაკტონ ტამბის ლიტერატორთა სასახლის პრეზიდენტს. ხელახლა არჩევნებამდე... ცენტრის თახამშრამღები, 2008 წლის 22-26 სექტემბერს, საქმიანი მოვლინებით ესტუმრნენ ქალიქბათუმს. ამ ვიზიტის მიზანი იყო, ბათუმის სკოლების შედაგოვებითან ერთად, გამოეცადათ ახალი ტამის წურთი დაეღლება... ბქვე უნდა თქვას, მიუხედავად იმისა, რომ- საგარეოშობის კრებული სკოლებს აღრევეს

დაურევდაი, მასწავლებლებს, ზოგ შემოხვევაში, ან სავრთოდ, არ შეუღოთ იგი, ან სათიხადო დრო და ყურადღება არ მქონდათ დიდიობი-
ლი აქ ხალხში ერთდროულად რამდენიმე ენა იცის, დამსწავლეთში, ამ
თვალსაზრისით, სწორი ხელი ჩავარდნება. თუძეც, ვიცო, რომ თინიფეჯე-
რებში რუსული ენა, თითქოს, დაიწყებან მიუცა მინდა ვითხრათ, რომ
განათლების სამინისტროს, უხელოეს დღეებში, ეწვეო პრეზიდენტი. ერ-
თხელ, გურიაში ჩავედით, ბებიას ხინახავად... ცენტრში სასწავლო წლის
დასაწყისშივე დაიბრუნა... კრებულები, საქართველოს ყველა სკოლაში
სწორედ იმ მიზნით, რომ მასწავლებლებს ხამუაღება მქონდოთ, შეიღო
წლის მანძილზე, ევარჯიშაო დაყვლებების შესწავლაში აღნაშნული
დაკავება, რომ სიხლის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებუ-
ლი დაკავება არ არის, ამას ისიც მიწმობს, რომ არც მე, და ბევრ
სხვსაც, არ სჯერა, რამ ერთხელი ბასკის მიერ წარმოებული პოლიტი-
კა მხოლოდ მინა პრეზიდენტის ხედის გამოხატულება იყო. ასევე მომა-
ყლო წელს, პრეზიში, გათვრთება ხატის ფორმით. ხალაყაშვილს ია-
რადს, რომ აწედი იმისთვის დასაცა შამი, რომ დახვრიტეს, ძალიან
პატარა ვიყავი. დედამ ციხეში, რომ მიკეთხა, შამის შექმნიდა... ტექნი-
კური თვალსაზრისით, ეს — ძალიან იყო ხაქმა. ახლავს, შვეთხა, თრი
სიუკების განმავლობაში დაგუბებული ბოლბა იფეთქებდა. ამ სიტყვებით,
დამთავრეთ არ ვეკვლავტობ.

დასვით შესაფერიხი ხახვენი ნიშნები (ნიხადადებე-
ბის ბოლოს დასმული ნერტილიც შეიძლება შეიცვალოს):

ვაშლიყანის სამარის აღმოსავლეთით ტყის ახლი იდეა მშენიერი
ორხართულიანია სასახლე რომელსც ხეობის ზედა გადაყურებდა. ისინი კი
მოღებეს მასცემოდნენ მაშინ როცა ტერი თავზე გვეხმობდა. თუ ვა-
ხსავს არა უმანვილი ხევის პირის რომ მოვადგათ. პატარაში სასულიერ-
ო პატარს შათ შორის იაკობსაც სთხოვა შთავჯონებისათ დედოფლისა-
თვის დამბრუნებოდა თუახს ყველაფერს დრომ წაიღო ძალია ჯანს ფერ-
ხორცი ტყე ფაოლითა და ხაყოფით შემოსილი კმაყოფილად აცქარებო-
და ფრინველები გაფრინდნენ დარჩნეს მხოლოდ კატკაჭა კადალა ჩხივი
შიში წიწკანა ბელურა ვივავი და ყვაი რომელსაც ხხავლით და ქო-
ვილ-ბივილით აკლებდნენ იქაყრობას. კაცო ქალი დიდი პატარა ვერი
მდედლო მისთვის ყველა ერთი იყო. შინტერესებს თუ არსებობს ბუნე-
ბაში ფულის გამაგრების რამეხაოი ვა ეკონომიკის გაძლიერების გარ-
და სიტყვებს ფერს აქვთ ხმის გამოსცემის მოძიობაგნ სუბთვავენ მო-
კლედ ცოცხლობენ. უწმინდურ სიტყვებს მე წმინდა სიკვდილი მ-
არსებით და ხანამ მკვედვოლდე მანამდე მისიც კიდევ ვეცდები რომ ზე-

მი ლეკბა როგორმე დაეებრუნო. ჩვესმა სიკამობებო დარგის მუშაეებში
არაერთი ხამისი დამხმარე მკვლელეობა ტვრორისტენი ბანდიტები და
სხვადასხვა ჯურის მოძალიდენი ამხილეს და ხისხლის სამართლის პასუ-
ხისებებში მასცეს ბუნდილ ახსოვდა ის ამბავი თინამე ხაერთის ერთად
რამ გამოემე ხაერა სახლისიკეს პოლის დამკრეს დაფს დაფს დაფის
დედუკეს ზურხას. სიტრუე და ორპირაბა იფენეს ხორცსა მერმე სულთაო
ბრბინა დიდმა რუსთაიველსა. ირი დღის შემდეგ საღამო ვამბე მამამე
გამოიტტია მიხიდაბ ცული. ჩემო სალომოს მეფემ უბრბინა მე ეგ ვოვე-
ლი არ ვიცო ვანა მხანი ამყომდნეს სახლითა გამარჯვებით ამიტომ რამ
ამ ზეიმის მოსაწყოლდ გრმსამდნენ თავს. ახლი ტოვებდა იმ სკოლას მან
რამ იმდენი ლეწლია დისლო. მისამდე ეს მხანი როგვარც ვთქვათ ზეპირი
გზათ ვრცელდებოდა. ფარმავიხა ქარაღს აღმოსავლეთა საქართველოს
განაგებდა ქუჯი ვერის დისილყო საქართველოს სამხრეთ საქართვე-
ლოში ექობისხვევის მკარე ხველრის ყველზე თრი წარჩინებული ბარის
ფრესკა დახატული აქედან არცთუ შორს მდინარე ხრამს გაღმა სოფე-
ლი ტახსია. საქართველოს ძველი ხატახტი ქალაქის მკხეთის სახლოფეს
წიწამურში მკლეეს ახლი ჭაფავამე ვაცაც ას არის შესი ჭინამე დი
ქელიც მას ზურავს მეფე ორმაცდათო წლის ვაგვეცი მშენიერი ბედი-
ურზე იჯდა. ერთი ავი მუხამელი ვითომღი ვულამბიტყყარა დასახებით
ამბობდა. რა საერთო ხამისი აქეთ თქვენი ახრია წყაროსა და სიკეთეს
თავდაბრუელი ხალიხანი ვასწავდილება როგვარც ვთქვათ სრულიდ
ხხე შეუყრილობის შემდეს. თუთობ ვალატანს ტამბე რასაკვრველია
უწინარეს ყოვლისა ხიტყვის მუხავთი იყო ლეწს რა თქმა უნდა ბიბინ
მთვარე დაყარქვა. იქ დიდ ლიდებს შორის მასწავლებლებს ლურჯი მათს
წყალი. ჩემის ახრით მომავალში იბობა ასევე უნდა ვითყროთ შეუყრ-
დეს თუ არა თუბქეთოსირება მწერალითა კავშირთან არსებულ ლიტ-
ფონდს იმ დრომდე მინც დიდრე მას ვეფარველეთ თუ რა ამაცხების
გადაწყვეტი ვეკლები ამ სამსახურს ახალ ბინობში ასე ახალი საზოგადო-
ებნო ფარმავიში ასევე დღეს ვაგვეთილების შემდეგ დღის მ საათზე
ქართული ენისა და ლიტერატურის მ პედაგოგი მუხავების ცენტრის ექ-
სტრუქტორის ერთად შეფესების სქემის მხედვით შეუდგა მასწავლეთა ხ-
წერების გამწობების და ბოლის მფარყისა გამგეობის წყურებო ჩვეს საშუ-
ალება გვეწმება ამ ხეობისთვის დაკეთობრებით ვამგეობის უახლოეს სხდო-
მამე ვიშველოთ და საქმარების შემთხვევაში ჩემს მიერ შემოთავაზებულ
პროექტში მკონემამტობისი შესწავრებოც შეუტარათ ხოლია იმ შე-
მთხვევაში თუკი ეს წიხიდადებები კარბისალორად მოუღებელი აღმონსდება
თქვენ თუკადაბლად მოვასწეთ მწერალითა კავშირისათვის ახალი თავმჯღო-
შორის შერწყვა რაც დამწმუნებული ვარ ვველიზე იფყდი აღსასწრედიებუ-
ლი იქნება ზემოთ ჩამოთვლილი პუნქტებს შორის.

საქმის ქაღალდები

საქმის ქაღალდები, ანუ ოფიციალური დოკუმენტები, წარმოადგენს თანამდროვე საზოგადოების ცივილური ცხოვრებისა და ურთიერთობის აუცილებელ ნაწილს, ამიტომაც მათი შედგენის, მათი სისწორისა და კანონიერების ცოდნას დიდი მნიშვნელობა აქვს ყოველი ადამიანის სამოქალაქო და სამართლებრივი უფლება-მოვალეობების განხორციელების საქმეში. შეიძლება ითქვას, მოქალაქის თვითრწმენისა და თავისუფლების ხარისხი მნიშვნელოვანწილად არის დამოკიდებული იმ, ერთი შეხედვით, რიგით და მეორეხარისხოვან ოფიციალურ დოკუმენტებთან „ურთიერთობის“ ცოდნაზე, რომლის გარეშეც თანამედროვე ცხოვრების ბიუროკრატიულ სისტემაში გზის გაკვლევა თითქმის შეუძლებელია. ამდენად, საქმის ქაღალდების რაობასა და თავისებურებაში გარკვევა სულაც არ არის უმნიშვნელო პრაქტიკული ცოდნა.

საქმის ქაღალდები არსებითად ორი სახისაა: თვით მოქალაქისგან მომდინარე და სახელმწიფო ან სხვა დაწესებულებათა მიერ გაცემული ოფიციალური დოკუმენტები.

საქმის ქაღალდებს, მათი ხასიათიდან გამომდინარე, შოთხობევა ნათელი, ზუსტი შინაარსობრივი გამოხატულება. მშრალი და დაზენილი სტილი (ე. წ. საკანცელარიო სტილი ყველაზე უფრო აქ ინენს თავს). რაც მთავარია, ყოველ საქმის ქაღალდს აქვს თავისი სტანდარტული ფორმა, რომლის დაცვა შესაბამისი ოფიციალური ურთიერთობის აუცილებელი პირობაა.

საქმის ქაღალდის შედგენის დროს უნდა დაცულ იქნეს იმ ფორმალური მოთხოვნის ყოველი პირობა, რაც შესაბამის დოკუმენტს ნაეყენება, დაწყებული ადრესატის დასახელებით და დამთავრებული თარიღის დასმითა თუ ხელმოწერით. მაგალითად, ერთ-ერთი ყველაზე უფრო გავრცელებული და, ამავე დროს, მარტივი დოკუმენტია განცხადება, რომლის შედგენის დროსაც რამდენიმე პირობა აუცილებლად უნდა შესრულდეს:

1. პირველ ხაზზე, მარცხნიდან ფურცლის 1/4-ის შეწვეით, იწერება სრული ინფორმაცია ადრესატის შესახებ (ჯერ დაწესებულება, შემდეგ ადრესატის ტიტული, ბოლოს – მისი ვინაობა);

2. მომდევნო ხაზზე, ზუსტად პირველის ქვემოთ, იწერება განცხადებლის შესაბამისი ვინაობა (მისი სამოქალაქო რაობა და გვარსახელი);

3. ერთი-ორი სტრიქონის გამოტოვებით ფურცლის შუა ადგილას

იწერება „განცხადება“ (ასოების დაცილება აუცილებელი არ არის).

4. ერთი სტრიქონის გამოტოვებით აბზაცით იწერება განცხადების შინაარსი. თუ განცხადების განმარტებითი ნაწილი ვრცელია, დასკვნითი ნაწილი, დაწყებული სიტყვით „გთხოვთ“, დაიწყება ასევე აბზაცით.

5. „გთხოვთ“ მძიმით არ უნდა გამოიყოს.

ბ. განცხადების ქვემოთ, მარცხენა მხარეს, იწერება შესაბამისი თარიღი, ხოლო მარჯვენა ნახევარში – განმცხადებლის ხელმოწერა.

საქმის ქაღალდები შინაარსითაც და ფორმითაც საკმაოდ შრავალფეროვანია. ქვემოთ წარმოდგენილია ზოგი გავრცელებული დოკუმენტის ნიმუში* (ცალკეული აუცილებელი კომენტარითურთ):

1. განცხადების ნიმუში

გ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტის დეკანს, პროფ. — (ინიციალი და გვარი)

ამავე ფაკულტეტის მე-3 კურსის სტუდენტის...
(სახელი და გვარი)

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა

უნივერსიტეტში ყოფნის სამი წლის მანძილზე ვიგავი სწავლას ფრიადოსანი სასწავლო გეგმით გათვალისწინებულ ყველა საგანში გამოცდის ვიპარებდი დროულად. მიმდინარე სიგაზიფხულო სესიაზე ორ საგანში (საქ. ისტორია, პოლიტოლოგია) გამოცდის ჩაბარება ვერ მოვასწარი ავადმყოფობის გამო (ა.წ. 14 ივნისს მოვიწამდე და ამჟამად ქაღალტის მე-9 საავადმყოფოში ვიმყოფები).

წარმოგიდგენი სათანადო ცნობას და გთხოვთ გამოცდები გადამიღოთ სექტემბრისათვის.

20. VI 2004

(ხელის მოწერა)

* ნიმუშებისათვის გამოყენებულია შ. კეცელის „საქმის ქაღალდები“, თბ., 1977; იგი რუსულ დას დატვირთულია ზოგი ფორმით.

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა

ხუთშაბათს, საღამოს 8 საათზე, ადგილობრივი კლუბის სხდომათა დარბაზში შედგება რაიონული ბიბლიოთეკის საბჭოს ღია სხდომა.

დღის წესრიგი:

1. რაიონული ბიბლიოთეკის წიგნადი ფონდით დაკომპლექტების განყოფილების გაშტის ანგარიში;

2. რაიონული ბიბლიოთეკის 2004 წლის პირველი ნახევრის სამუშაო გეგმის განხილვა-დამტკიცება.

ბიბლიოთეკის საბჭოს წევრთა დასწრება სავალდებულოა.

12.1.2004

ბიბლიოთეკის საბჭო

2. მოხსენებითი ბარათი და ახსნა-განმარტება

გაფორმების თვალსაზრისით განცხადების მსგავსად იწერება მოხსენებითი ბარათი და ახსნა-განმარტებაც (ან – ახსნა-განმარტებითი ბარათი); ოღონდაც ამ დოკუმენტებში შესატყობინებელი (ანგარიშის ხასიათის) ინფორმაცია, ჩვეულებისამებრ, უფრო ვრცელია ამ ორ დოკუმენტს შორის არსებითი განსხვავება ის არის, რომ მოხსენებითი ბარათი უპირატესად შემსრულებლის ინიციატივით იწერება, ხოლო ახსნა-განმარტება აუცილებლად გულისხმობს სათანადო მოთხოვნას ზემდგომი პირისა თუ ინსტანციის მხრივ.

საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკის
დირექტორს (ინიციალები და გვარი)

დამუშავების განყოფილების გამგის
(ინიციალები და გვარი)

მოხსენებითი ბარათი

წიგნის პაზარზე 2004 წლის პირველ კვარტალში ახალი წიგნების გაცოდებით შეტი რაოდენობა გამოვიდა, ვიდრე ნაეარაუდუი გვეონდა.

ჩვენმა ბუღალტერიამ ვერ უზრუნველყო ყველა ახალი წიგნის შესაბამისად სათანადო თანხის დროულად გამოყოფა, რამაც გარკვეული სიძნელეები შეგვიქმნა და მოხდა ისე, რომ სოციურთი შეტად საჭირო წიგნი ვერ შევიძინეთ.

გაუწყებთ რა ამას, გთხოვთ ბუღალტერიას მისცეთ შესაბამისი მითითება, რათა ვაითყვადისწინოს ბიბლიოთეკის წიგნადი ფონდით დაკომპლექტების სპეციფიკა, რომ მსგავსი რამ მომავალშიც არ განმეორდეს.

15.VI 2004 წ.

(ხელის მოწერა)

საქართველოს განათლების სამინისტროს
საფინანსო განყოფილებას

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ბუღალტრის (სახელი და გვარი)

ახსნა-განმარტება

წარმოვიდგენთ უნივერსიტეტის 2003 წლის ხარჯთაღრიცხვის ბალანსს (დანართი №1 – მანქანაზე ნაბეჭდი 28 გვერდი) გაუწყებთ, რომ სათანადო ორგანოების მიერ დამტკიცებული საფინანსო გეგმა, ცალკე მუხლების მიხედვით, მოლიანად შესრულებულია, მხოლოდ კაპიტალური რემონტისათვის გათვალისწინებული თანხის 40% დაგვრჩა აუთონისებელი იმის გამო, რომ პირველი და მეორე სასწავლო კორპუსების კაპიტალური რემონტი უნივერსიტეტის საბჭოს დადგენილებით (იხ. საბჭოს ოქმის ამონაწერი, თან ერთვის, დანართი №2), გადაიდო 2004 წლისათვის.

15.1.2003 წ.

(ხელის მოწერა)

3. ხელწერილი

ხელწერილი არის ოფიციალური დოკუმენტი, რომელსაც კერძო ან იურიდიული პირი უწერს სხვა პირსა თუ დაწესებულებას და რომლითაც ადასტურებს საკუთარ მატერიალურ (ან ფინანსურ) პასუხისმგებლობას. ხელწერილი, მხარეთა სურვილისამებრ, შეიძლება დამონმდეს ნოტარიუსის მიერ. ხელწერილის ნიმუში:

ხელწერილი

ვანის რაიონის სოფ. ტიბანიკრის მუერნეობა „თაეთაეის“ შთაფარმა აგრონომმა როსტომ მებუკემ ჩაფიბარე (კვაკუშირის ბაზის №5 ხაწყობის გაშის დომიტრი გვარაძისაგან ორი ათას ორას ოთხმოცი (2280) კუ. სა-თესლე სიმინდის მარცვალი, ხუთას ორმოცი (540) კუ. წიოელი დობიო; შვიდასი (700) ძირი ვაშლის ნერგი და ნახვეარი ტოსა ბენზინი.

ხელწერილში აღნიშნული მახალა მოდიასად უნდა ჩავაბარო მუერ-ნეობა „თაეთაეის“ გამგეობას.

ახაპორის ხერია XV №178812

12.11.2004 წ.

მუერნეობა „თაეთაეის“ შთაფარი აგრონომი

(ხელის მოწერა)

4. მინდობილობა

მინდობილობის საფუძველზე პირი ან დანესებულემა გარკვეული მოვალეობის შესრულემა, ან რაიმე უფლებების განხორციელემაში ან-ღობს მეორე პირს, რომელიც მხოლოდ ამ დოკუმენტის წარდგენის შემდეგ მიიღებს შესაბამის უფლებას. დანესებულეების მიერ გაცემული მინდობილობა დამონმებულა ამ უწყების ხელმძღვანელის ხელმოწ-ერთა და ბეჭდით, ხოლო კერძო პირის მინდობილობა უნდა დაამონ-მოს რომელიმე ოფიციალურმა დანესებულემა (პოლიცია, ნოტარი-უსი, საკრებულეო). ნიმუში:

მინდობილობა

მე, ნიკოლოზ გიორგის ძე კალანდაძე, ვანდობ თამარ ივანეს ასულ მესხს, მიიღოს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საღაროდან ჩემი 2004 წლის სექტემბრის პირველი ნახვერის ხელფასი

(ხელის მოწერა)

ნიკოლოზ გიორგის ძე კალანდაძის ხელმოწერას ვადასტურემა თბი-ლისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საკმეთა მმართველი.

(ხელის მოწერა)

12.11.2004 წ.

ბეჭედი

5. ცნობა

ცნობა ადასტურებს კონკრეტული პიროვნების რაიმე რეალურ მდგომარეობას (სამსახურებრივს, სასწავლოს, კომუნალურს...). ცნობა დამონმებულა შესაბამისი დანესებულეების ოფიციალური ნიშნებით: (შტამპი, ბეჭედი, ხელმოწერა). ცნობას, რომელიც ფინანსურ ინორმა-ციას შეიცავს, უნდა მქონდეს შესაბამისი უწყების ბულალტრის ხელ-მოწერა. ნიმუში:

ცნობა

შტამპი

პროფესორი (სახელი, გვარი) მუშაობს თბილისის სახ-ელმწიფო უნივერსიტეტში პოლიტოლოგიის კათედრის გამგედ და იღებს თვიურ ხელფასს სამოც (60) ლარს.

ცნობა ეძლევა დიდუბის რაიონის №26 სახელმმართველობაში წარ-სადგენად.

უნივერსიტეტის შთაფარი ბულალტერი (ხელის მოწერა)

კადრების განყოფილების გამგე (ხელის მოწერა)

მრგვალი ბეჭედი

ცნობის ბლანკი:

03. ჯამასოშილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი კადრების სამმართველო ქ. თბილისი, თ. ჭავჭავაძის პრ. №1 ტელ.: 22-30-19 200 წ. № მუშაობს	ცნობა
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში თანამდებობაზე ცნობა ეძლევა წარსადგენად კადრების სამმართველოს უფროსი: სპეციალისტი:	

6. მოწმობა

მოწმობა არსებითად იმავე ტიპის დოკუმენტია, როგორც არის ცნობა; ოღონდაც მოწმობა, ჩვეულებისამებრ, უფრო ხანგრძლივი დროით არის გამოსაყენებელი:

მიწვლინების მოწმობა

შტამში

სამტრედიის გამგეობის ფინანსების განყოფილების გამგე
(გვარი, სახელი, მამის სახელი) მიწვლინებულია ქ. თბილისში ორი კვირით აწ 10 ოქტომბრიდან 25 ოქტომბრამდე.

გამგეობის თავმჯდომარე (ხელის მოწერა)

მდივანი (ხელის მოწერა)

მრგვალი ბეჭედი

7. ხელშეკრულება

ხელშეკრულება (იგივე კონტრაქტი) ისეთი წერილობითი დოკუმენტია, რომელიც სრულად წარმოადგენს ორ ან რამდენიმე მხარეს შორის დადებულ შეთანხმება-პირობას, ურთიერთვალდებულებას.

ხელშეკრულება უნდა დამონმებული იყოს ოფიციალურად. ნიშნული:

ხელშეკრულება

2002 წლის 1 ოქტომბერი, ქ. თბილისი, ჭავჭავაძის პროსპ. №1 (თსუ შენობა).

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის (მდებარე ჭავჭავაძის პროსპ. №1) დირექტორი - (სახელი, გვარი), ერთი

მხრივ და, მეორე მხრივ, ჟურნალ-გაზეთების ამკინძავ-ოსტატი (სახელი გვარი) (მცხოვრები ქ. თბილისში, ბარნოვის ქ. №8-ში, პასპორტი XV №788112) ყველა ხელშეკრულებას შემდეგზე:

1. თსუ ბიბლიოთეკის დირექცია ამკინძავ-ოსტატს (სახელი, გვარი) იწვევს დროებით სამუშაოზე ხელშეკრულებით ჟურნალ-გაზეთების (2000-2001 წწ. ორმოცდარვა დასახელების წლიური კომპლექტის) ასაკინძავად ა. წ. 1 ოქტომბრიდან;

2. ბიბლიოთეკის დირექცია ვალდებულია პირველ მუხლში აღნიშნული სამუშაოს შესრულებისათვის ამკინძავ-ოსტატს გადაუხადოს (ნაღდ ანგარიშზე) ხუთი (5) ლარი ჟურნალის, ხოლო რვა (8) ლარი გაზეთის თითო კომპლექტზე;

3. ამკინძავ-ოსტატი ვალდებულია: ა) მუშაობა დაიწკოს ა. წ. 3 ოქტომბერს და დაამთავროს 2003 წლის 7 თებერვალს; ბ) ხელშეკრულების პირველ მუხლში აღნიშნული ყველა ჟურნალ-გაზეთი აკინძავს უღირვამტოვად.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
სამეცნიერო ბიბლიოთეკის დირექტორი (ხელის მოწერა)

სელოსანი-ოსტატი (ხელის მოწერა)

2002 წ. 1X. ბეჭედი
თბილისი

ხელშეკრულების ბლანკი:

„ — — — — — 200 — წ.

მროყითი ხელშეკრულება

2003 — წ. — — — — — ქ. თბილისი

საქართველოს მეცნ. აკად. არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების
ინსტიტუტის სახელით — — — — — განყოფილების გამგე

— — — — — და მოქალაქე
ყველთ ურთიერთშორის ამ ხელშეკრულებას.

1. განყოფილების გამგე ავალებს მოქ. — — — — —
ხოლო ის კისრულობს შეასრულოს შემდეგი სამუშაო: — — — — —

2. პირველ მუხელში მოხსენიებული სამუშაო უნდა შესრულდეს მოქალაქე _____ მიერ 2003 წლის _____

3. განყოფილება უხდის შოკ. _____ აღნიშნული სამუშაოს პონორარს _____

4. პონორარი უაღრესად უსრულეული სამუშაოს კვალობაზე.

5. თუ სამუშაო შესრულებულ იქნა არადაზაკმაყოფილებლად, ეს ხელშეკრულება გაუქმდება.

მხარეთა იურიდიული მისამართებია:

1. ინსტიტუტისა - 380008 თბილისი, ინგოროყვას 8

2. შესრულებლისა
განყოფილების გამგე
შესრულებელი

პასპორტი _____

8. აქტი

აქტი არის ოფიციალური (იურიდიული ძალის მქონე) დოკუმენტი, რომელიც ასახავს რაიმე მომხდარ ფაქტს, რეალურ მდგომარეობას (შემონშების შედეგს, ინვენტარიზაციის მონაცემებს, რაიმე ზარალის ნუსხას და მისთ.). ნიმუში:

აქტი № 1

200. წ. _____ თვის _____ რიცხვს

ჩვენ ქვემოთ ხელისმომწერლებმა _____ გვარი, სახელი, მამის სახელი _____ შევადგინეთ ეს აქტი, რომ ბიბლიოთეკის გადაცემის დროს

(ბიბლიოთეკის ჩამბარებლის გვარი და ბიბლიოთეკის მიმღების გვარი) დადგენილია შემდეგი:

1. ბიბლიოთეკის ყველა საინვენტარო წიგნის მიხედვით ირიცხება წიგნები _____ ვგზავნი.

მიღებულია საინვენტარო წიგნში გატარებული წიგნები:

თაროებზე დალაგებული _____
ირიცხება მოძრავ ბიბლიოთეკებზე _____
მიცემულია ასაკონხად _____
ჩამოწერილია აქტებით _____
სულ _____

ვგზავნი _____
ვგზავნი _____
ვგზავნი _____
ვგზავნი _____
ვგზავნი _____
ვგზავნი _____
ვგზავნი _____
ვგზავნი _____

2. აკლია _____ ვგზავნი. თანხით _____
_____ თეთრი _____ რომელთა სია თან ერთვის;

3. აღმოჩენილია ინვენტარში გაუტარებელი წიგნი _____
_____ ვგზავნი. თანხით _____ ლარი _____ თეთრი _____

4. აღმოჩენილია დაგადაცხება მკითხველებზე 200 წ. _____
წიგნი და კურნალი. თანხით _____ ლარი _____ თეთრი _____

ხელის მოწერა:

9. ოქმი

ოქმი შეიცავს რაიმე ოფიციალური შეკრებილობის მსვლელობის ძირითად აღწერას. ოქმს, ჩვეულებისამებრ, ადგენს შესაბამისი შეკრების მდივანი და დამონმდება სხდომის თავმჯდომარისა და მდივნის ხელმოწერით.

არცთუ იშვიათად რაიმე კერძო მოთხოვნით კეთდება ე. წ. „ოქმის ამონაწერი“, რომელიც შეიცავს ოქმის შესავალ ნაწილს და იმ კონკრეტულ მონაკვეთს, რომელიც მომთხოვნი კონკრეტული პირისათვის არის საჭირო.

ოქმის ნიმუში:

საქართველოს განათლების სამინისტროს კოლეგიის სხდომის

ოქმი № ...

2004 წლის 20 დეკემბერი

დაესწრნენ კოლეგიის წევრები: _____ (აქ აღინიშნება კოლეგიის იმ წევრთა სახელი და გვარი, რომლებიც ამ სხდომას დაესწრნენ ამის შემდეგ დასახელება სხვადასხვა ორგანიზაციი-
უწყებიდან მოწვეული პირების სახელი, გვარი და თანამდებობა).

დღის წესრიგი:

1. დანხუთის რაიონის სკოლებში სასწავლო-აღმზრდელობითი მუშაობის შემოწმების შედეგები;

2. სოფლის სკოლების დირექტორების რესპუბლიკური თათბირ-სემინარი

ნარის ჩატარების შესახებ;

3. საღამოს სწავლების სკოლების IX-XI კლასებში ქართულ ენაში შესასწავლი მასალის განაწილების, საორიენტაციო დაგეგმვისა და მეთოდურ რეკომენდაციათა განხილვა-დამტკიცების შესახებ;

4. საღამოსა და დაუსწრებელი სწავლების სკოლების მუშაკთათვის მეთოდური კრებულის გამოცემის საკითხი;

1. შოთსმინეს: ღანჩხუთის რაიონის სკოლებში ხსწავლო-აღმზრდელობითი მუშაობის შემოწმების შედეგები (მომხს. სახელი და გვარი).

კამათში მონაწილეობა მიიღეს — (თანამდებობა და გვარები).

დაადგინეს: 1. კოლეგიის დადგენილების წარმოდგენილი პროექტი „ღანჩხუთის რაიონის სკოლებში ხსწავლო-აღმზრდელობითი მუშაობის შემოწმების შედეგების შესახებ“ დამტკიცდეს (თან ერთად, დანართი, №1).

2. განათლების სამინისტროს ბრძანებისა და ღანჩხუთის რაიონის სკოლებში ხსწავლო-აღმზრდელობითი მუშაობის შემსწავლელ-შემმოწმებელი კომისიის მოხსენებითი ბარათის პირი გადაეცეს ამავე რაიონის განათლების განყოფილებას განახილველად და გამოვლენილ ნაკლოვანებათა დროულად აღმოფხვრისათვის კმეფათა დონისძიებების შესაშუშავებლად 3. გატარებული ღონისძიებების შესახებ განათლების სამინისტროს უცნობის მიმდინარე ხსწავლო წლის ბოლოს.

2. შოთსმინეს: სოფლის სკოლების დირექტორების რესპუბლიკური თათბირ-სემინარის ჩატარების შესახებ (მომხს.)

დაადგინეს: მოწყველ იქნეს 2002 წლის 28 დეკემბერს სოფლის სკოლების დირექტორების ერთდღიანი თათბირ-სემინარი შემდეგს დღის წესრიგით:

ა) განათლების სამინისტროს კოლეგიის დადგენილება და სკოლის ამოცანები (მომხს.)

ბ) სოფლის სკოლებს 2001-2002 სასწავლო წლის შედეგები და მიმდინარე 2002-2003 სასწავლო წლის ამოცანები (მომხს.)

3. შოთსმინეს: საღამოს სწავლების სკოლების IX-XI კლასებში ქართულ ენაში შესასწავლი მასალის განაწილების საორიენტაციო დაგეგმვისა და მეთოდურ რეკომენდაციათა განხილვა-დამტკიცება (მომხს.).

საკითხის განხილვაში მონაწილეობა მიიღეს (კოლეგიის წევრთა სახელები და გვარები).

დაადგინეს: ა) დამტკიცდეს საღამოს სწავლების სკოლების IX-XI კლასებში ქართულ ენაში შესასწავლი მასალის განაწილება და მეთოდური რეკომენდაციები, რომლებიც მოცემულია შესაბამის სამმართველოს მიერ წარმოდგენილ წერილში – საღამოს სწავლების სკოლების IX-XI კლასებში ქართული ენის სწავლების სოფი საკითხისა და შესასწავლი მასალის შერჩევა-განაწილების შესახებ (თან ერთად, დანართი №2).

ბ) საღამოს სწავლების სკოლების სამმართველომ სახელმძღვანელოდ

დაუგზავნოს ამ ტიპის სკოლებს ზემოაღნიშნული მასალა;

გ) უფრანდამი „სკოლა და ცხოვრება“ (.....) და გასეომი „განათლებელ“ (.....) რესპუბლიკის საღამოს სწავლების სკოლების IX-XI კლასების ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელთა დასახმარებლად პერიოდულად გამოაქვეყნონ მეთოდური ხასიათის წერილები ქართული ენის სწავლების ცალკეულ საკითხებზე.

4. შოთსმინეს: საღამოს სწავლების სკოლების მუშაკთათვის მეთოდური კრებულის გამოცემის შესახებ (მომხს.)

დაადგინეს: 1. საღამოს სწავლების სკოლების მუშაკთა დასახმარებლად გამოიცეს განათლების სამინისტროს სათანადო სამმართველოს მიერ შედგენილი 17 თაბახის მოცულობის მეთოდური კრებული ქართულ ენაზე, 1000 ცალი ტირაჟით.

2. კრებულის დაბეჭდვა ეთხოვოს გამომცემლობა „განათლებელ“ (.....) გავრცელება კი, განათლების სამინისტროს საღამოს სწავლების სკოლების სამმართველოს განაწილებით – ბიბლიოლექტორს.

სხდომის თავმჯდომარე.....
მდივანი.....

(ხელის მოწერა)
(ხელის მოწერა)

10. ანკეტა

ანკეტა ასახავს პიროვნების ძირითად ბიოგრაფიულ და სამსახურებრივ მონაცემებს. არსებობს ამგვარი პირადი ანკეტის რამდენიმე სახეობა. ერთ-ერთი მათგანია კადრების აღრიცხვის ფურცელი, რომლის შევსება ევალუბა კერძო პირს რაიმე სამსახურებრივი მოთხოვნის შესაბამისად.

ანკევე არსებობს სოციოლოგიური ანკეტები, რომლებიც ემსახურება რაიმე საკითხზე მიზანმიმართულ გამოკითხვას ნინასნარ განსაზღვრული შეკითხვების მეშვეობით.

ანკეტის ნიმუში:

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის თანამშრომლის სამეცნიერო-პედაგოგიური საქმიანობის

ანკეტა

1. გვარი, სახელი, შამის სახელი
2. დაბადების წელი, თვე და რიცხვი
3. სამუშაო ადგილი (ფაკულტეტი, ინსტიტუტი, განყოფილება)

ლაბორატორია, ცენტრი და ა. შ.) რომელი წლიდან მუშაობს უნივერსიტეტში

4. დღეს დაკავებული თანამდებობა (როდის იყო არჩეული ბოლოს ამ თანამდებობაზე)
5. სამეცნიერო ხარისხი, წოდება (რომელი წლიდან)
6. გამოქვეყნებული სამეცნიერო ნაშრომების საერთო რაოდენობა. მართლად სამეცნიერო მიმართულებანი ამ ნაშრომების მიხედვით.
7. ბოლო 5 წლის განმავლობაში გამოქვეყნებული ნაშრომების სია: მიუთითეთ ნაშრომის სათაური, ჟურნალი, ტომი, გვერდი, წელი. თუ ნაშრომი მონოგრაფიაა ან სახელმძღვანელო, მიუთითეთ თაბახების რაოდენობაც.
8. თქვენი ხელმძღვანელობით (კონსულტანტობით) დაცული დისერტაციები/ დისერტანტი, დისერტაციის სათაური, დაცვის წელი.
9. მაგისტრანტის ხელმძღვანელობა სამაგისტრო ნაშრომის დასახელების, სტუდენტის და სასწავლო წლის მითითებით.
10. დისციპლინების (საგნების) დასახელება, რომლებსაც კითხულობდით ბოლო 5 წლის განმავლობაში (დატვირთვის საათების რაოდენობის მითითებით)
11. სამეცნიერო გრანტებში მონაწილეობა (მიუთითეთ კონკრეტულად)
12. მოპოვებული სამეცნიერო პრემიები, სააუტორო მოწმობები, დიპლომები და პატენტები
13. ინფორმაცია საერთაშორისო-სამეცნიერო თანამშრომლობის შესახებ

რეკტორი
აკადემიკოსი

რ. შერეველი

15 სექტემბერი, 2003წ.

ძირითადი ლიტერატურა

- გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, თბ., 1949.
- შ. აფრიდონიძე, სიტყვათგანლაგება ახალ ქართულში, თბ., 1986.
- შ. აფრიდონიძე, ჩვენი ენა ქართული, თბ., 2002.
- ე. ბაბუნაშვილი, თ. უთურგაიძე, ანტონ პირველის „ქართული ღრამბა-ტიკა“ და მისი ეროვნულ-ისტორიული მნიშვნელობა, თბ., 1991.
- ნ. ბასილაია, ქართული ენის პრაქტიკული სტილისტიკა, თბ., 1991.
- თ. გამყრელიძე, წერის ანბანური სისტემა და ძველი ქართული დამწერ-ლობა, თბ., 1989.
- თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები, I. თბ., 1971; თბ., 1986.
- ვ. თოფურია, ქართული ენა, განაკვ. IV, თბ., 2000.
- ვ. თოფურია, ქართული ენა და მართლწერის ზოგიერთი საკითხი, თბ., 1965, თბ., 1988.
- ვ. თოფურია, ორმაგი უარყოფა ქართულში, ნელინდეული, I, 1923-1924.
- ვ. თოფურია, ივ. გიგინეიშვილი, ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექ-სიკონი, თბ., 1998.
- ნ. კანდელაკი, ქართული მჭევრმეტყველება, თბ., 1968.
- შ. კეკელია, საქმის ქალაღები, თბ., 1973.
- მ. კეკელია, აკ. დავითიანი, ქართული ენა, თბ., 1973.
- გ. კვარაცხელია, ქართული ენის ფუნქციური სტილისტიკა, თბ., 1990.
- ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბ., 1971, თბ., 1982.
- გრ. კვიციანი, მეტყველების სტილის საკითხები, თბ., 1957; თბ., 1999.
- ლ. ლეჟავა, ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ნორმალისაციის ისტორია და პრინციპები, თბ., 2004.
- მ. მრეელიშვილი, ქართული სასცენო მეტყველების ფონეტიკური სა-ფუძვლები, თბ., 1965.
- ალ. ნეიმანი, ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი, თბ., 1953.
- ჟურნალისტიკის სტილისტიკური ცნობარი, თბ., 2002.
- რ. პატარიძე, ქართული ასოშთაერთული, თბ., 1980.
- უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, შეადგინა მ. ჭაბაშვილმა, თბ., 1980.
- ბ. ფონსუა, ქართული ენის ლექსიკოლოგია, თბ., 1974.
- ზ. სარჯველაძე, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი, თბ., 1984.
- ქართული მეტყველების კულტურის საკითხები (დამხმარე სახელმძღ-ვანელო არასპეციალური ფაკულტეტების სტუდენტებისათ-ვის), თბ., 1998.

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, ტ. I-VIII, თბ., 1950-1964.

ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი IV, თბ., 1981.

ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი VII, თბ., 1985.

რ. ლამბაშიძე, ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგია და მისი შედგენის ძირითადი პრინციპები, თბ., 1986.

გ. შალამბერიძე, ქართული მართლწერა, თბ., 1965.

ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1973.

არნ. ჩიქობავა, ქართული ენა, როგორც პოლივალენტოვანი ხალიტურათური ენა, - ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, I, თბ., 1972.

არნ. ჩიქობავა, ენათმეცნიერების შესავალი, თბ., 1952.

შ. ძიძიგური, ქართული ენის თავგადასავალი, თბ., 1969.

ლ. ჭილაშვილი, ნეკრესის უძველესი ქართული წარწერები და ქართული დამწერლობის ისტორიის საკითხები, თბ., 2004.

ზ. ქუშბურაძე, ქართული ხალიტურათური ენისა და სტილის საკითხები, თბ., 1956.

ივ. ჯავახიშვილი, ქართული მალეოგრაფია, თბ., 1949.

სიტყვა-ფორმათა და 'შესიტყვებათა' საძიებელი*

აღლები 271

ამომრავა 244

აბა 69

აბაშა 112

აბაშისი 110

აბონენტი 228

აბონენტი 201, 228

*აბსოლუტური 276

აბსოლუტური 276

აგებს 149

(ა)გლია 149

აგულები 233, 267

*აგი 118

აგროფილ/ეგროფილ 157

აგრენებს 151

აღგეს 145

*აფული არ ჰქონია 245

*აფული აქვს 232, 239, 245, 251

*აფული აქვს დაქვეითებას 245

*აფული აქვს ჩამორჩენას 245

*აფული გვაქვს 232

აფილკოში 133

აფიქციონის 151

აფიკა 145

აფიკატური 78

აფილად 156

აფილენტი 76

აფრესანტი 227

აფრესატი 227

აფროვა 156

*აფსენება 151

აფსენება 151

*აფაფიფიფი 153

აფაფიფი 219

აფაფიფიფი 153

აფანტიურა 76

აფანაური 127

აფალირბი 146

აფბელი 233-4

აფბელი 233

აფბურბა 233-4

აფბურბანი 233

აფბარი 233-4

აფბა 233

აფბე 233

აფბელი 233

აფბა- 234

აფბაბა 234

აფბაბობი 234

აფბაბაბაბაბაბაბაბა 234

აფბაბაბაბა 234

*აფბაბაბაბაბა 275

აფბაბაბა 234

აფბაბაბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აფბაბაბა 234

აზრდა 145

*აზრის მატარებელი 244

(აზრის) მტინე 244

(აზრის) შემცველი 244

აზრისუფლებს 145

აზასი 113

აზასაზასაზასაზასა 115

აზასტი 77

აზი აზასი 114

აი 69

აინშტაინი 76

აირი 270

*აირიზა 275

აირმაკალი 273

აირწინა 241

აილეს 149

აილეს 152

აილი (კენჭი) 149

აირის 147

აკად - აკადემიკოსი 131

აკადემიკოს-მდივანი 130

აკად $\frac{1}{2}$ - აკადემიის

წევრ-კორესპონდენტი 131

აკაკი 111

აკაკი 112

*აკაკა 112

აკაკრელი 78

აკაკრეში 78

აკაკრეშის 151

აკაკრეშის 156

აკაკა 244

აკაკრე 149

აკაკრე (კენჭები) 149

აკაკრელატორი 76

აკაკრელაცია 76

აკაკრისი 110

აკაკა 156

აკაკრე 111

აკაკრე 72

აკაკრე 156

აკაკრესტი 220

* კარსკლავით (*) აღნიშნულია უმართებულო ენობრივი ერთეულები.

იკტორიას 248
იუბილე 76
თევზი 76
იუნესკო – UNESCO 133
იუნისეფი – UNICEF 134
იუ-პი – UPI 134
იუ-პი 135
იურისპრუდენცია 76
იუსტიცია 76
იფრენე 243
იქ 69
*იქლან 109
იქვინე 276
*იქტი 109
იქოლიზური 77
იქლან 109, 157
იქოი 109, 156-7
იქოი (იქლან) 108
იქოიკენ 109
იქია 151
იქნა განდევნებული 152
იქნება 151
იქნება გაბილული 152
იქნებ 151
იქ – სადაც 167
იღებს 248
იფინენ 245
იფინებს 243
იფილება 241
იყო ამბნებული 152
იზონის 110
იზებებს 248
იზრდა 147
იზრს 147
იდეტოს 155
*ი. ცურტაველი 131
იწვლად 155
იხეიბა 147
იხევეს 147
იხვი 69
იხ. – იხილეთ 131-2
იხუკებთან 149
იხსენებს 231
იხსენებს 231
*იხსინი ვალდებულებებს 232

*იკაპი გადაცმა 241
იკაბის გადაცმა 241
იკა-გა-ბე – КТБ 134
იკანორად 156

316

იკეთისხეური 154
იკეზირი აქეს 241
*იკეზირშია 241
იკიულა 76
იკლასა 271
*იკმითობს წემთან 248
იკმანია 227
იკნი ასიერა 144
იკნიონსიპერება 265
იკნტაკუნტა 127
იკნტტი 229
იკნტლარია 76
იკნტლისისტერია 76
იკრგ(ი) 220
იკრგად 156
იკრგაკარ 127
იკრგებზე 107
იკრგდი 271
იკრიკარ 128
*იკრნაზობს 247-8
იკტეკორია 77
იკტელული 76
იკტკაში 127
იკტიეიო 107
იკტიკამია 128
იკტიოიფარება 269
იკტიომიპულიობა 269
იკტიეიო 107
იკტიელები 175
იკტიეტი 272
იკტიეზნი გამოსკრა 144, 222

იკ. – კოლოგრამი 132
იკ-ს 132
იკედელ(ს)თან 104
იკიოლი 223
*იკიოლინდისიერებით დადასიშული 231
იკიოლინდისიერების ბეჭედი 231

იკნკოიანი 272
იკნკოდ 251
იკნკეს 148
იკნკრტი 78
იკნკრტული განტოლესა 274

იკაზი- 78
იკალტეტი 78
იკალიფიკაცია 78
იკანტი 78

იკანტური 78
იკანტი 264
იკარტალი 78
იკარტ. (კვარტალი) 130
იკანი 219
იკელბა 149
იკელბი 142
იკეოსა 148
იკეოლი 147
იკეოსი 147
იკეოა 148
იკეოლი 147
იკევეა-ძივა 128
იკმ. – გეოგრატიული მეტრი 132

იკორუმა 78
იკლე არსებობს 245
იკლეაქწერა 272
იკლეაქწარმოება 272
იკლეაქწერება 272
იკლეაქწვედა 272
იკლევის მაპროულება 251
იკლური 276
იკლო 220
იკსისებ 142
იკლეს 149, 151
იკლებადი 271
იკლიტონი 73
იკლიბი 234
იკ. – კილიმეტრი 132
იკნსა 75

იკოვზე 108
იკოლინია 276
*იკოლინიზირება 275
იკომინირება 272
*იკომინირციალური 276
*იკომორმინიზი 276
იკომანია 227
იკომბილაცია 76
იკომბლენტარინიზი 234
*იკომბლიქტი 276
იკომბი 219
იკომში 108
იკონა 264
იკონიკი 75
იკონიქტურა 228
იკონიქტურა 76, 228
*იკონკრის ატარებს 243
იკონკრისი 234, 276

*იონისესი 276
*იონსულტაციის ატარებს 243
*იონტეფენტი 276
იონტინგენტი 276
იონტრალი 219
იონტეტი 229
იონტეფენციალური 276
იონტელიქტი 276
იონტეფორმინიზი 276
იონტელი 111
იონტინიქტური 273
იონტ. (კონტრული) 130
იონტრალი 112
იონტრული 76
იონტრის 110
*იკტიკა 73
*იკარავს 73
იკრავა 219
იკრვადი 271
იკრისტალბინი 272
იკრისტალიზირება 273
იკრისტალიზი 275
იკრისტალი 271
იკრისტალიზაცია 222
იკრვზე 108
იკრვობა 271
იკრვდლის ტქნი 274
იკრვორი 234
იკრვოსტი 271
იკრვქვმა 273
*იკრვს 73

იკაბ. – ლაბორანტი 131
*იკაბალიზირება 275
იკაბალიზირება 269
იკაბი 72
იკაბტეტი 111
იკაბითონი 224
იკაბტეფრდა 76
იკაბნიკი 76
იკაბტიეტი 76
იკაბტიეტი 271
იკაბი 111
იკაბში 224
*იკაბთან მიმართება 241
იკაბთან მიმართებით 241
იკაბტენტური 270
იკაბტიეტი 127
იკაბარა 215

იკაწლადი 128
*იკაბტეტი 235
იკაბი 72
იკაბინტი 111
იკაბინტი 112
იკაბტეტი 270
იკაბტეტი 269
იკაბტიეტი იკიბება 246
იკაბტი 72
იკაბტეს 148
იკაბტი 148
იკაბინდავი 72, 268
იკაბნი 72
იკაბტი ანკტიტს მოკვდა 183

*იკაბტის ანკტიტი მოკვდა 183
იკაბინი 270
იკაბტიეტი 78
იკაბტიეტი 272
იკაბტიეტი 272
იკაბტი 264, 270
იკაბი 111
იკაბტიეტი 220
იკაბტიეტი 269
იკაბტიეტი 271
იკაბტიეტი 154
იკაბტი 228
იკაბტი 228
*იკაბტი 78
იკაბი 72
იკაბტიეტი 75
იკაბტიეტი 272
იკაბტიეტი 107
*იკაბტი წილი მოკვდას 232

იკაბტი წილი უდევს 232
იკაბტიეტი 107
იკაბი 70
იკაბტი 77
იკაბტიეტი 77
იკაბტიეტი 72, 127
იკაბტი 271

იკაბტი 170
იკაბტი 118
იკაბტი 118
*იკაბტი (დაწერილი) 118
იკაბტი 118
*იკაბტი 118

*იკაბტი 118
*იკაბტი 118
იკაბტი 108
იკაბტიეტი 170
იკაბტიეტი 170
იკაბ. – მკაბტიეტი 131
იკაბტი 170
იკაბტიეტი 273
იკაბტიეტი გადახდა 231
*იკაბტიეტი მოკვდა 231
იკაბტიეტი 156
*იკაბტი 107
იკაბტი 119
*იკაბტი 118
*იკაბტი 110
*იკაბტიეტი 119
*იკაბტიეტი მოკვდა 249
იკაბტი 118
*იკაბტი (დაწერილი) 118
იკაბტი 118
იკაბტიეტი 75, 112
იკაბტი- 273
იკაბტი 76
იკაბტი კანტიეტი მოკვდა 183
*იკაბტი კანტიეტი მოკვდა 183

იკაბტიეტი 232
იკაბტი 70
იკაბტი 157
იკაბტიეტი 157
იკაბტიეტი 220
იკაბტიეტი 76
იკაბტი 70
*იკაბტი-იკაბტი 135
იკაბტიეტი 269
იკაბტიეტი 270
იკაბტიეტი 78
იკაბტი კანტიეტი კანტიეტი 274
*იკაბტიეტი 275
იკაბტიეტი 243
იკაბტიეტი 224
იკაბტიეტი 220, 269
იკაბტიეტი 271
*იკაბტიეტი (იკაბტი) 148
იკაბტიეტი 244
იკაბტიეტი 244

317

*მარცხეანი კანციალეს 244
მარცხნივ 108
მარცხნივ (//მარცხნით) 157
მარჯველი 156
მარჯვნივ 108
მარჯვნივ (//მარჯვენით) 157
მას აქვს 109
მასზე 107
მასიური 228
მასობრივი 228
მას – რომელიც 167
მას უკან 109
მას შემდეგ 109
მასში 107
მასწ. – მასწავლებელი 131
მატერიალურად უკანს 244
მაუსი 234
მაუსებელაბა 271
*მაქ 157
*მაქედან 157
მაღალკატეტი 273
მაღალკატეტი 273
მაღალი 223-4
მაღალი მანა 125
მაღალი წნევა 274
მაღალი ხე 121
მაღალი სევი 125
მაღალ-მაღალი 127
მაღალმოლეკულური 273
მაღიარებელი 146
მაღლა 157
მაღლობი 271
მაშინ – როცა 167
მაშხელი 112
მაშხლის 110
მაშინი 112
მახლობელი 231
მახლობლად 108
მახაერი 230
მაღლის ზახა 274
მა. – მაღვარაში 132
მაგნიტობა 267
მაგნიტობა 267
მაგნიტობა 271
*მაგ 108
*მაგნიტობა 108
*მაგნიტობა 108
*მაგნიტობა 108
მაგნიტობა მომატეს 163

მაგნიტობაში მომატა 163
*მაგნიტობა 108
მაგნიტობა 271
მაგნიტობა 114-5
მაგნიტობა 115
მაგნიტობა 201
მაგნიტობა 100, 115
მაგნიტობა 111
მაგნიტობა 229
მაგნიტობა 229
მაგნიტობა 104, 155
*მაგნიტობა 115
*მაგნიტობა 116
*მაგნიტობა 230
*მაგნიტობის ლაბორატორია 248
მაგნიტობის ელემენტები 248
*მაქ 157
მაგნიტობის(ა)ტივის 107
მაგნიტობა 154
მაგნიტობის(ა)ტივის სა-
ფუძველი 251
მაგნიტობა 271
მაგნიტობა 115
-მაგნიტობა 175-6
მაგნიტობა 115
მაგნიტობა 225
მაგნიტობა 271
მაგნიტობა 248
მაგნიტობა 115
მაგნიტობა 76
*მაგნიტობა 116
მაგნიტობა 115
მაგნიტობა 115
მაგნიტობა 115
*მაგნიტობა 116
მაგნიტობა 157, 251
მაგნიტობა 116
მაგნიტობა 194
*მაგნიტობის(ა)ტივის 116
მაგნიტობა 115
მაგნიტობა 112
მაგნიტობა 111
*მაგნიტობა 111
*მაგნიტობა 111
მაგნიტობა 108
მაგნიტობა 111
მაგნიტობა 155
მაგნიტობის შედეგად 163

მაგნიტობის 115
მაგნიტობა 234
მაგნიტობა 112
მაგნიტობა 108
მაგნიტობა 155
მაგნიტობა 230
მაგნიტობა 230
*მაგნიტობა 275
მაგნიტობა 115
მაგნიტობა 267-8, 271
მაგნიტობის(ა)ტივის 130
მაგნიტობის(ა)ტივის 251
მაგნიტობა 271
მაგნიტობა 114
მაგნიტობა 116
მაგნიტობის(ა)ტივის 154
მაგნიტობის(ა)ტივის 251
მაგნიტობის(ა)ტივის 128
მაგნიტობის(ა)ტივის 130
მაგნიტობის(ა)ტივის 220
მაგნიტობის(ა)ტივის 122, 125
მაგნიტობის(ა)ტივის 106
მაგნიტობის(ა)ტივის 268
მაგნიტობის(ა)ტივის 112
მაგნიტობის(ა)ტივის 112
მაგნიტობის(ა)ტივის 163
მაგნიტობის(ა)ტივის 106
მაგნიტობის(ა)ტივის 233, 240
მაგნიტობის(ა)ტივის 220, 226
მაგნიტობის(ა)ტივის 126
მაგნიტობის(ა)ტივის 126
მაგნიტობის(ა)ტივის 126
მაგნიტობის(ა)ტივის 156
მაგნიტობის(ა)ტივის 215
მაგნიტობის(ა)ტივის 244
მაგნიტობის(ა)ტივის 244
მაგნიტობის(ა)ტივის 239
მაგნიტობის(ა)ტივის 222
მაგნიტობის(ა)ტივის 244
*მაგნიტობის(ა)ტივის 249
მაგნიტობის(ა)ტივის 269
*მაგნიტობის(ა)ტივის 245
*მაგნიტობის(ა)ტივის 245
მაგნიტობის(ა)ტივის 108
მაგნიტობის(ა)ტივის 141
მაგნიტობის(ა)ტივის 269
*მაგნიტობის(ა)ტივის 248
მაგნიტობის(ა)ტივის 236
მაგნიტობის(ა)ტივის 273

მაგნიტობის 271
მაგნიტობის 113
მაგნიტობის 113
*მაგნიტობის 241
მაგნიტობის 108
მაგნიტობის 222
მაგნიტობის 243
მაგნიტობის 267
მაგნიტობის 233, 268
*მაგნიტობის 242
მაგნიტობის 242
მაგნიტობის 245
მაგნიტობის 243
მაგნიტობის 245
მაგნიტობის 251
მაგნიტობის 76
მაგნიტობის 122-3
მაგნიტობის 132
მაგნიტობის 116-117
მაგნიტობის 121
*მაგნიტობის 118
მაგნიტობის 143
მაგნიტობის 244
მაგნიტობის 143, 244
მაგნიტობის 149
მაგნიტობის 142
მაგნიტობის 249
მაგნიტობის 249
მაგნიტობის 222
მაგნიტობის 166
მაგნიტობის 222
მაგნიტობის 76
მაგნიტობის 76
მაგნიტობის 244
*მაგნიტობის 244
მაგნიტობის 240
მაგნიტობის 107
მაგნიტობის 107
მაგნიტობის 273
მაგნიტობის 274
მაგნიტობის 108
მაგნიტობის 219
მაგნიტობის 143
მაგნიტობის 142
მაგნიტობის 271
მაგნიტობის 271
მაგნიტობის 132
მაგნიტობის 151

*მაგნიტობის 151
მაგნიტობის 143
მაგნიტობის 244
მაგნიტობის 243
*მაგნიტობის 151
მაგნიტობის 244
მაგნიტობის 244
მაგნიტობის 222
მაგნიტობის 201
*მაგნიტობის 243
მაგნიტობის 230
მაგნიტობის 202
მაგნიტობის 147
მაგნიტობის 151
მაგნიტობის 244
მაგნიტობის 141
მაგნიტობის 230
მაგნიტობის 141
მაგნიტობის 175
მაგნიტობის 143
*მაგნიტობის 143
მაგნიტობის 143
მაგნიტობის 246
მაგნიტობის 232
*მაგნიტობის 232
მაგნიტობის 231
მაგნიტობის 155
მაგნიტობის 147
მაგნიტობის 201
მაგნიტობის 149
მაგნიტობის 230
მაგნიტობის 269, 270
მაგნიტობის 270
მაგნიტობის 149
*მაგნიტობის უნდა
მაგნიტობის 244
მაგნიტობის 274
მაგნიტობის 77
*მაგნიტობის 242
მაგნიტობის 230
მაგნიტობის 108
*მაგნიტობის აწარმოებს
243
მაგნიტობის 130
მაგნიტობის 149
მაგნიტობის 155
მაგნიტობის 133
*მაგნიტობის 275
მაგნიტობის 154
მაგნიტობის 243

*მაგნიტობის იღებს
*მაგნიტობის 243
მაგნიტობის 270
*მაგნიტობის დიკტიონარი 242
მაგნიტობის(ა)ტივის დიკტიონარი 242
მაგნიტობის 143
მაგნიტობის 142
მაგნიტობის 143
მაგნიტობის 142
მაგნიტობის 272
მაგნიტობის 232
მაგნიტობის 270
მაგნიტობის 149
მაგნიტობის 154
მაგნიტობის 71
მაგნიტობის (მაგნიტობის) 183
მაგნიტობის 222
*მაგნიტობის 148
მაგნიტობის 148
მაგნიტობის 148
მაგნიტობის 250
მაგნიტობის 267, 272
მაგნიტობის 143
*მაგნიტობის 222
მაგნიტობის 155
მაგნიტობის 108
*მაგნიტობის 243
*მაგნიტობის იყო აწარმოებს 243
*მაგნიტობის პრობლემის 243
მაგნიტობის 267
*მაგნიტობის 244
მაგნიტობის 267
მაგნიტობის ელემენტი 152
მაგნიტობის 231
*მაგნიტობის 276
*მაგნიტობის დიკტიონარი 242
მაგნიტობის(ა)ტივის
(დამნიშნება) 242
მაგნიტობის 231
მაგნიტობის 142
მაგნიტობის 233
მაგნიტობის 143
მაგნიტობის 143
მაგნიტობის 143

მოხუცი 219
 მოკვდილია 143
 მოკვდის 143
 მოკითხავს 143
 მოკრავს 143
 მოპარავს 143
 მოყვამდე 273
 შტაბანობა 272
 მკლერი 225
 შრავალგეოგრაფია 273
 შრავალკუთხა 273
 შრავალნი მტერი 126
 შრავალნიკოვანია 155
 შრავალშრობა 154
 შრავალწერი 273
 შრეწველია 269
 შსაეი 268
 შსეგესად 108
 შსეგესეხათი 267
 შსეგესი 267
 შსე 135
 შსული 148
 შსხელი- 273
 შტერსასრუტი 240, 270
 შტირალა ტირილი 274
 შტკვარი 112
 შტკვრის 110
 შტკვდი 156
 შტრები გერმანიან (თქვენ) 165
 *შტრისადმი მიხედილი 242
 შუდშია 272
 შუდშიობა 154
 შუნდობის დირსება 232
 *შუქ ფერებში 241
 შუხლი 264
 შუარი 225
 შუის 219
 შვენიერება 271
 შვენიერად 156
 შველი ტირისი 241
 *შუად ტანში 241
 შველი-ისარი 129
 შში 133
 შშიშარი 215
 შშიშლებს შუხედაი 166
 შშიშულია შშიშობა 124
 შშიშულია შშიშობა 124
 *შუდის-თქვა 175

შვირერიცხოვანი 240
 შვირეწულიანი 240
 შვინება 229
 შვიციას წვეული 274
 შვხეთი 112
 შვხეთი 112
 შწერაღლა კეშირი 124
 შწესე თქრი 197
 შწეწეშია დარბოღენ 163
 შხარდამხარ 127
 შხარე 202
 შხარი 264
 შხატყარი შატყეს (შათ) 165
 შხატყეზი გსატყეს (თქვენ) 165
 შხადლი 215
 შხედელია 267
 შხრე 108, 157
 შხცივანი 219
 ნ - ნახე 131
 ნაკი 70
 ნაზი 111
 ნათელს დადისტურება 251
 ნათელია 153
 ნათლიდა 128
 ნათურა 233
 ნათრ- 273
 *ნაკლებობას განიციად 244
 ნაკლი 269
 ნაკლიანობა აღმოფხვრა 251
 ნალი 70
 ნანული 111
 ნაპირ-ნაპირ 127-8
 ნარიყალავი 112
 ნასტაბი 220
 ნატო - NATO 132-3
 *ნატომ 70
 ნაურტა 271
 ნავარსეფარი 127
 ნაფორება 271-2
 ნაფორს გამოადებს 251
 ნაცვალსახელი 240
 ნაცვლად 108
 ნაციონალური 220, 269
 ნაძალადეობა 154
 ნაწ. - ნაწალი 131
 ნაწალია 272

ნახ - ნახატი 131
 ნახატი-შეოტი 175
 ნახეგარბნი 273
 ნახეგარბნი 273
 ნახეგარი 116
 ნახეგარწყ 273
 ნახეგასი 219
 ნახე 70
 ნეგატური 269
 ნეკოპორტური 273
 ნეკონობობის 273
 ნელა 157
 ნელა- 273
 ნელი 70
 ნელინელ 128
 ნელ-ნელა 128
 ნერტი 70
 ნოტყეს 148
 ნიავი 70
 ნიგოზი 70
 ნიფობს შირას 108
 ნიფი 267
 ნიფიერი 267
 ნიკი 70
 ნიუასი 76
 ნიუ-იორკი 76
 ნიურნბერგი 76
 ნიშნობობა 194
 ნიუტონი 76
 ნიფი 70
 ნიშანი 231
 ნოდარ 112
 ნოდარის 110
 ნორმალიზება 272
 ნოტი 229
 ნოტი 229
 ნოტიერება 271
 ნოტიეში 70
 *ნული 70
 ნული 70
 ნურავინ 177
 ნურავინ ნუ 177
 ნურავის ნუ 178
 ნურასოდებს 177
 ნურასოდებს ნუ 178
 ნურასად ნუ 177
 ნურე 178
 ნუში 70
 ნუშისებრა ვიარკელი 274

აახლა 69

ა- 175-6
 აბიექტური 271
 ათხახი 113
 ათხ-ათხი 127
 ათ 69
 ათქი - OPEC 133
 *აქერადიზე თვალურის დეცესა 241
 აქერადიისთის (თვალურის დეცესა) 241
 არასი 113
 არხელიანი გრიფი 113
 არხელიანი გრიფულ შურაბის ძე 113
 არღენი 228
 არღერი 228
 არღენობა 269
 არხორაქი 200, 269
 ართქლმაჯალი 268
 არიყ 121
 არიყედ 121
 არიყეი 121
 არიყე 121
 *არიყე მოსდენეს 164
 არიყე შიუყარა 164
 არიყეს 121
 არიყეს(ი) 121
 არიყე შიუხეყეში 121
 არიყე შხა 121
 არიყე შხა 121
 არიყე შხის 121
 არი ათასი 114
 არი ათისი კაცი 114
 არი დლე 157
 არი კვირა 157
 *არი კვირის უკან 109
 არი კვირის წინ/წინათ 109
 არი შილიანი კაცი 114
 არი შილიან ზუთასი ათას საშასი კაცი 114
 არი შხა 126
 არი წიხი 121
 არ-ნახეგარი 116
 არ დლეს 157
 არ კვირას 157
 არმოკლამქვილმეტე 115
 არნი შხანი 126

არ-არი 127
 არსტესიანი 272
 არიყი 69
 არიყათი 129
 არიყარე 115
 არიყარე 115
 არი 69
 არიყები 103
 *არე წელს მისტეს 244
 არე წლისად მიანეფს 244
 არეხლის 110
 არილოღია 77
 არაბი 219
 არაბ დამოქტა 184
 *არაბი დამოქტა 184
 არასკობით 154
 არაშუტი 76
 არიყიერება 76
 *არის გავყეა 244
 არიფობა 154
 არიურა 154, 265
 არიუხი გასტა 222
 არიუხისმეტელობას იხსნის 232
 *არსულის 247-8
 *არტაკობს 248
 არტარა 223
 არტარი ბურია 122-3
 არტარ-არტარა 127-8
 არტობა 155
 *არტიებს 248
 არტიენტი 201
 არტიენტი 234
 არალი 228
 არალიტი 228
 არანგი 265
 არამანქტელობა 271
 არტაპა 112
 არტიყეა 269
 არტი 1-ისი 116
 არადი საქმე 124
 არადს საქმეს 124
 არასი 108
 არადებარ 108, 127, 198
 არადებობა 271
 არიყელს 115
 არიზე 108
 არი 202, 270

ბიროვანი 270

*ბიროვანებზე მიძღვნილი 242
 ბიროვანებისადმი მიძღვნილი 242
 ბირს უკან 109
 ბირუტყული 154
 ბირმა 129
 ბირნი შვესა 222
 ბიურე 76
 ბლაგი 76
 ბლევი 234
 ბლესი 77
 ბიროვანის დავიქსირება 251
 ბილიარული 76
 *ბილი 235
 ბილიყივი 75
 ბილიტემაქერი 77
 ბილიტემაქერი გვამი 250
 ბილიტემაქერი შიუ 250
 ბილესი 77
 ბილიდარული 77
 ბილიტემაქერი 271
 ბილიტემაქერი 270
 ბილიტემაქერი 276
 *ბილიტემაქერი 276
 *ბილიტემაქერი გავყეა 244
 ბილიტემაქერი მოსდენეს 244
 *ბილიტემაქერი 275
 ბილიტემაქერი 271
 ბილიტემაქერი 234
 ბილი- 271
 ბილიტემაქერი 271
 ბილიტემაქერი 237
 *ბილიტემაქერი არ არის 238
 *ბილიტემაქერი არა მატეს 238
 *ბილიტემაქერი მატეს 238
 ბილიტემაქერი გადარეყეა 251
 *ბილიტემაქერი 275
 ბილიტემაქერი 220
 ბილიტემაქერი 271
 ბილიტემაქერი 234
 ბილიტემაქერი 220
 ბილიტემაქერი აცხადებს 251
 ბილიტემაქერი - ბილიტემაქერი 131
 ბილიტემაქერი კენამის/კენამით 123
 ბილიტემაქერი 133
 ბილიტემაქერი 133, 273

პროქარიული 271
 პროცესი 265
 პროცესორი 234

ყანგალი 240, 268
 ფანგალი 271
 ფანგალია 271
 ფანგი 265
 ფურა 76
 ფუკოსტი 112
 ფუნტონი 112

რა 119
 რა ამაყია? 245
 რად? 171
 *რა დაგვლაპარაკა მან? 183
 რა და რა 119
 რადგან 171
 *რადგან არ დაუშვან 171
 *რადგან განრიდებოდა 171
 *რადგან ფაღოს 172
 რადგან მოვიდა 172
 რადიოლიკაცია 273
 რადიოზეტრი 273
 რადიოსადგურა 273
 *რადიო 119
 რათა 171
 რათა მოვიდეს 172
 *რათა სურს 171
 რაინა 76
 რაინსტაგი 76
 რამდენიმე 120
 რამდენიმედ 120
 რამდენიმეთი 120
 რამდენიმემ 120
 რამდენიმეს 120
 რამდენიმეს(ი) 120
 რამუ 120
 რამოდ 120
 რამუბ 120
 რამუს 120
 რა მიზნით? 172
 რა მიზნით? 172
 რამით/რამითი 120
 რამის/რამისი 120
 რა მისცევიდა წყალს? 119
 რანა? 119
 რაოდენობა 267
 *რა პრობლემა? 238
 რასაც, იმას 169
 322

რას დაგვლაპარაკა იგი? 183
 რასთან შედარებით 242
 *რასთან შეადაროთ 242
 *რასზე 120
 *რასზე 120
 რას სწავდა 144
 რას შეადაროთ 242
 რას შეტყობთ მშაყცად? 183

რავი 111
 რავი 112
 რავომ? 70, 170, 172
 რა უყვებს (ზო მას) 183
 *რა უყვებს ქალი 183
 რა უყვებს ქალს 183
 რაღა 120
 რაღად 120
 რაღათი 120
 რაღა კითხვა 121
 რაღა კითხვამ 121
 რაღა კითხვას 121
 რაღამ 120
 რაღას 120
 რაღას(ი) 120
 რაღაცა 120
 რაღაცად 120
 რაღაცემ 120
 რაღაცეს 120
 რაღაცები 120
 რაღაცებმა 120
 *რაღაცეები 120
 რაღაცეთი 120
 რაღაცის 120
 რაღაც-რაღაცეები 120
 *რა შემეკობთ მშაყცად? 183

რამა საქმე? 245
 რა ხდება? 245
 რევირება 272
 რეალიზება 272
 რეველარული 77, 225
 რეველუცია 77
 რევიუზე 76
 რევილუცია 77
 რეზულტატი 269
 რეიტინგი 234
 რეკავს 148
 რეკვიემი 78

რეკვიზიტი 78
 *რეკომენდირება 275
 რემიქი 234
 *რემონტის ჩატარება 244
 რენტბილურება 271
 რეცხავს 148
 რეცხვა 148
 რავდება 243
 რეგიაშუა 273
 რიომა 77, 228
 რიონბესი 77
 რიორავა 128
 *რიონბინა 107
 რისთვის? 170-2
 რიტმა 228
 რიტმული 225
 რიქციითა 272
 რკინიგზა 240
 როგორც ეხებათ 251
 როგორც უნდა იყოს 194
 როდარი 112
 როდესაც 169
 როილი 75
 რომ 169
 რომელიმე 120
 რომელიმედ 120
 რომელიმეთი 120
 რომელიმემ 120
 რომელიმეს 120
 რომელიმეს(ი) 120
 რომელიმე 167-8
 რომტიომა 111
 რუბინშტეინი 76
 *რუშინილილიის (სიველი) 276

რხევა 269

*საათს ატარებს 243
 საამბუტაციო 270
 საგადამხდელი 229
 საგადამხადო 229
 საგნობრივი 272
 სად? 168
 სადაც 167-8
 სად (სადარბაზო) 130
 საფრე 155
 საფე 155
 საწე 155
 საზოგადო 251

*საზოგადოება... თაქილობენ 164
 საზოგადოებრივი მუშეუკი 250
 სათაური 154
 *სათვლეს ატარებს 243
 სათარბს 110
 საკილობრივი 155
 საკლავი ხსნარი 274
 საკოთხი ეხება 245
 საკოთხის დასა 251
 საკოთხს წამოსწევს 144
 სამართლიანი 224
 სამსა 113
 სამიტი 250
 სამკუთხედი 271
 სამ ღარ-ნახევარი 116
 სამოქმედო ასპარეზი 251
 სამრეცხაო 155
 სამ-სამი 127
 *სამსაზოგადოებრივი 276
 სამსაზოგადოებრივი 251
 *სამშობლოს სიყვარული 242
 სამშობლო 155
 სამსტი 155
 სართ. (სართული) 130
 სარტელო 264
 სარტე 155
 სასკლაო 155
 სასულაო 155
 სასიკვლიო 270
 სასი 219
 სასულეცტო ქვევა 274
 სატეცარი 219
 საუბარი ეხება 245
 *საუბარს აწარმოებს 243
 *საუბრებს ატარებს 243
 საუბრობს 243
 *საუბრობს 248
 საუბრული 270
 საქალაქმართისი 240
 საქმე გვაქვს 232
 *საქმე ეხება 245
 *საქმე ამაშია, რომ 239, 245
 საქმე ისაა, რომ 245
 *საქმისადმი ერთგულება 242
 საქმის ერთგულება 242
 საქალისი მომუშავე 251
 *საღამოს ატარებს 243

*სავედრობს 248
 საყოველთაო მღელვარება 250

სახმარკი 133
 სახე გამოდარი 122
 *სახეზეა 245
 სახელოვანი 272
 სახეური 272
 სახელმდე 108
 სახელი ზისა 124
 ხახლეკარი 130
 სახელ-მუხეუმი 130
 *სახლს, სიდიე 166
 *სახლში, სადაც 168
 სახსრის ანუგა 274
 სახსრანდარტი 133
 *სდეები 142
 სდის 143
 *სდეშარ 142
 სეილი 234
 სეიკი 134
 სეიგი 111
 *სეიგს (წყალს) 148
 სეე 219
 სო. - საათი 131
 სოხოვა 222
 სიახლევა დაწერვა 251
 სიახლევე 155
 სიბრძევე 155
 სიგრძივი 272
 სიდიე 271
 სი-ენ-ენი - CNN 134
 სი-ენ-ენმა 135
 სიერცე 267, 271
 *სიერცეზე მიმდინარეობს 242
 სიერცეში მიმდინარეობს 242

სიზუსტე 271
 სიობრივი ენერგია 274
 სიციე 270
 სიკობრევე 155
 სიმართლე 224
 სიმართია 77
 სიმრავლე 271
 სიმჭისე 271
 სიმყოფე 271
 სიმძიმე 271
 სიმარტული 268
 სიმარული 70

სინიზმი 77
 სინეა 233
 სისრულე 267
 *სისრულეში მოყვანა 244
 სისტემა 265
 სისუყოვე 155
 სისხლნაკლებობა 269
 სიტუაცია დობობა 246
 სიტუაცია დობობს 246
 სიტყვა დასცდა 222
 სიტყვა დამრა 222
 სიტყვა მოუკრა 222
 სიტყვა შეტბრუნა 222
 *სიტყვაში გამოვიდა 241
 სიტყვანი შევილი 222
 სიტყვა (ძლივს) გამოავი 222

სიტყვებს მიყვანა 222
 სიტყვიერება 267
 სიტყვით გამოვიდა 241
 სიუვეტი 76
 სიურპრისა 76
 სიფარიოვე 155
 სიყვარული 219
 სიქარე 265, 271
 სიცივლსუნარინობა 272
 სიხისტე 271
 სილამბა 72
 სიმამ 133
 სმკ 135
 სმ - სანტიმეტრი 132
 სნული 219
 სინა 75
 სიეტლიტერი 271
 სპი 133
 *სპიკა 235
 სპორტსმენი 73
 *სპორტმენი 73
 სრულად 230
 სრულყოფი 153
 სრულიად 230
 ს. - საუკუნე 131
 სს. - საუკუნეები 131
 სტამბილიზაცია 250
 სტადიური 271
 სტადიურობა 271
 *სტანტია 235
 სტატია 75
 სტიკია 77
 სტრუქტობა იკრიბილი 164

1. რუსული II და III დიფთონგები	75
2. ვერმანული ei დიფთონგი	76
3. Ia და Ia-ს შემცველი უცხო სიტყვები	76
4. ლათინურიდან მომდინარე და კომპლექსი	78
II. ტრანსლიტერაციის ძირითადი წესები	78
წარმოსათქმელი ტექსტების ნიმუშები	83
II. მრთობრაჟია	102
სახელის ფორმარმოებასთან დაკავშირებული მართლწერის საკითხები	105
1. არსებითი სახელის ბრუნების ზოგი თავისებურება	105
2. თანდებულები და თანდებულიანი ბრუნვის ფორმები	106
3. საკუთარ სახელთა ბრუნების თავისებურებანი	110
ა) საკუთარ სახელთა ფუძის საკითხი	110
ბ) ი ფუძემოგონიანი საკუთარი სახელები	110
გ) საკუთარ სახელთა ნოდებითი	112
დ) გეარ-სახელის ერთად ბრუნება	112
4. რიცხვითი სახელების მართლწერა	113
5. ნაცვალსახელთა მართლწერის საკითხები	116
ა) შისი და თავისი	116
ბ) თავისი და თავიანთი	117
გ) ეს, ეგ, ის	118
დ) ჩემს, შენს, მათს	118
ე) თითოეული	118
ვ) ჩვენგანი, თქვენგანი, მათგანი	119
ზ) ვინ და რა	119
თ) ხანილაკიან ნაცვალსახელთა ბრუნება	120
როცა სახელები ერთად იყრიან თავს (მსაზღვრელ-საზღვრულის მართლწერა)	121
1. სახელების (მსაზღვრელ-საზღვრულის) ერთად ბრუნება	122
2. მსაზღვრელი სახელის შეთანხმება საზღვრულის მრავლობითთან	124
კომპოზიტების მართლწერის საკითხები	126
1. ფუძეგაორკეცებული სიტყვები	127
2. ნაირფუძიანი კომპოზიტები	128
სიტყვის შემოკლება და აბრევიატურა	130
ტიპობრივ სავარჯიშოთა ნიმუშები	136

გ) ოფიციალურ-საქმიანი სტილი	201
2. რა არის სტილი და როგორ იქმნება ის?	210
3. სინონიმია - როგორც სტილისტიკის საფუძველი	218
4. ანტონიმები	223
5. პარონიმები	226
6. ნეოლოგიზმები და ბარბარიზმები	232
7. ეფემერიზმები და ულგარიზმები	236
8. კალკები და უცხოენოვანი გავლენის ზოგი სხვა გამოვლინება	238
9. ენობრივი კლიშე	249
10. ტექსტი და მისი ძირითადი სტრუქტურული ნიშნები	252
ტიპობრივ სავარჯიშოთა ნიმუშები	258
V. სპეციალური ტერმინოლოგია	262
1. სპეციალური ტერმინოლოგია და მისი მიმართება საერთო ლექსიკურ ფონდთან	262
2. ტერმინოლოგიური ფენები და სპეციალური ტერმინთწარმოქმნელი მოდელები	267
3. ტერმინოლოგიური შესიტყვებანი	274
4. ტერმინთა მართლწერისათვის	275
სავარჯიშოთა ნიმუშები	277
VI. კონსტრუქცია	280
სავარჯიშოთა ნიმუშები	287
დანართი: საქმის ქაღალდები	290
ძირითადი ლიტერატურა	303

 ეროვნული ბიბლიოთეკა
 ქ. თბილისი, ვაჟა-ფშაველას გამზ. 109
 ტელ. 525 11 11 11